

BJ. 4147

16
TERUL ÎNVĂȚĂMÎNTULUI ȘI CULTURII

PROF. N. LASCU

MANUAL
DE
LIMBA LATINĂ
PENTRU ÎNVĂȚĂMÎNTUL SUPERIOR

1957

LITOGRAFIA ȘI TIPOGRAFIA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI

589-kl.

PREFAȚĂ

Studiul limbii latine în instituțiile noastre de învățământ superior a întâmpinat pînă acum serioase greutăți din cauza lipsei unui manual care să pună la dispoziția studenților atât cunoștințele gramaticale, cît și textele necesare pentru aplicații și traduceri. Îndeosebi comunicarea textelor, prin scrierea lor pe tablă, prezenta două mari neajunsuri: pe de o parte studenții le transcriau în caiete cu greșeli sau curînd după aceea nu le mai puteau descifra, iar pe de altă parte, dacă mai adăugăm și necesitatea de a dicta, din lipsă de dicționare, cuvintele necunoscute, era cheltuită jumătate din timpul prevăzut în planul de învățământ.

Scopul pe care l-am urmărit prin întocmirea manualului de față este de a elimina aceste greutăți, oferind studenților un instrument de lucru în vederea însușirii elementelor de bază ale limbii latine și a pregătirii necesare pentru a se putea orienta într-un text latin. Căci studiul acestei limbi a fost introdus în planurile de învățământ ale diferitelor facultăți, după reforma învățămîntului din 1948, tocmai pentru a se da studenților cunoștințele cu ajutorul cărora să poată înțelege termenii științifici (politici, lingvistici, filozofici, juridici, medicali) și să poată citi și analiza izvoarele istorice scrise în limba latină. De aceea, la întocmirea manualului, am avut în vedere necesitățile tuturor instituțiilor de învățământ superior.

Manualul constă din patru părți: I. Aplicații gramaticale; II. Texte alese; III. Gramatică; IV. Vocabular latin-romîn.

Spre deosebire de manualele obișnuite pentru începători, în care regulile gramaticale sînt prezentate paralel cu textul și vocabularul este dat după fiecare lecție, am tratat diferitele părți separat. Am adoptat acest procedeu deoarece am avut în vedere faptul că mă adresez unor adulți a căror muncă independentă trebuie stimulată: la baza întregii lor activități profesionale trebuie să fie studiul individual.

Am așezat la început aplicațiile gramaticale și textele alese, deoarece ele constituie temelia procesului învățării limbii latine; cu ele se lucrează efectiv la cursuri și seminarii, în timp ce gramatica este studiată mai mult individual, acasă, în legătură cu pregătirea textelor. În diferitele faze ale acestui proces complex studentul își însușește mereu noi elemente de gramatică, repetînd și aprofundînd în același timp și materialul învățat. El se va deprinde treptat să analizeze singur un text, va învăța un anumit număr de cuvinte și locuțiuni proprii limbii latine, ajungînd cu timpul să se orienteze, cu ajutorul vocabularului, și în celelalte texte.

Aplicațiile gramaticale sînt toate autentice, adică le-am cules din autori antici. Am socotit că este mai util așa, chiar dacă se sporește numărul cuvintelor necunoscute, decît să se întrebuințeze exemple făcute anume pentru acest scop cu un vocabular limitat, dar de cele mai multeori scrise într-o latinească discutabilă. Am ales pe

cît a fost posibil propoziții și fraze cu înțeles deplin; așa se explică numărul mare de proverbe, maxime și locuțiuni cristalizate. Deci, ele figurează aici exclusiv pentru valoarea pe care o reprezintă din punct de vedere gramatical și nicidecum pentru conținutul lor de idei, care nu mai corespund cu concepțiile noastre.

Textele alese sînt grupate pe specialități (literare, istorice, filozofice, juridice și medicale) pentru a fi utilizate în facultățile respective. În cadrul fiecărei categorii ele se succed într-o gradăție progresivă în ceea ce privește greutatea lor. O primă parte, aproape jumătate, cuprinde texte mai ușoare, cu probleme gramaticale în general la nivelul sintaxei propoziției. În acest scop unele din ele au fost pe alocuri simplificate, făcîndu-le accesibile începătorilor, prin înlăturarea construcțiilor mai grele; dar schimbările făcute sînt neesențiale, așa că ele nu denaturează structura textului original (Acolo unde au avut loc asemenea schimbări s-a pus înaintea numelui autorului prepoziția «după»). Cred că acest procedeu, pe care mi l-au sugerat autorii sovietici de manuale de limba latină pentru învățămîntul superior, este mai indicat decît să se dea studenților începători texte care depășesc cu mult nivelul cunoștințelor lor, punîndu-i în situația de a învăța în mod inutil traducerea pe dinafară.

Pe lângă texte originale am dat și traduceri mai vechi ale unor texte grecești; în felul acesta am putut prezenta o pagină din Herodot privitoare la teritoriul țării noastre, pe filozofii materialisti greci, precum și cîteva pagini mai semnificative din opera întemeietorului medicinei științifice. De asemenea — tot după exemplul autorilor sovietici — am dat și cîteva texte latinești scrise de autori romîni la începutul sec. XVIII și XIX: Dimitrie Cantemir și Dr. Constantin Vîrnăv. Textele din domeniul farmacologiei datează aproximativ din același timp. La sugestia Catedrei de Istoria Medicinii de la Institutul Medico-Farmaceutic din Cluj am dat și textul latinesc al diplomei de doctor de onoare acordată de Universitatea din Cluj marelui savant Dr. G. Marinescu.

La alegerea textelor am fost călăuzit și de un principiu instructiv-educativ, dînd preferință paginilor ilustrative pentru geografia, dar mai ales pentru obiceiurile, felul de trai și concepțiile despre lume ale diferitelor popoare din antichitate. La sectorul istoric predomină textele referitoare la luptele duse de plebeii de la Roma pentru cucerirea egalității politice. În general m-am oprit la autorii care au scris într-o bună limbă latină, chiar dacă nu toți aparțin așa zisei perioade clasice. Textele în versuri nu e nevoie să fie studiate și din punct de vedere prozodic și metric, ci numai pentru limba și conținutul lor.

Bineînțeles, cadrele didactice vor folosi aceste texte în limitele economiei de ore prevăzute în planul de învățămînt, avînd deplina libertate de a alege din ele după nevoile, posibilitățile și chiar după preferințele lor. Nu am dat explicații în legătură cu unele probleme ridicate de texte, pe de o parte pentru a nu încărca prea mult manualul, iar pe de alta pentru că am considerat că este mai folositor pentru studenți să facă ei acest lucru, singuri sau ajutați de cadrele didactice.

Gramatica se adresează tot unor începători. În acest scop m-am limitat pe cît a fost posibil numai la faptele esențiale; îndeosebi am făcut acest lucru la fonetică și morfologie. Problemele pe care nu le-am considerat indispensabile au fost trecute la rubricile «particularități», «observații» sau nu au fost tratate de loc. Așa se explică lipsa capitolelor privitoare la formarea cuvintelor, particularități ale folosirii părților vorbirii, atracția modală, etc.

Gramatica este tratată în mod sistematic, independent de texte. Dar aceasta nu împiedică folosirea de către cadrele didactice a unei metode combinate în cursul predării, adică tratarea declinării paralel cu conjugarea, precum și a construcțiilor sintactice întîlnite în textele studiate. Este chiar necesară o astfel de metodă, căci

numai așa, în locul memorizării mecanice, se va putea introduce procesul învățării conștiente.

Ținînd seamă de faptul că manualul se adresează unor începători adulți, care — după cum a dovedit-o din plin experiența ultimilor ani — manifestă o pronunțată aversiune față de memorizarea mecanică a formelor gramaticale, căutînd să înțeleagă structura lor, în tratarea morfologiei am dat și elemente de gramatică istorică absolut indispensabile pentru atingerea acestui scop. De asemenea, pentru ca studenții, pe baza cunoștințelor de sintaxă a limbii romîne, să-și poată da seama de raporturile dintre cuvinte în propoziție și dintre propoziții în frază, am tradus exemplele latinești, care sînt, ca și aplicațiile gramaticale de la început, toate culese din autorii antici. În același scop am făcut numeroase referiri la limba romînă, subliniind mai ales deosebirile.

În linii generale am avut în vedere ca studenții să aibă ca elemente aperceptive cunoștințele lor din domeniul gramaticii limbii romîne. De aceea terminologia gramaticală și bună parte din definiții au fost împrumutate din cele două volume de «Gramatica limbii romîne» publicate recent de Academia R.P.R.

Vocabularul de la sfîrșitul manualului cuprinde toate cuvintele latinești folosite în diferitele lui părți. Avînd caracterul acesta limitat la anumite texte, am dat numai sensurile pe care le au cuvintele aici; uneori am indicat însă și sensurile principale. În vocabular este indicată cantitatea penultimei silabe, pentru ca studenții să se deprindă de la început cu accentuarea justă a cuvintelor.

1 iunie 1956

N. LASCU

PARTEA I-a

APLICAȚII GRAMATICALE

APLICAȚII LA MORFOLOGIE

Declinarea I-a

Historia est vita memoriae, magistra vitae. Via Appia est regina viarum. Sententiam Scaevola probamus. Agricola villam possidet. Aeneas Anchisen ex incensa Troia portavit. Aurora musis amica est. Musae erant deae poetarum. Incolae multarum insularum nautae erant. Scythes sagittas amat. Divitiarum et formae gloria fluxa est. Verae amicitiae sempiternae sunt. Honesta vitae beata vita. Varia pugnae fortuna est. Medicina quondam paucarum fuit scientia herbarum.

Declinarea a II-a

Saepe discipuli magistros doctrina superant. Mollit viros otium. Ferrum ferro acuitur. Homerus saeculis multis ante Hesiodum fuit. Inter dominum et servum nulla amicitia est. Iucunda memoria est praeteritorum malorum. Tota Hispania ardet bello. Longa Romanorum cum Germanis bella fuerunt. Dis superis albae hostiae immolabantur, inferis nigrae. Aliena vita in oculis habemus, a tergo nostra sunt. In oculis animus habitat. Venti nubila portant. Apud Philippos in Macedonia Antonius Cassii copias fugavit. Furius Camillus Veios, oppidum Etruscorum, expugnavit.

Declinarea a III-a

Homo locum ornat, non hominem locus. Timor non est diuturnus magister officii. Apud Romanos pater familias potestatem vitae necisque habuit. In Britannia caelum crebris imbribus ac nebulis foedum est. Gaius Fabricius apud regem Pyrrhum legatus fuit. Amicus Plato, sed magis amica veritas. Multi sunt veritatis cultores, fraudis inimici. Animi morbi sunt cupiditates immensae divitiarum, gloriae, voluptatum, dominationis. Cibi condimentum est fames, potionis sitis. Scythis plaustra sedes sunt. In seminibus est causa arborum et stirpium. Pompeius imperii Romani decus ac lumen fuit. Propter frigora frumenta in agris matura non erant. Sunt et belli, sicut pacis iura. Moderati senes

tolerabilem agunt senectutem. Vana sine viribus ira est. Et longum est iter et non tutum. Ius est ars boni et aequi. Finis coronat opus. Repetitio est mater studiorum. Plebs in discordiam cum patribus venit et secedit in Sacrum montem.

Declinare a IV-a

Herculis impetus adversus hostes non igni nec ventis nec mari, sed fulmini similis fuit. Eventus stultorum magister est. Honorum populi finis est consilatus. Vitae brevis est cursus, gloriae sempiternus. Sententiae nostrae magnum in senatu pondus habent. Ut magistratibus leges, ita populo praesunt magistratus. Semper incerti exitus proeliorum sunt. Ubi sunt superbae Carthaginis tot exercitus; ubi tantus equitatus; ubi immenso Africae spatio non contenti spiritus? Manus manum lavat. Defendunt cornua cervos. Metu non peccant multi. Regum, populorum, nationum portus erat et refugium senatus. Sol astrorum tenet principatum. Parva necat morsu spatiosum vipera taurum. Passibus ambiguus Fortuna volubilis errat. Neque iussu neque voluntate P. Scipionis tot scelera tam nefanda admissa sunt.

Declinare a V-a

Nulla res tam necessaria est omni generi hominum quam medicina. Quasi claudus sutor, domi sedet totos dies. Inter spem et desperationem haesitat. Planities sub radicibus montium est, fertilis terra multisque vicis atque urbibus frequens. Semper fraudi speciem iuris imponitis.

Luna lucet tanquam meridie. Amicus certus in re incerta cernitur. Imperatorum res adversae auctoritatem minuunt. Secundae res negligentiam creant. Omnium rerum principia parva sunt. Galli spatia omnis temporis non numero dierum, sed noctium finiunt. Rempublicam vos vestris humeris sustinetis. Est modus in rebus, sunt certi denique fines. Diei noctisque vicissitudo conservat animantes. Omnibus in rebus similitudo est satietatis mater. Urget diem nox et dies noctem. Strepitu armorum et clamore Germani saepe acies Romanorum perturbaverunt.

Adjectivul

Pauci sunt acri memoria. Nihil tam volucre est quam maledictum. Galli ad campestris munitiones accedunt. Non omnis error stultitia est. Dulcis etiam nomen est pacis. Quid tamulare quam libertas? Nullum corpus immortale est. Vita brevis est, ars longa. Omnibus dis deabusque supplicatum est. Apud Herodotum, patrem historiae, sunt innumerabiles fabulae. Terra communis mater est omnium mortalium. Labor omnia vincit. Divitiae apud sapientem virum

in servitute sunt, apud stultum in imperio. Nautae audaces per omne mare currunt. Non semper temeritas est felix.

Peloponnesus est paeninsula nulli bello apertior neque opportunior quam navali. Homini homine nihil pulchrius. Lux est sonitu velocior. Facta sunt verbis difficiliora. Officia alia sunt iuvenum, alia seniorum. Melior tutiorque est certa pax quam sperata victoria. Dentium, oculorum, aurium dolor acutissimus est. Antiquissimis temporibus apud nostros historia nihil erat aliud nisi annalium confectio. Saluberrimum tempus ver est; periculosior aestas; autumnus periculosissimus. Tiberius Sempronius Gracchus fuit acerrimus iuvenum. Proletarii erant pauperrimi homines in plebe Romana. Quod est facillimum facis. Nulla urbs in Asia magnificentior fuit Babylone.

Ennius fuit maior natu quam Plautus et Naevius. Qui multum habet, plus cupit. Plura faciunt homines e consuetudine quam e ratione. Usus magister est optimus. Maximum animal terrestre est elephas. Leo quoque minimarum avium pabulum fuit. Maximum bonum est amicitia: plurimae enim delectationes sunt in amicitia.

Postiores cogitationes plerumque sapientiores sunt prioribus. Honesta mors turpi vita potior. Paucorum dominatio regis libidini propior est. Crocodilis superior pars corporis dura et impenetrabilis est, at inferior mollis et tenera. Extremus anni mensis olim Februarius erat. Acerrima proximorum odia (sunt). Etiam summi gubernatores in magnis tempestatibus a vectoribus saepe admoventur. Princeps in proelium ibat Hannibal, ultimus excedebat.

Pronumele

Proximus sum egomet mihi. Nunc me iuva, mi Attice, consilio. Tu quoque Brute, mi fili? Omnia mecum porto mea. Luce sunt clariora nobis tua consilia omnia. Nemo nostrum non peccat. Patria communis est parens omnium nostrum. Nobiscum versari iam diutius non potes. De malis nostris tu prius audis quam ego. De vobis ac de vestris liberis cogitate. Orgetorix ipse sibi mortem conscivit. Magnum est imperium sui.

Pomponium Atticum sic amo ut alterum fratrem. Illi pro ultione, nos pro vita pugnamus. Peior est periculo timor ipse periculi. Ut hominis decus ingenium, sic ingenii ipsius lumen est eloquentia. Mihi me carior ipse est. Aegyptii colunt effigies multorum animalium atque ipsa magis animalia. Se ipsos omnes natura diligunt.

Libenter homines id, quod cupiunt, credunt. Ad eam rem tempus non erat. Ver procellosum eo anno fuit. Condiunt Aegyptii mortuos et eos servant domi. De amicitia omnes idem sentiunt. Cur res tam dissimiles eodem nomine appellas? Leges cum omnibus semper una atque eadem voce loquuntur. Non omnibus aegris eadem auxilia conveniunt.

Hoc oppidum Ephesus est. Multae sunt domus in hac urbe. Huius belli semen tu, Antoni, fuisti! Hi mores maiorum laudant. Hae mihi patent semper fores. Sidera haec te meque vident. Pater te amat plus quam hosce oculos. Ad has litteras statim mihi, rescribe. Haec cum illi dico, tibi dico. In his locis maturae sunt hiemes.

Vita ipsa, qua fruimur, brevis est. Est bos cervi figura, cuius a media fronte inter aures unum cornu exsistit, excelsius magisque directum his, quae nobis nota sunt, cornibus. Magna sunt ea quae dico, mihi crede. Pythagoras fuit in Italia iisdem temporibus, quibus L. Brutus patriam liberavit.

Hostis est quisquis mihi non monstrat hostem. Quidquid discis tibi discis. Quis me est divitior? Quid est somnus, nisi gelidae mortis imago? Quocum loquitur filius? Cuius hic vocem audio?

Cur celatis, quasi turpe aliquid, sententiam vestram? Vultus totus sermo quidam tacitus mentis est. Homo sapiens atque alta et divina quadam mente praeditus multa videt. Sunt quaedam regiones, in quibus vini penuria est. Aestate quaedam flumina augentur, ut Nilus. Quisquis pugnat pro salute communi, pro suis commodis pugnat. Suae quisque fortunae faber est.

Cuivis dolori remedium est patientia. Quaelibet vulpes caudam suam laudat. Neque domi, neque in urbe invenio quemquam. Non est ullum certius amicitiae vinculum quam consensus et societas consiliorum et voluntatum. Quid est sanctius quam domus uniuscuiusque civium? Omnium societatum nulla est carior quam ea, quae cum republica est unicuique nostrum. Natura aliud alii iter ostendit. Sibi parat malum qui alteri parat. Nulli est homini perpetuum bonum. In poetis non Homero soli locus est. Populi Romani totiusque Italiae mira consensus est.

Qualis homo ipse est, talis eius est oratio. Tantum scimus, quantum memoria tenemus. Quot servi, tot hostes. Tantam hostium multitudinem exercitus noster trucidavit, quantum fuit eius diei spatium.

Numeralul

Duae res sunt quae homines ad maleficio impellunt: luxuria et avaritia. Tribus rebus animantium vita tenetur: cibo, potione, spiritu. Ver, aestas, autumnus, hiems sunt quattuor anni tempora. Duodequadraginta annos Dionysius tyrannus fuit opulentissimae civitatis. Thrasybulus Athenas a triginta tyrannis liberavit. Massinissa, Numidarum rex, sexaginta regnavit annos. Tiberius Gracchus Celtiberos centum quinquaginta urbium eversione multavit. In pugna Salamina classis Graecorum trecentarum navium fuit.

Militaris aetas est post annum septimum decimum usque ad quadagesimum sextum. Horatius quinquagesimo septimo aetatis suae anno Romae moritur. Ex eo libro millesimam partem vix intelligo. Romani quotannis binos consules creabant. Dux peditibus centenos vicenos quinos asses donavit, centurionibus ducenos quinquagenos, equitibus quingenos.

Verbul esse și compusele lui

Salus reipublicae summa lex magistratuum esto. Populi Romani honores quondam fuerunt rari et tenues, ob eamque causam gloriosi. Tullus Hostilius non solum proximo regi dissimilis, sed ferocior etiam quam Romulus fuit. Tempora si fuerint nubila, solus eris.

Hic locus ab hoste circiter passus sescentos aberat. Quod facinus a manibus unquam tuis afuit? Semper magnae fortunae comes adest adlatio. Thebanorum genti plus inest virium quam ingenii. Aristides interfuit pugnae navali apud Salamina. Vir bonus est is qui prodest quibus potest, nocet nemini. Nec vero unquam bellorum semen et causa deerit. Praeterita mutare non possumus. Non omnes casus providere legum latores potuerunt. Felix qui potuit rerum cognoscere causas. Dolorem si non potuero frangere, occultabo.

Conjugarea I-a

Legatus, qui Rhodiorum causam in senatu magna cum admiratione omnium oraverat, in limine curiae subito exspiravit. Si te hac culpa non commaculasses, nunquam ego te accusassem. Tua de me opinio est talis, qualem speraveram atque optaram. Macedonum regnum a summo culmine fortunae ad ultimum finem centum quinquaginta annos stetit. Patavini pecunia, militibus et armis nostros duces adiuverunt. Domuisti gentes, immanitate barbaras, multitudine innumerabiles. Cupido imperandi saepe cognatos vicinosque populos ad arma stimulavit. Si omnes homines virtutem non modo laudarent, sed etiam amarent, nemo praecepta philosophorum desideraret. Dionem iidem, qui eum tyrannum vocaverant, post mortem liberatorem patriae praedicabant. Nunc, milites, curate corpora cibo somnoque: cras pugnabimus. Incredibilis est canis sagacitas ad investigandum. Astrologi motus errantium stellarum notaverunt. Adventantem hostem vestra virtute, milites, propulsate.

Conjugarea a II-a

Publius Scipio duas urbes imperio Romano infestissimas, Carthaginem Numantiamque, delevit. Quod genus belli est in quo Pompeius se non exercuerit? Cum Mummius delevisset Corinthum, senatus Romanus totum Corinthiorum agrum publicavit. Si tacuisses, philosophus mansisses. Bellum Samnitibus et patres censuere et populus iussit. Catilinae ab adolescentia bella intestina, caedes, rapinae placuerunt et in iis rebus iuventutem suam exercuit. Marcus Antonius gustarat civilem sanguinem, vel potius exsorbuerat. Censores populi familias pecuniasque censeo. Tenebat Appius Claudius non modo auctoritatem, sed etiam imperium in suos. Nullus locus fugae patuit. Nemo me obiurgabit si consuetudinem meam, quam semper in republica habui, tenuero. Mulieres orbitatem suam miserabiliter deflentes plangore et lamentatione forum compleverunt. Silent leges inter arma. Lex est recta ratio imperandi atque prohibendi.

Conjugarea a III-a

Hippias, Pisistrati filius, in Marathonica pugna cecidit. Milites nostri hostes ex silvis expulerunt. Eorum alter fefellit neminem, alter multos fefellit. Cato in Sabinis heredium habebat, quod ei pater reliquerat. Pompeius, cum Hispanos vicisset, tropaea in Pyrenaeis iugis constituit. Proelium nox diremit. Adversae res nunquam fregerunt aut minuerunt animi magnitudinem. Censores senatum legunt. Hostes, quos ad deditionem subegeramus, in Africa perfidiose rebellaverunt. Non modo pecuniam, sed etiam vitam pro patria libenter profundite. Claudius Marcellus Hannibalis exercitum fudit et vicit. Quemcumque casum fortuna tribuerit, tolerato.

Oculis magis quam auribus crediderunt. Hostes ex utraque parte eius vallis subito se ostenderunt. Amicitiam natura ipsa peperit. Nostri celeriter arma ceperunt hostesque in silvas reppulerunt et paucos de suis deperdiderunt. Ad senem senex de senectute scripsi. Duc me ad eum, obsecro. Sermoni iam finem fac tuo. Nulli ad aliena respicienti sua placent. Semper appetentes gloriae, praeter ceteras gentes, atque avidi laudis fuistis. Nascentes morimur. Defendi rempublicam adulescens, non deseram senex; contempsit Catilinae gladios, non pertimescam tuos. Nervii legatos ad Caesarem miserunt de pace seque ei dederunt. Haec ego meis oculis aspexi. Impie egit Coriolanus, qui auxilium petiit a Volscis. Aegyptii et Babylonii omnem curam in siderum cognitione posuerunt. Ille permagnam pecuniam poposcit.

Conjugarea a IV-a

Cato vitam voluntaria morte finivit. Timoleon arcem Syracusis diruit, quam munierat Dionysius tyrannus. Helvetii in Haeduorum fines pervenerant. Romani Vestalem, quae neglegenter ignem Vestae custodisset, severe puniebant. Magistratus fidem legum custodiunt. Catilina multos adolescentes corruptelarum illecebris irretierat. Dubitando ad veritatem pervenimus. Quintus Scaevola, senex debilis, primus veniebat in curiam. Hercules servavit Omphalae. Loca amoena facile in otio feroces militum animos molliverant. Ubi aliquid audiero, scribam ad te. Epaminondas studiosus erat audiendi. Poetae hominum vitam superstitione omni refererunt. Effusa flamma uno repente incendio omnia hausit. Ego etiam cum Catone meo saepe dissensi. Caesar suos praemiis, adversarios clementiae specie devinxerat.

Diateza pasivă

Vir bonus ab honesto nulla re deterrebitur, ad turpia nulla spe invitabitur. Ante portas est bellum; si inde non pellitur, iam intra moenia erit et arcem et Capitolium scandet. Dum ea Romani parant consultantque, iam Saguntum summa vi oppugnabatur. Cicero et erat et habebatur summus orator. Tum fumi

incendiorum procul videbantur. Pecora et iumenta siti consumebantur. Iam fragor tectorum quae diruebantur in ultimis urbis partibus audiebatur. Omnia sunt subito mutata. Fortasse tu huc vocatus es ad prandium? Scythica gens antiquissima semper habita est. Terra vestita est floribus, herbis, arboribus, frugibus. Lenita paulum vis venti est. Trahit Hectorem ad currum religatum Achilles. Captivi Romam missi atque ibi in carcere inclusi sunt. Petentibus Carthaginensibus pax data est. Propius inopiam erant obsidentes quam obsessi. Victi Persae in naves confugerunt, ex quibus multae submersae, multae captae sunt. Antigonos in proelio occisus est. Philosophiae vituperatoribus satis responsum est eo libro quo a nobis philosophia defensa et collaudata est. Plures fame quam ferro absumpti sunt. Hispania, inter Africam et Galliam posita, Oceani freto et Pyrenaeis montibus clauditur.

Verbe deponente și semideponente

Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra? De me semper populus Romanus, semper omnes gentes loquuntur. Potiemur pulcherrima opulentissimaque urbe, portu egregio. Ego Clodium arbitrabar perniciosum civem. Prope quotidie cum omni equitatu Indutimarus sub castris Romanorum vagabatur. Scythae lacte et melle plerumque vescebantur. Ephesi triduum commoratus sum. Amici quod polliciti sunt dabunt. Galli transalpini, qui in Italiam transmigrare conati erant, a Romanis propulsati sunt. Alexander percussos hostes fudit, fugientes persecutus est. Illi palam de eorum iniuriis sunt questi. Cari sunt parentes, cari liberi, propinqui, familiares; sed omnes omnium caritates patria una complexa est. Noster exercitus proeliis usus est secundis. Hostes impeditos nostri in flumine aggressi magnum eorum numerum occiderunt. Scipio cum magna caede hostium urbem est ingressus. Quam multa passus est Ulixes in illo errore diurno! Ave, Caesar imperator, morituri te salutant! Quod ipsi experti non sunt, id docent ceteros. Subito tempestates coortae sunt maximae. Eius sententiae libenter assensus sum. Caesus est virgis Athenagoras, qui in fame frumentum exportare erat ausus. Frustra sum igitur gavisus miser. Massilienses, et celeritate navium et scientia gubernatorum confisi, circumvenire nostros contendebant.

Conjugarea perifrastică

Pro patria quis bonus dubitat mortem oppetere si ei est profuturus? In corporibus aegris nihil quod nociturum est medici relinquunt. Apes, cum iam evoluturae sunt, consonant vehementer. Iniuriam qui facturus est, iam facit. Bellum scripturus sum, quod populus Romanus cum Iugurtha gessit.

Aestimanda sunt ipsa quae aggredimur et vires nostrae cum rebus quas temptaturi sumus comparandae. Commune periculum concordia propulsandum

st. Tacitae magis et occultae inimicitiae timendae sunt quam indictae et apertae. Audendum atque agendum, non consultandum, in tanto malo est. Audienda (est) et altera pars. Certandum est: nulli venient sine Marte triumphi. Orandum est ut sit mens sana in corpore sano. Dicendus est non omnis error stultitia. Non optanda est rerum futurarum scientia.

Verbe neregulate

Nemo alteri imperium volens concedit. Idem velle atque idem nolle, ea demum firma amicitia est. Iam faciam quodcumque voles. Multa videbis fortasse quae nolis. Ea nolui scribere, quae nec indocti intelligere possent, nec docti legere curarent. Sulla primus e patriciis Corneliis igni voluit cremari. Huc pacem fertis, an arma? Diutius nostrorum impetum hostes ferre non potuerunt ac terga verterunt.

Somnus aufert sensus actionemque tollit omnem. Mustela catulos suos cotidie transfert mutatque sedem. Aurum cras ad te referam tuum. Themistocles ingratae patriae iniuriam non tulit. Omnia tibi fortuna abstulit, sed spem reliquit. Aqua, quae flumine Nilo fertur, est limosa et turbida. Argenti pondo milia octoginta tria ante currum lata sunt. Ibam forte via Sacra. Nunc hinc domum ibo. It, redit et narrat. Omnia mutantur, nihil interit. Abeunt hirundines hibernis mensibus. Exeundi Roma potestas nobis non fuit. Nox abiit, nec tamen orta dies. Duo consules eius anni alter morbo, alter ferro periit. Germani magna cum multitudine hominum flumen Rhenum transierunt. Non cuivis homini contingit adire Corinthum.

Fiunt saepe cum terrae motu et inundationes maris. Nihil fieri sine causa potest. Ex nihilo nihil fit. Per exploratores Caesar certior factus est. Omnia litora a Caesare tenebantur, neque lignandi atque aquandi potestas fiebat. Dimidium facti qui coepit habet. Memini etiam quae nolo; oblivisci non possum quae volo. Tu nostri memento, nos nunquam obliviscemur tui. Odit populus Romanus privatam luxuriam, publicam magnificentiam diligit. Dictator omnes quos oderat morte multabat. Vis bonus esse? velis tantum, fiesque volendo.

Adverbul

Aurea sunt vere nunc saecula. Aequè peccat qui parentem et qui servum iniuria verberat. Festina lente. Inopi beneficium bis dat qui dat celeriter. Corpus, etiam si mediocriter aegrum est, sanum non est. Cum corpore una crescit pariterque senescit mens. Quidquid agis, prudenter agas et respice finem.

Homines amplius oculis quam auribus credunt. Nihil est tam volucre quam maledictum, nihil facilius emittitur, nihil latius dissipatur. Aliena melius vident homines et diiudicant quam sua. In omnibus fere minus valent praecepta quam experimenta. Potis sero quam nunquam.

Omne bellum sumitur facile, aegerrime desinit. Pares cum paribus facillime congregantur. Verae amicitiae difficillime reperiuntur. Galli deorum maxime Mercurium colunt. Frons, oculi, vultus saepe mentiuntur, oratio vero saepissime. Rectissime indicas.

Prepoziția

X Caelum non animum mutant qui trans mare currunt. Ea pars Galliae, quae cis Alpes erat, a Romanis Gallia Cisalpina appellabatur. Saguntum civitas longe opulentissima ultra Hiberum fuit. Hostes intra muros se tenebant. Graeci acerrime pro libertate dimicaverunt. Verres pessos homines circa se habebat. Romani eam partem Britanniae, quae septentrionem versus sita est, nunquam imperio tenuerunt. Penes ephoros summum erat Lacedaemoniorum imperium. Plebs Romana, cum a patribus secessisset, prope Anienem consedit ad quartum lapidem Viae Salariae. Viriathus per quattuordecim annos omnia citra ultraque Hiberum et Tagum igni ferroque populatus est. Miltiades eas maris Aegaei insulas, quae Cyclades appellantur, sub Atheniensium potestatem redegit. Post terga pugnantium subito, praeter opinionem omnium, magnus clamor ortus est. Prae strepitu militum oratio imperatoris vix audita est. Apud druidas magnus adolescentium numerus disciplinae causa concurrit magnoque hi sunt apud eos honore.

APLICAȚII LA SINTAXĂ

Sintaxa acordului

Prodigia imminentium malorum nuntia sunt. Volsinii, oppidum Tuscorum opulentissimum, totum concrematum est fulmine. Errastis vehementer et tu et nonnulli collegae tui. Nec duo Gracchi nec L. Sulla agrum Campanum attingere ausus est. Iustitia, abstinencia, clementia Ciceronis opiniones omnium superavit.

Decem pueri, decem virgines ad id sacrificium adhibiti sunt. Capitolium atque arx moeniaque et portae plena armatorum erant. Indus est omnium fluminum maximus. Philae insula est aspera et undique praerupta. Gallorum gens truci cantu clamoribusque variis horrendo cuncta compleverant sono. Scipio terrestrem navalemque exercitum instructos legatis ostendit. Cottam cum Sabino legatos amisimus. Philippus cum robore exercitus Macedonici, quam phalangem vocabant, ad hostem vadit. Decem tabularum leges perlatae sunt, qui nunc quoque fons omnis publici privatique est iuris.

Sintaxa genitivului

Veritatis simplex oratio est. Maximus in Themistocle fuit amor patriae. Populi grati est praemiis afficere bene meritos de republica cives. Multum adiuvit Croesum recordatio Solonis. Aristoteles doctissimus fuit omnium philosophorum. C. Duillius primus omnium Romanorum ducum navalis victoria duxit triumphum. Quid est sanctius quam domus uniuscuiusque civium? In Britannia hominum est infinita multitudo, pecorum magnus numerus. Hercyniae silvae latitudo novem dierum iter patet. Caesar rei militaris peritissimus fuit. Memento semper gloriae maiorum eosque imitandos propone. Alcibiades religionis violatae accusatus et absens capitis damnatus est. Mea mihi conscientia pluris est quam omnium sermo. Utriusque nostrum magni interest ut te videam. Nostra interest scire, quae eventura sint. Auxerunt Romae tumultum litterae ex Gallia allatae. Domi militiaeque boni mores colebantur.

Sintaxa dativului

Germani agriculturae non student. Ex multis herbis remedia parantur morbis et vulneribus. Carthaginienses Hannibali Hasdrubalem auxilio miserunt. Omnibus bonis salus patriae curae est. Iuventus pleraque Catilinae inceptis favebat. Miltiades ceteris ducibus persuasit ut proelio dimicarent. Imperare sibi maximum imperium est. Qui malis parcat bonis nocet. Consules eas leges in publico proposuerunt, quibus nomen est duodecim tabularum. Leges omnium salutem singulorum saluti anteposunt. Liberalis est qui sibi detrahit quod alteri donat. Asia ubertate agrorum facile omnibus terris antecellit. Roscius praedia coluit aliis, non sibi. Mihi consilium captum iam diu est. In universum aestimanti apud Germanos plus penes pedites roboris est. Caesar quinque cohortes praesidio castris reliquit.

Sintaxa acuzativului

Obiurgat Epicurus non minus eos qui mortem concupiscunt quam eos qui eam timent. Magna voce iuravi verissimum pulcherrimumque iusiurandum. Magnitudinem animi tui semper admiratus sum. Hostes res frumentaria deficere coepit. Voluntatis me meae nunquam paenitebit. Illud unum vos oro, amici, ne in periculo patriam deseratis. Murmur ab tribunali totam contionem pervasit. Populum Romanum disceptatorem non modo non recuso, sed etiam deosco. Catilina iuventutem mala facinora edocebat. Hannibal nonaginta milia peditum, duodecim milia equitum Hiberum traduxit. Magnam partem ex iambis nostra constat oratio. Milites aggerem latum pedes trecentos, altum pedes octoginta exstruxerunt. Caesar hostes sequitur et milia passuum tria ab eorum castris castra ponit. Lacedaemonii legatos Athenas miserunt. Domum redibimus et totam hiemem domi manebimus. Solis defectiones itemque lunae praedicuntur in multos annos. Iugurtha Thalam pervenit, in oppidum magnum atque opulentum.

Sintaxa ablativului

Pulsus regno Ptolemaeus Romam venit. Hostes magno cum strepitu ac tumultu castris egressi sunt. Graecorum oratorum praestantissimi sunt ii qui fuerunt Athenis. Carthagine quotannis annui bini reges creabantur. Calidus semper aer est in Aegypto. Tempestas sedatur, Dolabella Delo proficiscitur. Milites incolumes eodem ponte in castra revertuntur. Philippus terra Macedoniam petit. Neocles uxorem Halicarnasiam duxit, ex qua natus est Themistocles. Caesar beneficiis ac munificentia magnus habebatur, integritate vitae Cato. Optimus quisque reipublicae cura maerebat. Non semper viator a latrone, nonnunquam etiam latro a viatore occiditur. Insidiator superatus est: vi victa vis vel potius oppressa virtute audacia est. Omnes colles et loca superiora ab exercitu tenebantur.

Caesar prima luce omnem equitatum praemisit. Solis occasu suas copias Ariovistus in castra reduxit. Britanni frumenta non serunt, sed carne et lacte vivunt. Vita ipsa qua fruimur brevis est. Labienus cum omnibus copiis ad Caesarem pervenit. Armati per urbem silentio in Aventinum perveniunt. Agesilaus nomine, non potestate fuit rex. Terra feta frugibus et vario leguminum genere cum maxima largitate fundit ea. Hibernia dimidio minor existimatur quam Britannia. Neminem Lycurgo maiorem Lacedaemon genuit. Patriam, qua nihil potest esse iucundius, nobis reddidistis. Magno ubique pretio virtus aestimatur. In Sicilia est fons Arethusa incredibili magnitudine. Medicina fructuosior ars nulla est.

Sintaxa modurilor personale in propozițiile principale

Num eloquentia Platonem superare possumus? Albucius nonne animo aequissimo Athenis exsul philosophabatur? Ecquid animadvertis horum silentium? Cum hominene crudeli nobis res est an cum fera atque immani belua? Utrum hoc parum commeministi, an ego non satis intellexi, an mutasti sententiam? An medicina ars non putanda est? Innumerabilia dici possunt in hanc sententiam, sed non necesse est. Volumnia id ipsum quod fecit potuit diligentius facere et cautius. Triennio tardius quam debuerat triumphavit Lucullus. Aut non suscipienda fuit ista causa aut defendenda usque ad extremum. Beatam vitam non depulsione mali, sed adeptione boni iudicemus. Quid ego de M. Marcello loquar, qui Syracusas cepit? Utinam modo conata efficere possim! Sapientia mea utinam digna esset opinione vestra! Utinam minus vitae cupidi fuissetus! Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris. Pro patria quis bonus dubitet mortem oppetere? Ingenia studiaque oppresseris facilius quam revocaveris.

Propozițiile subiective

Percommode factum est quod de eis rebus quae maxime metuuntur, de morte et de dolore, disputatum est. Opportune accidit quod postridie eius diei Germani in castra venerunt. Accedebat quod Galli suos ab se liberos abstractos obsidum nomine dolebant. Cuspido quod operam dedisti, mihi gratum est. Officium medici est, ut tuto, ut celeriter, ut iucunde sanet. Hoc uno praestamus feris quod inter nos colloquimur. Hoc inter me et illos interest quod ego condicionibus, illi armis disceptari maluerunt. Accidit casu ut legati Prusiae Romae apud T. Quintium Flaminium cenarent. Soli contingit sapienti ut nihil faciat invitus. Restat ut motus astrorum sit voluntarius. Relinquebatur Caesari nihil nisi uti equitatu agmen adversariorum male haberet. Si haec enuntiatio vera non est, sequitur ut falsa sit. Di utrum sint necne sint quaeritur. Ad summam totius causae pertinet caute an contra demonstrata res sit. Postrema syllaba brevis an longa sit ne in versu quidem refert.

Propozițiile complete

Fecit humaniter Licinius quod ad me venit. Praetereo quod uxor eam sibi domum delegit. Adde quod perferri litterae nulla condicione potuerunt. Peto a te ut homines miseros et fortuna, quam vitare nemo potest, magis quam culpa calamitosos conserves incolumes. Magno opere vos et hortor et moneo ut his aliquando consulatis. Cura ut valeas et te istinc ne temere commoveas. Timebam ne evenirent ea quae acciderunt. Vereor ut satis diligenter actum in senatu sit de litteris meis. Plura ne dicam tuae me lacrimae impediunt. Id casus quidam ne facerem impedit. Adversarii restiterunt ne causam diceret ille vir summus. Nihil impedit quominus id, quod maxime placet, facere possimus. Non recusamus quin omnia patiamur. Facere non possum quin cotidie ad te mittam litteras. Quis ignorat quin tria Graecorum genera sint. Quid agatis et ecquid in Italiam venturi sitis hac hieme fac sciam. Quaero ex te sisne ex pauperrimo dives factus. Dubito num idem tibi suadere, quod mihi, debeam. Deliberent bellum gerant an non. Id utrum illi sentiant ane simulent tu intelleges.

Propozițiile cauzale

Inimicos habeo cives Romanos, quod sociorum commoda ac iura defendi. Idcirco sum tardior ad scribendum, quod non invenio fidelem tabellarium. Ab Anaximandro moniti Lacedaemonii sunt ut urbem relinquerent, quod terrae motus instaret. Dumnorix omnibus precibus petere contendit ut in Gallia relinqueretur, quod insuetus navigandi mare timeret. Aggrediar alia, quoniam quiescere non possumus. Non eo dico, quo mihi veniat in dubium tua fides aut constantia. Non quia ades praesens hoc dico. Tibi ago gratias quod me omni molestia liberasti. Non sum accusandus quod doleo haec. Sex. Titius, quod habuit imaginem L. Saturnini domi suae, condemnatus est. Siculi statuerunt aut Verris iniurias ulcisci aut urbes ac sedes suas relinquere, quandoquidem agros iam ante istius iniuriis exagitati reliquissent. Aebutius, cum saucio brachio tenere telum non posset, pugna excessit. Non te reprehendo, quippe cum ipse istam reprehensionem non fugerim. Vos convenit sociorum salutem una cum imperii vestri dignitate defendere, praesertim cum de maximis vestris vectigalibus agatur.

Propozițiile finale

Maiores nostri ab aratro adduxerunt Cincinnatum illum, ut dictator esset. Suscipienda bella sunt ob eam causam, ut sine iniuria in pace vivatur. Hirundines nidum mollibus plumis consternunt, ne durus sit infantibus pullis. Hoc totum omitto, ne offendam tuas patientissimas aures. Germani suas copias castris eduxerunt omnemque aciem suam redis et carris circumdederunt, ne qua spes in fuga relinqueretur. L. Sulla, pugnax et acer et non rudis imperator,

ut aliud nihil dicam, cum pace dimisit Mithridatem. Consules, ne Sabini, neu Veiens hostis moveretur, circa portas murosque discesserant. Explicavi sententiam meam et eo quidem consilio, tuum consilium ut cognoscerem. Pompeius ignes fieri prohibuit, quo occultior esset eius adventus. Ab initio res quem ad modum gesta sit vobis exponemus, quo facilius cognoscere possitis. Crudelem Castorem, ne dicam sceleratum et impium. Vix in ipsis tectis et oppidis frigitur, nedum in mari et via sit facile abesse ab iniuria temporis.

Propozițiile temporale

Hasdrubal tum forte, cum haec gerebantur, apud Syphacem erat. Pluribus verbis ad te scribam, cum plus otii nactus ero. Galli ruentes in hostes, cum comminus venerant, gladiis a velitibus trucidabantur. Anni sunt octo, cum ista causa in ista meditatione versatur. Socrates, cum triginta tyranni essent, pedem porta non extulit. Dionysius tyrannus, cum Syracusis pulsus esset, Corinthi ludum aperuit. Iam nona ferme diei hora erat, cum Romanus signum receptui dedit. Praeclare facis, cum puerum diligis. Domo me tenui quamdiu turbulentum tempus fuit. Non omisere pugnam Fregellani, donec consules rem sustinebant. An exspectatis dum urbem invadat Lepidus? Antequam de incommodis Siciliae dico, pauca sunt de provinciae dignitate dicenda. Segetes agricolae subigunt aratris multo antequam serant. Aristides, postquam Xerxes in Graeciam descendit, populi scito in patriam restitutus est. Verres, ut Romam venit, praetor factus est. Caesar, cum primum potuit, ad exercitum contendit.

Propozițiile consecutive

Amphiaraus sic honoravit fama Graeciae, deus ut haberetur. Dolabella tam fuit immemor humanitatis, ut suam insatiabilem crudelitatem exercuerit non solum in vivos, sed etiam in mortuos. Dion eo rem perduxit, ut pacem Dionysius tyrannus facere vellet. Eos consules habemus, ut nullam calamitatem respublica accipere possit. Epaminondas paupertatem adeo facile perpessus est, ut de republica nihil praeter gloriam ceperit. Clarior res erat, quam ut tegi ac dissimulari posset. Flavius longius iam progressus erat, quam ut regredi posset. Nihil est tam bonum, quin aliquid mali in se habeat. Nihil tam difficile est, quin investigari possit. Quis est omnium his moribus, quin divitiis et sumptibus cum maioribus suis contendat?

Propozițiile condiționale

Ante portas est bellum: si inde non pellitur, iam intra moenia erit. Ne tu iam mecum in gratiam redeas, si scias quam me pudeat nequitiae tuae. Thucydidem imitari neque possim, si velim, neque velim fortasse si possim. Tum ego

nequiquam hac dextra Capitolium arcemque servaverim si civis commilitoque meus in servitutem ac vincula ducatur. Si venisses ad exercitum, a tribunis militaribus visus esses. Gauderem, si id mihi accidisset. Hannibal tanta paucitate militum vix castra, si oppugnarentur, tutari poterat. Si unum diem morati essetis, omnibus moriendum fuit. Si Romae Pompeius privatus esset hoc tempore, tamen ad tantum bellum is erat deligendus atque mittendus. Si tribuni me triumphare prohiberent, testes citaturus fui rerum a me gestarum. Nisi Latini sua sponte arma sumpsissent, capti et deleti eramus. Id paene fecit, nisi tua malitia fuisset. Non mirum est si hoc vobis ridiculum videtur. Temptata est res, si primo impetu capi Ardea posset. Tribunatus P. Sestii nihil aliud nisi meum nomen causamque sustinuit. Si fuerit occasio, manu nos defendemus, si minus, locis. Gallia omnes aequo animo patitur iniurias, dummodo repellat periculum servitutis.

Propozițiile concessive

Tyrannus, quamquam figura est hominis, morum tamen immanitate et feritate vastissimas vincit beluas. L. Cassius, tametsi erat veritatis amicus, tamen natura non tam propensus ad misericordiam, quam implacatus ad severitatem videbatur. Quinctius et M. Furius, cum essent optime de republica meriti, tamen populi incitati vim iracundiamque subierunt damnatique sunt. Regulus, cum retineretur a propinquis et ab amicis, ad supplicium redire maluit quam fidem hosti datam fallere. Illa, quamvis ridicula essent, mihi tamen risum non moverunt. Nimis abes diu, praesertim cum sis in propinquis locis. Ipse Cicero, cum tenuissima valetudine esset, ne nocturnum quidem sibi tempus ad quietem relinquebat. Naturae rerum contemplatio, quamvis non faciat medicum, aptiorem tamen medicinae reddit. Bruttius ager, ut omnis coleretur, exiguus tamen tanto exercitui erat. Licet vastum traieceris mare, sequentur te vitia.

Propozițiile relative

Est locus in carcere, quod Tullianum appellatur. Quod cuique obtigit, id quisque teneatur. Quae pars civitatis Helvetiae insignem calamitatem populo Romano intulerat, ea princeps poenas persolvit. Istum, ubi tu es natus, amabo locum. Homini natura rationem dedit, qua regentur animi impetus. Illis temporibus ab aratro arcessebantur qui consules fierent. Ego is sum, qui nihil umquam mea potius quam meorum civium causa fecerim. Quis est qui utilia fugiat? Ego habeo senectuti magnam gratiam, quae mihi sermonis aviditatem auxit, potionis et cibi sustulit. Caesaris exercitus audaciae plus habebat, quippe qui patriae bellum intulisset. Miraretur, qui tum cerneret quantae hostium copiae essent. Xerxes praemium proposuit, qui invenisset novam voluptatem. Quis

est qui C. Fabricii, M. Curii non cum caritate aliqua benevola memoriam usurpet, quos numquam viderit? Refertae sunt orationes Catonis, quas quidem adhuc invenerim et legerim, et verbis et rebus illustribus.

Propozițiile comparative

Ut agricultura sanis hominibus alimenta, sic medicina aegris hominibus sanitatem promittit. Galli, velut avium examina, ad crepitum primum missilium avolare. Quanto avidius pacem petieritis, tanto bellum crudelius erit. Sabini plus cladium, quam intulerant, acceperunt. Alcibiades timebatur non minus quam diligebatur. Similis erit finis atque antea fuerat. De Africanis rebus longe alia nobis ac tu scripseras, nuntiantur. Gellius, quasi mea culpa bona perdiderit, ita est mihi inimicus. Hic est obstandum, milites, velut si ante Romana moenia pugnemus. Tamquam si clausa sit Asia, sic nihil perfertur ad nos. P. Sestius me, iuxta ac si meus frater esset, sustentavit. Tamquam Veiis captis, ita pavidi Veientes ad arma currunt.

Infinitivul

De futuris rebus semper difficile est dicere. Mali etiam morbi signum est nimis celeriter emacrescere. Confidere decet, timere non decet. Secernere a corpore animum est mori discere. Verres Minervae templum spoliare conatus est. Agrum verum est habere eos, quorum sanguine ac sudore partus sit. Non me praeterit Gallos fama belli praestare. Multis de causis Caesar statuit sibi Rhenum esse transeundum. Thales Milesius aquam dixit esse initium rerum. Saguntini parentes suos liberos emori quam servos vivere maluerunt. Calones nostros victores flumen transisse conspexerant. Urbem Syracusas maximam esse Graecorum saepe audistis. Caesar portas claudi militesque ex oppido exire iussit. Placitum tibi esse librum meum suspicabar: tam valde placuisse, quam scribis, valde gaudeo. Thales primus defectionem solis praedixisse fertur. Non reliquisse victores, sed amisisse victi patriam videbitur. Consul providere omnia, laudare fortes, castigare sicubi segnior pugna esset.

Participiul

Massilienses et celeritate navium et scientia gubernatorum confisi nostros cludebant. Flos est pleni veris indicium et anni renascentis. Sapiens nocituram potentiam vitat. Iugurtha, si dediticius est, profecto iussis vestris oboediens erit. Apud Homerum Laertes agrum laetificans suis manibus reperitur. Dionysius tyrannus Syracusis expulsus Corinthi pueros docebat. Haec a te invitatus breviter exposui. Pueri Spartiatae non ingemescunt verberum dolore laniati. Pompeius humili atque obscuro loco natus amplissimos honores est adeptus. Perseus

unde erat profectus rediit, belli casum tentaturus. Albani, diruta Alba, Romam traducti sunt. Maiores nostri saepe mercatoribus nostris iniuriose tractatis bella gesserunt. Romani olim, urbe reliqua capta, arcem tamen retinuerunt. Ita aequatae res sunt ad Tarentum, Romanis victoribus terra, Tarentinis mari. C. Flaminus invito senatu ad populum legem agrariam ferebat.

Gerunziul, gerundivul și supinul

Studio legendi scribendi studium incitatur. Omnino nulla causa iusta cuiquam esse potest contra patriam arma capiendi. Aetoli pacis petendae oratores ad consules miserunt. Haedui legatos ad Caesarem sui purgandi gratia mittunt. An aetas mea tunc maturior bello gerendo fuit quam nunc est? Censoribus creandis comitia edicta sunt. Caesar feriis Latinis comitiisque perficiendis XI dies tribuit. Galli victores alacritate et quasi laetitia ad canendum excitantur. Hominem ad duas res, ait Aristoteles, ad intellegendum et ad agendum, esse natum. Bocchus se ob regnum tutandum arma cepisse respondit. Ratio et oratio docendo, discendo, communicando, iudicando conciliat inter se homines. Omnis loquendi elegantia augetur legendis oratoribus et poetis. Multa sunt dicta ab antiquis de contemnendis ac despiciendis rebus humanis. Plausus est datus senatoribus spectatum e senatu redeuntibus. Omnia praeteribo, quae mihi turpia dictu videbuntur.

Correspondența timpurilor

Quid agas omnibus de rebus et quid acturus sis fac nos quam diligentissime certiores. Litterae tuae non solum quid Romae, sed etiam quid in republica, neque solum quid fieret, verum etiam quid futurum esset indicabant. Nescio quo pacto ad praeciipiendi rationem delapsa est oratio mea, cum id mihi propositum initio non fuisset. Quanti conventus ad Pompeium fieri soliti sint quis ignorat? Quantae curae tibi meus honos fuerit cognovi ex meorum omnium litteris. Caesar legatis imperat uti quam plurimas possent naves aedificandas curarent. Vellem scriberes cur ita putares. Valerius Horatiusque vociferari ut de republica liceret dicere. Volui te scire quid iudicarem. Satis docuisse videor hominis natura quanto omnes anteiret animantes. Cupido incessit animos iuvenum sciscitandi ad quem eorum regnum esset venturum. Adeo excellebat Aristides abstinencia, ut unus post hominum memoriam cognomine Iustus sit appellatus. Quaero ex te cur C. Cornelium non defenderem. Erat magna suspicio Parthos, si ex Syria egredi conarentur, iter per Cappadociam esse facturos.

PARTEA a II-a

TEXTE ALESE

A. TEXTE LITERARE

Elogiul literaturii

Litterarum studia sunt omnium temporum, omnium aetatum, omnium locorum. Namque adolescentiam alunt, secundas res ornant, adversis perfugium et solacium praebent; delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur. Cetera rerum studia ex doctrina et praeceptis et arte constant, poeta natura ipsa valet et mentis viribus excitatur et quasi divino quodam spiritu inflatur. Quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat poetas, quod quasi deorum aliquo dono atque munere commendati nobis videntur. Sit igitur, iudices, sanctum apud vos, humanissimos homines, hoc poetae nomen, quod nulla umquam barbaria violavit. Saxa et solitudines voci respondent, bestiae saepe immanes cantu flectuntur atque consistunt; nos instituti rebus optimis non poetarum voce moveamur? Homerum Colophonii civem dicunt suum, Chii suum vindicant, Salaminii repetunt, Smyrnaei vero suum proclamant itaque etiam delubrum eius in oppido dedicaverunt, permulti alii praeterea pugnant inter se atque contendunt.

Carus fuit Africano superiori noster Ennius, itaque etiam in sepulcro Scipionum is est constitutus ex marmore; cuius laudibus certe non solum ipse qui laudatur, sed etiam populi Romani nomen ornatur. In caelum huius proavus Cato tollitur; magnus honos populi Romani rebus adiungitur. Omnes denique illi Maximi, Marcelli, Fulvii non sine communi omnium nostrum laude decorantur. Quid? noster hic Magnus, qui cum virtute fortunam adaequavit, nonne Theophanem Mytilenaeum, scriptorem rerum suarum, in contione militum civitate donavit, et nostri illi fortes viri, sed rustici ac milites dulcedine quadam gloriae commoti quasi participes eiusdem laudis magno illud clamore approbaverunt?

(După Cicero, *Pro Archia poeta*, 16, 18—19, 22, 24).

Cele dintîi biblioteci publice

Pisistratus tyrannus studia litterarum plurimum fovit. Primus comparavit Athenis libros disciplinarum liberalium eosque legendos publice prae-buit. Deinceps studiosius accuratiusque ipsi Athenienses auxerunt. Sed omnem illam postea librorum copiam Xerxes, cum Atticam invasit et Athenas ipsas praeter arcem incendit, abstulit asportavitque in Persas. Eos porro libros universos multis post annis Seleucus rex, qui Nicanor appellatus est, Atheniensibus reddidit.

Ingens postea numerus librorum in Aegypto ab Ptolemaeis regibus vel conquisitus vel confectus est, ad milia ferme voluminum septingenta; sed ea omnia bello priore Alexandrino a militibus incensa sunt.

(După Aulus Gellius, *Noctes Atticae*, VII, 17)

Egiptul și Nilul

Aegyptus expers est imbrium, sed admodum fertilis et hominum aliorumque animalium perfecunda generatrix et nutrix. Mirae illius fertilitatis causa est Nilus. Hic maximus est amnium migrantium in mare quod Romani Nostrum appellabant. Nilus ex Africae montibus simplex saevusque descendit, deinde it per omnem Aegyptum vagus atque dispersus, septemque in ora se scindens singulis tamen grandis evolvitur. Non pererrat autem tantum eam, sed aestivo sidere exundans etiam irrigat efficacibus aquis ad generandum alendumque; nam praeter id quod scatet piscibus, quod hippopotamos crocodilosque, vastas beluas, gignit, lutulentus fluit atque in arenosum et aridum solum inducit et aquam et terram. Pinguem faecem in siccis et hiantibus locis relinquit atque ita feracem efficit omnem regionem in quam devenit. Facies locorum pulcherrima est, cum se iam in agros ingessit. Latent campi, opertae sunt valles; oppida insularum modo exstant.

(După Pomponius Mela, I, 9).

Descrierea râului Cydnus

Perpetuo iugo montis asperi ac praerupti Cilicia includitur; quod a mari adsurgens velut sinu quodam flexuque curvatum rursus altero cornu in diversum litus excurrit. Per hoc dorsum tres asperi et perangusti aditus sunt, quorum uno Cilicia intranda est. Campestris est pars maritima huius terrae planitiemque crebri rivi distinguunt, quorum inclitissimus est Cydnus.

Cydnus non spatio aquarum, sed liquore memorabilis est; quippe leni tractu e fontibus labens puro solo excipitur, nec torrentes turbant incurrentes placide manantis alveum. Itaque incorruptus idemque frigidissimus et ubique similis fontibus suis in mare evadit. Multae enim arbores inumbrant amoenas ripas. Multa in ea regione monumenta carminibus vulgata vetustas exedit.

monstrantur sedes et ruinae magnarum urbium, Typhonis specus et Corycium nemus, ubi crocus gignitur. Ibidem plurima sunt loca in quibus nihil praeter famam duravit.

(După Curtius Rufus, III, 4).

Portretul lui Cato cel Bătrîn

Marcus Porcius Cato fuit singulari industria in omnibus rebus; nam fuit et agricola sollers et reipublicae peritus et iurisconsultus et magnus imperator et probabilis orator et cupidissimus litterarum. Quarum studium iam senior arripuerat; mirum tamen progressum in eis fecit. Neque de Graecis neque de Italicis rebus quidquam ei fuit incognitum. Ab adolescentia fecit orationes. Senex scribere historias instituit, quarum sunt libri septem.

Hic vir non modo pollebat ingenio pariter ad omnia idoneo; erat quoque linguae acerbae et immodice liberae et ferrei prope corporis animique in parci-monia atque in patientia laboris. Hunc ne senectus quidem fregit, quae solvit omnia. Sextum et octogesimum annum agens ipse pro se causam oravit; nonagesimo anno unum ex suis adversariis ad populi iudicium adduxit.

(După Cornelius Nepos, *Cato*).

Studiile lui Atticus

T. Pomponius Atticus, ab origine ultima stirpis Romanae generatus, perpetuo a maioribus acceptam equestrem obtinuit dignitatem. Patre usus est diligente et, ut tum erant tempora, diti in primisque studioso litterarum. Hic, prout ipse amabat litteras, omnibus doctrinis, quibus puerilis aetas impertiri debet, filium erudit. Erat autem in puero praeter docilitatem ingenii summa suavitas oris atque vocis; is non solum accipiebat quae tradebantur, sed etiam excellenter pronuntiabat. Qua ex re in pueritia nobilis inter aequales ferebatur clariusque exsplendescebat, quam generosi condiscipuli animo aequo ferre poterant. Itaque incitabat omnes studio suo, quo in numero fuerunt L. Torquatus, C. Marius filius, M. Cicero: quos consuetudine sua devinxit et nemo iis perpetuo fuit carior.

Domum habuit in colle Quirinali, ab avunculo hereditate relictam, cuius amoenitas non aedificio, sed silva constabat. Usus est familia, si utilitate iudicandum est, optima, si forma, vix mediocri. Namque in ea erant pueri litteratissimi, anagnostae optimi et plurimi librarii, pari modo artifices ceteri, quos cultus domesticus desiderat, adprime boni. Eum praecipue dilexit Cicero et ne frater quidem ei Quintus carior fuit aut familiarior. Ei rei sunt indicio praeter eos libros, in quibus de eo facit mentionem, qui in vulgus sunt editi, sedecim volumina epistularum, ab consulatu eius usque ad extremum tempus ad Atticum missarum: quae qui legit non multum desiderabit historiam contextam eorum temporum.

Moris etiam maiorum summus imitator fuit antiquitatisque amator: quam diligenter habuit cognitam et eam totam in eo volumine exposuit, quo magistratus ordinavit. Nulla enim lex neque pax neque bellum neque res illustris est populi Romani, quae non in eo suo tempore sit notata. Fecit hoc idem in aliis libris, ex quibus clarorum virorum propagines cognoscere possumus. Quibus libris nihil potest esse dulcius iis, qui aliquam cupiditatem habent clarorum virorum. Attigit poetice quoque; nam virorum illustrium facta magistratusque non amplius quaternis quinque versibus descripsit. Est etiam unus liber Graece confectus de consulatu Ciceronis.

(După Cornelius Nepos, *Atticus*).

Moartea lui Cicero

M. Cicero sub adventum triumvirorum urbe cesserat; primo in Tusculanum fugerat, inde transversis itineribus in Formianum, ut a Caieta navem conscensurus, proficiscitur. Unde aliquoties in altum provectum postquam venti adversi rettulerunt et ipse iactationem navis pati non potuit, taedium tandem eum et fugae et vitae cepit regressusque ad superiorem villam, quae paulo plus mille passibus a mari abest: «moriar, inquit, in patria saepe servata».

Prominenti ex lectica praebentique immotam cervicem caput praecisum est. Nec satis stolidae crudelitati militum fuit; manus quoque, scripsisse in Antonium exprobrantes, praeciderunt. Ita relatum caput ad Antonium iussuque eius inter duas manus in rostris positum, ubi ille consul, ubi saepe consularis, ubi eo ipso anno adversus Antonium, quanta nulla umquam humana vox, cum admiratione eloquentiae auditus fuerat. Vix attollentes prae lacrimis oculos homines intueri trucidata membra civis poterant.

Vixit tres et sexaginta annos; ingenium et operibus et praemiis operum felix. Ipse fortunae diu prosperae et in longo tenore felicitatis magnis interim ictus vulneribus, exilio, ruina partium pro quibus steterat, filiae morte, exitu tam tristi atque acerbo, omnium adversorum nihil ut viro dignum erat tulit praeter mortem, quae vere aestimanti minus indigna videri potuit, quod a victore inimico nihil crudelius passurus erat quam quod, eiusdem fortunae compos, in eo fecisset.

(După Titus Livius, *Ab urbe condita*, CXX).

Elogiul lui Cicero

M. Tullius, postquam se totum ad imitationem Graecorum contulit, effinxit vim Demosthenis, copiam Platonis, iucunditatem Isocratis. Nec vero quod in quoque optimum fuit studio consecutus est tantum, sed plurimas, vel potius omnes ex se ipso virtutes extulit immortalis ingenii beatissima ubertate. Non enim «pluvias, ut ait Pindarus, aquas colligit, sed vivo gurgite exundat», dono quodam Providentiae genitus, in quo totas vires suas eloquentia experiretur.

Nam quis docere diligentius, movere vehementius potest? Cui tanta umquam iucunditas adfuit? Ipsa illa quae extorquet impetrare eum credis et, quamquam transversum vi sua iudicem fert, tamen ille non rapi videtur, sed sequi. Quare non immerito ab hominibus aetatis suae regnare in iudiciis dictus est, apud posteros vero id consecutus, ut Cicero iam non hominis nomen, sed eloquentiae habeatur.

(După Quintilianus, *Institutio oratoria*, X, 108—113).

Portretul lui Vergiliu

Corpore et statura fuit grandi, aquilo colore, facie rusticana, valetudine varia: nam plerumque ab stomacho et faucibus ac dolore capitis laborabat; sanguinem etiam saepius eiecit; cibi vinique minimi. Et ore et animo probus fuit: Neapoli Parthenias vulgo appellabatur, ac Romae, quo rarissime commebat, in publico sectantes demonstrantesque subterfugere solebat in proximum tectum. Possedit prope centies sestertium ex liberalitatibus amicorum; habuitque domum Romae in Esquilis, iuxta hortos Maecenatis, quamquam secessu Campaniae Siciliaeque plurimum utebatur. Quaecumque ab Augusto peteret, repulsam numquam habuit. Parentibus quotannis aurum ad abundantem alitum mittebat, quos iam grandis amisit: ex quibus patrem oculis captum et duo fratres germanos, Silonem impuberem, Flaccum iam adultum, cuius exitum sub nomine Daphnidis deflet. Inter cetera studia medicinae quoque ac mathematicae operam dedit. Egit et unam causam omnino, nec amplius quam semel. Sermone tardissimus ac paene indocto similis fuit, ut Melissus tradit.

(După Donatus, *Vita Vergili*, II)

Izvoarele Clitumnului

Vidistine aliquando Clitumnum fontem? Si nondum (et puto nondum; alioqui narrasses mihi), vide, quem ego (paenitet tarditatis) proxime vidi.

Modicus collis adsurgit antiqua cupresso nemorosus et opacus. Hunc subter exit fons et exprimitur pluribus venis, sed imparibus, eluctatusque quem facit gurgitem lato gremio patescit purus et vitreus, ut numerare iactas stipes et relucentes calculos possis. Inde non loci devexitate, sed ipsa sui copia et quasi pondere impellitur. Fons adhuc et iam amplissimum flumen atque etiam navium patiens, quas obvias quoque et contrario nisu in diversa tendentes transmittit et perfert.

Ripae fraxino multa, multa populo vestiuntur, quas perspicuus amnis velut mersas viridi imagine adnumerat. Rigor aquae certaverit nivibus, nec color cedit. Adiacet templum priscum et religiosum; stat Clitumnus ipse amictus ornatusque praetexta; praesens numen etiam fatidicum indicant sortes. Sparsa sunt circa

sacella complura totidemque di. Sua cuique veneratio, suum nomen, quibusdam etiam fontes, nam praeter illum quasi parentem ceterorum sunt minores capite discreti; sed fluminis miscentur, quod ponte transmittitur.

Is terminus sacri profanique. In superiore parte navigare tantum, infra etiam natare concessum. Balineum Hispellates, quibus illum locum divus Augustus dono dedit, publice praebent, praebent et hospitium. Nec desunt villae, quae secutae fluminis amoenitatem margini insistent.

In summa nihil erit, ex quo non capias voluptatem. Nam studebis quoque et leges multa multorum omnibus columnis, omnibus parietibus inscripta, quibus fons ille deusque celebratur. Plura laudabis, nonnulla ridebis.

(După Plinius Minor, *Epistulae*, VIII,8).

Vechii romani n-au încurajat artele

Mores et instituta vitae resque domesticas ac familiares nos profecto et melius tuemur et lautius, rem vero publicam nostri maiores certe melioribus temperaverunt et institutis et legibus. Quid loquar de re militari? in qua cum virtute nostri multum valuerunt, tum plus etiam disciplina. Iam illa quae natura, non litteris adsecuti sunt, neque cum Graecia neque ulla cum gente sunt conferenda. Quae enim tanta gravitas, quae tanta constantia, magnitudo animi, probitas, fides, quae tam excellens in omni genere virtus in ullis fuit, ut sit cum maioribus nostris comparanda?

Doctrina Graecia nos et omni litterarum genere superabat; in quo erat facile vincere non repugnantes. Nam cum apud Graecos antiquissimum e doctis genus sit poetarum, siquidem Homerus fuit et Hesiodus ante Romam conditam, serius poeticam nos accepimus. Annis enim fere DX post Romam conditam Livius fabulam dedit, anno ante natum Ennium (qui fuit maior natu quam Plautus et Naevius). Sero igitur a nostris poetae vel cogniti vel recepti. Quamquam, ut Cato in Originibus narrat, soliti erant in epulis canere convivae ad tibicinem de clarorum hominum virtutibus, honor tamen huic generi non fuit. Quo minus igitur honoris erat poetis, eo minora studia fuerunt, nec tamen si qui magnis ingeniis in eo genere extiterunt, non satis Graecorum gloriae responderunt. Honos alit artes omnesque incenduntur ad studia gloria iacentque ea semper quae apud quosque improbantur. Summam eruditionem Graeci sitam censebant in nervorum vocatione cantibus. Ergo in Graecia musici floruerunt, discebantque id omnes, nec qui nesciebat satis excultus doctrina putabatur. In summo apud illos honore geometria fuit, itaque nihil mathematicis illustrius; at nos metiendi ratiocinandique utilitate huius artis terminavimus modum. At contra oratorem celeriter complexi sumus, nec eum primum eruditum, aptum tamen ad dicendum, post autem eruditum.

(După Cicero, *Tusculanae disputationes*, I, 2—5).

O casă-muzeu la Messana

C. Heius est Mamertinus omnibus rebus illa in civitate ornatissimus. Huius domus est vel optima Messanae, notissima quidem certe et nostris hominibus apertissima maximeque hospitalis.

Erat apud Heium sacrarium magna cum dignitate in aedibus a maioribus traditum perantiquum, in quo signa pulcherrima quattuor summo artificio, summa nobilitate, quae non modo istum hominem ingeniosum et intelligentem, verum etiam quemvis nostrum quos iste idiotas appellat delectare possent, unum Cupidinis marmoreum Praxiteli (nimirum didici etiam, dum in istum inquiri, artificum nomina); idem, opinor, artifex eiusdemmodi Cupidinem fecit illum qui est Thespiis, propter quem Thespieae visuntur; nam alia visendi causa nulla est. Atque ille L. Mummius tum, cum Thespiadas quae ad aedem Felicitatis sunt ceteraque profana ex illo oppido signa tollit, hunc marmoreum Cupidinem non attigit.

Verum ut ad illud sacrarium redeam, signum erat hoc quod dico Cupidinis e marmore. Ex altera parte Hercules egregie factus ex aere. Is dicebatur esse Myronis, ut opinor, et certe. Item ante hos deos erant arulae quae cuius religionem sacrarii significare possent; erant duo praeterea signa non maxima, verum eximia venustate, virginali habitu atque vestitu, quae manibus sublatis sacra quaedam more Atheniensium virginum reposita in capitibus sustinebant: Canephorae ipsae vocabantur; earum artifex Polyclitus fuit. Messanae quisque nostrum haec visere solebat. Omnibus haec ad visendum patebant cotidie. Domus erat non domino magis ornamento quam civitati.

Haec omnia quae dixi signa, iudices, ab Heio e sacrario Verres abstulit; nullum, inquam, horum reliquit, neque aliud ullum tamen praeter unum pervetus ligneum, Bonam Fortunam, ut opinor; eam iste habere domi suae noluit.

(După Cicero, *De signis*, 3—5,7)

Descrierea oraşului Siracusa

Urbs Syracusae maxima est Graecarum, pulcherrima omnium. Nam et situ est cum munito, tum ex omni aditu vel terra vel mari praeclaro ad aspectum, et portus habet prope in aedificatione amplexuque urbis inclusos. Qui diversos inter se aditus habent, in exitu coniunguntur et confluunt. Eorum coniunctione pars oppidi, quae appellatur Insula, mari disiuncta, angusto ponte rursus adiungitur et continetur.

Ea urbs ex quattuor urbibus maximis constat. Quarum una est ea quam dixi, Insula, quae duobus portibus cincta in utriusque portus ostium aditumque proiecta est; in qua domus est quae Hieronis regis fuit, qua praetores uti solent. In ea sunt aedes sacrae complures, sed duae quae longe ceteris antecellunt, Dianae et altera, quae fuit ante istius adventum ornatissima, Minervae. In hac

insula extrema est fons aquae dulcis, cui nomen Arethusa est, incredibili magnitudine, plenissimus piscium.

Altera autem est urbs Syracusis cui nomen Achradina est. In qua forum maximum, pulcherrimae porticus, ornatissimum prytanium, amplissima est curia templumque egregium Iovis Olympii ceteraque urbis partes quae una via lata perpetua multisque transversis divisae privatis aedificiis continentur. Tertia est urbs quae, quod in ea parte Fortunae fanum antiquum fuit, Tycha nominata est, in qua gymnasium amplissimum est et complures aedes sacrae coliturque ea pars et habitatur frequentissime. Quarta autem est quae, quia postrema aedificata est, Neapolis nominatur, quam ad summam theatrum maximum, praeterea duo templa sunt egregia, Cereris unum, alterum Liberae, signumque Apollinis, qui Temenites vocatur, pulcherrimum et maximum.

(Cicero, *De signis*, 117–119).

Statuia Diane de la Segesta

Segesta est oppidum pervetus in Sicilia, quod ab Aenea fugiente a Troia atque in haec loca veniente conditum est. Itaque Segestani non solum perpetua societate atque amicitia, verum etiam cognatione cum populo Romano coniuncti sunt. Hoc quondam oppidum a Carthaginiensibus vi captum atque deletum est omniaque, quae ornamento urbi erant, Carthaginem sunt ex illo loco deportata.

Fuit apud Segestanos ex aere Dianae simulacrum cum summa atque antiquissima praeditum religione, tum singulari opere artificioque perfectum. Hoc translatus Carthaginem locum tantum hominesque mutarat, religionem quidem pristinam conservabat. Nam propter eximiam pulchritudinem etiam hostibus admiratione dignum videbatur. Aliquot saeculis post, P. Scipio bello Punico tertio Carthaginem cepit. Qua in victoria, quod diutissime saepissimeque Sicilia vexata a Carthaginiensibus fuit, omnia civitatibus quae cuiusque fuerant restituit.

Illo tempore Segestanorum maxima cura haec ipsa Diana de qua dicimus redditur; reportatur Segestam; in suis antiquis sedibus summa cum gratulatione civium et laetitia reponitur. Haec erat posita Segestae sane excelsa in basi, in qua grandibus litteris P. Africani nomen erat incisum. Colebatur a civibus, ab omnibus advenis visebatur. Nihil mihi quaestori ab illis est demonstratum prius. Erat admodum et excelsum signum cum stola. Verum tamen inerat in illa magnitudine aetas atque habitus virginalis. Sagittae pendebant ab humero, sinistra manu retinebat arcum, dextra ardentem faciem praeferbat.

(După Cicero, *De signis*, 72–74).

Portretul lui Catilina

Habuit ille permulta maxima maximarum non expressa signa, sed adumbrata lineamenta virtutum. Utebatur hominibus improbis multis; et quidem optimis se viris deditum esse simulabat. Erant apud illum illecebrae libidinum

multae, erant etiam industriae quidam stimuli ac laboris. Flagrabant vitia libidinis apud illum; vigeabant etiam studia rei militaris. Neque unquam fuit tale monstrum in terris ullum, tam ex contrariis diversisque et inter se pugnantibus naturae studiis cupiditatibusque conflatum.

Illa vero in illo homine mirabilia fuerunt: comprehendere multos amicitia, tueri obsequio, cum omnibus communicare quod habebat, servire temporibus suorum omnium pecunia, gratia, labore corporis, scelere etiam, si opus esset, et audacia; versare suam naturam et regere ad tempus, atque huc et illuc torquere ac flectere, cum tristibus severe, cum remissis iucunde, cum senibus graviter, cum iuventute comiter, cum facinorosis audacter, cum libidinis luxuriose vivere.

(Cicero, *Pro Caelio*, 5)

Elocința lui Isocrate

Isocrates, cuius domus cunctae Graeciae quasi ludus quidam patuit atque officina dicendi, fuit magnus orator et perfectus magister, quanquam forensi luce caruit, intraque parietes aluit eam gloriam quam nemo, meo quidem iudicio, est postea consecutus. Is et multa scripsit praeclare et docuit alios; ipse primus etiam in soluta oratione modum et numerum quemdam servavit. Ante hunc enim verborum quasi structura et quaedam ad numerum conclusio nulla erat; aut, si quando erat, ea non quaerebatur dedita opera: quae forsitan laus sit; verum tamen natura magis tum casuque nonnunquam, quam aut ratione aliqua aut observatione fiebat. Ipsa enim natura circumscriptione quadam verborum comprehendit concluditque sententiam; et aures ipsae quid plenum, quid inane sit iudicant et spiritus quasi necessitate aliqua verborum comprehensio terminatur.

(Cicero, *Brutus*, 8)

Lupul și mielul

Ad rivum eundem lupus et agnus venerant siti compulsi; superior stabat lupus longeque inferior agnus. Tunc fauce improba latro incitatus iurgii causam intulit.

« Quare », inquit, « turbulentam fecisti mihi aquam bibenti? » Laniger contra timens:

« Qui possum, quaeso, facere quod quereris, lupe? »

A te decurrit ad meos haustus liquor. »

Repulsus ille veritatis viribus:

« Ante hos sex menses male » ait « dixisti mihi. »

Respondit agnus: « Equidem natus non eram. »

« Pater hercle tuus » ille inquit « male dixit mihi »;
atque ita correptum lacerat, iniusta nece.
Haec propter illos scripta est homines fabula,
qui fictis causis innocentes opprimunt.

(Phaedrus, I, 1)

Broasca și boul

Inops potentem dum vult imitari perit.
In prato quondam rana conspexit bovem
et tacta invidia tantae magnitudinis
rugosam inflavit pellem; tum natos suos
interrogavit an bove esset latior.
Illi negarunt. Rursus intendit cutem
maiore nisu, et simili quaesivit modo,
quis maior esset. Illi dixerunt bovem.
Novissime indignata dum vult validius
inflare sese, rupto iacuit corpore.

(Phaedrus, I, 24)

Biblioteci de lux

Quo innumerabiles libros et bibliothecas, quarum dominus vix tota vita indices perlegit? Onerat discentem turba, non instruit, multoque satius est paucis te auctoribus tradere, quam errare per multos. Quadraginta milia librorum Alexandriae arserunt; pulcherrimum regiae opulentiae monumentum alius laudaverit, sicut T. Livius, qui elegantiae regum curaeque egregium id opus ait fuisse: non fuit elegantia illud aut cura, sed studiosa luxuria, immo ne studiosa quidem, quoniam non in studium sed in spectaculum comparaverant, sicut plerisque ignaris etiam puerilium litterarum libri non studiorum instrumenta, sed cenationum ornamenta sunt. Paretur itaque librorum quantum satis sit, nihil in apparatus. « Honestius » inquit « hoc se impensae quam in Corinthia pictasque tabulas effuderint ». Vitiosum est ubique, quod nimium est. Quid habes cur ignoscas homini armaria e citro atque ebore captanti, corpora conquiriti aut ignotorum auctorum aut improbatorum et inter tot milia librorum oscitanti, cui voluminum suorum frontes maxime placent titulique? Apud desidiosissimos ergo videbis quicquid orationum historiarumque est, tecto tenus exstructa loculamenta; iam enim inter balnearia et thermas bibliotheca quoque ut necessarium domus ornamentum expolitur. Ignoscerem plane, si studiorum nimia cupidine erraretur: nunc ista conquisita, cum imaginibus suis discripta sacrorum opera ingeniorum in speciem et cultum parietum comparantur.

(Seneca, *De tranquill. animi*, 9)

Lauda vieții de la țară

Beatus ille qui procul negotiis,
ut prisca gens mortalium
paterna rura bobus exercet suis,
solutus omni fenore,
neque excitatur classico miles truci
neque horret iratum mare,
forumque vitat et superba civium
potentiorum limina.
Ergo aut adulta vitium propagine
altas maritat populos,
aut in reducta valle mugientium
prospectat errantes greges,
inutilesque falce ramos amputans
feliciores inserit,
aut pressa puris mella condit amphoris,
aut tondet infirmas oves;
vel, cum decorum mitibus pomis caput
Autumnus agris extulit,
ut gaudet insitiva decerpens pira
certantem et uvam purpurae,
qua muneretur te, Priape, et te, pater
Silvane, tutor finium.
Libet iacere modo sub antiqua ilice,
modo in tenaci gramine;
labuntur altis interim ripis aquae,
queruntur in silvis aves,
fontesque lymphis obstrepunt manantibus,
somnos quod invitet leves.
At cum tonantis annus hibernus Iovis
imbres nivesque comparat,
aut trudit acres hinc et hinc multa cane
apros in obstantes plagas
aut amite levi rara tendit retia,
turdibus edacibus dolos,
pavidumque leporem et advenam laqueo gruem
iucunda captat praemia.
Quis non malarum quas amor curas habet
haec inter obliviscitur?

(Horatius, *Epod.*, II, v. 1—38)

Lauda Italiae

Sed neque Medorum silvae, ditissima terra,
nec pulcher Ganges atque auro turbidus Hermus
laudibus Italiae certent, non Bactra neque Indi
totaque turiferis Panchaia pinguis harenis.
Haec loca non tauri spirantes naribus ignem
invertere satis immanis dentibus hydri,
nec galeis densisque virum seges horruit hastis;
sed gravidae fruges et Bacchi Massicus umor
implevere; tenent oleae armentaque laeta.
Hinc bellator equus campo sese arduus infert,
hinc albi, Clitumne, greges et maxima taurus
victima, saepe tuo perfusi flumine sacro,
Romanos ad templa deum duxere triumphos.
Hic ver assiduum atque alienis mensibus aestas:
bis gravidae pecudes, bis pomis utilis arbor.
At rabidae tigres absunt et saeva leonum
semina, nec miseros fallunt aconita legentes,
nec rapit immensos orbis per humum neque tanto
squameus in spiram tractu se colligit anguis.
Adde tot egregias urbes operumque laborem,
tot congesta manu praeruptis oppida saxis
fluminaque antiquos subterlabentia muros.
An mare quod supra memorem, quodque adluit infra?
Anne lacus tantos? Te, Lari maxime, teque,
fluctibus et fremitu adsurgens Benace marino?
An memorem portus Lucrinoque addita claustra
atque indignatum magnis stridoribus aequor,
Iulia qua ponto longe sonat unda refuso
Tyrrhenusque fretis immittitur aestus Avernis?
Haec eadem argenti rivos aerisque metalla
ostendit venis atque auro plurima fluxit.

.....
Salve, magna parens frugum, Saturnia tellus,
magna virum: tibi res antiquae laudis et artis
ingredior sanctos ausus recludere fontes,
Ascræumque cano Romana per oppida carmen.

(Vergilius, *Georg.*, II, v. 136—166, 173—176)

Mors poetulae Tibullus

Cum rapiunt mala fata bonos (ignoscite fasso)
Sollicitor nullos esse putare deos.
Vive pius; moriere pius. Cole sacra; colentem
Mors gravis a templis in cava busta trahet.
Carminibus confide bonis; iacet, ecce, Tibullus,
Vix manet e toto, parva quod urna capit.
Tene, sacer vates, flammae rapuere rogales
Pectoribus pasci nec timuere tuis?
Aurea sanctorum potuissent templa deorum
Urere, quae tantum sustinere nefas.
Avertit vultus, Eycis quae possidet arces;
Sunt quoque qui lacrimas continuisse negant.
Sed tamen hoc melius, quam si Phaeacia tellus,
Ignotum vili supposuisset humo.
Hinc certe madidos fugientis pressit ocellos
Mater et in cineres ultima dona tulit;
Hinc soror in partem misera cum matre doloris
Venit inornatas dilaniata comas,
Cumque tuis sua iunxerunt Nemesisque priorque
Oscula nec solos destituere rogos.
Delia descendens: « Felicius, inquit, amata
Sum tibi; vixisti, dum tuus ignis eram. »
Cui Nemesis: « Quid, ait, tibi sunt mea damna dolori?
Me tenuit moriens deficiente manu. »
Si tamen e nobis aliquid nisi nomen et umbra
Restat, in Elysia valle Tibullus erit:
Obvius huic venies hedera iuvenalia cinctus
Tempora cum Calvo, docte Catulle, tuo;
Tu quoque, si falsum est temerati crimen amici,
Sanguinis atque animae prodige Galle tuae.
His comes umbra tua est; siqua est modo corporis umbra,
Auxisti numeros, culte Tibulle, pios.
Ossa quieta, precor, tuta requiescite in urna,
Et sit humus cineri non onerosa tuo.

(Ovidius, *Amores*, III, 9)

Ar iintiri

Sulmo mihi patria est gelidis uberrimus undis,
 milia qui novies distat ab Urbe decem;
 editus hic ego sum, nec non, ut tempora noris,
 cum cecidit fato consul uterque pari,
 si quid id est, usque a proavis vetus ordinis heres,
 non modo fortunae munere factus eques.
 Nec stirps prima fui, genito sum fratre creatus,
 qui tribus ante quater mensibus ortus erat;
 Lucifer amborum natalibus adfuit idem,
 una celebrata est per duo liba dies;
 haec est armiferae festis de quinque Minervae,
 quae fieri pugna prima cruenta solet.
 Protinus excolimur teneri cura parentis
 imus ad insignes Urbis ab arte viros:
 frater ad eloquium viridi tendebat ab aevo,
 fortia verbosi natus ad arma fori,
 at mihi iam pūero caelestia sacra placebant,
 inque suum furtim Musa trahebat opus.
 Saepe pater dixit «studium quid inutile temptas?
 Maeonides nullas ipse reliquit opes.»
 Motus eram dictis totoque Helicone relictis
 scribere temptabam verba soluta modis.
 Sponte sua carmen numeros veniebat ad aptos,
 et, quod temptabam scribere, versus erat.
 Interea tacito passu labentibus annis
 liberior fratri sumpta mihiq̃ue toga est,
 induiturque humeris cum lato purpura clavo,
 et studium nobis, quod fuit ante, manet.
 Iamque decem vitae frater geminaverat annos,
 cum perit, et coepi parte carere mei.
 Cepimus et tenerae primos aetatis honores,
 eque viris quondam pars tribus una fui.
 Curia restabat: clavi mensura coacta est;
 maius erat nostris viribus illud onus
 nec patiens corpus, nec mens fuit apta labori,
 sollicitaeque fugax ambitionis eram,
 et petere Aoniae suadebant tuta sorores
 otia iudicio semper amata meo.
 Temporis illius colui fovique poetas,

quotque aderant vates, rebar adesse deos:
 saepe suos volucres legit mihi grandior aevo,
 quaeque nocet serpens, quae iuvat herba, Macer;
 saepe suos solitus recitare Propertius ignes
 iure sodalicii, quo mihi iunctus erat;
 Ponticus heroo, Bassus quoque clarus iambis
 dulcia convictus membra fuere mei,
 et tenuit nostras numerosus Horatius aures,
 dum ferit Ausonia carmina culta lyra;
 Vergilium vidi tantum, nec avara Tibullo
 tempus amicitiae fata dedere meae;
 successor fuit hic tibi, Galle, Propertius illi,
 quartus ab his serie temporis ipse fui.
 Utque ego maiores, sic me coluere minores,
 notaque non tarde facta Thalia mea est.
 Carmina cum primum populo iuvenalia legi,
 barba resecta mihi bisve semelve fuit;
 moverat ingenium totam cantata per Urbem
 nomine non vero dicta Corinna mihi.
 Multa quidem scripsi, sed quae vitiosa putavi,
 emendaturis ignibus ipse dedi;
 tunc quoque, cum fugerem, quaedam placitura cremavi
 iratus studio carminibusque meis.

(Ovidius, *Tristia*, IV, 10, v. 3—64)

Iarna în țara geților

Siquis adhuc istic meminit Nasonis adepti,
 Et superest sine me nomen in Urbe meum,
 Suppositum stellis numquam tangentibus aequor
 Me sciat in media vivere barbaria.
 Sauromatae cingunt, fera gens, Bessique Getaeque,
 Quam non ingenio nomina digna meo!
 Dum tamen aura tepet, medio defendimur Histro:
 Ille suis liquidus bella repellit aquis.
 At cum tristis hiems squalentia protulit ora,
 Terraque marmoreo est candida facta gelu,
 Dum patet et boreas et nix iniecta sub arcto
 Tum patet has gentes axe trementi premi.
 Nix iacet, et iactam ne sol pluviaeque resolvant,
 Indurat boreas perpetuamque facit.

Ergo ubi deliquit nondum prior, altera venit,
 Et solet in multis bima manere locis.
 Tantaque commoti vis est aquilonis, ut altas
 Aequet humo turres tectaque rapta ferat.
 Pellibus et sutis arcent mala frigora braxis,
 Oraque de toto corpore sola patent.
 Saepe sonant moti glacie pendente capilli,
 Et nitet inducto candida barba gelu;
 Nudaque consistunt, formam servantia testae,
 Vina nec hausta meri, sed data frusta bibunt.
 Quid loquar, ut vincti concrescant frigore rivi,
 Deque lacu fragiles effodiantur aquae?
 Ipse, papyrifero qui non angustior amne
 Miscetur vasto multa per ora freto,
 Caeruleos ventis latices durantibus, Hister
 Congelat et tectis in mare serpit aquis.
 Quaque rates ierant, pedibus nunc itur, et undas
 Frigore concretas ungula pulsat equi,
 Perque novos pontes subter labentibus undis
 Ducunt Sarmatici barbara plaustra boves.
 Vix equidem credar, sed cum sint praemia falsi
 Nulla, ratam debet testis habere fidem:
 Vidimus ingentem glacie consistere pontum,
 Lubricaque immotas testa premebat aquas.
 Nec vidisse sat est; durum calcavimus aequor,
 Undaque non udo sub pede summa fuit.
 Si tibi tale fretum quondam, Leandre, fuisset,
 Non foret angustae mors tua crimen aquae.
 Tum neque se pandi possunt delphines in auras
 Tollere; conantes dura coërcet hiems.
 Et quamvis boreas iactatis insonet alis,
 Fluctus in obsesso gurgite nullus erit;
 Inclusaeque gelu stabunt in marmore puppes,
 Nec poterit rigidas findere remus aquas.
 Vidimus in glacie pisces haerere ligatos,
 Sed pars ex illis tunc quoque viva fuit.
 Sive igitur nimii boreae vis saeva marinas,
 Sive redundatas flumine cogit aquas,
 Protinus, aequato siccis aquilonibus Histro,
 Invehitur celeri barbarus hostis equo,
 Hostis equo pollens longeque volante sagitta
 Vicinam late depopulatur humum.

Diffugiunt alii, nullisque tuentibus agros
 Incustoditae diripiuntur opes,
 Ruris opes parvae, pecus et stridentia plaustra
 Et quas divitias incola pauper habet.
 Pars agitur vinctis post tergum capta lacertis,
 Respiciens frustra rura laremque suum,
 Pars cadit hamatis misere confixa sagittis:
 Nam volucris ferro tinctile virus inest.
 Quae nequeunt secum ferre aut abducere, perdunt,
 Et cremat insontes hostica flamma casas.

(Ovidius, *Tristia* III, 10 v. 1—66).

Originea limbii

Tunc et amicitiam coeperunt iungere aventes
 finitimi inter se nec laedere nec violari,
 et pueros commendarunt muliebrique saeculum,
 vocibus et gestu cum balbe significarent
 imbecillorum esse aequum misererier omnis.
 Nec tamen omnimodis poterat concordia gigni,
 sed bona magnaue pars servabat foedera caste;
 aut genus humanum iam tum foret omne peremptum
 nec potuisset adhuc perducere saecula propago.
 At varios linguae sonitus natura subegit
 mittere et utilitas expressit nomina rerum,
 non alia longe ratione atque ipsa videtur
 protrahere ad gestum pueros infantia linguae,
 cum facit ut digito quae sint praesentia monstrent.
 Sentit enim vis quisque suas quoad possit abuti.
 Cornua nata prius vitulo quam frontibus exstent,
 illis iratus petit atque infestus inurget.
 At catuli pantherarum scymnique leonum
 unguibus ac pedibus iam tum morsuque repugnant,
 vix etiam cum sunt dentes unguisque creati.
 Alituum porro genus alis omne videmus
 fidere et a pinnis tremulum petere auxilium.
 Proinde putare aliquem tum nomina distribuisse
 rebus et inde homines didicisse vocabula prima,
 desiperest. Nam cur hic posset cuncta notare

vocibus et varios sonitus emittere linguae,
 tempore eodem alii facere id non quisse putentur?
 Praeterea si non alii quoque vocibus usi
 inter se fuerant, unde insita notities est
 utilitatis et unde data est huic prima potestas,
 quid vellet facere ut sciret animoque videret?
 Cogere item pluris unus victosque domare
 non poterat, rerum ut perdiscere nomina vellent.
 Nec ratione docere ulla suadereque surdis,
 quid sit opus facto, facilest; neque enim paterentur
 nec ratione ulla sibi ferrent amplius auris
 vocis inauditos sonitus obtundere frustra.
 Postremo quid in hac mirabile tantoperest re,
 si genus humanum, cui vox et lingua vigeret,
 pro vario sensu varia res voce notaret?
 Cum pecudes mutae, cum denique saecula ferarum
 dissimiles soleant voces variasque ciere,
 cum metus aut dolor est et cum iam gaudia gliscunt.
 Quippe etenim licet id rebus cognoscere apertis.
 Irritata canum cum primum magna Molossum
 mollia ricta fremunt duos nudantia dentes,
 longe alio sonitu rabie restricta minantur,
 et cum iam latrant et vocibus omnia complent.
 Et catulos blande cum lingua lambere temptant
 aut ubi eos iactant pedibus morsuque petentes
 suspensis teneros imitantur dentibus haustus,
 longe alio pacto gannitu vocis adulant,
 et cum deserti baubantur in aedibus aut cum
 plorantes fugiunt summisso corpore plagas.
 Denique non hinnitus item differre videtur,
 inter equas ubi equus florenti aetate iuencus
 pinnigeri saevit calcaribus ictus amoris
 et fremitum patulis sub naribus edit ad arma,
 et cum sic alias concussis artibus hinnit?
 Postremo genus alituum variaequae volucres,
 accipitres atque ossifragae mergique marinis
 fluctibus in salso victum vitamque petentes,
 longe alias alio iaciunt in tempore voces,
 et cum de victu certant praedaeque repugnant.
 Et partim mutant cum tempestatibus una
 raucisonos cantus, cornicum ut saecula vetusta

corvorumque greges ubi aquam dicuntur et imbris
 poscere et interdum ventos aurasque vocare.
 Ergo si varii sensus animalia cogunt,
 muta tamen cum sint, varias emittere voces,
 quanto mortales magis aequumst tum potuisse
 dissimiles alia atque alia res voce notare!

(Lucretius, *De rerum natura*, V, v. 1019—1090)

Firea moldovenilor

Moldavorum mores descripturis, rem alias vel nemini vel paucis exterorum
 cognitam, amor patriae instat iubetque eam gentem laudibus efferre, in qua nati
 sumus, eiusque terrae colonos commendare, quae nobis originem dedit: at
 obsistit vicissim veritatis studium, prohibetque ea praedicare, quae reprehendenda
 recta ratio suaderet: consultius fore patriae, ut eius incolis ea quibus scaterent
 vitia ingenue ob oculos ponerentur, quam ut blanda adulatione, sollertique excu-
 satione deciperentur, ut crederent, recte a se agi, quae totus elegantioribus
 imbutus moribus orbis terrarum vituperat.

Arrogantia et superbia mater illis et soror est: si generosum equum et arma
 praestantiora possidet Moldavus, se superiorem putabit neminem: nec cum Deo
 pugnare, si casus ita ferret, recusabit. Universi procaces sunt et ad lites ciendas
 faciles, statim tamen remittunt animos et adversae parti conciliantur.

Monomachiae apud illos inauditum nomen. Rustici a verbis raro ad arma
 descendunt, sed baculis, fustibus et pugnis liberiora sodalium ora compescunt;
 idem et milites faciunt, infrequentius a verberibus ad arma deveniunt, eamque
 audaciam, si quando acciderit, severissimis poenis expiare debent.

Iocosi sunt et hilares, cor non longe ab ore remotum habent, sed ut ini-
 micitiae facile obliviscuntur, ita etiam neque amicitiae longam conservant
 memoriam. Ebrietatem neque horrent, neque depereunt; in deliciis tamen habent
 ab hora diei sexta usque ad tertiam noctis, nonnunquam etiam ad diluculum longa
 protrahere convivia, largoque ad vomitum usque se ingurgitare mero. Neque
 tamen id cotidie facere solent, sed tantum diebus festis, aut ingruentibus hiber-
 nis tempestatibus, cum frigus intra conclavium parietes incolas concludit, et
 membra vino calefacere suadet. Crematum non amant, nisi milites, reliqui non
 nisi unicum, eamque parvam phialam ante prandium ebibunt. Vini in inferiori
 praesertim Moldavia et Valachiae confiniis sunt amantiores. Moderationem animi
 nullam noverunt: secundis in rebus inflantur, in adversis demittunt animum.
 Primo intuitu nihil ipsis difficile videtur: si minima intercesserit adversitas,
 turbantur, et quid consilii capiant nesciunt, tandem si irritos esse suos conatus
 vident, sera commissorum ducuntur paenitentia.

Ceterum Moldavi litterarum non solum non amatores, sed et osores cuncti fere exstiterunt. Bonarum artium et scientiarum ipsa etiam nomina illis ignorantur. Eruditos non posse non mente privari existimant, adeo ut si cuius laudare voluerint doctrinam, eum prae nimia scientia stultum evasisse dicant. Turpe hanc in rem teritur Moldavorum ore proverbium. Litterarum studia sacerdotum sortem esse, laico autem sufficere, ut legere et scribere sciat, nomen suum signare norit, et bovem album, nigrum, cornutum, equos, oves, iumenta, alvearia et, si quae alia eius generis sunt, in catalogo notare possit, reliqua omnia esse supervacanea.

(D. Cantemir, *Descriptio Mold.*, II, 17)

B. TEXTE ISTORICE

Dunărea scitică și afluenții săi

Ister, fluviorum omnium quos novimus maximus, semper sibi ipse aequalis fluit et aestate et hieme. Ab occasu venit primusque est qui Scythicam adluit terram: ob id omnium maximus, quod alii multi in eum influunt. Qui illum augent hi sunt: primum quinque, qui Scythicam terram perfluunt: is quem Scythae Porata, Graeci vero Pyreton vocant; tum deinde Tiarantus; porro Ararus et Naparis et Ordessus. Quem primo loco nominavi horum fluviorum is magnus est, et ad orientem fluens aquam suam cum Istro miscet: secundo loco memoratus, Tiarantus, magis ab occidente, estque minor. Ararus vero et Naparis et Ordessus, medium inter hos cursum tenentes in Istrum influunt. Hi sunt fluvii in ipsa Scythia oriundi, qui Istrum augent. Ex Agathyrsis autem decurrens Maris fluvius itidem cum Istro aquam suam miscet.

(Herodotus, IV, 48)

Țara și obiceiurile sciților

Scythia in orientem porrecta includitur ab uno latere Ponto, ab altero montibus Rhiphaeis, a tergo Asia et Phasi flumine. Multum in longitudinem et latitudinem patet. Hominibus inter se nulli fines. Neque enim agrum exercent, nec domus illis ulla aut tectum aut sedes est; armenta et pecora semper pascunt et per incultas solitudines errant. Uxores liberosque secum in plaustis vehunt, quibus coriis imbrium hiemisque causa tectis pro domibus utuntur. Iustitia gentis ingeniis culta, non legibus. Nullum scelus apud eos furto gravius. Aurum et argentum perinde aspernantur ac reliqui mortales adpetunt. Lacte et melle vescuntur. Lanae his usus ac vestium ignotus, quamquam continuis frigoribus urantur; pellibus tamen ferinis ac murinis utuntur.

(Iustinus, II, 2)

Descrierea Galliei

Gallia est omnis divisa in partes tres, quarum unam incolunt Belgae, aliam Aquitani, tertiam qui ipsorum lingua Celtae, nostra Galli appellantur. Hi omnes lingua, institutis, legibus inter se differunt. Gallos ab Aquitanis Garunna flumen, a Belgis Matrona et Sequana dividit. Horum omnium fortissimi sunt Belgae, propterea quod a cultu atque humanitate provinciae longissime absunt, minimeque ad eos mercatores saepe commeant proximique sunt Germanis qui trans Rhenum incolunt, quibuscum continenter bellum gerunt. Qua de causa Helvetii quoque reliquos Gallos virtute praecedunt, quod fere cotidianis proeliis cum Germanis contendunt, cum aut suis finibus eos prohibent aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt. Eorum una pars initium capit a flumine Rhodano, continetur Garunna flumine, Oceano, finibus Belgarum, attingit etiam ab Sequanis et Helvetiis flumen Rhenum, vergit ad septentriones. Belgae ab extremis Galliae finibus oriuntur, pertinent ad inferiorem partem fluminis Rheni, spectant in septentrionem et orientem solem. Aquitania a Garunna flumine ad Pyrenaeos montes et eam partem Oceani quae est ad Hispaniam pertinet; spectat inter occasum solis et septentriones.

(Caesar, *De bello Gallico*, I, 1)

Clasele sociale la gali

In omni Gallia eorum hominum qui aliquo sunt numero atque honore, genera sunt duo. Nam plebes paene servorum habetur loco, quae nihil audet per se, nullo adhibetur consilio. Plerique cum aut aere alieno aut magnitudine tributorum aut iniuria potentiorum premuntur, sese in servitutem dicant. Nobilibus in hos eadem omnia sunt iura quae dominis in servos. Sed de his duobus alterum est druidum, alterum equitum. Illi rebus divinis intersunt, sacrificia publica ac privata procurant, religiones interpretantur. Ad hos magnus adolescentium numerus disciplinae causa concurrit, magnoque hi sunt apud eos honore. Nam fere de omnibus controversiis publicis privatisque constituunt, et, siquod est facinus admissum, si caedes facta, si de hereditate, de finibus controversia est, idem decernunt, praemia poenasque constituunt. Siqui aut privatus aut populus eorum decreto non stetit, sacrificiis interdicunt. Haec poena apud eos est gravissima. Quibus ita est interdictum, hi numero impiorum ac sceleratorum habentur, his omnes decedunt, aditum eorum sermonemque defugiunt, nequid ex contagione incommodi accipiant, neque his petentibus ius redditur, neque honos ullus communicatur. His autem omnibus druidibus praeest unus qui summam inter eos habet auctoritatem.

Alterum genus est equitum. Hi, cum est usus atque aliquod bellum incidit, omnes in bello versantur atque eorum ut quisque est genere copiisque amplissimus, ita plurimos circum se ambactos clientesque habet. Hanc unam gratiam potentiamque noverunt.

(Caesar, *De bello Gallico*, VI, 13, 15)

Familia la gali

Viri quantas pecunias ab uxoribus dotis nomine acceperunt, tantas ex suis bonis cum dotibus communicant. Huius omnis pecuniae coniunctim ratio habetur fructusque servantur; uter eorum vita superavit, ad eum pars utriusque cum fructibus superiorum temporum pervenit. Viri in uxores sicuti in liberos vitae necisque habent potestatem; et cum pater familiae illustriore loco natus decessit, eius propinqui conveniunt et, de morte si res in suspicionem venit, de uxoribus in servilem modum quaestionem habent et, si compertum est, igni atque omnibus tormentis excruciatas interficiunt.

(Caesar, *De bello Gallico*, VI, 19)

Obiceiurile britanilor

Ex Britannis omnibus longe sunt humanissimi qui Cantium incolunt, quae regio est maritima omnis, neque multum a Gallica differunt consuetudine. Interiores plerique frumenta non serunt, sed lacte et carne vivunt pellibusque sunt vestiti. Omnes vero se Britanni vitro inficiunt, quod caeruleum efficit colorem, atque hoc horridiores sunt in pugna aspectu; capilloque sunt promisso atque omni parte corporis rasa praeter caput et labrum superius. Uxores habent deni duodenique inter se communes et maxime fratres cum fratribus parentesque cum liberis.

(Caesar, *De bello Gallico*, V, 14)

Obiceiurile germanilor

Germani multum a Gallorum consuetudine differunt. Nam neque druides habent qui rebus divinis praesint, neque sacrificiis student. Deorum numero eos solos ducunt quos cernunt et quorum aperte opibus iuvantur, Solem et Vulcanum et Lunam, reliquos ne fama quidem acceperunt. Vita omnis in venationibus atque in studiis rei militaris consistit; a parvis labori ac duritiae student.

Agri culturae non student, maiorque pars eorum victus in lacte, caseo, carne consistit. Neque quisquam agri modum certum aut fines habet proprios, sed magistratus ac principes in annos singulos gentibus cognationibusque hominum, quique una coierunt quantum et quo loco visum est agri attribuunt atque anno post alio transire cogunt.

Cum bellum civitas aut illatum defendit aut infert, magistratus qui ei bello praesint et vitae necisque habeant potestatem deliguntur. In pace nullus est communis magistratus, sed principes regionum atque pagorum inter suos ius dicunt controversiasque minuunt. Latrocinia nullam habent infamiam quae extra fines cuiusque civitatis fiunt.

(Caesar, *De bello Gallico*, VI, 21—23)

Obiceiurile suebilor

Sueborum gens est longe maxima et bellicosissima Germanorum omnium. Hi centum pagos habent, ex quibus quotannis singula milia armatorum bellandi causa suis ex finibus educunt. Reliqui, qui domi manserunt, se atque illos alunt. Hi rursus invicem anno post in armis sunt, illi domi remanent. Sic neque agri cultura nec ratio atque usus belli intermittitur. Sed privati ac separati agri apud eos nihil est, neque longius anno remanere uno in loco colendi causa licet. Neque multum frumento, sed maximam partem lacte atque pecore vivunt multumque sunt in venationibus. Quae res et cibi genere et cotidiana exercitatione et libertate vitae, quod a pueris nullo officio aut disciplina adsuefacti nihil omnino contra voluntatem faciunt, et vires alit et immani corporum magnitudine homines efficit. Atque in eam se consuetudinem adduxerunt, ut locis frigidissimis neque vestitus praeter pelles habeant quicquam, quarum propter exiguitatem magna est corporis pars aperta, et laventur in fluminibus.

(Caesar, *De bello Gallico*, IV, 1)

Campania

Omnium non modo Italiae, sed toto orbe terrarum pulcherrima Campaniae plaga est. Nihil mollius caelo: denique bis floribus vernali. Nihil uberius solo; nihil hospitalius mari: hic illi nobiles portus Caieta, Misenum, tepentes fontibus Baiae, Lucrinus et Avernus, quaedam maris otia. Hic amicti vitibus montes Falernus, Massicus et pulcherrimus omnium Vesuvius, Aetnaei ignis imitator. Urbes ad mare Formiae, Cumae, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pompei et ipsa caput urbium Capua, quondam inter tres maximas numerata. Pro hac urbe, his regionibus populus Romanus Samnitas invadit, gentem aureis et argenteis armis et discolori veste usque ad ambitum ornatam.

(Florus, *Epitoma*, I, 16)

Africa

In divisione orbis terrae plerique in parte tertia Africam posuere. Ea fines habet ab occidente fretum nostri maris et Oceani, ab ortu solis declivem latitudinem, quem locum Catabathmon incolae appellant. Mare saevum, importuosum, ager frugum fertilis, bonus pecori, arbore infecundus; caelo terraque penuria aquarum. Genus hominum salubri corpore, velox, patiens laborum; plerosque senectus dissolvit, nisi qui ferro aut bestiis interiere; nam morbus haud saepe quemquam superat; ad hoc malefici generis plurima animalia.

Africam initio habuere Gaetuli et Libyes, asperi incultique, quibus cibus erat caro ferina atque humi pabulum, ut pecoribus. Hi neque moribus neque lege aut imperio cuiusquam regebantur; vagi, palantes, qua nox coegerat, sedes habebant.

(Sallustius, *Iugurtha*, 17, 18)

Poziția favorabilă a orașului Roma

Romulus Urbi locum incredibili opportunitate delegit. Neque enim ad mare admovit, quod ei fuit facillimum; nam non sunt opportunissimi situs maritimi urbibus eis quae ad spem diuturnitatis conduntur atque imperii, primum quod sunt urbes maritimae non multis solum periculis oppositae, sed etiam caecis. Terra continens adventus hostium non modo expectatos, sed etiam repentinos multis indiciis et quasi fragore quodam et sonitu ipso ante denuntiat; neque vero quisquam potest hostis advolare terra. Maritimus vero ille et navalis hostis ante adesse potest quam quisquam suspicatur.

Est autem maritimis urbibus etiam quaedam corruptela ac demutatio morum; admiscetur enim novis sermonibus ac disciplinis et importantur non merces solum adventiciae, sed etiam mores; nihil potest igitur in patriis institutis manere integrum. Iam qui incolunt eas urbes non haerent in suis sedibus, sed volucris semper spe et cogitatione rapiuntur a domo longius; atque etiam cum manent corpore, animo exsulant et vagantur.

(După Cicero, *De republica*, II, 3)

Descrierea Germaniei

Terra, etsi aliquanto specie differt, in universum tamen aut silvis horrida, aut paludibus foeda; humidior qua Gallias, ventosior qua Noricum ac Pannoniam adspicit: satis ferax, frugiferarum arborum impatiens; pecorum fecunda, sed plerumque improcera; ne armentis quidem suus honos, aut gloria frontis; numero gaudent eaeque solae et gratissimae opes sunt. Argentum et aurum non cognoscunt neque quisquam ullam Germaniae venam scrutatus est. Videntur apud illos argentea vasa, legatis et principibus eorum muneri data, non in alia vilitate quam quae humo finguntur; quamquam proximi, ob usum commerciorum, aurum et argentum in pretio habent formasque quasdam nostrae pecuniae agnoscunt atque eligunt; interiores simplicius et antiquius permutatione mercium utuntur. Pecuniam probant veterem et diu notam, serratos bigatosque. Argentum quoque magis quam aurum sequuntur, nulla affectione animi, sed quia numerus argenteorum facili or usui est promiscua ac vilia mercantibus.

(După Tacitus, *Germania*, 5)

India antică

India tota ferme spectat orientem, minus in latitudinem, quam recta regione spatiosa. Quae austrum accipiunt in altius terrae fastigium excedunt: plana sunt cetera multisque inclitis amnibus Caucaso monte ortis placidum per campos iter praebent. Indus gelidior est quam ceteri: aquas vehit a colore maris haud multum abhorrentes. Ganges, omnium ab Oriente fluvius maximus, ad meridi-

anam regionem decurrit et magnorum montium iuga recto alveo stringit: inde cum obiectae rupes inclinant ad orientem. Uterque Rubro mari accipitur.

Indus ripas multasque arbores cum magna soli parte exorbet, saxis quoque impeditus, quis crebro reverberatur: ubi mollius solum repperit, stagnat insulasque molitur. Ganges decursurum Iomanen intercipit magnoque motu amnis uterque colliditur: quippe Ganges asperum os influenti obicit, nec percussae aquae cedunt. Multis praeter hos omnibus tota regio dividitur, sed ignobilibus, quia non adita interfluunt. Ceterum quae propiora sunt mari aquilone maxime deurrunt.

Terra lini ferax: inde plerisque sunt vestes. Aves ad imitandum humanae vocis sonum dociles sunt. Animalia invisitata ceteris gentibus nisi invecta. Eadem terra rhinocerotas aliis ignotos generat. Elephantorum maior vis est quam quos in Africa domitant et viribus magnitudo respondet. Aurum flumina vehunt, quae leni modicoque lapsu segnes aquas ducunt. Gemmas margaritasque mare litoribus infundit: neque alia illis maior opulentiae causa est, utique postquam vitiorum commercium vulgare in exteras gentes. Ingenia hominum, sicut ubique, apud illos locorum quoque situs format. Corpora usque pedes carbaso velant, soleis pedes, capita linteis vinciunt, lapilli ex auribus pendent: brachia quoque et lacertos auro colunt; capillum pectunt saepius quam tondent, mentum semper intonsum est.

(După Curtius Rufus, *Hist. Alex.*, VIII, 9).

Marile râuri ale Orientului antic

Magnae opportunitates ad cultum hominum atque abundantiam aliae aliis in locis reperiuntur. Aegyptum Nilus irrigat et, cum tota aestate obrutam oppletamque tenuit, tum recedit mollitosque et oblimatos ad serendum agros relinquit. Idem ubi ad illa quae Catadupa nominantur praecipitatur ex altissimis montibus, ea gens quae illum locum accolit propter magnitudinem sonitus sensu audiendi caret.

Mesopotamiam fertilem efficit Euphrates, in quam quotannis quasi novos agros invehit. Indus vero, qui est omnium fluminum maximus, non aqua solum agros lactificat et mitigat, sed eos etiam conserit: magnam enim vim seminum secum, frumenti similium, deportat. Multaque alia aliis in locis commemorabilia proferre possum, multos fertiles agros alios aliorum fructuum.

(După Cicero, *De nat. deor.* II, 52, *De rep.* VI, 18).

Descoperirea mormintului lui Arhimede

Archimedis ego quaestor ignoratum ab Syracusanis saeptum undique et vestitum vepribus et dumetis indagavi sepulcrum. Tenebam enim quosdam senariolos, qui in eius monumento inscripti erant; ut hi versus declarabant, in summo sepulcro sphaera erat posita cum cylindro. Ego autem, omnia collus-

trans oculis (est enim ad portas Acragantinas magna frequentia sepulcrorum), animadverti columellam non multum e dumis eminentem, in qua inerat sphaerae figura et cylindri. Atque ego statim Syracusanis (erant autem principes mecum) dixi: « Hoc est Archimedis sepulcrum, quod quaerimus! ». Immissi cum falcibus multi purgarunt et aperuerunt locum. Postquam patefactus est aditus, ad adversam basim accessimus. Apparebat epigramma, cuius versiculi vetustate exesi, dimidiati fere, erant. Ita nobilissima Graeciae civitas, quondam vero etiam doctissima, sui civis acutissimi monumentum quod antea ignoraverat ab homine Arpinate nunc didicit.

(După Cicero, *Tusc. disp.* V, 23).

Contradicțiile de clasă de la Roma după războaiele punice

Ante Carthaginem deletam, populus et senatus Romanus placide modesteque inter se rempublicam tractabant; neque gloriae neque dominationis certamen inter cives erat: metus hostiles in bonis artibus civitatem retinebant. Sed ubi illa formido mentibus decessit, scilicet ea quae res secundae amant, lascivia atque superbia incessere. Ita quod in adversis rebus optaverant otium postquam adepti sunt, acerbius asperiusque fuit. Namque coepere nobilitas dignitatem, populus libertatem in libidinem vertere, sibi quisque ducere, trahere, rapere. Ita omnia in duas partes abstracta sunt, respublica, quae media fuerat, dilacerata. Ceterum nobilitas factione magis pollebat, plebis vis soluta atque dispersa in multitudine minus poterat: paucorum arbitrio belli domique agitabatur; penes eosdem aerarium, provinciae, magistratus, gloriae triumphique erant; populus militia atque inopia urgebatur; praedas bellicas imperatores cum paucis diripiebant; interea parentes aut parvi liberi militum, uti quisque potentiori confinis erat, sedibus pellebantur. Ita cum potentia avaritia sine modo modestiae invadere, polluere et vastare omnia, nihil pensi neque sancti habere, quoad semet ipsa praecipitavit. Nam ubi primum ex nobilitate reperti sunt qui veram gloriam iniustae potentiae anteponerent, moveri civitas et dissensio civilis quasi permixtio terrae oriri coepit.

(Sallustius, *Iugurtha*, 41)

Portretul lui Catilina

L. Catilina, nobili genere natus, fuit magna vi et animi et corporis, sed ingenio malo pravoque. Huic ab adolescentia bella intestina, caedes, rapinae, discordia civilis grata fuere, ibique iuventutem suam exercuit. Corpus patiens inediae, alboris, vigiliae supra quam cuiquam credibile est. Animus audax, subdolanus, varius, cuius rei libet simulator ac dissimulator, alieni adpetens, sui profusus, ardens in cupiditatibus: satis eloquentiae, sapientiae parum. Vastus animus inmoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebat.

(Sallustius, *Catilina*, 5).

Tulburări în rîndurile plebeilor din pricina transformării datornicilor neplătnici în sclavi

Sed et bellum Volscum imminabat et civitas secum ipsa discors intestino inter patres plebemque flagrabat odio, maxime propter nexos ob aes alienum. Fremebant se foris pro libertate et imperio dimicantes domi a civibus captos et oppressos esse tutioremque in bello quam in pace et inter hostes quam inter cives libertatem plebis esse; invidiamque eam sua sponte gliscentem insignis unius calamitas accendit. Magno natu quidam cum omnium malorum suorum insignibus se in forum proiecit. Obsita erat squalore vestis, foedior corporis habitus pallore ac macie perempti; ad hoc promissa barba et capilli efferaverant speciem oris. Noscitabatur tamen in tanta deformitate et ordines duxisse aiebant aliaque militiae decora vulgo miserantes eum iactabant; ipse testes honestarum aliquot locis pugnarum cicatrices adverso pectore ostentabat. Sciscitantibus, unde ille habitus, unde deformitas, cum circumfusa turba esset prope in contionis modum, Sabino bello ait se militantem, quia propter populationes agri non fructu modo caruerit, sed villa incensa fuerit, direpta omnia, pecora abacta, tributum iniquo suo tempore imperatum, aes alienum fecisse. Id cumulatam usuris primo se agro paterno avitoque exuisse, deinde fortunis aliis, postremo velut tabem pervenisse ad corpus; ductum se ab creditore non in servitium, sed in ergastulum et carnificinam esse. Inde ostentare tergum foedum recentibus vestigiis verberum. Ad haec visa auditaque clamor ingens oritur. Non iam foro se tumultus continet, sed passim totam urbem pervadit. Nexi, vincti solutique, se undique in publicum proripiunt, implorant Quiritium fidem. Nullo loco deest seditionis voluntarius comes; multis passim agminibus per omnes vias cum clamore in forum curritur.

Magno cum periculo suo, qui forte patrum in foro erant, in eam turbam inciderunt; nec temperatum manibus foret, ni propere consules, P. Servilius et Ap. Claudius, ad comprimendam seditionem intervenissent. At in eos multitudo versa ostentare vincula sua deformitatemque aliam. Haec se meritis dicere exprobrantes suam quisque alius alibi militiam; postulare multo minaciter magis quam suppliciter, ut senatum vocarent curiamque ipsi futuri arbitri moderatoresque publici consilii circumstant. Pauci admodum patrum, quos casus obtulerat, contracti ab consulibus; ceteros metus non curia modo, sed etiam foro arcebat, nec agi quicquam per infrequentiam poterat senatus. Tum vero eludi atque extrahi se multitudo putare et patrum qui abessent, non casu, non metu, sed impediendae rei causa abesse, et consules ipsos tergiversari, nec dubie ludibrio esse miseras suas. Iam prope erat ut ne consulum quidem maiestas coerceret iras hominum, cum incerti, morando an veniendo plus periculi contraherent, tandem in senatum veniunt; frequentique curia non modo inter patres, sed ne inter consules quidem ipsos satis conveniebat. Appius, vehementis ingenii

vir, imperio consulari rem agendam censebat: uno aut altero adrepto, quieturos alios; Servilius, lenibus remediis aptior, concitatos animos flecti quam frangi putabat cum tutius tum facilius esse.

(Titus Livius, II, 23)

Retragerea plebeilor pe Muntele Sacru și mediația lui Menenius Agrippa

Timor inde patres incessit ne, si dimissus exercitus foret, rursus coetus occulti coniurationesque fierent. Itaque, quamquam per dictatorem dilectus habitus esset, tamen, quoniam in consulum verba iurassent, sacramento teneri militem rati, per causam renovati ab Aequis belli educi ex urbe legiones iussere. Quo facto maturata est seditio. Et primo agitatum dicitur de consulum caede, ut solverentur sacramento; doctos deinde nullam scelere religionem exsolvi, Sicinio quodam auctore iniussu consulum in Sacrum montem secessisse — trans Anienem amnem est, tria ab urbe milia passuum (ea frequentior fama est quam cuius Piso auctor est in Aventinum secessionem factam esse) —; ibi sine ullo duce vallo fossaque communitis castris quieti, rem nullam nisi necessariam ad victum sumendo, per aliquot dies neque lacesciti, neque lacescentes sese tenere.

Pavor ingens in urbe metuque mutuo suspensa erant omnia. Timere relicta ab suis plebes violentiam patrum; timere patres residem in urbe plebem, incerti manere eam an abire mallent. Quamdiu autem tranquillam quae secesserit multitudinem fore? Quid futurum deinde, si quod externum interim bellum existat? Nullam profecto nisi in concordia civium spem reliquam ducere; eam per aequa, per iniqua reconciliandam civitati esse. Placuit igitur oratorem ad plebem mitti Menenium Agrippam, facundum virum et, quod inde oriundus erat, plebi carum. Is intromissus in castra prisco illo dicendi et horrido modo nihil aliud quam hoc narrasse fertur: tempore quo in homine non, ut nunc, omnia in unum consentientia, sed singulis membris suum cuique consilium, suus sermo fuerit, indignatas reliquas partes sua cura, suo labore ac ministerio ventri omnia quaeri, ventrem in medio quietum nihil aliud quam datis voluptatibus frui; conspirasse inde ne manus ad os cibum ferrent, nec os acciperet datum, nec dentes conficerent. Hac ira dum ventrem fame domare vellent, ipsa una membra totumque corpus ad extremam tabem venisse. Inde apparuisse ventris quoque haud segne ministerium esse, nec magis ali quam alere eum, reddentem in omnis corporis partes hunc, quo vivimus vigemusque, divisum pariter in venas, maturum confecto cibo sanguinem. Comparando hinc, quam intestina corporis seditio similis esset irae plebis in patres, flexisse mentes hominum.

Agi deinde de concordia coeptum concessumque in condiciones ut plebi sui magistratus essent sacrosancti, quibus auxilii latio adversus consules esset, neve cui patrum capere eum magistratum liceret. Ita tribuni plebei creati duo.

C. Licinius et L. Albinus. Hi tres collegas sibi creaverunt; in his Sicinium fuisse constat, seditionis auctorem; de duobus qui fuerint minus convenit. Sunt qui duos tantum in Sacro monte creatos tribunos esse dicant ibique sacratam legem latam.

(Titus Livius, II, 32—33)

Incerarea patricienilor de a înfometa plebea

Eo anno, cum et foris quieta omnia a bello essent et domi sanata discordia, aliud multo gravius malum civitatem invasit: caritas primum annonae ex incultis per secessionem plebis agris, fames deinde, qualis clausis solet. Ventumque ad interitum servitiorum utique et plebis esset, ni consules providissent, dimissis passim ad frumentum coemendum non in Etruriam modo dextris ab Ostia litoribus laevoque per Volscos mari usque ad Cumas, sed in Siciliam quoque... Magna vis frumenti ex Sicilia advecta agitatumque in senatu quanti plebi daretur. Multi venisse tempus premendae plebis putabant recuperandique iura quae extorta secessionem ac vi patribus essent. In primis Marcius Coriolanus, hostis tribuniciae potestatis, « si annonam », inquit, « veterem volunt, ius pristinum reddant patribus. Cur ego plebeios magistratus, cur Sicinium potentem video sub iugum missus, tamquam ab latronibus redemptus? Egone has indignitates diutius patiar quam necesse est? Tarquinium regem qui non tulerim, Sicinium feram? Secedat nunc, avocet plebem; patet via in Sacrum montem aliosque colles. Rapiant frumenta ex agris nostris quem ad modum tertio anno ante rapuere; fruuntur annona quam furore suo fecere. Audeo dicere hoc malo domitos ipsos potius cultores agrorum fore, quam ut armati per secessionem coli prohibeant ». Haud tam facile dictu est faciendumne fuerit quam potuisse arbitror fieri ut condicionibus laxandi annonam et tribuniciam potestatem et omnia invitis iura imposita patres demerent sibi.

Et senatui nimis atrox visa sententia est et plebem ira prope armavit: fame se iam sicut hostes peti, cibo victuque fraudari; peregrinum frumentum, quae sola alimenta ex insperato fortuna dederit, ab ore rapi, nisi Cn. Marcio vincti dedantur tribuni, nisi de tergo plebis Romanae satisfiat. Eum sibi carnificem novum exortum, qui aut mori aut servire iubeat. In exeuntem e curia impetus factus esset, ni peropportune tribuni diem dixissent.

(Titus Livius, II, 34)

Promulgarea primei legi de reformă agrară

Sp. Cassius deinde et Proculus Verginius consules facti. Cum Hernicis foedus ictum; agri partes duae ademptae. Inde dimidium Latinis, dimidium plebi divisurus consul Cassius erat. Adiciebat huic muneri agri aliquantum, quem publicum possideri a privatis criminabatur. Id multos quidem patrum, ipsos

possessores, periculo rerum suarum terrebat; sed et publica patribus sollicitudo inerat, largitione consulem periculosas libertati opes struere. Tum primum lex agraria promulgata est, numquam deinde usque ad hanc memoriam sine maximis motibus rerum agitata. Consul alter largitioni resistebat, auctoribus patribus, nec omni plebe adversante, quae primo coeperat fastidire munus vulgatum: a civibus abisse in socios; saepe deinde et Verginium consulem in contionibus velut vaticinantem audiebat pestilens collegae munus esse, agros illos servitutem iis qui acceperint laturos, regno viam fieri...

Popularis iam esse dissuasor et intercessor legis agrariae coeperat. Uterque deinde consul certatim plebi indulgere. Verginius dicere passurum se adsignari agros, dum ne cui nisi civi Romano adsignentur; Cassius, quia in agraria largitione ambitiosus in socios eoque civibus vilior erat, ut alio munere sibi reconciliaret civium animos, iubere pro Siculo frumento pecuniam acceptam retribui populo...

(Titus Livius, II, 41)

Ocuparea Capitoliului de către o ceată de exilați și sclavi

Accipiunt civitatem placidiorem consules C. Claudius Appi filius et P. Valerius Publicola. Nihil novi novus annus attulerat; legis ferendae aut accipiendae cura civitatem tenebat. Quantum iuniores patrum plebi se magis insinuabant, eo acrius contra tribuni tendebant ut plebi suspectos eos criminando facerent; coniurationem factam; Caesonem Romae esse; interficiendorum tribunorum, trucidandae plebis consilia inita; id negotii datum ab senioribus patrum ut iuventus tribuniciam potestatem e re publica tolleret formaque eadem civitatis esset quae ante Sacrum montem occupatum fuerat.

Et ab Volscis et Aequis statum iam ac prope solemne in singulos annos bellum timebatur, propiusque aliud novum malum necopinato exortum; consules servique, ad duo milia hominum et quingenti, duce Appio Herdonio Sabino, nocte Capitolium atque arcem occupavere. Confestim in arce facta caedes eorum qui coniurare et simul capere arma noluerant; alii inter tumultum praecipites pavore in forum devolant: alternae voces « Ad arma » et « Hostes in urbe sunt » audiebantur.

Consules et armare plebem et inermem pati timebant, incerti quod malum repentinum, externum an intestinum, ab odio plebis an ab servili fraude urbem invasisset; sedabant tumultus, sedando interdum movebant: nec enim poterat pavidam et consternatam multitudinem regi imperio. Dant tamen arma, non vulgo, tantum ut incerto hoste praesidium satis fidum ad omnia esset. Solliciti reliquum noctis incertique qui homines quantus numerus hostium esset, in stationibus disponendis ad opportuna omnis urbis loca agere. Lux deinde aperuit bellum ducemque belli. Servos ad libertatem Appius Herdonius ex Capitolio vocabat: se miser-

rimi cuiusque suscepisse causam, ut exsules iniuria pulsos in patriam reduceret et servitiis grave iugum demeret; id malle populo Romano auctore fieri; si ibi spes non sit, se Volscos et Aequos et omnia extrema temptatum et concitatum.

(Titus Livius, III, 15)

Legea celor zece table

Cum promptum hoc ius velut ex oraculo incorruptum pariter ab iis summi infimique ferrent, tum legibus condendis opera dabatur; ingentique hominum expectatione propositis decem tabulis, populum ad contionem advocaverunt et quod bonum, faustum felixque rei publicae ipsis liberisque eorum esset, ire et legere leges propositas iussere: Se, quantum decem hominum ingeniis provideri potuerit, omnibus, summis infimisque, iura aequasse: plus pollere multorum ingenia consiliaque. Versarent in animis secum unamquamque rem, agitent deinde sermonibus atque in medium quid in quaque re plus minusve esset conferrent: eas leges habiturum populum Romanum quas consensus omnium non iussisse latas magis quam tulisse videri posset.

Cum ad rumores hominum de unoquoque legum capite editos satis correctae viderentur, centuriatis comitiis decem tabularum leges perlatae sunt, qui nunc quoque, in hoc immenso aliarum super alias acervatarum legum cumulo, fons omnis publici privati est iuris.

Vulgatur deinde rumor duas deesse tabulas, quibus adiectis absolvi posse velut corpus omnis Romani iuris. Ea expectatio, cum dies comitiorum appropinquaret, desiderium decemviro iterum creandi fecit: iam plebs, praeterquam quod consulum nomen haud secus quam regum perosa erat, ne tribuniciū quidem auxilium, cedentibus in vicem appellatione decemviris quaerebat.

(Titus Livius, III, 34)

A doua retragere a plebeilor pe Muntele Sacru

Per M. Duillium, qui tribunus plebis fuerat, certior facta plebs contentionibus assiduis nihil transigi, in Sacrum montem ex Aventino transit, affirmando Duillio non prius quam deseri Urbem videant curam in animos patrum descensuram; admonitum Sacrum montem constantiae plebis sciturosque sine restituta potestate tribunicia redigi in concordiam resne queant. Via Nomentana, cui tum Ficulensi nomen fuit, profecti castra in monte Sacro locavere, modestiam patrum suorum nihil violando imitati. Secuta exercitum plebs, nullo qui per aetatem ire posset retractante. Prosequuntur coniuges liberique, cuinam se relinquerent in ea urbe in qua nec pudicitia nec libertas sancta esset miserabiliter rogantes.

Cum vasta Romae omnia insueta solitudo fecisset, in foro praeter paucos seniorum nemo esset, vocatis utique in senatum patribus desertum apparisset forum, plures iam quam Horatius ac Valerius vociferabantur: « Quid expectabitis, patres conscripti? Si decemviri finem pertinaciae non faciunt, ruere ac deflagrare omnia passuri estis? Quod autem istud imperium est, decemviri, quod amplexi tenetis? Tectis ac parietibus iura dicturi estis? Non pudet lictorum vestrorum maiorem prope numerum in foro conspici quam togatorum aliorum? Quid, si hostes ad Urbem veniant, facturi estis? Quid si plebs mox, ubi parum secessionem moveamur, armata veniat? Occasune Urbis vultis finire imperium? Atqui aut plebs non est habenda aut habendi sunt tribuni plebis. Non citius caruerimus patriciis magistratibus quam illi plebeis. Novam inexpertamque eam potestatem eripere patribus nostris, nedum hac dulcedine semel capti ferant desiderium, cum praesertim nec nos temperemus imperiis, quo minus illi auxilii egeant ». Cum haec ex omni parte iactarentur, victi consensu decemviri futuros se, quando ita videatur, in potestate patrum adfirmant. Id modo simul orant ac monent ut ipsis ab invidia caveatur nec suo sanguine ad supplicia patrum plebem adsuefaciant.

(Titus Livius, III, 52)

Condițiile plebeilor

Tum Valerius Horatiusque, missi ad plebem condicionibus quibus videretur revocandam componendasque res, decemviris quoque ab ira et impetu multitudinis praecavere iubentur. Profecti gaudio ingenti plebis in castra accipiuntur, quippe liberatores haud dubie et motus initio et exitu rei. Ob haec iis advenientibus gratiae actae. Icilius pro multitudine verba facit. Idem, cum de condicionibus ageretur, quaerentibus legatis, quae postulata plebis essent, composito iam ante adventum legatorum consilio ea postulavit, ut appareret in aequitate rerum plus quam in armis reponi spei. Potestatem enim tribuniciam provocationemque repetebant, quae ante decemviros creatos auxilia plebis fuerant, et ne cui fraudi esset concisse milites aut plebem ad repetendam per secessionem libertatem. De decemvirorum modo supplicio atrox postulatum fuit: dedi quippe eos aequum censebant vivosque igni concrematurus minabantur.

Legati ad ea: « Quae consilii fuerunt, adeo aequa postulastis, ut ultro vobis deferenda fuerint; libertati enim ea praesidia petitis, non licentiae ad impugnandos alios. Irae vestrae magis ignoscendum quam indulgendum est, quippe qui crudelitatis odio in crudelitatem ruitis et prius paene, quam ipsi liberi sitis, dominari iam in adversarios vultis. Nunquamne quiescet civitas nostra a suppliciis aut patrum in plebem Romanam aut plebis in patres? Scuto vobis magis quam gladio opus est. Satis superque humilis est, qui iure aequo in civitate vivit nec

inferendo iniuriam nec patiando. Etiam si quando metuendo vos praebituri estis, cum reciperatis magistratibus legibusque vestris iudicia penes vos erunt de capite nostro fortunisque, tunc ut quaeque causa erit statuetis; nunc libertatem repeti satis est ».

(Titus Livius, III, 53)

Sarcinile militare și fiscale ale poporului

... Multa domi militiaeque gesta. Nam et bellum multiplex fuit eodem tempore ad Veios et ad Capenam et ad Falerios et in Volscis, ut Anxur ab hostibus recuperaretur, et Romae simul dilectu simul tributo conferendo laboratum est, et de tribunis plebi cooptandis contentio fuit et haud parvum motum duo iudicia eorum, qui paulo ante consulari potestate fuerant, excivere.

Omnium primum tribunis militum fuit dilectum habere, nec iuniores modo conscripti, sed seniores etiam coacti nomina dare, ut urbis custodiam agerent. Quantum autem augebatur militum numerus, tanto maiore pecunia in stipendium opus erat eaque tributo conferebatur, invitis conferentibus qui domi remanebant, quia tuentibus urbem opera quoque militari laborandum serviendumque rei publicae erat. Haec, per se gravia, indigniora ut viderentur, tribuni plebis seditiosis contionibus faciebant ideo aera militibus constituta esse arguendo ut plebis partem militia, partem tributo conficerent. Unum bellum annum iam tertium trahi et consulto male geri, ut diutius gerant. In quattuor deinde bella uno dilectu exercitus scriptos et pueros quoque ac senes extractos. Iam non aestatis nec hiemis discrimen esse, ne ulla quies umquam miserae plebi sit, quae nunc etiam vectigalis ad ultimum facta sit, ut, cum confecta labore, vulneribus, postremo aetate corpora rettulerint incultaque omnia diutino dominorum desiderio domi invenerint, tributum ex adfecta re familiari pendant aeraque militaria velut fenore accepta multiplicia rei publicae reddant.

(Titus Livius, V, 10)

Un apărător al datornicilor

Insequenti anno . . . grave bellum foris, gravior domi seditio exorta: bellum ab Volscis adiuncta Latinorum atque Hernicorum defectione, seditio, unde minime timeri potuit, a patriciae gentis viro et inclitae famae, M. Manlio Capitolino.

Qui nimius animi cum alios principes sperneret, uni invideret, eximio simul honoribus atque virtutibus, M. Furio, aegre ferebat solum eum in magistratibus, solum apud exercitus esse: tantum iam eminere, ut iisdem auspiciis creatos non pro collegis, sed pro ministris habeat, cum interim, si quis vere aestimare velit, a M. Furio recuperari patria ex obsidione hostium non potuerit, nisi a se prius Capitolium atque arx servata esset et ille inter aurum accipiendum

et in spem pacis solutis animis Gallos aggressus sit, ipse armatos capientesque arcem depulerit, illius gloriae pars virilis apud omnes milites sit, qui simul vicerint, suae victoriae neminem omnium mortalium socium esse constet.

His opinionibus inflato animo, ad hoc vitio quoque ingenii vehemens et impotens, postquam inter patres non, quantum aecum censebat, excellere suas opes animadvertit, primus omnium ex patribus popularis factus cum plebeis magistratibus consilia communicare, criminando patres, alliciendo ad se plebem iam aura, non consilio ferri famaeque magnae malle quam bonae esse. Et non contentus agrariis legibus, quae materia semper tribunis plebi seditionum fuisset, fidem moliri coepit: acriores quippe aeris alieni stimulos esse, qui non egestatem modo atque ignominiam minentur, sed nervo ac vinculis corpus liberum territent. Et erat aeris alieni magna vis re damnosissima etiam divitibus, aedificando, contracta. Bellum itaque Volscum, grave per se, oneratum Latinorum atque Hernicorum defectione, in speciem causae iactatum, ut maior potestas quaereretur; sed nova consilia Manli magis compulere senatum ad dictatorem creandum. Creatus A. Cornelius Cossus magistrum equitum dixit T. Quinctium Capitolinum.

(Titus Livius, VI, 11)

Proiectele de legi ale plebeilor

Occasio videbatur rerum novandarum propter ingentem vim aeris alieni, cuius levamen mali plebes nisi suis in summo imperio locatis nullum speraret: accingendum ad eam cogitationem esse; conando agendoque iam eo gradum fecisse plebeios, unde, si porro adnitantur, pervenire ad summa et patribus aequari tam honore quam virtute possent.

In praesentia tribunos plebis fieri placuit, quo in magistratu sibimet ipsi viam ad ceteros honores aperirent. Creatique tribuni C. Licinius et L. Sextius promulgare leges omnes adversus opes patriciorum et pro commodis plebis, unam de aere alieno, ut deducto eo de capite quod usuris pernumeratum esset, id quod superesset triennio aequis pensionibus persolveretur; alteram de modo agrorum, ne quis plus quingenta iugera agri possideret; tertiam ne tribunorum militum comitia fierent consulumque utique alter ex plebe crearetur, — cuncta ingentia et quae sine certamine maximo obtineri non possent.

Omnium igitur simul rerum, quarum immodica cupido inter mortales est, agri, pecuniae, honorum discrimine proposito conterriti patres cum trepidassent publicis privatisque consiliis, nullo remedio alio praeter expertam multis iam ante certaminibus intercessionem invento collegas adversus tribunicias rogationes comparaverunt. Qui ubi tribus ad suffragium ineundum citari a Licinio Sextioque viderunt, stipati patrum praesidiis nec recitari rogationes nec sollemne quidquam aliud ad sciscendum plebi fieri passi sunt. Iamque frustra saepe concilio advocato cum pro antiquatis rogationes essent: « Bene habet », inquit Sextius; « quando

quidem tantum intercessionem pollere placet, isto ipso telo tutabimur plebem. Agite dum, comitia indicite, patres, tribunis militum creandis; faxo ne iuvet vox ista « veto », qua nunc concinentes collegas nostros tam laeti auditis ».

Haud irritae cecidere minae; comitia praeter aedilium tribunorumque plebi nulla sunt habita. Licinius Sextiusque tribuni plebis refectioni nullos curules magistratus creari passi sunt; eaque solitudo magistratuum et plebe reficiente duos tribunos et iis comitia tribunorum militum tollentibus per quinquennium urbem tenuit.

(Titus Livius, VI, 35)

O victorie a plebeilor : dreptul de a alege un consul

Oratio Appi ad id modo valuit, ut tempus rogationum iubendarum proferretur. Refectioni decumum iidem tribuni Sextius et Licinius de decemviris sacrorum ex parte de plebe creandis legem pertulere. Creati quinque patrum, quinque plebis; graduque eo iam via facta ad consulatum videbatur. Hac victoria contenta plebes cessit patribus ut in praesentia consulum mentione omitta tribuni militum crearentur... Cum praeter Velitrarum obsidionem tardi magis rem exitus quam dubii quietae externae res Romanis essent, fama repens belli Gallici allata perpulit civitatem ut M. Furius dictator quintum diceretur...

Vixdum perfunctum eum bello atrocior domi seditio excepit; et per ingentia certamina dictator senatusque victus ut rogationes tribuniciae acciperentur; et comitia consulum adversa nobilitate habita, quibus L. Sextius de plebe primus consul factus. Et ne is quidem finis certaminum fuit. Quia patricii se auctores futuros negabant, prope secessionem plebis res terribilesque alias minas civilium certaminum venit cum tandem per dictatorem condicionibus sedatae discordiae sunt concessumque ab nobilitate plebi de consule plebeio, a plebe nobilitati de praetore uno, qui ius in urbe diceret ex patribus creando.

(Titus Livius, VI, 42)

Noi victorii ale plebeilor

... Hinc alienatus est ab senatu Aemilius seditiosis tribunatibus similem deinde consulatum gessit. Nam neque, quoad fuit consul, criminari apud populum patres destitit collega haudquaquam adversante, quia et ipse de plebe erat, — materiam autem praebebat criminibus ager in Latino Falernoque agro maligne plebei divisus —, et postquam senatus finire imperium consulibus cupiens, dictatorem adversus rebellantes Latinos dici iussit, Aemilius, cuius tum fasces erant, collegam dictatorem dixit; ab eo magister equitum Iunius Brutus dictus.

Dictatura popularis et orationibus in patres criminosos fuit et quod tres leges secundissimas plebei adversas nobilitati tulit: unam ut plebi scita omnes Quirites tenerent, alteram ut legum quae comitiis centuriatis ferrentur ante initum suffragium patres auctores fierent, tertiam ut alter utique ex plebe, cum eo ventum sit, ut utrumque plebeium fieri liceret, censor crearetur. Plus eo anno domi acceptum cladis ab consulibus ac dictatore quam ex victoria eorum bellicisque rebus foris auctum imperium patres credebant.

(Titus Livius, VIII, 12)

Eliberarea celor închiși pentru datorii

Eo anno plebei Romanae velut aliud initium libertatis factum est, quod nece desiderunt; mutatum autem ius ob unius faeneratoris simul libidinem simul crudelitatem insignem. L. Papirius is fuit, cui cum se C. Publilius ob aes alienum patrum nexum dedisset, quae aetas formaque misericordiam elicere poterant, ad libidinem et contumeliam animum accenderunt. Ut florem aetatis eius fructum adventicium crediti ratus, primo perlicere adolescentem sermone incesto est conatus; dein, postquam aspernabantur flagitium aures, minis territare atque identidem admonere fortunae; postremo, cum ingenuitatis magis quam praesentis condicionis memorem videret, nudari iubet verberaque adferri. Quibus laceratus iuvenis cum se in publicum proripuisset, libidinem crudelitatemque conquerens faeneratoris, ingens vis hominum cum aetatis miseratione atque indignitate iniuriae accensa, tum suae condicionis liberumque suorum respectu, in forum atque inde agmine facto ad curiam concurret; et, cum consules tumultu repentino coacti senatum vocarent, introeuntibus in curiam patribus laceratum iuvenis tergum, procumbentes ad singulorum pedes, ostentabant. Victum eo die ob impotentem iniuriam unius ingens vinculum fidei; iussique consules ferre ad populum ne quis, nisi qui noxam meruisset, donec poenam lueret, in compe-dibus aut in nervo teneretur; pecuniae creditae bona debitoris, non corpus obnoxium esset. Ita nexi soluti cautumque in posterum ne necerentur.

(Titus Livius, VIII, 28)

C. TEXTE FILOZOFICE

Thales

Thales, ut Herodotus ac Democritus aiunt, patre Examio, matre Cleobulina natus est, ex Thelidarum familia, qui Phoenicum nobilissimi a Cadmo et Agenore originem ducunt. Primusque sapiens vocatus est, quo tempore Damasius Athenis archon erat: sub quo septem quoque sapientes appellati sunt. Mileti autem civitate donatus est, eo profectus cum Nileo ex Phoenice eiecto. At, ut plures referunt, indigena is fuit Milesius et claro genere natus.

Secundum quosdam duo ingenii sui monumenta reliquit: de conversione et aequinoctio. Primus astrologiae secreta rimatus solis defectus conversionesque praedixit, ut ait Eudemus in ea quam de Astrologia scripsit historia: quocirca eum et Xenophanes et Herodotus admiratur. Laudant eum praeterea Heraclitus et Democritus. Primus et solis cursum a conversione in conversionem reperit solisque magnitudini lunarem orbem comparavit. Primus etiam mensis ultimum diem trigesimam vocavit. De natura quoque primus disseruit, secundum nonnullos.

Ab Aegyptiis vero praecepta geometriae doctus primus descripsit circuli triangulum rectis angulis. Principium omnium, ut ait Thales, aqua est. Anni tempora illorumque vicissitudines primus Thales invenit eumque in trecentos sexaginta quinque dies divisit. Nullo praeceptore usus est, nisi quod in Aegyptum profectus sacerdotum familiaritate usus est. Secundum Thaletem, Nilus crescit quando etesiae, qui contrarii sunt, undas repellunt.

Sapiens Thales obiit, cum certamen gymnicum spectaret, aestu scilicet, siti et debilitate corporis confectus, iam vetulus.

(După Diogenes Laertius, I, 1)

Anaximander

Anaximandro Milesio Praxiades pater fuit. Huius doctrina haec est: principium et elementum est id quod infinitum est, non tamen definiens aera aut aquam aut aliud quippiam; partes quidem eius immutantur, totum vero est

immutabile. Durat medio loco terra centri instar constituta, globosaque est. Luna falso lucet lumine splendoremque a sole mutuatur. Sol terrae aequat magnitudinem et est purissimus ignis.

Primus autem gnomonem invenit ipsumque Lacedaemone in loco idoneo statuit: eo conversiones solis et aequinoctia notantur. Horoscopia quoque fabricatus est, ac primus terrae marisque circuitus descripsit et sphaeram insuper construxit. Placitorum suorum compendium per capita composuit.

Annum egit aetatis sexagesimum quartum ac paulo post obiit diem: floruit autem maxime sub Polycrate, Samiorum tyranno.

(După Diogenes Laertius, II, 1)

Anaximenes

Anaximenes, Eurystrati filius, Milesius, Anaximandri auditor fuit. Principium, ut hic ait, aer et infinitum sunt; moventur sidera non supra terram, sed circa terram. Usus est autem Ionica oratione simplici et minime fucata. Sexagesima tertia Olympiade vixit atque eo anno quo Sardes captae sunt obiit diem.

(După Diogenes Laertius, II, 2).

Heraclitus

Heraclitus Blysonis sive, ut quidam volunt, Heraciontis filius, Ephesius. Hic circa nonam et sexagesimam Olympiadem clarus est habitus. Fuit autem a puero mirabilis; neminem quidem audivit, verum semet ipsum pervestigando operam dedit omniaque ex semet ipso didicit.

Eius vero qui legitur liber generaliter quidem de natura est, ceterum tres in partes scinditur: namque et de universo et de republica et de theologia disserit. Sunt autem ista quae illi summatim visa sunt: ex igne cuncta constant in eumque resolvuntur omnia; fato omnia fiunt et ex conversione contraria quae sunt omnia congruunt et coaptantur.

Dixit et de iis quae in mundo contingunt omnibus: solis ea est magnitudo quae cernitur oculis. Animae termini nunquam reperiri possunt, quacunque quis via id exploraverit: adeo profunda eius est ratio. Clare quidem interdum et aperte in suo opere loquitur, ut vel tardissimo cuique facilis sit ad intelligendum idemque animi quandam elationem sentiat: concinnitas quoque stili et gravitas incomparabilis est.

Iam vero per partes digesta sic se habent eius decreta: ignis elementum est ignisque vicissitudine constant omnia, tum raritate, tum densitate genita (Aperte vero nihil explicat). Fiuntque omnia per contrarietatem et fluminis in modum omnia fluunt. Finitumque est hoc universum et unus est mundus: isque ex igne

nascitur et rursus per quosdam ambitus conflagrat idque per vices in perpetuum: id autem fato fit. Ex his vero quae contraria sunt id quidem quod ad generationem adducit vocatur bellum et contentio; quod autem ad conflagrationem, concordia et pax. Mutatio quoque via est sursum deorsumque ducens, secundum quam fit mundus.

Densatus quippe ignis liquescit coactusque aqua fit, concreta vero aqua in humum vertitur: et haec via est deorsum ducens. Humus ipsa denuo liquescit atque ex ea fit aqua, ex ea autem reliqua: ferme omnia enim ad evaporationem eam refert quae ex mari fit. Haec autem sursum ducens via est. Porro evaporationes ex terra fiunt et mari, alia quidem lucida et liquida, alia vero occulta. A lucidis ignis, a reliquis humor incrementa capit.

Aerem vero cuiusmodi sit non significat; sunt tamen scaphae per concavum ad nos conversae, in quibus convenientes evaporationes lucidas efficiunt flammam, quae sunt sidera. Est autem lucidissima calidissimaque solis flamma: namque astra a terra remotiora sunt atque ideo minus lucent minusque calefaciunt; luna, quae terrae vicinior est, non per liquidum locum defertur. Sol in suo splendore nulli admixtioni obnoxius durat et modico a nobis intervallo distat: ex eo igitur magis calefacit atque illustrat. Deficiunt item sol ac luna cum scaphae ad superiora vertuntur: menstruae figurae lunae fiunt, dum eius sensim vertitur scapha.

Dies item ac nox et menses et tempestates et anni, pluviae et venti et his similia secundum evaporationes varias fiunt. Nam lucida evaporatio in solis circulo inflammata diem facit, contraria vero efficit noctem: item ex lumine calor auctus aestatem efficit; ex tenebris humor abundans hiemem operatur. In hunc modum et de ceteris causis disputat. Enimvero de terra cuiusmodi sit nihil enuntiat, ac ne de scaphis quidem.

(După Diogenes Laertius, IX, 1).

Xenophanes

Xenophanes, Dexii sive, ut Apollodorus ait, Orthomenis filius, Colophonis natus est. Pulsus autem patria Zancle in Sicilia moratus est atque Catinae. Neminem audivit, ut nonnulli dicunt; secundum alios Bottonis Atheniensis auditor fuit; Archelaum audivit, ut alii asseverant. Atque, ut Sotion ait, Anaximandri aetate vixit. Scripsit autem carmine heroico, item elegias atque iambos contra Hesiodum atque Homerum, quae de diis dixere illis exprobrans. Ipse quoque sua canebat poemata.

Quattuor sunt, ut ait Xenophanes, rerum elementa, infiniti autem mundi iidemque mutabiles. Nubes consistunt cum vapores a sole excitati sursum feruntur easque in aerem elevant. Dei substantia est rotunda et globosa nihilque

cum homine habet commune; totum cernit totumque audit, non tamen respirat; denique omnibus suis partibus et mens est et prudentia atque aeternitas. Quidquid nascitur, idem interire debet; item anima spiritus est, etiam pleraque inferiora mente sunt: haec primus Xenophanes pronuntiavit.

(După Diogenes Laertius, IX, 2)

Anaxagoras

Anaxagoras, Hegesibulo sive Eubulo patre natus, Clazomenius, Anaximenis fuit auditor. Primus materiae, quam hylen appellant, mentem praefecit principium operis suavi et magnifica oratione scripti hoc faciens: « Confusa erant omnia: deinde accessit mens eaque composuit ». Quamobrem et mens nūc cognominatus est. In Xerxis transitu annum aetatis vicesimum egit vixitque annos septuaginta duos.

Philosophari Athenis coeperat vicesimo aetatis anno; ubi et triginta annos commoratus est. Sol, secundum Anaxagoram, est massa ignis candentis et Peloponneso maior. Luna habitacula in se habet et colles et valles. Principia sunt particulae similes inter se; ut enim ex ramentis aurum constat, ita ex tenuibus corporibus inter se similibus universum conflatum est. Mens initium est motus: et gravia corpora inferiorem locum, ut terra, leviora superiorem obtinuerunt, ut ignis: medius aeri atque humori distributus est. Ita enim super terrae latitudinem mare subsistit, quoniam humores a sole in vaporem conversi sunt. Sidera principio quidem in formam tholi ferri solita sunt; itaque secundum terrae verticem is qui semper apparet polus versatur, postea vero inclinationem accepit. Lacteus orbis reflexus est astrorum solis radiis non illustratorum. Cometae errantium stellarum sunt concursus, flammam ex se emittentium; stellae discurrentes veluti scintillae ab aere vibrantur. Ventus fit cum aer a sole tenuatur. Tonitrua nubium sunt collisio, fulgura confratio nubium, terrae motus subreptio aeris in terram. Animantes primo ex humore et calore terrae manarunt, postea ex se invicem natae sunt, mares a dextris, feminae a sinistris partibus.

(După Diogenes Laertius, II, 3)

Empedocles

Empedocles, ut ait Hippobotus, Metonis, filii Empedoclis, filius fuit, Agrigentinus. Empedoclis avus insignis fuit vir, ut Timaeus in decimo quinto Historiarum libro refert. Item, secundum Heraclidem, Empedocles clara ex familia natus est. Quod autem Agrigentinus ex Sicilia fuerit, ipse refert:

« O socii ingentem flavas Acragantis ad undas
Urbem qui colitis munitam arce. »

Audivit autem, ut ait Timaeus, Pythagoram et, quod doctrinam divulgasset, consortio exclusus est. At, secundum Hermippum, Xenophanis fuit Empedocles imitator, quocum diu versatus cuiusque carmina imitatus esset; postmodum autem Pythagoreis congressus est. Et medicus oratorque optimus. Gorgias enim Leontinus ipsius fuit discipulus, vir in oratoria insignis, qui et artem rhetoricam scripsit. Fuit vero is imprimis liber atque ab omni imperandi fastu remotissimus, siquidem oblatum sibi regnum recusavit, simplicitatem vitae carius amplectens.

Haec autem erant eius placita: «Elementa sunt quattuor, ignis, aqua, terra, aer; amicitiaque qua foederantur et discordia qua dissident». Est quippe aeternus, secundum illum, hic rerum ordo. Sol est ignis ingens massa lunaque maior; luna autem disci habet similitudinem, caelum ipsum crystalli obtinet speciem. Et anima omnigenum animalium et plantarum species induitur. Quae igitur ille de natura rerum deque expiationibus scripsit ad quinque millia versuum pertingunt; quae vero de medicina ad sescentos.

(După Diogenes Laertius, VIII, 2).

Leucippus

Leucippus Eleates sive, ut aliis placet, Abderites, aut secundum nonnullos Milesius. Hic Zenonis auditor fuit.

Leucippi autem doctrina haec est: infinita sunt omnia et in se ipsa invicem commutantur. Item universum inane est plenumque corporibus. Mundique fiunt corporibus in hoc inane incidentibus et invicem implicatis, atque ex motu secundum illorum incrementa natura siderum fit. Sol iuxta lunam maiorem in orbem fertur: terra vehitur ac circa medium vertitur; figuraque illius tympano similis est.

Atomi principia sunt, ut Leucippus primus statuit. Summatim ista illi visa sunt, sed sunt explicanda per partes. Universum quidem infinitum huius pars plena est, pars inanis. Etiam elementa statuit: mundi ex eis infiniti sunt et in illa dilabuntur atque dissolvuntur. Gignuntur vero mundi in hunc modum: feruntur per abscissionem ex infinito multa corpora figuris omnigena in magnum vacuum, eaque in unum coacta unam vertiginem efficiunt, cuius impetu impacta modisque omnibus circumvoluta ita discernuntur, ut seorsum similia quae sunt sui similia petant. Ceterum aequilibrata quoniam ob multitudinem minime iam circumferri possunt, exilia quidem ad exterius vacuum contendunt, quasi cribro excussa; cetera considunt et innexa atque in se implicata invicem concurrunt, atque ea concursione prius quandam concretionem efficiunt rotundam. Haec autem veluti membrana subsistit, continens in se omnigena corpora: quae dum secundum medii reluctance circumvolvuntur, tenuis quae circa est membrana fit, quia confluunt semper corpora perpetua secundum vertiginis attactum: atque ita orta est terra, commanentibus quae semel in medium iniecta erant.

Ipsamque rursus continens membranae instar augetur secundum externorum influentiam corporum; et cum vertigine fertur, quaecumque attigerit ea acquirit.

Ex his quaedam complicata concretionem faciunt, primo quidem humidam ac luteam, exsiccata et circumacta cum totius vertigine; deinde incensa et ignita siderum efficiunt naturam. Est autem solis circulus extimus, lunae vero terrae proximus; cetera in medio horum posita sunt. Ac sidera quidem omnia ob celebritatem motus ignescunt, sol vero inflammatur a sideribus; luna autem exiguum ignis partem capit. Sol lunaque deficiunt quod terra ad meridiem vergit; quae ad septentrionem sunt nivibus semper urgentur et pruinis algent in glaciemque conrescunt. Ac sol quidem raro deficit, luna vero frequenter, quod sunt impares eorum orbis. Enimvero ut generationes mundi, ita et incrementa sunt et diminutiones secundum quandam necessitatem; quae cuiusmodi sit non declarat.

(După Diogenes Laertius, IX, 6).

Democritus

Democritus Hegesistrati, sive secundum alios Athenocriti vel, ut alii tradunt, Damasippi filius Abderites, sive, ut nonnulli putant, Milesius. Magos autem quosdam et Chaldaeos audivit, quos Xerxes rex patri illius praeceptores, quo tempore apud illum devertit, reliquerat, ut etiam refert Herodotus; a quibus et theologiam et astrologiam didicit, cum adhuc puer esset. Postmodum vero Leucippum convenit et secundum quosdam Anaxagoram, cum annis quadraginta iunior quam ille esset. Democritus etiam in Aegyptum contendit ad sacerdotes, geometriam accepturus, et ad Chaldaeos et in Persidem atque ad Rubrum mare, ut Demetrius et Anthisthenes tradunt. Et Gymnosophistis in India congressus est atque in Aethiopiam venit, secundum alios. Ille Athenas quoque venit atque ob despectum gloriae agnosci noluit: et cognovit quidem Socratem, sed in eius notitiam non venit, ut Demetrius putat. «Veni enim Athenas, inquit, et me nemo cognovit».

Didicerat et naturalia et moralia, verum etiam mathematica et liberales disciplinas artiumque omnem peritiam callebat. Huius illud est: «Quod dicimus est umbra eorum quae facimus». Redux ex peregrinatione humillime vixit, quippe qui omnem rem suam consumpserat: atque a Damaso fratre propter summam inopiam nutritus fuit. Ubi vero futura quaedam praedixerat sequensque rerum eventus famam ei conciliaverat, divinis iam honoribus dignus a plerisque iudicatus est. Quietissime ac minimo dolore conclusit vitam centesimo et nono aetatis anno.

Sunt autem eius placita haec: Principia omnium sunt atomi atque inane, cetera cuncta in opinione sita sunt. Infiniti sunt mundi, generationi et corruptioni obnoxii. Nihil ex eo quod non est fit, neque in id quod haudquaquam est corrumpitur. Atomi praeterea et magnitudine et numero sunt infinitae ferunturque in

toto ac rotantur. Atque ita concretiones omnes gignuntur, ignis, aqua, aer, terra: quippe et haec ex atomis quibusdam constant, suntque passioni et immutationi ob firmitatem ac soliditatem minime obnoxia. Sol item et luna ex huiusmodi levibus et rotundis massis est composita, animaue similiter, quae idem est quod mentem dicit. Cernimus nos quia incidunt in obtutus nostros rerum imagines. Cunctaque secundum necessitatem fiunt, cum sit vertigo causa generationis omnium, quam necessitatem dicit. Finis vero est rectus quietusque animi status, quam euthymiam vocat, quae non idem est quod voluptas, ut quidam male intelligentes acceperunt, verum secundum quam animus magna tranquillitate constantiaque beatus est, dum nullo metu, nulla superstitione aut alia quavis perturbatione agitur. Ius et fas ab hominibus factum, natura vero est atomi atque inane.

(După Diogenes Laertius, IX, 7).

Aristoteles

Aristoteles, Nicomachi Phaestidisque filius, Stagirites fuit. Porro Nicomachus a Nicomacho, Machaonis filio Aesculapiique nepote, originem duxit, ut Hermippus in eo libro quem de Aristotele scripsit tradit. Convixit autem Amyntae, Macedonum regi, medicinae et amicitiae gratia.

Aristoteles inter omnes Platonis discipulos maxime excelluit: lingua balbus, etiam exilibus cruribus parvisque oculis fuit, veste insigni et anulis ac tonsura utens. Recessit a Platone dum ille adhuc viveret. Cum Atheniensium legatus ad Philippum proficisceretur Aristoteles, Academicae scholae praefectus fuit Xenocrates; cum vero reversus esset scholamque sub alio vidisset, elegit in Lyceo peripatum (ambulacrum) illicque deambulando cum discipulis philosophari solebat, atque inde Peripateticus appellatus est. Ad propositam quaestionem discipulos una exercebat, simul et rhetorum more eos docens.

Deinde ad Hermiam, Atarnensium tyrannum, profectus est. Hinc in Macedonia apud Philippum vixit atque ab eo Alexandrum filium erudiendum accepit. Cum autem Athenas profectus illic tredecim annos scholae praefuisset, clam Chalcidem concessit; hic mortuus est sexagesimo tertio aetatis anno.

Conscripsit autem plurima volumina; cuius doctrinam hic summam exponam: duplex est philosophiae ratio, altera practica, altera theoretica: ad practica pertinent Ethice et Politice, qua in parte tum de publica, tum de familiari re agitur; ad theoretica Physice et Logice referuntur, e quibus Logica non summam, sed velut omnium disciplinarum instrumentum diligentissime exposita est. Eius cum geminum finem subiecisset, verisimile ac verum explicuit.

In descriptione rerum naturalium praeter ceteros maxime in rerum causas perscrutando versabatur, adeo ut minimarum quarumque rerum reddiderit

causas. Unde et naturalium commentariorum non pauca scripsit volumina. Multa eiusmodi et alia et de aliis multis in hunc modum philosophatus est. Huius autem Stagiritae philosophi multi fuere discipuli, sed omnibus maxime praecelluit Theophrastus.

(După Diogenes Laertius, V, 1)

Epicurus

Epicurus, Neoclis et Chaerestratae filius, patria Atheniensis, ex Philaidarum familia, ut Metrodorus refert. Hic tum cum Athenienses Samum colonos miserant illic nutritus est, atque octavum et decimum agens aetatis annum Athenas concessit, quo tempore Xenocrates in Academia, Aristoteles vero Chalcide scholam habebant. Post mortem Alexandri Macedonum regis Colophonem se ad patrem contulit: ubi cum aliquamdiu commoratus esset congregassetque discipulos Athenas iterum rediit, ibique ad aliquod tempus cum ceteris in commune philosophatus est, deinde seorsum sectam a se vocatam constituit. Diem obiit Athenis, cum septuaginta et duos vitae implesset annos.

Scripsit autem Epicurus plurima: volumina enim ad trecenta sunt, ex quibus ista vel optima de natura triginta et septem, de atomis et inani, etc. Epitomen autem illorum operum tres eius epistolae continent, prima ad Herodotum, secunda ad Pythoclem, tertia ad Menoeceum), in quibus omnem philosophiam suam breviter collegit. In epistula ad Herodotum haec scribit de rebus naturalibus: «Ipsum universum est corpus; id huiusmodi semper fuit quale nunc est, semperque tale erit: nihil est enim in quod mutari possit. Nam praeter ipsum universum nihil est quod in id ingressum mutationem operetur.

Corpora alia quidem sunt concretiones, alia vero ex quibus concretiones factae sunt. Atque haec individua sunt et immutabilia, si quidem omnia in id quod non est interitura non sunt; ceterum in dissolutione concretionum subsistere valent, cum plena natura utantur et non habeant quorsum aut quo pacto solvi possint. Itaque principio necesse est individuas esse corporum naturas. Verum omne istud infinitum est: nam quod finitum est extremum habet; extremum autem alius cuiuspiam comparatione inspicitur. Itaque, cum extremum non habeat, neque finem; cum autem finem non habeat, infinitum sit necesse est, non finitum. Atqui et multitudine corporum et vacui magnitudine omne istud infinitum est: sive enim esset infinitum vacuum et corpora finita, nusquam manerent corpora, sed ferrentur per infinitum inane dispersa, cum non haberent quae sustinerent ipsa atque repellerent secundum retusiones; sive vacuum finitum esset, non haberent infinita corpora ubinam subsisterent.

Moventur perpetuo atomi; atque illae quidem longe a se invicem distant, aliae vero agitationem ipsam continent, cum fuerint ad complexionem inclinatae sive ab iis quae ad complexiones feruntur contextae fuerint. Nam vacui

natura quae illas singulas dirimit hoc efficit, quandoquidem firmitatem sive affixionem facere ipsa non potest; solidumque quod illis inest per collisionem agitationem facit in quantum complexio illa ex collisione restitutionem dat. Horum autem principium non est, cum atomi et inane causae sint.

Mundi item infiniti sunt, sive huic similes sive qui dissimiles sunt: namque atomi cum infinitae sint, etiam longissime feruntur; neque enim consumptae sunt huiusmodi atomi, ex quibus fiat mundus sive a quibus effectus sit, neque in unum neque in definitos neque in similes huic neque in differentes: nihil igitur est quod mundorum infinitatem impediatur.

(După Diogenes Laertius, X)

Elogiul filozofiei

O vitae philosophia dux, o virtutis indagatrix expultrixque vitiorum! quid non modo nos, sed omnino vita hominum sine te esse potuisset? Tu urbes peperisti, tu dissipatos homines in societatem vitae convocasti, tu eos inter se primo domiciliis, deinde coniugiis, tum litterarum et vocum communione iunxisti, tu inventrix legum, tu magistra morum et disciplinae fuisti; ad te confugimus, a te opem petimus, tibi nos, ut antea magna ex parte, sic nunc penitus totosque tradimus. Est autem unus dies bene et ex praeceptis tuis actus peccanti immortalitati anteponendus. Cuius igitur potius opibus utamur quam tuis, quae et vitae tranquillitatem largita nobis es et terrorem mortis sustulisti? Ac philosophia quidem tantum abest ut proinde ac de hominum est vita merita laudetur, ut a plerisque neglecta a multis etiam vituperetur. Vituperare quisquam vitae parentem et hoc parricidio se inquinare audet et tam impie ingratus esse, ut eam accuset quam vereri deberet, etiamsi minus percipere potuisset? Sed, ut opinor, hic error et haec indoctorum animis offusa caligo est, quod tam longe retro respicere non possunt nec eos a quibus vita hominum instructa primis sit fuisse philosophos arbitrantur.

(Cicero, *Tusc.*, V, 5—6)

Portretul înțeleptului

Sumatur enim nobis quidam praestans vir optumis artibus, isque animo parumper et cogitatione fingatur. Primum ingenio eximio sit necesse est; tardis enim mentibus virtus non facile comitatur; deinde ad investigandam veritatem studio incitato. Ex quo triplex ille animi fetus existet, unus in cognitione rerum positus et in explicatione naturae, alter in discriptione expetendarum fugiendarumve rerum et in ratione vivendi, tertius in iudicando quid cuique rei sit consequens, quid repugnans, in quo inest omnis cum subtilitas disserendi, tum veritas

iudicandi. Quo tandem igitur gaudio adfici necesse est sapientis animum cum his habitantem pernoctantemque curis! ut cum totius mundi motus conversionesque perspexerit sideraque viderit innumerabilia caelo inhaerentia cum eius ipsius motu congruere certis infixis sedibus, septem alia suos quaeque tenere cursus multum inter se aut altitudine aut humilitate distantia, quorum vagi motus rata tamen et certa sui cursus spatia definiant. Horum nimirum aspectus impulit illos veteres et admonuit ut plura quaerent. Inde est indagatio nata initiorum et tamquam seminum, unde essent omnia orta, generata, concreta, quaeque cuiusque generis vel inanimi vel animantis vel muti vel loquentis origo, quae vita, qui interitus quaeque ex alio in aliud vicissitudo atque mutatio, unde terra et quibus librata ponderibus, quibus cavernis maria sustineantur, qua omnia delata gravitate medium mundi locum semper expetant, qui est idem infimus in rutundo.

(Cicero, *Tusc.*, V, 68—69)

Conceptia primilor filozofi materialisti greci despre zei

Thales Milesius, qui primus de talibus rebus quaesivit, aquam dixit esse initium rerum, deum autem eam mentem, quae ex aqua cuncta fingeret. Si di possunt esse sine sensu et mente, cur aquae mentem, menti autem cur aquam adiunxit, si ipsa mens constare potest vacans corpore? Anaximandri autem opinio est nativos esse deos longis intervallis orientis occidentisque; eosque innumerabiles esse mundos. Sed nos deum nisi sempiternum intellegere qui possumus? Post Anaximenes aëra deum statuit, eumque gigni esseque inensum et infinitum et semper in motu; quasi aut aër sine ulla forma deus esse possit, cum praesertim deum non modo aliqua, sed pulcherrima specie deceat esse, aut non omne, quod ortum sit, mortalitas consequatur. Inde Anaxagoras, qui accepit ab Anaximene disciplinam, primus omnium rerum discriptionem et modum mentis infinitae vi ac ratione dissignari et confici voluit; in quo non vidit neque motum sensui iunctum et continentem in infinito ullum esse posse neque sensum omnino, quo non ipsa natura pulsa sentiret. Deinde si mentem istam quasi animal aliquod voluit esse, erit aliquid interius, ex quo illud animal nominetur; quid autem interius mente? cingatur igitur corpore externo.

(Cicero, *De nat. deor.*, I, 25—26)

Conceptia lui Epicur despre zei

Epicurus, qui res occultas et penitus abditas non modo viderit animo, sed etiam sic tractet ut manu, docet eam esse vim et naturam deorum, ut primum non sensu, sed mente cernatur, nec soliditate quadam nec ad numerum, sed imaginibus similitudine et transitione perceptis cum infinita simillarum imaginum

series ex innumerabilibus individuīs existat et ad nos adfluat, cum maximis voluptatibus in eas imagines mentem intentam infixamque nostram intelligentiam capere, quae sit et beata natura et aeterna.

Summa vero vis infinitatis et magna ac diligenti contemplatione dignissima est, in qua intellegi necesse est eam esse naturam, ut omnia omnibus paribus paria respondeant. Hanc appellat Epicurus aequalemtributionem. Ex hac igitur illud efficitur, si mortalium tanta multitudo sit, esse immortalium non minorem et, si quae interimant, innumerabilia sint, etiam ea quae conservent infinita esse debere.

Et quaerere a nobis soletis quae vita deorum sit, quaeque ab iis degatur aetas. Ea videlicet, qua nihil beatius, nihil omnibus bonis affluentius cogitari potest. Nihil enim agit, nullis occupationibus est implicatus, nulla opera molitur, sua sapientia et virtute gaudet, habet exploratum fore semper cum in maximis, tum in aeternis voluptatibus. Hunc deum rite beatum dixerimus, vestrum vero laboriosissimus. Sive enim ipse mundus deus est, quid potest esse minus quietum quam nullo puncto temporis intermisso versari circum axem caeli admirabili celeritate? nisi quietum autem nihil beatum est; sive in ipso mundo deus inest aliquis qui regat, qui gubernet, qui cursus astrorum, mutationes temporum, rerum vicissitudines ordinesque conservet, terras et maria contemplanis hominum commoda vitasque tueatur, ne ille est implicatus molestis negotiis et operosis! Nos autem beatam vitam in animi securitate et in omnium vacatione munerum ponimus.

Docuit enim nos idem, qui cetera, natura effectum esse mundum, nihil opus fuisse fabrica, tamque eam rem esse facilem, quam vos effici negatis sine divina posse sollertia, ut innumerabiles natura mundos effectura sit, efficiat, effecerit. Quod quia quem ad modum natura efficere sine aliqua mente possit non videtis, ut tragici poetae, cum explicare argumenti exitum non potestis, confugitis ad deum; cuius operam profecto non desideraretis si immensam et interminatam in omnes partes magnitudinem regionum videretis, in quam se iniciens animus et intendens ita late longeque peregrinatur, ut nullam tamen oram ultimi videat, in qua possit insistere. In hac igitur immensitate latitudinum, longitudinum, altitudinum infinita vis innumerabilium volitat atomorum, quae interiecto inani cohaerescunt tamen inter se et aliae alias adprehendentes continuantur; ex quo efficiuntur eae rerum formae et figurae, quas vos effici posse sine folilibus et incudibus non putatis.

Itaque imposuistis in cervicibus nostris sempiternum dominum, quem dies et noctes timeremus. Quis enim non timeat omnia providentem et cogitantem et animadvertentem et omnia ad se pertinere putantem curiosum et plenum negotii deum? Hinc vobis extitit primum illa fatalis necessitas, ut quicquid accidat id ex aeterna veritate causarumque continuatione fluxisse dicatis. Quanti autem haec philosophia aestimanda est, cui tamquam aniculis, et iis quidem indoctis, fato fieri videantur omnia? Sequitur illa quae Latine divinatio dicitur, qua tanta

imbueremur superstitione, si vos audire vellemus, ut haruspices, augures, harioli, vates coniectores nobis essent colendi.

His terroribus ab Epicuro soluti et in libertatem vindicati nec metuimus eos quos intellegimus, nec sibi fingere ullam molestiam, nec alteri quaerere, et pie sancteque colimus naturam excellentem atque praestantem.

(Cicero, *De nat. deor.*, I, 49—56).

Concepția lui Epicur despre moarte, despre durere și despre bogăție

Quid? is tibi mortemne videtur aut dolorem timere qui eum diem quo moritur beatum appellat maxumisque doloribus affectus eos ipsos inventorum suorum memoria et recordatione confutat nec haec sic agit, ut ex tempore quasi effutire videatur? De morte enim ita sentit, ut dissoluto animante sensum extinctum putet, quod autem sensu careat, nihil ad nos id iudicet pertinere. Item de dolore certa habet quae sequatur, cuius magnitudinem brevitatem consolatur, longinquitatem levitate. Qui tandem isti grandiloqui contra haec duo quae maxime angunt melius se habent quam Epicurus? An ad cetera quae mala putantur non et Epicurus et reliqui philosophi satis parati videntur? Quis non paupertatem extimescit? Neque tamen quisquam philosophorum.

Hic vero ipse quam parvo est contentus! Nemo de tenui victu plura dixit. Etenim, quae res pecuniae cupiditatem adferunt, ut amor, ut ambitioni, ut cotidianis sumptibus copiae suppetant, cum procul ab his omnibus rebus absit, cur pecuniam magnopere desideret vel potius cur curet omnino?

(Cicero, *Tusc.*, V, 88—89)

Invățătura lui Epicur despre plăcere și durere

Vides, credo, ut Epicurus cupiditatum genera diviserit, non nimis fortasse subtiliter, utiliter tamen, partim esse naturales et necessarias, partim naturales et non necessarias, partim neutrum; necessarias satiari posse paene nihilo; divitias enim naturae esse parables; secundum autem genus cupiditatum nec ad potiendum difficile esse censeat nec vero ad carendum; tertias, quod essent plane inanes neque necessitatem modo, sed ne naturam quidem attingerent, funditus eiciendas putavit. Hoc loco multa ab Epicureis disputantur, eaeque voluptates singillatim extenuantur, quarum genera non contemnunt, quaerunt tamen copiam. Nam et obscenas voluptates, de quibus multa ab illis habetur oratio, facilis, communis, in medio sitas esse dicunt, easque si natura requirat, non genere aut loco aut ordine, sed forma, aetate, figura metiendas putant, ab iisque abstinere minime esse difficile, si aut valetudo aut officium aut fama postulet,

omninoque genus hoc voluptatum optabile esse, si non obsit, prodesse numquam. Totumque hoc de voluptate sic ille praecipit, ut voluptatem ipsam per se, quia voluptas sit, semper optandam expetendamque putet, eademque ratione dolorem ob id ipsum, quia dolor sit, semper esse fugiendum; itaque hac usurum compensatione sapientem, ut et voluptatem fugiat, si ea maiorem dolorem effectura sit, et dolorem suscipiat maiorem efficientem voluptatem, omniaque iucunda, quamquam sensu corporis iudicentur, ad animum referri tamen. Quocirca corpus gaudere tam diu, dum praesentem sentiret voluptatem, animum et praesentem percipere pariter cum corpore et prospicere venientem nec praeteritam praeterfluere sinere. Ita perpetuas et contextas voluptates in sapiente fore semper, cum expectatio speratarum voluptatum cum perceptarum memoria iungeretur.

(Cicero, *Tusc.*, V, 93—96)

Conceptiile filozofilor greci despre moarte și despre suflet

Sunt qui discessum animi a corpore putant esse mortem; sunt qui nullum censent fieri discessum, sed una animum et corpus occidere animumque in corpore extinguī. Qui discedere animum censent, alii dissipari, alii diu permanere, alii semper. Quid sit porro ipse animus aut ubi aut unde, magna dissensio est. Aliis cor ipsum animus videtur, ex quo excordes, vecordes concordesque dicuntur.

Empedocles animum esse censet cordi suffusum sanguinem; aliis pars quaedam cerebri visa est animi principatum tenere; aliis nec cor ipsum placet nec cerebri quandam partem esse animum, sed alii in corde, alii in cerebro dixerunt animi esse sedem et locum: animus autem alii animam, ut fere nostri — declarat nomen; nam et agere animam et efflare dicimus et animosos et bene animatos et ex animi sententia; ipse autem animus ab anima dictus est.

Zenoni Stoico animus ignis videtur. Sed haec quidem, quae dixi, cor, cerebrum, animam, ignem vulgo; reliqua fere singuli, ut multo ante veteres, proxime autem Aristoxenus, musicus idemque philosophus, ipsius corporis intentionem quandam, velut in cantu et fidibus quae harmonia dicitur; sic ex corporis totius natura et figura varios motus cieri tamquam in cantu sonos . . .

Xenocrates animi figuram et quasi corpus negavit esse ullum, numerum dixit esse, cuius vis, ut iam ante Pythagorae visum erat, in natura maxima esset. Eius doctor Plato triplicem finxit animum, cuius principatum, id est rationem, in capite sicut in arce posuit, et duas partes parere voluit, iram et cupiditatem, quas locis discluit: iram in pectore, cupiditatem sup̄ter praecordia locavit.

Dicaearchus autem nihil esse omnino animum, et hoc esse nomen totum inane, frustra animalia et animantes appellari, neque in homine inesse animum vel animam nec in bestia, vimque omnem eam qua vel agamus quid vel sentiamus, in omnibus corporibus vivis aequabiliter esse fusam nec separabilem a corpore

esse, quippe quae nulla sit nec sit quicquam nisi corpus unum et simplex, ita figuratum, ut temperatione naturae vigeat et sentiat.

Aristoteles, longe omnibus praestans et ingenio et diligentia, cum quattuor nota illa genera principiorum esset complexus e quibus omnia orerentur, quintam quandam naturam censet esse, e qua sit mens; . . . quintum genus adhibet vacans nomine et sic ipsum animum entelechiam appellat novo nomine, quasi quandam continuatam motionem et perennem.

Nisi quae me forte fugiunt, hae sunt fere de animo sententiae. Democritum enim, magnum quidem illum virum, sed levibus et rotundis corpusculis efficientem animum concursu quodam fortuito, omittamus; nihil est enim apud istos quod non atomorum turba conficiat. Harum sententiarum quae veri simillima sit, magna quaestio est. Efficiet enim ratio ut, quaecumque vera sit earum sententiarum quas exposui, mors aut malum non sit aut sit bonum potius.

Nam si cor aut sanguis aut cerebrum est animus, certe, quoniam est corpus, interibit cum reliquo corpore; si anima est, fortasse dissipabitur; si ignis, extinguetur; si est Aristoxeni harmonia, dissolvetur. Quid de Dicaearcho dicam, qui nihil omnino animum dicat esse? His sententiis omnibus nihil post mortem pertinere ad quemquam potest; pariter enim cum vita sensus amittitur; non sentientis autem nihil est ullam in partem quod intersit. Reliquorum sententiae spem adferunt posse animos, cum e corporibus excesserint, in caelum quasi in domicilium suum pervenire.

(Cicero, *Tusc.*, I, 18—24)

Adevărata fericire a înțeleptului

Iam vero motus animi, sollicitudines aegritudinesque oblivione leniuntur traductis animis ad voluptatem. Non sine causa igitur Epicurus ausus est dicere semper in pluribus bonis esse sapientem, quia semper sit in voluptatibus. Ex quo effici putat ille, quod quaerimus, ut sapiens semper beatus sit. Etiamne, si sensibus carebit oculorum, si aurium? Etiam; nam ista ipsa contemnit. Primum enim horribilis ista caecitas quibus tandem caret voluptatibus? cum quidam etiam disputent ceteras voluptates in ipsis habitare sensibus; quae autem aspectu percipiantur, ea non versari in oculorum ulla iucunditate, ut ea quae gustemus, olfaciamus, tractemus, audiamus, in ea ipsa, ubi sentimus, parte versentur. In oculis tale nil fit; animus accipit, quae videmus. Animo autem multis modis variisque delectari licet, etiamsi non adhibeatur aspectus. Loquor enim de docto homine et erudito cui vivere est cogitare. Sapientis autem cogitatio non ferme ad investigandum adhibet oculos advocatos.

Democritus luminibus amissis alba scilicet discernere et atra non poterat, at vero bona mala, aequa iniqua, honesta turpia, utilia inutilia, magna parva poterat, et sine varietate colorum licebat vivere beate, sine notione rerum non licebat.

Atque hic vir impediri etiam animi aciem aspectu oculorum arbitrabatur, et cum alii saepe quod ante pedes esset non viderent, ille in infinitatem omnem peregrinabatur, ut nulla in extremitate consisteret. Traditum est etiam Homerum caecum fuisse; at eius picturam, non poësin videmus. Quae regio, quae ora, qui locus Graeciae, quae species formae pugnae, quae acies, quod remigium, qui motus hominum, qui ferarum non ita expictus est, ut quae ipse non viderit, nos ut videremus effecerit? Quid ergo? aut Homero delectationem animi ac voluptatem aut cuiquam docto defuisse umquam arbitramur? Aut, ni ita se res haberet, Anaxagoras aut hic Democritus agros et patrimonia sua reliquissent, huic descendendi quaerendique divinae delectationi toto se animo dedissent?

(Cicero, *Tusc.*, V, 110—111, 114—115)

Filozofii disprețuiesc bogățiile

Omnes fere philosophi omnium disciplinarum, nisi quos a recta ratione natura vitiosa detorsisset, eodem hoc animo esse potuerunt. Socrates, in pompa cum magna vis auri argentique ferretur, « Quam multa non desidero! » inquit. Xenocrates, cum legati ab Alexandro quinquaginta ei talenta attulissent, quae erat pecunia temporibus illis, Athenis praesertim, maxuma, abduxit legatos ad cenam in Academiam; iis apposuit tantum quod satis esset, nullo apparatu. Cum postridie rogarent eum cui numerari iuberet: « Quid? vos hesterna », inquit, « cenula non intellexistis me pecunia non egere? » Quos cum tristiores vidisset, triginta minas accepit, ne aspernari regis liberalitatem videretur. At vero Diogenes liberius, ut Cynicus, Alexandro roganti ut diceret si quid opus esset. « Nunc quidem paululum », inquit, « a sole ». Offecerat videlicet apricanti. Et hic quidem disputare solebat, quanto regem Persarum vita fortunaque superaret; sibi nihil deesse, illi nihil satis umquam fore; se eius voluptates non desiderare, quibus numquam satiari ille posset, suas eum consequi nullo modo posse.

(Cicero, *Tusc.*, V, 90—92)

Devotamentul înțeleptului față de patrie

Sapiens nullum pro re publica periculum vitabit, ideo quod saepe fit, ut, cum pro re publica perire noluerit, necesse erit cum re publica pereat, et quoniam omnia sunt commoda a patria accepta, nullum incommodum pro patria grave putandum est. Ergo qui fugiunt id periculum quod pro re publica subeundum est, stulte faciunt. Nam neque effugere in commodapossunt et ingrati in civitatem reperiuntur. At, qui patriae pericula suo periculo exspectant, hi sapientes putandi sunt, cum et eum, quem debent, honorem rei publicae reddunt et pro multis perire malunt, quam cum multis. Etenim vehementer est iniquum

vitam, quam a natura acceptam propter patriam conservaris, naturae cum cogat reddere, patriae cum roget non dare, et, cum possis cum summa virtute et honore pro patria interire, malle per dedecus et ignaviam vivere; pro amicis et parentibus et ceteris necessariis adire periculum, pro re publica, in qua et haec et illud sanctissimum patriae nomen continetur, nolle in discrimen venire. Ita uti contemnendus est, qui in navigio navem quam se mavult incolumen, item vituperandus, qui in rei publicae discrimine suae plus quam communi saluti consulit. Navi enim fracta multi incolumes fugerunt; ex naufragio patriae salvus nemo potest enatare. Quod mihi bene videtur Decius intellexisse, qui se devovisse dicitur et pro legionibus in hostes immississe medios; unde amisit vitam, at non perdidit. Re enim vilissima et parva maximam redemit. Vitam dedit, accepit patriam; amisit animam, potius est gloriam, quae cum summa laude prodita vetustate cotidie magis enitescit. Quodsi pro re publica decere accedere periculum et ratione demonstratum est et exemplo comprobatur, ii sapientes sunt existimandi, qui nullum pro salute patriae periculum vitant.

(Cicero, *Ad Herenn.*, IV, 57)

Scopul ultim al omului

In his primis naturalibus voluptas insit necne, magna quaestio est. Nihil vero putare esse praeter voluptatem, non membra, non sensus, non ingenii motum, non integritatem corporis, non valetudinem, summae mihi videtur inscitiae. Atque ab isto capite fluere necesse est omnem rationem bonorum et malorum. Polemoni et iam ante Aristoteli ea prima visa sunt, quae paulo ante dixi. Ergo nata est sententia veterum Academicorum et Peripateticorum, ut finem bonorum dicerent secundum naturam vivere, id est virtute adhibita frui primis a natura datis. Callipho ad virtutem nihil adiunxit nisi voluptatem, Diodorus vacuitatem doloris. His omnibus, quos dixi, consequentes sunt fines bonorum, Aristippo simplex voluptas, Stoicis consentire naturae, quod esse volunt e virtute, id est honeste, vivere, quod ita interpretantur: vivere cum intellegentia rerum earum, quae natura evenirent, eligentem ea, quae essent secundum naturam, reicientemque contraria.

(Cicero, *De fin.*, II, 34)

D. TEXTE JURIDICE

Dreptul natural, dreptul popoarelor și dreptul civil

Ius naturale est, quod natura omnia animalia docuit; nam ius istud non humani generis proprium est, sed omnium animalium, quae in caelo, quae in terra, quae in mari nascuntur. Hinc descendit maris atque feminae coniugatio, quam nos matrimonium appellamus, hinc liberorum procreatio et educatio...

Sed ius quidem civile ex unaquaque civitate appellatur, veluti Atheniensium; nam si quis velit Solonis vel Draconis leges appellare ius civile Atheniensium, non erraverit. Sic enim et ius, quo populus Romanus utitur, ius civile Romanorum appellamus, vel ius Quiritium, quo Quirites utuntur; Romani enim a Quirino Quirites appellantur. Sed quotiens non addimus, cuius sit civitatis, nostrum ius significamus: sicuti cum poetam dicimus nec addimus nomen, subauditur apud Graecos egregius Homerus, apud nos Vergilius. Ius autem gentium omni humano generi commune est. Nam usu et humanis necessitatibus gentes humanae quaedam sibi constituerunt; bella etenim orta sunt et captivitates secutae et servitutes, quae sunt iuri naturali contrariae. Iure enim naturali ab initio omnes homines liberi nascebantur. Ex hoc iure gentium et omnes paene contractus introducti sunt, ut emptio venditio, locatio conductio, societas, depositum, mutuum et alii innumerabiles.

Sed naturalia quidem iura, quae apud omnes gentes peraeque servantur, divina quadam providentia constituta semper firma atque immutabilia permanent; et vero, quae ipsa sibi quaeque civitas constituit, saepe mutari solent vel tacito consensu populi vel alia postea lege lata.

(Iustinianus, *Instit.*, I, 2),

Izvoarele dreptului roman

Omnes populi qui legibus et moribus reguntur, partim suo proprio, partim communi omnium hominum iure utuntur; nam quod quisque populus ipse sibi ius constituit, id ipsius proprium est vocaturque ius civile, quasi ius pro-

prium civitatis. Quod vero naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes populos peraeque custoditur vocaturque ius gentium, quasi quo iure omnes gentes utuntur. Populus itaque Romanus partim suo proprio, partim communi omnium hominum iure utitur.

Constant autem iura populi Romani ex legibus, plebiscitis, senatusconsultis, constitutionibus principum, edictis eorum qui ius edicendi habent, responsis prudentium.

Lex est quod populus iubet atque constituit. Plebiscitum est quod plebs iubet atque constituit. Plebs autem a populo eo distat, quod populi appellatione universi cives significantur; plebis autem appellatione sine patriciis ceteri cives significantur: unde olim patricii plebiscitis non tenebantur, quia sine auctoritate eorum facta erant; sed postea lex Hortensia lata est, qua plebiscita universum populum tenebant: itaque eo modo legibus exaequata sunt. Senatusconsultum est quod senatus iubet atque constituit idque legis vicem obtinet. Constitutio principis est quod imperator decreto vel edicto vel epistula constituit. Edicta sunt praecepta eorum qui ius edicendi habent. Ius autem edicendi habent magistratus populi Romani; sed amplissimum ius est in edictis praetorum duorum, urbani et peregrini, quorum in provinciis iurisdictionem praesides earum habent; item in edictis aedilium curulium, quorum iurisdictionem in provinciis populi Romani quaestores habent; nam in provinciis Caesaris quaestores omnino non mittuntur et ob id hoc edictum in his provinciis non proponitur. Responsa prudentium sunt sententiae et opiniones eorum, quibus permissum est iura condere.

(Gaius, *Instit.* I, 1).

Condiția persoanelor

Omnes homines aut liberi sunt aut servi. Rursus liberorum hominum alii ingenui sunt, alii libertini. Ingenui sunt qui liberi nati sunt; libertini, qui ex iusta servitute manumissi sunt.

Sequitur de iure personarum alia divisio. Nam quaedam personae sui iuris sunt, quaedam alieno iuri subiectae sunt. Rursus earum personarum, quae alieno iuri subiectae sunt, aliae in potestate, aliae in manu, aliae in mancipio sunt. Videmus prius de iis quae alieno iuri subiectae sunt. Ac prius dispiciamus de iis qui in aliena potestate sunt.

In potestate itaque sunt servi dominorum. Quae quidem potestas iuris gentium est; nam apud omnes peraeque gentes dominis in servos vitae necisque potestas est; et quodcumque per servum acquiritur, id domino acquiritur. Sed hoc tempore neque civibus Romanis, nec ullis aliis hominibus, qui sub imperio populi Romani sunt, licet supra modum et sine causa in servos saevire: nam, secundum constitutionem imperatoris Antonini, qui sine causa servum suum occiderit, non minus tenebitur, quam qui alienum servum occiderit. Sed et maior

quoque asperitas dominorum per eiusdem principis constitutionem coercetur; nam consultus a quibusdam praesidibus provinciarum de his servis, qui ad fana deorum vel ad statuas principum confugiunt, praecepit ut, si intolerabilis videatur dominorum saevitia, cogantur servos suos vendere. Et utrumque recte fit; male enim nostro iure uti non debemus; qua ratione et prodigis interdicatur bonorum suorum administratio.

Item in potestate nostra sunt liberi nostri, quos iustis nuptiis procreavimus. Quod ius proprium civium Romanorum est: fere enim nulli alii sunt homines, qui talem in filios suos habent potestatem, qualem nos habemus. Idque divus Hadrianus edicto, quod proposuit de his, qui sibi liberisque suis ab eo civitatem Romanam petebant, significavit.

(Gaius, *Instit.* 9—11, 48—53, 55).

Oameni liberi și sclavi

Libertas quidem est, ex qua etiam liberi vocantur, naturalis facultas eius quod quique facere libet, nisi si quid aut vi aut iure prohibetur. Servitus autem est constitutio iuris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam subicitur. Servi autem ex eo appellati sunt, quod imperatores captivos vendunt ac per hoc servare nec occidere solent. Qui etiam mancipia dicti sunt, quod ab hostibus manu capiuntur. Servi autem aut nascuntur aut fiunt. Nascuntur ex ancillis nostris; fiunt aut iure gentium, id est ex captivitate, aut iure civili, cum homo liber maior viginti annis sese venumdari passus est. In servorum conditione nulla differentia est. In liberis multae differentiae sunt; aut enim ingenui sunt aut libertini.

(Iustinianus, *Instit.*, I, 3)

Libertii

Libertini sunt, qui ex iusta servitute manumissi sunt. Manumissio autem est datio libertatis; nam quamdiu quis in servitute est, manui et potestati suppositus est, et manumissus liberatur potestate.

Multis autem modis manumissio procedit; aut enim ex sacris constitutionibus in sacrosanctis ecclesiis aut vindicta aut inter amicos aut per epistolam aut per testamentum aut aliam quamlibet ultimam voluntatem. Sed et aliis multis modis libertas servo competere potest, qui tam ex veteribus quam nostris constitutionibus introducti sunt. Servi vero a dominis semper manumitti solent; adeo ut vel in transitu manumittantur, veluti cum praetor aut proconsul aut praeses in balneum vel in theatrum eat.

Libertinorum autem status tripartitus antea fuerat; nam qui manumittebantur, modo maiorem et iustam libertatem consequerentur et fiebant cives

Romani, modo minorem et Latini ex lege Iunia Norbana fiebant, modo inferiorem et fiebant ex lege Aelia Sentia dediticiorum numero. Sed dediticiorum quidem pessima condicio iam ex multis temporibus in desuetudinem abiit. Latinorum vero nomen non frequentabatur; ideoque nostra pietas omnia augere et in meliorem statum reducere desiderans in duabus constitutionibus hoc emendavit et in pristinum statum reduxit, quia et a primis urbis Romae cunabulis una atque simplex libertas competebat, id est eadem, quam habebat manumissor, nisi quod scilicet libertinus fit qui manumittitur, licet manumissor ingenuus sit.

(Iustinianus, *Instit.*, I, 5)

Situația juridică a libertilor

Liberti aut cives Romani sunt, aut Latini, aut dediticii. Tamen, qui cives Romani sint, qui Latini, qui dediticii, breviter explanandum est. Cives Romani sunt, qui his tribus modis, id est testamento aut in ecclesia aut ante consulem fuerint manumissi. Latini sunt, qui aut per epistolam aut inter amicos aut convivii adhibitione manumittuntur. Dediticii vero sunt, qui post admissa crimina suppliciis subditi et publice pro criminibus caesi sunt, aut in quorum facie vel corpore quaecumque indicia aut igne aut ferro impressa sunt, et ita impressa sunt, ut deleri non possint. Hi si manumissi fuerint, dediticii appellantur. Sed inter haec tria genera libertatum ideo cives Romani meliorem statum habent, quia et testamenta facere et ex testamento quibuscumque personis succedere possunt: nam Latini et dediticii nec testamenta condere, nec sibi ex testamento aliorum aliquid dimissum possunt ullatenus vindicare. Tamen Latini certis rebus privilegium civium Romanorum libertatem consequi possunt. Dediticii vero nulla ratione possunt ad civium Romanorum libertatem ordinis beneficio pervenire. Nam Latini patronorum beneficio, id est, si iterum ab ipsis aut testamento aut in ecclesia aut ante consulem manumittantur civium Romanorum privilegium consequuntur.

(Gaius, *Instit. Epitome*, I)

Eliberarea sclavilor

Constitutum est, quantum servorum numerum testamento de quanta familia liceat manumitti, hoc ordine: ut, si quis duo servos habet, ambos manumittere possit; qui vero tres, duos testamento manumittat; qui quattuor, similiter duos; qui sex, tres; qui octo, quattuor; qui decem, quinque; qui undecim, duodecim, tredecim, quattuordecim, quindecim, sedecim, decem et septem, similiter quinque; qui decem et octo, sex; et ab hoc numero usque ad triginta tertiam partem manumittere liceat; qui amplius quas triginta habuerit usque ad centum,

quartam partem de numero servorum manumittere potest; qui vero plures quam centum habuerit, quintam partem manumittere potest. Sed hoc statutum est, ut de qualibet grandi familia nulli amplius quam centum testamento manumittere liceat. Nam qui voluerit aut in ecclesia, aut ante consulem, aut inter amicos, aut per epistulam manumittere, potest his manumissionibus omnem familiam iugo servitutis absolvere. Nam si aliquis testamento plures manumittere voluerit, quam quot continet numerus supra scriptus, ordo servandus est, ut illis tantum libertas valeat, qui prius manumissi sunt, usque ad illum numerum, quem explanatio continet superius comprehensa: qui vero postea supra constitutum numerum manumissi leguntur, in servitute eos certum est permanere.

(Gaius, *Instit. Epitome*, II)

Căsătorie

Legitimae sunt nuptiae, si Romanus Romanam nuptiis vel consensu ducat uxorem. Sed non omnibus personis uxores ducere licet: quia nec patri filiam, nec filio matrem, nec avo neptem, nec nepoti aviam. Quod non solum de personis, quae nobis propinquitate coniunctae sunt, sed etiam de adoptivis iustum est observari: nam etsi per emancipationem adoptio dissolvatur, nuptiae tamen inter has personas semper sunt illicitae. Inter fratrem quoque et sororem, sive eodem patre ac matre nati fuerint, sive diversis matribus aut patribus, matrimonia esse non possunt. Inter adoptivos etiam fratres illicita sunt coniugia, nisi forte adoptio emancipatione fuerit dissoluta: nam si emancipatio intervenerit, nuptiae inter huiusmodi fratres licito contrahuntur. Fratris quoque et sororis filiam uxorem ducere non licet. Sororem quoque patris ac matris uxorem accipere non licet. Genero quoque socrum suam, nec socero nurum uxorem accipere licet, nec vitrico privignam, nec privigno novercam. Fratres enim amitinos vel consobrinos in matrimonium iungi nulla ratione permittitur. Sed nec uni viro duas sorores habere, nec uni mulieri duobus fratribus iungi permittitur.

(Gaius, *Instit. Epitome*, IV)

Adopțiunea

Non tantum naturales liberi in potestate parentum sunt, sed etiam adoptivi. Adoptio fit aut per populum aut per praetorem vel praesidem provinciae. Illa adoptio, quae per populum fit, specialiter adrogatio dicitur. Per populum qui sui iuris sunt adrogantur: per praetorem autem filii familiae a parentibus dantur in adoptionem. Adrogatio Romae dumtaxat fit, adoptio autem etiam in provinciis apud praesides. Per praetorem vel praesidem provinciae adoptari tam masculi quam feminae, et tam puberes quam impuberes possunt: per populum

vero Romanum feminae non adrogantur: pupilli antea quidem non poterant adrogari, nunc autem possunt ex constitutione divi Antonini. Hi qui generare non possunt, velut spado, utroque modo possunt adoptare. Idem iuris est in persona caelibis. Item is qui filium non habet in locum nepotis adoptare potest. Si pater familiae adrogandum se dederit, liberi quoque eius quasi nepotes in potestate fiunt adrogatoris. Feminae vero neutro modo possunt adoptare, quoniam nec naturales liberos in potestate habent.

(Ex corpore *Ulpiani*, VIII)

Tutela și curatela

Tutores constituuntur tam masculis quam feminis. Sed masculis quidem impuberibus dumtaxat propter aetatis infirmitatem, feminis autem tam impuberibus quam puberibus, et propter sexus infirmitatem et propter forensium rerum ignorantiam.

Tutores aut legitimi sunt aut senatus consultis constituti aut moribus introducti.

Legitimi tutores sunt, qui ex lege aliqua descendunt: per eminentiam autem legitimi dicuntur, qui ex lege duodecim tabularum introducuntur, seu palam, quales sunt agnati, seu per consequentiam, quales sunt patroni. Agnati sunt a patre cognati virilis sexus per virilem sexum descendentes eiusdem familiae, veluti patrui, fratres, filii fratris, patruels. Qui liberum caput mancipatum sibi vel a parente vel a coemptionatore manumisit, per similitudinem patroni tutor efficitur, qui fiduciaris tutor appellatur. Legitimi tutores alii tutelam in iure cedere possunt. Is, cui tutela in iure cessa est, cessicius tutor appellatur. Qui sive mortuus fuerit sive capite minutus sive alii tutelam in iure cesserit, reddit ad legitimum tutorem tutela. Sed et si legitimus decesserit aut capite minutus fuerit, cessicia quoque tutela exstinguitur. Quantum ad agnatos pertinet, hodie cessicia tutela non procedit, quoniam permissum erat in iure cedere tutelam feminarum tantum, non etiam masculorum, feminarum autem legitimas tutelas lex Claudia sustulit.

Legitima tutela capitis deminutione amittitur.

Lex Atilia iubet mulieribus pupillisve non habentibus tutores dari a praetore et maiore parte tribunorum plebis, quos tutores Atilianos appellamus. Sed quia lex Atilia Romae tantum locum habet, lege Iulia et Titia prospectum est, ut in provinciis quoque similiter a praesidibus earum dentur tutores.

Item ex senatus consulto tutor datur mulieri ei, cuius tutor abest, praeterquam si patronus sit qui abest. Idemque permisit in pupillo patroni filio. Hoc amplius senatus censuit, ut, si tutor pupilli pupillaeve suspectus a tutela submotus fuerit, vel etiam iusta de causa excusatus, in locum eius tutor alius detur.

Moribus tutor datur mulieri pupillove, qui cum tutore suo lege aut legitimo iudicio agere vult, ut auctore eo agat (ipse enim tutor in rem suam auctor fieri non potest), qui praetorius tutor dicitur, quia a praetore urbis dari consuevit.

Pupillorum pupillarumque tutores et negotia gerunt et auctoritatem interponunt: mulierum autem tutores auctoritatem dumtaxat interponunt. Si plures sunt tutores, omnes in omni re debent auctoritatem accommodare praeter eos qui testamento dati sunt: nam ex his vel unius auctoritas sufficit.

Tutoris auctoritas necessaria est mulieribus quidem in his rebus: si lege aut legitimo iudicio agant, si se obligent, si civile negotium gerant, si libertae suae permittant in contubernio alieni servi morari, si rem mancipii alienent. Pupillis autem hoc amplius etiam in rerum nec mancipii alienatione tutoris auctoritate opus est.

Liberantur tutela masculi quidem pubertate.

Curatores aut legitimi sunt, id est qui ex lege duodecim tabularum dantur, aut honorarii, id est qui a praetore constituuntur. Lex duodecim tabularum furiosum itemque prodigum, cui bonis interdictum est, in curatione iubet esse agnatorum. A praetore constituitur curator, quem ipse praetor voluerit, libertinis prodigis itemque ingenuis, qui ex testamento parentis heredes facti male dissipant bona: his enim ex lege curator dari non poterat, cum ingenuus quidem non ab intestato, sed ex testamento heres factus sit patri, libertinus autem nullo modo patri heres fieri possit, qui nec patrem habuisse videtur, cum servilis cognatio nulla sit. Praeterea dat curatorem ei etiam, qui nuper pubes factus idonee negotia sua tueri non potest.

(*Ex corpore Ulpiani*, XI, XII)

Categoriile de bunuri

Modo videamus de rebus; quae vel in nostro patrimonio sunt vel extra nostrum patrimonium habentur.

Summa itaque rerum divisio in duos articulos diducitur: nam aliae sunt divini iuris, aliae humani. Divini iuris sunt veluti res sacrae et religiosae. Sacrae sunt quae diis superis consecratae sunt; religiosae quae diis Manibus relictas sunt. Sed sacrum quidem hoc solum existimatur quod ex auctoritate populi Romani consecratum est. Religiosum vero nostra voluntate facimus mortuum inferentes in locum nostrum, si modo eius mortui funus ad nos pertineat. Sed in provinciali solo placet plerisque solum religiosum non fieri, quia in eo solo dominium populi Romani est vel Caesaris, nos autem possessionem tantum vel usumfructum habemus; utique tamen, quamquam non est religiosum, pro religioso habetur. Item quod in provinciis non ex auctoritate populi Romani consecratum est, proprie sacrum non est, tamen pro sacro habetur. Sanctae quoque res, velut muri et portae, quodam modo divini iuris sunt. Quod autem divini iuris est, id nullius in bonis est; id vero, quod humani iuris est, plerumque alicuius in bonis est: potest autem et nullius in bonis esse; nam res hereditariae, antequam aliquis heres existat, nullius in bonis sunt.

Magna autem differentia est inter mancipi res et nec mancipi. Nam res nec mancipi ipsa traditione pleno iure alterius fiunt, si modo corporales sunt et ob id recipiunt traditionem. Itaque si tibi vestem vel aurum vel argentum tradidero sive ex venditionis causa sive ex donationis sive quavis alia ex causa, statim tua fit ea res, si modo ego eius dominus sim. In eadem causa sunt provincialia praedia, quorum alia stipendiaria, alia tributaria vocamus. Stipendiaria sunt ea, quae in his provinciis sunt, quae propriae populi Romani sunt; tributaria sunt ea, quae in his provinciis sunt, quae propriae Caesaris sunt.

Mancipi vero res sunt, quae per mancipationem ad alium transferuntur; unde etiam mancipi res sunt dictae.

(Gaius, *Instit.* II 1—9, 18—22)

Succesiunea prin testament

Ac prius de hereditatibus dispiciamus, quarum duplex condicio est: nam vel ex testamento vel ab intestato ad nos pertinent. Et prius de his dispiciamus quae nobis ex testamento obveniunt.

Testamentorum autem genera initio duo fuerunt: nam aut calatis comitiis testamentum faciebant, quae comitia bis in anno testamentis faciendis destinata erant, aut in procinctu, id est cum belli causa arma sumebant; procinctus est enim expeditus et armatus exercitus. Alterum itaque in pace et in otio faciebant, alterum in proelio exituri. Accessit deinde tertium genus testamenti, quod per aes et libram agitur. Qui neque calatis comitiis neque in procinctu testamentum fecerat, is si subita morte urgebatur, amico familiam suam, id est patrimonium suum, mancipio dabat, eumque rogabat quid cuique post mortem suam dari vellet. Quod testamentum dicitur per aes et libram, scilicet quia per mancipationem peragitur. Sed illa quidem duo genera testamentorum in desuetudinem abierunt; hoc vero solum, quod per aes et libram fit, in usu retentum est. Sane nunc aliter ordinatur, quam olim solebat. Namque olim familiae emptor, id est qui a testatore familiam accipiebat mancipio, heredis locum obtinebat, et ob id ei mandabat testator quid cuique post mortem suam dari vellet; nunc vero alius heres testamento instituitur, a quo etiam legata relinquuntur, alius dicis gratia propter veteris iuris imitationem familiae emptor adhibetur.

(Gaius, *Instit.* II, 99—103)

Succesiunea fără testament

Intestatorum hereditates ex lege XII tabularum primum ad suos heredes pertinent. Sui autem heredes existimantur liberi qui in potestate morientis fuerunt, veluti filius filiae, nepos neptisve ex filio, pronepos proneptisve ex nepote filio nato prognatus prognatave nec interest, utrum naturales sint liberi an adoptivi. Ita demum tamen nepos neptisve et pronepos proneptisve suorum heredum numero sunt, si praecedens persona desierit in potestate parentis

esse, sive morte id acciderit, sive alia ratione, veluti emancipatione. Nam si per id tempus quo quisque moritur filius in potestate eius sit, nepos ex eo suus heres esse non potest. Idem et in ceteris deinceps liberorum personis dictum intellegemus. Uxor quoque quae in manu viri est ei sua heres est, quia filiae loco est. Item nurus quae in filii manu est, nam et haec neptis loco est. Sed ita demum erit sua heres, si filius, cuius in manu fuerit, cum pater moritur, in potestate eius non sit. Idemque dicemus et de ea quae in nepotis manu matrimonii causa sit, quia proneptis loco est. Postumi quoque sui heredes sunt.

Si nullus sit suorum heredum, tunc hereditas pertinet ex eadem lege XII tabularum ad agnatos. Vocantur autem agnati, qui legitima cognatione iuncti sunt. Legitima autem cognatio est ea, quae per virilis sexus personas coniungitur. Itaque eodem patre nati fratres agnati sibi sunt, qui etiam consanguinei vocantur, nec requiritur, an etiam matrem eandem habuerint. Item patruus fratris filio et invicem is illi agnatus est. Eodem numero sunt fratres patruales inter se, id est qui ex duobus fratribus progenerati sunt, quos plerique etiam consobrinos vocant. Qua ratione scilicet etiam ad plures gradus agnationis pervenire poterimus. Non tamen omnibus simul agnatis dat lex XII tabularum hereditatem, sed his qui proximo gradu sunt.

Si ei qui defunctus erit sit frater et alterius fratris filius, sicut ex superioribus intellegitur, frater potior est, quia gradu praecedit. Sed alia facta est iuris interpretatio inter suos heredes. Quodsi defuncti nullus frater exstet, sed sint liberi fratrum, ad omnes quidem hereditas pertinet; sed quaesitum est, si dispari forte numero sint nati, ut ex uno unus vel duo, ex altero tres vel quattuor, utrum in stirpes dividenda sit hereditas, sicut inter suos heredes iuris est, an potius in capita. Itaque quotquot erunt ab utraque parte personae, in tot portiones hereditas dividetur, ita ut singuli singulas portiones ferant.

Agnati capite deminuti non admittuntur ex ea lege ad hereditatem, quia nomen agnationis capitis deminutione perimitur. Item feminae agnae, quaecumque consanguineorum gradum excedunt, nihil iuris ex lege habent. Similiter non admittuntur cognati, qui per feminini sexus personas necessitudine iunguntur.

(Gaius, *Instit.*, III, 1—4, 9—11, 15—16, 21, 23—24)

Felurile obligațiilor

Obligatio in duas species dividitur; nam omnes obligationes aut ex contractu nascuntur aut ex culpa. Quae ex contractu nascuntur, quattuor genera sunt, quae singula hoc ordine distinguuntur: aut enim re contrahitur obligatio, aut verbis, aut litteris, aut consensu. Re contrahitur quoties aliqua cuicumque mutuo dantur, quae in his rebus contingunt, quae pondere, numero, mensura continentur; hoc est, si pecunia numeretur, vel frumentum detur, vinum aut oleum, aut aes, aut ferrum, argentum vel aurum. Quae omnia numerando aut pensando

aut metiendo ad hoc damus, ut eorum fiant, qui ea accipiunt, et ad nos statuto tempore non ipsae res, sed aliae eius naturae, quales datae sunt, atque ipsius ponderis, numeri vel mensurae, reddantur. Propter quod mutuum appellatum est, quasi a me tibi ita datum sit, ut ex meo tuum fieret. Verbis contrahitur obligatio ex interrogatione dantis et responsione accipientis, ita ut, si ille, qui dat interroget HOC MIHI DABIS? qui accipit, respondeat DABO... Sunt et aliae obligationes, quae contrahi possunt, id est, ut si mulier sive sponso uxor futura, sive iam marito, dotem dicat. Quod tam de mobilibus rebus, quam de fundis fieri potest. Litteris obligatio sit, aut a re in personam, aut a persona in personam. A re in personam, velut si id, quod ex emptione aut ex conductione, aut societate debes, alii reddas. A persona in personam, velut si id, quod mihi alter debet, alteri personae delegem, ut reddere debeat. Consensu fiunt obligationes ex emptionibus et venditionibus, locationibus conductionibus, societatibus et mandatis; quia in huiusmodi rebus consensu magis quam scriptura aliqua aut solemnitas quaeritur. In quibus rebus etiam inter absentes obligatio contrahi potest, quod in aliis rebus fieri non potest. Emptio igitur et venditio contrahitur, cum de pretio inter emptorem et venditorem fuerit definitum, etiamsi pretium non fuerit numeratum, nec pars pretii aut arra data fuerit. Locatio et conductio simili ratione consistunt, ut consensu, etiam verbo, definitio inter consentientes firma permaneat. Societatem inire possumus aut omnium bonorum aut unius alicuius negotiationis. Et potest ita iniri societas, si tamen hoc inter socios convenit, ut unus pecunia det, alter operam suam pro pecunia ponat...

Ex delicto nascuntur obligationes, si aliquis furtum fecerit, vel bona aliena rapuerit, vel damnum alteri dederit, aut iniuriam fecerit. Quarum omnium rerum uno genere ex delicto nascitur obligatio. Furtorum autem genera sunt quattuor: manifesti, nec manifesti, concepti et oblati. Manifestum furtum dicitur, si quando fur, quum cuiuscunque rem tollit, in ipso furto deprehenditur. Nec manifestum furtum appellatur, quod quamlibet dum fieret, inventum non est, tamen furtum factum fuisse probatur. Conceptum furtum dicitur, cum apud aliquem alterum res furata invenitur. Oblatum furtum dicitur, quum res furtiva alicui ita a fure datur, ut apud ipsum furem inveniri non possit. Praeterea si rem alienam, invito aut nesciente domino contingit vel tollit, aut de loco movere praesumit, furtum facit. Et si quis rem utendam acceperit aut commendatam apud se habuerit, et ea aliter usus fuerit, quam acceperit, furti actione tenetur. Praeterea si quis iumentum alterius ad hoc acceperit, ut eum quinque milibus duceret, et id decem milibus, aut longius, quam ab illo, qui dedit, fuerit constitutum, abegerit, furti reus est. Et multa praeterea horum quoque similia sunt secundum legem. Nam furti tenetur etiam, qui ipse furtum non fecerit, sed ut fieret, opem aut consilium aut studium commodarit, velut si quis pecuniam, quam in manu aliquis tenebat, excusserit, ut alii eam rapere possint.

(Gaius, *Instit. Epitome*, II, 9, 1—3, 12—16; 11, 1—5)

Legile din Moldova

Quae antiquitus Daciae leges fuerint, scire prohibet historicorum iis de rebus silentium: voluntatem tamen principum, naturaeque iura legis scriptae vim et auctoritatem habuisse conicere licet e simili reliquarum gentium barbararum consuetudine. Posteaquam vero ab Ulpio Traiano imperatore victo Decebalo et extirpata Dacorum gente in Romanae provinciae formam redacta, Romanoque semine consita fuit Dacia, Romanas quoque leges a novis recepit colonis. Viguerunt eae in illa provincia, quamdiu ea Romanorum et Constantinopolitanorum imperatorum iussis paruit: at posteaquam barbararum gentium irruptiones eam incolis privaverant, et Constantinopoleos dominos coëgerant deserere provinciam et de suis cogitare parietibus, Romana quoque iura inter Daciae incolas adeo depravari mutarique coeperunt, ut cum felici Dragoszi ausu instaurata fuisset Moldavia, iudices quid pronunciare deberent, vix discernere possent. Commotus his incommodis, Alexander primus, Moldaviae despota, quem insignes propter virtutes Bonum nostri dixerunt, cum regium diadema a Constantinopolitano imperatore acciperet, leges quoque Graecorum suscepit, atque e vastis illis voluminibus, excerptum id, quo nunc Moldavia utitur, ius proposuit. Neque tamen in ea gente aboliri potuerunt diversae, quas in suis erroribus et exsilio susceperant, vicinarum gentium consuetudines, quales in successione, testamentis, hereditatis distributione, fundorum limitibus et servitutibus, cunctae fere per orbem nationes habent singulares. Itaque inde duplex inter Moldavos ius ortum fuit, scriptum unum, quod Romanorum Graecorumque imperatorum edictis et conciliorum decretis niteretur; non scriptum alterum, quod consuetudinem gentis recte diceret, si quidem vernaculo etiam sermone, slavonica voce Obicei, quod morem aut consuetudinem designat, inter Moldavos appellatur. At cum illae consuetudines, quod nulla scriptura niterentur, per corruptos iudices saepius a vero sensu suo detorquerentur, et ad iniustitiam traherentur, Basilius Albanus, Moldaviae princeps, antecedenti saeculo per bonos legumque patriarum peritos viros, cunctos et scriptos et non scriptos canones in unum colligi iussit, et ex iis singularem Codicem confecit, qui iudicibus Moldaviae recte pronunciandi norma est.

(D. Cantemir, *Descriptio Mold.*, II, XI)

Judecata în Moldova

Per totum annum, exceptis diebus, quos ieiunio quod magnum vocant, destinavit ecclesia, princeps ter aut quater in hebdomade publice litigantium causas in divano audit. Divano autem, quo Turcico vocabulo praetorium Moldavi indigitant, in medio aulae principalis locus destinatur. . . Quamprimum princeps in throno consederit, silentium indicitur, et a querula plebe, quae ad portam congregatur, bini vel terni portae per aprodios intromittuntur. Iidem, posteaquam

eorum causae auditaе fuerint, nisi retineri eos in custodia iudicium iubeat, per aliam divani ianuam, quae versus minorem aulam spectat, dimittuntur, succedentibus aliis, donec nemo supersit, qui aliquid conquerendum habeat. Si vero hora meridiei audita fuerit, reliqua plebs, quae fuerit, ad alteram iudicii diem adesse iubetur.

Tam severum autem est id iudicium, ut supremus etiam logotheta, si vel rusticus de ipso conqueratur, quamprimum nominis sui mentionem fieri audit, e loco surgere, et donec causa discussa fuerit, rustico a sinistris stare debeat. Gravioras causas ipse princeps dirimit, leviores baronibus inquirendas committit. Barones, quibus id mandatur, causam domi diiudicant, et quae ipsis visa fuerit, sententiam ferunt. Sin ea contenti fuerint et actor et reus, eandem illa vim retinet, quam habuisset in principis divano pronunciata: sin vero alterutra pars se laesam existimaverit, ad principis tribunal appellare potest. In eo causa denuo excutitur, et si baro largitionibus adversariorum, vel eorum favore ductus, vel etiam legum ignorans, iniquam tulisse sententiam evincatur, severa ille poena coërcetur. Sin autem appellans iuste damnatus principi videatur, ipse et verberibus caeditur, quod iudicium baronis contempserit, et spreto mandati dominici pro libitu principis meritis poenas luit, nec non alterius expensas in duplo rependere cogitur. Causas autem graviores capitalesve, si ipse princeps audire voluerit, utrumque et actorem et reum coram divano comparere iubet, ac utrique eorum, quae in sui defensionem, aut alterius crimen evincendum facere credant, dicendorum libertatem largitur.

Poenarum diversa est ratio. Fures suspenduntur, sacrilegi comburuntur, homicidae nobiles capite plectuntur, rustici palo per costas adacto lentum et gravius supplicium subeunt. Atque ea crimina vix aliquam clementiam dominantium impetrare possunt, nisi concilietur cum occisi propinquis homicida, iique publice coram principe declarent, se culpam poenamque illi remittere, nec postulare amplius, ut sanguis sanguine aut mors morte vindicetur. Id si impetrare quiverit homicida, aliquo modo de clementia principis sperare, certus tamen de sua vita esse non potest. Si enim ex anteacta eius vita principi constet, quod ipsius malitia nulla castigatione tolli possit, aut aliae quaedam rationes subsint, quare illum e medio sublatus velit, respondere solet, actores equidem et occisi propinquos crimen, quod in illius animam commisisset, condonare posse, se autem nolle, ut homicidae malitiosive homines in republica vivant, suoque pure sana illius membra contaminent: eoque nomine facinorosos vel ad supplicium, vel ad salinas damnat. Barones, si aliquid ex aerario publico in privatos usus converterint, aut nefarium aliquid contra principem fuerint moliti, id quod pro inconstanti Moldavorum genio haud raro accidit, inconsultis reliquis baronibus a principe vita bonisque multari possunt.

(D. Cantemir, *Descriptio Mold.*, II, XII)

E. TEXTE MEDICALE

Despre importanța medicinei

Medicina omnium artium praeclarissima est. Verum propter ignorantiam eorum qui eam exercent et ob vulgi ruditatem, quod tales pro medicis iudicat et habet, omnium artium longe vilissima censetur. At vero hoc peccatum ob hanc potissimum causam committitur. Soli namque medicinae nulla poena in rebus publicis statuta est, praeterquam ignominiae: verum haec ipsa non afficit neque contingit eos, qui ex composito personam ipsius induerunt. Simillimi enim huiusmodi medici sunt personis, quae in tragicædiis introducuntur. Quemadmodum enim illi figuram quidem et habitum ac personam eorum quos referunt, habent, illi ipsi autem vere non sunt: sic medici fama quidem et nomine multi, re autem et opere valde pauci.

(După Hippocrates, *Lex*, 1)

Jurământul medicului

Iuro per Apollinem Medicum et Aesculapium Hygeamque ac Panaceam deosque omnes itemque deas testes facio! Ego hoc iusiurandum et hanc contestationem conscriptam pro viribus et iudicio meo integre servabo. Praeceptorem sane, qui me edocuit hanc artem, parentum loco habebo, vitam communicabo eaque quibus opus habuerit impertiam; eos item, qui ex eo nati sunt, pro fratribus masculis indicabo, artemque hanc, si discere voluerint, absque mercede et pacto edocebo; praeceptionum ac auditionum reliquaeque totius disciplinae participes faciam, tum meos, tum praeceptoris mei filios, imo et discipulos qui mihi scripto caverint et medico iureiurando addicti fuerint, alii vero praeter hos nulli.

Ceterum, quod ad aegros attinet, dietam ipsis constituam pro facultate et iudicio meo commodam, omneque detrimentum et iniuriam ab eis prohibebo. Neque cuiquam venenum neque etiam ad hanc rem consilium dabo. Porro caste

et sancte vitam et artem meam conservabo. Nec vero calculo laborantes secabo, sed viris chirurgiae operariis locum dabo. In quascumque autem domos ingrediar, ob utilitatem aegrotantium intrabo: ab omni iniqua voluntaria et corruptione abstinebo: sive muliebria, sive virilia, liberorumque hominum aut servorum corpora mihi contigerint curanda.

Quaecumque vero inter curandum videro aut audiero, imo etiam ad medicandum non adhibitus, in communi hominum vita cognovero, ea, siquidem efferre non contulerit, tacebo et tamquam arcana apud me continebo. Hoc igitur iusiurandum mihi integre servanti et non confundenti, contingat et vita et arte feliciter frui et apud omnes homines in perpetuum gloriam meam celebrari. Transgredienti autem et peieranti, his contraria eveniant.

(După Hippocrates, *Iusiurandum*).

Calitățile fizice și psihice ale medicului

Medicus bono colore et bona ac carnosa corporis habitudine praeditus sit, iuxta existentem in ipso naturam. Medici enim — ut vulgus existimat — qui non sic bene dispositum corpus habent, neque aliis bene prospicere possunt. Deinde vestitu decore induatur. Postea animum habeat modestum, non solum quod ad taciturnitatem attinet, sed etiam circa reliquam vitam probe compositum. Maxime enim ad opinionem et ad auctoritatem conducunt boni ac honesti mores. Nam, cum talis fuerit, omnibus venerandus ac humanus iudicabitur. Promptitudo enim temeraria et facilitas contemnentur. Scopum autem praefigere oportet facultatum suarum potestatem. Nam eadem ad iisdem non abundantibus boni consuluntur. Figuram faciei habeat meditabundam ac subtristem, non tamen amarulente. Contumax enim videbitur et homines odio habens. Qui vero in risum exsolutus est ac nimium hilaris, onerosus iudicatur. Hoc itaque vitandum est vel maxime. Iustus autem sit ad omnem conversationem. Iustitia enim multum auxiliatur. Non exigua autem commercia aegris cum medico sunt. Nam se ipsos medicis subditos faciunt et omni hora uxoribus, virginibus et opibus maximi pretii illi occurrunt: continenter igitur ad omnia haec se habeant. Animo itaque ac corpore sic medicus dispositus sit.

(După Hippocrates, *De medico*, 1).

Asemănarea dintre medic și filozof

Medicus enim philosophus est deo aequalis; neque enim multa est inter sapientiam et medicinam differentia. Nam omnia quae ad sapientiam requiruntur insunt in medicina: argenti contemptus, reverentia, verecundia, habitus submissus, auctoritas, iudicium, quies, obvia itio, munditia, doctrina, cognitio

ad vitam utilium ac necessariarum purificationum, alienitas a mercimoniis, alienitas a superstitione.

Habent enim quaecumque habent ad cœrendum intemperantiam, inscientiam, avaritiam, concupiscentiam, rapinasque ac impudentiam. Haec enim est cognitio accedentium et usus eorum quae ad amicitiam pertinent et quomodo ad liberos ac quascunque res se gerere oporteat. Quatenus igitur cum hac societatem habet, sapientia quaedam est.

Nam et plurima ex his etiam medicus habet. Non enim est potestas in ipsa redundans. Nam et medici multa quidem aggrediuntur, multa vero etiam per se ipsa ipsis superantur. Quae vero nunc possidet medicina hinc exhibebit. Quae enim via ipsius sit in sapientia hactenus dictum est. Nam et illis ipsis hoc modo se res habet. Quae vero putant et confitentur ac profitentur sic habent. Quae circa corpora adsunt et adveniunt, quae sane per omnem ipsam artem procedunt, dum illa transformantur aut transmutantur. Quae item per chirurgiam sanant. Et quae auxiliis et medelis aut victu curantur. Summa vero horum omnium tendat ad horum cognitionem.

Medicus comitatem quandam sibi adiunctam habeat. Austeritas enim et sanis et aegris difficile accessum praebet! Cum imperitis ne multa fabuletur, sed necessaria.

(După Hippocrates, *De decenti ornatu*, 5—7).

Din «Aforismele» lui Hippocrates

Ubi quidem peracutus est morbus, statim etiam extremos labores habet, et extremo tenuissimo victu uti necesse est. Ubi vero non, sed pleniore victu uti licet, in tantum subdescendendum est, in quantum morbus extremis (morbis) mollior fuerit (I, 7).

Qui crescunt, plurimum habent innatum calorem: plurimo igitur opus habent alimento; sin minus, corpus consumitur. Senibus autem modicus est calor: quapropter paucis fomitibus opus habent, a multis enim extinguuntur. Ob hanc etiam causam febres senibus non similiter acutae fiunt. Frigidum est enim ipsorum corpus (I, 14).

Ventres hieme et vere natura calidissimi sunt et somni longissimi. Quapropter in his temporibus alimenta plura exhibenda sunt. Nam innatum calorem ampliorem tunc habent: alimento igitur ampliorem opus habent. Signum sunt aetates et athletae (I, 15).

Victus humidi omnibus febricitantibus conferunt: maxime vero pueris et aliis ita ali adsuets (I, 16).

In quo morbo somnus laborem facit, mortale: si vero somnus prosit, non letale (II, 1).

Ubi somnus delirium sedat, bonum est (II, 2).

Somnus, vigilia, utraque modum excedentia, malum (II, 3).

Non satietas, non fames, neque aliud quicquam bonum est, quod naturae modum excedat (II, 4).

Lassitudines spontaneae denuntiant morbos (II, 5).

Quae multo tempore attenuantur corpora, lente reficere oportet; quae vero brevi, brevi (II, 7).

Famem vini potus solvit (II, 21).

Mutationes temporum maxime pariunt morbos, et in temporibus magnae mutationes frigoris aut caloris et reliqua iuxta rationem hoc modo (III, 1).

Naturarum aliae quidem ad aestatem, aliae vero ad hiemem bene aut male se habent (III, 2).

In autumnno morbi acutissimi et omnino mortiferi. Verum autem saluberrimum et minime letale (III, 9).

Ex anni vero constitutionibus, in summa siccitates pluviosis salubriores sunt et minus letales (III, 15).

Morbi in pluviosis quidem plerumque fiunt, febres longae et alvi fluxiones et putredines et comitiales et siderationes et anginae. In siccitatibus vero tabes, lippitudines, arthritides, urinae stillicidia et dysenteriae (III, 16).

Secundum tempora, vere quidem et prima aestate pueri et qui his aetate cohaerent optime degunt et maxime sani sunt. Aestate vero et autumnno aliquamdiu senes. Reliquo autumnno et hieme mediam aetatem habentes (III, 18).

Morbi omnes quidem in omnibus temporibus fiunt; quidam tamen magis in quibusdam ipsorum et fiunt, exacerbantur. Vere etenim insaniae et atrae biles et comitiales et sanguinis fluxiones et anginae et gravedines et raucedines et tusses et leprae et impetigines et vitiliginis et pustulae ulcerosae plurimae et tubercula et morbus articularis. Aestate vero et quidam ex his et febres continuae et ardentes et tertianae plurimae et quartanae et vomitus et alvi profluvia et lippitudines et aurium dolores et oris exulcerationes et papulae sudorosa. Autumnno autem et ex aestivis multi, et febres quartanae et erroneae et splenes et hydropes et tabes et urinae stillicidia, et intestinorum levitates et dysenteriae et coxendices et anginae et anhelationes et volvuli et comitiales et insaniae et atrae biles. Hieme vero pleuritides, peripneumoniae, gravedines, raucedines, tusses, dolores pectorum, laterum et lumborum, capitis dolores, vertigines, siderationes (III, 19—23).

Tabes maxime fit aetatibus ab anno decimo octavo usque ad trigesimum quintum (V, 9).

Si timor et tristitia multo tempore perseverat, atrabilarium hoc signum est (VI, 23).

Elementele constitutive ale ființelor

Constituuntur tum animantia alia omnia, tum homo ipse ex duobus differentibus quidem facultate, concordibus vero et commodis usu, igne inquam et aqua. Haec autem ambo simul sufficientia sunt, tum aliis omnibus, tum mutuo

sibi ipsis: utrumvis vero seorsum, neque sibi ipsi, neque ulli alteri sufficiens est. Vim igitur ac facultatem utrumque ipsorum talem habet. Ignis enim omnia per omnia movere potest. Aqua vero omnia per omnia nutrire. Particulatim vero utrumque superat et superatur, ad summum ac minimum, quantum ei fieri potest. Neutrum enim penitus superare potest, ob hanc sane causam. Igni quidem, ubi ad extremitatem aquae pervenerit, deficit alimentum: avertitur igitur eo unde nutriri potest. Aquae vero ubi ad extremitatem ignis pervenit, deficit motus. Sistitur itaque in hac: cum vero steterit, non amplius potens est, sed ab illabente igne in alimentum consumitur et propterea neutrum penitus superare potest. Ignis igitur et aqua, velut a me dictum est, sufficientia sunt omnibus per omnia, ad summum ac minimum similiter.

Ceterum utrique horum haec adsunt: igni quidem caliditas et siccitas, aquae vero frigiditas et humiditas. Habent autem inter se mutuo ignis ab aqua humiditatem: inest enim ab aqua humiditas, aqua vero ab igne siccitatem: inest enim in aqua ab igne siccitas.

(Hippocrates, *De diaeta*, I, 4—5).

Felurile venelor

Venae crassissimae sic se habent. Quattuor paria ipsarum sunt in corpore, et unum quidem a capite retro per cervicem, forinsecus ab utraque spinae parte ad coxendices et in crura progreditur, deinde per tibiae et malleolos forinsecus ad pedes pervenit. Alterum par principium ex capite iuxta aures habet per cervicem et sphagitides appellantur, hoc est iugulares, deferunturque utrimque iuxta spinam intrinsecus ad lumbos, in femora, et per poplites ex interna parte, deinde per tibiae ad malleolos intrinsecus et in pedes.

Tertium par venarum ex temporibus per cervicem sub scapulas tendit et ad pulmonem defertur, altera quidem a dextris ad sinistram partem, altera vero a sinistris ad dextram: et dextra quidem sub mammam abit et in splenem et in renem, sinistra vero in dextram partem tendit a pulmone sub mammam et in hepar et in renem, utraque autem in rectum intestinum ac podicem desinit. Quartum par a priore capitis parte et oculis sub cervicem ad claviculas devenit, deinde super brachia superne in flexuras, postea per cubitos in manuum iuncturas ac digitos: deinde a digitis rursus per cubitos ac manus superne in flexuras et per brachiorum internam partem ad alas; unde superne a lateribus altera in lienem pervenit, altera in iecur, postea supra ventrem utraque desinit.

Sunt autem et ex ventriculo venae per corpus multae et omnigenae, per quas corpori alimentum accedit; ferunt autem a crassis venis in ventriculum ac reliquum corpus et ab externis et ab internis et inter se mutuo distribuunt, internae extrinsecis ac vicissim extrinsecae internis.

(Hippocrates, *De natura humana*, 220—22)

Structura corporis omenesc

Mundus quattuor ex elementis consistit: igne, aere, terra et aqua, calido videlicet, humido, frigido et sicco. Iisdem ex elementis quattuor totidemque humoribus et homo consistit: sanguine scilicet, pituita, flava et atra bile. Et sanguis quidem aeri, pituita aquae, flava autem bilis igni, atra vero terrae similatur. Sanguis enim gustu dulcis est, pituita — salsa, flava bilis — amara, atra vero — acetosa et flavescens. Sanguinis autem locus et spiritus in corde est. A dextris quidem eius sanguis, a sinistris vero spiritus consistit. Flavae bilis in iecinore, atrae in liene, pituitae quidem in cerebro locus. Sanguis autem calidus et humidus, pituita frigida et humida, flava bilis calida et sicca, atra vero sicca et frigida.

Arteriae quidem a corde purum sanguinem et spiritum recipiunt. Venae autem et ipsae a corde sanguinem sumunt, per quas corpori distribuitur. Sed iecur cordi sanguinem non praeter veri fidem affatim suppeditat. Nam ignis absque materia permanere neutiquam potest. Quo fit ut nonnulli hominum semper quasi rideant, quidam vero tristentur; huius rei ex elementis causa est. Qui enim puri sanguinis non inexpertes sunt, hi usquequaque ridet et aspectu ac corpore floridi, necnon perspicui coloris exsistunt. Qui vero flavae bilis participes sunt, desides, pusillanimes, pavidi, imbecillesque esse solent. Pituitosi vero inertes et frigidi sunt.

(Hippocrates, *De structura hominis*, 1—2).

Funcțiunile ficatului

Iecur ipsum alimentum triplici digestionem in sucum redigit. Ex prima digestionem cor alimenti qualitatem, saporem videlicet, suscipit et puri sanguinis procreatio fit. Secundam digestionem iecur desumit et corporis partibus alimentum largitur: unde flavae bilis constitutio fit; lien vero ex sanguinis fece alitur: unde et melancholicum humorem constituitur. Cerebrum autem a stomacho humectatur et pituitae exuberantiam peragit. Tertia digestionem alimentum superne in stomacho in sucum vertitur et tunc reseratur ianitor qui ventriculus nuncupatur, quoniam transitus tantum facultatem subministrat. Inde alimentum in inferiorem ventrem demittitur. Alvus vero a pituita ciborum acerbis gratia oblectamentum sentit. Humidum autem excrementum per renes ac seiunctos ipsius excrementi meatus in vesicam descendit; in vesicam enim aqua ingreditur.

(Hippocrates, *De structura hominis*, 5).

Inima

Cor figura velut pyramis est, colore autem abunde puniceum et tunicam levem circumdatam habet, et est in ipsa humor modicus. Facta est autem ea gratia, ut sanum in custodia florescat. Habet autem humiditatem tantam, quanta

satis est aestuanti in medelam. Ceterum hunc humorem cor emingit, bibendo ipsum assumens ac consumens, pulmonis nimirum potum lambens.

Cordi musculus est valde fortis non nervo, sed densitate ac constrictione carnis et duos ventriculos habet discretos in uno amiculo, ab utraque parte unum. Nihil enim inter se similes sunt. Alter enim in dextris ad osculum situs est, contingens alteram venam. Alter in sinistris. Totum enim cor in his sedem suam firmavit. Sed ille etiam omnino amplioris ventris et magis inanis quam alter est: neque extremitatem cordis attingit, sed caudam eius ambit; solidus item est, veluti extrinsecus assutus. Alter autem subter sinistram mammam maxime in directum situs est, ubi etiam saltus ipsius significationem sui praebebat. Amiculum autem habet crassum itemque foveam. Foveae enim speciem prae se fert similem mortario. Sed enim hic etiam pulmonem subit cum mansuetudine et circumiectu ipsius caloris intemperantiam castigat.

(Hippocrates, *De corde*, 1, 4).

Oasele

Ossium natura haec est. Digitorum quidem ossa ac articuli simplicia sunt; manus autem et pedis multa alia, alio modo coarticulata: maxima vero suprema parte. Calcanei vero unum, velut extra apparet. Ad ipsum autem posteriores tendines tendunt. Tibiae vero duo sunt, quae superne et inferne cohaerent: iuxta medium vero distant. Parvum est quod extrinsecus est, iuxta parvum digitum paulo tenuius. Plurimum autem hac parte distant et minore momento iuxta genu; et tendo ex ipso enascitur, qui circa poplitem foris est. Habent autem inferne communem appendicem, in qua femoris articulus movetur simpliciter et expedite in longitudinem, specie nodosa, patellam habens.

Ipsium autem femur foras et in anteriore parte incurvum est. Caput autem eius appendix est rotunda, ex qua nervus, qui in coxae acetabulo est, nascitur. Subobliquus autem etiam hic annexus est, minus vero quam brachium. Coxa vero magno verticulo, quod iuxta os sacrum est, ex ligamento cartilagineo ac nervoso adhaeret. Spina vero a sacro osse usque ad magnum verticulum gibbosa est; inde vero usque quo ad saeptum transversum pervenit in directum repanda est. Hinc vero usque ad magnum verticulum, quod supra supernas humeri partes est, e directo gibbosa est: immo magis esse videtur quam est. Nam posteriores ossium propagines hac parte altissimae sunt. Cervicis autem articulus repandus est.

Verticula vero intrinsecus inter se aequalia sunt: ab externis autem cartilaginibus ac nervis continentur. Coarticulatio vero ipsorum in posteriore medullae spinalis parte est. A posteriore autem parte exortum acutum habent, qui appendicem habet cartilagosam, unde nervorum propago prona fertur: quemadmodum etiam muscoli a cervice ad lumbos adnascuntur, costarum ac spinae

medium explentes. Costae vero iuxta discriminationes verticulorum nervo annexae sunt, a cervice usque ad lumbos intrinsecus. Ab anteriore autem parte, iuxta pectus, laxam ac mollem summam partem habentes, specie prae cunctis animalibus maxime obtorta. Hac enim parte angustissimam molem homo habet. Qua vero parte costae non sunt, exortus obliquus, brevis et latus, ad singula verticula nervo annexus est. At vero pectus cohaerens ipsum sibi ipsi discriminationes habet obliquas, qua parte costae annexae sunt, laxum autem est et cartilagineum; claviculae vero rotundae sunt ad anteriorem partem, ad pectus quidem breves motus habentes, ad summum vero humerum frequentiores.

Summus autem humerus ex scapulis nascitur, in plerisque dissimiliter. Scapula ad spinam cartilaginea est, reliqua parte laxa, inaequalem partem foras habens; cervicem vero et acetabulum habet cartilagineum, ex quo costae motum habent. Facile autem, ut inter ossa, exsolvitur, brachio excepto. Huius autem caput ex nervo et acetabulo dependet, cartilaginis laxae rotundam appendicem habens. Ipsum autem brachium incurvum foras et anteriore parte obliquum, non rectum est ad acetabulum. Pars vero ad cubiti gibbum lata est et nodosa et repagulo similis et solida, posteriore parte cava. Ad hanc etiam torpidus nervus, qui ex cubiti ossium discriminatione media enascitur, perficitur et terminatur.

Ossa manus viginti septem sunt, pedis viginti quattuor. Colli, usque ad magnum verticulum, septem. Spinae, viginti; capitis, una cum oculorum ossibus octo. In universum nonaginta unum; cum unguibus vero, centum ac undecim. Ceterum, ut nos ipsi ex hominis ossibus didicimus, verticula supra claviculam una cum magno, septem sunt. Iuxta costas autem tot quot costae sunt, duodecim videlicet. Iuxta laterum mollitudinem vero forinsecus ubi coxendices, in lumbo quinque.

(Hippocrates, *De ossium natura*, 1—5).

Cele mai bune și cele mai rele ape

Optimae aquae sunt quae ex sublimibus locis ac terreis collibus fluunt. Hae enim et dulces sunt et albae et vinum modicum ferre possunt et hieme calidae fiunt, aestate vero frigidae. Tales enim fuerint ex profundissimis fontibus. Maxime vero laudare eas oportet, quarum fluxiones ad solis exortus erumpunt et praesertim ad aestivos. Necesse est enim odoratas esse ac leves. Quaecunque vero salsae et crudae ac durae sunt, ad hoc quidem ut eas omnes bibant, non bonae sunt. Sunt tamen aliquae naturae et morbi, quibus tales aquae in potu commodae sunt. Quae quidem fontes suos ad orientes habent, hae prae omnibus optimae sunt. Secundum ab his locum habent quae inter aestivos solis exortus ac occasus emergunt et magis hae quae ad orientes. Tertio loco sunt quae inter occasus aestivos ac hibernos scaturiunt.

Pessimae vero quae ad austrum et quae inter aestivum ortum et occasum. Et hae quidem ad australes partes valde pravae sunt, ad boreales vero meliores. His autem hoc modo uti convenit. Quisquis sanus est et valet, is nullum discrimen faciat, sed semper eam quae praesens est bibat. Quicumque vero morbi gratia eam quae commodissima est bibere volet, is si ita fecerit, maxime sanitatem assequi poterit. Quorum quidem ventres duri sunt et idonei ad hoc ut ambulantur, his dulcissimae et levissimae ac splendidissimae conducunt. Quorum vero molles ventres et humidi ac pituitosi sunt, his durissimae et crudissimae ac subsalsae aquae conferunt. Sic enim maxime resiccati poterunt.

(Hippocrates, *De aeribus, aquis, locis*, 14—15).

Inceputurile medicinii

Ut alimenta sanis corporibus agricultura, sic sanitatem aegris medicina promittit. Haec nusquam quidem non est, siquidem etiam inperitissimae gentes herbas aliaque prompta in auxilium vulnerum morborumque noverunt. Verum tamen apud Graecos aliquanto magis quam in ceteris nationibus exulta est, ac ne apud hos quidem a prima origine, sed paucis ante nos saeculis. Utpote cum vetustissimus auctor Aesculapius celebretur, qui quoniam adhuc rudem et vulgarem hanc scientiam paulo subtilius excoluit, in deorum numerum receptus est. Huius deinde duo filii Podalirius et Machaon bello Troiano ducem Agamemnonem secuti non mediocrem opem commilitonibus suis attulerunt; quos tamen Homerus non in pestilentia neque in variis generibus morborum aliquid adtulisse auxilii, sed vulneribus tantummodo ferro et medicamentis mederi solitos esse proposuit. Ex quo apparet has partes medicinae solas ab iis esse temptatas, easque esse vetustissimas. Eodem vero auctore disci potest morbos tum ad iram deorum immortalium relatos esse, et ab iisdem opem posci solitam verique simile est inter nulla auxilia adversae valetudinis, plerumque tamen eam bonam contigisse ob bonos mores, quos neque desidia neque luxuria vitiant; siquidem haec duo corpora prius in Graecia, deinde apud nos affligerunt ideoque multiplex ista medicina, neque olim neque apud alias gentes necessaria, vix aliquos ex nobis ad senectutis principia perducit.

Ergo etiam post eos, de quibus retuli, nulli clari viri medicinam exercuerunt, donec maiore studio litterarum disciplina agitari coepit; quae ut animo praecipue omnium necessaria, sic corpori inimica est. Primoque medendi scientia sapientiae pars habebatur, ut et morborum curatio et rerum naturae contemplatio sub iisdem auctoribus nata sit; scilicet iis hanc maxime requirentibus, qui corporum suorum robora quieti cogitatione nocturnaue vigilia minuerant. Ideoque multos ex sapientiae professoribus peritos eius fuisse accipimus, clarissimos vero ex iis Pythagoram et Empedoclem et Democritum. Huius autem, ut quidam

crediderunt, discipulus Hippocrates Cous, primus ex omnibus memoria dignus, a studio sapientiae disciplinam hanc separavit, vir et arte et facundia insignis. Post quem Diocles Carystius, deinde Praxagoras et Chrysippus, tum Herophilus et Erasistratus sic artem hanc exercuerunt, ut etiam in diversas curandi vias processerint.

(Celsus, *Medicina*, Prohæm., 1—8)

Felul de trai al unui om sănătos

Sanus homo, qui et bene valet et suae spontis est, nullis obligare se legibus debet, ac neque medico neque iatralipta egere. Hunc oportet varium habere vitae genus: modo ruri esse, modo in urbe, saepiusque in agro; navigare, venari, quiescere interdum, sed frequentius se exercere; siquidem ignavia corpus hebetat, labor firmat, illa maturam senectutem, hic longam adulescentiam reddit.

Prodest etiam interdum balneo, interdum aquis frigidis uti; modo ungui, modo id ipsum neglegere; nullum genus cibi fugere quo populus utatur; interdum in convictu esse, interdum ab eo se retrahere; modo plus iusto, modo non amplius assumere; bis die potius quam semel cibum capere et semper quam plurimum, dummodo hunc concoquat. Sed ut huius generis exercitationes cibique necessariae sunt, sic athletici supervacui: nam et intermissus propter civiles aliquas necessitates ordo exercitationis corpus affligit, et ea corpora, quae more eorum repleta sunt, celerrime et senescunt et aegrotant.

(Celsus, *Medicina*, I, 1, 1—3).

Felul de trai al celor slabi de constituție

At imbecillis, quo in numero magna pars urbanorum omnesque paene cupidi litterarum sunt, observatio maior necessaria est, ut, quod vel corporis vel loci vel studii ratio detrahit, cura restituat. Ex his igitur qui bene concoxit, mane tuto surget; qui parum, quiescere debet, et si mane surgendi necessitas fuit, redormire.

Habitare vero aedificio lucido, perflatum aestivum, hibernum solem habente; cavere meridianum solem, matutinum et vespertinum frigus, itemque auras fluminum atque stagnorum.

Ubi experrectus est aliquis, paulum intermittere; deinde, nisi hiems est, fovere os multa aqua frigida debet; longis diebus meridiari potius ante cibum; si minus, post eum. Per hiemem potissimum totis noctibus conquiescere; sin lucubrandum est, non post cibum id facere, sed post concoctionem. Quem interdiu vel domestica vel civilia officia tenuerunt, huic tempus aliquod servandum curationi corporis sui est. Prima autem eius curatio exercitatio est, quae semper

antecedere cibum debet, in eo, qui minus laboravit et bene concoxit, amplior; in eo, qui fatigatus est et minus concoxit, remissior.

Commode vero exercent clara lectio, arma, pila, cursus, ambulatio, atque haec non utique plana commodior est, siquidem melius ascensus quoque et descensus cum quadam varietate corpus moveat, nisi tamen id perquam imbecillum est: melior autem est sub divo quam in porticu; melior, si caput patitur, in sole quam in umbra, melior in umbra quam paries aut viridia efficiunt, quam quae tecto subest; melior recta quam flexuosa. Exercitationis autem plerumque finis esse debet sudor aut certe lassitudo, quae citra fatigationem sit, idque ipsum modo minus, modo magis faciendum est. Ac ne his quidem athletarum exemplo vel certa esse lex vel immodicus labor debet. Exercitationem recte sequitur modo unctio, vel in sole vel ad ignem; modo balineum, sed conclavi quam maxime et alto et lucido et spatioso. Ex his vero neutrum semper fieri oportet, sed saepius alterutrum pro corporis natura. Post haec paulum conquiescere opus est.

Ubi ad cibum ventum est, numquam utilis est nimia satietas, saepe inutilis nimia abstinencia: si qua intemperantia subest, tutior est in potione quam in esca. Cibus a salsamentis, holeribus similibusque rebus melius incipit; tum caro assumenda est, quae assa optima aut elixa est.

(Celsus, *Medicina*, I, 2, 1—8)

Chirurgia. Calitățile chirurgului

Tertiam esse medicinae partem, quae manu curet, et vulgo notum et a me propositum est. Ea non quidem medicamenta atque victus rationem omittit, sed manu tamen plurimum praestat, estque eius effectus inter omnes medicinae partes evidentissimus. Siquidem in morbis, cum multum fortuna conferat, eademque saepe salutaria, saepe vana sint, potest dubitari, secunda valetudo medicinae an corporis an beneficio contigerit. In iis quoque, in quibus medicamentis maxime nitimur, quamvis profectus evidentior est, tamen sanitatem et per haec frustra quaeri et sine his reddi saepe manifestum est: sicut in oculis quoque deprehendi potest, qui a medicis diu vexati sine his interdum sanescunt. At in ea parte, quae manu curat, evidens omnem profectum, ut aliquid ab aliis adiuvetur, hinc tamen plurimum trahere. Haec autem pars cum sit vetustissima, magis tamen ab illo parente omnis medicinae Hippocrate quam a prioribus exulta est. Deinde posteaquam diducta ab aliis habere professores suos coepit, multi alii celebres viri singuli quaedam reperierunt.

Esse autem chirurgus debet adulescens aut certe adulescentiae propior; manu strenua, stabili, nec umquam intremescente, eaque non minus sinistra quam dextra promptus; acie oculorum acri claraque; animo intrepidus; mise-

ricors sic, ut sanari velit eum, quem accepit, non ut clamore eius motus vel magis quam res desiderat properet, vel minus quam necesse est secet; sed perinde faciat omnia, ac si nullus ex vagitibus alterius affectus oriatur.

(Celsus, *Medicina*, VII, prohoem., 1—4)

Ochiul

Oculus summas habet duas tunicas, ex quibus superior a Graecis ceratoides vocatur. Ea, qua parte alba est, satis crassa; pupillae loco extenuatur. Huic inferior adiuncta est, media parte, qua pupilla est, modico foramine concava; circa tenuis, ulterioribus partibus ipsa quoque plenior, quae choroides a Graecis nominatur. Hae duae tunicae, cum interiora oculi cingant, rursus sub his coeunt, extenuataeque et in unum coactae per foramen, quod inter ossa est, ad membranam cerebri perveniunt eique inhaerescunt. Sub his autem, qua parte pupilla est, locus vacuus est; deinde infra rursus tenuissima tunica, quam Herophilus arachnoidem nominavit. Ea media subsidit eoque cavo continet quiddam, quod a vitri similitudine hyaloides Graeci vocant. Id neque liquidum neque aridum est, sed quasi concretus humor, ex cuius colore pupillae color vel niger est vel caesius, cum summa tunica tota alba sit: id autem superveniens ab interiore parte membranula includit. Super his gutta humoris est, ovi albo similis, a qua videndi facultas proficiscitur: orystalloides a Graecis nominatur.

(Celsus, *Medicina*, VII, 7, 13)

Felurile bolilor

Morbos in duas species Graeci diviserunt, aliosque ex his acutos, alios longos esse dixerunt. Idemque quoniam non semper eodem modo respondebant, eosdem alii inter acutos, alii inter longos rettulerunt; ex quo plura eorum genera esse manifestum est. Quidam enim breves utique sunt, qui cito vel tollunt hominem, vel ipsi cito finiuntur; quidam longi, sub quibus neque sanitas in propinquo neque exitium est; tertiumque genus eorum est, qui modo acuti, modo longi sunt, idque non in febribus tantummodo, in quibus frequentissimum est, sed in aliis quoque fit. Atque etiam praeter hos quartum est, quod neque acutum dici potest, quia non peremit, neque utique longum, quia, si occurritur, facile sanatur. Ego cum de singulis dicam, cuius quisque generis sit indicabo. Dividam autem omnes in eos, qui in totis corporibus consistere videntur, et eos, qui oriuntur in partibus. Incipiam a prioribus, pauca de omnibus praefatus.

In nullo quidem morbo minus fortuna sibi vindicare quam ars potest: ut pote cum repugnante natura nihil medicina proficiat. Magis tamen ignoscendum medico est parum proficienti in acutis morbis quam in longis: hic

enim breve spatium est, intra quod, si auxilium non profuit, aeger exstinguitur: ibi et deliberationi et mutationi remediorum tempus patet, adeo ut raro, si inter initia medicus accessit, obsequens aeger sine illius vitio pereat. Longus tamen morbus cum penitus insedit, quod ad difficultatem pertinet, acuto par est. Et acutus quidem quo vetustior est, longus autem quo recentior, eo facilius curatur.

Alterum illud ignorari non oportet, quod non omnibus aegris eadem auxilia conveniunt. Ex quo incidit, ut alia atque alia summi auctores quasi sola vindicarint, prout cuique cesserat. Oportet itaque, ubi aliquid non respondet, non tanti putare auctorem quanti aegrum, et experiri aliud atque aliud, sic tamen ut in acutis morbis cito mutetur quod nihil prodest, in longis, quos tempus ut facit sic etiam solvit, non statim condemnatur, si quid non statim profuit, minus vero removeatur, si quid paulum saltem iuvat, quia profectus tempore expletur.

(Celsus, *Medicina*, III, 1)

Pleurezia

Stomachus lateribus cingitur, atque in his quoque vehementes dolores esse consuerunt. Et initium vel ex frigore vel ex ictu vel ex nimio cursu vel ex morbo est. Sed interdum omne malum intra dolorem est isque modo tarde, modo celeriter solvitur: interdum ad perniciem quoque procedit oriturque acutus morbus, qui pleuriticus a Graecis nominatur. Huic dolori lateris febris et tussis accedit; et per hanc exscreatur, si tolerabilis morbus est, pituita; si gravis, sanguis. Interdum etiam sicca tussis est, quae nihil emolitur, idque primo vitio gravius, secundo tolerabilius est. — Remedium vero est magni et recentis doloris sanguis missus: at sive levior sive vetustior casus est, vel supervacuum vel serum id auxili est; confugiendumque ad cucurbitas est, ante summa cute incisa. Recte etiam sinapi ex aceto super pectus imponitur, donec ulcera pustulasque excitet, et tum medicamentum, quod humorem illuc citet. Praeter haec circumdare primum oportet latus abso lanae sulphuratae; deinde, cum paululum inflammatio se remisit, siccis et calidis fomentis uti. Ab his transitus ad malagmata est. Si vetustior dolor remanet, novissime resina imposita discutitur. Utendum cibus potionibusque calidis, vitandum frigus.

(Celsus, *Medicina*, IV, 13, 1—3)

Ftizia

Tertia est longeque periculosissima species, quam Graeci phthisin nominant. Oritur fere a capite, inde in pulmonem destillat; huic exulceratio accedit; ex hac febricula levis fit, quae etiam cum quievit, tamen repetit; frequens tussis

est, pus exscreatur, interdum cruentum aliquid. Quicquid exscreatum est, si in ignem impositum est, mali odoris est. Itaque qui de morbo dubitant, hac nota utuntur.

Si mali plus est et vera phthisis est, inter initia protinus occurrere necessarium est: neque enim facile is morbus, cum inveteravit, evincitur. Opus est, si vires patiuntur, longa navigatione, caeli mutatione, sic ut densius quam id est, ex quo discedit aeger, petatur: ideoque aptissime Alexandriam ex Italia itur. Fereque id posse inter principia corpus pati debet, cum hic morbus aetate firmissima maxime oriatur, id est ab anno XIIX ad annum XXXV. Si id imbecillitas non sinit, nave tamen non longe gestari commodissimum est. Si navigationem aliqua res prohibet, lectica vel alio modo corpus movendum est; tum a negotiis abstinendum est omnibusque rebus, quae sollicitare animum possunt; somno indulgendum; cavendae destillationes, ne, si quid cura levarit, exasperent; et devitanda cruditas, simulque et sol et frigus; os obtegendum; fauces velandae; tussicula suis remediis finienda; et quamdiu quidem febricula incursat, huic interdum abstinencia, interdum etiam tempestivis cibis medendum; eoque tempore bibenda aqua. Lac quoque, in phthisi tamen, sicut in omnibus longis difficilibusque febriculis recte dari potest. Quod si febris aut nondum incursat, aut iam remisit, decurrendum est ad modicas exercitationes, maximeque ambulationes, item lenes frictiones. Balineum alienum est. Cibus esse debet primo acer, ut alium, porrum, idque ipsum ex aceto, vel ex eodem intubus, ocimum, lactuca, dein lenis, ut sorbitio ex tisana vel ex halica vel ex amulo, lacte adiecto. Idem oriza quoque et, si nihil aliud est, far praestat. Tum in vicem modo his cibus, modo illis utendum est; adiciendaque quaedam ex media materia, praecipueque vel ex pruna cerebellum vel pisciculus et his similia. Farina etiam cum sebo ovillo caprinove mixta, deinde incocta pro medicamento est. Vinum adsumi debet leve, austerum.

(Celsus, *Medicina*, III, 22, 3, 8—11).

Apele minerale din Moldova

Moldavia numero aquarum mineralium haud cedit Transsilvaniae, cum tamen pleraeque montibus scaturiant praealtis, vel silvis recondantur densissimis, perparum noscuntur, eo minus quod incolae Moldaviae his prorsus non delectentur. Notae analysim desiderant chemicam et omni destituuntur ad excipiendos hospites institutione. Vehuntur non raro aquae minerales pluribus a fonte horis, calefiunt adminiculo ignis, sine omni cautela, balneatur frequentissime in casa virgis saepta (coliba), vento undique pervia, negliguntur quoad balneorum numerum, temperaturam omnia artis consilia, et tamen non raro salutaris evincitur aquarum efficacia in scabie, herpete, scrophulis, rheumate et arthritide chronicis, emphraxibus, fluore albo, amenorrhea, etc.

Ad Borca in silvis aquae sunt minerales eminentissimae virtutis, quarum principia activa haud noscuntur. Strunga, haud procul a civitate Iassensi, fontes habet medicatos frigidos, sulphur et ferrum tenentes. Slanic, in montibus Carpatidis, prope Ocna, plures habet fontes soterios, sulphur ut videtur et ferrum tenentes, quos Dr. Zotta, emeritus protomedicus Moldaviae, analysi subiecit chemicae ante aliquot annos.

(Dr. Const. Virnav,
Rudimentum physiographiae Moldaviae, 1836).

Bolile sporadice din Moldova

Praecipuis morbis sporadicis Moldaviae adnumerari debent: Apoplexiae. — Hydropes, frequentissime ex emphraxibus organorum abdominalium ortum ducentes, qui cum a plebe passim negliguntur, passim et morte terminantur. — Arthritis, cuius eadem e causa tristissimus saepe eventus; arthritis tamen podagrica rarissima. — Colicae, ob copiosum olei usum haud frequentes sunt. — Scabies frequentior, a plebe pessime tractatur. — Stomacace (Studinitza) contagione propagari videtur. — Scorbutus rarissime conspicitur. — Syphilis ruri rarior, in oppidis et civitatibus non infrequens, venere vulgivaga et nutricibus, quibus crudeles matres suos committunt infantes, propagatur; blenorhoeae chronicum saepissime habent decursum, pertinacissime efficacissimis etiam remediis artis resistentes. Morbi mentis haud frequentes sunt, rarior melancholia, frequentior monomania religiosa et mania furiosa. Miserrimi hi mortalium in defectu morocomii passim feruntur in monasterium Niamz, hic, ubi medicus omnisque desideratur persona rerum medicarum vel modice ignara, orationibus, incantationibus, imprecationibus, ieiuniis et similibus tractantur. Eodem modo tractantur hic etiam epileptici, chorea St. Viti aut convulsionibus laborantes, qui passim pro diabolo obsessis habentur. — Struma in Carpato hinc inde occurrit, nequaquam tamen ea, qua in vicina Transsilvania frequentia; cretinismus vix invenitur. — Gibbositas aliaeque deformitates vix noscuntur. — Oculis rarius laborat Moldavus, gravius adfecti, ob ophthalmiatri experti defectum, hucdum excaecati sunt vix non omnes. Morbi aurium sunt rari, rariores ii dentium. — Hydrophobia est rarissima, tametsi greges canum sibi relictorum omnem pervagantur Moldaviam.

(Dr. Const. Virnav,
Rudimentum physiographiae Moldaviae, 1836)

Textul Diplomei de doctor de onoare acordată de Universitatea din Cluj profesorului Dr. G. Marinescu (1933)

Est hoc in more academico positum institutoque maiorum, ut ii, qui litterarum, artium scientiarumque studiis aut eximia in rempublicam diligentia ad augendum generis humani communem eruditionis thesaurum plurimum valu-

erunt, doctores honoris causa creentur. Quare, cum ornatissimus ac illustrissimus vir GEORGIUS MARINESCU, in Universitate Bucharestiana Facultatis Scientiarum Medicarum professor, sese ad virtutem colendam pariter atque ad verum investigandum contulisset egregiamque laudem consecutus gratiam populi Daco-Romani meritis esset, Nos clarissimum ac doctissimum virum GEORGIUM MARINESCU, in Universitate Bucharestiana Facultatis Scientiarum Medicarum professorem, doctorem honoris causa creavimus, pronuntiavimus, declaravimus. Propterea diploma maiore Universitatis sigillo munitum requisitisque subscriptionibus firmatum ei dari curavimus. Datum Napocae, die XXX mensis octobris, anno MCMXXXIII.

Aqua destillata simplex

Rp. *Aquae communis*

q. v.

Destilla lege artis. — Destillatum primum quamdiu plumbo acetico turbatur, reiciendum, dein abstrahantur totius aquae adhibitae duae tertiae.

Aquae grammata viginti post evaporationem nullum derelinquant residuum. — Solutionibus argenti nitrici, baryi chlorati, ammonii oxalici, et aqua hydrosulfurata tentata, nec praecipitatum edat, nec turbida evadat.

(*Pharmacopoea*, p. 57)

Aqua Rosarum

Rp. *Olei Rosarum* decigramma unum 0,1

Aquae destillatae tepidae grammata ducenta 200

In lagena ampliori saepissime conquassando stent loco tepido per diem; dum additis

Aquae destillatae grammatibus ducentis 200

Misce et filtra.

(*Pharmacopoea*, p. 63)

Citrus

Arbor in India orientali indigena, in Europa meridionali culta.

Cortex fructus Citri (Cortex Citri), e fructibus maturis detractus et siccatus e strato exteriori punctato, rugoso, vesiculis oleo aethereo fetis scatente, luteo-citrino, aromatico, subamaro et ex interiore spongioso, albo, tenui constans. Ulteriore orbatus, sistit *Flavedinem Corticis Citri*. Odor grate aromaticus, sapor subamarus.

(*Pharmacopoea*, p. 129)

Morphinum

Morphium. Morphina. Morphia

Crystalli prismaticae, decolores, nitentes, saporis amari. Solvuntur in aquae fervidae partibus 500, in spiritus vini 90 % partibus 90. Chloroformium nonnisi per exiguam quantitatem harum solvit, in aethere et in glycerino fere insolubiles sunt.

Solutio aquosa in chartam exploratoriam alcalium modo reagit, ferro sesquichlorato soluto colorem caeruleum induit, qui acidis exstinguitur.

Ignitum sine residuo comburat.

(Pharmacopoea, p. 289)

Petroleum rectificatum

Sit liquor per distillationem petrolei nativi obtentus, limpidus, decolor, reactionis acidi, versus 85° temperaturam ebulliens, odoris bituminosi, saporis amaro-acris, bituminosi. In aqua non solvitur; difficulter in spiritu vini, facile in aethere et in oleis diversis, tum fixis, tum volatilibus solubilis.

Incensum cum flamma lucide comburitur. Nec iodum, nec santalinum solvit

(Pharmacopoea, p. 345)

Unguentum Hydrargyri

Unguentum mercuriale. Unguentum Neapolitanum. Unguentum Hydrargyri cinereum

Rp. <i>Hydrargyri</i>	grammata quadringenta	400
<i>Sebi ovilis</i>	grammata ducenta	200
<i>Axungiae porci</i>	grammata sescenta	600

Tere Hydrargyrum cum axungiae et sebi quantitate sufficienti, ad globulorum perfectam disparationem usque; tum admisce exactissime sebum et axungiam antea liquata, colata et semi refrigerata.

(Pharmacopoea, p. 475)

Principalele prescurtări în rețete

aa	ana
acid.	acidum
add.	adde

ad us. ext.	ad usum externum
ad us. int.	ad usum internum
ad us. propr.	ad usum proprium
aq. destill.	aqua destillata
but.	butyrum
caps. amyl.	capsulae amylaceae
caps. gel. el.	capsulae gelatinosae elasticae
ch. paraff.	charta paraffinata
comp.	compositus
consp.	consperge
cont.	contunde
coq.	coque
cort.	cortex
D. (d)	da, detur, dentur
D. S.	Da. Signa. Detur. Signetur
D. t. d.	Da (dentur) tales doses
dec.	decoctum
dep.	depuratus
dil.	dilutus
div. in p. aeq.	divide in partes aequales
empl.	emplastrum
ext. s. lint.	extende supra linteam
extr.	extractum
f. .	fiat, fiant
f. l. a. pil.	fiant lege artis pilulae
fl.	flores
fol.	folium
gel.	gelatina
gtt.	gutta, guttae
inf.	infusum
in ampull.	in ampullis
in obl.	in oblatiis
in tab.	in tabulettis
M.	Misce, misceatur
M. D. S.	Misce. Da. Signa
M. D. S.	Miscetur. Detur. Signetur
M. f.	Misce, fiat
M. f. m. e qua form.	Misce, fiat massa, e qua formentur
m. pil.	massa pilularum
mixt.	mixtura
N.	numero

ol.	oleum
ov.	ovum
p.	pars
p. aeq.	partes aequales
pil.	pilula
pulv.	pulvis, pulveres
q.	quantum
q. s.	quantum satis, quantum sufficit
rad.	radix
rep.	repetatur
Rp.	recipe
s.	seu, sive
s.	satis
S.	Signa. Signetur
sir.	sirupus
sol.	solutio
solv.	solve
spir. v.	spiritus vini
t. d.	tales doses
tinct., t-ra	tinctura
ung.	unguentum
vin.	vinum
V.	verte

PARTEA a III-a

GRAMATICA

ELEMENTE DE FONETICĂ

Alfabetul

§ 1. Alfabetul latin constă din 24 litere:

a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u v z y z
A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T U V X Y Z

Observații: 1. Romanii nu făceau nici o distincție grafică între *i* vocală și *i* consoană. Mai târziu s-a folosit *j* pentru *i* consoană (*judicium, jam*); acum, această literă nu se mai întrebuințează (*iudicium, iam*).

2. Tot așa ei nu făceau nici o distincție grafică între *u* vocală și *u* consoană (*v*); folosind numai majuscule, întâlnim peste tot pe V (AVGVSTUS, VESPASIANVS).

În edițiile moderne de texte latine se folosește *u* pentru valoarea vocalică și *v* pentru valoarea consonantică: *ut, venire*. Pentru ușurința pronunțării, folosim și noi pe *v*.

3. Spre deosebire de limba română, în limba latină se scriu cu majuscule nu numai numele proprii, ci și adjectivele și adverbele derivate din ele: *Graecia* (Grecia); *historia Graeca* (istoria greacă); *Graece scribere* (a scrie grecește).

Clasificarea sunetelor și pronunțarea lor

§ 2. *Vocale* sînt 6: *a, e, i, o, u, y*. Ultima se întâlnește numai în cuvintele de origine grecească. Primele 5 se pronunță ca în limba română; a 6-a se pronunță *i* (lyra).

În ceea ce privește cantitatea lor, vocalele sînt scurte sau lungi.

Cantitatea scurtă sau lungă se indică, atunci cînd e necesar să se facă, cu semnele *˘* și *—*, puse deasupra vocalelor: *ĕ* (*e* scurt), *ē* (*e* lung).

Diftongii sînt: *ae, au, oe*. Mai rar este întrebuințat diftongul *eu*; de asemenea apar numai în mod cu totul excepțional *ei* și *ui*.

Diftongii sînt totdeauna lungi.

Observații: 1. Diftongii *ae* și *oe* se pronunță de obicei în limba română ca un *e*.

2. Cînd vocalele unui diftong trebuie pronunțate separat pe vocala a doua se poate pune semnul dierezei (¨); ex. *aër, poëta*.

Consoanele sînt 18: două sînt compuse (*x* și *z*), iar celelalte sînt simple.

Observație: consoana *k* se întâlnește aproape exclusiv în cuvîntul *kalendae*; *z* e împrumutat din limba greacă și se întâlnește în cuvinte străine: *zephyrus, gaza*; la fel *y*: *pyramis*.

Consoane nesonante (mute)

labiale: *p, b*
labio-dentale: *f, v*
dentale: *t, d*
velare: *c, k, q, g*

Consoane sonante:

nasale: *m* (bilabială), *n* (dentală)
lichide: *l* (laterală), *r* (vibrantă)
siflante: *h, s, z*

§ 3. Pronunțarea consoanelor latine este la fel cu a celor corespunzătoare românești. Totuși trebuie semnalate câteva particularități:

a) Spre deosebire de romanii din epoca clasică, pentru care consoanele *c* și *g* aveau același timbru, indiferent de vocalele ce urmau după ele, la noi s-a încetățenit obiceiul de a le pronunța ca în românește, dacă sînt urmate de *e* și *i* (*causa, cedo, civis, cum, gaudes, gero, gigno*).

b) Grupul *ti* se pronunță ca atare chiar dacă e urmat de o altă vocală (*patientia*).

c) *h* nu este o consoană propriu-zisă, ci mai mult un semn de aspirațiune (*nota aspirationis*); se aude foarte puțin în pronunțare. Așa se explică existența unor forme duble: *harena* și *arena*. Împreună cu *h* consoanele *c, t* și *p* formează grupurile de consoane aspirate *ch, th, ph*, corespunzătoare celor grecești (*χ, θ, φ*); ele se întrebuițează aproape exclusiv în cuvintele împrumutate din limba greacă: *chorus, cithara, amphora*.

Tot în cuvintele grecești se întâlnește și grupul aspirat *rh*: *rhetor, rhythmus*.

d) *q* se găsește numai grupat cu *u* și se pronunță *cu*, formînd însă o singură silabă cu vocala următoare (*questus*).

Cantitatea silabelor

§ 4. Silabele sînt scurte (◡) sau lungi (—). a) Silabele care conțin o vocală scurtă sînt scurte prin natură (*pāter, bēne*).

b) Silabele care conțin o vocală lungă sau un diftong sînt lungi prin natură (*mā-ter, lau-rus*).

c) Sînt lungi și vocalele rezultate dintr-o contracție: *cōgo* (din *coago*), *conclūdo* (din *cum* și *claudio*).

d) Sînt scurte prin poziție silabele a căror vocală lungă prin natură se scurtează de pe urma faptului că se află înaintea unei alte vocale sau *h* (*mo-nē-o, prō-hī-bē-o*).

e) Sînt lungi prin poziție silabele a căror vocală scurtă prin natură e urmată de două sau mai multe consoane sau de o consoană compusă (*po-tēs-tas, tē-xi*).

Excepție: Dacă după vocala scurtă urmează o consoană mută și una lichidă, (*muta cum liquida*), silaba rămîne scurtă în proză (*te-nē-brae, quā-drū-plus*).

Accentul

§ 5. a. — Cuvintele de două silabe au accentul pe silaba penultimă, indiferent dacă este scurtă sau lungă (*ēquus, aequus*).

Excepții: Au accentul pe ultima silabă: a) imperativul compuselor lui *dico* și *duco* (*addic, addūc, indic, produc*); b) cuvintele compuse cu encliticele *c* (în loc de *-ce*) și *-n* în loc de *-ne*: *illic, illūc, posthāc, tantōn, vidēn* (pt. *videsne*).

b. — Cuvintele de trei sau mai multe silabe au accentul pe penultima, dacă este lungă, sau pe antepenultima, dacă penultima este scurtă (*arātrum, ārbōres*).

Excepții: Păstrează accentul pe silaba penultimă, deși e scurtă:

a) Genitivul și vocativul substantivelor în *-ius* și genitivul substantivelor în *-ium*, care se contractează într-un singur *i* (*Vergīli, auxili*);

b) perfecte în *-ivi*, care elid pe *v* (*petīit*);

c) cuvintele compuse cu encliticele *-que, -ne, -ve, -met, -pte, -dum*, dacă nu rezultă un cuvînt cu înțeles desosebit (*pectorāque, alterāve, ipsēmet, agitēdum*). Dacă însă de pe urma acestei compuneri rezultă un cuvînt cu înțeles deosebit, atunci este valabilă regula generală; ex. *indīque, itāque, utīque*.

În limba latină nu există semne grafice pentru arătarea accentului; de obicei, în manualele pentru începători, se arată cantitatea penultimei silabe.

Notă: În vocabularul de la sfîrșitul manualului nostru vom arăta cantitatea vocalei din silaba penultimă a cuvintelor de trei sau mai multe silabe; dacă penultima e diftong sau vocală urmată de două sau mai multe consoane (exceptînd *muta cum liquida*) însemnează că e lungă, deci nu vom arăta cantitatea ei.

Despărțirea silabelor

§ 6. 1. O vocală urmată de altă vocală, dacă nu formează cu ea diftong, face parte dintr-o silabă deosebită. Ex. *e-o, hi-ems, vi-a, ci-ē-o, co-ē-o*.

2. O consoană între două vocale face parte din silaba a doua. Ex. *ro-sa, o-xa, e-quus*.

3. Dintr-un grup de două sau mai multe consoane prima face parte din silaba precedentă: *ag-ger, as-per, fac-tus, scrip-si*.

Excepție: Grupul *muta cum liquida* intervocalic face parte din silaba vocalei următoare: *pa-tris, vo-lū-cris, te-nē-brae, du-plex*.

4. Despărțirea în silabe a cuvintelor compuse, mai ales a verbelor compuse cu prepoziție, se face ținîndu-se seama de părțile componente, fără să se respecte regulile de mai sus. Ex. *ab-ēo, ex-ēo, per-ēo, trans-ēo, ob-rūo, ab-rumpo, post-ēa*.

MORFOLOGIA

Părțile vorbirii

§ 7. În limba latină sînt nouă categorii de cuvinte: substantivul, adjectivul, pronumele, numeralul, verbul, adverbul, prepoziția, conjuncția și interjecția.

Observație: Dat fiind că în limba latină lipsește articolul, un substantiv poate fi tradus în românește sau nearticulat sau articular, după context; de ex. *civis* înseamnă: « cetățean », « un cetățean », « cetățeanul ».

Părțile vorbirii sînt de două feluri: flexibile (substantivul, adjectivul, pronumele, numeralul, verbul) și neflexibile (adverbul, prepoziția, conjuncția și interjecția).

Observație: Adverbul poate fi considerat flexibil numai întrucît adverbele derivate din adjective au grade de comparație formate cu ajutorul unor sufixe.

Flexiunea substantivului, adjectivului, pronumelui și numeralului se numește declinare, iar flexiunea verbului conjugare.

Declinarea este de două feluri: nominală (substantivul și adjectivul) și pronominală (pronumele).

Numeralul are numai puține forme declinabile, aproape toate după declinarea nominală.

SUBSTANTIVUL

§ 8. Substantivul are:

1. Trei genuri: masculin, feminin și neutru.

Genul unui substantiv se poate recunoaște după înțeles (gen natural) sau după nominativul singular (gen gramatical).

În ceea ce privește înțelesul, sînt masculine în primul rînd numele ființelor de sex bărbătesc, apoi numele de popoare, riuri, vînturi și luni.

Excepții: Sînt feminine următoarele nume de riuri. *Allia, Duria, Sagra, Lethe, Styx.* *Eläver* este neutru.

Sînt feminine numele ființelor de sex femeiesc, apoi numele de plante, regiuni, orașe și insule.

Excepții: Sînt masculine următoarele nume de plante: *oleaster, calămus, iuncus, scirpus.* Altele sînt neutre: *acer, papăver, robur, secăle*, precum și cele terminate în *-um*, ca *linum*.

Cîteva numiri de regiuni sînt masculine: *Hellespontus, Isthmus* și *Pontus*.
Neutre cele în *-um*: *Latium, Samnium*, etc.

Sînt neutre numirile unui mare număr de fructe, precum și toate cuvintele și expresiile cu valoare de substantiv.

Excepții: Sînt feminine următoarele numiri de fructe: *castană, olă, ficus, nux, glans, palmula, uva*.

Cîteva sînt masculine, de ex. *cucumis*.

În legătură cu genul numirilor de persoane sau animale, deosebim:

a) Substantive mobile: au două forme deosebite pentru masculin și feminin: *lupus-lupa, caper-capra, filius-filia, magister-magistra*.

b) Substantive epicene: au aceeași formă pentru desemnarea ambelor sexe la animale: *vulpes, pavo, aquila, apis* etc. Pentru a preciza genul natural se adaugă: *masculus (mas)* sau *femina*. Ex.: *vulpes mas-vulpes femina*.

2. Două numere: singular și plural.

3. Șase cazuri: nominativul, genitivul, dativul, acuzativul, ablativul și vocativul. Ablativul are în românește valoarea unui caz prepozițional; celelalte sînt, în general, la fel cu cazurile corespunzătoare românești.

Observație: Un caz dispărut din limba latină este instrumentalul; funcția lui a fost trecută asupra ablativului.

S-au păstrat cîteva rămășițe de ale cazului locativ (*domi, humi, ruri*) precum și la numele de orașe (Romae, Corinthi, Carthagine, Athenis, etc.).

Declinarea

§ 9. În limba latină sînt cinci declinări; ele se deosebesc după terminația genitivului singular, și anume: I -ae, II -i, III -is, IV -us, V -ei.

Noi Cuvîntul *terminație* pe care-l folosim în legătură cu declinarea nu trebuie confundat cu *desinența*. Am socotit necesară folosirea lui, deoarece vom vedea că, în cursul declinării, desinența se contopește adeseori cu vocala finală a temei, producîndu-se și unele modificări fonetice, care nu mai permit recunoașterea elementului desinențial. Pe de altă parte, sînt și cazuri în care avem desinența zero, adică nici o desinență.

Deci, sub denumirea de terminație cuprindem toate elementele fonetice de la sfîrșitul unei forme substantivale sau adjectivale, indiferent care este originea și caracterul lor.

Dat fiind că terminația nominativului singular poate să fie aceeași la mai multe declinări (de ex. *-us* la a II-a, a III-a și a IV-a), forme fundamentale ale unui substantiv se consideră nominativul și genitivul. Așa le găsim și în dicționar.

Cele cinci declinări se mai deosebesc și după finala temei: a I-a *-a*, a II-a *-o* și *-e*, a III-a consoană sau *-i*, a IV-a *-u*, a V-a *-e*.

Tema se obține tăind desinența genitivului plural (*-rum* la declinarea I-a, a II-a, a V-a și *-um* la a III-a și a IV-a).

Reguli generale ale declinării

§ 10. La toate declinările au aceeași formă:

a) la substantivele masculine și feminine:

Nominativul și vocativul plural;

Nominativul și vocativul singular (cu excepția substantivelor de declinarea II-a terminate în -us);

b) la substantivele neutre:

Nominativul, acuzativul și vocativul singular și plural.

c) la substantivele de toate genurile:

Dativul și ablativul plural.

Declinarea I-a

(Substantivele cu tema în -a)

Substantivele de declinarea I-a au la nominativul singular terminația -a, iar la genitiv -ae; ex. *mensa*, -ae (masă).

Singular	Plural
Nom. <i>mensa</i>	<i>mensae</i>
Voc. <i>mensa</i>	<i>mensae</i>
Gen. <i>mensae</i>	<i>mensarum</i>
Dat. <i>mensae</i>	<i>mensis</i>
Ac. <i>mensam</i>	<i>mensas</i>
Abl. <i>mensa</i>	<i>mensis</i>
✓ <i>mensa</i>	<i>mensae</i>

§ 12. Formarea cazurilor la declinarea I

Singular

Nom. (Voc.) are desinența zero, -a fiind scurt.

Gen. -Dat.: desinența -i se contopește cu vocala finală a temei, dând -ae (*mensai* > *mensae*).

Ac.: desinența -m, care scurtează pe *ā* (*mensām* > *mensām*).

Abl. avea desinența -d, care a dispărut (*mensā-d* > *mensā*).

Plural

Nom. (Voc.): desinența -i (*mensa-i* > *mensae*).

Gen.: desinența -rum (provenit din -som, prin rotacizarea lui s intervocalic): *mensā-rum*.

Dat.-Abl.: desinența -is, care s-a contopit cu -a (*mensa-is* > *menseis* > *mensis*).

Ac.: desinența -ns, din care a căzut n înaintea lui s, finala -as fiind lungă (*mensa-ns* > *mensās*).

§ 13. Particularități ale declinării I-a

a) Gen. sing. în -as.

Este o terminație veche, care se mai păstrează în expresiile: *pater familias* și *mater familias*.

b) Gen. sing. în -ai.

Este terminația originală a genitivului, din care s-a dezvoltat ulterior -ae; o mai întâlnim la scriitorii arhaici, precum și la unii poeți, ca Lucretius și Vergilius: *materiāi*, *vitāi*, *aquāi*, *aurāi*, etc.

c) Gen. plur. în -um.

Substantivele *amphōra* și *drachma* depinzând de numeralul *milia*: *duo milia amphōrum*, *duo milia drachmum*.

La poeți au această terminație și cuvintele compuse cu -cōla și -gēna: *caelicōlum*, *terrigēnum*.

Tot așa unele numiri de populații: *Lapithum*, *Dardanidum*, etc.

d) Dat.-abl. plur. în -abus.

Primesc această terminație cuvinte mobile, ca: *dea*, *filia* și *liberta*, pentru a se deosebi de Dat.-Abl. plur. al substantivelor corespunzătoare masculine de decl. a II-a: *dis deabusque*, *filiis et filiabus*, *libertis et libertabus*.

Substantivele de declinarea I-a sînt feminine.

Excepții:

Sînt masculine:

a) Substantivele care indică persoane de sex masculin: *poēta*, *pirāta*, *scriba*, *perfūga*, *aurīga*, *agricōla*, *incōla*, *verna*.

b) Numele proprii de persoane și de popoare: *Catilina*, *Sulla*, *Galba*, *Geta*, *Persa*.

c) Unele nume de râuri și mări: *Addūa*, *Sequāna*, *Hadriā*.

Declinarea substantivelor grecești

§14. Unele substantive împrumutate din limba greacă păstrează unele terminații din declinarea I-a greacă la singular.

Substantivele feminine se termină la nominativ în -e, iar cele masculine în -as și în -es.

Nom.	<i>epitōme</i>	<i>Aenēas</i>	<i>Anchīses</i>
Voc.	<i>epitōme</i>	<i>Aenēa</i>	<i>Anchīse</i>
Gen.	<i>epitōmes</i>	<i>Aenēae</i>	<i>Anchīsae</i>
Dat.	<i>epitōmae</i>	<i>Aenēae</i>	<i>Anchīsae</i>
Ac.	<i>epitōmen</i>	<i>Aenēan</i>	<i>Anchīsen</i>
Abl.	<i>epitōme</i>	<i>Aenēa</i>	<i>Anchīse</i>

Pluralul substantivelor comune merge după declinarea latină

Unele substantive comune au terminații atât după declinarea latină, cât și după cea greacă: *grammatica* (*grammaticae*) *rhetorica*, (*rhetorice*), *music* (*musice*); altele au exclusiv pe cele grecești: *crambe*, *anagnostes*, *geomētres*, *sophistes*.

Plural

Declinarea a II-a

(Substantive cu tema în -o)

§ 15. Substantivele de declinarea a II-a au la nominativul singular terminațiile -us, -er (-ir) și -um, iar la genitiv -i.

in -us →

	Singular	Plural
Nom.	<i>lupus</i> (lup)	<i>lupi</i>
Voc.	<i>lupe</i>	<i>lupi</i>
Gen.	<i>lupi</i>	<i>luporum</i>
Dat.	<i>lupo</i>	<i>lupis</i>
Ac.	<i>lupum</i>	<i>lupos</i>
Abl.	<i>lupo</i>	<i>lupis</i>

Substantivele terminate în -us de regulă sînt masculine.

Feminine sînt, în afară de numele de plante, regiuni, orașe și insule (amintite la § 8,1), cuvintele: *alvus*, *humus*, *vannus*, precum și cîteva cuvinte împrumutate din grecește, ca: *dialectus*, *atōmus*, *plinthus*, *pharus*.

Neutre sînt: *virus*, *vulgus* și *pelāgus*.

in -er → § 16. Declinarea substantivelor în -er (-ir)

	Singular	Plural
Nom.	<i>ager</i> (ogor)	<i>agri</i>
Voc.	<i>ager</i>	<i>agri</i>
Gen.	<i>agri</i>	<i>agrorum</i>
Dat.	<i>agro</i>	<i>agris</i>
Ac.	<i>agrum</i>	<i>agros</i>
Abl.	<i>agro</i>	<i>agris</i>

Cele mai multe substantive în -er se declină ca *ager*, adică nu au la celelalte cazuri pe -e de la nom. sing.

Cîteva substantive, și anume *puer*, *gener*, *socer*, *liberi*, *vesper* și numele propriu *Liber* păstrează pe -e la toate cazurile.

La fel se declină și singurul substantiv terminat în -ir: *vir*, dimpreună cu compusele lui: *duumvir*, *triumvir*, etc.

Toate substantivele din această categorie sînt de genul masculin.

in -um § 17. Declinarea substantivelor în -um

	Singular	Plural
Nom.	<i>verbum</i> (cuvînt)	<i>verba</i>
Voc.	<i>verbum</i>	<i>verba</i>
Gen.	<i>verbi</i>	<i>verborum</i>
Dat.	<i>verbo</i>	<i>verbis</i>
Ac.	<i>verbum</i>	<i>verba</i>
Abl.	<i>verbo</i>	<i>verbis</i>

Toate substantivele din această categorie sînt neutre.

Toate substantivele neutre au trei cazuri identice: nominativul, acuzativul și vocativul. La plural aceste cazuri au terminația -a, ca și la celelalte declinări (III și IV).

§ 18. Formarea cazurilor la declinarea a II-a

Singular

Nom.: desinența *s*; finala *o* s-a transformat în -u, dar în latina arhaică se mai găsesc și forme în -os (ex.: *servo-s*). La temele în -ro, -o a căzut, iar *s* s-a asimilat cu *r*, simplificîndu-se apoi și dezvoltînd un -e după consoană (-ros > -rs > -rr > -r > er: *agros* > *ager*). Semnul *o* arată vocalizarea.

Substantivele neutre au desinența -m, aceeași și la Ac. și Voc.

Gen.: desinența -i: *lupi*.

Dat.: desinența tot -i, care însă dispăre de pe urma contopirii cu *o*.

Ac.: desinența -m; finala *o* s-a transformat în -u (*lupo-m* > *lupum*), dar în latina arhaică întîlnim *servo-m*.

Abl.: desinența *d*, care a dispărut din latina clasică (*lupo-d* > *lupō*).

Voc.: Substantivele în -us au pe -ē.

Plural

Nom.: (Voc.): desinența -i (*lupo-i* > *lupi*).

Substantivele neutre au desinența -a la nom., ac. și voc.

Gen.: desinența -um: *lupō-rum*.

Dat. -Abl.: desinența -is (*lupo-is* > *lupeis* > *lupis*).

Ac.: desinența -ns, din care a căzut *n* înaintea lui *s*, (*lupo-ns* > *lupōs*).

§ 19. Particularități ale declinării a II-a

a) Substantivul *deus* are vocativul singular la fel cu nominativul sau forma *dive* (de la sinonimul *divus*); la nominativ și vocativ plural are *dei*, *dii* și *di*, la genitiv *deōrum* și *deum*, iar la dativ și ablativ *deis*, *dīs* și *dis*.

b) Substantivele a căror terminație -us, (mai ales nume proprii) sau -um este precedată de *i* au de obicei la genitiv singular un singur *i* (prin contracție): *Antonius-Antoni*, *Gaius-Gai*, *filius-fili*, *gaudium-gaudi*.

c) Vocativul sing. în -i (în loc de -ie) îl au numele proprii arătate la punctul precedent, precum și *filius*: *Ovidius-Ovidi*, *filius-fili*.

d) Genitivul plural în -um:

Numele de măsuri, greutate și monete, de obicei precedate de numerele: *decem modium*, *duo milia sesterium*.

Substantivele *faber*, *socius* și compusele lui *vir*: *praefectus fabrum*, *praefectus socium*, *duumvirum*.

Declinarea substantivelor grecești

§ 20. Unele substantive de declinarea a II-a provenite din limba greacă mai păstrează uneori terminația grecească alături de cea latină.

a) Nom. sing. în -os, Acuz. sing. în -on: *Delos-Delum* și *Delon*; *Samon* și *Samum*, *Ilion* și *Ilum*.

Terminațiile *-os*, *-on* sînt frecvente mai ales la prozatorii postclasici și la poeți.

b) Nom. plural în *-oe*; *hemerodromoe*.

La acuzativ au însă terminațiunea latină *-os*.

c) Gen. plural în *-on*.

E folosit mai ales în titlurile de cărți: *Georgicon*, *Bucolicon*, *Argonauticon libri*.

Declinarea a III-a

(Substantive cu tema în consoană sau *-i*)

§ 21. Substantivele de declinarea a III-a se termină la nominativ singular în consoană (*-s* (*x*), *-l*, *-n*, *-r*, *-c*, *-t*) sau în vocală (*-o*, *-e*), iar la genitiv în *-is*.

După finala temei ele se împart în două mari grupe:

1. Substantive cu tema în consoană;

2. Substantive cu tema în *-i*.

Observație: Două substantive au tema în *-u*: *grus* și *sus*. Ele se declină însă ca substantivele cu tema în consoană.

Substantivele de declinarea a III-a sînt masculine, feminine și neutre. Dar, deoarece nominativul singular nu are terminații specifice fiecărui gen, pentru recunoașterea lui precisă e necesară consultarea vocabularului. Mai importante sînt totuși următoarele:

a) Masculine: cele terminate în *-o* (*labor*, *dolor*, etc.);

b) Feminine: cele terminate în *-es* (*nubes*, etc.); *-tudo* (*magnitudo*);

c) Neutre: cele terminate în *-a* (*mare*); *-en* (*nomen*).

§ 22. Substantive cu tema în consoană

	Singular		
	Masculin	Feminin	Neutru
N.	<i>labor</i> (muncă)	<i>lex</i> (<i>leg-s</i>) (<i>lege</i>)	<i>tempus</i> (timp)
Voc.	<i>labor</i>	<i>lex</i>	<i>tempus</i>
G.	<i>labōris</i>	<i>legis</i>	<i>tempōris</i>
D.	<i>labōri</i>	<i>legi</i>	<i>tempōri</i>
Ac.	<i>labōrem</i>	<i>legem</i>	<i>tempus</i>
Abl.	<i>labōre</i>	<i>lege</i>	<i>tempōre</i>
V.	<i>labor</i>	<i>lex</i>	<i>tempus</i>
		Plural	
N.	<i>labōres</i>	<i>leges</i>	<i>tempōra</i>
Voc.	<i>labōres</i>	<i>leges</i>	<i>tempōra</i>
G.	<i>labōrum</i>	<i>legum</i>	<i>tempōrum</i>
D.	<i>labōribus</i>	<i>legibus</i>	<i>temporibus</i>
Ac.	<i>labōres</i>	<i>leges</i>	<i>tempōra</i>
Abl.	<i>labōribus</i>	<i>legibus</i>	<i>temporibus</i>
V.	<i>labores</i>	<i>leges</i>	<i>tempora</i>

Observații: 1. Deoarece au la genitiv singular un număr mai mare de silabe decît la nominativ singular, substantivele cu tema în consoană se mai numesc și *imparisilabice*.

2. Cele mai multe substantive de declinarea a III-a fac parte din această categorie; de aceea ea se numește în general declinare consonantică.

§ 22. Substantive cu tema în *-i*

	Singular		
	Masculin	Feminin	Neutru
N.	<i>civis</i> (cetățean)	<i>avis</i> (pasăre)	<i>mare</i> (mare)
Voc.	<i>civis</i>	<i>avis</i>	<i>mare</i>
G.	<i>civis</i>	<i>avis</i>	<i>maris</i>
D.	<i>civi</i>	<i>avi</i>	<i>mari</i>
Ac.	<i>civem</i>	<i>avem</i>	<i>mare</i>
Abl.	<i>cive</i>	<i>ave</i>	<i>mari</i>
V.	<i>civis</i>	<i>avis</i>	<i>mare</i>
		Plural	
N.	<i>cives</i>	<i>aves</i>	<i>maria</i>
V.	<i>cives</i>	<i>aves</i>	<i>maria</i>
G.	<i>civium</i>	<i>avium</i>	<i>marium</i>
D.	<i>civibus</i>	<i>avibus</i>	<i>maribus</i>
Ac.	<i>cives</i>	<i>aves</i>	<i>maria</i>
Abl.	<i>civibus</i>	<i>avibus</i>	<i>maribus</i>
V.	<i>cives</i>	<i>aves</i>	<i>maria</i>

Observații: 1. Deoarece au același număr de silabe la nominativ și genitiv singular, substantivele cu tema în *-i* se mai numesc și *parisilabice*.

2. Unele substantive din această categorie au la nominativul singular terminația *-es*: *caedes*, *moles*, *vulpes*, etc.

§ 23. Formarea cazurilor la declinarea a III-a

Singular

Nom.: a) Cele mai multe substantive au desinența *-s*, care produce adeseori unele modificări fonetice în temele consonantice (*leg-s* > *lex*; *ped-s* > *pess* > *pes*; *milet-s* > *miless* > *mileș*, etc.).

b) Substantivele terminate în *-l*, *-r*, *-n* și *-s* au desinența zero: *sol*, *pater*, *lien*, *mos* (gen.: *moris* provine de pe urma rotacizării lui *s* intervocalic).

c) Substantivelé neutre au desinența zero (*caput*, *nomen*; cele terminate în *-i* l-au schimbat în *e* (*mare*, *sedile*, *cubile*).

Gen.: desinența *is* (< *es*) la substantivele cu tema în consoană și *-s* la substantivele cu tema în *-i*.

Dat.: desinența *i* (< *ei*); la substantivele cu tema în *i* a avut loc o contracție.

Acuz.: desinența *-em* la temele consonantice (provenită din *m*): *leg-m* > *legem*. Această desinență s-a extins prin analogie aproape la toate substantivele cu tema în *i*, iar desinența inițială *-m* a rămas numai ca excepție la cîteva cuvinte (vezi § 24,4).

Abl.: desinența *-e*, la substantivele cu temele consonantice, s-a extins prin analogie și la majoritatea celor în *-i* care aveau desinența *-d*, dispărută, ca și la celelalte declinări. Ablativul în *-i* îl au numai substantivele neutre cu tema în *-i*, precum și alte cîteva masculine și feminine (vezi § 24,4).

Plural

Nom.: desinența *-es* atît la substantivele masculine și feminine cu tema în consoană cît și la cele cu tema în *-i*. Substantivele neutre au desinența nom. -ac. -a.

Gen.: desinența -um (leg-um, class-um).

Dat.-Abl.: desinența -bus. Substantivele cu tema în consoană au împrumutat de la cele cu tema în vocală pe -i (leg-i-bus, class-i-bus).

Acuz.: desinența -ns, care la substantivele cu tema în consoană a dat es, iar la cele cu tema în -i -is (legēs, classis). Spre sfârșitul epocii republicane desinența -es a trecut și la substantivele cu tema în -i (cives, classes, etc.).

§ 24. Particularități ale declinării a III-a

1. Ca substantivele neutre cu tema în -i se declină și câteva substantive neutre terminate la nominativ în -al și -ar, care au pierdut pe -e de la nominativ singular (tribunal, -is, exemplar, -is, etc.).

2. Au genitivul plural ca substantivele cu tema în -i:

a) substantivele cu teme monosilabice terminate în două consoane (gens, gentis, gen. gentium; urbs, urbis, gen. urbium, stirps, stirpis, gen. stirpium, etc.).

b) unele monosilabe, ca: lis, litium; dos, doŕium; vis, virium;

c) substantivele bisilabice cu temele terminate în -nt și -rt (cliens, clientis; cohors, cohortis).

d) numele de popoare terminate în -as, -ātis și -is, -itis (Arpīnas, Arpinātis; Arpinatium; Samnis, Samnītis, Samnitium).

e) alte câteva cuvinte cu tema în consoană: optimates, penates.

3. Au genitivul plural ca substantivele cu tema în consoană: iuvēnis, mensis, canis, vates, (iuvēnum, mensum, canum, vatium).

4. Au menținut la acuzativ și ablativ singular desinențele temelor în -i:

a) câteva substantive comune cu nominativul singular în -is: vis (vim, vi), sitis (sitim, siti), tussis (tussim, tussi), febris, puppis, securis, turris, etc.

Observație: Oscilări între forme cu -i și -e la ablativ singular prezintă cuvintele avis, civis, navis, ignis, dar întâlnim totdeauna -i în locuțiunile: ferro ignique (prin foc și sabie), aqua ignique alicui interdicere (a exila pe cineva).

b) Numele de orașe și de râuri cu nominativul singular în -is: Neapōlis (Neapōlim), Tibēris (Tibērim), etc.

§ 25. Substantive neregulate de declinarea a III-a

1. Modificări în temă la diferitele cazuri:

a) bos, bovis, gen. pl. boum; dat.-abl. pl. bobus și bubus.

b) sus, suis, dat.-abl. pl. subus;

c) caro, carnis, gen. pl. carnium.

d) nix, nivis;

e) senex, senis, gen. pl. senum.

f) supellex, supellectilis, supellectili; nu are plural.

g) Anio, Aniēnis.

2. Substantive care au la nominativ singular o temă, iar pentru celelalte cazuri altă temă: Iupiter, Iovis.

3. Substantive cu flexiune multiplă (se declină tema de la nominativ singular și o a doua temă a genitivului singular sau numai unele forme ale ei):

a) femur, femōris, dar și femīnis.

b) iēcū, iēcōris, dar și iecinōris;

c) iter, itinēris, etc.

4. Substantive eteroclite (sing. se declină după declinarea a III-a, iar plur. după altă declinare sau viceversa).

a) vas, vasis; plur. vasa, vasōrum.

b) iugērum, iugēri; plur. iugēra, iugērum.

Declinarea substantivelor grecești

§ 26. În general substantivele grecești de declinarea a III-a au împrumutat terminațiile declinării latine. Totuși întâlnim următoarele terminații ale declinării grecești:

a) Ac. sing. în -a: Styga (nom. Styx), Salamīna (nom. Salāmīs), Pallāda (nom. Pallas), aēra (nom. aēr), aethēra (nom. aether), cratēra (nom. crater).

Alte substantive au atît forma în -a, cît și pe cea în -em. Ex. Hectōra (-em), mnida (-em).

b) Ac. sing. în -in și -yn (în loc de -im și -ym): poesin, ibin, Zeuxin, Halyn. Unele dintre acestea au nom. sing. în -is și ys.

c) Ac. plur. în -as: herōas, heroīdas, gigāntas, Thracas, Macedōnas. În poezie se mai găsesc și următoarele forme grecești:

d) Gen. sing. în -os: Aeneīdos, Iliādos.

e) Nom.-Ac. pl. în -e: pelāge, Tempe.

f) Gen. pl. în -on (mai ales în titlurile de cărți): Epigrammāton, Metamorphōn libri.

Declinarea a IV-a

(Substantive cu tema în -u)

§ 27. Substantivele de declinarea a IV-a au la nom. sing. -us (masculine și line) și -u (neutre), iar la genitiv -us.

Masculine

	Singular	Plural
N.	fructus (fruct)	fructus
V.	fructus	fructus
G.	fructus	fructuum
D.	fructui	fructibus
Ac.	fructum	fructus
Abl.	fructu	fructibus
V.	fructus	fructus

Tot așa se declină și cele câteva substantive feminine: *anus, nurus, socrus, acus, manus, domus, tribus, porticus, idus*, precum și numele de plante (*laurus, quercus*, etc.).

Neutre		
	Singular	Plural
N.	<i>cornu</i> (corn)	<i>cornūa</i>
Voc.	<i>cornu</i>	<i>cornūa</i>
G.	<i>cornus</i>	<i>cornūum</i>
D.	<i>cornu</i>	<i>cornibus</i>
Ac.	<i>cornu</i>	<i>cornūa</i>
Abl.	<i>cornu</i>	<i>cornibus</i>
V	<i>cornu</i>	<i>cornūa</i>

§ 28. Formarea cazurilor la declinarea a IV-a

Singular

Nom.: desinența *-s*, pentru substantivele masculine și feminine, și desinența zero pentru cele neutre.

Gen.: desinența *-s* cu vocala finală a temei lungă.

Dat.: desinența *-i* (provenit din *-ei*).

Substantivele neutre au terminația *-u*.

Acuz.: desinența *-m*; neutrele au formă egală cu nominativul.

Abl.: desinența *-d*, care s-a pierdut.

Plural

Nom.: desinența primitivă *-es* a fost înlocuită cu *-ns*, prin analogie cu acuzativul; neutrele au desinența *a*.

Gen.: desinența *-um*; cele două vocale identice nu s-au contopit.

Dat.-Abl.: desinența *-bus*. Se pare că *-u* interior s-a transformat într-un sunet intermediar între *u* și *i*; așa se explică existența terminației *-i-bus* la cele mai multe cuvinte, în timp ce *-u-bus* a rămas numai la câteva.

Acuz.: desinența *-ns*, care a pierdut pe *n*: *-ūs*, Neutrele au acuzativul la fel cu nominativul.

§ 29. Particularități ale declinării a IV-a

1. Gen. sing. în *-i*: se întâlnește uneori la cuvântul *senātus*, mai ales în locuțiunile: *senāti consultum, senāti decretum*.

2. Dat. sing. în *-u*: la substantivel masculine (*sumptu, senātu, casu, domū, nātu, ornātu, exercitu*) și supinul verbelor.

3. Gen. plur. în *-um* se întâlnește mai ales la poezi, din necesități metrice: *currum, manum, passum*, etc.

4. Dat.-Abl. plur. în *-ū-bus*.

Păstrează pe *u* din temă cuvintele bisilabice terminate în *-cus*: *arcus (arcūbus), lacus (lacūbus), quercus (quercūbus), specus (specūbus)*. Tot așa cuvintele: *partus* și *tribus*.

Forme de dat.-abl. atât cu *u*, cât și cu *i*: *portūbus-portibus, verubus-veribus*.

5. Substantivul *domus* are următoarele cazuri după declinarea a II-a: abl. sing. (*domo*), gen. pl. (*domōrum* alături de *domuum*) și ac. pl. (*domos*).

Forma *domi* este o rămășiță a cazului locativ.

6. Câteva numiri de arbori, ca: *cornus, cupressus, fagus, ficus, laurus, pinus*, etc., care se declină după declinarea a II-a, au și terminații de-ale declinării a IV-a la gen. și abl. sing. și la nom. și ac. plural.

Declinarea a V-a

(Substantive cu tema în *-e*)

§ 30. Substantivele de declinarea a V-a se termină la nominativ singular în *-es*, iar la genitiv în *-ei*.

	Singular	Plural
N.	<i>dies</i> (zi)	<i>dies</i>
V.	<i>dies</i>	<i>dies</i>
G.	<i>diēi</i>	<i>diērum</i>
D.	<i>diei</i>	<i>diēbus</i>
Ac.	<i>diem</i>	<i>dies</i>
Abl.	<i>die</i>	<i>diēbus</i>

Dintre substantivele de declinarea a V-a numai *dies* și *res* au pluralul în întregime; *aciēs, spes, effigies* și *faciēs* au nominativul și acuzativul plural; celelalte nu au plural.

Substantivele de declinarea a V-a sînt de genul feminin. Face excepție *dies*, care la singular este masculin numai cînd înseamnă zi, iar la plural este totdeauna masculin.

Dies e feminin cînd arată:

a) O zi stabilită pentru tratarea unei chestiuni: *Die finita redierunt* (Ei s-au întors în ziua fixată).

b) Un interval de timp pentru îndeplinirea unei sarcini: *Diem perexiguam postulavit* (El a cerut un foarte scurt interval de timp).

c) Un interval de timp nedefinit, adică «timp» în general: *Me dies consolatur, quae stultis quoque mederi solet* (Mă consolează timpul, care de obicei vindecă și pe proști).

d) O dată a unei scrisori: *In epistula dies scripta non est* (În scrisoare nu este pusă data).

Compusul lui, *meridies*, e totdeauna masculin.

Observație: Vocala *-e-* din terminația genitivului și a dativului singular e lungă, dacă e precedată de o altă vocală (*diēi*), și de obicei scurtă, dacă e precedată de o consoană (*fidēi*).

§ 31. Formarea cazurilor la declinarea a V-a

Singular

Nom.: desinența *-s*; genitiv-dativ *-i*; acuzativ *-m*. Toate acestea se leagă de temă fără nici o modificare fonetică.

Abl.: desinența *-d*, care a căzut.

Plural

Nom.: desinența -es, a cărei vocală s-a contopit cu finala temei.

Gen.: desinența -rum.

Dat.-Abl.: desinența -bus.

Ac.: -ns, din care a căzut -n.

§ 32. Particularități ale declinării a V-a

1. Gen.-Dat. sing. în -e: *acie* (pt. *aciei*), *die* (*diei*), *fide* (*fidei*).

2. Gen. sing. în -i: *plebi* (pt. *plebei*), mai ales în locuțiunile *aedilis plebi*, *tribunus plebi*, *tribunatus plebi*, *plebi scitum* (scris și *plebiscitum*).

3. Unele substantive au nom. sing. după declinarea a V-a alături de forma de declinarea I-a, mai frecventă: *barbaries*, *luxuries*, *materies*, *mollities*; numai forma *planities* este mai frecvent întrebuințată decât *planitia*. Dar la gen.-dat. sing. și la toate cazurile pluralului, dacă îl au, se declină după declinarea I-a.

Particularități ale declinării substantivelor.

1. Substantive defectiv de număr; le lipsește un număr.

a) Au numai singularul (*singularia tantum*)

— substantive care arată numai un singur lucru: *sol*, *luna*, *tellus*, *aër*, etc.

— unele substantive abstracte: *industria*, *iustitia*, etc.

— cuvinte care arată produse ale pământului: *triticum*, *cicer*, etc.

— nume de metale: *aurum*, *argentum*, *ferrum*.

— substantive colective: *vulgus*

b) Au numai pluralul (*pluralia tantum*):

— substantive care arată mai multe lucruri: *arma*, *moenia*, *exta*, *scalae*.

— unele nume de orașe: *Athēnae*, *Delphi*, *Sardes*, etc.

— nume de sărbători: *Floralia*, *Bacchanalia*, etc.

— numiri calendaristice: *Kalendae*, *nonae*, *idus*, *nundinae*.

— substantive care arată mai multe persoane: *maiores*, *liberi*, *posteri*.

— alte substantive, ca: *divitiae*, *insidiae*, *minae*, etc.

2. Substantive defectiv de cazuri (le lipsesc unul sau mai multe cazuri).

a) Au numai patru cazuri la singular (gen., dat., acc., abl.): *diciōnis* (*diciōni*, *diciōnem* *diciōne*); *vicis*, (*vici*, *vicem*, *vice*); *opis*, (*opi*, *opem*, *ope*); *frugis* (*frugi*, *frugem*, *fruge*).

b) au numai trei cazuri la singular: *nemo*, *nemini*, *neminem* (nom., dat., acc.); *vis*, *vim*, *vi* (nom., acc., abl.) *pecu*, *pecūi*, *pecu*. Dintre acestea numai *vis* are și plural.

c) au numai două cazuri: *astus*, *astu* (nom. det.); *fors*, *forte* (nom., abl.); *fas* (nom., acc.); *nefas* (nom., acc.).

d) au numai un singur caz: *dicis* (gen.), *nauci* (gen.), *despicatūi*, *ostentūi* (dat), în locuțiunile *despicatūi*, *ostentūi* esse, *iussu* (abl.), etc.

3. Substantive nedeclinabile:

a) numele literelor alfabetului,

b) *pondo* (presupusă formă de abl. sing. de la *pondus*, -i); se întrebuințează pentru toate cazurile.

4. Substantive cu forme diferite la singular în ceea ce privește declinarea:

a) la toate cazurile:

plebs, *plebis* și *plebes*, *plebēi*.

elephantus, -i și *elēphas*, *antis*.

b) numai la unele cazuri:

Vezi particularități ale decl. III pct. 4, decl. IV pct. 5, 6 și particularități ale decl. V, pct. 3.

5. Substantive cu forme diferite în ceea ce privește genul:

a) În cadrul aceleiași declinări la ambele numere:

<i>bacūlus</i> , -i	și	<i>bacūlum</i> , -i
<i>cubitus</i> , -i	și	<i>cubitum</i> , -i
<i>clipeus</i> , -i	și	<i>clipeum</i> , -i

b) În cadrul aceleiași declinări, numai la plural:

Singular	Plural
<i>iocus</i> , -i	<i>ioci</i> și <i>ioca</i> , -ōrum
<i>locus</i> , -i	<i>loci</i> și <i>loca</i> , -ōrum
<i>frenum</i> , -i	<i>frena</i> și <i>freni</i> , -ōrum

La plural există uneori și deosebiri de sens (*loca*: locuri; *loci*: pasaje în cărți)

c) În cadrul unor declinări diferite (în întregime)

<i>essēda</i> , -ae	și	<i>essēdum</i> , -i
<i>margarita</i> , -ae	și	<i>margaritum</i> , -i
<i>menda</i> , -ae	și	<i>mendum</i> , -i
<i>eventus</i> , -us	și	<i>eventum</i> , -i (mai ales la plural)
<i>penus</i> , -us	și	<i>penus</i> , -ōris
<i>tonitrus</i> , -us	și	<i>tonitrum</i> , -i

d) În cadrul unor declinări diferite (la unele cazuri):

<i>consultum</i> , -i	<i>consultus</i> (nom. -gen.) — <i>consultu</i>
<i>scitum</i> , -i	<i>scitu</i>
<i>fretum</i> , -i	<i>fretus</i> (nom.) <i>fretu</i>

6. Substantive cu sens diferit la plural:

Singular	Plural
<i>aqua</i> = apă	<i>aquae</i> = ape și izvoare termale
<i>copīa</i> = belșug	<i>copīae</i> = resurse, trupe
<i>littēra</i> = literă de alfabet	<i>littērae</i> = scrisoare, literatură
<i>opēra</i> = lucrare	<i>opērae</i> = lucrări, lucrători
<i>auxilium</i> = ajutor	<i>auxilia</i> = ajutoare, trupe auxiliare
<i>ludus</i> = joc, școală	<i>ludi</i> = jocuri, școli, zile de sărbătoare
<i>aedes</i> = templu	<i>aedes</i> = temple, casă
<i>finis</i> = sfârșit, hotar	<i>fines</i> = hotare, teritoriu
<i>pars</i> = parte	<i>partes</i> = părți, partid, rol.
<i>fortūna</i> = noroc	<i>fortūnae</i> = avere

§ 33. ADJECTIVUL

Adjectivul nu se declină după forme proprii, ci le împrumută de la substantivele de declinarea I-a, a II-a și a III-a. De aceea, după flexiunea lor, adjectivele se pot împărți în două clase: din clasa I-a fac parte adjectivele care au temele și terminațiile declinării I-a (genul feminin) și ale celei de-a II-a (genul masculin și neutru); din clasa a II-a fac parte adjectivele care au temele și terminațiile declinării a III-a.

1. Adjectivele din clasa I se termină la nominativ singular în:

a) -us, -a, -um.

aj -us, -a, -um.						
M. Singular F.			N.	M. F. Plural N.		
N.	bonus	bona	bonum	boni	bonae	bona
V.	bone	bona	bonum	boni	bonae	bona
G.	boni	bonae	boni	bonōrum	bonārum	bonōrum
D.	bono	bonae	bono	bonis	bonis	bonis
Ac.	bonum	bonam	bonum	bonos	bonas	bona
Abl.	bono	bona	bono	bonis	bonis	bonis
	bone	bona	bonum	boni	bonae	bona

Spre deosebire de substantive, adjectivele care se termină la nominativ singular masculin în -us precedat de i au la genitiv totdeauna terminația -ii (egregius-egregii).

De asemenea, adjectivele din această categorie au vocativul regulat, adică în -e (egregius, egregie). Excepție face posesivul meus, care are vocativul mi.

b) -er, -a, -um.

Singular				Plural		
	M.	F.	N.	M.	F.	N.
Nom.	<i>niger</i> (negru)	<i>nigra</i>	<i>nigrum</i>	<i>nigri</i>	<i>nigrae</i>	<i>nigra</i>
Voc.	<i>niger</i>	<i>nigra</i>	<i>nigrum</i>	<i>nigri</i>	<i>nigrae</i>	<i>nigra</i>
Gen.	<i>nigri</i>	<i>nigrae</i>	<i>nigri</i>	<i>nigrōrum</i>	<i>nigrārum</i>	<i>nigrōrum</i>
Dat.	<i>nigro</i>	<i>nigrae</i>	<i>nigro</i>	<i>nigris</i>	<i>nigris</i>	<i>nigris</i>
Acc.	<i>nigrum</i>	<i>nigram</i>	<i>nigrum</i>	<i>nigros</i>	<i>nigras</i>	<i>nigra</i>
Abl.	<i>nigro</i>	<i>nigra</i>	<i>nigro</i>	<i>nigris</i>	<i>nigris</i>	<i>nigris</i>
Y	<i>niger</i>	<i>nigra</i>	<i>nigrum</i>	<i>nigri</i>	<i>nigrae</i>	<i>nigra</i>

Cîteva adjective păstrează pe e de la nominativul singular masculin la toate cazurile și genurile:

asper, aspera, asperum (aspru)
 liber, libera, liberum (liber)
 tener, tenera, tenerum (tînăr)
 miser, misera, miserum (nefericit)
 lacer, lacera, lacrum (sfîșiat)
 gibber, gibbera, gibberum (ghebos)

Păstrează, de asemenea, pe e adjectivele compuse cu -fer și -ger: frugifer, armiger, etc.

Adjectivul dexter are forme duble, adică în care păstrează și în care pierde pe -e.

Observație: Un singur adjectiv se termină la masculin în -ur: satur, satūra, saturum.

2. Cele mai multe adjective din clasa a II-a se declină ca substantivele cu tema în -i, toate au desinența -i la abl. singular; după terminațiile genurilor ele se împart în trei grupe:

a) cu trei terminații, adică avînd terminație deosebită pentru fiecare gen, și anume: -er, -is, și -e.

Au trei terminații următoarele (13) adjective:

acer, acris, acre (ascuțit)
 alacer, alacris, alacre (vioi)
 celer, celēbris, celēbre (vestit)
 celer, celēris, celēre (iute)
 puter, putris, putre (putred)
 saluber, salūbris, salūbre (sănătos)
 volucer, volūcris, volūcre (zburător)
 campester, campestris, campestre (cîmpenesec)
 equester, equestris, equestre (ecvestru)
 paluster, palustris, palustre (mlăstinos)
 pedester, pedestris, pedestre (pedestru)
 silvester, silvestris, silvestre (de pădure)
 terrester, terrestris, terrestre (terestru)

Tot în această categorie intră și numele lunilor September, October, November și December, socotite ca adjective pe lângă substantivul mensis, subînțeles.

Observație: Excepție în ceea ce privește declinarea adjectivelor din această categorie face adjectivul celer, care are -um la gen. plural; pe lângă aceasta, el păstrează pe -e din tema nominativului masculin la toate cazurile și genurile.

b) cu două terminații, adică avînd aceeași terminație pentru masculin și feminin, -is, și o a doua pentru neutru, -e. Ex.: brevis, breve.

c) cu o singură terminație la nominativ singular pentru toate trei genurile; de aceea formele lor fundamentale sînt nominativul și genitivul singular, ca la substantive. Ex.: felix, felix.

Toate adjectivele de clasa a II-a au forme deosebite pentru neutru la acuzativ singular și nominativ, acuzativ și vocativ plural.

Pl.			Singular		Pl.	
M.	F.	N.	M.F.	N.	M.F.	N.
Nom.	acer,	acris,	acre.	fortis,	forte	felix.
Voc.	acer,	acris,	acre.	fortis	forte	felix
Gen.	acer	acris		fortis		felicis
Dat.	acri			forti		felici
Acc.	acrem	acre	fortem	forte	felicem,	felix
Abl.	acri		forti		felici	
X acer	acris	acre	fortis	forte	felix	

Plural

	M.F.	N.	M.F.	N.	M.F.	N.
Nom.	acres	acria	fortes	fortia	felices, felicia	
Voc.	acres	acria	fortes	fortia	felices, felicia	
Gen.		acrium		fortium	felicum	
Dat.		acribus		fortibus	felicibus	
Acc.	acres	acria	fortes	fortia	felices, felicia	
Abl.		acribus		fortibus	felicibus	

3. Următoarele adjective cu o singură terminație se declină ca substantivele cu tema în consoană:

*Vetus, -ēris,
pauper, -ēris
dives, -itis
princeps, -īpis
compos, -ōtis,
particeps, -īpis,
superstes, -stis,
sospes, -itis,*

Abl. sing. Gen. pl.

*vetere veterum
paupere pauperum
divite divitum
principe principum
compote compotum
paticepe -----
superstite superstitum
sospite sospitum*

Din acestea numai *vetus* are și neutru plural.

Observații: 1) Cîteva adjective se declină la singular ca substantivele cu tema în -i iar la plural ca cele cu tema în consoană:

	Abl. sing.	Gen. pl.
<i>inops, -ōpis memor, -ōris supplex, -icis</i>	<i>inōpi memōri supplicī</i>	<i>inōpum memōrum supplicum, etc.</i>

2. Adjectivele *vigil, -is, uber, -ēris, quadrupes, -pēdis*, precum și alte compuse cu -pes cînd sînt substantivate au terminația -e la ablativ singular.

3. Participiul prezent activ al tuturor verbelor are -i la ablativ singular cînd e întrebuit ca adjectiv; participiile substantivate au la ablativ singular -e. Ex.: *a sapienti viro* (adj.) *a sapiente* (substantivat).

Genitivul plural este totdeauna după declinarea substantivelor cu tema în -i (*sapientium*)

§ 34. Particularități ale declinării adjectivelor

1. Adjective aparținînd ambelor clase: *auxiliaris* și *auxiliāris*, *hilārus* și *hilāris*, *imbecillus* și *imbecillis*, *imberbus* și *imberbis*, *inermus* și *inermis*, *violentus* și *violens*, *exanimus* și *exanimis*, etc.

2. Adjective defectiv.

a) Nu au totdeauna nominativ singular masculin: *cetērus, cetēra, cetērum*, întrebuit la singular cu substantive colective. Mai frecventă întrebuitarea la plural. Pentru masculin se întrebuintează adjectivul *reliquus*.

b) Nu au totdeauna nominativ singular masculin și genitiv plural: *plerusque, plerūque, plerumque*. Pentru cazurile care lipsesc se întrebuintează *plurimus*.

c) Nu au nominativ, acuzativ plural neutru următoarele adjective de clasa a II-a cu o singură terminație: *pauper, degēner, memor, cicur, compos, pubes, particeps, inops, vigil, supplex, trux*.

d) Se întrebuintează mai ales la plural: *paucus, pauca, paucum; infērus, supērus, postērus, extērus* la singular au forme numai pentru unele cazuri.

e) Au numai nominativ și acuzativ singular neutru: *necesse, paullum*.

3. Adjective invariabile (păstrează aceeași formă, indiferent de gen, număr și caz): *frugi* (ex.: *homo frugi, vita frugi, etc.*); *nequam* (ex.: *homo nequam, ius nequam, mancipia nequam*).

§ 35. Comparația adjectivelor

Gradele de comparație sînt ca și în limba romînă: pozitivul, comparativul și superlativul. Ele se deosebesc prin sufixele lor specifice.

Observație: Sufixele sînt numai pentru comparativul și superlativul de superioritate. Comparativul și superlativul de inferioritate și comparativul de egalitate nu au sufixe proprii, ci se exprimă cu ajutorul adverbelor: *minus, minime, tam*.

1. Gradul pozitiv are terminațiile pe care le-am văzut cu ocazia declinării adjectivelor.

2. Gradul comparativ are următoarele sufixe, care se adaugă la tema pozitivului: *-ior* pentru masculin și feminin, *-ius* pentru neutru:

Pozitiv	Tema	Comparativul
		Masc. fem. neutru
<i>altus, -a, -um</i>	<i>alt-</i>	<i>altior altius</i>
<i>pulcher, -chra, -chrum</i>	<i>pulchr-</i>	<i>pulchrior pulchrius</i>
<i>acer, acris, acre</i>	<i>acr-</i>	<i>acrior acrius</i>
<i>brevis, breve</i>	<i>brev-</i>	<i>brevior brevius</i>
<i>felix, felix</i>	<i>felic-</i>	<i>felicior felicius</i>

Comparativele se declină ca substantivele de declinarea a III-a cu tema în consoană: *comparabilis*.

	Singular		Plural
	Masc. fem. Neutru		Masc. fem. Neutru
Nom.		<i>altior altius</i>	<i>altiōres altiōra</i>
Gen.		<i>altiōris</i>	<i>altiōrum</i>
Dat.		<i>altiōri</i>	<i>altiōribus</i>
Acc.	<i>altiōrem</i>	<i>altius</i>	<i>altiōres altiōra</i>
Abl.		<i>altiōre</i>	<i>altiōribus</i>

③ Gradul superlativ se formează în mai multe feluri:

a) Cele mai multe adjective au terminația -issimus, -a, -um, adăugată la tema gradului pozitiv:

Pozitiv	Tema	Superlativul
<i>altus</i> , -a, -um	<i>alt</i> -	<i>altissimus</i> , -a, -um.

b) Adjectivele terminate în -er la nominativ singular masculin au terminația -rimus, -a, -um, adăugată la această formă:

Pozitiv	Superlativ
<i>niger</i> , -gra, grum <i>acer</i> , acris, acre	<i>nigerrimus</i> , -a, -um. <i>acerrimus</i> , -a, -um.

La fel au terminația -rimus adjectivele *vetus*, -ēris (*veterrimus*) și *prosp̄erus*, -a, -um (*prosperrimus*), iar *maturus*, -a, -um pe -issimus alături de -rimus (*maturrissimus* și *maturrimus*).

④ Șase adjective terminate la nominativ singular masculin și feminin în -ilis au la superlativ terminația -ilimus, -a, -um adăugată la temă:

Pozitiv	Superlativ
<i>facilis</i> , -e <i>difficilis</i> , -e <i>similis</i> , -e <i>dissimilis</i> , -e <i>humilis</i> , -e <i>gracilis</i> , -e	<i>facillimus</i> , -a, -um <i>difficillimus</i> , -a, -um <i>simillimus</i> , -a, -um <i>dissimillimus</i> , -a, -um <i>humillimus</i> , -a, -um <i>gracillimus</i> , -a, -um

Superlativele se declină ca adjectivele de clasa I.

§ 36. Comparația neregulată a adjectivelor

①. Comparativ și superlativ de la o temă amplificată.

Adjectivele compuse cu temele în -dic-, -fic- și -vol- formează comparativul și superlativul schimbând aceste teme în -dicent-, -ficent-, și -volent- (ca și cum ar fi teme de participii în -dicens, -ficens, -volens):

Pozitiv	Comparativ	Superlativ
<i>maledicus</i> <i>magnificus</i> <i>benevolus</i>	<i>maledicentior</i> <i>magnificentior</i> <i>benevolentior</i>	<i>maledicentissimus</i> <i>magnificentissimus</i> <i>benevolentissimus</i>

Prin analogie cu acestea se compară și

<i>egēnus</i> <i>providus</i>	<i>egentior</i> <i>providentior</i>	<i>egentissimus</i> <i>providentissimus</i> ;
----------------------------------	--	--

la acestea comparativul și superlativul se formează din participiul prezent al verbelor *egere* și *providere*.

②. Comparativ și superlativ din teme diferite de pozitiv:

Pozitiv	Comparativ	Superlativ
<i>bonus</i> <i>malus</i> <i>magnus</i> <i>parvus</i> <i>multus</i>	<i>melior</i> <i>peior</i> <i>maior</i> <i>minor</i> <i>plus</i> (sing), <i>plures</i> , <i>plura</i> (pl.)	<i>optimus</i> <i> pessimus</i> <i> maximus</i> <i> minimus</i> <i> plurimus</i> .

La acestea s-ar mai putea adăuga și adjectivele invariabile:

<i>frugi</i> <i>nequam</i>	<i>frugalior</i> <i>nequior</i>	<i>frugalissimus</i> <i>nequissimus</i>
-------------------------------	------------------------------------	--

3. Comparația prin perifrază:

Adjectivele cu temele terminate în vocală se compară cu ajutorul adverbilor magis și maxime:

Pozitiv	Tema	Comparativ	Superlativ
<i>idonēus</i> <i>dubiūs</i> <i>ardūus</i>	<i>idone-</i> <i>dubi-</i> <i>ardu-</i>	<i>magis idonēus</i> <i>magis dubiūs</i> <i>magis ardūus</i>	<i>maxime idonēus</i> <i>maxime dubiūs</i> <i>maxime ardūus</i>

Nu intră în această categorie adjectivele în -quus, dat fiind că primul u nu are valoare de vocală, ci e un simplu semn grafic. În schimb, se compară prin perifrază unele adjective în -rus, ca: *dirus*, *gnarus*, *ferus*, *mirus*, precum și *compos*, *degener*, *inops*, *praeceps*, etc.

4. Comparația prin prefixe.

Unele adjective la gradul pozitiv capătă valoare de superlativ, compunându-se cu prepozițiile per- sau prae-: *perabsurdus*, *peracūtus* (și *praeacūtus*), *perfacilis*, *permultus*, *praealtus*, *praediēves*, *praeclūrus*, *pergrandis*, *pergrātus*, etc.

Dintre acestea *praeclūrus* și-a pierdut valoarea de superlativ, primind sufixele comparației regulate (*praeclarior* — *praeclarissimus*).

⑤. Comparația defectivă.

a) Au numai comparativul și superlativul:

Comparativ	Superlativ	În loc de pozitiv
<i>superior</i> , <i>superius</i>	<i>suprēmus</i> , -a, -um <i>summus</i>, -a, -um	<i>supra</i> , <i>sup̄erus</i> , -a, -um
<i>inferior</i> , <i>inferius</i>	<i>infimus</i>, -a, -um <i>imus</i> , -a, -um	<i>infra</i> , <i>inf̄erus</i> , a, um
<i>exterior</i> , <i>exterius</i>	<i>extrēmus</i> , -a, -um <i>extim̄us</i> , -a, -um	<i>extra</i> , <i>ext̄erus</i> , a, -um
<i>interior</i> , <i>interius</i> <i>citerior</i> , <i>citerius</i>	<i>intim̄us</i> , -a, -um <i>citim̄us</i> , -a, -um	<i>intra</i> <i>citra</i>

posterior, posterius	postrēmus, -a, -um	post, postērus, a, -um
ulterior, ulterius	postūmus, -a, -um	
prior, prius	ultimus, -a, -um	ultra
propior, propius	primus, -a, -um	-----
deterior, deterius	proximus	prope
potior, potius	deterimus	
ocior, ocius	potissimus	-----
	ocissimus	-----

b. Au numai pozitivul și comparativul:

alacer	alacrior
salutaris	salutrior
capitalis	capitalior
horridus	horridior
ieiunus	ieiunior
proclivis	proclivior
longinquus	longinquior
propinquus	propinquior (uneori înlocuit cu propior)
popularis	popularior;

la fel au numai pozitivul și comparativul următoarele adjective în -bilis: credibilis, laudabilis, miserabilis, placabilis, optabilis, probabilis, terribilis, tolerabilis, etc.

În aceeași categorie intră și adjectivele substantivate:

iuvēnis	iunior (în loc de iuvenior)
adulescens	adulescentior
senex	senior

c) Au numai pozitivul și superlativul:

sacer	sacerrimus
putus	putissimus
vetus	veterrimus

d) Formele care lipsesc sînt înlocuite cu comparativul sau superlativul unui sinonim:

ferus	ferocior	ferocissimus (ferox)
rudis	imperiior	imperitissimus (imperitus)
frugifer	feracior	feracissimus (ferax)
anceps	incertior	incertissimus (incertus)

e) Nu au grade de comparație: aureus, argenteus, ligneus, etc., Romanus, Graecus, etc., pedester, hesternus, aestivus, memor, etc.

PRONUMELE

Pronumele țin locul unui substantiv; ca atare, și la ele deosebim genul, numărul și cazul. Unele au forme deosebite după persoane, din rădăcini deosebite.

Deosebim 8 feluri de pronume: personal, reflexiv, posesiv, demonstrativ, de întărire, relativ, interogativ, nehotărît.

Flexiunea pronumelor, numită declinare pronominală, se deosebește de flexiunea numelor prin faptul că la nominativ singular ele au terminații felurite, deosebite de acelea ale numelor, iar la genitiv singular au terminația -ius. Excepție face pronumele posesiv, care se declină după declinarea nominală.

§ 37. Pronumele personal

Persoana I

Singular

Nom.	ego eu
Gen.	mei de mine
Dat.	mihi me
Acc.	me me
Abl.	me

Persoana a II-a

Singular

tu tu
tui de tine
tibi
te
te

~~mi~~
~~ti~~
~~se~~
~~se~~

Plural

Nom.	<u>nos</u>
Gen.	<u>nostri</u> , nostrum
Dat.	<u>nobis</u>
Acc.	<u>nos</u>
Abl.	<u>nobis</u>

vos
vestri, vestrum
vobis
vos
vobis

- Observații: 1. În loc de dativul mihi se mai întrebuințează și forma mi.
2. În loc de cum me, cum te, cum nobis, cum vobis, se întrebuințează totdeauna mecum, tecum, nobiscum, vobiscum.
3. Formele de genitiv plural nostri și vestri se întrebuințează ca genitive obiective iar nostrum și vestrum ca genitive partitive. Ex.: memoria nostri = «amintirea (pe care altcineva o păstrează) despre noi».
nemo nostrum = «nimeni dintre noi». Cu omnium se întrebuințează nostrum și vestrum în loc de nostri și vestri. Ex.: Omnium vestrum desiderium me tenet. (Mă stăpînește dorul de voi toți).
4. Pronumele personale de persoana I și a II-a sînt uneori întărite cu particula enclitică -met, la toate cazurile, cu excepția genitivului plural și a nominativului tu, care are sufixul -te în loc de -met:

Persoana I

	Singular	Plural
Nom.	egōmet	nosmet
Gen.	meimet	—
Dat.	mihimet	nobismet
Acc.	memet	nosmet
Abl.	memet	nobismet

Persoana II

	Singular	Plural
tute	tuimet	vosmet
tibimet	—	—
temet	—	—
temet	—	—

5. Romanii nu aveau pronume de politeță, întrebuințînd totdeauna tu, vos, etc.

În limba latină nu există o formă de pronume personal pentru persoana a III-a, ci se întrebuințează pronumele determinativ is, ea, id la genul masculin și feminin (vezi § 42, d).

Pronumele reflexiv

§. 38. Pronumele personale de persoana I și II, cu excepția Nominativului, pot fi și reflexive atunci când acțiunea exprimată de verb se răsfringe asupra subiectului. Ex.: *Ego me defendo* = Eu mă apăr
Tu te accusas = Tu te acuși, etc.

Pronumele reflexiv are forme proprii pentru persoana a III-a; ele nu se deosebesc nici după gen nici după număr:

Nom. ---	Acc. <i>se</i>
Gen. <i>sui</i>	Abl. <i>se</i>
Dat. <i>sibi</i>	

Observații 1. Ca și pronumele personal, pronumele reflexiv este întărit de sufixul *-met-*: *sui met, sibi met, semet.*

2. La acuzativ și ablativ este adeseori întărit prin reduplicare: *sese* sau *se se*.
3. La ablativ în loc de *cum se avem* *secum*.

Pronumele posesiv

§. 39. În limba latină pronumele posesiv are, ca și în românește, forme pentru cele trei persoane, pentru singular și plural și pentru cele trei genuri:

<i>meus, a, um</i>	<i>tuus, a, um</i>	<i>suus, a, um</i>
<i>noster, nostra, nostrum</i>	<i>vester, vestra, vestrum</i>	<i>suis, sua, suum</i>

Se declină ca adjectivele de clasa I, cu excepția vocativului lui *meus*, care este *mi*.

În timp ce pronumele posesive de persoana I și a II-a se întrebuințează atât în sens reflexiv cât și nereflexiv, cel de persoana a III-a se întrebuințează numai în sens reflexiv. În sens nereflexiv se întrebuințează genitivele pronumelui determinativ *is, ea, id: eius și eorum, earum*.

Observație: Formele de Ablativ singular ale pronumelor posesive *meus, tuus noster* și de ablativ singular și plural ale lui *suis* sunt întărite uneori cu particula enclitică *-pte*: *meopte, meapte, nostrapte, suopte, suapte*: aceste forme preced de obicei substantivul: *suoapte pondere* (prin propria sa greutate), *suoapte manu* (cu propria sa mână).

Când însoțește substantivul pe care îl determină, acordându-se cu el, pronumele joacă rol de adjectiv posesiv, ca și în limba română.

Pronumele demonstrativ

§ 40. Pronumele demonstrative sînt următoarele:

	Singular	Plural
Nom.	<i>hic, haec, hoc</i> (acesta, aceasta)	<i>hi, hae, haec</i>
Gen.	<i>huius</i>	<i>horum, harum, eorum, harum</i>
Dat.	<i>huic</i>	<i>his</i>
Acc.	<i>hunc, hanc, hoc</i>	<i>hos, has, haec</i>
Abl.	<i>hoc, hac, hoc</i>	<i>his</i>

Observații: *Huic* este în latina clasică monosilabic.

	M.	F.	N.
Nom.	<i>iste, ista, istud</i> (acesta, aceasta)		
Gen.	<i>istius</i>		
Dat.	<i>isti</i>		
Acc.	<i>istum, istam, istud</i>		
Abl.	<i>isto, ista, isto</i>		

	M.	F.	N.
Nom.	<i>isti, istae, ista</i>		
Gen.	<i>istorum, istarum, istorum</i>		
Dat.	<i>istis</i>		
Acc.	<i>istos, istas, ista</i>		
Abl.	<i>istis</i>		

	M.	F.	N.
Nom.	<i>ille, illa, illud</i> (acela, aceea)		
Gen.	<i>illius</i>		
Dat.	<i>illi</i>		
Acc.	<i>illum, illam, illud</i>		
Abl.	<i>illo, illa, illo</i>		

	M.	F.	N.
Nom.	<i>illi, illae, illa</i>		
Gen.	<i>illorum, illarum, illorum</i>		
Dat.	<i>illis</i>		
Acc.	<i>illos, illas, illa</i>		
Abl.	<i>illis</i>		

Întrebuințarea pronumelor demonstrative

Pronumele *hic, iste, ille* arată ființe sau lucruri mai apropiate sau mai depărtate în spațiu sau în timp, și anume:

Hic se referă la persoana I (*Hic locus* = acest loc, unde stau eu); de aceea se mai cheamă și pronume demonstrativ de persoana I.

Iste se referă la persoana a II-a (*Iste locus* = acest loc, unde stai tu); de aceea se mai cheamă și pronume demonstrativ de persoana a II-a.

Ille se referă la persoana a III-a; de aceea se mai cheamă și pronume demonstrativ de persoana a III-a.

Observații: 1. Pronumele *hic, haec, hoc* sînt adeseori întărite cu sufixul enclitic *-ce*, mai ales formele terminate în *-s*: *huiusce, hisce, hosce, hasce*.

De altfel și *c* final de la celelalte cazuri (*hic, huic, hunc, hanc, etc.*) nu este altceva decît un rest al acestui sufix, prin căderea lui *-e* (*hic* din *hice*).

Acest *c* final se găsește uneori și la *iste și ille* (*istunc, istanc, illunc, illanc, etc.* transformînd totodată pe *-m* final în *-n*).

2. Dacă la pronumele întărit cu *-ce* sau *-c* se adaugă particula enclitică interogativă *-ne*, în loc de *-ce* și *-c* avem *-ci*: *hicine, hancine, hancine, etc.*, dar la ablativ singular avem și *hocne, hacne*, iar la genitiv singular totdeauna *huiusne*.

3. *Iste* mai are și un sens de dispreț: *Ignobilis iste populus Eburonum* (Poporul ăsta păcătos al eburonilor).

4. *Ille* înseamnă uneori « vestit », « celebru » (*Alexander ille*: celebrul Alexandru).

Cînd nu țin locul unor substantive, ci le determină, însoțindu-le, pronumele *hic, iste și ille* sînt adjective demonstrative. Ex.: *hic liber* (această carte); *illa domus* (acea casă).

Nominativul și acuzativul neutru, atît singular cît și plural, sînt adeseori substantive. Ex.: *hoc* (aceasta); *haec* (acestea), etc.

d) *Is, ea, id*, se mai numește și pronume demonstrativ determinativ.

Pronumele demonstrativ determinativ are următoarele întrebuințări:

a) Se referă la o persoană sau un lucru despre care a mai fost vorba; de aceea se întrebuințează și ca pronume personal de persoana III-a;

b) Ca antecedent al unui pronume relativ.

Singular					Plural		
	M.	F.	N.		M.	F.	N.
Nom.	<i>is</i>	<i>ea</i>	<i>id</i>	(acesta, acela, cel, el)	<i>ii (ei)</i>	<i>eae</i>	<i>ea</i>
Gen.		<i>ei us</i>			<i>eōrum</i>	<i>eārum</i>	<i>eōrum</i>
Dat.		<i>ei</i>				<i>iis (eis)</i>	
Acc.	<i>eum</i>	<i>eam</i>	<i>id</i>		<i>eos</i>	<i>eas</i>	<i>ea</i>
Abl.	<i>eo</i>	<i>ea</i>	<i>eo</i>			<i>iis (eis)</i>	

e) *Idem eādem idem* (aceiași). Dat fiind că arată asemănarea unei ființe sau a unui lucru cu altul sau identitatea unei ființe sau a unui lucru cu sine însuși, se mai numește pronume demonstrativ de identitate.

	Singular				Plural		
	M.	F.	N.		M.	F.	N.
Nom.	<i>idem</i>	<i>eādem</i>	<i>idem</i>		<i>iīdem (eīdem)</i>	<i>eaedem</i>	<i>eādem</i>
Gen.		<i>eiusdem</i>			<i>eorundem</i>	<i>earundem</i>	<i>eorundem</i>
Dat.		<i>eīdem</i>				<i>iīdem (eīdem)</i>	
Acc.	<i>eundem</i>	<i>eandem</i>	<i>idem</i>		<i>eosdem</i>	<i>easdem</i>	<i>eādem</i>
Abl.	<i>eōdem</i>	<i>eādem</i>	<i>eōdem</i>			<i>iīdem (eīdem)</i>	

Acest pronume este un compus al pronumelui *is*, *ea*, *id* cu ajutorul particulei de identitate *-dem*.

Nominativul singular masculin *idem* este în loc de *is-dem*.

Observații. 1. La accuzativ singular masculin și feminin și la genitiv plural finala *-m* se schimbă în *-n* înaintea lui *-dem*: *eundem*, *eandem*, *eorundem*, *earundem*, în loc de *eumdem*, *eamdem*, *eorumdem*, *earumdem*.

2. La nominativ plural întâlnim și forma contrasă *idem*, în loc de *iīdem*, iar la dat. -abl. plural *isdem* în loc de *iīdem*.

Pronumele de întărire

§ 41. Însoțesc substantivele și chiar pronumele, punând accentul pe ființa sau obiectul determinat.

Ipse, ipsa, ipsum (însumi, însuși, însuși).

	Singular				Plural		
	M.	F.	N.		M.	F.	N.
Nom.	<i>ipse</i>	<i>ipsa</i>	<i>ipsum</i>		<i>ipsi</i>	<i>ipsae</i>	<i>ipsa</i>
Gen.		<i>ipsius</i>			<i>ipsorum</i>	<i>ipsarum</i>	<i>ipsorum</i>
Dat.		<i>ipsi</i>				<i>ipsis</i>	
Acc.	<i>ipsum</i>	<i>ipsam</i>	<i>ipsum</i>		<i>ipsos</i>	<i>ipsas</i>	<i>ipsa</i>
Abl.	<i>ipso</i>	<i>ipsa</i>	<i>ipso</i>			<i>ipsis</i>	

Observație: *Ipse* la nominativ singular și plural masculin este întărit uneori de sufixul *-met*: *ipsēmet*, *ipsīmet*.

Pronumele relativ

§ 42. *Qui, quae, quod*.

	Singular			Plural		
	M.	F.	N.	M.	F.	N.
Nom.	qui	quae	quod	qui	quae	quae
Gen.		<u>cuius</u>		quorum	quarum	quorum
Dat.		<u>cui</u>		quorum	quibus	
Acc.	quem	quam	quod	quos	quas	quae
Abl.	quo	quod	quo	quos	quibus	

Observații. 1. În flexiunea pronumelui relativ alternează două teme: *quo* (decl. II) și *qua* — (decl. I).

2. În latina clasică *cui* este monosilab.

3. În loc de *cum quo*, *cum qua*, *cum quibus* se întrebuițează *quocum*, *quacum*, *quibuscum*.

4. În limba arhaică se întâlnesc formele *quouis* (în loc de *cuius*), *quoi* (în loc de *cui*) și *quis* (în loc de *quibus*).

5. *Qui* din *quicum* este o formă veche a ablativului singular.

6. Pronumele relative se întrebuițează și ca adjective.

Pronumele interogativ

a) Substantiv

§ 43. 1. Nom. *quis?* (cine?), *quid?* (ce?)

La celelalte cazuri se declină ca pronumele relativ, exceptând acuzativul singular neutru, care e la fel cu nominativul.

b) Adjectiv

Nom. *qui?*, *quae?*, *quod?* (ce?, ce fel de?)

Se declină întocmai ca pronumele relativ.

Observație: Uneori se întrebuițează *quis?* în loc de *qui?*
Quis dies fuit? (Ce zi a fost?)

Forme speciale ale pronumelui *quis?*:

a) *qui?* se întrebuițează cu sensul « în ce chip?, cum? », mai ales cu verbele *fit* și *possum*.

b) *quicum?* în loc de *cum quo?*

Quicum loquor? (Cu cine vorbesc?)

Observație: Pronumele interogativ este uneori întărit cu sufixul *-nam*: *quisnam* și *quinam*, *quaenam*, *quidnam* și *quodnam?* sau cu prefixul *ec* — : *ecquis* și *ecquae* și *ecqua*, *ecquid* și *ecquod?*; tot particula de întărire este și *num*, care de obicei se întrebuițează despărțit de pronume: *num quis*, *numquid?*

2. Nom. *uter?*, *utra?*, *utrum?* (cine sau care din doi?).

Se declină ca un adjectiv de clasa I, cu excepția gen-dat. singular (*utrīus, utri*). Este rareori întrebuințat la plural, și anume, atunci când se vorbește de două categorii bine distincte de persoane sau lucruri.

3. *Qualis?*, *Quale?* (Ce fel?)

Se declină ca adjectivele de clasa a II-a.

4. *Quot?*, *cîți?* = cît de mulți. Nedeclinabil.

Pronumele nehotărît

§ 44. Sînt mai multe pronume nehotărîte:

1. *Quis, quae (qua), quid* (subst.) (*cineva, ceva*.)

Qui, quae (qua), quod (adj.)

Se declină la fel ca interogativul *quis?*, cu excepția nominativului singular feminin și nom. — acc. plural neutru, care pot fi și *qua*, alături de *quae*.

2. *Aliquis, aliqua, aliquid*, (subst.)

Aliqui, aliqua, aliquod (adj.)

Se declină la fel ca *quis*, cu excepția nominativului singular feminin și nom.-acc. plural, care au forma *qua*.

Observație: După conjuncțiile *si, nisi, ne* și după particula interogativă *num*, *aliquis* este înlocuit cu *quis*.

3. *Quidam, quaedam, quiddam*, (subst.) *quoddam* (adj.)

Se declină la fel cu pronumele relativ *qui, quae, quod*; particula *-dam* rămîne neschimbată: *cuiusdam, cuidam*, etc.

La accuzativ singular masculin și feminin și genitiv plural masculin și feminin *m* se schimbă în *n*: *quendam, quandam, quorundam, quarundam*.

4. *Quispiam, quaequam, quidpiam* (subst.), *quodpiam* (adj.)

Se declină ca *quis*; particula *-piam* rămîne neschimbată: *cuiuspiam*.

5. *Quisquam, ----, quidquam* (sau: *quicquam*).

Nu are formă pentru feminin, nici pentru plural.

6. *Quisque, quaeque, quidque* (subst.), *quodque* (adj.) (*fiecare*),

Se declină ca *quis*.

Uneori este compus cu *unus*: *unusquisque, unaquaeque, unumquidque* și *unumquodque*; se declină atît *unus* cît și *quisque*: *uniuscuiusque, unicuique*, etc.

7. *Quivis, quaevis, quidvis* (subst.) și *quodvis* (adj.) (oricare vrei, oricare-ți place).

Quilibet, quaelibet, quidlibet (subst.) și *quodlibet* (adj.)

Se declină ca *quis*; particulele *-vis* și *libet* rămîn neschimbate.

§ 44 a. Adjective pronominale

<i>alius, -a, -ud</i>	(altul, din mai mulți)
<i>alter, -era, -erum</i>	(celălalt, din doi)
<i>ullus, -a, -um</i>	(vreunul)
<i>nullus, -a, -um</i>	(niciunul)

nonnullus, -a, -um (vreunul, la plural: unii, mai mulți, cîțiva)

solus, -a, -um (singur)

totus, -a, -um (tot, întreg)

uterque, utraque, utrumque (și unul și celălalt, din doi, amîndoi)

uterlibet, utralibet, utrumlibet (oricare, din doi)

utervis, utravis, utrumvis (oricare vrei, din doi)

neuter, neutra, neutrum (nici unul din doi)

Se declină ca *bonus, a, um*, cu excepția genitivului și dativului singular, unde au *-ius* și *-i*. Prin excepție *i* din *-ius* este lung, deși e urmat de vocală; excepții la poeți.

§ 45. Pronume corelative

Interogativ	Demonstrativ	Relativ
<i>quis?</i>	<i>is</i>	<i>qui</i>
<i>qualis?</i>	<i>talis</i>	<i>qualis</i>
<i>quantus?</i>	<i>tantus</i>	<i>quantus</i>
<i>quot?</i>	<i>tot</i>	<i>quot</i>

Pronume propriu-zise și adjective pronominale

Pronumele care țin locul unui nume au valoare de substantiv și se numesc pronume propriu-zise; acelea care însoțesc substantivele pe care le determină au valoare de adjectiv, de aceea se mai numesc și adjective pronominale.

Unele pronume au totdeauna valoare de substantiv (de ex. pronumele personale), altele de adjective (ex. pronumele posesive). Pronumele demonstrative, de întărire, relative interogative și nehotărîte devin adjective pronominale dacă însoțesc un substantiv.

NUMERALUL

§ 46. Sistemul grafic întrebuințat de romani pentru a indica numerele se întemeiază pe următoarele litere, numite și cifre romane, avînd fiecare valoarea arătată în dreptul ei:

I = 1; V = 5; X = 10; L = 50; C = 100; D sau I 3 = 500; M sau CI 3 = 1000.

Notă: Pentru cifra 1000 se mai întrebuințau și semnele ~ sau co.

Cifrele I, X, C, M (1, 10, 100, 1000) se puteau repeta de patru ori, exprimînd numărul multiplicat de două, trei sau patru ori:

II = 2, III = 3, IIII = 4; XX = 20, etc.; CC = 200, etc.; MM = 2000, etc.

O cifră română, sau mai multe, urmată de o altă cifră, sau de mai multe care exprimă un număr inferior, însemnează că numerele trebuie adunate:

VI = 6 (5+1); XII = 12 (10+2); LV = 55 (50+5); CCCXXX = 330 (300+30); XXVI = 26 (20+5+1); LXXVIII = 78 (50+20+5+3); MDCCCLII = 1852 (1000+500+300+50+2).

Cifrele I, X și C puse înaintea unei cifre oarecare cu valoare mai mare înseamnă că din aceasta trebuie să se scadă numerele 1, 10 sau 100:

IV = IIII = 4 (5-1); IX = VIII = 9 (10-1); XL = 40 (50-10); XC = 90 (100-10); CD = 400 (500-100); CM = 900 (1000-100); CMXLIX = 949 (1000-100+50-10+10-1).

Fiecare J (C inversat) adăugat la I J (500) are valoarea unui zero adăugat la un număr oarecare, multiplicând astfel pe I J cu 10, cu 100, etc.:

I J J = 5000; I J J J = 50000; I J J J J = 500000, etc.

CI J (1000) se multiplică cu 10, 100 sau 1000 dacă i se adaugă unul, doi sau trei J la dreapta și unul, doi sau trei C la stînga:

CCI J J = 10000; CCCI J J J = 100000; CCCCCI J J J J = 1000000.

Multiplii lui 1000 mai pot fi exprimați și dacă se trage o linie orizontală deasupra cifrelor obișnuite, care se multiplică astfel cu 1000: XVII = 17000; XXXIII = 33000; XXV DCC = 25700.

semnul $\overline{\quad}$ încadrînd un număr îl multiplică cu 100000: $\overline{X}$ = 1000000; $\overline{XXVI}$ = 2600000, etc.

Tabloul numeralelor

Cifre	Cardinale	Ordinale	Distributive	Adverbiale
I	unus, -a, -um	primus, -a, -um	singuli, -ae, -a	semel
II	duo, -ae, -o	alter, -a, -um, și secundus, -a, -um	bini, -ae, -a	bis
III	tres, tria	tertius, -a, -um	terni, -ae, -a, și trini, -ae, -a	ter
IV	quattuor	quartus, -a, -um	quaterni, etc.	quater
V	quinque	quintus, -a, -um	quini	quinquies
VI	sex	sextus, -a, -um	seni	sexies
VII	septem	septimus, -a, -um	septeni	septies
VIII	octo	octavus, -a, -um	octoni	octies
IX	novem	novus, a, -um	noveni	novies
X	decem	decimus, -a, -um	deni	decies
XI	undecim	undecimus, -a, -um	undeni	undecies
XII	duodecim	duodecimus, -a, -um	duodeni	duodecies
XIII	tredecim	tertiusdecimus (terdecimus)	terni deni	ter decies
XIV	quattuordecim	quartus decimus	quaterni deni	quater decies
XV	quindecim	quintus decimus	quinti deni	quindecies
XVI	sedecim	sextus decimus	seni deni	sedecies
XVII	septemdecim	septimus decimus	septeni deni	septies decies
XVIII	duodeviginti	duodevicesimus	octoni deni	octies decies
XIX	undeviginti	undevicesimus	noveni deni; undeviceni	novies decies; undevicies
XX	viginti	vicesimus, -a, -um	viceni, ae, a	vicies
XXI	unus et viginti; viginti unus	unus et vicesimus; vicesimus primus	viceni singuli	semel et vicies; vicies semel

XXII	duo et viginti (viginti duo)	alter et vicesimus; vicesimus alter	viceni bini	bis et vicies (vicies bis)
XXVIII	duodetriginta	duodetricesimus	duodetriceni	duodetricies
XXIX	undetriginta	undetricesimus	undetriceni	undetricies
XXX	triginta	tricesimus -a, -um	triceni, -ac, -a	tricies
XL	quadraginta	quadragesimus, etc.	quadrageni, etc.	quadrages
L	quingenta	quingagesimus	quingageni	quingages
LX	sexaginta	sexagesimus	sexageni	sexages
LXX	septuaginta	septuagesimus	septuageni	septuages
LXXX	octoginta	octogesimus	octogeni	octoges
XC	nonaginta	nonagesimus	nonageni	nonages
C	centum	centesimus	centeni	centies
CI	centum (et) unus	primus et centesimus; centesimus primus	centeni singuli	centies semel
CC	ducenti, -ae, -a	ducentesimus	duceni	ducenties
CCC	trecenti, -ae, -a	trecentesimus	treceni	trecenties
CCCC, CD	quadringenti, -ae, -a	quadringentesimus	quadringeni	quadringenties
D	quingenti, -ae, -a	quingentesimus	quingeni	quingenties
DC	sescenti, -ae, -a	sescentesimus	sesceni	sescenties
DCC	septingenti, -ae, -a	septingentesimus	septingeni	septingenties
DCCC	octingenti, -ae, -a	octingentesimus	octingeni	octingenties
DCCCC,				
CM	nongenti, -ae, -a	nongentesimus	nongeni	nongenties
M	mille	millesimus	singula milia	milies
MM, II	duo milia	bis millesimus	bina milia	bis milies
MMM,				
III	tria milia	ter millesimus	terna milia	ter milies
V	quinque milia	quinquies millesimus	quina milia	quinquies milies
X	decem milia	decies millesimus	dena milia	decies milies
C	centum milia	centies millesimus	centena milia	centies milies
X	decies centena milia	decies centies millesimus	decies centena milia	decies centies milies

Observație: *Sescenti este adeseori întrebuițat cu sensul de « foarte mulți »; mai rar are acest sens și mille.

§ 47. Declinarea numeralelor

1. Numeralesle cardinale. Se declină primele trei, sutele, de la *ducenti* pînă la *nongenti*, și *milia*. Celelalte sînt nedeclinabile.

a) unus

	M.	F.	N.
Nom.	unus	una	unum
Gen.	unius		
Dat.	uni		

Acc.	unum	unam	unum
Abl.	uno	una	uno

Observație: Se întrebuițează și pluralul *uni, unae, una*, pe lângă substantivele care n-au singular, ex.: *una castra* (o tabără). Se mai întrebuițează în corelație cu *altēri: uni... alteri* (unii... alții) sau cu sensul de singuri: *uni Suebi* (singuri suebii).

b) duo

	M.	F.	N.
Nom.	duo	duae	duo
Gen.	duorum	duarum	duorum
Dat.	duobus	duabus	duobus
Acc.	duos (duo)	duas	duo
Abl.	duobus	duabus	duobus

Observație: La genitiv plural se întâlnește și forma *duum* în loc de *duorum*, mai ales cu *millum*: *duum millium*.

La fel cu *duo* se declină și *ambo*.

c) tres

	M.	F.	N.
Nom.	tres		tria
Gen.	trium		
Dat.	tribus		
Acc.	tres		tria
Abl.	tribus		

d) Multiplii lui *centum* (*ducenti, trecenti, quadringenti, quingenti, sescenti, septingenti, octingenti, nongenti*) se declină ca pluralul lui *bonus, a, um*.

Observație: Genitivul plural masculin și neutru este uneori și în *-um*: *trecentum pedum*

e) *Milia* se declină ca un substantiv neutru de declinarea a III-a cu tema în *-i*, la plural.

2. *Numeralele ordinale*. Se declină ca un adjectiv de clasa I.

3. *Numeralele distributive*. Se declină ca un adjectiv de clasa I la plural.

Observație: Genitivul masculin și neutru este de obicei în *-um*, cu excepția lui *singuli* Ex.: *pedum binum, ternum pedum*, etc.

Cu *millium* se întrebuițează totdeauna forma în *-um*: *binum, (quaternum, quinum, etc.) millium*.

4. *Numeralele adverbiale* sînt nedeclinabile.

Observație: Se consideră numerale multiplicative adjectivele în *-plex*: *simplex, duplex triplex, centuplex*, etc.

§ 48. VERBUL

1. *Verbe tranzitive și verbe intransitive*. Ca și în românește, în limba latină sînt verbe a căror acțiune se răsfrînge asupra unui obiect direct (tranzitive) și altele a căror acțiune nu se răsfrînge asupra unui obiect direct (intransitive).

Ex.: *Lego librum* (citesc cartea)
Amicus dormit (prietenul doarme)

Observație. Unele verbe intransitive pot avea un complement direct din aceeași rădăcină cu verbul (cf. la Sintaxă:
Acuzativul obiectului intern, § 131).

2. *Diateza activă și diateza pasivă*. Verbele tranzitive au o diateză activă, care arată că acțiunea este făcută de subiectul gramatical, și una pasivă, care arată că acțiunea este suferită de subiect.

Ex.: *lego* (citesc)
legor (sînt citit)

Diateza pasivă a multor verbe are adeseori înțeles reflexiv: *movēor* (mă mișc), *occultor* (mă ascund), etc.

Verbele intransitive au numai un pasiv impersonal.

Ex.: *Hic bene vivitur* (aici se trăiește bine).

3. *Verbe deponente*. Spre deosebire de limba română, în limba latină există verbe care au formă pasivă, dar înțeles activ (tranzitiv, intransitiv sau reflexiv); acestea sînt numite verbe deponente.

Ex.: *loquor* (vorbesc)
arbitror (socotesc)

4. *Persoana și numărul*. Ca și în românește, în limba latină există trei persoane (întîia, a doua și a treia), cu excepția imperativului care nu are persoana I, și două numere (singular și plural).

Persoana a treia singular servește și pentru a exprima impersonalul.

Ex.: *tonat* (tună)

Observație: Uneori se întrebuițează cu sens impersonal și persoana a doua singular și a treia plural.

5. *Timpul*. În limba latină avem șase timpuri:

- Prezentul (praesens)*;
- Imperfectul (imperfectum)*;
- Viitorul (futurum)*;
- Perfectul (perfectum)*; corespunde perfectului simplu și perfectului compus romînesc;
- Mai mult ca perfectul (plus quam perfectum)*;
- Viitorul anterior (futurum exactum)*;

6. *Modul*. Limba latină are:

- Trei moduri personale: indicativul, conjunctivul, imperativul. Formele lor arată persoana și numărul, deci sînt predicative.

Observație: Conjunctivul latin îndeplinește și funcțiunile condiționalului și ale optativului romînesc.

- Cinci forme nominale: infinitivul, gerunziul, supinul (substantive), participiul, gerundivul (adjective).

7. *Conjugarea*. Flexiunea verbului se cheamă conjugare; ea înfățișează toate modificările pe care le suferă verbul după mod, timp, număr, persoană și gen.

La flexiunea oricărui verb trebuie să deosebim următoarele elemente:

- a) Tema verbală: indică înțelesul general al verbului;
- b) Sufixe temporale și modale: indică modificările înțelesului general în raport cu timpul în care se petrece acțiunea și cu felul în care se petrece.

Indicativul prezent și imperativul nu au sufixe.

Uneori sufixele variază și după conjugare.

- c) Desinențele: arată persoana și numărul. Ele sînt comune tuturor timpurilor și modurilor personale ale verbelor, cu excepția imperativului și a indicativului perfect activ, care se caracterizează prin desinențe speciale sau prin lipsă de desinențe. Tot așa, la diateza pasivă există desinențe comune la timpurile ce nu se formează prin perifrază, cu excepția imperativului care are desinențe speciale.

Temele și sufixele verbelor latinești

§ 49. Verbele regulate au trei teme derivate din tema verbală: a prezentului, a perfectului și a supinului; din acestea se formează, cu ajutorul sufixelor temporale și modale sau numai al desinențelor, toate timpurile și modurile.

Tema prezentului se obține de la infinitivul prezent prin înlăturarea sufixului modal *-re*: *vocā -re*. La conjugarea a III-a se lasă la o parte și vocala care leagă sufixul de temă, numită vocală tematică: *leg-ē-re*.

După tema prezentului au fost împărțite verbele regulate în 4 conjugări, și anume:

Conjugarea I: verbele a căror temă se termină în *-a-*: *vocā -re*.

Conjugarea a II-a: verbele a căror temă se termină în *-e-*: *monē -re*.

Conjugarea a III-a: verbele a căror temă se termină în consoană sau *-u-*: *scrib-ē-re*, *statu-ē-re*.

Conjugarea a IV-a: verbele a căror temă se termină în *-i-*: *audī -re*.

1. Din tema prezentului se formează:

a) Indicativul prezent. De temă se leagă desinențele, direct sau cu ajutorul unei vocale tematice reprezentată prin : *e, i, o, u*.

b) Indicativul imperfect. Sufixul este *-ba-*.

c) Indicativul viitor. Sînt două sufixe: *-b-* pentru conjugarea I și a II-a (desinențele se leagă cu ajutorul vocalei tematice); *-a-* (pers. I sing.) și *-e-* (pers. II—III sing. și I—III pl.) pentru conjugarea a III-a și a IV-a.

d) Conjunctivul prezent. Sînt două sufixe: *-e-* pentru conjugarea I și *-a-* pentru conjugările II—IV.

e) Conjunctivul imperfect. Sufixul este *-re-*. Acesta provine din *-se-* prin rotacizarea lui *s* intervocalic. Dacă *s* este precedat de *r* sau *l*, se asimilează (*ferrem* < *fersem*, *vellem* < *velsem*); *-se-* se păstrează însă neschimbat la conjunctivul imperfect.

f) Imperativul prezent. Nu are sufix.

g) Imperativul viitor. Nu are sufix.

h) Infinitivul prezent. Sufixul *-re* pentru activ și *-ri* sau *-i* (Conj. III), pentru pasiv; verbul *esse* are sufixul *-se*.

i) Participiul prezent. Sufixul este *-nt-* (la nominativ singular *t* cade înaintea lui *-s*).

j) Gerunziul. Sufixul este *-nd-*.

k) Gerundivul. Sufixul este tot *-nd-*.

② Tema perfectului se formează din tema verbală fie numai prin lungirea vocalei, fie prin adăugirea unor sufixe, fie prin reduplicare, etc. Dat fiind că nu există un criteriu unic de formare a perfectului, ci este în funcție de temele verbelor, ne vom ocupa de aceste sufixe în cadrul fiecărei conjugări în parte.

Din tema perfectului se formează:

a) Indicativul perfect, prin adăugirea desinențelor perfectului.

b) Indicativul mai mult ca perfect. Sufixul este *-ēq-*.

c) Indicativul viitor anterior. Sufixul este *-ēr-*.

d) Conjunctivul perfect. Sufixul este *-ēri-*.

e) Conjunctivul mai mult ca perfect. Sufixul este *-isse-*.

f) Infinitivul perfect. Sufixul este *-isse-*.

3. Din tema supinului se formează:

a) Supinul în *-tum* sau *-sum*.

b) Participiul viitor activ în *-tūrus, -a, -um* (*-sūrus, -a, -um*).

c) Participiul perfect pasiv în *-tus, -a, -um* (*-sus, -a, -um*).

d) Infinitivul viitor activ în *-tūrus, -a, -um*
-tūrum, -am, -um
-tūri, -ae, -a
-tūros, -as, -a } *esse*

e) Infinitivul viitor pasiv în *-tum* (*sum*) urmat de *iri*, formă pasivă a verbului *ire*.

§ 50. Tabloul desinențelor

Diateza activă

	Indic. și Conj.	Indic. perf.	Imperativ	
			Prezent	Viitor
Singular pers.	1 -o sau m	-i	----	----
	» 2 -s	-isti	fără desinență	-to
	» 3 -t	-it	----	-to
Plural	» 1 -mus	-imus	----	----
	» 2 -tis	-istis	-te	-tōte
	» 3 -nt	-erunt (ēre)	----	-nto

Observație: La indicativ prezent, viitor (conj. I și II-a) și viitorul anterior la pers. I sing. desinența -o.

Diateza pasivă

Indicativ și conjunctiv (timpurile derivate din tema prezentului)		Imperativ	
		Prezent	Viitor
Singular pers. 1	-r	----	----
» 2	-ris și -re	-re	-tor
» 3	-tur	----	-tor
Plural	» 1	----	----
	» 2	-mini	----
	» 3	----	-ntor

Observație: La verbele de conjugarea I și a II-a, Indicativul prezent și viitor, -r este precedat de vocala tematică -o la pers. I sing.

Timpurile derivate din tema perfectului se formează prin perifrază cu ajutorul verbului auxiliar *esse* (prezent, imperfect indicativ și conjunctiv și viitor indicativ), care se adaugă la participiul perfect pasiv al verbului.

Formele fundamentale ale verbului

§ 51. Indicativul prezent persoana I singular, indicativul perfect persoana I singular, supinul și infinitivul prezent sunt considerate forme fundamentale ale verbelor latine. În enumerarea acestor forme fundamentale, infinitivul se pune de obicei în locul al doilea: *voco, vocare, vocavi, vocatum*.

Verbe regulate și verbe neregulate

Verbele care-și formează timpurile și modurile de la cele trei teme prin adăugirea sufixelor amintite mai sus se numesc verbe regulate.

Verbele la care timpurile și modurile se formează de la teme diferite sau cele cu tema în consoană la care desinențele se leagă fără vocală tematică, se numesc verbe neregulate.

În limba latină există numai câteva verbe neregulate (vezi § 75).

Conjugarea verbului auxiliar *esse* (§)

§ 52. Spre deosebire de limba română, în limba latină există un singur verb auxiliar: *sum, esse, fui* (a fi).

El ajută la formarea timpurilor trecute ale diatezei pasive și la conjugarea perifrastică a diatezei active și pasive.

Acest verb este, în același timp, cel mai neregulat din limba latină.

Indicativ

Prezent	Perfect
<i>sum</i>	<i>fui</i>
<i>es</i>	<i>fuisti</i>
<i>est</i>	<i>fuit</i>
<i>sumus</i>	<i>fuimus</i>
<i>estis</i>	<i>fuistis</i>
<i>sunt</i>	<i>fuērunt</i>

Imperfect

eram
eras
erat
erāmus
erātis
erant

Viitor:

ero
eris
erit
erīmus
eritis
erunt

Conjunctiv

Prezent:

sim
sis
sit
simus
sitis
sint

Imperfect:

essem
esses
esset
essēmus
essētis
essent

Imperativ

Prezent:

es

este

Viitor:

esto
esto
estōte
sunto

Infinitiv

Prezent:

esse

Viitor:

futūrus, -a, -um
futūrum, -am, -um
futuri, -ae, -a
futūros, -as, -a

Perfect:

fuisse

esse

Participiu viitor: *futurus, -a, -um*.

Mai mult ca perfect

fuēram
fuēras
fuērat
fuērāmus
fuērātis
fuērāt

Viitor anterior:

fuēro
fuēris
fuērit
fuērīmus
fuēritis
fuērint

Perfect:

fuērīm
fuēris
fuērit
fuērīmus
fuēritis
fuērint

Mai mult ca perf.:

fuissēram
fuissēs
fuisset
fuissēmus
fuissētis
fuissent

Observații asupra verbului *esse*

§ 53. Tema prezentului are două forme, una întreagă și una redusă.

Tema întreagă este *es-*; ea apare în următoarele forme verbale: indicativ prezent *es* (<*-es-s*), *es-t*, *es-tis*; conjunctiv imperfect *es-sem*, etc.; imperativ *es*, *es-to*, *es-te*, *es-tote*; infinitiv *es-se*.

Tema redusă este *s-*; ea apare în următoarele forme verbale: indicativ prezent *s-u-m*, *s-u-mus*, *s-u-nt*; conjunctiv prezent *s-i-m*, etc.

Indicativul imperfect și viitor se formează tot din tema *es-*, cu rotacizarea lui *s* intervocalic: *es-a-m* trece în *eram*, *es-o* trece în *ero*, etc.

În limba latină arhaică se întrebuințau și următoarele forme de conjunctiv prezent: *siem*, *sies*, *siet*, *sient*.

Tema perfectului este *fu-*. De aici derivă și formele arhaice ale conjunctivului perfect: *fuam*, *fuas*, *fuant*; formele conjunctivului imperfect: *forem*, *fores*, *foret*, *forent*, precum și forma a doua a infinitivului viitor: *fore*.

Din aceeași temă se formează și participiul viitor *futūrus*.

Sufixe deosebite de acele ale conjugării regulate avem la indicativ imperfect (*-a-*), viitor (sufix zero), conjunctiv prezent (*-i-*).

Sufixul *-se-* este identic cu *-re-*, rezultat din rotacizarea lui *-s-* intervocalic.

La viitor desinențele (cu excepția pers. I sing.) se leagă de temă cu ajutorul vocalelor tematice.

Verbul *esse* nu are participiu prezent, gerunziu și supin.

O formă de participiu prezent *ens* este întrebuințată numai în latina medievală

Compusele verbului *esse*

§ 54. La fel sau cu deosebiri arătate la fiecare în parte se conjugă următoarele verbe:

1. *absum*, *abesse*, *afui* (a fi departe, a lipsi).

Observație: Are participiu prezent: *absens*.

2. *adsum*, *adesse*, *adfui* (*affui*) (a fi de față).

3. *desum*, *deesse*, *defui* (a lipsi).

4. *obsum*, *obesse*, *obfui* (*offui*) (a se opune).

5. *praesum*, *praeesse*, *praefui* (a fi în frunte, a conduce).

Observație: Acest verb are și participiu prezent *praesens*, dar ca sens el este mai aproape de *adesse*, însemnând « cel ce este de față », « prezent ».

6. *prosum*, *prodesse*, *profui* (a fi folositor).

Observație: Înaintea formelor verbale începătoare cu vocală după *pro-* se intercalează un *-d-*: *prodes*, *prodest*, *prodestis*, etc.

7. *possum*, *posse*, *potui* (a putea, a fi capabil).

Acest verb prezintă mai multe neregularități în flexiune; de aceea îi dăm conjugarea în întregime:

Indicativ

Prezent

possum
potes
potest

Perfect

potui
potuisti
potuit

possūmus
potestis
possunt

Imperfect

potēram
potēras
potērat
poterāmus
poterātis
potērunt

Viitor

potēro
potēris
potērit
poterimus
poteritis
potērunt

potuimus
potuistis
potuerunt

Mai mult ca perf.

potuēram
potuēras
potuērat
potuerāmus
potuerātis
potuērunt

Viitor anterior

potuēro
potuēris
potuērit
potuerimus
potueritis
potuērunt

Conjunctiv

Prezent

possim
possis
possit
possimur
possitis
possint

Imperfect

possem
posses
posset
possemus
possētis
possent

Perfect

potuērīm
potuērīs
potuērīt
potuerimur
potueritis
potuērunt

Mai mult ca perf.

potuissēm
potuissēs
potuisset
potuissēmus
potuissētis
potuissent

Infinitiv

Prezent

posse

Perfect

potuisse

Observații: 1. Înaintea formelor verbale începătoare cu vocală avem *pot-* (*potes*, *potest*, *poteram*, *potero*, etc.), iar înaintea celor începătoare cu *-s*, *t* se asimilează și astfel avem *-ss-* (*possum*, *possim*, etc.).

2. La conjunctivul imperfect în loc de *potessem* avem *possem*, prin analogie cu *possum*, *possim*, *posse*.

3. Tema perfectului este independentă de *fui*: *potu-*

4. Nu are imperativ, infinitiv viitor și participiu viitor.

5. Participiul prezent *potens*, *potentis* e întrebuințat numai cu valoare de adjectiv.

Conjugarea verbelor regulate

Diateza activă

Conjugarea I:

§ 55. Verbul *voco*, *vacare*, *vacavi*, *vacatum* (a chema)

Indicativ

Prezent

(voco)
vocas
vocat
vacamus
vacatis
vacant

Imperfect:

vacabam
vacabas
vacabat
vacabamus
vacabatis
vacabant

Viitor:

vacabo
vacabis
vacabit
vacabimus
vacabitis
vacabunt

Perfect

(vacavi)
vacavisti
vacavit
vacavimus
vacavistis
vacaverunt (ere)

Mai mult ca perf.:

vacaveram
vacaveras
vacaverat
vacaveramus
vacaveratis
vacaverant

Viitorul anterior:

vacavero
vacaveris
vacaverit
vacaverimus
vacaveritis
vacaverint

Conjunctiv

Prezent:

(vacem)
voces
vacet
vacemus
vacetis
vacent

Imperfect:

(vacarem)
vacares
vacaret
vacarēmus
vacarētis
vacarent

Perfect:

vacaverim
vacaveris
vacaverit
vacaverimus
vacaveritis
vacaverint

Mai mult ca perf.:

vacavissem
vacavisses
vacavisset
vacavissēmus
vacavissētis
vacavissent

Imperativ

Prezent:

voca
vacate

Viitor:

vacato
vacato
vacatote
vacanto

Infinitiv

Prezent:

(vacare)

Perfect:

vacavisse

Viitor: *vacaturus, -a, -um*
vacaturum, -am, -um,
vocaturi, -ae, -a
vocatuos, -as, -a } *esse*

Participiu

Prezent:

Viitor:

vacaturus, -a, -um

Singular:

N. *vacans*
G. *vacantis*
D. *vacanti*
Ac. *vacantem* n. *vacans*
Abl. *vacante*

Plural:

N. ac. *vacantes, n. vacantia*
G. *vacantium*
D-Abl. *vacantibus*

Gerunziu

G. *vacandi*
D. *vacando*
Ac. *vacandum*
Abl. *vacando*

Supin:

(vacatum)
vacatu

N. -vacantes
G. -vacantium
D. -vacantibus
Ac. -vacantes
Abl. -vacantibus

§ 56. Particularități ale conjugării I

1. La cele mai multe verbe de conjugarea I tema prezentului este egală cu tema verbală; *voca-* este în același timp temă verbală și tema prezentului.

La câteva verbe tema prezentului se formează prin adăugirea la tema verbală a vocalei *a*; ex. iurare: *iur-* tema verbală, *iura-* tema prezentului.

2. La indicativ prezent persoana I singular *-a-* din temă a fost înlocuită de desinența *o*: *voca-o* > *voco*.

3. La conjunctiv prezent *-a-* din temă a fost înlocuită de sufixul *-e-*: *voca-e-m* > *vocem*.

4. La cele mai multe verbe de conjugarea I tema perfectului se formează din tema verbală după cum urmează:

a) Marea majoritate au sufixul *-v-*; tema verbală: *voca-*
tema perfectului: *vocav-*

b) Cu sufixul *-u-*:

Infinitiv	Tema verbală	Tema perfectului
<i>crepāre</i>	<i>crepa-</i>	<i>crepu-</i> (<i>crepūi</i>)
<i>domāre</i>	<i>doma-</i>	<i>domu-</i> (<i>domūi</i>)
<i>sonāre</i>	<i>sona-</i>	<i>sonu-</i> (<i>sonūi</i>)
<i>vetāre</i>	<i>veta-</i>	<i>vetu-</i> (<i>vetūi</i>)
<i>secāre</i>	<i>seca-</i>	<i>secu-</i> (<i>secūi</i>)

c) Cu reduplicare, prin care înțelegem repetarea primei consoane și legarea ei cu un *-e-*, următoarele 2 verbe:

	Tema verbală	Tema perfectului
<i>dare</i>	<i>da</i>	<i>ded-</i> (<i>dedi</i>)
<i>stare</i>	<i>sta</i>	<i>stet-</i> (<i>steti</i>)

Compusele cu tema verbală formată din 2 silabe ale verbului *stare* au la tema perfectului alternanța vocalică *ē-ī*:

Infinitiv	Tema verbală	Tema perfectului
<i>constāre</i>	<i>consta-</i>	<i>constit-</i> (<i>constīti</i>)
<i>obstāre</i>	<i>obsta-</i>	<i>obstit-</i> (<i>obstīti</i>)
<i>praestāre</i>	<i>praesta-</i>	<i>praestit-</i> (<i>praestīti</i>)

d) Fără sufix, cu lungirea vocalei din tema verbală:

Infinitiv	Tema verbală	Tema perfectului
<i>iuvāre</i>	<i>iūv</i>	<i>iūv-</i> (<i>iūvi</i>)
<i>lavāre</i>	<i>lāv</i>	<i>lāv-</i> (<i>lavi</i>)

5. Tema supinului se formează, la verbele care au tema perfectului în *v*, prin:

a) Adăugirea sufixului *-tu* la tema verbală:

Infinitiv	Tema perfectului	Tema supinului
<i>vocāre</i>	<i>vocav-</i>	<i>vocatu-</i> (<i>vocātum</i>)

b) La cele cu tema perfectului în *-u*, tema supinului se formează cu sufixul *-i-tu-* adăugat la tema verbală:

Infinitiv	Tema perfectului	Tema supinului
<i>crepāre</i>	<i>crepu-</i>	<i>crepit-</i> (<i>crepītum</i>), etc.

c) Verbul *iuvāre* își formează tema supinului de la tema verbală redusă (*iū-*):

Tema verbală	Tema supinului
<i>iūv-</i>	<i>iutu-</i> (<i>iutum</i>)

d) Verbul *lavāre* își formează tema supinului printr-o alternanță fonetică: *v-u*:

Tema verbală	Tema supinului
<i>lav-</i>	<i>lautu-</i> (<i>lautum</i>)

Conjugarea a II-a

§ 57. Verbul *monēo*, *monēre*, *monūi*, *monītum* (a îndemna)

Indicativ

Prezent:	Perfect:
<i>monēo</i>	<i>monūi</i>
<i>mones</i>	<i>monuisti</i>
<i>monet</i>	<i>monuit</i>
<i>monēmus</i>	<i>monuimus</i>
<i>monētis</i>	<i>monuistis</i>
<i>monent</i>	<i>monuerunt</i> (<i>ēre</i>)

Imperfect:	Mai mult ca perf.
<i>monēbam</i>	<i>monuēram</i>
<i>monēbas</i>	<i>monuēras</i>
<i>monēbat</i>	<i>monuērat</i>
<i>monēbāmus</i>	<i>monuerāmus</i>
<i>monēbātis</i>	<i>monuerātis</i>
<i>monēbant</i>	<i>monuerant</i>

Viitor:	Viitor anterior:
<i>monēbo</i>	<i>monuēro</i>
<i>monēbis</i>	<i>monuēris</i>
<i>monēbit</i>	<i>monuērit</i>
<i>monēbimus</i>	<i>monuerimus</i>
<i>monēbitis</i>	<i>monueritis</i>
<i>monēbunt</i>	<i>monuerint</i>

Conjunctiv

Prezent:	Perfect:
<i>monēam</i>	<i>monuērim</i>
<i>monēas</i>	<i>monuēris</i>

monēat
moneāmus
moneātis
monēant

Imperfect:

monērem
monēres
monēret
monerēmus
monerētis
monērent

Imperativ

Prezent:

mone

monēte

Infinitiv

Prezent:

monēre

Viitor: monitūrus, -a, -um
monitūrum, -am, -um,
monitūri, -ae -a
monitūros, -as- a

Participiu

Prezent: monens, monentis, etc.

Gerunziu: G. monendi
D. monendo
Ac. monendum
Abl. monendo

Viitor: monitūrus, -a, -um

Supin: monitum
monitu

§ 58. Particularități ale conjugării a II-a.

1. La cele mai multe verbe de conjugarea a II-a tema prezentului se formează prin adăugirea la tema verbală a vocalei -e-

Infinitiv	Tema verbală	Tema prezentului
monēre	mon-	mone-

La câteva verbe tema prezentului este egală cu tema verbală:

Infinitiv	Tema verbală	Tema prezentului
flere	fle-	fle-
delēre	dele-	dele-
complēre	comple-	comple-

monuērit
monuerimus
monueritis
monuērint

Mai mult ca perf.:

monuissēm
monuisses
monuisset
monuissēmus
monuissētis
monuissent

Viitor:

monēto
monēto
monetōte
monento

Perfect:

monuisse

esse

2. Tema perfectului se formează în felul următor din tema verbală:

a) Sufixul {-u-}; cele mai multe verbe:

Infinitiv	Tema verbală	Tema perfectului
monēre	mon-	monu- (monūi)
habēre	hab-	habu- (habūi)
valēre	val-	vahu- (valūi)

b) Sufixul {-v-}; cele care au tema prezentului egală cu tema verbală:

Infinitiv	Tema verbală	Tema perfectului
delēre	dele-	delev- (delēvi)

c) Sufixul {-s-} (perfect sigmatic):

Infinitiv	Tema verbală	Tema perfectului
manēre	man-	mans- (mansi)
augēre	aug-	aux- (auxi)

Modificări fonetice:)

Infinitiv	Tema verbală	Tema perfectului
ridēre	rid-	ris- (risi)

Dentala cade înaintea lui s

Infinitiv	Tema verbală	Tema perfectului
fulgēre	fulg-	fuls- (fulsi)
torquēre	torqu-	tors- (torsi)

La unele verbe și velara cade înaintea lui s.

d) Reduplicare:

Infinitiv	Tema verbală	Tema perfectului
mordēre	mord-	momord- (momordi)
spondēre	spond-	spopond- (spopondi)
pendēre	pend-	pepend- (pependi)

e) Tema verbală cu lungirea vocalei:

Infinitiv	Tema verbală	Tema perfectului
vidēre	vid-	vid- (vidi)
movēre	mōv-	mōv- (movi)
sedēre	sēd-	sēd- (sedi)

f) Tema verbală fără lungirea vocalei:

Infinitiv	Tema verbală	Tema perfectului
prandēre	prand-	prand- (prandi)

3. Tema supinului se formează adăugînd la tema verbală:

a) Sufixul {-itu-} la verbele care au tema perfectului în -u-:

	monūi	monitum
Excepții:	docūi	doctum
	miscūi	mixtum

b) Sufixul *-tu-* la verbe care au tema perfectului în *-v-*:
delēvi delētum

c) Sufixul *-su-* la verbe care au tema perfectului în *-s-*, reduplicată sau terminată în dentală:

mansi — mansum
momordi — morsum
vidi — visum

4. Multe verbe de conjugarea a II-a nu au supin:

timēo, timēre, timūi,
florēo, florēre, florūi,
egēo, egēre, egūi, etc.

Conjugarea a III-a.

§ 59. Verbul *mitto, mittere, misi, missum* (a trimite)

Indicativ

Prezent:	Perfect:
<i>mitto</i>	<i>misi</i>
<i>mittis</i>	<i>misisti</i>
<i>mittit</i>	<i>misit</i>
<i>mittimus</i>	<i>misimus</i>
<i>mittitis</i>	<i>misistis</i>
<i>mittunt</i>	<i>miserunt (ēre)</i>
Imperfect:	Mai mult ca perf.:
<i>mittēbam</i>	<i>misēram</i>
<i>mittēbas</i>	<i>misēras</i>
<i>mittēbat</i>	<i>misērat</i>
<i>mittebāmus</i>	<i>miserāmus</i>
<i>mittebātis</i>	<i>miserātis</i>
<i>mittēbant</i>	<i>misērant</i>
Viitor:	Viitor anterior:
<i>mittam</i>	<i>misēro</i>
<i>mittes</i>	<i>misēris</i>
<i>mittet</i>	<i>misērit</i>
<i>mittēmus</i>	<i>miserimus</i>
<i>mittētis</i>	<i>miseritis</i>
<i>mittent</i>	<i>misērint</i>

Conjunctiv

Prezent:	Perfect:
<i>mittam</i>	<i>misērim</i>
<i>mittas</i>	<i>misēris</i>

<i>mittat</i>	<i>misērit</i>
<i>mittāmus</i>	<i>miserimus</i>
<i>mittātis</i>	<i>miseritis</i>
<i>mittant</i>	<i>misērint</i>

Imperfect:

mittērem
mittēres
mittēret
mitterēmus
mitterētis
mittērent

Mai mult ca perf.:

misissem
misisses
misisset
misissēmus
misissētis
misissent

Imperativ

Prezent:
mitte

mittite

Viitor:

mittito
mittito
mittitote
mittunto

Infinitiv

Prezent:

mittere

Perfect:

misisse

Viitor: *missurus, -a, -um*
missurum, am, -um
missuri, -ae, -a
missuros, -as, -a } *esse*

Participiu

Prezent: *mittens, mittentis, etc.* Viitor: *missurus, -a, -um*

Gerunziu: G. *mittendi*

D. *mittendo*

Ac. *mittendum*

Abl. *mittendo*

Supin: *missum, missu*

Forme speciale ale unor verbe de conjugarea a III-a.

§ 60. Cîteva verbe de conjugarea a III-a au un *-i* la toate formele derivate din tema prezentului, cu excepția imperativului prezent, pers. II-a sing., și înainte de *r* (activ și pasiv).

Cele mai importante verbe din această categorie sînt următoarele:

capio, capere, cepi, captum (bne)
 cupio, cupere, cupivi, cupitum (dri)
 facio, facere, feci, factum
 fugio, fugere, fugi, fugitum (fugi)
 iacio, iacere, ieci, iactum
 pario, parere, pepēri, partum
 rapio, rapere, rapui, raptum

Compusele lor se conformează aceluiaşi reguli.

Indicativ

Prezent:	Imperfect:
capio	capiebam
capis	capiebas
capit	capiebat
capimus	capiebamus
capitis	capiebatis
capiunt	capiebant

Viitor:

capiam
 capies
 capiet
 capiēmus
 capiētis
 capient

Coniunctiv

Prezent:	Imperfect:
capiam	capērem
capias	capēres
capiat	capēret
capiāmus	caperēmus
capiātis	caperētis
capiant	capērent

Imperativ

Prezent:	Viitor:
cape	capito
capite	capito
	capitote
	capiunto

Participiu

Prezent: capiens
 capientis, etc.

Gerunziu: G. capiendi
 D. capiendo
 Ac. capiendum
 Abl. capiendo

§ 61. Particularităţi ale conjugării a III-a

1. La indicativul prezent desinenţele se leagă de temă cu ajutorul vocalelor tematice *i* şi *u*.
2. La indicativul imperfect apare un *-e-* înainte de sufix.
3. La infinitivul prezent şi la conjunctivul imperfect vocala tematică este *ē*. Vocala tematică se găseşte şi la verbele a căror temă se termină în vocala *-u*, precum şi la pers. III pl. a verbelor de tipul lui *capio*.
4. Formarea temei prezentului.

a) Egală cu tema verbală:

Infinitiv	Tema verbală	Tema prezentului
scribere	scrib-	scrib- (scribo)
statuere	statu-	statu- (statuo)

b) Inserţia nazală (*n* sau *m*) în tema verbală:

Infinitiv	Tema verbală	Tema prezentului
scindere	scid-	scind- (scindo)
frangere	frag-	frag- (frango)
rumpere	rup-	rump- (rumpo)

c) Adăugirea unui *-n-* la tema verbală:

Infinitiv	Tema verbală	Tema prezentului
contemnere	contem-	contemn- (contemno)

d) Adăugirea unui *-t-* la tema verbală:

Infinitiv	Tema verbală	Tema prezentului
flectere	flec-	flect- (flecto)

e) Reduplicarea consoanei iniţiale urmată de un *-i-*:

Infinitiv	Tema verbală	Tema prezentului
gignere	gēn-	gig(e)n- (gigno)

g) Adăugirea grupului consonantic *-sc-* la aşa zisele verbe inchoative

Infinitiv	Tema verbală	Tema prezentului
noscere	no-	nosc- (nosco)
crescere	cre-	cresc- (cresco)

5. Formarea temei perfectului:

a) Sufixul -s-; cele mai multe verbe:

Infinitiv	Tema verbală	Tema perfectului
<i>carpĕre</i>	<i>carp-</i>	<i>carps-</i> (<i>carpsi</i>)
<i>sculpĕre</i>	<i>sculp-</i>	<i>sculps-</i> (<i>sculpsi</i>)
<i>serpĕre</i>	<i>serp-</i>	<i>serps-</i> (<i>serpsi</i>)

Prin adăugirea acestui sufix la tema verbală se produc și unele schimbări fonetice; mai importante sînt următoarele:

Infinitiv	Tema verbală	Tema perfectului
<i>scribĕre</i>	<i>scrib-</i>	<i>scrips-</i> (<i>scripsi</i>)
<i>dicĕre</i>	<i>dic-</i>	<i>dix-</i> (<i>dixi</i>)
<i>regĕre</i>	<i>reg-</i>	<i>rex-</i> (<i>rex</i>)
<i>cedĕre</i>	<i>ced-</i>	<i>cess-</i> (<i>cessi</i>)
<i>spargĕre</i>	<i>sparg-</i>	<i>spars-</i> (<i>sparsi</i>)
<i>laedĕre</i>	<i>laed-</i>	<i>laes-</i> (<i>laesi</i>)

b) Sufixul -u-:

Infinitiv	Tema verbală	Tema perfectului
<i>alĕre</i>	<i>al-</i>	<i>alu-</i> (<i>alŭi</i>)
<i>colĕre</i>	<i>col-</i>	<i>colu-</i> (<i>colŭi</i>)
<i>consulĕre</i>	<i>consul-</i>	<i>consulu-</i> (<i>consulŭi</i>)
<i>serĕre</i>	<i>ser-</i>	<i>seru-</i> (<i>serŭi</i>)
<i>gemĕre</i>	<i>gem-</i>	<i>gemu-</i> (<i>gemŭi</i>)

c) Sufixul -v-:

Infinitiv	Tema verbală	Tema perfectului
<i>crescĕre</i>	<i>cre-</i>	<i>crev-</i> (<i>crevi</i>)
<i>sinĕre</i>	<i>si-</i>	<i>siv-</i> (<i>sivi</i>)

d) Reduplicare;

Reduplicarea are loc de obicei cu modificări vocalice:

	Infinitiv	Tema verbală	Tema perfectului
<i>a-e:</i>	<i>fallĕre</i>	<i>fal-</i>	<i>fefell-</i> (<i>fefelli</i>)
	<i>parcĕre</i>	<i>parc-</i>	<i>peperc-</i> (<i>peperci</i>)
<i>a-i:</i>	<i>cadĕre</i>	<i>cad-</i>	<i>cecid-</i> (<i>cecid</i>)
	<i>tangĕre</i>	<i>tag-</i>	<i>tetig-</i> (<i>tetigi</i>)
<i>e-u:</i>	<i>pellĕre</i>	<i>pel-</i>	<i>pepul-</i> (<i>pepŭli</i>)

e) Lungirea vocalei din tema verbală (fără sufix):

Infinitiv	Tema verbală	Tema perfectului
<i>legĕre</i>	<i>lĕg-</i>	<i>lĕg-</i> (<i>legi</i>)
<i>fundĕre</i>	<i>fŭd-</i>	<i>fŭd-</i> (<i>fudi</i>)
<i>vincĕre</i>	<i>vīc-</i>	<i>vīc-</i> (<i>vici</i>)
<i>rumpĕre</i>	<i>rŭp-</i>	<i>rŭp-</i> (<i>rupi</i>)

Cu alternanțe vocalice: *a-e*:

Infinitiv	Tema verbală	Tema perfectului
<i>agĕre</i>	<i>ăg-</i>	<i>ĕg-</i> (<i>egi</i>)
<i>frangĕre</i>	<i>frăg-</i>	<i>frĕg-</i> (<i>fregi</i>)

f) Tema verbală neschimbată:

Infinitiv	Tema verbală	Tema perfectului
<i>vertĕre</i>	<i>vert-</i>	<i>vert-</i> (<i>verti</i>)
<i>visĕre</i>	<i>vīs-</i>	<i>vīs-</i> (<i>visi</i>)
<i>defendĕre</i>	<i>defend-</i>	<i>defend-</i> (<i>defendi</i>)

Toate verbele care au tema verbală în -u- au tema perfectului egală cu tema verbală

Infinitiv	Tema verbală	Tema perfectului
<i>tribuĕre</i>	<i>tribu-</i>	<i>tribu-</i> (<i>tribŭi</i>)

6. Formarea temei supinului. Se adaugă la tema verbală:

a) Sufixul -tu- și -itu-:

α) Verbele care au tema perfectului în -u- și -v-

Infinitiv	Perfect	Supin
<i>alĕre</i>	<i>alŭi</i>	<i>altum</i>
<i>consulĕre</i>	<i>consulŭi</i>	<i>consultum</i>
<i>serĕre</i>	<i>serŭi</i>	<i>sertum</i>
<i>gemĕre</i>	<i>gemŭi</i>	<i>gemitum</i>
<i>vomĕre</i>	<i>vomŭi</i>	<i>vomitum</i>
<i>crescĕre</i>	<i>crevi</i>	<i>cretum</i>
<i>sinĕre</i>	<i>sivi</i>	<i>situm</i>

La unele verbe se produc și alternanțe vocalice: *o-u*

Infinitiv	Perfect	Supin
<i>colĕre</i>	<i>colŭi</i>	<i>cultum</i>

Verbele care au la perfect *i* înainte de -v- au sufixul -itu-

Infinitiv	Perfect	Supin
<i>petĕre</i>	<i>petiui</i>	<i>petitum</i>
<i>laccessĕre</i>	<i>laccessiui</i>	<i>laccessitum</i>

β) Verbe care formează tema perfectului cu lungirea vocalei din tema verbală:

Infinitiv	Perfect	Supin
<i>rumpĕre</i>	<i>rŭpi</i>	<i>ruptum</i>
<i>vincĕre</i>	<i>vici</i>	<i>victum</i>

La unele se produc schimbări fonetice:

	Infinitiv	Perfect	Supin
<i>g-c:</i>	<i>agĕre</i>	<i>egi</i>	<i>actum</i>
	<i>legĕre</i>	<i>legi</i>	<i>lectum</i>
	<i>frangĕre</i>	<i>fregi</i>	<i>fractum</i>

γ) Verbe care au tema verbală terminată în velară sau labială (perf. în -s-), de obicei cu schimbări fonetice *g-c* și *b-p*:

Infinitiv	Perfect	Supin
<i>dicere</i>	<i>dixi</i>	<i>dictum</i>
<i>regere</i>	<i>rexī</i>	<i>rectum</i>
<i>scribere</i>	<i>scripsi</i>	<i>scriptum</i>
<i>sculpare</i>	<i>sculpsi</i>	<i>sculptum</i>
<i>carpere</i>	<i>carpsi</i>	<i>carptum</i>

b) Sufixul -su-:

α) Verbele care au tema verbală în dentală:

Infinitiv	Tema verbală	Supin
<i>ludere</i>	<i>lud-</i>	<i>lusum</i>
<i>laedere</i>	<i>laed-</i>	<i>laesum</i>
<i>cedere</i>	<i>ced-</i>	<i>cessum</i>
<i>vertere</i>	<i>vert-</i>	<i>versum</i>
Excepție: <i>tendere</i>	<i>tend-</i>	<i>tentum</i>

β) Unele verbe cu tema verbală în velară:

<i>spargere</i>	<i>sparg-</i>	<i>sparsum</i>
<i>figere</i>	<i>fig-</i>	<i>fixum</i>
<i>mergere</i>	<i>merg-</i>	<i>mersum</i>

Observație: Sînt numeroase verbe de conjugarea a III-a care nu au supin:
congruere, congruere, congrui,
posco, poscere, poposci,
disco, discere, didici, etc.

Conjugarea a IV-a

§ 62. Verbul *nutrio, nutrire, nutriui, nutritum* (a hrăni)

Indicativ

Prezent:	Perfect:
<i>nutrio</i>	<i>nutriui</i>
<i>nutris</i>	<i>nutrivisti</i>
<i>nutrit</i>	<i>nutriuit</i>
<i>nutrimus</i>	<i>nutrivimus</i>
<i>nutritis</i>	<i>nutrivistis</i>
<i>nutriunt</i>	<i>nutrivērunt (ēre)</i>
Imperfect:	Mai mult ca perf.:
<i>nutriebam</i>	<i>nutrivēram</i>
<i>nutriebas</i>	<i>nutrivēras</i>
<i>nutriebat</i>	<i>nutrivērat</i>
<i>nutriebāmus</i>	<i>nutriverāmus</i>
<i>nutriebātis</i>	<i>nutriverātis</i>
<i>nutriebant</i>	<i>nutrivērāt</i>

Viitor:

nutriam
nutries
nutriet
nutriēmus
nutriētis
nutrient

Viitorul anterior:

nutrivēro
nutrivēris
nutrivērit
nutriverimus
nutriveritis
nutrivērint

Conjunctiv

Prezent:

nutriam
nutrias
nutriat
nutriāmus
nutriātis
nutriant

Perfect:

nutrivērim
nutrivēris
nutrivērit
nutriverimus
nutriveritis
nutrivērint

Imperfect:

nutrirem
nutrires
nutriret
nutriremus
nutriretis
nutrirent

Mai mult ca perf.:

nutrivissem
nutrivisses
nutrivisset
nutrivissemus
nutrivissetis
nutrivissent

Imperativ

Prezent:

nutri
nutrite

Viitor:

nutrito
nutrito
nutritote
nutriunto

Infinitiv

Prezent:

nutrire

Perfect:

nutrivisse

Viitor: *nutriturus, -a, -um*
nutriturum, -am, -um
nutrituri, -ae, -a
nutrituros, -as, -a

} *esse*

Participiu

Prezent:	Viitor:
<i>nutriens, nutrientis, etc.</i>	<i>nutriturus, -a, -um</i>
Gerunziu: G. <i>nutriendi</i> D. <i>nutriendo</i> Ac. <i>nutriendum</i> Abl. <i>nutriendo</i>	
Supin: <i>nutritum</i> <i>nutritu</i>	

§ 62. Particularități ale conjugării a IV-a.

1. La indicativ prezent și la imperativ viitor, persoana a III-a plural, între temă și desinență se intercalează *u*: *audi-u-nt, audi-u-nto*.

2. La indicativ imperfect apare un *-ē-* înainte de sufix.

3. Formarea temei prezentului:

a) Egală cu tema verbală:

Infinitiv	Tema verbală	Tema prezentului
<i>audire</i>	<i>audi-</i>	<i>audi-</i>

Adăugirea unui *-i-* la tema verbală:

Infinitiv	Tema verbală	Tema prezentului
<i>sentire</i>	<i>sent-</i>	<i>senti-</i>

4. Formarea temei perfectului:

a) Sufixul *-v-*; cele mai multe verbe:

Infinitiv	Tema verbală	Tema perfectului
<i>audire</i>	<i>audi-</i>	<i>audiō-</i> (<i>audiōi</i>)
<i>sepelire</i>	<i>sepel-</i>	<i>sepeliō-</i> (<i>sepeliōi</i>)

b) Sufixul *-u-*:

Infinitiv	Tema verbală	Tema perfectului
<i>aperire</i>	<i>aper-</i>	<i>aperu-</i> (<i>aperūi</i>)
<i>operire</i>	<i>oper-</i>	<i>operu-</i> (<i>operūi</i>)

c) sufixul *-s-*:

Infinitiv	Tema verbală	Tema perfectului
<i>sentire</i>	<i>sent-</i>	<i>sens-</i> (<i>sensi</i>)
<i>vincere</i>	<i>vinc-</i>	<i>vinx-</i> (<i>vinxi</i>)

d) Tema verbală cu lungirea vocalei din temă:

Infinitiv	Tema verbală	Tema perfectului
<i>venire</i>	<i>ven-</i>	<i>ven-</i> (<i>veni</i>)

5. Formarea temei supinului.

a) Sufixul *-tu-*: toate verbele care au tema verbală terminată în *-i-* sau într-o consoană, cu excepția dentalei.

b) Sufixul *-su-*: verbele care au tema verbală terminată în dentală:

Infinitiv	Tema verbală	Supin
<i>sentire</i>	<i>sent-</i>	<i>sensum</i>

Observație: Verbele care n-au tema perfectului n-o au nici pe aceea a supinului.

§ 63. Particularități ale conjugării active

1. Indicativul perfect persoana a III-a plural, pe lângă desinența *-ērunt*, mare are și *-ēre*: *laboravēre, monuēre, legēre, audivēre*.

2. Verbele *dicere, ducere* și *facere* au imperativul prezent persoana II singular *dic, duc, fac*.

3. Forme sincopate:

a) *-vi-*, *-ve* sau numai *-v-* cad înainte de *s* și *r*:

<i>laborasti</i>	pentru	<i>laboravisti</i>	<i>audisti</i>	pentru	<i>audivisti</i>
<i>laborastis</i>	»	<i>laboravistis</i>	<i>audistis</i>	»	<i>audivistis</i>
<i>laborārunť</i>	»	<i>laboravērunt</i>	<i>audiērunt</i>	»	<i>audivērunt</i>
<i>laborārim</i>	»	<i>laboravērim</i>	<i>audiērim</i>	»	<i>audivērim</i>
<i>laborāram</i>	»	<i>laboravēram</i>	<i>audiēram</i>	»	<i>audivēram</i>
<i>laborassem</i>	»	<i>laboravissem</i>	<i>audissem</i>	»	<i>audivissem</i>
<i>laborasse</i>	»	<i>laboravisse</i>	<i>audisse</i>	»	<i>audivisse</i>

4). Toate verbele au la participiul prezent, ablativ singular, terminația *-e*.

Diateza pasivă

Conjugarea I

§ 64. verbul. *vocor, vocāri, vocātus sum*

Indicativ

Prezent:	Perfect:
<i>vocor</i>	<i>vocatus, -a, -um</i>
<i>vocāris</i>	
<i>vocātur</i>	
<i>vocāmur</i>	
<i>vocāmini</i>	
<i>vocantur</i>	
	<i>sum</i>
	<i>es</i>
	<i>est</i>
	<i>sumus</i>
	<i>estis</i>
	<i>sunt</i>
Imperfect:	Mai mult ca perf.:
<i>vocābar</i>	<i>vocātus, -a, -um,</i>
<i>vocabāris</i>	
<i>vocabātur</i>	
	<i>eram</i>
	<i>eras</i>
	<i>erat</i>

vocabāmur
vocabamini
vocabantur

vocati, -ae, -a { erāmus
erātis
erant

Viitor:

Viitor anterior:

vocābor
vocabēris (re)
vocabitur

vocātus, -a, -um { ero
eris
erit

vocabimur
vocabimini
vocabuntur

vocāti, -ae, -a { erimus
eritis
erunt

Conjunctiv

Prezent:

Perfect:

vocer
vocēris
vocetur

vocātus, -a, -um { sim
sis
sit

vocemur
vocemini
vocentur

vocāti, -ae, -a { simus
sitis
sint

Imperfect:

Mai mult ca perf.

vocārer
vocarēris
vocaretur

vocātus, -a, -um { essem
esses
esset

vocarēmur
vocaremini
vocarentur

vocāti, -ae, -a { essēmus
essētis
essent

Imperativ

Prezent:

Viitor:

vocāre
vocamini

vocātor
vocātor
vocantor

Infinitiv

Prezent:

Perfect:

vocari

vocātus, -a, -um
vocatum, -am, -um
vocāti, -ae, -a
vocātos, -as, -a { esse

Viitor: vocātum iri

Participiu

Gerundiv

Perfect

vocandus, -a, -um

vocātus, -a, -um

Conjugarea a II-a

§ 65. Verbul monēor, monēri, monitus sum

Indicativ

Prezent:

Perfect:

monēor
monēris
monetur

monitus, -a, -um { sum
es
est

monēmur
monemini
monentur

moniti, -ae, -a, { sumus
estis
sunt

Imperfect:

Mai mult ca perf.:

monēbar
monebāris
monebatur
monebāmur
monebamini
monebantur

monitus, -a, -um { eram
eras
erat
erāmus
erātis
erant

Viitor:

Viitor anterior:

monēbor
monebēris (re)
monebitur
monebimur
monebimini
monebuntur

monitus, -a, -um { ero
eris
erit
erimus
eritis
erunt

Conjunctiv

Prezent:

Perfect:

monēar
moneāris
moneatur
moneāmur
moneamini
moneantur

monitus, -a, -um { sim
sis
sit
simus
sitis
sint

Imperfect:

monērer
monerēris
monerētur
monerēmur
moneremīni
monerentur

Mai mult ca perf.

monitus, -a, -um

moniti, -ae, -a

{ essem
esses
esset
essēmus
essētis
essent

Imperativ

Prezent:

monēre
monemīni

Viitor:

monētor
monētor
monentor

Infinitiv

Prezent

monēri

Perfect:

monitus, -a, -um
monitum, -am, -um,
moniti, -ae, -a
monitos, -as, -a

} esse

Viitor: monitum iri

Participiu

Gerundiv

monendus, -a, -um

Perfect:

monitus, -a, um

Conjugarea a III-a

§ 66. Verbul mittor, mitti, missus sum

Indicativ

Prezent:

mittor
mittēris
mittitur
mittimur
mittimīni
mittuntur

Perfect:

missus, -a, -um

missi, -ae, -a

{ sum
es
est
sumus
estis
sunt

Imperfect:

mittēbar
mittebāris
mittebātur

Mai mult ca perf.:

missus, -a, -um

{ eram
eras
erat

mittebāmur
mittebamīni
mittebantur

missi-, -ae, -a

{ erāmus
erātis
erant

Viitor:

mittar
mittēris (re)
mittetur
mittēmur
mittemīni
mittentur

Viitorul anterior:

missus, -a, -um

missi, -ae, -a

{ ero
eris
erit
erīmus
erītis
erunt

Conjunctiv

Prezent:

mittar
mittāris
mittatur
mittāmur
mittamīni
mittantur

Perfect:

missus, -a, um,

missi, -ae, -a

{ sim
sis
sit
simus
sitis
sint

Imperfect:

mittērer
mitterēris
mitterētur
mitterēmur
mitteremīni
mitterentur

Mai mult ca perf.:

missus, -a, -um

missi, -ae, -a

{ essem
esses
esset
essēmus
essētis
essent

Imperativ

Prezent:

mittēre

mittimīni

Viitor:

mittitor
mittitor
mittuntor

Infinitiv

Prezent:

mitti

Perfect:

missus, -a, -um
missum, -am, -um
missi, -ae, -a
missos, -as, -a

{ esse

Viitor: missum iri

Gerundiv	Participiu
<i>mittendus, -a, -um</i>	Perfect:
	<i>missus, -a, -um</i>

Conjugarea a IV-a

§ 67. Verbul *nutrīor, nutrīri, nutrītus sum*

Indicativ	
Prezent:	Perfect:
<i>nutrīor</i>	<i>nutrītus, -a, -um</i> { <i>sum</i>
<i>nutrīris</i>	<i>est</i>
<i>nutrītur</i>	<i>est</i>
<i>nutrīmur</i>	<i>sumus</i>
<i>nutrimīni</i>	<i>estis</i>
<i>nutriuntur</i>	<i>sunt</i>
Imperfect:	Mai mult ca perf.:
<i>nutriēbar</i>	<i>nutrītus, -a, -um</i> { <i>eram</i>
<i>nutriēbāris</i>	<i>eras</i>
<i>nutriēbātur</i>	<i>erat</i>
<i>nutriēbāmur</i>	<i>erāmus</i>
<i>nutriēbamīni</i>	<i>erātis</i>
<i>nutriebantur</i>	<i>erant</i>
Viitor:	Viitor anterior:
<i>nutriar</i>	<i>nutrītus, -a, -um</i> { <i>ero</i>
<i>nutriēris (re)</i>	<i>eris</i>
<i>nutriētur</i>	<i>erit</i>
<i>nutriēmur</i>	<i>erīmus</i>
<i>nutriēmīni</i>	<i>erītis</i>
<i>nutrientur</i>	<i>erunt</i>

Conjunctiv

Prezent:	Perfect:
<i>nutrīr</i>	<i>nutrītus, -a, -um</i> { <i>sim</i>
<i>nutriāris</i>	<i>sis</i>
<i>nutriātur</i>	<i>sit</i>
<i>nutriāmur</i>	<i>simus</i>
<i>nutriamīni</i>	<i>sitis</i>
<i>nutriantur</i>	<i>sint</i>

Imperfect:	Mai mult ca perf.:
<i>nutrīrer</i>	<i>nutrītus, -a, -um</i> { <i>essem</i>
<i>nutrīrēris</i>	<i>esses</i>
<i>nutrīrētur</i>	<i>esset</i>
<i>nutrīrēmur</i>	<i>nutrīti, -ae, -a</i> { <i>essēmus</i>
<i>nutrivemīni</i>	<i>essētis</i>
<i>nutriventur</i>	<i>essent</i>

Imperativ

Prezent:	Viitor:
<i>nutrīre</i>	<i>nutrītor</i>
<i>nutrimīni</i>	<i>nutrītor</i>
	<i>nutriuntor</i>

Infinitiv

Prezent:	Perfect:
<i>nutriri</i>	<i>nutrītus, -a, -um</i>
	<i>nutritum, -am, -um</i> { <i>esse</i>
	<i>nutrīti, -ae, -a</i>
	<i>nutritos, -as, -a</i>

Viitor: *nutritum iri* fore ut + conj.

Participiu

Gerundiv	Perfect:
<i>nutriendus, -a, -um</i>	<i>nutrītus, -a, -um</i>

§ 68. Particularități ale diatezei pasive

1. Desinența *-ris* (pers. II sing.) este adeseori înlocuită cu *-re*; ex.: *vocabere (vocabēris)*, *vocabare (vocabāris)*, *vocarere (vocarēris)*.
La indicativ prezent nu se găsește această desinență, căci s-ar putea confunda cu infinitivul prezent activ: *vocare, monere*, etc.
2. La verbele de conjugarea a III-a, pers. a II sing. ind. pr. pasiv și la verbele de conjugarea I și II, pers. II sing. viitor pasiv vocala tematică este *-e*.
2. Imperativul pasiv este rar întrebuințat, fiind înlocuit cu conjunctivul.
3. Infinitivul prezent la scriitorii arhaici și la poeți are sufixul *-ier*; ex.: *versarier (versāri)*.
4. Infinitivul viitor are formă invariabilă pentru toate genurile și numerele; de obicei este puțin întrebuințat, fiind înlocuit cu perifriza *fore ut* și conjunctivul. Ex.: *speras te laudatum iri* (Tu speri că vei fi laudat) = *speras fore ut laudēris*; *sperābas te laudatum iri* = *sperābas fore ut laudarēris*.

5. Participiile perfecte ale unor verbe și-au pierdut cu totul orice valoare verbală, devenind adevărate adjective; ex.: *argūtus* (de la *arguēre*), *falsus* (de la *fallēre*).

6. Participii perfecte cu sens activ:

cenātus (*cenāre*) = care a cinat
pransus (*prandēre*) = care a prânzit
potus (*potāre*) = care a băut
iurātus (*iurāre*) = care a jurat
conspirātus (*conspirāre*) = care a conspirat, etc.

7. Gerundivul verbelor de conjugarea a III-a și a IV-a avea la început -u- în loc de -e- înaintea terminației -ndus; ex.: *dicundus* (*dicendus*), *scribundus* (*scribendus*), etc. Această formă se mai întâlnește în textele juridice și la scriitorii arhaici și arhaizanți (Sallustius).

Conjugarea verbelor deponente

§ 68. Verbele deponente aparțin tuturor celor patru conjugări:

hortor, *hortāri*, *hortātus sum*, a *indēmna*
verēor, *verēri*, *verītus sum*, a se teme
sequor, *sequi*, *secūtus sum*, a urma
largior, *largiri*, *largītus sum*, a dărui

Dăm ca exemplificare conjugarea celui dintâi:

Indicativ

Prezent:

hortor
hortāris
hortātur
hortāmur
hortamini
hortantur

Perfect: :

hortātus, -a, -um { *sum*
es
est
hortāti, -ae, -a { *sumus*
estis
sunt

Imperfect:

hortābar
hortabāris
hortabātur
hortabāmur
hortabamini
hortabantur

Mai mult ca perf.:

hortātus, -a, -um { *eram*
eras
erat
hortāti, -ae, -a { *erāmus*
erātis
erant

Viitor:

hortābor
hortabēris
hortabitur
hortabimur
hortabimini
hortabuntur

Viitorul anterior:

hortātus, -a, -um { *ero*
eris
erit
hortāti, -ae, -a { *erimus*
eritis
erunt

Conjunctiv

Prezent:

horter
hortēris
hortētur
hortēmur
hortemini
hortentur

Perfect:

hortātus, -a, -um { *sim*
sis
sit
hortāti, -ae, -a { *simus*
sitis
sint

Imperfect:

hortārer
hortarēris
hortarētur
hortarēmur
hortaremini
hortarentur

Mai mult ca perf.:

hortātus, -a, -um { *essem*
esses
esset
hortāti, -ae, -a { *essēmus*
essētis
essent

Imperativ

Prezent:

hortāre
hortamini

Viitor:

hortātor
hortātor
hortantor

Infinitiv

Prezent:

hortāri

Perfect:

hortātus, -a, -um
hortātum, -am, -um
hortāti, -ae, -a
hortātos, -as, -a } *esse*

Viitor

hortatūrus, -a, -um
hortatūrum, -am, -um
hortatūri, -ae, -a
hortatūros, -as, -a } *esse*

Participiu

Prezent:

hortans, hortantis, etc.

Perfect:

hortātus, -a, -um

Viitor

hortatūrus, -a, -um

Gerundiv

hortandus, -a, -um

Gerunziu

G. hortandi
D. hortando
Ac. hortandum
Abl. hortando

Supin

hortātum
hortātu

Forme speciale ale unor verbe deponente de conjugarea a III-a

§ 69. Cîteva verbe deponente (*patiōr, moriōr, etc.*) se conjugă ca verbele de tipul *capiō*:

Indicativ

Prezent

patiōr
patēris
patiūtur
patiūmur
patimīni
patiuntur

Imperfect

patiebār
patiebāris
patiebātur
patiebāmur
patiebamīni
patiebantur

Viitor

patiār
patiēris
patiētur
patiēmur
patiemīni
patientur

Coniunctiv

Prezent

patiār
patiāris
patiātur
patiāmur
patiamīni
patiantur

Imperfect

patērer
paterēris
paterētur
paterēmur
pateremīni
paterentur

Imperativ

patēre
patimīni

Infinitiv

pati

Participiu

patiens, patientis

Gerunziu

patiendi, patiēdo
patiendum, patiēdo

Gerundiv

patiendus, -a, -um

§ 70. Particularități ale conjugării verbelor deponente.

1. Spre deosebire de diateza pasivă a verbelor active tranzitive, verbele deponente au desinența *-re* și la indicativ prezent persoana II singular (*hortare* pentru *hortaris, etc.*).

2. Verbele deponente au următoarele forme active: participiul prezent, participiul viitor, infinitivul viitor, gerunziul și supinul.

3. Verbele deponente cu sens activ tranzitiv au un gerundiv cu înțeles pasiv: *hortandus, -a, -um* (care trebuie să fie sfătuit).

Verbe semideponente

§ 71. În limba latină există patru verbe la care timpurile derivate din tema prezentului sînt active, iar cele derivate din tema perfectului sînt pasive; de aceea se numesc verbe semideponente. Acestea sînt următoarele:

audēo, audēre, ausus sum

gaudēo, gaudēre, gavīsus sum

solēo, solēre, solītus sum

fido, fidēre, fīsus sum, dimpreună cu compusele lui *confidēre, diffidēre*.

Observație: Au tema prezentului pasivă și tema perfectului activă: *revertor, reverti, reverti, și devertor, deverti, deverti*.

Conjugarea perifrastică activă

§ 72. Se cheamă astfel conjugarea participiului viitor al unui verb la modul indicativ, coniectiv și infinitiv cu ajutorul verbului *esse* la timpurile corespunzătoare, această formă de flexiune arată dorința, voința, intenția de a face ceva («a avea de gînd să», «a avea să», «a urma să»).

Iată conjugarea perifrastică a verbului *vocāre*.

Indicativ

Prezent:

vocatūrus, -a, -um { *sum*
es
est

Perfect:

vocatūrus, -a, -um { *fui*
fuisti
fuit

vocatūri, -ae, -a { *sumus*
estis
sunt

vocatūri, -ae, -a { *fuīmus*
fuistis
fuērunt

Imperfect:

vocatūrus, -a, -um { *eram*
eras
erat

Mai mult ca perf.:

vocatūrus, -a, -um { *fuēram*
fuēras
fuērat

vocatūri, -ae, -a { *erāmus*
erātis
erant

vocatūri, -ae, -a { *fuērāmus*
fuērātis
fuērāt

Viitor:		Viitorul anterior:	
<i>vocatūrus, -a, -um</i>	$\begin{cases} \text{ero} \\ \text{eris} \\ \text{erit} \end{cases}$	<i>vocatūrus, -a, -um</i>	$\begin{cases} \text{fuēro} \\ \text{fuēris} \\ \text{fuērit} \end{cases}$
<i>vocatūri, -ae, -a</i>	$\begin{cases} \text{erīmus} \\ \text{erītis} \\ \text{erunt} \end{cases}$	<i>vocatūri, -ae, -a</i>	$\begin{cases} \text{fuerīmus} \\ \text{fuerītis} \\ \text{fuērunt} \end{cases}$

Conjunctiv

Prezent:		Perfect:	
<i>vocatūrus, -a, -um</i>	$\begin{cases} \text{sim} \\ \text{sis} \\ \text{sit} \end{cases}$	<i>vocatūrus, -a, -um</i>	$\begin{cases} \text{fuērim} \\ \text{fuēris} \\ \text{fuērit} \end{cases}$
<i>vocatūri, -ae, -a</i>	$\begin{cases} \text{simus} \\ \text{sitis} \\ \text{sint} \end{cases}$	<i>vocatūri, -ae, -a</i>	$\begin{cases} \text{fuerīmus} \\ \text{fuerītis} \\ \text{fuērunt} \end{cases}$

Imperfect:		Mai mult ca perfect:	
<i>vocatūrus, -a, -um</i>	$\begin{cases} \text{essem} \\ \text{esses} \\ \text{esset} \end{cases}$	<i>vocatūrus, -a, -um</i>	$\begin{cases} \text{fuissem} \\ \text{fuisses} \\ \text{fuisset} \end{cases}$
<i>vocatūri, -ae, -a</i>	$\begin{cases} \text{essēmus} \\ \text{essētis} \\ \text{essent} \end{cases}$	<i>vocatūri, -ae, -a</i>	$\begin{cases} \text{fuissēmus} \\ \text{fuissētis} \\ \text{fuissent} \end{cases}$

Infinitiv

Prezent:		Perfect:	
<i>vocatūrus, -a, -um</i> <i>vocatūrum, -am, -um</i>	$\left. \begin{array}{l} \\ \end{array} \right\} \text{esse}$	<i>vocatūrus, -a, -um</i> <i>vocatūrum, -am, -um</i>	$\left. \begin{array}{l} \\ \end{array} \right\} \text{fuisse}$

Conjugarea perifrastică pasivă

§ 73. Se formează cu gerundivul unui verb și cu verbul *esse* la timpurile corespunzătoare; această formă de flexiune exprimă ideea de necesitate («trebuie să»).

Indicativ

Prezent:		Perfect:	
<i>vocandus, -a, -um</i>	$\begin{cases} \text{sum} \\ \text{es} \\ \text{est} \end{cases}$	<i>vocandus, -a, -um</i>	$\begin{cases} \text{fui} \\ \text{fuisti} \\ \text{fuit} \end{cases}$
<i>vocandi, -ae, -a</i>	$\begin{cases} \text{sumus} \\ \text{estis} \\ \text{sunt} \end{cases}$	<i>vocandi, -ae, -a</i>	$\begin{cases} \text{fuīmus} \\ \text{fuistis} \\ \text{fuērunt} \end{cases}$

Imperfect:

<i>vocandus, -a, -um</i>	$\begin{cases} \text{eram} \\ \text{eras} \\ \text{erat} \end{cases}$
<i>vocandi, -ae, -a</i>	$\begin{cases} \text{erāmus} \\ \text{erātis} \\ \text{erant} \end{cases}$

Mai mult ca perf.:

<i>vocandus, -a, -um</i>	$\begin{cases} \text{fuēram} \\ \text{fuēras} \\ \text{fuērat} \end{cases}$
<i>vocandi, -ae, -a</i>	$\begin{cases} \text{fuerāmus} \\ \text{fuerātis} \\ \text{fuērunt} \end{cases}$

Viitor:

<i>vocandus, -a, -um</i>	$\begin{cases} \text{ero} \\ \text{eris} \\ \text{erit} \end{cases}$
<i>vocandi, -ae, -a</i>	$\begin{cases} \text{erīmus} \\ \text{erītis} \\ \text{erunt} \end{cases}$

Viitor anterior:

<i>vocandus, -a, -um</i>	$\begin{cases} \text{fuēro} \\ \text{fuēris} \\ \text{fuērit} \end{cases}$
<i>vocandi, -ae, -a</i>	$\begin{cases} \text{fuerīmus} \\ \text{fuerītis} \\ \text{fuērunt} \end{cases}$

Conjunctiv

Prezent:		Perfect:	
<i>vocandus, -a, -um</i>	$\begin{cases} \text{sim} \\ \text{sis} \\ \text{sit} \end{cases}$	<i>vocandus, -a, -um</i>	$\begin{cases} \text{fuērim} \\ \text{fuēris} \\ \text{fuērit} \end{cases}$
<i>vocandi, -ae, -a</i>	$\begin{cases} \text{simus} \\ \text{sitis} \\ \text{sint} \end{cases}$	<i>vocandi, -ae, -a</i>	$\begin{cases} \text{fuerīmus} \\ \text{fuerītis} \\ \text{fuērunt} \end{cases}$

Imperfect:

<i>vocandus, -a, -um</i>	$\begin{cases} \text{essem} \\ \text{esses} \\ \text{esset} \end{cases}$
<i>vocandi, -ae, -a</i>	$\begin{cases} \text{essēmus} \\ \text{essētis} \\ \text{essent} \end{cases}$

Mai mult ca perf.:

<i>vocandus, -a, -um</i>	$\begin{cases} \text{fuissem} \\ \text{fuisses} \\ \text{fuisset} \end{cases}$
<i>vocandi, -ae, -a</i>	$\begin{cases} \text{fuissēmus} \\ \text{fuissētis} \\ \text{fuissent} \end{cases}$

Infinitiv

Prezent:		Perfect:	
<i>vocandus, -a, -um</i> <i>vocandum, -am, -um</i>	$\left. \begin{array}{l} \\ \end{array} \right\} \text{esse}$	<i>vocandus, -a, -um</i> <i>vocandum, -am, -um</i>	$\left. \begin{array}{l} \\ \end{array} \right\} \text{fuisse}$

Observație: Pe lângă forma personală, la diateza pasivă mai există și o formă impersonală, exprimată prin neutrul singular al gerundivului și având un subiect logic în dativ și sens activ:

ego vocandus sum = eu trebuie să fiu chemat (formă personală)

mihi vocandum est = eu trebuie să chem.

Această formă impersonală se întâlnește mai ales cu verbele intransitive: *pugnandum est* (trebuie să se dea lupta).

Verbe compuse

§ 74. Verbele compuse rezultă din unirea unui verb cu un alt cuvânt, de obicei cu o prepoziție. Prin această unire se produc unele alternanțe fonetice ale vocalelor din tema verbală. Iată pe cele mai importante:

$\begin{matrix} i & : & \text{facere} \dots \text{conficere}, \text{canere} \dots \text{concinere} \\ \swarrow \\ e & : & \text{parere} \dots \text{comperire} \\ \swarrow \\ u & : & \text{saltare} \dots \text{exsultare} \end{matrix}$
 $\begin{matrix} \check{e} - \check{i} & : & \text{emere} \dots \text{adimere}, \text{legere} \dots \text{diligere} \\ ae - \check{i} & : & \text{quaerere} \dots \text{inquirere} \\ au - \check{u} & : & \text{claudere} \dots \text{includere} \end{matrix}$

Compunerea aduce uneori modificări fonetice ale prepoziției:

$\begin{matrix} abs - as & : & \text{asportare} \\ ad - a & : & \text{aspicere} \\ & & \text{accedere}, \text{aggrēdi} \\ cum & \begin{cases} com & : & \text{comburere} \\ con & : & \text{concedere} \end{cases} \\ & & \text{colligere}, \text{corrigere} \end{matrix}$

$in - im$: imbuere

sau se asimilează cu lichida următoare: *illābi, irridere*

$\begin{matrix} ob - o & : & \text{omittere}, \text{operire} \\ & & \text{offendere}, \text{opponere} \end{matrix}$

$\begin{matrix} trans & \begin{cases} tran & : & \text{transilire (din transsilire)} \\ tra & : & \text{traducere.} \end{cases} \end{matrix}$

Verbe neregulate

§ 75. Conjugarea verbelor neregulate diferă de aceea a verbelor regulate numai la timpurile și modurile derivate din tema prezentului.

La timpurile și modurile derivate din celelalte teme flexiunea este regulată.

1) **fero, ferre, tuli, latum** (a purta).

Sînt neregulate cîteva forme ale temei prezentului, prin faptul că desinențele sînt legate de temă fără vocală tematică (de aceea se cheamă și forme atematiche de conjugare), și anume: indicativul prezent persoana a II-a și a III-a singular și persoana a II-a plural, conjunctiv imperfect, imperativ prezent și viitor (cu excepția persoanei a III-a plural) și infinitiv prezent.

La diateza pasivă indicativul prezent persoana a II-a plural are flexiune regulată.

Diateza activă

Indicativ

Prezent	Perfect
<i>fero</i>	<i>tuli</i>
<i>fers</i>	<i>tulisti</i>
<i>fert</i>	<i>tulit</i>
<i>ferimus</i>	<i>tulimus</i>
<i>fertis</i>	<i>tulistis</i>
<i>ferunt</i>	<i>tulerunt</i> (-ere)

Imperfect

ferēbam
ferēbas
ferēbat
ferebāmus
ferebātis
ferēbant

Mai mult ca perfect

tulēram
tulēras
tulērat
tulerāmus
tulerātis
tulērant

Viitor

feram
feres
feret
ferēmus
ferētis
ferent

Viitor anterior

tulēro
tulēris
tulērit
tulerimus
tuleritis
tulērint

Conjunctiv

Prezent

feram
feras
ferat
ferāmus
ferātis
ferant

Perfect

tulērim
tulēris
tulērit
tulerimus
tuleritis
tulērint

Imperfect

ferrem
ferres
ferret
ferrēmus
ferrētis
ferrent

Mai mult ca perfect

tulissem
tulisses
tulisset
tulissēmus
tulissētis
tulissent

Imperativ

Prezent

fer
fer te

Viitor

ferto
ferto
fertote
ferunto

Infinitiv

Prezent

ferre

Perfect

tulisse

Participiu

Prezent	Viitor
ferens, ferentis	laturus, -a, -um

Gerunziu

G ferendi
D ferendo
Ac ferendum
Ab ferendo

Diateza pasivă

Indicativ

Prezent	Imperfect	Perfect	Mai mult ca perfect
feror	ferēbar	latus, -a, -um	latus, -a, -um
feris	ferēbaris		
fertur	ferēbatur		
ferimur	ferēbāmur	lati, -ae, -a	lati, -ae, -a
ferimini	ferēbamini		
feruntur	ferēbantur		

Viitor

ferax
 ferēris
 ferētur

ferēmur
 ferēmini
 ferentur

Viitor anterior

latus, -a, -um
 lati, -ae, -a
 ero
 eris
 erit
 erimus
 eritis
 erunt

Conjunctiv

Prezent	Imperfect	Perfect	Mai mult ca perfect
ferar	ferrer	latus, -a, -um	latus, -a, -um
feraris	ferrēris		
feratur	ferrētur		
ferāmur	ferrēmur	lati, -ae, -a	lati, -ae, -a
ferāmini	ferremini		
ferantur	ferrentur		

Imperativ

Prezent

ferre
 ferimini

Infinitiv

Prezent	Perfect	Viitor
ferri	latus, -a, -um latus, -am, -um	esse latus iri

Participiu

Perfect

latus, -a, -um

Gerundiv

ferendus, -a, -um

La fel se conjugă și compusele:

adfēro, adferre, attūli, allātum (a aduce)
confēro, conferre, contūli, collātum (a aduna)
diffēro, differre, distūli, dillātum (a despărți)
effēro, efferre, extūli, elātum (a scoate)
infēro, inferre, intūli, illātum (a duce în)
offēro, offerre, obtūli, oblātum (a pune în față)
praefēro, praeferre, praetūli, praelātum (a duce înainte)
refēro, referre, rettūli, relātum (a duce înapoi)
aufēro, auferre, abstūli, ablātum (a lua)
suffēro, sufferre, sustūli, sublātum (a duce sub).

2) edo, edere (esse), edi, esum (a mânca).

Neregularitatea acestui verb constă în faptul că, pe lângă formele regulate, el poate avea unele forme asemănătoare acelorale ale verbului *esse*, la indicativ prezent, conjunctiv imperfect, imperativ prezent și viitor și infinitiv prezent.

Indicativ

Prezent	Imperfect	Perfect	Mai mult ca perfect
edo	edēbam	edi	edēram
edis, es	edēbas	edisti	edēras
edit, est	edēbat	edit	edērat
edimus	edebāmus	edimus	ederāmus
editis, estis	edebātis	edistis	ederātis
edunt	edebant	edērunt	ederant

Viitor

edam
 edes
 edet
 edēmus
 edētis
 edent

Viitor anterior

edēro
 edēris
 edērit
 ederimus
 ederitis
 edērunt

Conjunctiv

Prezent	Imperfect	Perfect	Mai mult ca perf.
<i>edam</i>	<i>edērem, esse m</i>	<i>edērim</i>	<i>edissem</i>
<i>edas</i>	<i>edēres, esse s</i>	<i>edēris</i>	<i>edis ses</i>
<i>edat</i>	<i>edēret, esse t</i>	<i>edērit</i>	<i>edis set</i>
<i>edāmus</i>	<i>ederēmus, esse m u s</i>	<i>ederimus</i>	<i>edissēmus</i>
<i>edātis</i>	<i>ederētis, esse t i s</i>	<i>ederitis</i>	<i>edissētis</i>
<i>edant</i>	<i>edērent, esse n t</i>	<i>edērint</i>	<i>edissent</i>

Imperativ

Prezent	Viitor
<i>ede, e s</i>	<i>edīto, e s t o</i>
	<i>edīto, e s t o</i>
	<i>editōte, e s t ō t e</i>
<i>edite, e s t e</i>	<i>edunto</i>

Infinitiv

Prezent	Perfect
<i>edere, esse</i>	<i>edis se</i>

Participiu

Prezent	Viitor
<i>edens, edentis</i>	<i>esūrus, -a, -um</i>

Gerunziu

edendi
edendo
edendum
edendo

Observații: 1. La conjunctiv prezent are și formele *edim, edis, edit*, etc.
2. Forme de pasiv impersonal: *editur* (estur) și *ederetur* (essetur).
3. La fel se conjugă și compusul *comedere*.

3) volo, velle, volui (a voi).

Acest verb prezintă următoarele neregularități la timpurile derivate din tema prezentului:

a) Are două teme: una *vel-*, care apare și sub formele *vol-* și *vul-*, cu alternanța vocalei din temă: *e -o- u*; a doua temă este *vi-*, numai la persoana a II-a singular a indicativului prezent.

b) Are forme în care desinențele se leagă de temă fără vocală tematică.

c) Are la conjunctiv prezent sufixul *-i-*.

Indicativ

Prezent	Imperfect	Perfect	Mai mult ca perfect
<i>volo</i>	<i>volēbam</i>	<i>volūi</i>	<i>voluēram</i>
<i>vis</i>	<i>volēbas</i>	<i>voluisti</i>	<i>voluēras</i>
<i>vult</i>	<i>volēbat</i>	<i>voluit</i>	<i>voluērat</i>
<i>volūmus</i>	<i>volebāmus</i>	<i>voluimus</i>	<i>voluerāmus</i>
<i>vultis</i>	<i>volebātis</i>	<i>voluistis</i>	<i>voluerātis</i>
<i>volunt</i>	<i>volēbant</i>	<i>voluērunt</i>	<i>voluērant</i>

Viitor

volam
voles
volet
volēmus
volētis
volent

Viitor anterior

voluēro
voluēris
voluērit
voluerimus
volueritis
voluērint

Conjunctiv

Prezent	Imperfect	Perfect	Mai mult ca perfect
<i>velim</i>	<i>vellem</i>	<i>voluērim</i>	<i>voluissem</i>
<i>velis</i>	<i>velles</i>	<i>voluēris</i>	<i>voluisses</i>
<i>velit</i>	<i>vellet</i>	<i>voluērit</i>	<i>voluisset</i>
<i>velimus</i>	<i>vellēmus</i>	<i>voluerimus</i>	<i>voluissēmus</i>
<i>velitis</i>	<i>vellētis</i>	<i>volueritis</i>	<i>voluissētis</i>
<i>velint</i>	<i>vellent</i>	<i>voluērint</i>	<i>voluissent</i>

Infinitiv

Prezent	Perfect
<i>velle</i>	<i>voluisse</i>

Participiu

Prezent
volens

Nu are imperativ, gerunziu și supin.

Observație: La conjunctiv imperfect și infinitiv prezent consoana sufixului se asimilează.

4) nolo, nolle, nolui (a nu voi).

Este un compus negat al verbului *volo*: *ne volo* > *novolo* > *nolo*. Apoi *ne* a fost înlocuit cu *non*; de aici formele necontrase de la indicativul prezent.

Indicativ

Prezent	Imperfect	Perfect	Mai mult ca perfect
<i>nolo</i>	<i>nolēbam</i>	<i>nolui</i>	<i>noluēram</i>
<i>non vis</i>	<i>nolēbas</i>	<i>noluisti</i>	<i>noluēras</i>
<i>non vult</i>	<i>nolēbat</i>	<i>noluit</i>	<i>noluērat</i>
<i>nolūmus</i>	<i>nolēbāmus</i>	<i>noluimus</i>	<i>noluerāmus</i>
<i>non vultis</i>	<i>nolēbātis</i>	<i>noluistis</i>	<i>noluerātis</i>
<i>nolunt</i>	<i>nolēbant</i>	<i>noluerunt</i>	<i>noluerant</i>

Viitor

nolam
noles
nolet
nolēmus
nolētis
nolent

Viitor anterior

noluēro
noluēris
noluērit
noluerimus
nolueritis
noluerint

Coniunctiv

Prezent	Imperfect	Perfect	Mai mult ca perfect
<i>nolim</i>	<i>nollem</i>	<i>noluerim</i>	<i>noluissem</i>
<i>nolis</i>	<i>nolles</i>	<i>nolueris</i>	<i>noluisset</i>
<i>nolit</i>	<i>nollet</i>	<i>noluerit</i>	<i>noluisset</i>
<i>nolūmus</i>	<i>nollēmus</i>	<i>noluerimus</i>	<i>noluissemus</i>
<i>nolītis</i>	<i>nollētis</i>	<i>nolueritis</i>	<i>noluissetis</i>
<i>nolint</i>	<i>nollent</i>	<i>noluerint</i>	<i>noluisissent</i>

Imperativ

Prezent

noli
nolite

Viitor

nolito
nolito
nolitote

Infinitiv

Prezent

nolle

Perfect

noluisse

Nu are participiu, gerunziu și supin.

5) **malo, malle, malui** (a prefera).

Este un compus al lui *volo* cu adverbul *magis*: *mag(i)s volo* > *mauolo*; apoi a fost înlocuit cu *malo*, care este o formă analogică după *nolo*, având exact aceeași repartiție silabică.

Indicativ

Prezent	Imperfect	Perfect	Mai mult ca perfect
<i>malo</i>	<i>malēbam</i>	<i>malui</i>	<i>maluēram</i>
<i>maui</i>	<i>malēbas</i>	<i>maluisti</i>	<i>maluēras</i>
<i>mauult</i>	<i>malēbat</i>	<i>maluit</i>	<i>maluērat</i>
<i>malūmus</i>	<i>malebāmus</i>	<i>maluimus</i>	<i>maluerāmus</i>
<i>mauultis</i>	<i>malebātis</i>	<i>maluistis</i>	<i>maluerātis</i>
<i>maunt</i>	<i>malebant</i>	<i>maluerunt</i>	<i>maluerant</i>

Viitor

malam
males
malet
malēmus
malētis
malent

Viitor anterior

maluēro
maluēris
maluērit
maluerimus
malueritis
maluerint

Coniunctiv

Prezent	Imperfect	Perfect	Mai mult ca perfect
<i>malim</i>	<i>mallem</i>	<i>maluerim</i>	<i>maluissem</i>
<i>malis</i>	<i>malles</i>	<i>malueris</i>	<i>maluisses</i>
<i>malit</i>	<i>mallet</i>	<i>maluerit</i>	<i>maluisset</i>
<i>malūmus</i>	<i>mallēmus</i>	<i>maluerimus</i>	<i>maluissēmus</i>
<i>malītis</i>	<i>mallētis</i>	<i>malueritis</i>	<i>maluissētis</i>
<i>malint</i>	<i>mallent</i>	<i>maluerint</i>	<i>maluissent</i>

Infinitiv

Prezent

malle

Perfect

maluisse

Nu are imperativ, participiu, gerunziu și supin.

6) **eo, ire, ii, (ivi), itum** (a merge).

Acest verb are o formă redusă -i a temei *ei*. Înainte de vocală *i* din tema *ei* cade.

Indicativul viitor se formează prin analogie cu imperfectul.

Indicativ

Prezent	Imperfect	Perfect	Mai mult ca perfect
<i>eo</i>	<i>ibam</i>	<i>ii</i>	<i>iēram</i>
<i>is</i>	<i>ibas</i>	<i>iisti (isti)</i>	<i>iēras</i>
<i>it</i>	<i>ibat</i>	<i>iit</i>	<i>iērat</i>
<i>imus</i>	<i>ibāmus</i>	<i>iimus</i>	<i>ierāmus</i>
<i>itis</i>	<i>ibātis</i>	<i>istis</i>	<i>ierātis</i>
<i>eunt</i>	<i>ibant</i>	<i>iērunt</i>	<i>iērant</i>

Viitor	Viitor anterior
<i>ibo</i>	<i>iëro</i>
<i>ibis</i>	<i>iëris</i>
<i>ibit</i>	<i>iërit</i>
<i>ibimus</i>	<i>ierimus</i>
<i>ibitis</i>	<i>ieritis</i>
<i>ibunt</i>	<i>iërint</i>

Conjunctiv

Prezent	Imperfect	Perfect	Mai mult ca perfect
<i>eam</i>	<i>irem</i>	<i>iërim</i>	<i>issem</i>
<i>eas</i>	<i>ires</i>	<i>iëris</i>	<i>isses</i>
<i>eat</i>	<i>iret</i>	<i>iërit</i>	<i>isset</i>
<i>eāmus</i>	<i>irēmus</i>	<i>ierimus</i>	<i>issēmus</i>
<i>eātis</i>	<i>irētis</i>	<i>ieritis</i>	<i>issētis</i>
<i>eant</i>	<i>irent</i>	<i>iërint</i>	<i>issent</i>

Imperativ

Prezent	Viitor
<i>i</i>	<i>ito</i>
	<i>ito</i>
<i>ite</i>	<i>itōte</i>
	<i>eunto</i>

Infinitiv

Prezent	Perfect	Viitor
<i>ire</i>	<i>isse</i>	<i>itūrus, -a, -um</i> <i>itūrum, -am, -um</i> { <i>esse</i>

Participiu

Prezent	Viitor
<i>iens, euntis, etc.</i>	<i>itūrus, -a, -um</i>

Gerunziu

eundi, eundo
eundum, eundo

Supin

itum

La indicativ perfect forma *ii* provine din sincoparea lui *ivi*; la persoana a II-a singular avem *isti* (în loc de *ūsti*); tot așa la plural *istis* (în loc de *ūstis*). Pasivul este numai impersonal.

Aceleași neregularități în conjugare le au și compusele lui *ire*:

abëo, abîre, abîi, abîtum (a pleca)
adëo, adîre, adîi, adîtum (a merge la)
exëo, exîre, exîi, exîtum (a ieși)
inëo, inîre, inîi, inîtum (a intra)
interëo, interîre, interîi, interîtum (a dispărea)
nequëo, nequîre, nequîvi(ii), nequîtum (a nu putea)
obëo, obîre, obîi, obîtum (a merge înainte)
prodëo, prodîre, prodîi, prodîtum (a înainta)
praeterëo, praeterîre, praeterîi, praeterîtum (a trece pe lângă)
queo, quîre, quîvi(ii), quîtum (a putea)
redeo, redîre, redîi, redîtum (a se întoarce)
transëo, transîre, transîi, transîtum (a trece)
perëo, perîre, perîi, (a pieri) se întrebuintează ca pasiv al lui *perdere*
veneo, venîre, venîi (a fi vîndut) se întrebuintează ca pasiv al lui *vendere*.

Verbul *ambio, ambîre, ambîvi, ambîtum*, (a merge în jur) se conjugă regulat, întocmai ca *audire*.

7. **Fio, fieri, factus sum** (a se face, a deveni, a se întâmpla).

Neregularitatea acestui verb constă în faptul că are la prezent o temă activă cu sens pasiv și o temă deosebită a perfectului, pasivă. Infinitivul prezent are formă pasivă.

Tema prezentului se conjugă la modurile personale ca un verb de conjugarea a IV-a, cu excepția conjunctivului imperfect care este *fiërem, fiëres*, etc.

Nu are indicativ prezent pers. I și II plural.

Nu are participiu, gerunziu și supin.

El este întrebuintat ca pasiv al verbului *facere*, de la care împrumută tema perfectului.

Dintre compusele lui *facere* se conjugă la pasiv ca *fieri* numai verbele care mențin pe *a* din temă; ex.: *calefacere* (pasiv: *calefiëri*) *patefacere* (pasiv: *patefiëri*).

Verbele care prin compunere modifică pe *a* în *i* fac pasivul regulat: *afficere* (pasiv *affici*), *conficere* (pasiv *confici*).

Verbe defective

§ 76. Se numesc defective verbele care nu au toate modurile, timpurile sau persoanele.

1. Au numai timpurile derivate din tema perfectului:

a) *coeipi, coepisse* (a începe).

Indicativ

Perfect	Mai mult ca perf.	Viitor anterior
<i>coeipi</i>	<i>coepëram</i>	<i>coepëro</i>
<i>coepisti</i>	<i>coepëras</i>	<i>coepëris</i>
<i>coepit</i>	<i>coepërat</i>	<i>coepërit</i>
<i>coepimus</i>	<i>coepëramus</i>	<i>coepërimus</i>
<i>coepistis</i>	<i>coepëritis</i>	<i>coepëritis</i>
<i>coeperunt</i>	<i>coepërant</i>	<i>coepërint</i>

Conjunctiv

Perfect	Mai mult ca perfect
<i>coep̄rim</i>	<i>coepissem</i>
<i>coep̄ris</i>	<i>coepisses</i>
<i>coep̄rit</i>	<i>coepisset</i>
<i>coeper̄imus</i>	<i>coepissēmus</i>
<i>coeper̄itis</i>	<i>coepissētis</i>
<i>coep̄rint</i>	<i>coepissent</i>

Infinitiv

Perfect	Viitor
<i>coepisse</i>	<i>coepturus, -a, -um</i>
	<i>coepturum, -am, -um</i> } <i>esse</i>

Participiu

Perfect (pasiv)	Viitor (activ)
<i>coeptus, -a, -um</i>	<i>coepturus, -a, -um</i>

Diferitele forme verbale au valoarea temporală corespunzătoare, adică de trecut.

Are și un participiu perfect pasiv: *coeptus*.

Pentru timpurile derivate din tema prezentului se folosește verbul *incipere*.

- b) *mem̄ni, meminisse* (a-și aminti)
novi, novisse (a cunoaște)
odi, odisse (a urî)

Se conjugă la fel cu *coepisse*, dar tema perfectului are sensul temei prezentului (perfectul are valoare de prezent, mai mult ca perfectul de imperfect, viitorul de viitor și infinitivul perfect de infinitiv prezent).

Are numai câteva forme la diferite moduri și timpuri: *fari* (a spune, a grăi).

Indicativ

Prezent: <i>fatur</i> (<i>famur</i>) <i>fantur</i>	Viitor: <i>fabor</i> <i>fabitur fabimur</i>
Imperfect: <i>fabantur</i>	
Perfect: <i>fatus sum</i> , etc. Mai mult ca perf.: <i>fatus eram</i> , etc.	

Imperativ

Prezent: *fare*

Infinitiv

Prezent: *fari*

Participiu

Prezent: <i>fans</i>	Perfect: <i>fatus, -a, -um</i>
Gerunziu: <i>fando</i>	Supin: <i>fatu</i>

3. Au numai câteva forme izolate la modul indicativ.

a) *inquam* (zic)

Prezent: *inquam, inquis, inquit, inquimus, inquitis, inquiunt*

Imperfect: *inquiēbat*

Viitor: *inquies, inquiet*

Perfect: *inquī, inquisti, inquit*.

Se folosește numai intercalat în fraze aparținând vorbirii directe.

b) *aio* (zic)

Prezent: *aio, ais, ait, aiunt*

Imperfect: *aiēbam, aiēbas, aiēbat, aiebāmus, aiebātis, aiēbant*

Perfect (pers. 3 sing.): *ait*

Se întrebuințează de obicei intercalat, ca și *inquam*, dar și în sensul de a afirma » în locul lui *dico*.

c) *quaeso, quaesumus*, intercalate în formele vorbirii directe ex.: *da mihi, quaeso, hunc librum* (dă-mi, te rog, această carte).

4. Au numai modul imperativ prezent:

a) *Salve, salvete* = fii salutat, fiți salutați (exact: să fii sănătos, să fiți sănătoși).

b) *ave, avete* = cu același sens ca și *salve*.

c) *vale, valete, valeto* = rămii, rămîneți cu bine, adio.

Observație: Ultimele trei verbe au și alte forme, dar sensul lor este diferit.

Verbe impersonale

§ 77. Se folosesc numai la persoana a treia singular la toate timpurile, ecum și la infinitiv.

a) Verbe care arată fenomene meteorologice :

~~*fulget, fulgēre, fulsit*~~
~~*fulminat, fulmināre, fulmināvit*~~
~~*grandinat, grandināre, grandināvit*~~
~~*lucet, lucēre, luxit*~~
~~*lucescit, lucescere, luxit*~~
~~*ninguit și ningit, ningere, ninxit*~~
~~*pluit, pluere, pluuit*~~
~~*tonat, tonāre, tonuit*~~
~~*vesperascit, vesperascere, vesperāvit*~~

b) Verbe care exprimă anumite stări sufletești:

miseret, miserere,
paenitet, paenitere, paenituit
piget, pigere, piguit
pudet, pudere, puduit
taedet, taedere

c) Verbe care arată dacă un lucru e necesar, e permis, se cuvine sau nu este pe plac, etc.

oportet, oportere, oportuit
decet, decere, decuit
dedecet, dedecere, dedecuit
libet, libere, libuit
licet, licere, licuit

d) Forme unipersonale ale unor verbe personale

evenit, evenire, evenit
contingit, contingere, contigit
praestat, praestare, praestitit
liquet, liquere, licuit
fugit (me), fugere, fugit
fallit (me), fallere, fefellit, etc.

§ 78. ADVERBUL

1. Adverbe derivate din adjective:

Adverbele de mod și cantitate. Cele mai multe se formează din adjective cu ajutorul unor sufixe;

a) Adverbele derivate din adjectivele de clasa întâia au sufixul *-e*.
iustus — iuste, doctus — docte, rectus — recte.

Adverbele terminate în *-um* și *-o* nu sînt altceva decît adjective la cazul acuzativ neutru și ablativ adverbializate: *celerum, paulum, solum, raro, crebro, fortuito*, etc.

Unele adverbe au două forme; ex.: *vere* și *vero* (*verus*); *certe* și *certo* (*certus*).

Observație: *Modo* reprezintă abl. sing. al substantivului *modus*.

b) Adverbele derivate din adjective de clasa a doua au sufixul *-ter*.
audax — audacter, diligens — diligenter, patiens — patienter, felix — feliciter

Și unele adverbe derivate din adjective de clasa întâia au acest sufix, alături de cel obișnuit:

firmus — firme — firmiter
humanus — humane — humaniter

c) *facile, sublimē*

Există și forme de acuzativ singular neutru adverbializate: (*facile, sublimē, impune*, etc.) și de ablativ singular (*brevi*).

Comparația adverbilor de mod. Adverbele derivate din adjective au forme pentru comparativ și pentru superlativ.

Comparativul adverbului este la fel cu comparativul neutru al adjectivului din care derivă.

Superlativul adverbului este superlativul adjectivului corespunzător, terminat în *-e*.

Pozitiv	Comparativ	Superlativ
<i>docte</i>	<i>doctius</i>	<i>doctissime</i>
<i>pulchre</i>	<i>pulchrius</i>	<i>pulcherrime</i>
<i>celeriter</i>	<i>celerius</i>	<i>celerrime</i>
<i>facile</i>	<i>facilius</i>	<i>facillime</i>
<i>bene</i>	<i>melius</i>	<i>optime</i>
<i>male</i>	<i>peius</i>	<i>perissime</i>

Există și unele abateri de la regula de mai sus:

<i>multum</i>	<i>plus</i>	<i>plurimum</i>
<i>paulum</i>	<i>minus</i>	<i>minime</i>
<i>magnopere</i>	<i>magis</i>	<i>maxime</i>
<i>tuto</i>	<i>tutius</i>	<i>tutissime</i>
<i>merito</i>	—	<i>meritissimo</i>

Prin analogie, au grade de comparație și câteva adverbe care nu derivă din adjective:

<i>diu</i>	<i>diutius</i>	<i>diutissime</i>
<i>saepe</i>	<i>saepius</i>	<i>saepissime</i>
<i>nuper</i>	—	<i>nuperrime</i>

2. Adverbe derivate din pronume:

Adverbele de loc; se împart în patru categorii, după cum arată:

a) Starea pe loc; după verbe care arată stare pe loc, răspunzînd la întrebarea *ubi?*:

- *hic* (corespunde pronumelui demonstrativ *hic*)
- *istic* (corespunde pronumelui demonstrativ *iste*)
- *illic* (corespunde pronumelui demonstrativ *ille*)
- *ibi* (corespunde pronumelui determinativ *is*)
- *ubi* (corespunde pronumelui relativ *qui*)

b) Direcția; după verbe care arată mișcare, răspunzînd la întrebarea *quo?*; corespund aceluiași pronume:

- *huc* (spre locul unde sînt eu)
- *istuc* (spre locul unde ești tu)
- *illuc* (spre locul unde este el)
- *eo* (spre locul unde este el)
- *quo* (unde)

c) Punctul de plecare, răspunzînd la întrebarea *unde?*:

- *hinc* de aici (de unde sînt eu)
- *istinc* de acolo (de unde ești tu)
- *illic* de acolo (de unde e el)
- *inde* (de acolo)
- *unde* (de unde)

d) Ideea de străbateră, răspunzînd la întrebarea *qua?*:

hac pe aici (pe unde sînt eu)
istac pe acolo (pe unde ești tu)
illac pe acolo (pe unde e el)
ea (pe acolo)
qua (pe unde).

Dat fiind că derivă din rădăcini pronominale, aceste adverbe se mai numesc și adverbe pronominale.

Observație: Mai au origine pronominală: *alias* (ac. pl. feminin de la *alius*) și *postea* (prep. *post* și *ea*, ac. neutru plural de la *is*).

3. Adverbe de timp; răspund la întrebările *quando?*, *quoties?*:

<i>nunc</i>	<i>quando</i>
<i>tunc</i>	<i>cum</i>
<i>tum</i>	<i>toties</i>
	<i>quoties</i>

4. Adverbe interrogative.

În afară de adverbele amintite mai sus, sensul interogativ al unei propoziții mai este arătat și de următoarele adverbe interrogative:

-*ne?* (enclitic), răspunsul poate fi afirmativ sau negativ.
nonne? întrebunțat cînd se așteaptă un răspuns afirmativ.
num? întrebunțat cînd se așteaptă un răspuns negativ.

La întrebările duble se întrebunțează:

-*ne ... an?*
-utrum ... an?
-utrum ... annon?
necne?

Observație: Partea întâia a întrebării duble poate lipsi.

5. Adverbe de afirmație:

certe
nimirum
sane
vere etc.

6. Adverbe de negație:

non, *haud* (mai ales înaintea unor adjective, verbe și adverbe)
ne ... quidem.

Observație: Spre deosebire de limba română, în limba latină două negații aflătoare în aceeași propoziție dau o afirmație puternică.

Nemo hoc non facit (nu e nimeni care să nu facă acest lucru; toți fac acest lucru)

Nunquam id non accidit (totdeauna se întîmplă aceasta).

PREPOZIȚIA

Prepoziția, așa cum arată însuși numele ei, se pune înaintea substantivului. După cazurile pe care le cer, prepozițiile se împart în trei grupe, și anume:

§ 79. Prepoziții cu acuzativul:

ad (cu verbe care arată mișcare), *adversum* și *adversus*, *ante*, *apud* (cu verbe care arată stare pe loc sau mișcare într-un loc), *circa* și *circum*, *cis* și *citra*, *contra*, *erga*, *extra*, *infra*, *inter*, *intra*, *iuxta*, *ob*, *penes*, *per*, *pone*, *post*, *praeter*, *prope*, *propter*, *secundum*, *supra*, *trans* și *ultra*, *versus*.

§ 80. Prepoziții cu ablativul:

a (*ab*, *abs*), *absque*, *coram*, *cum*, *de*, *e* (*ex*), *prae*, *pro*, *sine*, *tenus*.

Observații: 1) *Ab* se întrebunțează de obicei înaintea cuvintelor începătoare cu vocală sau *h*; *abs* înaintea cuvintelor începătoare cu *t*.

2) *Ex* se întrebunțează destul de des și înaintea cuvintelor începătoare cu consoană.

3) *Tenus* se întîlnește totdeauna după cuvîntul pe care-l determină: *Tauro tenus* (pînă la Taurus).

4) *Cum* se leagă de obicei nu numai de pronumele personale, așa cum am văzut, ci și de anumite forme ale pronumelui relativ; ex.: *quicum*, *quocum*, *quibuscum*

§ 81. Prepoziții cu acuzativul și ablativul

in, *sub*, *subter*, *super*.

Observație: Aceste prepoziții cer cazul acuzativ cînd verbul din propoziție arată mișcare și ablativ cînd arată stare pe loc

— CONJUNCȚIA —

§ 82. Conjunții coordonatoare:

a) copulative: *et*, *ac*, *-que*, *atque*, *neque*, *nec*, *etiam*, *quoque* (se pune după cuvînt).

b) disjunctive: *aut*, *vel*, *-ve*, *sive* (*seu*).

c) adversative: *sed*, *verum*, *at*, *autem*, *vero* (se pune după cuvînt), *atqui*, *tamen*, *at tamen* (*attamen*), *sed tamen*, *verum tamen* (*verumtamen*).

d) cauzale: *enim* (se pune după cuvînt), *et enim*, *nam*, *namque*.

e) conclusive: *ergo*, *igitur*, *itaque*, *idēo*, *idcirco*, *proinde*, *propterea*, *quare*, *quamobrem*, *quapropter*, *quocirca*.

§ 83. Conjunții coordonatoare corelative:

et ... et, *cum ... tum*, *nec ... nec* și *neque ... nec*, *non modo ... sed etiam*, *non solum ... sed etiam*, *non modo non ... sed ne ... quidem*, *aut ... aut*, *sive ... sive* și *seu ... seu*, *vel ... vel*.

§ 84. Conjuncții subordonatoare

- a) de cauză: *quia* și *quod*, *quoniam*, *cum*, *quando* și *quandoquidem*.
- b) de scop: *ut*, *quo*, *ne*, *quominus*.
- c) de consecuție: *ut*, *ut non*, *quin*.
- d) de concesie: *etsi*, *etiamsi*, *tametsi*, *quamquam*, *quamvis*, *ut*, *cum*, *licet*.
- e) de condiție: *si*, *si forte*, *si modo*, *si quidem*, *sin*, *nisi*, *dummodo*.
- f) complete: *quod*, *ut*, *ne*, *quin*, *quominus*.
- g) de comparație: *ut*, *quasi*, *tamquam si*, *ut si*, *velut si*, *aeque ac si*, *proinde ac si*.
- h) de timp: *cum*, *quando*, *postquam* și *postquamquam*, *antequam* și *priusquam*, *dum*, *donec* și *quoad*, *ubi*, *ubi primum*, *ut*, *ut primum*, *cum primum*, *simul ac*, *simul atque*, *statim ut*.

§ 85. INTERECȚIA

- a) durere: *ah*, *ei*, *heu* (*eheu*), *vae*, *o*.
- b) bucurie: *io*, *evoe* (*euho*).
- c) mirare: *en*, *ecce*, *hem*, *pro*, *vah*, *papae*.
- d) dezgust: *hui*.
- e) îndemn: *eia* (*heia*), *euge*.

S I N T A X A

A. SINTAXA PROPOZIȚIEI

Subiectul

§ 86. În limba latină subiectul poate fi exprimat printr-un substantiv sau prin oricare altă parte de vorbire sau grup de cuvinte cu valoare de substantiv. Astfel, îndeplinesc funcția sintactică de subiect, în afară de substantiv, nu numai adjectivul, participiul, pronumele, numeralul substantivat, ci și un adverb sau un alt cuvânt neflexibil, un infinitiv și chiar o propoziție întreagă.

1. Subiect exprimat printr-un substantiv (propriu sau comun):

Vita est brevis (Viața este scurtă).

Caesar occisus est (Caesar a fost ucis).

2. Subiect exprimat printr-un adjectiv:

Fortes vincunt (Cei viteji [viteji] înving).

Observație: Substantivarea adjectivelor este frecventă mai ales:

- a) la neutru singular sau plural: *bonum*, *verum*, *bona*, *vera*;
- b) la masculin plural: *divites*, *docti*.

3. Subiect exprimat printr-un participiu:

Sapiens est beatus (Înțeleptul este fericit).

Capti caesi sunt (Cei prinși [prizonierii] au fost uciși).

4. Subiect exprimat printr-un pronume:

- a) personal:

Ego scribo, vos legitis (Eu scriu, voi citiți)

Observație: De obicei pronumele personal de persoana I și a II-a ca subiect nu se exprimă, fiind inclus în desinența verbului (subiectul inclus); desinențele verbale fac de prisos exprimarea subiectului. Se întrebuintează însă totdeauna când se accentuează asupra subiectului pentru a-l preciza, pentru a sublinia o antiteză: *Ego reges eieci, vos tyrannos introducit* (Eu am alungat pe regi, voi aduceți pe tirani).

- b) posesiv:

Nostri in castra reverterunt (Ai noștri s-au întors în tabără).

- c) demonstrativ:

Hic ait, ille negat (Acesta afirmă, acela neagă).

d) interrogativ:

Quis in Capitolio non fuit? (Cine n-a fost pe Capitoliu?).

e) nehotărît:

Alii in aliam partem fugiebant (Unii fugeau într-o parte, alții într-alta).

5. Subiect exprimat printr-un numeral:

Quindecim milia Romanorum ad Trasimenum ceciderunt (Cincisprezece mii de romani au căzut la Trasimenus).

6. Subiect exprimat printr-un adverb sau alt cuvânt neflexibil:

Bene est adverbium (*Bene* este adverb).

7. Subiect exprimat printr-o prepoziție cu numeral formînd o locuțiune substantivală:

Romanorum periere ad septingentos triginta (Dintre romani au pierit ca la [vreo] șapte sute treizeci).

8. Subiect exprimat printr-un verb la infinitiv:

Dulce et decorum est pro patria mori (Este plăcut și glorios a muri pentru patrie).

9. Subiect exprimat printr-o propoziție întreagă:

Quod ad me scripsisti mihi gratissimum est (Mă bucură foarte mult că mi-ai scris [= scrisoarea ta]).

Subiect gramatical și subiect logic

§ 87. Subiectul gramatical este de obicei în cazul nominativ, dacă este exprimat printr-un cuvânt flexibil, iar predicatul este la un mod personal, diateza activă sau pasivă:

Pyrrhus Epirum occupavit (Pyrrhus a ocupat Epirul).

Corinthus a Lucio Mummiō deleta est (Corintul a fost distrus de către Lucius Mummius).

§ 88. Subiectul logic este exprimat prin alt caz decît nominativul:

1. Cazul ablativ:

a) cu verbe la diateza pasivă, arătînd pe cel care face acțiunea (alături de subiectul gramatical, care arată pe cel care suferă acțiunea):

Corinthus a Lucio Mummiō deleta est (Corintul a fost distrus de către Lucius Mummius. Lucius Mummius a distrus Corintul).

b) Cu verbe la pasiv impersonal:

Ab hostibus acriter pugnatum est (Din partea dușmanilor s-a luptat cu înverșunare = Dușmanii au luptat cu înverșunare).

2. Cazul acuzativ:

a) cu verbe impersonale care exprimă anumite stări sufletești (vezi § 77, b):

Nunquam me dati beneficii paenituit (Niciodată nu m-am căit de o binefacere acordată).

b) Cu formele impersonale ale unor verbe personale (vezi 77, d):

Fugit me hoc ad te scribere (Mi-a scăpat să-ți scriu acest lucru).

3. Cazul dativ:

a) Cu anumite verbe impersonale (vezi 77, c):

Scipioni in patria mori non licuit (Lui Scipio nu i-a fost îngăduit să moară în patrie).

b) Cu forma impersonală a conjugării perifrastice pasive:

Etiam post malam messem agricolae est serendum (Chiar și după o recoltă proastă agricultorul trebuie să însămînțeze).

Subiectul nedeterminat

§ 89. În limba latină există mai multe mijloace pentru a exprima un subiect nedeterminat:

a) Pasivul impersonal:

Sic itur ad astra (Așa se merge către stele [Așa se ajunge la glorie]).
Ex audiendo facillime discitur (Ascultînd se învață foarte ușor).

b) Persoana a II-a singular (mai ales la modul conjunctiv):

dicas (ai zice = s-ar zice).
possis (ai putea = s-ar putea).

c) Persoana I plural:

Si recte facimus, laudamur (Dacă procedăm just, sîntem lăudați [Oricine procedează just este lăudat]).

d) Persoana a III-a plural, mai ales cu verbele *dicunt*, *ferunt*, *narrant*, *adunt*:

Homerum caecum fuisse tradunt (Se povestește că Homer a fost orb).

e) Pronumele nehotărîte *quis*, *aliquis* și *quispiam*:

Si quis dicat (Dacă ar zice cineva [dacă s-ar zice]).

Lipsa subiectului

§ 90. Verbele impersonale nu au subiect, dat fiind că nu se pot atribui unor persoane acțiunile exprimate de acestea:

Nondum lucescit cum agricolae surgunt (Încă nu se luminează de ziuă cînd se scoală țărani).

Observație: Uneori servesc ca subiecte ale unor verbe impersonale neutrele pronumelor:
Non omnia te decent (Nu totul ți se cuvine).

Acordul predicatului cu subiectul

§ 95. Acordul predicatului cu un singur subiect. Predicatul verbal și verbul copulativ se acordă cu subiectul în număr și persoană:

Tam ego homo sum, quam tu es (Eu sînt tot atît om cît ești și tu).
Omnia mutantur, nihil interit (Toate se schimbă, nimic nu se pierde).

Numele predicativ cu valoare adjectivală (adjectiv, numeral, pronume, participiu) se acordă cu subiectul în gen, număr și caz:

Themistoclis pater fuit generosus, mater peregrina fuit (Tatăl lui Themistocles a fost nobil, mama a fost străină).

Socii Leonidae ad Thermopylas fuerunt trecenti (Tovarășii lui Leonidas la Termopile au fost trei sute).

Verba ducis haec fuerunt (Cuvintele comandantului au fost acestea).

Caesar occisus est propter statuam Pompeii (Caesar a fost ucis lîngă statuia lui Pompeius).

Observații: 1. Dacă numele predicativ este un adjectiv la superlativ urmat de un genitiv partitiv, acordul în gen se face cu genitivul cînd subiectul este un substantiv abstract:

Avaritia est foedissimum vitiorum (Lăcomia este cel mai rușinos dintre vicii).

Cînd însă subiectul este un substantiv concret acordul în gen se face cu acesta:

Padus est maximus fluminum Italiae (Padul este cel mai mare dintre râurile Italiei).

Numai în mod cu totul excepțional se găsesc exemple în care acordul în gen se face cu genitivul, deși subiectul este un substantiv concret:

Velocissimum omnium animalium est delphinus (Delfinul este cel mai iute dintre toate animalele).

2. Uneori, mai ales în poezie, subiectul este de genul masculin sau feminin, iar numele predicativ de genul neutru:

Triste lupus stabulis (Lupul este un lucru trist pentru staul).

În cazuri de acestea, adjectivul neutru are o valoare substantivată.

Numele predicativ substantiv se acordă cu subiectul numai în caz:

Iustitia est fundamentum reipublicae (Dreptatea este temelia statului).

Athenae fuerunt caput Graeciae (Atena a fost capitala Greciei).

Dacă însă numele predicativ este un substantiv mobil, el se acordă cu subiectul în gen, număr și caz:

Leges sunt optimae patronae civium (Legile sînt cei mai buni apărători ai cetățenilor).

Dacă subiectul este de genul neutru, iar numele predicativ este un substantiv mobil, acordul nu se mai face și în gen, dat fiind că substantivele mobile nu au genul neutru: numele predicativ se pune la genul masculin:

Tempus est optimus magister (Timpul este cel mai bun învățător).

Dacă subiectul este format dintr-un infinitiv, o parte de vorbire neflexibilă (ex.: adverb) sau o propoziție întreagă, iar predicatul este nominal, numele predicativ stă la genul neutru:

Errare humanum est (A greși este lucru omenesc).

Nunquam est utile peccare (Niciodată nu e folositor să greșești).

Incredibile est quam ego ista non curem (Este de necrezut cît nu mă îngrijesc eu de acestea).

§ 96. Acordul predicatului cu mai multe subiecte. Predicatul verbal care are mai multe subiecte stă de obicei la plural: —

Animus, aetas, virtus vestra me hortantur (Curajul, vîrsta, virtutea voastră mă îndeamnă).

Dacă subiectele sînt pronume personale de persoane diferite, persoana I are precădere față de persoana a II-a și a III-a, iar persoana a II-a față de a III-a:

Si tu et Tullia valetis, ego et Cicero valemus (Dacă tu și Tullia sînteți sănătoase, eu și Cicero sîntem sănătoși).

Observații: Mai multe subiecte au predicatul la singular:

a) Cînd se consideră atît de strîns legate între ele, încît formează un tot unitar:

Pompeio senatus populusque Romanus amplissimae dignitatis praemia dedit (Senatul și poporul roman a acordat lui Pompeius recompensele celei mai înalte demnități).

Această formă de acord este frecventă mai ales în hendiade (un grup de două substantive, din care unul ține locul unui genitiv sau al unui adjectiv și are rolul de a completa și determina înțelesul celui alt):

Ad corporum sanationem multum ipsa corpora et natura valet [= *ipsa corporum natura*] (La însănătoșirea corpurilor contribue mult corpurile înseși și natura [= înșăși natura corpurilor]).

b) Cînd se consideră fiecare separat, mai ales dacă sînt despărțite de cuvinte care se repetă:

Conon Cypri, Iphicrates in Thracia, Timotheus Lesbi vixit (Conon a trăit în Cipru, Iphicrate în Tracia, Timotheus în Lesbos).

Hoc probare nec ego possum, nec vos, nec illi (Acest lucru nu-l pot aproba nici eu, nici voi, nici ei).

c) Cînd se acordă cu subiectul cel mai apropiat, pentru a-l scoate în relief:

Tu et omnes homines id sciunt (Tu și toți oamenii o știu).

d) Cînd predicatul este intercalat între diferitele subiecte:

Homerus vixit et Hesiodus ante Romam conditam (Homer și Hesiod au trăit înainte de întemeierea Romei).

e) Cînd subiectele sînt legate printr-o conjuncție disjunctivă sau corelativă:

Probarem hoc si Socrates aut Antisthenes diceret (Aș aproba aceasta dacă ar spune-o Socrates sau Antisthenes).

Leges Cretum sive Iuppiter sive Minos sanxit (Legile cretanilor le-a sancționat fie Iupiter, fie Minos).

§ 97. Predicatul nominal al mai multor subiecte stă de obicei la plural.

În ceea ce privește genul numelui predicativ de natură adjectivală, deosebim următoarele categorii:

1. Dacă subiectele sînt nume de ființe de același gen, numele predicativ are genul subiectelor, iar dacă sînt de genuri diferite, masculinul are precădere față de feminin:

Spurius Cassius et Spurius Maelius necati sunt (Spurius Cassius și Spurius Maelius au fost uciși).

Carthago et Corinthus eodem anno deletae sunt (Cartagina și Corintul au fost distruse în același an).

Mikus et columbae inter se sunt inimici (Șoimul și porumbeii sînt dușmani între ei).

2. Dacă subiectele sînt nume de lucruri, numele predicativ stă în general la neutru plural:

Labor et dolor finitima sunt (Oboseala și durerea sînt învecinate).
Ira et avaritia imperio potentiora sunt (Mînia și lăcomia sînt mai puternice decît autoritatea).

Murus et porta fulmine icta sunt (Zidul și poarta au fost lovite de fulger).

3. Dacă subiectele sînt amestecate (nume de ființe și de lucruri), numele predicativ are de regulă genul numelui de persoană (cînd este scoasă în relief); dar se întîlnește și neutru plural:

Rex regiaque classis una profecti sunt (Regele și flota regală au plecat împreună).

Rex regnumque Macedoniae futura erant Romanorum (Regele și regatul Macedoniei aveau să fie ale romanilor).

Observații: 1. Uneori numele predicativ al mai multor subiecte nume de lucruri se acordă cu cel mai apropiat:

Senatus consultum litteraeque in Etruria missae sunt (Au fost trimise în Etruria decretul senatului și scrisorile).

2. Dacă subiectele sînt nume de lucruri de același gen, numele predicativ are uneori genul lor:

Iniustitia et intemperantia fugiendae sunt (Sînt de evitat spiritul de nedreptate și excesul).
Dolor et labor finitimi sunt (Durerea și oboseala sînt învecinate).

Acordul după înțeles

§ 98. Predicatul se acordă uneori nu cu subiectul gramatical, ci cu subiectul logic. Acest acord se face:

1. Cu substantive colective (*multitudo, pars, turba, exercitus, numerus, copia, vis*, etc.) determinate de obicei de alte substantive la genitiv plural, care este subiectul logic:

Magna pars captivorum ad consulem adducti sunt (O mare parte din prizonieri au fost aduși înaintea consulului).

Pars navium haustae sunt (O parte din corăbii au fost înghițite de valuri).

2) Cu numeralul cardinal *milia*, determinat de un substantiv la genitiv plural:

Tria milia servorum cruci affixi sunt (Trei mii de sclavi au fost răstigniți).

3. Cu pronumele *uterque* și *alius*, socotite tot ca nume colective:

Uterque consul eius anni in pugna occisi sunt (Ambii consuli ai acelui an au fost uciși în luptă).

Alius alii auxilium ferebant (Unul dădea ajutor celuilalt).

4. Cu substantive feminine sau neutre folosite în sens figurat pentru a indica bărbați (*capita, scelus, furia*, etc.):

Capita coniurationis caesi sunt (Căpeteniile conjurației au fost uciși).
Servitia coniurarunt ut arcem armati occuparent (Sclavii s-au înțeles ca înarmați să ocupe fortăreața).

Illud scelus capite dammandus est (Acel criminal trebuie să fie condamnat la moarte).

5. Cu numiri geografice folosite tot în sens figurat pentru a indica pe locuitori:

Latium Capuaque agro multati sunt (Locuitorii din Latium și Capua au fost pedepsiți cu pierderea teritoriului).

6. Cu un substantiv determinat de un ablativ sociativ:

Bocchus cum peditibus postremam aciem Romanorum invadunt (Regele Bocchus cu pedestrașii atacă ariergarda romanilor).

Acordul atributului cu substantivul

§ 98 bis. Atributul adjectival (exprimat printr-un adjectiv, numeral, pronume adjectival, participiu) se acordă cu substantivul la care se referă în gen, număr și caz.

Amicus certus in re incerta cernitur (Prietenul sigur se vede într-o situație critică).

Tres libri perfecti sunt de natura deorum (Au fost terminate trei cărți despre natura zeilor).

Frater tuus profectus est (Fratele tău a plecat).

Etruria prope omnis armata Sutrium obsidebat (Etruria înarmată aproape în întregime asedia Sutrium).

Numele proprii nu au de obicei un atribut adjectival legat direct, ci numai prin intermediul unui substantiv comun, care este o apozitie a celui propriu; dar în românește acest substantiv poate rămîne netradus, insistîndu-se numai asupra atributului adjectival:

Cato, vir sapientissimus (Prea înțeleptul Cato), *Hortensius, orator disertus* (Elocventul Hortensius), *Sybaris, urbs dives* (Bogatul Sibaris).

Există însă și atribute legate direct:

Alexander Magnus, Plinius Maior, etc.

Cînd atributul adjectival se referă la mai multe substantive, se acordă cu cel mai apropiat sau se repetă cu fiecare substantiv:

Romanis cuncta maria terraeque patebant (Romanilor le erau deschise [= le stăteau la dispoziție] toate mările și toate țările).

Omnes proelium uno animo et voce una poscunt (Toți cer lupta cu un singur suflet și cu un singur glas).

Observație: Dacă două sau mai multe adjective atributive se referă la același substantiv, acesta poate sta la singular sau la plural. Astfel, în proza clasică întîlnim *legio nona et decima* sau *legiones nona et decima*. Predicatul stă însă de cele mai multe ori la plural, chiar după prima formulă.

Apoziția

§ 99. Apoziție se numește atributul substantival care, spre deosebire de limba română, se acordă totdeauna în caz cu termenul determinat:

Alexander, rex Macedonum, bellum intulit Dario, regi Persarum (Alexandru, regele macedonenilor, a purtat război cu Darius, regele perșilor).

Observație: Apoziția se pune, în regulă generală, după termenul determinat, iar dacă este însoțită de un atribut, totdeauna: *Dionysius tyrannus, Aristoteles philosophus; Horatius poeta; Aquila, regina avium; stella, certa dux*, etc. Se pun înaintea termenului determinat: *imperator, urbs, oppidum, provincia* și uneori: *rex, mons, flumen* etc.: *Imperator Augustus, urbs Roma, oppidum Cenabum, mons Iura, flumen Rhenus*.

Dacă apoziția este un substantiv mobil, se acordă cu termenul determinat în gen, număr și caz:

Tomyris, regina Scytharum, Dareum, regem Persarum, bello devicit (Tomyris, regina sciților, a învins în război pe Darius, regele perșilor).

Dacă termenul determinat este de genul neutru, apoziția stă la genul masculin:

Tempus, optimus medicus, dolorem tuum leniet (Timpul, cel mai bun medic, îți va domoli durerea).

§ 100. Apoziția care determină un *plurale tantum* stă și ea la plural dacă arată, în raport cu termenul determinat, o pluralitate sau dacă este un substantiv mobil sau comun:

Alpes, montes Galliae (Alpii, munți ai Galliei).
Omittam illas omnium doctrinarum inventrices Athenas (Voi lăsa la o parte Atena, acea creatoare a tuturor științelor).

În toate celelalte cazuri apoziția este la singular: *urbs Athenae, oppidum Corioli, colonia Minturnae, Cannae vicus, Puteoli emporium*, etc.

Indutiae, pax paucorum dierum (Armistițiul, o pace pentru puține zile).

§ 101. Când un nume propriu geografic este însoțit de un apelativ la număr sau gen deosebit, acordul se face de obicei cu apelativul:

Vulturnum, Etruscorum urbs, ab Samnitibus capta est (Vulturnum, oraș al etruscilor, a fost cucerit de samniți).

Est in Bactriana oppidum Alexandria, a conditore dictum (Există în Bactriana orașul Alexandria, numit așa după întemeietorul său).

Observații: 1. Dacă însă numele geografic este rîu, acordul se face indiferent, atât cu apoziția, după regula generală, cât și cu numele propriu:

Flumen Padus navigabile [navigabilis] est (Rîul Padus este navigabil).

2. Dacă un nume propriu de oraș e determinat de cuvîntul *caput, decus, lumen*, etc., acordul se face cu numele propriu:

In ora est Ephesus, Amazonum opus, multis antea expetita nominibus (Pe țărm este Efesus, operă a Amazoanelor [= oraș întemeiat de Amazoane], mai înainte numit cu multe numiri).
Dacă apoziția precede numele propriu, acordul se face cu acesta:

Caput Persarum Susa [neutru plural] *abest a Seleucia D milia passuum* (Susa, capitala perșilor, este la o depărtare de 500 mile de Seleucia).

Acordul pronumelui

§ 102. Toate pronumele care au sau pot avea valoare de adjectiv (adjectivele pronominale) se acordă cu substantivul pe care-l determină în gen și în număr. În ceea ce privește cazul, trebuie să deosebim următoarele:

a) Dacă sînt întrebuițate ca atribute, adică însoțesc un substantiv, ele se acordă cu acesta în gen, număr și caz:

Haec mea sententia, hoc meum consilium est (Aceasta este părerea mea, acesta este sfatul meu).

b) Pronumele relative se acordă cu substantivele la care se referă în gen și număr, iar cazul depinde de funcția sintactică pe care o au în propoziție:

Est ea iucundissima amicitia, quam similitudo morum coniugavit (Prietenia cea mai plăcută este aceea pe care a statornicit-o potrivirea gusturilor).

Collis erat leniter acclivis: hunc ex omnibus fere partibus palus cingebat (Colina era puțin înclinată: pe aceasta o împrejmua aproape din toate părțile o mlaștină).

§ 103. Dacă un pronume se referă la mai multe substantive, el se acordă conform regulilor privitoare la acordul numelui predicativ de natură adjectivală, și anume:

a) Dacă substantivele sînt nume de ființe are precădere genul masculin:

Adsunt multi viri et mulieres, qui id testantur (Sînt de față mulți bărbați și femei care mărturisesc acest lucru).

b) Dacă substantivele sînt nume de lucruri, de genuri diferite, pronumele poate avea genul neutru sau genul substantivului celui mai apropiat:

Cives defendunt aras, focos, larem suum familiarem, in quae hostis invasit (Cetățenii își apără altarele, vetrele, zeitatea ocrotitoare a familiei, asupra cărora a dat năvală dușmanul).

Oppida, vicos, agros, qui circa urbem sunt, hostes vastatos reliquerunt (Dușmanii au lăsat devastate orașele, satele și ogoarele care sînt în jurul capitalei).

§ 104. Pronumele care determină o propoziție întreagă stă la genul neutru:

Pompeius adulescens quattuor et viginti annorum, quod nemini contigerat, triumphavit (Pompeius, tînar de douăzeci și patru de ani, a obținut onorurile triumfului, lucru care nu i se întîmplase nimănui). În acest caz, în loc de *quod* poate fi și *id quod* sau *quae res*.

Dacă pronumele determină un substantiv însoțit de apoziție, el se poate acorda sau cu substantivul sau cu apoziția:

Apud Hypanim flumen, qui [quod] in Pontum influît (Lîngă fluviul Hypanis, care se varsă în Marea Neagră).

Dacă propoziția introdusă de un pronume relativ sau demonstrativ conține un nume predicativ determinat de pronume, acesta de regulă se acordă cu numele predicativ și nu cu antecedentul său:

Thebae, quod Boeotiae caput est, patria Pindari fuerunt (Teba, care este capitala Beoției, a fost patria lui Pindar).

Pronumele interogativ dintr-o propoziție având ca nume predicativ un substantiv se acordă cu acesta, dacă întrebarea nu se referă la esența lucrului:

Quae ista amicitia est? (Ce este [= în ce constă] această prietenie?).

Dacă însă întrebarea cuprinsă în pronumele interogativ se referă la esența lucrului, atunci nu se mai acordă cu numele predicativ, ci stă la neutru:

Quid est amicitia? (Ce este [= în ce constă] prietenia?).

Pronumele se poate acorda cu substantivul pe care-l determină după înțeles:

Caesar equitatum praemittit, qui videant ubi essent hostes (Caesar trimite cavaleria [= cavalerii], care să vadă unde se aflau dușmanii).

Observație: Acordul după înțeles se găsește mai ales când înțelesul unui pronume posesiv este determinat de genitivul unui nume (substantiv, adjectiv, pronume, numeral, participiu); acest acord se explică prin faptul că un pronume posesiv reprezintă o egalitate logică cu genitivul pronumelui personal:

Res publica mea cuminus opera salva est (Statul este salvat prin munca depusă de mine singur).

SIN

SINTAXA CAZURILOR

Sintaxa Nominativului și a Vocativului

§ 105. Nominativul are următoarele funcțiuni sintactice:

a) Subiect al unui predicat verbal sau nominal:

Sero sapiunt Phryges (Tîrziu devin înțelepți frigienii).
C. Gracchus maxime popularis fuit (C. Gracchus a fost foarte popular).

b) Atribut al subiectului:

Omnes legiones reipublicae sunt (Toate legiunile sînt ale statului).
Romulus, filius Martis, Romam urbem condidit (Romulus, fiul lui Marte, a întemeiat orașul Roma).

c) Nume predicativ al unui predicat nominal:

Alexander fuit filius Philippi (Alexandru a fost fiul lui Filip).
Scythae invicti mansere (Sciții au rămas neînvinși).
Princeps in senatu lectus est Scipio (Scipio a fost ales principeș în senat).
Varius est habitus iudex durior (Varius a fost socotit judecător prea aspru).
Doloris omnis privatio recte nominata est voluptas.
(Lipsa oricărei dureri pe drept a fost numită plăcere).

Consules declarantur M. Tullius et C. Antonius (M. Tullius și C. Antonius sînt declarați consuli).

Observații: 1. Prin faptul că au subiectul și numele predicativ la cazul nominativ, verbele copulative se mai numesc și verbe cu două nominative.

2. Nominativul, precedat sau nu de interjecția *o*, se întâlnește și în exclamații; în acest caz se numește nominativ exclamativ:

O spes fallaces et cogitationes inanes meae (O, speranțe ale mele înșelătoare și gînduri zadarnice).

Indigna homine dubitatio! (Îndoială nedemnă de un om!).

§ 106. **Vocativul** nu are nici o funcțiune sintactică, el exprimînd o chemare adresată cuiva, ființă sau lucru personificat.

Topica vocativului este mai fixă în limba latină decît în limba română. În general el stă după unul sau mai multe cuvinte ale propoziției; totdeauna după verb, dacă acesta este la persoana a II-a:

Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra? (Pînă cînd vei mai abuza de răbdarea noastră, Catilina?).

Se găsește însă și la începutul propoziției (mai rar):

Quintili Vare, redde mihi legiones (Quintilius Varus, dă-mi înapoi legiunile!).

Uneori vocativul este precedat de interjecția *o*:

O fortunate adulescens, qui Homerum tuae gloriae praekonem inveneris! (O, tinere norocos, care ai găsit pe Homer crainic al gloriei tale!).

Observație: Dacă substantivul la vocativ este determinat de un pronume posesiv, acesta se pune înainte:

Conficior maerore, mea Terentia (Mă sfîrșesc de durere, dragă Terenția).

În formulele întrebătoare în scrisori (cum e exemplul de mai sus) pronumele posesiv are sensul de «drag», «iubit».

Sintaxa Genitivului

§ 107. Funcțiunea sintactică fundamentală a genitivului este de a determina un substantiv, adică o funcție atributivă. De aici funcțiunea lui s-a extins și la determinarea conceptului de substantiv cuprins în anumite adjective, verbe și chiar adverbe:

Domus patris (= paterna) mihi cara est (Casa tatălui (= părintească) îmi este dragă).

Quae mulieris fuerunt, fiunt viri (Acele lucruri care au fost ale soției, devin ale bărbatului).

Genitivul care determină un substantiv sau un concept substantivat este de mai multe feluri: posesiv, partitiv, explicativ, al calității, subiectiv, obiectiv.

Genitivul posesiv

§ 108. Genitivul posesiv arată persoana sau lucrul căruia îi aparține sau la care se referă ceva:

Hic versus non est Plauti (Acest vers nu este al lui Plautus).
Consuetudinis magna vis est (Puterea obișnuinței este mare).

Uneori pe lângă un genitiv posesiv exprimat printr-un nume propriu se subînțelege unul din substantivele următoare: *filius* (filia), *uxor*, *servus*, *aedes*; *Faustus* (*filius*) *Sullae*, *Caecilia* (*filia*) *Metelli*, *Servilia* (*uxor*) *Claudii*, etc.

Uneori genitivul posesiv cu verbul *esse* arată o însușire, o sarcină, o datorie a unei persoane sau a unui lucru; în acest caz el se traduce în românește: «este o însușire a», «este datoria», «este sarcina», «este conform cu», etc.:

Sapientis est opinionem a perspicuitate seiungere (Este o însușire a înțeleptului de a deosebi părerea de evidență).
Est adulescentis maiores natu vereri (Este datoria unui tânăr să respecte pe cei mai vîrstnici).

Acest genitiv se mai chiamă și genitiv al caracterizării.

Observații: 1. În locul acestui genitiv care arată o persoană se găsește uneori adjectivul corespunzător la genul neutru dacă e de declinarea a II-a:

Errare humanum est (= *hominis est*) (A greși este un lucru omenesc (o însușire a omului)).

Această înlocuire nu se face dacă adjectivul este de declinarea a III-a:

Sapientis (nu sapiens) est tempori cedere (Este însușirea înțeleptului de a se adapta la împrejurări).

În schimb poate fi înlocuit oricînd cu substantivul abstract corespunzător:

Sapientia est tempori cedere (Este (semn de) înțelepciune a te adapta la împrejurări).

2. Genitivul pronumelor personale este înlocuit cu pronumele posesive corespunzătoare:

Est tuum (în loc de *tui*), *M. Cato, videre quid agatur* (Este datoria ta, Marcus Cato, să vezi ce este de făcut).

Genitivul partitiv

§ 109. Genitivul partitiv arată întregul căruia îi aparține o parte. Partea poate fi arătată:

a) Printr-un substantiv colectiv: *pars*, *numerus*, *multitudo*, *vis*, *copia*, *acervus*, *legio*, *exercitus*, *pondus*, etc.:

Crassus magnum habuit servorum et villarum numerum (Crassus a avut un mare număr de sclavi și de vile).

b) Prin gradul comparativ, și, mai ales, superlativ al adjectivelor și adverbelor:
Fratres erant Cyrus et Artaxerxes; horum minor maiori bellum intulit (Cyrus și Artaxerxes erau frați; cel mai mic dintre aceștia a purtat război împotriva celui mai mare).
Gallorum omnium fortissimi sunt Belgae (Cei mai viteji dintre toți galii sînt belgii).
Caesar omnium oratorum Latine loquebatur elegantissime

(Dintre toți oratorii Caesar vorbea limba latină cu cea mai mare eleganță).

Observație: După superlativ se găsește întrebuintat, în afară de genitivul partitiv, și ablativul cu prepoziția *ex*:

Acerrimus ex omnibus nostris sensibus est sensus videndi (Cel mai ager dintre toate simțurile noastre este simțul văzului).

c) Prin numerale:

Duo milia militum in proelio ceciderunt (Două mii de soldați au căzut în luptă).

Consulum alter ex plebe creabatur (Unul din cei doi consuli era ales din rîndurile plebei).

d) Printr-un pronume substantivat indicînd o persoană (*quis*, *aliquis*, *solus*, *nemo*, *alter*, *alius*, *neuter*, etc.):

Quis vestrum hoc ignorat? (Cine dintre voi nu știe acest lucru?)
Nemo nostrum idem est in senectute, qui fuit iuvenis (Nimeni dintre noi nu este la bătrînețe la fel cum a fost tînăr).

Duarum filiarum Dionysii maioris altera Dionysio minori nupsit, altera Dioni (Dintre cele două fiice ale lui Dionysius cel Bătrîn una s-a căsătorit cu Dionysius cel Tînăr, cealaltă cu Dio).
Harum arborum neutra floruit (Nici unul din acești doi arbori n-a înflorit).

Observații: 1. Uneori lipsește ideea partitivă, adică se insistă asupra totalității indivizilor și nu asupra unei părți dintre ei; în cazul acesta pronumele și numeralele nu sînt determinate de genitiv, ci se acordă cu cuvîntul la care se referă, pe cînd în românește e mai potrivită construcția partitivă:

Capti a Iugurtha pars in crucem acti, pars bestiis obiecti (O parte din cei capturați de la Iugurtha au fost răstigniți, o parte aruncați fiarelor sălbatice).

Duo consules eius anni alter ferro, alter morbo periit (Unul din cei doi consuli ai acelui an a murit de sabie, celălalt de boală).

2. Pronumele *uter*? și *utroque*, dacă sînt urmate de un substantiv, se acordă cu acesta:

Uter consul? (care din cei doi consuli?), *in utram partem* (în care din cele două părți) *utroque oculus* (amîndoi ochii), etc.

Dacă însă sînt urmate de un pronume, acesta este la genitiv partitiv:

Uter nostrum? (care din noi doi?), *utroque vestrum* (și unul și celălalt dintre voi), etc.

Singurul pronume cu care se acordă este pronumele relativ: *quos utrosque, quibus utrisque*, etc.

e) Prin pronume și adjective neutre substantivate: *id*, *hoc*, *illud*, *quod*, *quid*, *aliquid*, *quidquid*, *nihil*, *multum*, *tantum*, *quantum*, *plus*, *plurimum*, *minus*, *minimum*, etc.:

Quod auri, quod argenti in urbibus Siciliae erat, id Verres abstulit (Verres a dus tot ce era aur, ce era argint în orașele Siciliei).

Observații: 1. Aceste pronume și adjective neutre cu genitiv partitiv se folosesc de obicei numai la nominativ și acuzativ. La celelalte cazuri pronumele sau adjectivele stau în același caz cu substantivul:

Nu: *Eo* (abl.) *voluntatis usus*, ci: *Ea voluntate usus* (Folosindu-se de acea voință).

2. Aceleași pronume neutre pot avea la genitiv partitiv un adjectiv de declinarea a II-a: *Nihil novi* (nimic nou). Dacă adjectivul e de declinarea a III-a, acesta se acordă cu pronumele ca atribut: *Nihil memorabile* (nimic demn de amintit).

f) Prin adverbe cu valoare de substantiv:

Satis eloquentiae, sapientiae parum erat in Catilina (Catilina avea destulă elocvență, puțină înțelepciune).

Observație: Uneori și de adverbele de loc *ubi, ubinam ubicumque, eo, aliquo, usquam, nusquam* depind substantive la genitiv partitiv:

Ubinam gentium? (între ce neamuri?), *ubicumque terrarum* (în orice parte a lumii), *nusquam loci* (în nici un loc).

Notă: După cum se vede din exemplele date mai sus, în românește nu se poate reda totdeauna ideea partitivă, pentru care se întrebuințează de obicei «dintre».

Genitivul explicativ

§ 110. Genitivul explicativ servește ca să definească un substantiv cu înțeles general printr-un substantiv cu înțeles special: *periculum mortis* (primejdie de moarte), *vox virtutis* (cuvîntul virtute), *nomen Hannibal* (numele de Hannibal):

Treveri copias peditatus equitatusque coegerant (Treverii adunaseră trupe de pedestriime și cavalerie).

Observație: În românește ambele cuvinte se pun în același caz sau genitivul se traduce cu ajutorul propoziției *de*.

Genitivul calității

§ 111. Genitivul calității arată o însușire a unei persoane sau a unui lucru. El constă dintr-un substantiv în genitiv însoțit de un atribut adjectival.

Genitivul calității poate arăta:

a) Însușiri caracteristice ale persoanelor sau lucrurilor:

Puer magni ingenii (copil de mare talent).

Pedites levis armaturae (pedestrii cu armament ușor).

b) Rangul sau clasa căreia îi aparține o persoană:

Homo infimi generis (om din rangul cel mai de jos).

c) Vîrsta, durata, măsura, greutatea, numărul:

Puer novem annorum (copil de nouă ani)

Indutiae triginta dierum (armistițiu de treizeci de zile)

Classis centum navium (flotă de o sută de corăbii)

Observație: Celitatea poate fi exprimată și prin cazul ablativ (vezi acolo). Se întrebuințează însă genitivul totdeauna cînd e vorba de măsuri de greutate, de spațiu, de timp însoțite de un numeral, de o clasă sau categorie de persoane sau de calități sufletești permanente. La autorii postclasici genitivul calității e mai frecvent, iar ablativul calității tinde să dispară.

Genitivul subiectiv și obiectiv

§ 112. Se numește genitiv subiectiv acela care poate fi subiect al unui substantiv de natură verbală:

Permagna est vis naturae [= *Natura habet permagnam vim*] (Puterea naturii este foarte mare).

Genitivul obiectiv este acela care poate fi obiect al unui substantiv de natură verbală:

Historia est narratio rerum memorabilium [= *Historia narrat res memorabiles*] (Istoria este povestirea faptelor memorabile).

Observații: 1. Dacă un pronume personal are valoare de genitiv subiectiv, el este înlocuit cu pronumele posesiv corespunzător:

Deci, nu: *consilium mei*, ci: *consilium meum*.

În schimb, ca genitive obiective, pronumele personale se păstrează; la genitiv plural se întâlnește forma *-i* (*nostri, vestri, sui*), iar cînd este determinat de pronumele *omnis* se întâlnește forma *-um*:

Grata mihi est memoria nostri tua (Îmi este plăcută amintirea ta de [= despre] noi).

Patria est communis parens omnium nostrum (Patria este părintele comun al nostru al tuturor).

2. Dacă pronumele posesive care înlocui(iesc) un genitiv subiectiv au o apozitie, aceasta stă la genitiv:

Mea unius opera res publica salva fuit (Statul a fost salvat prin opera mea singur).

Genitivul obiectiv cu adjective și participii

§ 113. Pot fi determinate de un genitiv obiectiv adjectivele care arată:

1) a) Dorință sau aversiune: *avidus, cupidus, studiosus, fastidiosus*:

Memmius fastidiosus litterarum Latinarum fuit (Memmius a fost plictisit de studiul literaturii latine).

2) b) Pricepere, cunoaștere sau ignoranță: *peritus, imperitus, gnarus, ignarus, conscius, inscius, prudens, imprudens, insuetus, insolens*:

L. Sisenna gnarus rei publicae fuit (L. Sisenna era cunoscător al afacerilor publice).

3) c) Aducere aminte sau uitare: *memor, immemor*:

Memor sum tui (Sînt aducător aminte de tine = îmi aduc aminte de tine).

4) d) Participare sau excludere: *proprius, communis, particeps, expers, compos, inops, consors, plenus*:

Solus est homo rationis particeps; omnes bestiae rationis et orationis expertes sunt (Singur omul este înzestrat cu rațiune; toate animalele sînt lipsite de rațiune și de grai).

5 Un genitiv obiectiv poate determina și participiul prezent al unui verb tranzitiv cu valoare de adjectiv, îndeosebi următoarele participii: *amans, appetens, diligens, negligens, fugiens, despiciens*:

Romani semper appetentes gloriae fuerunt (Romanii au fost totdeauna doritori de glorie).

Avînd însă înțeles de verb, toate aceste participii au un obiect în acuzativ. De aici se vede strînsa legătură ce există între obiect și genitivul obiectiv.

Genitivul obiectiv cu verbe

§ 114. Sînt determinate de un genitiv obiectiv:

1) a) Verbele care arată amintire sau uitare: *meminisse, reminisci, in mentem venire, oblivisci*:

Meministis vivorum; ne mortuorum quidem obliviscemini (Vă aduceți aminte de cei vii; nu veți uita nici de cei morți).
Divitibus saepe in mentem veniat miseriarum inopum (Bogații să-și amintească adesea de mizeria celor săraci).

Observații: 1. *Recordari* este determinat de genitivul sau acuzativul unui nume de lucru și de ablativul precedat de prepoziția *de* al unui nume de persoană:

Piso certo cum aliquo dolore flagitiorum suorum [și: flagitia sua] recordabitur. (Piso desigur își va aminti cu oarecare remușcare de ticăloșiile sale).

Recordare de parentibus, de amicis, de civibus, quibus omnibus maximum tui est desiderium (Amintește-ți de părinți, de prieteni, de concetățeni, cărora le este foarte dor de tine).

2. *Admonere, commonere, commonefacere, certiorum facere* se construiesc cu genitivul sau ablativul precedat de prepoziția *de*:

Catilina admonerat alium egestatis, alium cupiditatis suae... multos victoriae Sullanae (Catilina amintea unuia sărăcia, altuia ambiția sa, multora victoriile lui Sula).

Exploratores ducem certiorum de hostium profectio faciant (Iscoadele înștiințează pe comandant de plecarea dușmanilor).

3. Dacă verbele care înseamnă amintire sau uitare sînt determinate de un pronume neutru, acesta stă în cazul acuzativ: *Hoc meministi, id oblitus sum, multa recordatus est*, etc.

2) b) Verbele impersonale care exprimă un sentiment: *paenitere, pigere, pudere, miserere, taedere*, (vezi 77 b):

Me paenitet culpa (Mă căiesc de greșală).

Te non pudebat exercitus? (Tu nu te rușinai de armată?).

Observație: Dacă aceste verbe sînt determinate de un pronume neutru, acesta stă în cazul acuzativ:

Saepe homines pudet ea quae non debet pudere (Adesea oamenii se rușinează de acele fapte) de care n-ar trebui să se rușineze).

3) c) Verbele care înseamnă a acuza (*accusare, insimulare, arguere*), a da în judecată (*arcessere, reum-facere*), a dovedi (*coarguere, convincere*), a condamna (*damnare, condemnare*), a achita (*absolvere*) au un genitiv al delictului:

Miltiades ab Atheniensibus prodicionis est accusatus (Miltiades a fost acuzat de către atenieni de trădare).

Observații: 1. Pedepsa la care e condamnat cineva se exprimă în cazul ablativ, dacă este determinată printr-un substantiv care arată pedeapsă sau amendă în bani:

Decem talentis multatus est reus (Vinovatul a fost amendat cu zece talanți).

Se exprimă în cazul genitiv dacă pedeapsa este nedeterminată, adică este arătată printr-un adverb (*tanti, quanti, dupli, tripli*, etc.):

Romani veteres furem dupli condemnabant (Vechii romani condamnau pe hoț la dublu).

2. Cu verbul *postulare* se întrebuintează ablativul cu prepoziția *de*:

Caesar Dolabellam de repetundis postulavit (Caesar a acuzat pe Dolabella de jefuirea provinciei).

3) d) Verbele care înseamnă a prețui (*aestimare, ducere, facere, habere, pendere, putare, esse, fieri*) sînt determinate de genitivul unor adjective cu valoare de adverbe de cantitate: *tanti, quanti, magni, pluris, plurimi, maximi, permagni, parvi, nihili*:

Quanti quisque amicos facit, tanti ab amicis fit (Cît își prețuiește cineva prietenii, atîta este prețuit el de către prieteni).

Observație: Verbele care înseamnă a cumpăra (*emere*), a vinde (*vendere*), a fi vîndut (*venire*), a lua cu chirie (*conducere*), a da cu chirie (*locare*), a costa (*esse, stare, constare*), sînt determinate, în afară de ablativul de preț (vezi acolo), și de genitivul următoarelor patru adverbe: *tanti, quanti, pluris, minoris*:

Vendo meum frumentum non pluris quam ceteri, fortasse etiam minoris (Vînd grîul meu nu cu mai mult decît alții, poate chiar cu mai puțin).

Genitivul subiectiv cu verbe

§ 115. După verbele impersonale *interest* și *refert* urmează genitivul subiectiv al persoanei în interesul căreia se face acțiunea:

Quid Milonis intererat? (Ce-l interesa pe Milo?).

Observații: 1. Pronumele personale sînt înlocuite prin pronumele posesiv corespunzător în cazul ablativ, genul feminin:

Mea refert (Mă interesează pe mine).

Dacă pronumele personal este determinat de un pronume de întărire, acesta se exprimă în cazul genitiv:

Mea ipsius interest (Mă interesează pe mine înșumi).

2. Dacă lucrul care interesează e un pronume neutru, acesta se exprimă în cazul acuzativ:

Hoc mea refert, non tua (Acest lucru mă interesează pe mine, nu pe tine).

Locativul

§ 116. Locativul arată locul unde se petrece acțiunea. Se întîlnește cu numele proprii de orașe și insule mici de declinarea I și a II-a la numărul singular:

Delegisti eos quos Romae relinques (Ai ales pe aceia pe care să-i lași la Roma).

Observație: Aceeași construcție o au și substantivele comune *domus* și *humus*: *Urbis ruinae humi iacebant* (Ruinele orașului zăceau la pămînt) Aceeași construcție o au și expresiile: *domi bellique, domi militiaeque* (în timp de pace, în timp de război).

Sintaxa Dativului

§ 117. Funcțiunea sintactică de bază a cazului dativ este de complement indirect și alte complemente strâns înrudite cu acesta.

Dativul obiectului indirect

§ 118. Se folosește cu verbe tranzitive sau intransitive, active sau pasive, pentru a arăta persoana sau lucrul la care se termină indirect acțiunea verbului:

Romani libertatem universae Graeciae concesserunt (Romanii au acordat libertate întregii Grecii).
Eiusmodi honores Timotheo ab Atheniensibus habiti sunt, qui antea nemini (Lui Timotheus i-au fost atribuite de către atenieni astfel de onoruri, care înainte n-au mai fost atribuite nimănui).

Observație: Unele verbe pot fi determinate de cazul dativ sau acuzativ cu *ad*, cu mici modificări de înțeles:

Dicere populo (a face cunoscut poporului)
Dicere ad populum (a vorbi poporului)
Dare litteras alicui (a încredința o scrisoare cuiva pentru altul)
Dare litteras ad aliquem (a adresa o scrisoare cuiva)
În schimb, nu e nici o deosebire de înțeles în expresiile:
Mittere litteras alicui sau *ad aliquem* (a trimite cuiva o scrisoare)
Scribere alicui sau *ad aliquem* (a scrie cuiva)

Dativul interesului

§ 119. Dativul interesului arată persoana sau lucrul în folosul sau în dauna căruia are loc acțiunea verbală. În limba română acest dativ se redă de obicei printr-o construcție prepozițională (prepoziția «pentru»):

Leges Atheniensibus Solo perscripsit (Solon a redactat legi pentru atenieni = în folosul atenienilor).

Observații: 1. O variantă a dativului interesului este dativul de obicei al unui participiu prezent, sau al unui pronume arătând persoana din punctul de vedere al căreia sau după judecata căreia are loc acțiunea verbală; de aceea se cheamă și dativ de relație (*dativus iudicantis*):

Montes procul intuentibus pares sunt (Munții sînt egali pentru cei care îi văd de departe).

Ille mihi mortuus est (Acela este mort pentru mine [= eu îl consider mort]).

2. O altă variantă a dativului interesului este dativul etic exprimat prin una din formele pronominale *mihi*, *tibi*, *nobis*, *vobis*, folosite pentru a arăta persoana care este sau se presupune că este interesată în mod deosebit față de acțiunea verbală:

Tu mihi istius audaciam defendis? (Tu îmi aperi îndrăzneala acestuia?).

3. Sînt dative ale interesului dativele din următoarele locuțiuni verbale:

Facere alicui: a face pentru cineva
Metuere alicui: a se teme pentru cineva
Cupere alicui: a dori pentru cineva.

Dativul final

§ 120. Dativul final arată scopul spre care este îndreptată o acțiune. El este totdeauna exprimat printr-un nume de lucru la singular. Dativul final se întâlnește mai ales cu verbe: *dare*, *tribuere*, *ducere*, *habere*, etc., în locuțiunile: *dono* sau *munerī dare*, *accipere*, *mittere* (a da, a primi, a trimite în dar), *auxilio mittere*, *venire* (a trimite, a veni în ajutor):

Sola virtus neque datur dono neque accipitur (Singură virtutea nici nu se dă nici nu se primește în dar).

De obicei acest dativ final este însoțit și de un dativ al interesului; avem astfel dativul dublu:

Pausanias venit Atheniensibus auxilio (Pausanias a venit în ajutorul atenienilor).

Observație: Locuțiunile *odio esse*, *admiratiōni esse*, *usui esse* (a fi obiect de ură, de admirație, de folos) înlocuiesc pasivul inexistent al verbelor *odisse*, *admirari*, *uti*:

Omnibus bonis odio erat Nero (Nero era obiect de ură tuturor celor buni [= era urit de toți cei buni]).

Dativul autorului

§ 121. Arată persoana de către care este îndeplinită acțiunea; el înlocuiește ablativul autorului în următoarele cazuri:

a) Cu verbe la conjugarea perifrastică pasivă:

Patria omnibus amanda est (Patria trebuie să fie iubită de toți).

b) Cu verbe la participiu perfect pasiv:

Accepi epistulam tibi scriptam (Am primit scrisoarea scrisă de tine).

c) De obicei cu verbul *quaeri*:

Gloria quaeritur multis (Gloria se caută de către mulți).

Dativul posesiv

§ 122. Dativul posesiv arată persoana căreia îi aparține un lucru. Dativul posesiv se întrebuințează cu verbul *esse*; această construcție este echivalentă ca sens cu o construcție cu *habere*:

Themistocles ad Admetum confugit, cum quo e i hospitium erat (Themistocle s-a refugiat la Admet, cu care avea legături de ospitalitate).

Observații: 1. După cum se vede din exemplele de mai sus, dativul posesiv cu *esse* se întrebuințează mai ales cînd e vorba de relații reciproce între persoane și lucruri.

Dar cu nume concrete și cu atît mai mult cu nume de obiecte materiale în latina clasică se întrebuințează de obicei verbul *habere* sau, dacă e vorba de lucruri stabile, *possidere*: *habeo filium, domum, pecuniam*; *possideo fundum*, etc.

Această construcție a dativului cu *esse* se găsește izolat și în limba română: «Mi-e foame»; «mi-e frică», etc.

2. Pentru a arăta calități fizice sau intelectuale ale unei persoane se întrebuințează sau *esse* cu genitivul posesiv sau ablativul calității:

Summa fuit eloquentia Ciceronis } (Cicero a avut o foarte înaltă elocință).
Cicero summa fuit eloquentia }

3. În expresiile *nomen (cognomen) alicui est, nomen (cognomen) alicui dant* numele propriu se află, uneori, alături de cazul nominativ sau acuzativ, în cazul (dativ), prin atracție cu dativul posesiv:

Nomina pueris alteri Remo, alteri Romulo fuerunt (Copiii au avut numele, unul Remus, celălalt Romulus).

L. Tarquinius regnare coepit, cui Superbo cognomen facta dederunt (A început să domnească L. Tarquinius, căruia faptele i-au dat porecla de *Superbus*).

Dativul cu adjective

§ 123. Sînt determinate de un substantiv în dativ adjectivele care arată:

a) Sentimente de bunăvoință sau *dusmănie*: *amicus, fidus, carus, benevolus, gratus, propitius; inimicus, adversus, infidus, invidus*, etc.:

Di, ut dixit Epicurus, neque propitii cuiquam esse solent, neque adversi (Zeii, după cum a spus Epicur, nu obișnuiesc să fie nimănui nici favorabili, nici potrivnici).

b) Folos sau pagubă: *utilis, commodus, opportunus, salutaris, inutilis, noxius, perniciosus*, etc.:

Homini cibus utilissimus simplex (Mîncarea simplă este cea mai folositoare omului).

c) Asemănare sau deosebire: *similis, par, aequalis, dissimilis, impar, contrarius*, etc.:

Aristides aequalis fere fuit Themistocli (Aristides a fost cam de aceeași vîrstă cu Temistocle).

d) Potrivire sau nepotrivire: *aptus, idoneus, congruens*, etc.:

Id est homini aptissimum quod simplex natura est (Acel lucru e mai potrivit omului care e simplu de la natură).

e) Apropiere, vecinătate: *finitimus, vicinus, propinquus, propior, proximus*:

Belgae proximi sunt Germanis, quibuscum continenter bellum gerunt (Belgii sunt mai apropiați de germani, cu care poartă necontenit război).

Observații: 1. Unele din aceste adjective, dacă sînt substantivate, se construiesc cu genitivul și pot fi însoțite de un pronume posesiv; ex.: *amicus libertatis* (prieten al libertății); dar la comparativ:

Amicior omnium libertati quam suae dominationi (Mai prieten al libertății comune decît al stăpînirii sale).

2. *Similis* și *dissimilis* se construiesc cu dativul dacă exprimă o asemănare sau deosebire parțială și cu genitivul dacă aceasta este completă:

Canis est similis lupo (Cîinele este asemănător cu lupul)

Hic filius simillimus patris est (Acest fiu este foarte asemănător cu tatăl).

3. Adjectivele *aptus, idoneus, opportunus, utilis, inutilis* se construiesc și cu *ad* cu acuzativul, dacă se scoate în relief ideea de scop:

Locus ad insidias aptior (Loc mai potrivit pentru cursă).

4. *Propior* și *proximus* se mai construiesc și cu acuzativul și ablativul, iar *propinquus* cu genitivul și acuzativul.

Dativul cu verbe

§ 124. Deosebim trei categorii de verbe care se construiesc cu dativul:

a) Verbe intransitive atît în latinește, cît și în romînește: *resistere, remitti, repugnare, cedere, imperare, parere, oboedire, servire*, etc.; de asemenea verbele impersonale: *libet, licet, convenit, expedit, accidit*, etc.:

Vir sapiens iis cupiditatibus, quibus alii serviunt, imperat (Înțeleptul poruncește acelor pasiuni, cărora alții le slujesc).

b) Verbe intransitive în latinește, dar tranzitive în romînește. Sînt cele mai importante dintre verbele care cer dativul. Principalele sînt: *assentari, auxiliari, opitulari, succurrere, subvenire, blandiri, conviciari, favere, ignoscere, insultare, invidere, mederi, minari, mîntari, nubere, obrectare, parcere, suadere, persuadere, plaudere*, etc.:

Soror Ciceronis nupsit Attico (Sora lui Cicero a luat în căsătorie pe Atticus).

Observații: 1. Toate aceste verbe intransitive care sînt la activ au la pasiv numai formă impersonală (*favetur, parcitur*, etc.), avînd însă dativul și în această formă:

Ne pueris quidem parcebatur (Nu erau cruțați nici chiar copiii).

2. Unele verbe tranzitive cînd sînt determinate de un dativ al interesului își modifică înțelesul:

Auscultare aliquem: a asculta (auzi) pe cineva.

Auscultare alicui: a asculta de cineva, a se supune

Cavere aliquem: a se păzi de cineva

Cavere alicui: a se îngriji de cineva.

Consulere aliquem: a cere sfat de la cineva.

Consulere alicui: a da sfat cuiva, a sfătui pe cineva.

c) Dativul cu verbe compuse cu prepoziție

§ 125. Verbele tranzitive și intransitive compuse cu prepozițiile *ad-, ante-, cum-, (con-), inter-, ob-, post-, prae-, sub- și super-* pot avea un dativ al obiectului indirect în loc să repete prepoziția cu cazul cerut de ea:

Caesar munitioni Labienum praefecit (Caesar a numit pe Labienus comandant al fortificației).

Verbele acestea construite cu dativul sînt întrebuințate mai mult în sens figurat, moral, fără să se insiste asupra conceptului local.

Se repetă prepoziția cu cazul cerut de ea atunci când sînt întrebunțate cu semnificația lor fundamentală locală:

Natura rationem sensibus adiunxit (Natura a adăugat la simțuri rațiunea).

Macedones ad imperium Graeciae Asiam adiunxerunt (Macedonienii au adăugat Asia la stăpînirea Greciei).

Observații: 1. Se întîlnesc în texte construcții cu repetarea prepoziției la verbele compuse cu prepozițiile *cum-* și *in-*:

Coniungere aliquid cum aliqua re (a uni un lucru cu altul).

Communicare aliquid cum aliqua re (a lega un lucru cu altul).

Incumbere in gladium (a cădea în sabie).

Incumbere in litteras (a se dedica literelor).

În schimb sînt mai frecvente construcțiile cu dativ ale verbelor:

a) Compuse cu *-esse* (exceptînd pe *abesse* și *inesse*): *adesse amicis, superesse comitibus, prodesse omnibus, interesse pugnae, obesse nemini*;

b) Verbele *ferre* și *ponere* compuse cu prepozițiile *ante-*, *prae-*, *post-*: *anteferre, antepondere, praeferre, praeponere, postponere*, etc.

2. Unele din aceste verbe se construiesc cu dativul sau cu ablativul:

Circumdare aliquid alicui rei

Circumdare aliquid aliqua re

Adspargere aliquid alicui rei

Adspargere aliquid aliqua re.

Sintaxa Acuzativului

§ 126. Funcțiunea sintactică fundamentală a acuzativului este de obiect direct; el arată persoana sau lucrul asupra căruia se îndreaptă acțiunea unui verb tranzitiv, activ sau deponent:

M. Brutus urbem liberavit (M. Brutus a eliberat orașul)

Labor corpus corroborat (Munca întărește corpul)

Furiae impios insectabantur (Furiile urmăreau pe cei nelegiuîți).

Cînd verbul activ tranzitiv trece la pasiv, atunci obiectul devine subiect, iar subiectul trece în cazul ablativ (cu prepoziția *a* (*ab*) dacă este nume de persoană, și fără prepoziție dacă este nume de lucru):

Urbs a M. Bruto liberata est (Orașul a fost eliberat de M. Brutus).

Corpus labore corroboratur (Corpul este întărit de muncă).

Observații: 1. Uneori primesc prepoziția *a* unele nume de lucruri considerate ca însușite (*fortuna, natura*, etc.), precum și substantive care arată funcțiuni sau activități omenești:

Occasionem a natura oblatam dux demisit (Comandantul a scăpat ocazia oferită de soartă).

2. Uneori cu verbe tranzitive în loc de acuzativul obiect direct se folosește ablativul însoțit de prepoziția *de*:

Romanorum legati de Antiochi voluntate explorabant (Trimisiile romanilor căutau să afle intenția lui Antioh.).

Acuzativul dublu (verbe cu două acuzative)

§ 127. Acuzativul dublu constă dintr-un acuzativ obiect direct și unul care completează înțelesul verbului ca nume predicativ. El este de trei feluri:

1. *Acuzativul obiectului și acuzativul numelui predicativ.*

Au acest dublu acuzativ:

a) Verbele copulative tranzitive la diateza activă, care înseamnă: a chema, a numi, a considera, a socoti, a alege, a proclama, a face, etc. și care la diateza pasivă au două nominative (vezi 105 c.):

Ciceronem universus populus consulem declaravit (Întreg poporul l-a proclamat pe Ciceron consul).

Ennius iram nominavit initium insaniae (Ennius a numit mînia început al nebuniei).

Fortuna saepe homines caecos efficit (Norocul adeseori face pe oameni orbi).

b) Verbele care înseamnă: a înțelege prin, a lua în sensul de: *interpretari, intelligere, definire, sentire*:

Stoici eam sapientiam interpretantur, quam nemo adhuc mortalis consecutus est (Stoicii înțeleg prin înțelepciune pe aceea pe care n-a dobîndit-o pînă acum nici un muritor).

c) Verbele care înseamnă: a avea, a da, a lua a primi, a cere, a refuza, a trimite (pe cineva ca tovarăș, conducător, scump, viu, mort, etc.): *habere, dare, adhibere, sumere, accipere, petere, mittere, relinquere*:

Filio meo patrimonium relinquam memoriam nominis mei (Fiului meu îi voi lăsa patrimoniu amintirea numelui meu).

d) Verbele care înseamnă: a se arăta, a se comporta: *se praestare, se ostendere, se praebere, se offerre*, etc.:

Praebebo ego me attentum auditorem (Eu mă voi arăta un ascultător atent).

Observații: 1. Adeseori acuzativul numelui predicativ este însoțit de (*ut, tanquam, quasi* (ca, ca și), dacă se insistă asupra ideii de comparație:

Iuris scientiam eloquentiae tanquam ancillulam adiunxisti (Ai adăugat la elocvență știința dreptului ca pe o umilă servitoare).

2. Aceeași funcțiune a acuzativului numelui predicativ este redată uneori de (*pro* cu ablativul sau (*in*) *loco, (in) numero* cu genitivul, mai ales cu verbele *habere, ducere, putare*:

Habere falsa pro veris (A socoti lucrurile false ca adevărate).

Nos in hostium numero habent (Ei ne consideră pe noi ca dușmani).

2. *Acuzativul persoanei și acuzativul lucrului.*

§ 128. Se numește astfel pentru că unul se referă totdeauna la o persoană, iar al doilea la un lucru. Se întrebunțază după verbele:

a) *docere, edocere:*

Catilina iuventutem mala facinora edocebat (Catilina învâța pe tineri fapte rele).

Observație: Verbele din categoria aceasta, când sînt întrebuițate cu sensul de a înștiința, a anunța, în loc de acuzativul persoanei cer *de* cu ablativul:

Caesar praemittit ad Boios nuntios, qui eos de suo adventu doceant (Caesar a trimis soli la neamul boilor, care să-i înștiințeze despre sosirea sa).

b) *celare:*

Medicus mortem regis omnes celavit (Medicul a ascuns tuturor moartea regelui).

Cum se vede din traducerea exemplului, în românește acuzativul persoanei se traduce cu ajutorul unei prepoziții.

Observație: Pe lângă construcția cu două acuzative, se întâlnește și aceea cu acuzativul persoanei și ablativul lucrului însoțit de prepoziția *de*:

Bassus me de hoc libro celavit (Bassus a ascuns de mine această carte).

c) *poscere, reposcere, flagitare:*

Fratres sestertios mille me poposcerunt (Frații au cerut de la mine 1000 de sestertii).

Observații: 1. Aceste verbe se construiesc uneori și cu *de* și ablativul persoanei de la care se cere ceva:

Hic abs te unicum filium flagitat (Acesta cere de la tine pe unicul tău fiu).

2. Verbele *petere, postulare, exigere, implorare*, care înseamnă tot a cere, în loc de acuzativul persoanei, se construiesc cu *ab* și ablativul:

Hannibal a Scipione pacem petiit (Hanibal a cerut pace de la Scipio).

d) *orare, rogare:*

Multa eum rogavi (L-am rugat multe lucruri).

Observații: 1. Verbele acestea au mai adeseori ca acuzativ al lucrului un pronume neutru sau, în locul lui, o propoziție întreagă:

Nihil aliud vos oro (Nu vă rog nimic altceva).

Te omnes orant ut salutem tuam consulas (Toți te roagă să te îngrijești de sănătatea ta).

2. Verbul *rogare* cu sensul de a întreba, ca și compusul lui *interrogare*, se construiesc cu acuzativul persoanei și *de* și ablativul lucrului cerut; dacă lucrul este exprimat prin neutrul unui pronume, acesta se pune la acuzativ:

Si te rogavero aliquid, nonne respondebis (Dacă te voi întreba ceva, oare nu-mi vei răspunde?).

Ego te eisdem de rebus interrogabo (Eu te voi întreba despre aceleași lucruri).

Dar a rămas și construcția cu acuzativul dublu în anumite formule oficiale din ședințele comițiilor sau ale senatului:

Consul Catonem sententiam rogavit (Consulul a cerut lui Cato părerea sa).

e) *traducere, traicere, transportare, circumducere:*

Agesilaus Hellespontum copias traiecit (Agesilau și-a trecut trupele peste Helespont).

§ 129. 3. *Acuzativul cu verbe tranzitive în latinește, dar intransitive sau reflexive în românește.*

1) a) *iuvare, deficere, effugere, petere, sequi, abdicare:*

Themistocles non effugit civium suorum invidiam (Themistocles nu a scăpat de ura concetățenilor săi).

Senes vires, iuvenes saepius voluntas deficit (Bătrînii le lipsesc puterile; tinerii mai adeseori le lipsește voința).

Observații: 1. *Iuvare* înseamnă și a plăcea, a fi pe plac:

Hoc me iuvat (Acest lucru îmi place).

2. Verbul *deficere* are uneori și valoare intransitivă:

Luna deficit (Luna se eclipează).

2) b) Verbele care arată o stare sufletească sau manifestarea ei: *timere, vereri, horrere, queri, conqueri, desperare, mirari, admirari, ridere:*

Cuncti Romanorum nomen horrebant (Toți erau îngroziți de numele romanilor).

Observație: Unele din aceste verbe se construiesc și cu ablativul: *conqueri de iniuriis, desperare de republica*, etc.

3) c) Verbele care înseamnă a avea gust, miros, sete: *sapere, olere, sitire:*

Ille gladiator sanguinem nostrum sitit (Acel gladiator este însetat de sîngele nostru).

4) d) Unele verbe intransitive care de obicei se construiesc cu ablativul cer acuzativul unui pronume neutru (*id, hoc, illud, idem, quod, quid, aliud, cetera, omnia*): *illud laetor, haec nemo dubitat*, etc.

5) e) Verbele impersonale care exprimă un sentiment: *miseret me, paenitet me, piget me, pudet me, taedet me:*

Voluntatis me meae nunquam paenitebit (Nu mă voi căi niciodată de voința mea).

6) f) Verbele impersonale *fallit me, praeterit me, fugit me, decet me, dedecet me:*

Neminem vestrum praeterit quanta sit vis exempli (Nimănuia dintre voi nu-i scapă [toți știu] cât e de mare puterea exemplului).
Fugit me rescribere (Mi-a scăpat [am uitat] să-ți răspund).

Acuzativul cu verbe compuse cu prepoziție

§ 130. Unele verbe care arată mișcare (*ire, venire, vadere, currere, volare, fluere, vehi*, etc., precum și altele care nu arată mișcare (*stare, sedere*), compuse cu prepozițiile *ad-, cum-, circum-, in-, per-, praeter-, trans-*, devin tranzitive,

avînd în același timp un sens puțin deosebit de acela al verbului simplu: *adire aliquem* (a vizita pe cineva), *convenire aliquem* (a se întîlni cu cineva), *circumstare aliquid* (a înconjura ceva), *ingredi viam* (a începe călătoria), *peragrar omnes regiones* (a străbate toate ținuturile), *transilire murum* (a sări peste zid), etc.:

Caesar oppidum vallo circumvenire constituit (Caesar a hotărît să înconjoare orașul cu un val).

Observații: 1. Devenind tranzitive prin compunerea cu prepoziții, aceste verbe se întîlnesc și la forma pasivă:

Castra ab hostibus circumita erant (Tabăra fusese încercuită de dușmani).

2. Verbele compuse cu *trans* (*transicere, transmittere, transducere, transportare*, etc.) se construiesc cu două acuzative: unul al obiectului, altul cerut de prepoziție:

Caesar flumen Axonam exercitum transduxit (Caesar a transportat armata dincolo de râul Axona).

Dacă însă se arată și locul spre care este efectuat transportul, se repetă prepoziția *trans*:

Ariovistus trans Rhenum in Galliam Germanos transiecerat (Ariovistus trecuse pe germani peste Rin în Gallia).

Acuzativul obiectului intern

§ 131. Acuzativul obiectului intern este acuzativul cerut de unele verbe intransitive; se numește intern pentru că acesta este format din aceeași rădăcină cu verbul sau are sens înrudit cu el: *cenam cenare, dolorem dolere, servitutem servire*, sau: *proelium pugnare, stadium currere, aetatem vivere*. Nu putem traduce totdeauna cuvînt de cuvînt această construcție, deși există și în romînește («Și-a trăit traiul, și-a mîncat mîlaiul»):

Vicimus et maximam pugnāvimus pugnam (Am învins și am dat o bătălie foarte grea).

Acuzativul adverbial

§ 132. Acuzativul se întrebuițează adverbial în următoarele forme:

a) În forma neutrlui singular al unor pronume și adjective care arată cantitate sau succesiune: *aliquid, paulum, minus, minimum, aliquantum, multum, plus, plurimum, tantum, quantum, solum, nimium, nihil, primum, posterius, postremum*, etc.:

Eo die postremum Asuvius visus erat (În aceeași zi Asuvius fusese văzut pentru ultima dată).

b) În forma *partim*, mai ales repetată: *partim ... partim*:

Iste Caesaris signa partim in hortos Pompei deportavit, partim in villam Scipionis (Acesta a dus statuile lui Caesar parte în grădinitele lui Pompeius, parte în villa lui Scipio).

c) În locuțiunile: *magnam (maiolem, maximam) partem, id genus, quod genus, id aetatis, id temporis*, etc.:

Magnam partem ex iambis nostra constat oratio (Cuvîntarea mea constă în mare parte din iambi).

Acuzativul exclamativ

§ 133. În exclamații, mai frecvent decît vocativul și nominativul, se întrebuițează acuzativul, pentru a arăta persoana sau lucrul care este obiectul sentimentului care o produce. Acuzativul poate fi singur sau întărit de o interjecție: *Me felicem!* (fericitul de mine!), *Nos miseros* (nenorociții de noi):

O virum magnum dignumque, qui in nostra republica natus esset! (O bărbat mare și vrednic de a se fi născut în statul nostru!).

Observație: Pronumele demonstrativ *hic* din exclamații este întărit cu particulele enclitice —*ce* sau —*ne*:

Hosce labores! (O, aceste oboseli!).

Acuzativul extensiunii în spațiu

§ 134. O acțiune verbală poate să treacă nu numai nemijlocit asupra unui obiect direct, ci poate și să se extindă în spațiu.

Extensiunea în spațiu se exprimă în cazul acuzativ și se întrebuițează pentru a arăta:

1. Dimensiunile de lungime, lărgime, înălțime și adîncime, mai ales cu adjectivele *longus, latus, altus*, precum și cu verbul *patere*:

Fossa lata erat quinquaginta tres pedes, alta viginti duos (Șanțul era lat de 53 de picioare, adînc de 22).

Fines Helvetiorum in longitudinem milia passuum ducenta quadraginta, in latitudinem centum octoginta patebant (Teritoriul helveților se întindea în lungime 240 de mii de pași, în lățime 180 de mii).

2. Spațiul străbătut:

Caesar noctu millia passuum circiter duodecim progressus est (Caesar a înaintat în timpul nopții circa 12 mii de pași).

3. Distanța cuprinsă între un punct de plecare și un altul:

Hostes aberant a Caesaris castris quinque milia et ducentos passus (Dușmanii erau la depărtare de 5200 de pași de tabăra lui Caesar).

Observații: 1. Dacă pentru exprimarea distanței se întrebuițează cuvintele *spatium* și *intervallum*, acestea stau în cazul ablativ:

Romani trium milium spatio procul a castris hostium posuerunt castra (Romanii și-au așezat tabăra la o distanță de trei mii de pași de tabăra dușmanilor).

2. Distanța între două puncte mai poate fi exprimată și printr-o determinare temporală:
Zama quinque dierum iter ab Carthagine abest (Zama este departe de Cartagina cale de cinci zile).

Uneori *iter* nici nu este exprimat:

Castra aberant tridui (Tabăra era la depărtare de trei zile).

4. Direcția, adică punctul spre care se îndreaptă acțiunea verbală. Această determinare se întâlnește mai ales după verbe și substantivele care arată mișcare, reală sau figurată. Pentru exprimarea ei avem două reguli principale:

a) Substantivele comune și substantivele proprii nume de țări și insule mari se construiesc cu acuzativul însoțit de prepoziția *ad* sau *in*: *ad urbem ire* (a merge spre oraș), *in aedes intrare* (a intra în casă), *proficisci ad Graeciam* (a pleca spre Grecia), *reditus in patriam* (întoarcerea în patrie), *ingressus in portum* (întrearea în port), *adventus in Italiam* (sosirea în Italia), etc.

b) Substantivele proprii nume de orașe, insule mici, precum și substantivele comune *domus* și *rus* se construiesc cu acuzativul fără prepoziție: *pervenire Romanam Samum* (a sosi la Roma, la Samos), *adventus Neapolim, Carthaginem, Athenas* (sosirea la Neapolis, la Cartagina, la Atena), *redire domum* (a se întoarce acasă), *proficisci rus* (a pleca la țară).

Observații: 1. *Domus* stă în acuzativ fără prepoziție chiar și dacă este însoțit de un pronume posesiv: *ire suam domum* (a merge la casa sa), *ingressus domum alienam* (întrearea în casa altuia).

Dacă însă este însoțit de un alt pronume sau de un adjectiv, atunci e la acuzativ însoțit de prepoziția *in* (*ad*): *reverti in veterem domum* (a se întoarce în vechea casă).

La plural se pune totdeauna acuzativul fără prepoziție:

Domos nostras redeamus (Să ne întoarcem la casele noastre).

În schimb *rus*, dacă este însoțit de un pronume sau adjectiv, are totdeauna acuzativul cu prepoziție: *adventus in sua rura* (sosirea în vilele sale de la țară).

2. Prin excepție, se construiesc cu acuzativul fără prepoziție și unele nume de peninsule sau regiuni maritime:

Navigare Chersonesum, Aegyptum (a naviga spre Chersones, spre Egipt).

3. Când numele de orașe sînt însoțite de prepoziția *ad* înseamnă că mișcarea e îndreptată numai spre împrejurimile lor:

Marcellus copias ad Syracusas duxit (Marcellus a dus trupele în împrejurimile Siracuzei).

Acuzativul extensiunii în timp

§ 135. O acțiune verbală poate să se extindă nu numai în spațiu, ci și în timp. Extensiunea în timp se exprimă în cazul acuzativ și se întrebunează pentru a arăta:

1. Timpul cît durează o acțiune:

Decem annos urbs Troia oppugnata est ab universa Graecia (Orașul Troia a fost asediat timp de zece ani de către întreaga Grecia).

Uneori acuzativul este însoțit de prepoziția *per*:

Pluit continenter per tres dies (A plouat neîntrerupt timp de trei zile).

2. Timpul de cînd durează o acțiune; acuzativul este însoțit de obicei de un numeral ordinal și de adverbul *iam*:

Pax iam tertium durabat annum (Pacea dura deja de doi ani împliniți).

Mai rar este întrebunțat numeralul cardinal:

Viginti iam annos bellum gero cum impiis civibus (Deja de douăzeci de ani port război cu niște cetățeni nelegiuți).

3. Timpul pentru care este fixat un lucru; acuzativul este însoțit de prepoziția *in* sau *ad*:

Frater meus in proximum annum consulatum petit (Fratele meu candidează la consulat pentru anul viitor).

4. Vîrsta:

a) Acuzativul este însoțit de un numeral cardinal și de participiul *natus*:

Alexander, rex Macedonum, mortuus est triginta tres annos natus (Alexandru, regele macedonenilor, a murit la vîrsta de 33 de ani).

b) Acuzativul este însoțit de un numeral ordinal și de participiul *agens*:

Alexander, rex Macedonum, mortuus est trigesimum quartum annum agens (Alexandru, regele macedonenilor, a murit în al 34-lea an).

Sintaxa ablativului

§ 136. Funcțiunea sintactică fundamentală a ablativului este de a arăta punctul de plecare a unei acțiuni, mișcarea și îndepărtarea dintr-un punct de plecare.

Pe lângă aceasta, ablativul mai îndeplinește funcția sintactică a locativului, precum și a instrumentalului, dispărut din limba latină.

De asemenea, ablativul mai determină unele substantive și adjective.

Ablativul separației

§ 137. Arată punctul de plecare al unei acțiuni.

Se întrebunează cu verbe care arată:

1. Mișcare dintr-un loc: *abire, exire, egredi, proficisci, descendere, discedere, redire*, etc. Substantivele comune, numele de țări și insule mari se construiesc cu ablativul fără prepoziție, sau cu prepozițiile *ab*, *ex*, *de*:

Barbari nostros navibus egredi prohibebant (Barbarii opreau pe ai noștri să iasă din corăbii).

Lybia discedere (a pleca din Lybia).

Numele de orașe și insule mici se construiesc cu ablativul fără prepoziție: *Corintho proficisci*.

Tot așa se construiesc substantivele *domus* și *rus*: *domo discessus* (plecarea de acasă), *rure discessus* (plecarea de la țară).

Tot prin ablativul fără prepoziție se arată locul de trecere, dacă acesta este exprimat printr-unul din cuvintele: *porta*, *ianua*, *via*, *pons*, etc., care pot fi considerate și ablativ instrumentale:

Catilina Aurelia via profectus est (Catilina a plecat pe via Aurelia).

2. Îndepărtare, alungare, retragere: *movere*, *removere*, *pellere*, *expellere*, *depellere*, *eicere*, *deicere*, *excludere*, etc. Cu aceste verbe se întrebuințează ablativul fără prepoziție sau cu prepozițiile *ab*, *ex*, *de*, dacă substantivul e un nume de lucru, și cu ablativul cu prepoziția *ab*, dacă e nume de persoană:

Hostes muro turrique deiecti sunt (Dușmanii au fost alungați de pe zid și din turn).

Hamilcar hostes a muris Carthaginis removit (Hamilcar a alungat pe dușmani de la zidurile Cartaginei).

3. Eliberare: *liberare*, *solvere*, *absolvere*, etc. Se întrebuințează ablativul cu *ab*, dacă este vorba de persoane, și ablativul fără prepoziție sau cu prepozițiile *ab*, *ex*, *de*, dacă e vorba de lucruri:

Exsules patriam obsidione liberarunt (Exilații și-au eliberat patria de asediu).

4. Separare, despărțire, deosebire: *secernere*, *separare*, *segregare*, *sejungere*, *dividere*, *discernere*, *distinguere*, etc. În general se construiesc cu ablativul separației toate verbele compuse cu *dis-* și *se-*; de obicei ablativul este însoțit de prepoziția *ab*:

Alpes Italiam ab Gallia seiungunt (Alpii despart Italia de Gallia).

Observații: 1. Verbele *secedere*, *decedere*, *excedere*, se construiesc mai des cu ablativul fără prepoziție, dat fiind că prepoziția intră în compoziția lor; tot așa și verbul *cedere* prin analogie cu compusele lui: *excedere provincia* (a pleca din provincie), *cedere loco* (a se retrage dintr-un loc), *cedere vita* (a ieși din viață = a muri).

2. Următoarele verbe au construcții și sensuri diferite după cum obiectul sau ablativul separației se referă la persoane sau la lucruri:

defendere aliquem ab aliqua re: a apăra pe cineva de ceva.

defendere aliquid ab aliquo: a ține departe ceva de cineva

levare aliquid alicui: a ușura pe cineva de ceva

levare aliquem (ab, ex) aliqua re: a elibera pe cineva de ceva.

Sint de notat și următoarele construcții:

abdicare aliquid,

abdicare se ab aliqua re: a renunța la ceva

intercludere aliquem aliqua re: a ține departe pe cineva de ceva

interdicere alicui aqua et igni: a opri pe cineva de la întrebuințarea apei și a focului (a exila).

Ablativul locativ X

§ 138. Ablativul locativ arată o stare pe loc (după punctul de plecare).

a) Substantivele comune și numele de țări și insule mari se construiesc cu ablativul cu prepoziția *in*: *in urbe*, *in Italia*, etc.

Observații: 1. Se construiesc cu ablativul fără prepoziție (*locus*) precum și orice alt cuvânt având ca atribut pe *totus*, *omnis* și *universus*: *hoc loco*, *toto orbe terrarum* (în lumea întreagă), *universa Graecia* (în Grecia întreagă), etc.

2. În ablativ fără prepoziție stau cuvintele din locuțiunea: *terra marique*, *et terra et mari* (pe apă și pe uscat); *neque terra neque mari* (nici pe apă nici pe uscat).

De asemenea, se pun la ablativ fără prepoziție adjectivele *dextra* (la dreapta), *sinistra*, *laeva* (la stînga).

3. Cuvintele *liber*, *caput*, *pars*, în citate, stau la ablativ fără prepoziție, dacă arată o carte întreagă sau un capitol întreg:

De amicitia alio libro dictum est (Despre prietenie s-a vorbit într-o altă carte (întreagă).

Dacă însă arată numai o parte de carte sau de capitol, stau la ablativ cu *in*:

De agricultura in Catone Maiore satis multa diximus (Despre agricultură am spus destul de multe lucruri în lucrarea Cato Maior (care tratează însă despre bătrînețe).

4. Cu *in* și ablativul se construiesc și unele verbe care arată mișcare, dar aceasta nu iese din limitele locului arătat: *deambulare in horto* (a se plimba în grădină), *in agris vagari* (a rătăci pe cîmp), etc.

Tot așa se construiesc cu *in* și ablativul verbele care însemnează a așeza (*collocare*, *ponere*, *statuere*), a se opri (*considerare*, *consistere*, etc.).

b) Numele de orașe de declinarea I și a II-a *plurale tantum*, precum și cele de declinarea a III-a se construiesc cu ablativul fără prepoziție:

Syracusa obiit Dio (Dio a murit la Siracusa).

Alexander Babylone morte consumptus est (Alexandru a murit la Babilon).

Pentru construcția numelor de orașe și insule mici de declinarea I și a II-a *singulare tantum*, precum și a substantivelor comune *domus*, *humus* și *rus*, vezi *Locativul*.

Observații: 1. Numele de orașe și insule mici de declinarea I și a II-a care se construiesc cu genitivul locativ, dacă sînt determinate de un adjectiv sau pronume, se pun în ablativ, de obicei fără prepoziție: *ipsa Roma*.

În schimb, *domus* determinat de un pronume posesiv, pe lângă construcția locativă, poate sta și în ablativ cu *in*: *in domo mea* (în casa mea); dacă este determinat de un alt pronume sau de un adjectiv stă totdeauna în ablativ cu prepoziția *in*: *in splendida domo* (într-o casă splendidă), *in eadem domo* (în aceeași casă), etc.

Rus determinat de orice cuvînt se construiește cu ablativul și prepoziția *in*: *in meo rure*, *in suburbano rure*, etc.

2. Dacă un nume de oraș este determinat de un substantiv comun (*urbs*, *oppidum*, *civitas*, *municipium*, etc.) fără atribut, atunci se construiește cu *in* și ablativul:

Vivere in urbe Roma (a trăi în orașul Roma).

Dacă însă substantivul comun este determinat de un atribut adjectival, el se pune în ablativ (cu sau fără prepoziție), în timp ce numele propriu stă în locativ sau ablativ, potrivit regulii construcției numelor de orașe și insule mici:

Vivere Romae, (in) urbe antiquissima (a trăi la Roma, orașul străvechi).

Vivere Athenis, urbe nobilissima (a trăi la Atena, orașul foarte nobil).

Ablativul originii

§ 139. Ablativul originii arată părinții, familia, neamul din care se trage cineva.

Se întrebuințează în general cu verbele *nasci*, *oriri*, *gigni*, precum și cu participlele care însemnează « născut », « originar din »: *natus*, *ortus*, *genitus*, *procreatus*, *prognatus*, etc.

Familia, neamul, starea socială se exprimă prin ablativul fără prepoziție:

Marius loco humili natus erat (Marius se născuse dintr-o familie de jos).

Pronumele personale, numele tatălui și al mamei se exprimă prin ablativul și prepoziția *ex*: *ex eo natus*, *ex Iove natus*, *ex serva natus*.

Originea îndepărtată se exprimă cu ablativul și prepoziția *ab*:

Belgae orti sunt a Germanis (Belgii își trag originea de la germani).

Observații: 1. După verbele care însemnează « a da naștere », « a procrea » (*procreare*, *parere*, etc.) originea este totdeauna arătată prin ablativul cu prepoziția *ex*:

2. Originea figurată (a unui bine, a unui rău, a unui riu, a unei știri, a unei cunoștințe, etc.) se exprimă prin ablativul precedat de prepoziția *ex* sau *ab*:

Invidia ex opulentia oritur (Invidia se naște din belșug).

Saepe hoc audivi a patre meo (Adeseori am auzit aceasta de la tatăl meu).

Originea figurată o întâlnim mai ales după verbele: *capere*, *sumere*, *accipere*, *emere*, *mutuari*, *furari*, *audire*, *cognoscere*, etc.

Ablativul cauzei

§ 140. Ablativul cauzei arată cauza, motivul pentru care se produce acțiunea verbului.

Ablativul cauzei se exprimă prin ablativul fără prepoziție:

Hostes metu oppidum deseruerunt (Dușmanii au părăsit orașul de frică (= din cauza fricei).

Observații: 1. Cauza se mai exprimă și prin cazul acuzativ cu prepozițiile *ob* sau *propter*:

Multi propter metum legibus parent (Mulți se supun legilor de teamă).

2. Urmează ablativul cauzei după verbele care arată un sentiment: *gaudere*, *laetari*, *dolere*, *maerere*, etc.:

Adulcentes senum praeceptis gaudent (Tinerii se bucură de sfaturile bătrânilor).

3. După verbul *laborare* (a suferi) se exprimă în ablativ fără prepoziție boala, răul, neajunsul de care suferă cineva: *laborare morbo aliquo* (a suferi de vreo boală).

Dacă suferința e pricinuită de o parte a corpului, aceasta se exprimă prin ablativul cu prepoziția *ex* sau *ab*: *laborare ex dentibus* (a suferi de dinți).

4. Ablativul cauzei se întrebuințează și cu substantivele verbale *iussu*, *iniussu*, *rogatu*, *permissu*, *hortatu*, etc.: *iussu Caesaris* (la porunca lui Caesar).

5. Când cauza este mai curînd un scop, adică arată scopul spre care se îndreaptă acțiunea verbului, ea se exprimă printr-un genitiv urmat de una din prepozițiile *causa* și *gratia*:
Multi adolescentes eo convenerunt discendi causa (Mulți tineri s-au întrunit acolo pentru a învăța).

6. Substantivele care arată un sentiment: *ira*, *invidia*, *spes*, *odium*, *amor*, etc. nu se întrebuințează singure ca ablativ al cauzei, ci sînt însoțite de un participiu perfect pasiv: *ira accensus* (aprinș de mînie), *odio permotus* (împins de ură), etc.

7. Într-o propoziție negativă cauza se exprimă uneori prin ablativ cu prepoziția *prae*:

Reliqua prae lacrimis scribere non possum (Celelalte nu le pot scrie din cauza lacrimilor).

Ablativul de agent

§ 141. Arată ființa sau lucrul de care e îndeplinită acțiunea verbală la diateza pasivă, la mod personal sau participiu.

Dacă acțiunea e îndeplinită de o ființă, se întrebuințează ablativul cu prepoziția *ab*:

Hannibal a Scipione victus est (Hannibal a fost învins de Scipio).

Milo a feris laniatus est (Milo a fost sfîșiat de fiare).

Uneori agentul se exprimă și prin cazul dativ (vezi *Dativul autorului*). Ablativ de agent au și verbele intransitive cu sens pasiv: *interire*, *venire*, etc.

Observație: Participiile *comitatus* și *stipatus* se construiesc cu numele de persoane în ablativ fără prepoziție.

Dacă autorul este un nume de lucru, acesta se pune în ablativ fără prepoziție:

Cuncta sole collustrantur (Toate sînt luminate de soare).

Observație: Numele de lucru personificate (*natura*, *fortuna*), precum și substantivele colective care arată grupe de persoane se construiesc ca și numele de ființe cu *ab*:

Apud Xenophontem Hercules a Voluptate non vincitur (La Xenophon Hercules nu este învins de plăcere).

Nostri a multitudine hostium premebantur (Ai noștri erau copleșiți de mulțimea dușmanilor).

Ablativul timpului

§ 142. În ablativ se exprimă următoarele determinări temporale:

1. Un punct de plecare al acțiunii în timp; ablativul este însoțit de prepoziția *(ab)*:

Ego ab initio veris apud fratrem commoror (Eu stau la fratele meu de la începutul primăverii).

2. O durată determinată de timp; se exprimă prin cazul ablativ fără prepoziție al cuvintelor care arată:

a) Timp sau o subdiviziune a lui: *tempus*, *annus*, *aetas*, *ver*, *aestas*, *autumnus*, *hiems*, *mensis*, *dies*, *nox*, *hora*, etc., precum și cuvintele care cuprind un concept temporal: *lux*, *ortus*, *initium*, *adventus*, *discessus*:

Media nocte pervenerunt (Au sosit la miezul nopții).

Adventu Caesaris in Gallia duae factiones erant (La sosirea lui Caesar în Gallia erau două partide).

b) Serbări și adunări publice: *ludi*, *comitia*, etc.:

Hoc accidit ludis Latinis (Aceasta s-a întîmplat în timpul serbărilor latine).

c) Vîrstă sau funcțiuni publice, dacă sînt însoțite de un atribut: *pueritia*, *adulescentia*, *iuventus*, *senectus*, *consulatus*, etc.:

Summa senectute Cato in Galbam multa dixit (La adînci bătrînețe Cato a ținut multe discursuri împotriva lui Galba).

Dacă aceste cuvinte nu sînt determinate de atribut se pune ablativul cu *in*:

P. Scipio in consulatu est mortuus (P. Scipio a murit în timpul consulatului).

Observație: Cînd totuși substantivele determinate de un atribut sînt construite cu *in* și ablativul ele arată nu atît timpul, cît mai ales împrejurările, condițiile speciale ale unui timp dat: *in pace* (în condiții de pace), *in hoc tempore* (în această împrejurare), etc.

d) Timp în limitele căruia are loc acțiunea verbală; se întrebuintează ablativul fără prepoziție:

Tribus horis domum redibitis (Vă veți întoarce acasă peste trei ore).

Uneori, mai rar, se mai exprimă și cu acuzativul precedat de *intra*.

e) Repetarea periodică a unui timp; se exprimă cu ablativul cuvintelor *annus, mensis, dies, hora*, etc. însoțit de un numeral ordinal și de pronumele nehotărît *quisque*, intercalat între substantiv și numeral: *quarto quoque anno* (tot la trei ani), *sexto quoque mense* (tot la cinci luni), *quinta quaque hora* (tot la patru ore), etc.

f) Un fapt întîmplat în trecut, care nu mai durează în prezent; se exprimă cu ablativul însoțit de un numeral cardinal și de pronumele demonstrativ *hic*: *his duobus diebus* (acum două zile), *his viginti annis* (acum douăzeci de ani), etc.

Observație: Se exprimă și prin acuzativul însoțit de prepoziția *ad*.

Ablativul instrumental X

§ 143. Ablativul instrumental arată mijlocul prin care se realizează acțiunea verbală.

Observații: 1. Se construiesc cu ablativ instrumental verbele care însemnează: a instrui, a deprinde (*erudire, instituere, imbuere, exercere*), a se sprijini (*niti*), a schimba (*mutare, commutare, permutare*), a înconjura (*cingere, saepire, circumdare, circumire*), a acoperi, a înveli (*tegere, operire, vestire, obruere*), a hrăni (*alere, pascere, pasci, vivere*), a se juca (*ludere*), a veni (*venire*), a se ascunde (*occultare*), a ține (*tenere, continere*) a primi (*recipere*), etc.

Caesar legionem unam silvis occultat (Caesar ascunde o singură legiune în pădure).

2. Se mai construiesc cu ablativul instrumental și următoarele verbe deponente și compuse lor: *uti, frui, fungi, potiri, vesci*.

Galli Roma potiti sunt (Galli au pus stăpînire pe Roma).

Cînd e vorba de a pune mîna pe conducerea statului după: *potiri* urmează genitivul, în loc de ablativ: *potiri rerum, potiri imperii*.

a) Dacă mijlocul prin care se realizează acțiunea este un lucru, acesta se pune la ablativ fără prepoziție:

Verginius filiam sua manu occidit (Verginius și-a ucis fiica cu mîna sa proprie).

b) Dacă mijlocul prin care se realizează acțiunea este o persoană, se întrebuintează ablativul cuvîntului *opera* și genitivul numelui de persoană:

Ciceronis unius opera res publica conservata est (Statul a fost salvat numai prin meritul lui Cicero).

Se folosește mai des acuzativul cu prepoziția *per*:

Caesar per exploratores certior factus est (Caesar a fost înștiințat prin iscoade).

Ablativul sociativ

§ 144. Ablativul sociativ arată ființa sau lucrul care însoțește subiectul sau obiectul la îndeplinirea acțiunii verbale.

Ablativul sociativ se exprimă prin ablativ și prepoziția *cum*:

Cum prima luce *advennerunt* (Au sosit deodată cu zorile zilei).

Observații: 1. Uneori prepoziția *cum* este întărită de adverbele *una, simul*: *una cum ceteris* (împreună cu ceilalți).

2. Prepoziția *cum* se omite:

a) Înaintea ablativelor *comitatus, agmen*, dacă acestea sînt determinate de un atribut (*magno comitatu, multorum comitatu*), etc.

b) Înaintea substantivelor care arată forțe de uscat și de mare, determinate de un atribut adjectival: *magno exercitu, multis navibus*, etc.

Dacă însă sînt însoțite de un numeral atunci au pe *cum*: *cum tribus legionibus* (cu trei legiuni), *cum quatuor navibus* (cu patru corăbii).

c) Înaintea substantivelor determinate de un atribut adjectival care arată împrejurările ce însoțesc o acțiune:

Cicero magno clamore plausuque populi orationem habuit (Cicero și-a ținut discursul în mijlocul aclamațiilor și aplauzelor poporului).

Ablativul de mod X

§ 145. Ablativul de mod arată felul, chipul în care se desfășoară acțiunea verbului.

a) Dacă ablativul de mod constă dintr-un substantiv fără nici o determinare atributivă este totdeauna precedat de *cum*:

Cum periculo, cum labore *hoc fecisti* (Ai făcut aceasta cu primejdie, cu trudă).

b) Dacă ablativul de mod este determinat de un adjectiv, el poate fi sau nu precedat de *cum* (de obicei intercalat):

Diviciacus maximis (cum) lacrimis obsecravit (Diviciacus l-a rugat cu multe lacrimi).

Observații: 1. Substantivele care prin sensul lor arată modul, cum sînt *modus, ritus, mos, ratio, animus, mens, consilium, ius, iniuria, lex, fraus, vis*, etc. stau la ablativ fără prepoziție chiar dacă nu sînt determinate de un adjectiv: *iure, iniuria, lege*, etc.:

Iniuria fit duobus modis, aut vi aut fraude (Nedreptatea se face în două feluri, sau prin violență sau prin înșelăciune)

2. Cum se omite totdeauna cînd un ablativ de mod este determinat de *nullus*: *nullo negotio, nullo ordine, nullis impedimentis*.

3. Unele ablative de mod sînt dublate de un acuzativ cu *per* sau *in*: *vi și per vim, dolo și per dolum, scelere și per scelus, hoc modo și in hunc modum*.

Ablativul de limitare

§ 146. Ablativul de limitare arată lucrul la care trebuie să se limiteze acțiunea verbală, adică aspectul sub care trebuie considerat un lucru. Este exprimat prin ablativ fără prepoziție și răspunde la întrebările: «în ce privință», «sub ce raport»:

Cicero ceteros Romanos superavit eloquentia (Cicero a fost mai presus de ceilalți romani în ceea ce privește elocința).

Observație: Sînt ablativ de limitare următoarele substantive însoțite de pronume sau atribute substantivale: *iudicio* (meo, omnium), *sententia*, *opinio* (nostra, civitatis), *testimonio* (eruditorum), *natu* (maior, minor), *manu* (fortis), *ingenio* (acer), etc.

Ablativul abundenței și al lipsei

§ 147. Se întrebuințează după verbele care arată:

a) Abundența: *abundare*, *redundare*, *affluere*, *circumfluere*, *compleere*, *explere*, *locupletare*, etc.:

Germania rivis et fluminibus abundat (Germania abundă în râuri și fluvii).

b) Lipsa: *carere*, *egere*, *vacare*, *orbare*, *privare*, *spoliare*, *fraudare*, etc.:
Non egeo medicina (Nu am nevoie de medicină).

Observații: 1. Verbul *egere* se construiește arareori cu genitivul în loc de ablativ; în schimb compusul lui, *indigere*, se construiește mai adeseori cu genitivul și mai rar cu ablativul.

2. Se construiesc cu ablativul abundenței și următoarele verbe: *manare*, *emanare*, *sudare*, *stillare*, *rorare*, *pluere*.

3. *Opus esse* (a fi de lipsă, a avea nevoie) se construiește cu ablativul lipsei, ca și verbele enumerate mai sus, în așa zisa construcție impersonală:

Mihi opus est consiliis (Eu am nevoie de sfaturi)

Pe lângă această construcție mai este și o construcție personală, în care persoana sau lucrul care este de lipsă rămîne ca subiect al lui *esse*, iar *opus* invariabil:

Mihi opus sunt consilia.

Construcția personală este mai frecventă cu pronumele neutre, iar cea impersonală în propozițiile negative.

După *opus est* urmează și ablativul unui supin pasiv:

Quod scitu opus est (Ceea ce e de lipsă de știut)

Tot așa se găsește și participiul perfect pasiv:

Opus est properato (E nevoie de grabă).

Ablativul măsurii

§ 148. Ablativul măsurii arată cu cît o persoană sau un lucru este mai prejos de alta. El se întrebuințează cu adjective la gradul comparativ, cu verbe, cu prepoziții și cu adverbe care au un sens compa-

rativ: *praestare*, *antecedere*, *antecellere*, *superare*; *ante*, *post*, *infra*, *supra*; *secus*, *aliter*, etc.:

Pompeius biennio maior erat quam Cicero (Pompeius era cu doi ani mai în vîrstă decît Cicero).

Hostes mille passibus infra eum locum se tenebant (Dușmanii se țineau la o mie de pași sub acel loc).

Observație: Cu verbele care au sens comparativ se întrebuințează, pe lângă ablativul măsurii, și forma acuzativului adverbial în -um: *praestare multo* (*multum*), *antecellere paulo* (*paulum*).

Ablativul comparației

§ 149. Ablativul comparației arată persoana sau lucrul cu care se compară o altă persoană sau lucru prin intermediul comparativului unui adjectiv sau adverb; de aceea acest ablativ se mai numește al doilea termen al comparației.

a) Dacă primul termen al comparației este la nominativ și e determinat de comparativul unui adjectiv tot la nominativ (sau al unui adverb) sau la acuzativ însoțit de un comparativ tot în acuzativ, al doilea termen stă la ablativ:

Pax certa est melior sperata victoria (O pace sigură este mai bună decît o victorie sperată).

Sapiens omnia humana inferiora ducit virtute (Înțeleptul consideră toate lucrurile omenești mai prejos decît virtutea).

b) Dacă primul termen al comparației este la alt caz (genitiv, dativ, ablativ), al doilea termen se construiește cu *quam* și cazul primului termen:

Noctes aestate sunt breviores quam hieme (În timpul verii nopțile sînt mai scurte decît în timpul iernii).

Observații: 1. *Quam* se folosește uneori și cînd primul termen de comparație este la nominativ sau acuzativ. Totuși, ablativul comparației se găsește totdeauna:

a) În propozițiile care conțin maxime și proverbe: *Veritas est sole clarior* (Adevărul este mai strălucitor decît soarele).

b) În propoziții negative:

Amemus patriam, qua nihil est homini dulcius (Să iubim patria, decît care nimic nu există mai scump pentru om).

c) În cîteva locuțiuni speciale: *spe*, *opinio*, *expectatione*, și întrebuințate ca ablativ de comparație, corespunzînd propoziției *quam est* (*erat*) *spes*, *opinio*, *expectatio*.

Legati reverterunt citius ducis expectatione. (Trimișii s-au întors mai curînd decît era așteptarea comandantului).

2. Comparativele *plus*, *amplius* și *minus* sînt întrebuințate substantivate fie la nominativ, fie la acuzativ. Cel de al doilea termen de comparație al lor poate sta:

a) În același caz cu *quam*:

Ceciderunt in pugna minus quam trecenti ex nostris (Au căzut în luptă mai puțin de trei sute din ai noștri).

b) În ablativ fără *quam*:

Ceciderunt in pugna minus trecentis ex nostris.

c) În același caz fără *quam*:

Ceciderunt in pugna minus trecenti ex nostris.

3. Se întrebuițează *quam pro* și ablativul pentru a arăta că primul termen de comparație e mai mare sau mai mic decât ceea ce cere sau comportă al doilea termen de comparație:

Pugna cruentior fuit quam pro numero pugnantium (Lupta a fost mai sângeroasă în comparație cu numărul luptătorilor).

4. Se întrebuițează *quam ut*, *quam qui* (*quae*, *quod*) și conjunctivul pentru a exprima un concept excesiv față de altul:

Maior sum quam ut fortuna nocere possit (Sînt prea mare pentru ca soarta să mă poată vătăma).

Ablativul calității

§ 150. Ablativul calității, spre deosebire de genitivul calității, (vezi 111), arată de obicei: a) calități fizice ale corpului sau b) suferințe trecătoare sau c) exterioare și materiale ale lucrurilor:

a) *Capillo et barba promissa erat* (Era cu părul și cu barba lungă (= avea părul...)).

b) *Ea mente non semper fuisti* (Nu ai fost totdeauna cu acest gînd).

c) *Oppidum altissimis moenibus oppugnavit* (A asediat orașul (fortificat) cu ziduri foarte înalte).

Observații: 1. Adeseori se găsesc întrebuițate împreună genitivul și ablativul calității:

Homo maximi corporis terribili facie (Om cu corpul foarte mare și cu față înspăimîntătoare).

2. Dacă substantivul care arată calitatea este determinat de un genitiv, acesta se pune totdeauna la ablativ:

Est bos cervi figura (Există un bou cu figură de cerb).

Ablativul prețului

§ 151. Ablativul prețului se întrebuițează cu verbele, care înseamnă: a) a prețui (*aestimare*); a) a cumpăra (*emere*); a) a vinde (*vendere*); a) a fi vîndut (*venire*); a) a închiria (*conducere, locare*); a) a costa (*constare, stare*):

Viginti talentis unam orationem Isocrates vendebat (Isocrate vindea o singură cuvîntare cu douăzeci de talanți).

Observație: Ca verbele de preț se construiesc și alte verbe care cuprind în ele ideea de preț:

Sophistae plurimo docebant (Sofiștii învățau pe alții pentru un preț foarte ridicat).

Ablativul cu adjective

§ 152. Sînt determinate de un substantiv în cazul ablativ, în afară de participiile verbelor din categoriile enumerate mai sus, adjectivele care arată:

a) Abundență: *fetus, fecundus, fertilis, praeditus, onustus, creber, plenus*, etc.:

Catilina vi incredibili corporis atque animi praeditus erat (Catilina era înzestrat cu o forță trupească și sufletească de necrezut).

Observație: *Plenus* se construiește adeseori și cu genitivul.

b) Lipsă: *vacuus, vanus, inanis, liber, orbus, inops, nudus*, etc.:

Plebs orba tribunis mansit (Plebea a rămas lipsită de tribuni).

Observație: Dacă *nudus* e determinat de un nume de persoană, ablativul este însoțit de prepoziția *ab*: *urbs nuda ab defensoribus* (oraș lipsit de apărători).

c) Preț: *carus, vilis, venalis, dignus, indignus*, etc.:

Quid est optabilius sapientia, quid homine dignius? ce este mai de dorit, ce (este) mai vrednic de un om decât înțelepciunea?).

d) O stare sufletească: *contentus, superbus, sollicitus*, etc.:

Nemo sua sorte contentus est (Nimeni nu este mulțumit cu soarta sa).

B. SINTAXA FRAZEI

Întrebuițarea timpurilor în propozițiile principale

§ 153. O acțiune verbală poate avea loc în prezent, în trecut și în viitor. Deci, prezentul, trecutul și viitorul sînt timpuri fundamentale ale verbului.

Dar în cadrul fiecăreia din aceste trei categorii de timp este arătată și calitatea acțiunii însăși.

O acțiune verbală poate fi, din punctul de vedere al calității ei: împlinită sau neîmplinită.

Acțiunea neîmplinită poate fi, la rîndul ei, momentană, adică nu cuprinde nici o idee de durată, și durabilă, adică în curs de desfășurare.

De aceea, în afară de cele trei timpuri fundamentale (prezent, trecut și viitor), mai există și alte forme verbale care arată dacă în fiecare din acele timpuri acțiunea este împlinită sau neîmplinită.

§ 154. Ținînd seamă și de calitatea acțiunii verbale, timpurile se deosebesc după cum urmează:

1. Pentru prezent:

Prezentul exprimă o acțiune care se împlinește în prezent: *scribo*;
Perfectul logic exprimă o acțiune împlinită față de prezent: *scripsi*.

2. Pentru trecut:

Imperfectul exprimă o acțiune care se împlinește în trecut: *scribebam*.
Perfectul istoric exprimă o acțiune în trecut, fără a arăta nici durată nici simultaneitatea ei cu o altă acțiune: *scripsi*.

Mai mult ca perfectul exprimă o acțiune împlinită în trecut în raport cu o altă acțiune care are loc tot în trecut: *scripseram*

3. Pentru viitor:

Viitorul exprimă o acțiune care se va împlini în viitor: *scribam*
Viitorul anterior exprimă o acțiune împlinită în raport cu o altă acțiune ce se va împlini în viitor: *scripsero*.

Observații: 1. În limba latină nu este nici o deosebire de formă între perfectul logic și perfectul istoric.

2. Timpurile prezentului (prezentul și perfectul logic) și ale viitorului (viitorul și viitorul anterior) sînt numite de obicei timpuri principale, iar cele ale trecutului (imperfectul, perfectul istoric și mai mult ca perfectul) timpuri secundare sau istorice.

Prezentul

§ 155. Prezentul arată o acțiune neîmplinită în prezent, adică o acțiune ce are loc și durează în timpul în care se vorbește:

Iam diu ignoro quid agas (De mult timp nu știu ce faci).

În afară de această accepțiune largă, prezentul se mai întrebuințează:

a) Pentru a arăta o acțiune care se repetă în prezent în virtutea obișnuinței: *Cotidie aliquid facio* (În fiecare zi fac ceva); de aceea se mai numește prezent iterativ.

b) Pentru a reproduce părerile unor scriitori:

Apud Platonem Socrates in caelum effert laudibus Protagoram (La Plato Socrate ridică în slavă pe Protagoras).

c) Pentru a arăta o acțiune valabilă în toate timpurile, adică se întrebuințează în maxime și cugetări de ordin general:

Consuetudinis magna vis est (Puterea obișnuinței este mare).

d) Pentru a arăta o acțiune trecută, care este prezentată ca și cum s-ar desfășura sub ochii celui ce ascultă sau citește:

Caesar maturat ab Urbe proficisci (Caesar se grăbește să plece din capitală).

Acesta este numit prezent istoric.

e) Pentru a arăta o acțiune care este numai încercată în prezent:

Vendo domum (Încerc să vînd o casă).
De aceea se numește prezentul încercării (*praesens conatus*).

Imperfectul

§ 156. Imperfectul arată o acțiune neîmplinită în trecut, adică o acțiune care are loc și durează în trecut.

El se întrebuințează:

a) Pentru a arăta o stare de lucruri care durează în trecut, fără nici o legătură cu un alt timp trecut, sau repetarea unei acțiuni în trecut:

Ut Romae consules, sic Athenis archontes creabantur (După cum la Roma se alegeau consuli, tot așa la Atena se alegeau arhonți).

b) În legătură cu o altă acțiune, exprimată de obicei la perfect, pentru a descrie locuri, obiceiuri, opinii, etc., adică pentru a reprezenta împrejurări accesorii ale faptului principal:

Aequi se in oppida receperunt murisque se tenebant (Equii s-au retras în fortărețe și se țineau înăuntrul zidurilor).

c) Pentru a arăta o acțiune încercată în trecut, care însă nu a fost dusă la îndeplinire; acesta e imperfectul încercării (*imperfectum conatus*):

Germani Rhenum transibant, sed repulsi sunt (Germanii încercau să treacă Rinul, dar au fost respinși).

Viitorul

§ 157. Viitorul arată o acțiune care se va desfășura în viitor:

Cras rus proficiscemur (Mîine vom pleca la țară).

Uneori viitorul se întrebuințează în locul imperativului, pentru a arăta încrederea de a fi ascultat sau satisfăcut: *Valebis meaque negotia videbis* (Adio, și îngrijește-te de treburile mele).

De asemenea, se întrebuințează în locul prezentului pentru a exprima maxime cu caracter moral sau politic sau pentru a încheia unele raționamente: *Consuetudo laborum perperationem dolorum efficiet faciliorem* (Obișnuința cu suferințele face mai ușoară suportarea durerilor).

Viitorul anterior

§ 158. Viitorul anterior arată o acțiune împlinită înaintea unei alte acțiuni viitoare:

Romam cum venero, statim ad te scribam (Cînd voi fi venit la Roma, îți voi scrie imediat).

Observații: În limba latină se folosește viitorul anterior și în chip absolut, adică fără nici o legătură cu un alt verb la viitor, pentru a exprima cu mare putere o acțiune viitoare considerată ca terminată încă înainte de a fi avut loc:

Ego certe meum reipublicae et imperatori officium praestitero (Eu de sigur voi presta serviciile mele statului și conducătorului).

Acest viitor anterior se folosește îndeosebi în expresiile: *mon, post, alias videro* (voi vedea peste puțin, apoi, altădată), etc., accentuându-se asupra unor lucruri ce urmează a fi tratate altădată sau de altcineva:

Quae fuerit causa, mon videro (voi vedea peste puțin care a fost cauza).

Aceeași valoare o are și viitorul anterior al verbelor care la perfect au înțeles de prezent: *memini, novi, odi*.

În limba română întrebuițarea viitorului anterior cu această valoare este rară; el se poate traduce cu viitorul.

Perfectul

§ 159. În limba latină există o singură formă atât pentru perfectul logic, cât și pentru perfectul istoric.

1. Perfectul logic exprimă o acțiune împlinită în raport cu timpul prezent, cu care este totdeauna în legătură.

Acțiunea aceasta poate fi:

a) Afirmativă:

Hic mos ad nostram aetatem permansit (Acest obicei a rămas (și mai rămîne încă) pînă în epoca noastră).

b) Uneori și negativă: *Fuimus Troes* (Noi am fost troieni [dar acum nu mai sîntem]). *Vixerunt* (Au trăit [dar acum sînt morți]).

Observație: Ca o consecință a acestei valori a perfectului logic, unele verbe au sens de prezent deși forma lor este de perfect: *didici* (am învățat, ... știu); *percepi, perspexi* (am învățat, am examinat, ... știu); *con sedi* (m-am așezat, ... șed); *constiti* (m-am oprit, ... stau), etc.

Cu același sens de prezent se întrebuițază și perifriza formată din verbul *habeo* și participiul perfect pasiv al unor verbe: *compertum habeo* (știu sigur); *statutum, constitutum, deliberatum habeo* (sînt hotărît), etc.

2. Perfectul istoric arată o acțiune neîmplinită în trecut. Acțiunea aceasta nu are nici o legătură nici cu prezentul nici cu vreo altă acțiune trecută:

Regulus in senatum venit, mandata exposuit (Regulus a venit în senat, a expus cele încredințate lui).

Observație: Uneori în maxime și proverbe se întrebuițază perfectul în loc de prezent, pentru a enunța adevăruri verificate de experiența trecutului; se numește perfect gnomic.

Acest perfect este de obicei însoțit de un adverb (*semper, saepe, plerumque, interdum, raro, nunquam*) sau de un pronume sau adjectiv (*omnes, multi, plerique, complures, pauci, nemo*), care se referă tocmai la exemplele istorice care s-ar putea aduce pentru demonstrarea celor afirmate:

Neminem pecunia divitem fecit (Banii n-au făcut bogat pe nimeni [deci, nu-l fac nici acum și nici în viitor]).

Mai mult ca perfectul

§ 160. Mai mult ca perfectul, întrebuițat în mod absolut, arată o acțiune împlinită în trecut (*dixeram*, în acel moment *spusesem, terminasem* de spus), precum și starea în trecut ca efect al unei acțiuni împlinite (*viceramus*; învinse-sem — eram învingători).

Acest sens îl are mai mult ca perfectul mai ales cu acele verbe care la perfectul logic au valoare de prezent: *memineram, cognoveram, decreveram*, etc.

De obicei însă mai mult ca perfectul se întrebuițază în mod relativ, adică arată o acțiune anterioară unei alte acțiuni trecute sau anterioară unui anumit moment din trecut:

Pausanias eodem loco sepultus est, quo vitam posuerat (Pausanias a fost înmormîntat în același loc în care murise).

Observație: Mai mult ca perfectul poate avea un sens figurat, întrebuițîndu-se în locul perfectului istoric pentru a arăta că un fapt s-a întîmplat atît de repede, încît poate fi considerat oarecum împlinit în raport cu împrejurările care l-au determinat:

Camillus dictator dictus est. Omnia repente mutaverat imperator mutatus (Camillus a fost numit dictator. Schimbarea comandantului a schimbat dintr-odată toate lucrurile [întreaga situație]).

Întrebuițarea timpurilor în stilul epistolar

§ 161. Spre deosebire de limba română, în limba latină timpurile sînt folosite în scrisori din punctul de vedere al destinatarului.

Trimițătorul se pune în situația celui ce primește scrisoarea; de aceea se folosește imperfectul și perfectul în loc de prezent și mai mult ca perfectul în loc de perfect.

De asemenea, sînt puse în legătură cu aceste timpuri adverbele temporale: *eo die, postridie, pridie*; adverbele *adhuc* și *nunc*, care de obicei stau pe lîngă un verb la prezent sau perfect, în stilul epistolar stau și pe lîngă un imperfect sau mai mult ca perfect:

Nihil habebam quod scriberem (Nu am nimic ce să-ți scriu)

Adhuc eum non videram (Nu l-am văzut încă).

Nunc, cum haec tibi scriberem, vehementer pluebat (Acum, pe cînd îți scriu, plouă tare).

Dacă însă în scrisoare e vorba de lucruri care nu sînt în strînsă legătură cu timpul cînd ea a fost scrisă, se întrebuițază timpurile obișnuite:

Ego te maximi semper feci et facio (Eu totdeauna te-am prețuit și te prețuiesc foarte mult).

Observație: Regulile privitoare la întrebuițarea timpurilor în stilul epistolar nu sînt totdeauna respectate întocmai nici chiar în proza clasică.

Întrebuițarea modurilor în propozițiile principale

Modul Indicativ

§ 162. Indicativul este modul realității; el se întrebuițază pentru enunțarea unui fapt real sau considerat ca atare. Indicativul se găsește, așa dar, mai ales în propozițiile principale:

a) Enunțative, afirmative sau negative:

Canis latrat (Cîinele latră).

Pater non venit (Tatăl nu a venit).

b) Exclamative:

Quam multa passus est Ulixes! (Cît de multe a suferit Ulixes!).

c) Interogative directe.

Propozițiile interogative directe sînt de două feluri: simple și duble.

§ 163. Propozițiile interogative directe simple sînt introduse de pronume interogative (*quis, qualis, quantus, uter*, etc.), de adverbe interogative (*quando, quomodo, ubi, quo*, etc.) sau de particule interogative (*-ne, nonne, num*).

Uneori caracterul interogativ al propoziției este redat numai de semnul grafic de întrebare.

Particula interogativă *ne* este enclitică; ea se leagă de cuvîntul cel mai important, care ocupă primul loc în propoziție. Ea se întrebuițează atunci cînd cel care întreabă nu vrea sau nu știe dacă răspunsul așteptat va fi afirmativ sau negativ:

Estne frater tuus intus? (Este oare fratele tău înăuntru?).

Particula *nonne* se întrebuițează atunci cînd cel care întreabă se așteaptă la un răspuns afirmativ:

Quid? Poetae nonne post mortem nobilitari volunt? (Ce? Oare poeții nu vreau să fie celebrați după moarte?).

Observații: 1. Dacă după *nonne* urmează și alte întrebări la care se așteaptă un răspuns afirmativ, acestea se exprimă prin *non*:

Nonne ipsam domum metues? non parietes conscios, non noctem illam funestam? (Oare nu te temi de casa însăși? nu te înspăimînti de pereții care știu totul, de noaptea aceea funestă?).

2. În loc de *nonne* se întrebuițează și particula *-ne* unită cu un pronume sau adverb negativ (*nemone, nihilne, nunquamne*, etc.) sau formele verbale *videsne, vidimusne, videtisne*, etc.:

Nihilne de rebus nostris tibi nuntiatum est? (Oare nu ți s-a comunicat nimic cu privire la afacerile noastre?).

Particula *num* se întrebuițează cînd cel care întreabă se așteaptă la un răspuns negativ:

Num quis Demostheni par fuit eloquentia? (Oare cine a fost egal cu Demostene în oratorie?).

§ 164. În propozițiile interogative directe duble prima parte a întrebării este introdusă de *utrum* sau *-ne* sau nu are nici o particulă; a doua parte este introdusă de *an*:

Utrum Romam venio, an Arpinum fugio? (Oare vin la Roma sau fug la Arpinum?).

Dacă a doua parte a întrebării constă dintr-o negație, ea este redată prin *an non* sau *necne*:

Suntne haec tua verba, necne? (Sînt oare acestea cuvintele tale sau nu?).

Indicativul latin cu valoare de condițional românesc

§ 165. Uneori indicativul latin se traduce în romînește cu condiționalul; aceasta are loc:

a) Cu verbe și locuțiunile verbale care arată posibilitate, obligație, trebuință și cuviință: *posse, licere, debere, oportere, praestare, decere, interesse*:

Possum persequi multa oblectamenta rerum rusticarum (Aș putea adăuga multe desfătări ale vieții de la țară).

b) Cu verbe *velle, nolle* și *malle*:

Haec tecum coram agere malueram (Aș fi preferat să tratez aceste lucruri direct cu tine).

c) Cu expresiile impersonale formate cu *est, fuit* și un nume predicativ: *stultum est, longum est, magnum, infinitum, difficile, facile, aequum, iniquum, par, rectum, fas, utile, melius est*, etc.:

Aequius fuerat patrem, ut prius filio introierat, sic prius exire de vita (Ar fi fost mai drept ca tatăl să iasă mai întîi din viață, după cum el intrase mai înainte decît fiul său).

d) Cu formele conjugării perifrastice pasive:

Animadvertendum est diligentius quae natura rerum sit (Ar trebui să se observe cu mai multă atenție care este natura lucrurilor).

Observație: Cu aceeași valoare sînt întrebuițate verbe care înseamnă a socoti a crede, mai ales negație: *non arbitrar* (n-aș fi crezut), *non putavi* (n-aș fi socotit), etc.

e) Cu pronumele și adverbele reduplicate sau compuse cu *-cumque*: *quidquid id est* (orice ar fi aceasta), *ubicumque erit* (oriunde s-ar afla), etc.

f) Perfectul indicativ după conjuncțiile corelative disjunctive *sive... sive, seu... seu, sive quod (quia)... sive quod (quia)* se poate reda în romînește cu optativul sau cu indicativul:

Romulus centum creat senatores, sive quia is numerus satis erat, sive quia soli centum erant qui creari patres possent (Romulus a ales o sută de senatori, fie că acest număr ar fi fost (era) deajuns, fie că ar fi fost (erau) numai o sută care puteau fi aleși senatori).

g) Perfectul indicativ cu *paene* și *prope* se poate, de asemenea, reda în romînește cu optativul sau cu locuțiunea «era cît pe-acî să»:

Pons Sublicius iter paene hostibus dedit, ni unus vir fuisset (Podul Sublicius ar fi dat drum liber [era cît pe-acî să dea drum liber] dușmanilor, dacă n-ar fi existat un singur bărbat).

Observație: Indicativul perfect, în cazurile acestea, înseamnă ceva ce nu s-a întîmplat în realitate, ci numai era să se întîmple sau ar fi putut să se întîmple.

Modul Conjunctiv

§ 166. Conjunctivul se întrebuințează în propozițiile principale pentru a exprima îndemn, îndoială, dorință, posibilitate, concesie, presupunere, etc.

§ 167. Conjunctivul hortativ exprimă un îndemn, o poruncă, un sfat care se dă cuiva. Se întrebuințează numai la prezent și ține locul imperativului:

1. La persoanele a treia singular și plural și întâia plural; în acest din urmă caz are valoare de imperativ:

Suum quisque noscat ingenium (Fiecare să-și cunoască propria sa fire).
Imitemur maiores nostros (Să imităm pe strămoșii noștri).

2. La persoana a II-a se întrebuințează conjunctivul hortativ numai în propozițiile cu subiect nedeterminat sau în maxime cu caracter general:

Loquaris ut omnes, sentias ut pauci (Să vorbești ca toți, să gîndești ca puțini).

Observație: Persoana a II-a plural a conjunctivului hortativ nu se găsește în proza clasică, dar era întrebuințată obișnuit în formula *velitis iubeatis* cu care începeau proiectele de legi prezentate în adunarea poporului.

3. Particula negativă întrebuințată cu conjunctivul hortativ este ne, iar continuarea ei într-o altă propoziție se face cu neve sau neu:

Ne difficilia optemus, neve inania consecutemur (Să nu dorim lucruri greu de obținut și să nu ne luăm după lucruri zadarnice).

Observație: Cînd propoziția e negativă se întrebuințează, uneori, în loc de prezent, și perfectul conjunctiv, fără nici o deosebire de înțeles: *Eae litterae ne te moverint* (Acele scrisori să nu te tulbure).

§ 168. Conjunctivul dubitativ sau deliberativ exprimă nesiguranța cu privire la hotărîrea ce trebuie luată.

Se întrebuințează prezentul și imperfectul, după cum nesiguranța se referă la prezent sau la trecut; negația este non.

Ubi inveniam amicum, ubi quaeram? (Unde să găsesc un prieten, unde să-l caut?).

Ego tibi irascerer, mi frater? (Eu să mă fi supărat pe tine, o frate?).

Observație: Conjunctivul dubitativ se întrebuințează adeseori în întrebări retorice, pentru a arăta că nu există nici un motiv să se creadă că un lucru nu trebuie făcut:

Cur ego non laeter? (Pentru ce să nu mă bucur? [Natural, eu trebuie să mă bucur]).

§ 169. Conjunctivul optativ exprimă o dorință; el este adeseori precedat de utinam, («O! dacă!») care accentuează dorința. Negația este ne.

1. Dacă dorința exprimată este realizabilă, se întrebuințează prezentul și perfectul conjunctivului, după cum se referă la prezent sau la trecut:

Utinam modo conata efficere possim (O! dacă aș putea duce la capăt încercările mele!).

Utinam haec ei dixeris (O! dacă i-ai fi spus asta!).

Utinam ne difficilia optes (O! dacă n-ai dori lucruri greu de obținut!).

2. Dacă dorința exprimată este nerealizabilă, se întrebuințează conjunctivul imperfect și mai mult ca perfect:

Utinam Caecilia omnes secum suas copias eduxisset (O! dacă și-ar fi dus Catilina cu el toate trupele sale!).

Utinam haec studia exercere possemus (O! dacă am putea să ne ocupăm cu aceste studii!).

Observație: Țin de conjunctivul optativ și formulele de jurămint, ca: *Moriar si...* sau *nisi* (Să mor dacă ... dacă nu); *ita vivam, ita vivam ut* (Așa să trăesc cum ...), etc.

§ 170. Conjunctivul potențial exprimă o posibilitate sau o rezervă. Negația este non sau haud.

1. Dacă posibilitatea este presupusă pentru prezent se întrebuințează prezentul sau perfectul conjunctiv, fără deosebire substanțială de sens:

Quis dubitet pro patria mortem oppetere? (Cine poate sta la îndoială să înfrunte moartea pentru patrie?).

Hoc sine ulla dubitatione confirmaverim, eloquentiam esse rem omnium difficillimam (Eu pot confirma fără nici o rezervă că elocința este lucrul cel mai greu dintre toate).

2. Dacă posibilitatea este presupusă pentru trecut, se întrebuințează imperfectul:

Haud facile decerneres utrum Hannibal imperatori an exercitui carior esset (N-ai fi putut deosebi cu ușurință dacă Hanibal era mai drag generalului sau armatei).

Observații: 1. Sînt conjunctive potențiale și formele verbale *dicas, credas, putes*, etc., întrebuințate cu sens impersonal.

2. Conjunctivul potențial este precedat uneori de adverbul *forsitan* sau *fortasse*.

§ 171. Conjunctivul concesiv arată fie că se admite să se facă un lucru, fie că se admite că un lucru este adevărat, limitînd însă această concesie, cu o propoziție adversativă sau restrictivă care urmează imediat. În romînește se redă prin cuvintele: «Să admitem că», «chiar dacă».

Conjunctivul concesiv este adeseori urmat de adverbul sane și licet. Negația este ne.

Conjunctivul concesiv se exprimă prin prezent sau perfect:

Sint sane superbi Rhodienses; quid id ad nos attinet? (Să admitem că rodienii sînt îngîmfați, dar ce ne privește pe noi acest lucru?).

Ne sit sane summum malum dolor; malum certe est (Chiar dacă durerea nu este cel mai mare rău; dar este cu siguranță un rău).

Modul Imperativ

un § 172. Imperativul exprimă în termeni categorici o poruncă, o rugămintă, îndemn, un sfat, adresate de obicei persoanei a doua. Imperativul are două timpuri: prezentul și viitorul.

1. Imperativul prezent exprimă o poruncă, un îndemn, etc. adresat persoanei a doua, care trebuie să se îndeplinească imediat:

Egredere ex urbe, Catilina; libera rem publicam metu (Ieși din oraș, Catilina; eliberează statul de teamă).

2. Imperativul viitor exprimă o poruncă, un sfat, etc., care urmează să se îndeplinească după un anumit interval de timp sau de obicei; de aceea el este întrebuițat îndeosebi în texte de legi, în tratate, în norme de conduită cu caracter general, maxime și proverbe. El este de obicei întrebuițat la persoana a doua, dar în textele de legi și în tot ceea ce are caracter de lege — tratate, prevederi testamentare, etc. — se găsește și la persoana a III-a:

Cum valetudini tuae consulueris, tum consulito navigationi (Cînd te vei fi îngrijit de sănătatea ta, atunci îngrijește de navigație).

Consules militiae summum ius habento, nemini parento, illis salus populi suprema lex esto (Consulii să aibă comanda supremă a armatei, să nu se supună nimănui, salvarea poporului să fie pentru ei legea supremă).

Observații: 1. Pentru a intensifica idee de imperativ, adeseori se adaugă cuvintele: *age, agedum, modo, dum*, etc.:

Tace dum sau *Tacedum* (Taci odată!).

Age, loquere (Haide, vorbește!).

2. Pentru atenuarea poruncii la imperativul prezent se întrebuițează: *quaeso, obsecro, rogo, amabo, sis* (= *si vis*), *sultis* (= *si vultis*), *sodes* (= *si audes*), etc. Cu același scop al atenuării poruncii se întrebuițează și perifrazelé: *cura ut; fac ut* sau numai *fac, velim* cu modul conjunctiv:

Veni, quaeso, ad me (Vino, te rog, la mine).

Fac (ut) venias sau *Velim venias* (Aș vrea să vii).

3. Anumite verbe au numai imperativul viitor: *memento, scito, habeto, habetote*, sensul lor este însă de imperativ prezent.

§ 173. O poruncă negată se exprimă în mai multe feluri:

a) În general cu *ne* (*nemo, nihil, nunquam*) și conjunctivul perfect la persoana a II-a (conjunctivul prohibitiv):

Ne timueris (Nu te teme).

Nullum periculum timueritis (Nu vă temeți de nici o primejdie).

b) Cu *ne* (*nihil*, etc.) și a II-a sau a III-a persoană a imperativului viitor:

Impius ne audeto placare donis iram deorum (Nelegiuitul să nu îndrăznească a împlînzii cu daruri mînia zeilor).

Nocturna sacrificia ne sunt (Să nu se facă sacrificii în timpul nopții).

c) Cu o perifrază formată din *noli, nolite* și infinitivul sau cu *fac ne* sau *cave, cavete* și conjunctivul prezent sau perfect:

Noli credere (Nu crede).

Nolite quidquam timere (Nu vă temeți de nimic).

Fac ne hoc dicas (Nu spune aceasta).

Cave hoc dixeris (Nu spune aceasta).

Dacă porunca negativă continuă într-o altă propoziție, se întrebuițează *neve* sau *neu*:

Hominem mortuum in urbe ne sepelito, neve urito (Să nu îngropi și să nu incinerezi un cadavru în oraș).

Dacă însă prima propoziție este afirmativă și numai a doua negativă se întrebuițează *nec, neque*:

Tu perge, quaeso, scribere, nec meas litteras exspectaveris (Tu continuă, te rog, să-mi scrii și nu aștepta scrisoarea mea).

Întrebuițarea modurilor în propozițiile subordonate

§ 174. Indicativul și conjunctivul sînt întrebuițate și în propozițiile subordonate, care îndeplinesc funcțiunea sintactică a unei părți a propoziției regente.

Observație: Deoarece o propoziție subordonată poate fi, la rîndul ei, regenta altei propoziții subordonate, în cele ce urmează noi vom folosi termenul general de propoziție regentă atît pentru propoziția principală propriu-zisă, cît și pentru propoziția subordonată de care depinde o altă subordonată.

După părțile de propoziție a căror funcțiune o îndeplinesc, propozițiile subordonate sînt de mai multe feluri: subiective, completive, cauzale, finale, temporale, consecutive, condiționale, concesive, relative, comparative.

Propozițiile subiective

§ 175. Propozițiile subiective îndeplinesc funcțiunea sintactică de subiect,

§ 176. Propoziții subiective cu quod. Sînt introduse de *quod* și au verbul la modul indicativ propozițiile subiective care urmează:

a) După bene, male, opportune, commode, incommode, etc., fit, cadit, accidit, evenit, etc.:

Incommode accidit quod eum numquam vidisti (A fost o întîmplare neplăcută faptul că nu l-ai văzut niciodată).

b) După huc, eo, eodem, ad id accedit:

Ad id accedit quod in metu multa creduntur facilius (La aceasta se adaugă faptul că de teamă multe lucruri sînt crezute mai ușor).

c) După gratum est, incundum est și în general după verbe care arată o stare sufletească:

Quod venisti mihi gratissimum est (Pentru mine e foarte plăcut faptul că ai venit).

d) După o propoziție în care există un pronume substantivat sau un substantiv însoțit de un pronume sau o expresie echivalentă, pe care o explică, quod însemnînd «că», «adică faptul că», «și anume că»:

Id tibi vitium maximum est quod nimis tardus es (Acesta este cel mai mare defect al tău, adică faptul că ești prea încet).

Observație: Uneori *quod* se construiește cu conjunctivul în loc de indicativ; aceasta se întîmplă atunci cînd el nu mai însemnează «faptul că», ci «gîndul că», «considerentul că», adică el nu mai arată un element obiectiv, ci unul subiectiv:

Me una haec res torquet, quod non Pompeium secutus sim (Pe mine acest singur lucru mă chinuie, adică gîndul că nu l-am urmat pe Pompeius).

§ 177. Propoziții subiective cu ut și ne. Propozițiile subiective sînt introduse de conjuncțiile ut și ne după verbele și locuțiunile verbale care înseamnă:

a) Se întîmplă că (est, accidit, evenit, contingit, fit, cadit, incidit):

Ea nocte accidit ut luna esset plena (S-a întîmplat în acea noapte să fie lună plină).

b) Un lucru a fost hotărît (placet, convenit, in mentem venit, consilium est):

Ita dis est placitum ut voluptatem maeror consequatur (Așa au găsit zeii cu cale ca tristețea să urmeze după plăcere).

c) După verbele și expresiile: accidit ut (se adaugă împrejurarea că), multum (tantum) abest ut (lipsește mult (atît) să), prope est ut, in eo res est ut (în curînd se va întîmpla ca), mos est ut (consuetudo est ut) (se obișnuiește ca), etc.:

Quid, si accidit eodem ut tenuis antea fueris? (Ce să mai spun dacă la aceasta se adaugă împrejurarea că înainte tu ai fost sărac?).

d) După pasivul unor verbe care arată o manifestare a voinței sau a activității (vezi propozițiile complete):

Ex quo efficitur ut sapiens semper beatus sit. (de unde reiese că înțeleptul e totdeauna fericit).

e) După verbele și locuțiunile verbale: sequitur, proximum est, extremum est, restat, relinquitur, reliquum est:

Restat ut de me pauca dicam (Rămîne să spun puține cuvinte despre mine).

În ceea ce privește negația, în propozițiile subiective care depind de verbe care exprimă o manifestare a voinței sau activității omenești se întrebunțează ne, iar în celelalte ut non, de oarece aici lipsește ideea de intenție.

§ 178. Propoziții interogative indirecte cu valoare de propoziții subiective. Sînt subiective și propozițiile interogative indirecte care depind de verbe impersonale sau de pasivul verbelor după care, la activ, urmează propoziții complete directe (vezi propozițiile complete interogative indirecte):

Apparet quid hoc sit (E clar ce este aceasta). Quaesitum ex Socrate est Archelaum nonne beatum putaret (S-a cerut lui Socrate dacă nu socotea fericit pe Archelaus).

Propozițiile complete

§ 179. Propoziția completivă directă îndeplinește funcțiunea sintactică a unui complement pe lîngă verbul propoziției regente.

§ 180. Propoziții complete cu quod. Propozițiile complete directe sînt introduse de quod după:

a) Verbul facere însoțit de unul din adverbele bene, male, recte, prudenter, amice, fraterne, humaniter, etc.:

Bene facis quod me adiuvas (Bine faci că mă ajuți).

b) Verbele praeterire, omittere, addere, adicere:

Adde quod non in tempore venisti (Adaugă faptul că n-ai venit la timp).

Observație: Ca și în cazul propozițiilor subiective, quod se construiește cu conjunctivul cînd se redă prin «gîndul că», «considerentul că», adică accentul cade pe elementul subiectiv:

Mitto quod omnes meas tempestates subieris (Las la o parte considerentul că tu ai înfruntat toate furtunile care s-au deslănțuit asupra mea).

§ 181. Propoziții complete cu ut și ne. Propozițiile complete sînt introduse de ut, ut ne, ne, și verbul la conjunctiv după:

a) Verbele care arată o manifestare a voinței sau a activității, înseamnă:

a cere (petere, postulare, rogare, etc.), a sfătui (suadere, persuadere, hortari, etc.), a îngădui (concedere, permittere, etc.), a porunci (imperare, edicere, etc.), a se îngriji, a face (facere, efficere, perficere, consulere, etc.):

Servis suis Rubrius ut ianuam clauderent imperat (Rubrius poruncește sclavilor săi să închidă ușa).

Caesar per litteras Trebonio mandaverat ne per vim oppidum expugnari pateretur (Caesar recomandase lui Trebonius prin scrisori să nu permită ca orașul să fie luat cu asalt).

b) Verbele care înseamnă a se teme (timere, metuere, vereri):

Vereor ne a te rursus dissentiam (Mă tem să nu fiu iarăși de altă părere decît tine).

Observație: Verbele din categoria aceasta pot avea mai multe accepțiuni, după cum sînt urmate de ne, ut sau ne non:

Timeo ne vincam (Mă tem să nu fiu învins [Nu vreau să fiu învins]).

Timeo ut (sau ne non) vincam (Mă tem că nu înving [Vreau să înving]).

c) Verbele care înseamnă a împiedeca, a se opune (impedire, deterre, ob stare, obsistere, resistere):

Pudor impedit ne loquar (Rușinea mă împiedecă să vorbesc).

Observație: După unele din verbele care de obicei se construiesc cu ut sau ne urmează propoziția completivă fără nici o conjuncție:

Omnia volo a me postules et expectes (Vreau să ceri și să aștepți toate dela mine).

§ 182. Propoziții complete cu quominus. Propozițiile complete sînt introduse de quominus: după verbele enumerate sub c), mai ales negaate, precum și după locuțiunile: per me stat, per me fit (depinde de mine):

Nihil obstat quominus domo exeamus (Nimic nu se împotrivesc ca să ieșim din casă).

Per me stetit quominus id fieret (A depins de mine ca acel lucru să nu se facă).

§ 183. Propoziții complete cu quin. Propozițiile complete sînt introduse de quin după:

a) Verbele care însemnează a împiedeca și a se opune, negate:

Non impedio qui n a me dissentias (Nu te împiedic să fii de altă părere decât mine).

b) După următoarele locuțiuni verbale: *facere non possum, fieri non potest* (nu se poate evita), *praeterire non possum* (nu pot trece cu vederea) *temperare non possum* (nu mă pot stăpîni), *non multum, non longe abest* (nu mult lipsește), etc.:

Facere non possum qui n tibi gratias agam (Nu pot evita să nu-ți mulțumesc).

c) După verbele și locuțiunile care arată îndoială, negative ca formă sau ca înțeles: *non dubito, non est dubium, quis dubitat? num dubitas?*:

Non dubito qui n hoc verum sit (Nu mă îndoiesc că acest lucru e adevărat).

Observație: Uneori *quin* se poate traduce prin: «fără» urmat de un infinitiv: *Nullum diem omitto quin ad te scribam* (Nu las să treacă nici o zi fără a-ți scrie).

§ 184. *Propoziții complete interrogative indirecte.* Propozițiile complete interrogative indirecte urmează după verbe care însemnează a întreba (*interrogare*), a ști (*scire*), a înțelege (*intelligere*), a alege (*eligere*), a aștepta (*expectare*), a socoti (*putare*), etc. și în general după toate verbele care admit după ele o întrebare.

Propozițiile interrogative indirecte au predicatul la modul conjunctiv. Ele se leagă de propoziția regentă:

a) Prin pronume și adverbe interrogative:

Quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quis nostrum ignorare putas? (Cine dintre noi crezi că nu știe ce ai făcut în noaptea trecută, unde ai fost?).

Observații: 1. În ceea ce privește pronumele și adverbele interrogative care pot să introducă propoziții interrogative indirecte, ele sînt în general aceleași ca și cele din propozițiile interrogative directe. Pe lângă acestea, în propozițiile interrogative indirecte se mai întîlnesc *quare* și *quamobrem*, *quemadmodum*. De asemenea, după verbele care însemnează a auzi, a vedea, a ști, a zice, a întreba (*audire, videre, scire, dicere, quaerere*) se întîlnește destul de des *ut*:

Vides ut stet nive candidum Soracte (Vezi cum stă muntele Soracte acoperit de zăpadă?).

2. Locuțiunile *nescio quis* (*nescio quid, nescio qui*), *nescio quomodo, nescio quare, nescio qua*, etc. formează adeseori un tot indisolubil din punct de vedere logic, avînd valoarea unui nume sau adverb; de aceea ele nu au nici o influență asupra modului verbului: *Nescio quis loquitur* (Vorbește un nu știu cine=cineva), în timp ce *Nescio quis loquatur* = nu știu cine vorbește.

Aceeași valoare o au și: *mirum quantum, mirum quam, mire quam*:

Ille mirum quantum audacter respondit (El a răspuns extraordinar de îndrăzneț).

b) Prin particulele interrogative *-ne, num, nonne*, ca și propozițiile interrogative directe, cu deosebirea că ele își modifică sensul; ele se redau mai corect prin conjuncția «dacă» (*-ne* și *num*) și «dacă nu» (*nonne*).

În propozițiile interrogative indirecte atît după *ne*, cît și după *num* se așteaptă un răspuns indiferent, afirmativ sau negativ; după *nonne* se așteaptă totdeauna un răspuns afirmativ, dar numai dacă depinde de verbul *quaerere*:

Quaeritur idemne sit pertinacia et perseverantia (Se pune întrebarea dacă încăpăținare și perseverență este unul și același lucru).

Quaesieras ex me nonne putarem tot saeculis inveniri verum potuisses (Imi pusesesi întrebarea dacă nu socoteam că în răstimp de atîtea secole s-ar fi putut afla adevărul).

Observații: 1. Se mai întrebuițează particula *an* în locuțiunile următoare: *haudo scio an, nescio an, dubito an, incertum est an*, care se pot reda prin: «nu știu dacă nu» («nu se știe dacă nu») sau pur și simplu prin adverbul «poate»; aceste locuțiuni se folosesc pentru a arăta o afirmație atenuată:

Haud scio an id nemo possit (Nu știu dacă cineva poate aceasta = poate nimeni nu o poate).

În general însă *an* se întrebuițează numai în propozițiile interrogative indirecte duble.

2. În propozițiile interrogative indirecte, după verbele care însemnează a încerca, a aștepta (*conari, expectare, experiri, tentare*) se întrebuițează, în loc de *ne* și *num*, conjuncția *si*:

Helvetii si perrumpere possent conati sunt (Helveții au încercat dacă cumva puteau da năvală).

Și în propozițiile interrogative indirecte duble se întîlnesc aceleași particule ca și în întrebările directe: *utrum* sau *-ne* în prima parte și *an* (*an non, necne*) în a doua parte. Ele se traduc prin: «dacă... sau»:

Nego scire nos sciamusne aliquid a n nihil sciamus (Eu zic că nu știu dacă noi știm ceva sau nu știm nimic).

Sitne malum dolor necne Stoici viderint (Stoicii să vadă dacă durerea este un rău sau nu).

Observație: În întrebările duble particula *an* este adeseori întărită de enclitică *-ne*:

Quaeritur utrum id honestum anne turpe sit (Se pune întrebarea dacă acel lucru este cînsît sau rușinos).

Uneori, cînd e vorba de întrebări scurte, în prima parte nu găsim nici o particulă, iar în a doua pe *ne*:

Nescio verum id falsumne sit (Nu știu dacă acest lucru e adevărat sau fals).

Propozițiile cauzale

§ 185. Propozițiile cauzale arată cauza care determină desfășurarea acțiunii din propoziția regentă.

Ele sînt introduse prin conjuncțiile *quod, quia, quoniam, quando, quandoquidem, siquidem, cum*, toate avînd valoarea conjuncțiilor cauzale sau a locuțiunilor conjuncționale românești (deoarece, fiindcă, din cauză că, dat fiind că, de vreme ce, etc.).

Conjuncțiilor care introduc propozițiile cauzale le corespund uneori în propozițiile regente următoarele corelative: *eo, ideo, idcirco, propterea, ob eam causam, ob eam rem, ea re*.

În ceea ce privește modurile cu care se construiesc conjunctiile cauzale, trebuie să facem următoarele deosebiri:

§ 186. Quod și quia se construiesc cu indicativul atunci când cauza este enunțată ca reală și adevărată de cel care vorbește sau scrie:

T. Manlius Torquatus filium suum, quod is contra imperium in hostes pugnaverat, necari iussit (T. Manlius Torquatus a poruncit să fie ucis propriul său fiu pentru că luptase cu dușmanii împotriva ordinului său).

Dacă însă cauza nu este o afirmație sau un gând al celui care vorbește sau scrie, ci a persoanei despre care se vorbește sau scrie, aceste conjuncții cer modul conjunctiv (În cazul acesta ele se pot reda în românește prin: «susținând că», «pentru că spunea el», «precum credea el», «sub motiv că», etc.):

Noctu ambulabat in publico Themistocles, quod somnum capere non posset (Themistocle se plimba pe străzi în timpul nopții, pentru că (sub motiv că) nu putea adormi).

Observații: 1. În propozițiile introduse de *non quod, non quo, non eo* (idcirco, ideo, ob eam causam) *quod, non quod non, non quo non*, cărora le corespund în propoziția regentă *sed quod, sed quai* sau numai *sed*, verbul stă la conjunctiv, deoarece cauza exprimată nu este reală, ci numai presupusă:

Non quo de tua constantia dubitem, sed quia mos est ita rogandi, rogo (Eu te întreb nu pentru că mă îndoiesc de statornicia ta, ci pentru că este obiceiul de a întreba).

În schimb după *non quia* urmează indicativul dacă se exprimă un lucru socotit ca real pe cel care vorbește sau scrie:

Non quia dolent iniuriam acceptam Samnites, sed quia gaudent oblatam sibi esse causam, oppugnatum nos veniunt (Samniții vin să ne atace nu pentru că îi doare nedreptatea primită, ci pentru că se bucură că li-s-a oferit un pretext).

2. Se întrebuințează *quod*:

a) După verbele care însemnează a lăuda (*laudare*), a reproșa (*reprehendere, vituperare, exprobrare*), a acuza (*accusare, criminari*), a condamna (*damnare, condemnare*), a greși (*errare, falli*):

Socrates accusatus est quod iuventutem corrumpere (Socrate a fost acuzat că [părerea acuzatorilor] strica tineretul).

b) După verbele și locuțiunile *gratulari, gratias agere, gratias habere*:

Gratulor tibi quod vales (Te felicit pentru faptul că ești sănătos).

c) După verbele care exprimă un sentiment, arătând cauza acestui sentiment: *gaudere, laetari, dolere, indignari, irasci, suscitare, stomachari, invidere, gloriari, consolari, queri, mirari*, etc.:

Quam multi, quod nati sunt, queruntur! (Cît de mulți se plîng fiindcă s-au născut).

3. Verbele care însemnează a zice (*dicere*, etc.) și a se gândi (*cogitare*, etc.) depinzînd de *quod* stau uneori la conjunctiv, în loc de indicativ, pentru că autorul asimilează ideea exprimată de aceste verbe (care este o realitate) cu ideea exprimată de verbul dependent:

Cum exisset de castris, rediit paulo post, quod se oblitum nescio quid diceret [= *quod, ut dicebat, oblitus esset nescio quid*] (După ce a ieșit din tabără, se întoarse puțin după aceea, pentru că spunea că a uitat ceva).

§ 187. *Quoniam, quando, quandoquidem* arată că e vorba de o cauză reală sau considerată ca atare de toți; de aceea ele au verbul la indicativ:

Quoniam iam nox est, in vestra tecta discedite (Dat fiind că este deja noapte, plecați la casele voastre).

Observații: 1. Când cauza este arătată ca fiind un gând al persoanei despre care se vorbește, după *quoniam* urmează conjunctivul:

Nonnulli de suis privatis rebus a Caesare petere coeperunt quoniam civitati consulere non possent (Unii au început să facă lui Caesar cereri în legătură cu interesele lor particulare, dat fiind că [după părerea lor] nu puteau ajuta cu nimic statul).

2. *Quoniam* are valoare apropiată de cea temporală atunci cînd e vorba de o tranziție de la o parte la alta a unui raționament:

Quoniam de communi totius Asiae crimine est dictum, aggrediar iam ad singulas civitates (De vreme ce s-a vorbit de acuza comună a Asiei întregi, voi trece acum la fiecare cetate în parte).

§ 188. *Siquidem* (sau *si... quidem*: dat fiind că) arată în general o cauză considerată ca reală din partea celui care vorbește sau scrie:

In agris erant tum senatores, siquidem aranti L. Quinctio nuntiatum est eum dictatorem esse factum (Atunci senatorii trăiau la țară, dat fiind că lui L. Quinctius care era la plug i s-a anunțat că a fost făcut dictator).

Uneori însă această conjuncție arată un motiv evident pentru altcineva, dar care nu este acceptat de cel care vorbește sau scrie:

Nos vero, siquidem in voluptate sunt omnia, superamur a bestiis (Însă noi, dat fiind că toate rezidă în plăcere, sîntem întrecuți de fiarele sălbatice).

§ 189. *Cum* se construiește totdeauna cu modul conjunctiv:

Dionysius, cum in communibus suggestis consistere non auderet, contionari ex turri alta solebat (Dionysius, deoarece nu îndrăznea să se urce în tribunele publice, obișnuia să vorbească dintr-un turn înalt).

Conjuncția *cum* este adeseori precedată de adverbele *praesertim, quippe, utpote*, care-i intensifică valoarea cauzală:

Defendite sociorum libertatem, praesertim cum etiam de vestra agatur (Apărați libertatea aliaților, mai ales pentru că e vorba și de a voastră).

Observații: 1. Propozițiile cauzale introduse de *cum* pot fi redată în românește printr-un gerunziu sau printr-o construcție participială:

Equidem quae sunt mortalia non neglego, quippe cum mortalis natus sim (Din parte-mi eu nu nesocotesc lucrurile muritoare, deoarece și eu m-am născut muritor [= fiind și eu născut muritor]).

2. Propoziția cauzală: *Quae cum ita sint* în românește are valoarea unei simple locuțiuni: «în asemenea împrejurări».

Propozițiile finale

§ 190. Propozițiile finale arată scopul spre care e îndreptată acțiunea din propoziția regentă.

Propozițiile finale sînt introduse de conjuncțiile *ut, ne, si, quo* (= *ut eo*) și au verbul la modul conjunctiv.

Conjuncțiile finale au adeseori în propoziția regentă, ca particule corelative, următoarele adverbe și locuțiuni adverbiale, care anunță și intensifică sensul

final al propoziției subordonate: eo, idcirco, ideo, propterea, eo consilio, ea mente, hac re, ea voluntate.

§ 191. Ut (să, ca să, pentru ca să, pentru a) introduce propoziții finale afirmative:

Esse oportet ut vivas, non vivere ut edas (Trebuie să măninci ca să trăiești, nu să trăiești ca să măninci).

§ 192. Ne (să nu, ca să nu, pentru ca să nu, pentru a nu) introduce propozițiile finale negative:

Dionysius, tyrannus Syracusanorum, ne tonsori collum committeret, tondere filias suas docuit (Dionysius, tiranul Siracuzei, ca să nu încredințeze gîtul frizerului, le-a învățat pe fiicele sale să tundă).

Dacă o propoziție finală negativă este urmată de o altă propoziție tot negativă, aceasta este legată de prima cu neve sau neu:

Imperator, confirmatis militibus ne ob hanc causam permoverentur, neve (neu) magnopere virtuti hostium tribuerent, legiones ex castris eduxit (Generalul, după ce a îndemnat pe soldați să nu se tulbure din această cauză și să nu atribuie prea mult virtuții dușmanilor, a scos legiunile din tabără).

Observații: 1. Când într-o propoziție finală se găsește ut non, negația nu se referă la propoziția întreagă, ci numai la un termen al ei:

Confer te ad Manlium, Catilina, ut a me non eiectus ad alienos, sed invitatus ad tuos videaris (Du-te la Manlius, Catilina, pentru ca să nu pari alungat de mine la străini, ci invitat la ai tăi).

2. Între locuțiunile ut non dicam și ne dicam există o deosebire de înțeles, și anume: prima însemnează «ca să nu spun», «pentru a lăsa la o parte», fiind egală ca înțeles cu ut omittam, ut praeteream; cea de a doua însemnează «aproape aș spune», înțelegîndu-se prin aceasta că s-ar putea spune mai mult, dar se face numai o simplă mențiune:

Africani innocentia, ut alia non dicam, nonne maxima laude digna est? (Integritatea lui Africanus, ca să nu ai amintesc altceva, nu este oare vrednică de cea mai mare laudă?).

Imprudenter fecisti, ne dicam stulte (Te-ai purtat imprudent, ca să nu zic [aproape aș spune] prosteste).

3. Un compus al lui ne final este nedum, care se construiește tot cu conjunctivul, arătînd opoziția unei acțiuni față de o acțiune negativă din propoziția regentă. Predicatul acestei propoziții introduse de nedum stă la modul conjunctiv:

Assentatio libero non est digna, nedum amicum deceat (Lingușirea nu e demnă de un om liber, încă și mai puțin i se cuvine unui prieten).

În romînește se mai poate reda și prin «necum».

§ 193. Quo (= ut eo: pentru ca prin aceasta să) se întâlnește înaintea unui comparativ; predicatul propoziției stă la conjunctiv:

Legem brevem esse oportet, quo facilius ab imperitis teneatur (Trebuie ca legea să fie scurtă pentru ca prin aceasta să fie mai ușor ținută în minte de către cei neinițiați).

Observații: 1. Quo este în realitate un ablativ singular al pronumelui relativ, care îndeplinește însă funcțiunea unei conjuncții finale.

2. Uneori înaintea unui comparativ se găsește și ut, în loc de quo: *ut id libentius faciat* (pentru ca să faceți mai bucuroși acest lucru).

Propozițiile temporale

§ 194. Propoziția temporală arată timpul cînd are loc acțiunea din propoziția regentă:

Propozițiile temporale sînt legate de propoziția regentă cu ajutorul conjuncțiilor temporale: cum, dum, donec, quoad, quamdiu, antequam, priusquam, ubi, ubi primum, ut, ut primum, cum primum, simul, simul ac (atque), statim ut.

§ 195. Cum (formă arhaică quom) are mai multe valori, construindu-se atît cu indicativul, cît și cu conjunctivul.

1 a) Cum temporal (= cînd, atunci cînd): arată numai ideea de timp, anume, un moment precis din timp, fără să mai cuprindă vreo altă idee; se construiește cu toate timpurile modului indicativ:

Cum Caesar in Galliam venit, alterius factionis principes erant Haedui, alterius Sequani (Atunci cînd Caesar a venit în Gallia, conducătorii unui partid erau hedui și ai celui alt sequanii).

Cum temporal poate avea corelativ în propoziția regentă adverbele tum (tunc) sau nunc:

Regulus tum, cum necabatur, erat in meliore causa, quam si domi periurus remansisset (Atunci cînd Regulus era ucis, el se afla într-o situație mai bună decît dacă ar fi rămas în patrie călcîndu-și jurămîntul).

Observație: După locuțiunile multi anni (dies) sunt, tertius est annus (dies), cum are aceeași valoare ca ex quo (de cînd, cî).

2 b) Cum iterativ (ori de cîte ori, oricînd): arată repetarea acțiunii în timp. Se întrebuintează indicativul perfect, dacă în propoziția regentă este un perfect, și mai mult ca perfect, dacă în propoziția regentă este un imperfect; în romînește însă acest perfect are valoarea unui prezent, iar mai mult ca perfectul valoarea unui imperfect:

Cum ad villam veni, hoc ipsum nihil agere me delectat (Oricîte ori vin la țară, acest singur lucru mă desfătează: să nu fac nimic).
Verres, cum rosam viderat, ver incipere arbitratur (Verres, ori de cîte ori vedea un trandafir, credea că începe primăvara).

Observație: Cu această valoare iterativă se întrebuintează adeseori și quotienscumque cu corelativul său totiens în propoziția regentă:

Quotienscumque gradum facies, totiens tibi tuarum virtutum venient in mentem (Ori de cîte ori vei face un pas, de atîtea ori îți vei aduce aminte de faptele tale de vitejie)

Aceeași valoare iterativă o au și pronumele și adverbele compuse cu -cumque:

Quocumque circumtuli oculos, plena omnia video animorum ac roboris (Oriunde îmi întorc privirile, eu văd toate cele pline de curaj și de forță).

c) Cum invers (= cînd, cînd iată): arată un fapt întîmplat în timpul sau imediat după împlinirea enunțată de propoziția regentă, care începe de obicei

cu unul din adverbele: *iam, vix, vixdum, nondum, aegre*. Verbul propoziției temporale este la perfectul indicativ sau la prezentul istoric:

Nondum lux esse coeperat, cum signum consul dedit (Încă nu începuse să fie lumină, când consulul a dat semnalul).

Observație: În propozițiile introduse de *cum* invers este exprimat în realitate faptul principal din punct de vedere logic, iar împrejurarea secundară din punct de vedere logic este enunțată în propoziția regentă. De aici reiese că, de fapt, *cum* invers numai în aparență introduce o propoziție subordonată; această propoziție este, în ultimă analiză, coordonată cu cea regentă din punct de vedere formal: de aceea are valoarea unui *et* *tum, et tum ipsum* (= și tocmai atunci).

Această valoare o explică, de altfel, și faptul că niciodată o propoziție introdusă de *cum* invers nu se găsește la începutul frazei.

4. d) *Cum* adjunctiv (= în care timp, când între timp): introduce un fapt de mai mare importanță, pe care-l adaugă la cel din propoziția regentă. *Cum* este urmat de unul din adverbele *interim, interea* și se construiește cu modul indicativ:

Caedebatur virgis civis Romanus, cum interea nullus gemitus audiebatur (Cetățeanul roman era bătut cu vergi în care timp [= și în acel timp] nu se auzea nici un geamăt).

5. e) *Cum* explicativ (= când, într-un timp, prin faptul că): arată în ce constă acțiunea din propoziția regentă; verbul stă la indicativ prezent sau perfect:

Praeclare facis cum Luculli memoriam tenes (Faci bine când păstrezi amintirea lui Lucullus).

Observații: 1. În accepțiunea aceasta și mai ales după verbul *gratulari* și după locuțiunile *gratias agere* și *gratum facere, cum* are valoarea lui *quod* (= prin faptul că).

2. Este rară în latina clasică întrebuintarea cu valoare de conjuncții temporale a adverbelor *quando* (pe care-l întâlnim mai mult ca adverb interogativ) și *quandoque*; dar, când se întâlnesc, se construiesc și ele cu indicativul.

6. f) *Cum* narativ (= pe când, după ce): arată, mai mult decât timpul acțiunii, înălțuirea faptelor și conexiunea lor. Se construiește cu conjunctivul imperfect, când acțiunea este simultană cu acțiunea verbului principal, și cu conjunctivul mai mult ca perfect, când acțiunea este anterioară celei din propoziția regentă:

Agesilaus, cum ex Aegypto reverteretur, in morbum implicitus decessit (Agesilaus, pe când se întorcea din Egipt, îmbolnăvindându-se a murit).

Thucydides historias suas cum in exilium pulsus esset scripsit (Tucidide și-a scris istoria după ce a fost exilat).

Observații: 1. Dacă subiectul propoziției regente și al celei subordonate este același, el se găsește înaintea lui *cum* narativ (vezi exemplele de mai sus).

2. După locuțiunile *est* (*fuit, erit, etc*) *tempus* (*dies, aetas, etc*), se întrebuintează *cum* cu modul indicativ când se insistă exclusiv asupra timpului în care se petrece acțiunea, iar cu modul conjunctiv când se insistă și asupra naturii timpului sau a împrejurărilor în care se petrece acțiunea:

Fuit quoddam tempus cum in agris homines passim bestiarum more vagabantur (A fost un timp când oamenii rătau pe câmpuri ca fiarele sălbatice).

Fuit aerea tempus cum Germanos Galli virtute superarent (Mai înainte a fost un timp când gallii întreceau pe germani în viteză).

7. g) *Cum* adversativ (= în timp ce, pe când dimpotrivă): arată o opoziție pe care o face acțiunea subordonată celei regente; cere modul conjunctiv:

Nostrorum equitum erat quinque milia numerus, cum hostes non amplius octingentos equites haberent (Numărul călăreților noștri era de cinci mii, în timp ce dușmanii nu aveau mai mult de opt sute).

§ 196. *Dum* și conjuncțiile echivalente (*donec, quoad, quamdiu*) au mai multe sensuri, după modurile și timpurile cu care se construiesc, și anume:

1. a) Când arată nu numai că acțiunea subordonată este simultană cu cea regentă, dar și că durata lor este egală; se construiesc cu indicativul la toate timpurile și înseamnă: « pînă când », « cît timp »; în propoziția regentă se găsește adeseori corelativul *tamdiu*:

Tiberius Gracchus tamdiu laudabitur, dum (quamdiu) memoria rerum humanarum manebit (Tiberius Gracchus va fi lăudat atîta timp, cît (pînă când) se va păstra amintirea faptelor omenești).

Observație: Când arată numai simultaneitate cu acțiunea regentă, *dum* se găsește la indicativ prezent, chiar dacă în propoziția regentă este un timp trecut. Acest prezent e considerat ca un prezent istoric, traducîndu-se cu un timp trecut:

Dum Romae consulitur, Saguntum expungatum est (În timp ce la Roma se făceau consultări, Saguntul a fost luat cu asalt).

b) Când exprimă numai o durată de timp și arată un fapt real sau considerat ca atare se construiesc cu indicativul perfect, dacă în regentă e un timp trecut, și cu viitorul anterior, dacă în regentă e un viitor, și înseamnă « pînă când »:

Milo in senatu fuit eo die, quoad senatus dimissus est (În ziua aceea Milo a rămas în senat pînă când s-a ridicat ședința).
Mihi usque curae erit quid agas, dum quid egeris sciero (Voi fi îngrijat ce faci pînă când voi ști ce ai făcut).

c) Când nu arată un fapt real, ci un scop, o intenție, o așteptare, *dum* și *quoad* se construiesc cu conjunctivul și înseamnă « pînă să »:

Caesar non expectandum sibi statuit, dum hostium copiae augerentur (Caesar a socotit că nu trebuie să aștepte pînă să sporească trupele dușmanilor).

§ 197. *Antequam* și *priusquam* (= înainte ca, înainte de a): introduc o propoziție care enunță în general o acțiune care urmează după cea enunțată în propoziția regentă.

Construcția lor este după cum urmează:

a) Cu prezentul indicativ sau conjunctiv, când acțiunea subordonate se referă la un timp prezent:

Antequam ad sententiam redeo, de me pauca dico (Înainte de a mă întoarce la subiect, voi spune cîteva lucruri despre mine).

Conjunctivul se întrebuințează mai ales atunci când, pe lângă ideea de timp, conjuncția mai cuprinde și o idee de scop sau de posibilitate; cu alte cuvinte, arată că cineva urmărește să facă un lucru înainte de a-l face pe celălalt sau că este dat un lucru înainte de a se da un alt lucru:

Antequam de praeceptis oratoriis dicamus, videtur dicendum de genere ipsius artis (Înainte de a putea vorbi despre preceptele oratorice, mi se pare că e necesar să vorbesc despre felul artei înseși).

De asemenea, se întâlnește conjunctivul în propozițiile cu subiect nedeterminat:

Priusquam incipias, consulto opus est (Înainte de a începe [= ca să se înceapă] ceva, este nevoie de o hotărâre).

Observații: 1. Aceste conjuncții se întrebuințează adeseori despărțite în părțile componente cu intercalarea unor cuvinte din propoziția regentă: *prius... quam; ante... quam*.

2. Conjunctivul prezent se întrebuințează în deosebi în maxime și proverbe, unde subiectul este nedeterminat. (O asemenea maximă este exemplul precedent).

b) Cu indicativul perfect, când se referă la un fapt real sau considerat ca atare, iar în propoziția regentă verbul este la prezent sau la perfect:

Membris utimur priusquam didicimus cuius ea utilitatis causa habeamus (Ne folosim de membre înainte ca să fi învățat pentru ce scop le avem).

Haec omnia ante facta sunt quam Verres Italiam attigit (Toate acestea s-au întâmplat înainte ca Verres să fi pus piciorul în Italia).

c) Cu conjunctivul imperfect și mai mult ca perfect, când e vorba de o acțiune considerată numai ca posibilă sau presupusă, iar în propoziția regentă verbul este la trecut sau la prezentul istoric:

Aristides interfuit pugnae navali apud Salamina, quae facta est priusquam poena exilii liberaretur (Aristides a luat parte la lupta navală de la Salamina, care a avut loc înainte ca el să fi fost iertat de pedeapsa cu exilul).

Observație: *Non ante quam, non prius quam* se construiesc cu indicativul perfect, în loc de conjunctivul imperfect sau mai mult ca perfect:

Epaminondas non prius bellare destitit, quam urbem Lacedaemoniorum obsidione clausit (Epaminondas nu a încetat lupta înainte de a fi închis pentru asediu orașul spartanilor).

d) Cu viitorul anterior, când e vorba de o acțiune viitoare care trebuie să fie îndeplinită înainte de a începe acțiunea din propoziția regentă:

De Carthagine non ante vereri desinam, quam illam excissam cognovero (Nu voi înceta să mă tem de Cartagina înainte de a o ști rasă de pe fața pământului).

Observații: 1. În proza clasică este uneori întrebuințat și viitorul cu *antequam*, pentru a arăta simultaneitatea cu un alt viitor din propoziția regentă:

Non veniam antequam necesse erit (Nu voi veni înainte de a fi nevoie).

2. În povestiri se întrebuințează și *pridie quam* cu indicativul perfect.

§ 198. *Postquam* (*posteaquam* sau *postea quam* = după ce): arată o acțiune care a avut loc înainte de celelalte din propoziția regentă; în regulă generală se construiește cu indicativul perfect:

Dion, postquam Corinthum pervenit, bellum comparare coepit (Dion, după ce a ajuns la Corint, a început să se pregătească de război).

Observații: 1. Când arată o acțiune care durează încă, *postquam* se construiește cu indicativul prezent; în cazul acesta sensul ei este « de când »:

Plane relegatus mihi videor, postquam in Formiano sum (De când mă gădesc în vila de la Formia, mi se pare că sînt cu totul exilat).

2. Când arată durata unei acțiuni în trecut sau împrejurări care însoțesc o acțiune trecută, *postquam* se construiește cu indicativul imperfect; în cazul acesta înseamnă « de vreme ce », « cum »:

Equites, postquam facultas fugiendi non dabatur, ad Pompeium transierunt (Călăreții, de vreme ce n-aveau putință să fugă, au trecut de partea lui Pompeius).

3. Când arată un interval de timp determinat sau nedeterminat, *postquam* se construiește cu indicativul mai mult ca perfect:

Hannibal anno tertio postquam domo profugerat, cum quinque navibus Africam accessit (Hannibal, la doi ani după ce se refugiase din patrie, a sosit în Africa cu cinci corăbii).

§ 199. *Ubi, ubi primum, ut, ut primum, cum primum, simul, simul ac (simulac) simul atque (simulatque), statim ut* (= îndată ce): arată o acțiune simultană sau care precede cu puțin acțiunea din propoziția regentă; se construiesc în regulă generală cu indicativul perfect:

Pompeius, ut equitatum suum pulsum vidit, acie excessit (Pompeius, îndată ce a văzut cavaleria sa pusă pe fugă, a ieșit din linia de bătaie).

Simul obiecta species est cuiuspiam quod bonum videatur, ad id adipiscendum impellit ipsa natura (Îndată ce ni s-a oferit aspectul unui lucru care ni se pare un bine, firea însăși ne împinge să-l dobîndim).

Observații: 1. Când acțiunea exprimată de propoziția subordonată este simultană cu cea din propoziția regentă, se întrebuințează și prezentul istoric:

Haec ubi Romam nuntiantur, senatus extemplo dici dictatorem iussit (Îndată ce se anunțară aceste lucruri la Roma, senatul a poruncit ca imediat să fie numit un dictator).

2. Când *ut, simulac, statim ut* au sens iterativ (ori de câte ori, ori când), ele se construiesc uneori și cu indicativul mai mult ca perfect:

Ut quisque Dionysii animum offenderat, in lautumias coniciebatur (Oricînd cineva jigne sufletul lui Dionysius, era aruncat în ocnă).

3. Când acțiunea se referă la viitor, cu aceste conjuncții se folosește și viitorul anterior:

Me sapientia, simulatque ad eam confugero, in libertatem vindicabit (Înțelepciunea îmi va acorda libertatea, cît ce mă voi refugia la ea).

Propozițiile consecutive

§ 200. Propozițiile consecutive arată urmarea acțiunii exprimate în propoziția regentă.

Propozițiile consecutive sînt introduse de conjuncțiile *ut* (încît, așa ca să, că), *ut non* (încît nu, așa ca să nu, nu) și *quin*, dacă propoziția regentă este

negativă, avînd tot valoarea lui **ut non** toate conjunctiile consecutive se construiesc cu modul conjunctiv.

Conjunctiile consecutive au aproape totdeauna în propoziția regentă una din următoarele particule corelative (adverbe, adjective sau pronume): *sic, ita, tam* (mai ales cu adjective și adverbe), *tanquam* (mai ales cu verbe), *tantum, tanto* (cu comparative), *tanti* (după verbele de preț), *adeo, usque adeo, usque eo, eo, is, talis, eiusmodi, tot, etc.*:

Contentio eo vecordiae processit, ut studiis civilibus bellum atque vastitas Italiae finem faceret (Tensiunea a ajuns la un așa grad de violență, încît luptelor civile le-a pus capăt războiul și pustiirea Italiei).

Ita vixi, ut non frustra me natum existimem (Am trăit așa, încît nu cred că m-am născut în zadar).

Nihil tam parvi est, quin me id pigeat perdere (Nici un lucru nu valorează așa de puțin, încît eu să nu regret că-l pierd).

Observații: 1. Cînd urmarea este considerată numai ca o condiție sau ca o intenție, iar nu ca un fapt împlinit, în loc de *ut non* se folosește *ut ne*, avînd ca particulă corelativă în propoziția regentă pe *ita*:

Nobiscum quam primum sis ita velim, ut ne quid properes (Eu aș vrea ca tu să fii cu noi cît mai curînd posibil așa ca să nu te grăbești de loc [= cu condiția să nu te grăbești de loc]).

În această accepțiune se folosește și locuțiunea *ea condicione (his condicionibus)*, *ne* (= cu această condiție, ca să nu).

2. Locuțiunea consecutivă *ita ut* (uneori *ut* fără *ita*, iar negația *ut non* sau *ut ne*) are adeseori sens restrictiv *ita tamen ut*:

Plato ita mortem laudat, ut fugere vitam vetet (Plato laudă moartea numai pînă acolo încît totuși oprește să fugi de viață).

3. Cînd în propoziția regentă există un comparativ, *ut* consecutiv este precedat de *quam*; comparativul se poate reda în romînește în mod absolut (prea), iar *quam ut* prin « pentru ca să » « pentru a »:

Hoc obscurius est quam ut intellegatur a nobis (Acest lucru este prea obscur pentru ca să fie înțeles de noi).

4. Adverbul *tantum* urmat de *abest* se construiește de obicei cu două propoziții începătoare cu conjuncția *ut*, dintre care prima este cerută de *abest* și este o propoziție subiectivă (vezi acolo) iar a doua este consecutivă, cerută de *tantum*. Cea de a doua propoziție este adeseori întărită de *etiam, maxime, contra*.

Tantum abest ut probem sententiam tuam, ut etiam eam impugnandam censeam. Sint atît de departe de a-ți aproba părerea ta, încît chiar socotesc că trebuie să o combat).

5. Conjunctia *quin* se întrebuițează mai ales după: *nemo est, nullus, nihil est, quis est?*, etc. urmate de o particulă corelativă:

Nemo est tam fortis, quin rei novitate perturbetur (Nimeni nu este atît de puternic încît să nu se turbure de noutatea lucrului).

6. Adeseori propoziția consecutivă negativă poate fi redată în romînește prin « fără a » cu infinitivul sau prin « fără ca să » cu conjunctivul:

Ruere illa non possunt, ut haec non (quin haec) eodem labefacta motu concidant (Acele lucruri nu se pot prăpădi, fără a cădea [= fără ca să nu cadă] doborîte de aceeași mișcare).

7. Dacă propoziția consecutivă negativă este urmată de o altă propoziție negativă, aceasta se introduce cu *neque*.

Propozițiile condiționale

§ 201. Propoziția condițională exprimă o acțiune de realizarea căreia depinde realizarea acțiunii din propoziția regentă.

Propoziția condițională este introdusă de una din conjunctiile sau locuțiunile conjuncționale următoare: *si, nisi (ni), si non, sin (sin autem, si autem, si vero), si minus (sin minus), si forte, nisi forte, nisi vero, dum, modo, dum modo (dummodo)*, care, în linii mari, corespund conjuncțiilor și locuțiunilor conjuncționale romînești (dacă, dacă nu, numai dacă, numai să, în caz că, cu condiția să).

§ 202. *Si* (dacă), *nisi (ni)* (*si non*) (dacă nu): se construiesc cu modul indicativ sau conjunctiv, după cum condiția este un fapt real, presupus sau ireal.

Observații: 1. *Nisi* neagă conținutul întregii propoziții condiționale, *si non* neagă un singur termen al propoziției.

2. În loc de *nisi* se întrebuițează *ni*, mai ales în câteva locuțiuni cristalizate: *peream ni ...*, *moriar ni* (să mor dacă nu); *ni ita res se haberent* (dacă lucrurile n-ar sta astfel).

Spre deosebire de celelalte propoziții subordonate, modul predicatului propoziției condiționale introdusă cu aceste conjuncții influențează și pe acela din propoziția regentă; acest fapt este o urmare a legăturii atît de strîns dintre acțiunea celor două verbe.

Dat fiind că realizarea acțiunii din propoziția regentă depinde de realizarea acțiunii din propoziția subordonată, aceste două propoziții atît de strîns legate între ele formează o unitate sintactică mai mare, numită perioadă condițională sau ipotetică.

Cele două propoziții care constituie membrele perioadei au o nomenclatură specială: condițională se cheamă protază, adică aceea care pune condiția, iar regenta apodoză, adică aceea în care se realizează sau nu condiția pusă în protază.

După modurile și timpurile din protază (în majoritatea cazurilor și din apodoză), se pot deosebi trei tipuri ale perioadei condiționale:

§ 203. Perioada reală. Modul indicativ în protază și orice mod al propozițiilor regente în apodoză arată o realitate obiectivă: condiția pusă în protază este reală sau considerată ca atare, iar realizarea ei, de asemenea, reală și necesară:

Si ista retinere vultis, expergiscimini aliquando! (Dacă voiți să țineți în stăpînirea voastră aceste lucruri, deșteptați-vă odată!).
Id primum videamus, si placet (Să vedem înainte de toate acest lucru, dacă găsiți cu cale).

Ne vivam, si scio (Să nu mai trăiesc, dacă știu).

Observații: Se întrebuițează totuși conjunctivul în protază:

a) Cînd subiectul protazei este nedeterminat, adică e exprimat prin *si quis*, sau verbul e la persoana a II-a singular:

Turpis est excusatio, si quis contra rem publicam se amici causa fecisse fateatur (E o justificare rușinoasă, dacă cineva mărturisește că a acționat împotriva statului pentru interesele unui prieten).

Memoria minuitur, nisi eam exerceas (Memoria slăbește, dacă nu este cultivată).

b) Cînd predicatul protazei exprimă o acțiune care se repetă în trecut:

Erat Athenis, reo damnato, si fraus capitalis non esset, quasi poenae aestimatio (La Atena, după condamnarea acuzatului, dacă nu era vorba de o vină capitală, se făcea un fel de evaluare a pedepsei).

§ 204. Perioada potențială. Modul conjunctiv la timpurile prezent sau perfect atît în protază, cît și în apodoză arată o realitate subiectivă: condiția pusă în protză este considerată ca posibilă, iar realizarea ei în apodoză, de asemenea, posibilă.

Me dies, vox, latera deficiant, si haec omnia numerare velim (Mi-ar lipsi timpul, glasul, respirația, dacă aș vrea să enumăr toate aceste lucruri).

Si gladium quis apud te sana mente deposuerit, repetat insaniens, reddere peccatum sit (Dacă cineva sănătos la cap și-ar fi lăsat în grije o sabie și ar cere-o pierzîndu-și mințile, ar fi o greșală să i-o restituim).

Observații: 1. Conjunctivul prezent sau perfect se întrebuițează mai ales în așa zisele *exempla ficta*, adică în ipotezele imaginare, pe care le inventează scriitorii pentru a dovedi o teză a lor și care sînt considerate ca posibile (vezi ultimul exemplu de mai sus).

2. În apodoză se întîlnește, în loc de conjunctiv, indicativul verbelor *posse, debere, oportere, necesse esse*, etc., care în general la indicativ au valoare de optativ (vezi, mai sus 165 a), precum și indicativul conjugării perifrastice pasive:

Hi te homines neque debent adiuvari, si possint neque possunt, si velint (Acești oameni nici n-ar trebui să te ajute, dacă ar putea, nici n-ar putea, dacă ar vrea).

3. Uneori protaza sau apodoză, ba chiar și ambele împreună, au perfectul conjunctiv întrebuițat cu aceeași valoare ca și prezentul conjunctiv:

Si quid ab homine utilitatis tuae causa detraxeris (= detrahas), inhumane feceris (= facias) (Dacă ai sustrage ceva de la un om pentru folosul tău, ai face un lucru neomenos).

§ 205. Perioada ireală. Modul conjunctiv la timpurile imperfect sau mai mult ca perfect în protază și în apodoză arată că atît condiția cît și urmarea ei sînt sau se consideră ca imposibile, adică contrare realității, fie în prezent, fie în trecut:

Nisi Alexander essem, ego vero vellem esse Diogenes (Dacă n-aș fi Alexandru, eu aș vrea în adevăr să fiu Diogene).

Ni subvenisset corvus, perissem miser (Dacă nu mi-ar fi venit în ajutor un corb, nenorocitul de mine aș fi pierit).

Observații: 1. În apodoză ireală conjunctivul poate fi înlocuit cu indicativul imperfect sau perfect, și anume:

a). Cu verbele *posse, debere, oportere, velle*, precum și cu locuțiunile *facile est, difficile est*:

Respublica poterat esse perpetua, si patriis viveretur institutis et moribus (Republica ar fi putut să fie durabilă, dacă s-ar trăi după așezămintele și obiceiurile strămoșești).

Consul esse qui potui, nisi eum cursum tenuissem a pueritia? (Cum aș fi putut fi consul, dacă n-aș fi ținut acea direcție din copilărie?)

b) Cu forme ale conjugării perifrastice active:

Aratores qui remanserant relicturn omnes agros erant, nisi ad eos Metellus Roma litteras misisset (Țăranii care rămăseseră ar fi părăsit cu toții ogoarele, dacă Metellus nu le-ar fi scris de la Roma).

c) Cu *paene* și *prope* (urmate de indicativul perfect):

Pons Sublicius iter paene hostibus dedit, ni uno vir fuisset (Podul Sublicius aproape ar fi dat drum liber dușmanilor, dacă n-ar fi fost un bărbat).

Aici în realitate apodoză este subînțeleasă: dacă ar fi exprimată, ea ar trebui să enunțe în formă ireală desfășurarea ulterioară sau rezultatul final al acțiunii exprimate prin indicativul perfect:

Pons Sublicius iter paene hostibus dedit, et re vera dedisset (și în adevăr l-ar fi dat), *ni...*

2. Uneori se întrebuițează în apodoză indicativul imperfect sau mai mult ca perfect pentru a arăta că un fapt era pe punctul de a se întîmpla, dacă nu l-ar fi împiedecat împrejurări neprevăzute:

Viceramus, nisi Lepidus recepisset Antonium (Am fi învins, dacă Lepidus nu ar fi primit pe Antonius).

3. Alte întrebuițări ale conjuncției *si*:

a) *Si* are uneori valoare concesivă (= chiar dacă), cu modul conjunctiv:

Non, si me obsecret, redeam (Nu m-aș întoarce, chiar dacă m-ar ruga stăruitor). (Vezi propozițiile concesive).

b). După verbul *mirari* și după locuțiunile *non mirum est, minime mirum est* urmează o propoziție introdusă de *si* cu indicativul sau conjunctivul:

Quid ego mirer, si quid ab improbis de me improbe dicitur? (De ce să mă mir, dacă se vorbește rău despre mine de către niște oameni răi?).

c) După verbele care însemnează « a aștepta », « a încerca » (*expectare, conari, experiri, tentare*, etc.), pentru a arăta un fapt în așteptarea căruia are loc acțiunea din regentă; verbul este totdeauna la modul conjunctiv:

Hanc paludem si nostri transirent hostes expectabant (Dușmanii așteptau să vadă dacă ai noștri trec această mlaștină).

Aceste propoziții au, în realitate, valoarea unor propoziții complete interogative indirecte (Vezi acolo).

d) Urmă de *forte, si* însemnează « dacă cumva », « în ipoteza că », și se construiește cu indicativul și conjunctivul:

Hannibal Africam accessit, si forte Carthaginenses ad bellum inducerentur (Hannibal a sosit în Africa, în ipoteza că ar putea fi determinați cartaginezii la război).

e) *Si* urmat de *quidem (si quidem)* se construiește cu indicativul și conjunctivul, însemnînd « dacă e adevărat că », « dacă cel puțin »; are însă și valoare cauzală (Vezi propozițiile cauzale).

f) *Si* precedat de *quod (quod si, uneori quodsi)* nu-și schimbă valoarea condițională; *quod* are în latinește mai mult rolul de a întări legătura cu propoziția anterioară; de aceea în romînește el se poate traduce printr-o conjuncție copulativă sau explicativă sau pur și simplu nu se traduce, considerîndu-se ca expletiv.

§ 206. Alte întrebuițări ale conjuncției *nisi*:

a) În locuțiunile: *nisi fallor, nisi me fallit* (dacă nu mă înșel), *nisi molestum est* (dacă nu e supărător).

b) După propoziții negative; în cazul acesta *nisi* poate fi tradus în romînește prin « decît », « în afară de »:

Amicitia nisi inter bonos esse non potest (Prietenia nu poate exista decît între oameni cum se cade).

După propoziții introduse cu *nihil aliud* *nisi* este înlocuit cu *quam*.

c) Urmă de *si (nisi si)*, avînd sensul « afară de cazul că », « decît dacă »:

Noli putare me longiores epistulas scribere, nisi si qui ad me plura scripsit (Nu crede că eu scriu scrisori prea lungi, afară de cazul că cineva mi-a scris mie mai multe).

d) Urmă de *forte* sau *vero*, cu sens restrictiv și ironic:

Miseros illudi nolunt, nisi forte se iactant (Ei nu vreau ca niște nenorociți să fie amăgiți, afară de cazul că [= dacă nu cumva] se laudă).

§ 207. Si non se mai întrebuițează:

a) Când propoziția condițională este urmată de una restrictivă introdusă de at, tamen, at tamen, certe, at certe (cel puțin, dar cel puțin):

Si mihi república bona frui non licuerit, at carebo mala (Dacă nu-mi va fi îngăduit să mă bucur de o bună cîrmuire de stat, cel puțin voi fi lipsit de una rea).

b) Când unei ipoteze afirmative i se opune ipoteza contrară în formă negativă:

Si feceris id, magnam habebō gratiam: si non feceris ignoscā (Dacă vei face acest lucru îți voi mulțumi; dacă nu vei face, te voi ierta).

§ 208. Sin (*sin autem, si autem, si vero*: iar dacă, dacă dimpotrivă) introduce o a doua ipoteză, care se opune celei dintîi:

Si illum relinquo, eius vitae timeo: sin opitulator, eius minas (Dacă îl părăsesc, mă tem pentru viața lui: dacă îl ajut, mă tem de amenințările lui).

§ 209. Si minus (*sin minus*: dacă nu) introduce o ipoteză tot contrară, dar negată:

Dolores, si tolerabiles sunt, feramus; sin minus aequo animo e vita exeamus (Să suportăm durerile, dacă sînt suportabile; dacă nu [sînt suportabile], să murim cu sufletul împăcat).

§ 210. Dum, modo, dum modo (dummodo) (numai dacă, numai să, cu condiția să) se construiesc cu modul conjunctiv:

Manent ingenia senibus, modo permaneat studium et industria (Bătrînilor le rămîne agerimea minții; numai să le rămîna și studiul și activitatea).

Aceste conjuncții sînt negate cu ne: *dum ne, modo ne, dummodo ne*, construite tot cu conjunctivul:

Imitamini turbam inconsultam, dum ego ne imiter tribunos (Imitați mulțimea nechibzuită, numai eu să nu imit pe tribuni).

Observație: Pentru *si forte, nisi forte, nisi vero*, vezi mai sus Observații 3 d, și 4 d.

Propozițiile concesive

§ 211. Propoziția concesivă exprimă o împrejurare contrară acțiunii din propoziția regentă, fără însă a reuși să împiedice realizarea ei.

Propoziția concesivă este introdusă printr-una din următoarele conjuncții: quamquam, etsi, tametsi, etiamsi, quamvis, licet, cum, ut, ne, care corespund conjuncțiilor și locuțiunilor conjuncționale românești: deși, cu toate că, chiar dacă, măcar că, ori cît de, etc.

Conjuncțiilor concesive le corespund în propoziția regentă următoarele particule correlative: tamen, at tamen (attamen), sed tamen, nihilominus.

§ 212. Quamquam se construiește totdeauna cu modul indicativ, deoarece ea introduce o împrejurare reală sau considerată ca atare:

Milites nostri, quamquam periculosi genere proelii locoque iniquo premebantur, tamen omnia parato sustinebant animo (Soldații

noștri, deși erau strîmtorați de un fel de luptă primejdios și într-o poziție nefavorabilă, totuși ei făceau față la toate cu sufletul pregătit).

§ 213. Etsi, tametsi se construiesc de cele mai multe ori cu modul indicativ, fiind întrebuițate și ele de obicei în enunțări reale:

Etsi aliqua culpa tenemur erroris humani, a scelere certe liberati sumus (Deși sîntem vinovați întru cîtva de o greșală omenească, cu siguranță sîntem eliberați de orice crimă).

Quae tametsi animus aspernabatur, tamen inter tanta vitia imbecilla aetas ambitione corrupta tenebatur (Cu toate că sufletul meu disprețuia aceste lucruri, totuși, printre vici atît de mari, vîrsta mea fragedă era coruptă de ambiție).

Observații: 1. Quamquam, etsi, tametsi se construiesc cu modul conjunctiv numai atunci cînd verbul pe care-l introduc ele are o valoare potențială sau cînd propoziția concesivă depinde de o altă propoziție subordonată construită cu conjunctivul sau de un infinitiv:

Quamquam **sensus abierit, tamen suis bonis laudis et gloriae mortui non carent** (Deși simțul poate să se fi îndepărtat de corp, totuși morții nu s'nt lipsiți de bunurile lor de laudă și de glorie).

2. Quamquam se întrebuițează uneori și în propozițiile independente, avînd o valoare corectivă, adică de a rectifica ceea ce s-a spus în fraza precedentă:

Quamquam **ille quidem nihil difficilius esse dicebat, quam amicitiam usque ad extremum vitae diem permanere** (Cu toate că el spunea că nimic nu este mai greu decît ca prietenia să dureze pînă în ultima clipă a vieții).

§ 214. Etiamsi (*etiam si* = chiar dacă) se construiește în regulă generală cu modul conjunctiv, pentru că se întrebuițează atunci cînd verbul are valoare potențială:

Omnia brevia tolerabilia esse debent, etiamsi magna sint (Toate relele de scurtă durată trebuie să fie suportabile, chiar dacă sînt grave).

Observații: Uneori etiamsi se referă la un fapt real și atunci se construiește cu modul indicativ:

Etiamsi **dudum fuerat ambiguum hoc mihi, nunc non est** (Chiar dacă pînă de curînd acest lucru fusese îndoelnic pentru mine, acum nu mai este).

§ 215. Quamvis se construiește totdeauna cu modul conjunctiv:

Quod turpe est, id, quamvis occultetur, tamen honestum fieri nullo modo potest (Ceea ce este rușinos, oricît s-ar ascunde, totuși nu poate deveni cinstit în nici un chip).

Observație: Quamvis se întrebuițează uneori și pe lîngă adjective și adverbe la gradul pozitiv:

Periculum nullum extimescimus, quamvis occultum (Nu ne temem de nici o primejdie, oricît de ascunsă ar fi ea).

Stultitiam accusare quamvis copiose licet (Este îngăduit să acuzi negliobia, oricît de mult vrei).

§ 216. Licet se construiește totdeauna cu modul conjunctiv:

Fremant omnes licet, dicam quod sentio (Chiar dacă ar murmura toți, eu voi spune ceea ce cred).

Observație: Licet își mai menține natura sa verbală; de aceea se construiește cu prezentul sau perfectul în legătură cu un prezent sau viitor din propoziția regentă.

§ 217. Cum se construiește totdeauna cu modul conjunctiv:

Phocion fuit perpetuo pauper, cum ditissimus esse posset (Phocion a fost întotdeauna sărac, deși ar fi putut fi foarte bogat).

Observații: Uneori *cum* este întărit de *praesertim*: *praesertim cum*, sau *cum praesertim*.

§ 218. Ut se construiește tot cu modul conjunctiv; negația este de obicei ne, dar se găsește și ut non:

Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas (Cu toate că lipsesc puterile, totuși trebuie să fie lăudată bunăvoința).

Ne sit summum malum dolor, malum certe est (Chiar dacă durerea nu este răul cel mai mare, cu siguranță ea este un rău).

Verum ut hoc non sit, tamen praeclarum spectaculum mihi propono (Chiar dacă aceasta nu este adevărat, totuși îmi pun în față un spectacol strălucit).

Observații: 1. Uneori *ut non* concesiv se poate traduce în românește prin locuțiunea « fără ca »; aceasta e de rigoare pentru formula *ut non dicam*: « fără ca să spun ».

2. Adeseori conjuncțiile concesive sînt omise; în cazul acesta conjunctivul singur are valoarea concesivă:

Naturam expellas furca, tamen usque recurret (Cu toate că alungi natura cu furca, ea totuși se va întoarce înapoi).

Propozițiile relative

§ 219. Propoziția relativă determină un nume din propoziția regentă, îndeplinind, astfel, funcțiunea de atribut.

Se numesc relative pentru că sînt introduse de pronume sau adverbe relative: *qui, quae, quod, quicumque, ubi, quo, unde, etc.*

Pronumelor și adverbilor relative le corespund adeseori în propoziția regentă, ca particule corelative, pronume demonstrative sau adverbe: *hic (iste, ille), is, idem, ibi, ibidem, eo, inde, etc.*

Pessimae eae tempestates sunt, quae maxime variant (Acele anotimpuri sînt cele mai rele care se schimbă mai des).

Propozițiile relative sînt de două feluri: determinative și cu nuanță circumstanțială.

§ 220. Propoziția relativă determinativă determină mai de aproape numele din propoziția regentă; ea exprimă un fapt real, de aceea are predicatul la modul indicativ:

Homines non requirunt rationes earum rerum, quas semper vident (Oamenii nu caută rațiunea de a fi a acelor lucruri pe care le văd totdeauna).

Helvetii in fines suos, unde erant profecti, reverterunt (Helveții s-au reîntors în teritoriile lor, de unde [din care] pleaseră).

Observații: 1. Propoziția relativă determinativă are totuși predicatul la modul conjunctiv atunci cînd depinde de o propoziție cu predicatul la conjunctiv sau de un verb la infinitiv:

Mos est Athenis laudari in contione eos, qui sint in proelio interfecti (La Atena e obiceiul ca în adunare să fie lăudați aceia care au fost uciși în luptă).

2. Mai au predicatul la conjunctiv propozițiile relative determinative care exprimă gîndul nu al celui care vorbește sau scrie, ci al celui despre care se vorbește sau scrie:

Lysander undique, qui Atheniensium rebus studuissent, eiecit (Lysander a alungat de pretutindeni pe aceia care fuseseră [după părerea lui] partizani ai ateniienilor).

3. Propozițiile relative determinative adeseori reprezintă în formă de perifrază un substantiv sau un concept substantivat, pentru care limba latină nu are un substantiv sau, chiar dacă îl are, preferă perifraza pentru a preciza și o împrejurare oarecare: *ii qui praesunt* (președinții), *ii qui audiunt* (auditorii), *res quae gignuntur e terra* (produse ale pămîntului), *res quae arte efficiuntur* (produsele industriale), *id quod sentio* (părerea mea), *ea quae moveri possunt* (bunuri mobiliare), *ea quae memoria prodita sunt* (știrile istorice), etc.

4. Adeseori o propoziție relativă determinativă are valoarea unei propoziții regente introdusă printr-o conjuncție coordonatoare (*et, sed, nam, etc.*):

Cole amicitiam, qua quid potest esse dulcius? [= *nam ea nihil potest esse dulcius*] (Cultivă prietenia, decît care [= căci decît ea] nu poate fi nimic mai plăcut).

§ 221. Propoziția relativă cu nuanță circumstanțială: în afară de determinarea atributivă, mai arată și o finalitate, o urmare, o cauză, o condiție sau o concesie.

Predicatul propoziției relative cu nuanță circumstanțială stă la conjunctiv.

§ 222. Propoziția relativă finală: este introdusă de unul din pronumele și adverbele relative amintite la început; ele au însă valoarea unui ut final însoțit de un pronume personal sau demonstrativ sau de un adverb de loc (*qui, quae, quod = ut is, ut ego, ut tu, etc.; ubi, quo, unde = ut ibi, ut eo, ut inde*):

Legati Delphos missi sunt, qui (= ut ii) Apollinem consulerent (Au fost trimiși soli la Delphi, care [= ca ei] să consulte oracolul lui Apollo).

Antonius sibi M. Pisonis, ubi (= ut ibi) habitaret, legerat (Antonius își alesese casa lui M. Piso, unde [pentru ca acolo] să locuiască).

§ 223. Propoziția relativă consecutivă. Pronumele și adverbele relative au valoarea lui ut consecutiv urmat de un pronume personal sau demonstrativ sau un adverb de loc.

Substantivul la care se referă pronumele relativ este de obicei însoțit de unul din corelativele lui ut consecutiv (*talīs, is, unus, eiusmodi, tam, etc.*):

Non is sum, qui (= ut ego) mentiar (Nu sînt acel om care [= încît] să spun minciuni).

§ 224. Mai urmează propoziții relative consecutive:

a) După adjectivele *dignus, indignus, aptus, idoneus*:

Qui modeste paret, videtur dignus esse qui aliquando imperet (Cine se supune cu modestie pare a fi vrednic de a porunci cîndva).

b) După formele verbale *sunt, inveniuntur, reperiuntur, non desunt, existunt, etc.*, precum și după propozițiile negative *nemo est, nullus est, nihil est, etc.* și după întrebările retorice *quis est?, quid est?*:

Sunt qui censeant una animum cum corpore occidere (Sînt de aceea care cred că sufletul moare odată cu corpul).

Nemo est qui sit studio nihil consecutus (Nu există nimeni care să nu fi obținut ceva prin studiu).

Observații: 1. Dacă însă formele verbale afirmative sînt urmate de un substantiv, adjectiv, pronume sau numeral, propozițiile relative consecutive pot avea verbul la indicativ:

Sunt quaedam bestiae, in quibus inest aliquid simile virtutis (Există unele animale la care se găsește ceva asemănător cu virtutea).

2. Dacă după propozițiile negative amintite mai sus urmează o relativă consecutivă tot negativă, aceasta poate fi introdusă de *quin*:

Nemo est quin intelligat quanta sit amicitiae vis (Nu este nimeni care să nu înțeleagă cât este de mare puterea prieteniei).

§ 225. Propoziția relativă cauzală. Pronumele și adverbele relative au valoarea lui *cum* cauzal, urmat de un pronume personal sau demonstrativ sau de loc:

O, fortunate adulescens, qui (= cum tu) tuae virtutis Homerum praeconem inveneris! (O, tânăr fericit, care [= deoarece] ai găsit pe Homer ca vestitor al vitejiei tale!).

Adeseori *qui* este precedat de *quippe* sau *utpote*:

A Catilina in Galliam properante Antonius haud procul aberat, utpote qui magno exercitu in fuga sequeretur (Antonius nu era departe de Catalina care se grăbea spre Gallia, dat fiind că el îl urmărea în fugă cu o mare armată).

6 § 226. Propoziția relativă condițională. Pronumele relativ are valoarea lui *si quis*:

Hoc qui (= si quis) dicat, erret (Dacă cineva ar spune acest lucru ar greși).

§ 227. Propoziția relativă concesivă. Pronumele relativ are valoarea unei conjuncții concesive (*cum, quamvis, ut, etc.*) urmată de un pronume personal sau demonstrativ:

Ego qui (= cum ego) sero ac leviter Graecas litteras attigissem, tamen Athenis cum doctissimis hominibus disputavi (Eu care [= cu toate că] m-am ocupat târziu și superficial cu literile grecești, totuși la Atena am discutat cu cei mai învățați oameni).

§ 228. Propoziții relative cu sens restrictiv: limitează afirmația propoziției regente; pronumele relativ este urmat de *quidem* sau *modo*:

Epicurus se unum, quod sciam, sapientem profiteri ausus est (Epicurus, întrucît știu, a îndrăznit să spună că el singur este înțelept).

Observație: Cu sens restrictiv se întrebuințează mai ales următoarele propoziții: *quod sciam* (întrucît știu eu), *quod intelligam* (cum cel puțin înțeleg eu), *quod meminerim* (pe cât mi-amintesc), etc.

Propozițiile comparative

§ 229. Propozițiile comparative exprimă o acțiune cu care este comparată acțiunea din propoziția regentă. Ele formează, astfel, al doilea termen de comparație cu propoziția regentă, care este primul.

Propozițiile comparative care exprimă acțiuni sigure și determinate se construiesc cu modul indicativ și sînt introduse de conjuncțiile: *ut (uti), velut (veluti), sicut (sicuti), prout, quemadmodum (quem ad modum), quomodo*, care

corespund adverbelor și locuțiunilor conjuncționale românești «cum», «precum», «așa cum», «după cum».

Conjuncțiilor comparative le corespund uneori în propoziția regentă ca particule corelative adverbele: *ita, sic, item, perinde, proinde*, și, mai rar, *eodem modo, similiter, non aliter, non secus*:

Haec, sicut exposui, ita gesta sunt (Acestea s-au petrecut așa cum am arătat eu).

Prout res postulabat, tibi subveni (Te-am ajutat după cum cereau împrejurările).

Observații: 1. Toate conjuncțiile amintite se întrebuințează și în propoziții eliptice, în care predicatul, același cu cel din propoziția regentă, nu se mai repetă:

Ut magistratibus leges, ita populo praesunt magistratus (Magistrații conduc poporul tot așa precum legile conduc pe magistrați).

2. *Ut* și *velut*, cînd nu există nici o particulă corelativă în propoziția regentă, înseamnă «de exemplu», «ca de exemplu», «așa de exemplu»:

Aestate quaedam flumina augentur, ut Nilus (În timpul verii unele râuri se umflă, de exemplu Nilul).

3. *Ut*, tot fără corelativ în propoziția regentă, poate avea o valoare restrictivă:

Fusi sunt primo proelio hostes fugaque in urbem Antium, ut tum res erant, opulentissimam acti (Dușmanii au fost împrăștiati și puși pe fugă spre Antium, oraș, după cum erau împrejurările de atunci, foarte bogat).

4. *Ut* introduce uneori propoziții incidente, fără să aibă o prea mare legătură cu propoziția regentă; mai frecvente cu această valoare sînt locuțiunile: *ut opinor, ut dixi, ut ais, ut vides, ut audio, etc.*

§ 230. Propozițiile comparative mai sînt introduse de pronumele și adverbele *quantus, qualis, quot, quam, quo, quantum, quantopere, etc.*, avînd în propoziția regentă corelativele respective: *tantus, talis, tot, tam, eo, tantum, tantopere, etc.*:

Quales in re publica principes sunt, tales reliqui solent esse cives (Cum sînt conducătorii în stat, așa obișnuiesc să fie și ceilalți cetățeni).

După un comparativ adjectiv sau adverb din propoziția regentă urmează o propoziție introdusă de *quam*:

Longiores hoc loco sumus, quam necesse est (Asupra acestei chestiuni insist mai pe larg decît este nevoie).

Amabant eum magis quam imitabantur (Îl iubeau mai mult decît îl imitau).

Observații: 1. După adjectivele și adverbele care arată asemănare, egalitate și viceversa (*similis, dissimilis, par, contrarius, aequae, iuxta, secus, contra, aliter, proinde etc.*) urmează *ac, atque*:

Dissimulatio est cum alia dicuntur ac sentias (Prefăcătorie este atunci cînd se spun alte lucruri decît ceea ce se gîndește).

Omnia contra ac dixisti evenerunt (Toate s-au întîmplat cu totul altfel decît ai spus tu).

2. *Atque, ac* se întrebuințează și pentru a arăta un raport dintre două cuvinte sau părți ale aceleiași propoziții:

Aliae sunt legati partes atque imperatoris (Îndatoririle locțiitorului sînt altele decît ale generalului).

§ 231. Propozițiile comparative condiționale: exprimă o acțiune imaginară, ireală care este comparată cu acțiunea reală și determinată din propoziția regentă.

Propozițiile comparative condiționale sînt introduse de conjuncțiile ut si, velut si, quasi, tamquam si (tamquam), proinde ac si, aequae ac si, perinde ac si, etc. (ca și cum, ca și cînd) și se construiesc cu modul conjunctiv:

Sequani Ariovisti absentis crudelitatem, velut si praesens adesset, horrebant (Sequanii aveau groază de cruzimea lui Ariovistus chiar cînd era departe, ca și cum ar fi fost de față).

Observații: 1. Cu valoare comparativă condițională se întrebuintează și *ut, sicut, velut*, pe lîngă un participiu:

Galli laeti, ut explorata victoria, ad castra Romanorum pergunt (Gallii veseli, ca și cum ar fi fost o victorie sigură, se îndreaptă spre tabăra romanilor).

2. Propozițiile comparative condiționale pot fi introduse și de *ut qui* (= *ut si is, ego, tu*) sau *quasi qui* (= *quasi si is*):

Sic loqueris, ut qui (= *ut si tu*) *omnia scias* (Așa vorbești, ca și cum ai ști toate).

3. După *potius quam* verbul se pune la modul conjunctiv:

Zeno perpressus est omnia, potius quam consocios delendae tyrannidis indicaret (Zeno a suferit toate chinurile mai curînd decît să denunțe pe complicități săi la conjurația pentru doborîrea tiraniei).

Cînd însă e vorba de un fapt real, se întrebuintează indicativul.

SINTAXA INFINITIVULUI

§ 232. Infinitivul este un nume verbal; prin natura lui, infinitivul ține și de substantiv și de verb.

Ca substantiv, infinitivul este de genul neutru și îndeplinește funcțiunea sintactică de subiect, de nume predicativ și de obiect.

§ 233. Infinitivul ca subiect se întrebuintează:

a) Cu locuțiuni formate dintr-un adjectiv neutru sau un substantiv și o formă a verbului *esse* (*honestum est, iustum est, turpe est, consuetudo est, laus est*), etc.:

Imperare sibi maximum imperium est (A-și porunci sie însuși este cea mai mare putere).

b) Cu verbe impersonale: *piget, pudet, decet, dedecet, paenitet, miseret oportet, interest, praestat, licet, constat*, etc.:

Praestat honeste vivere quam honeste natum esse (Este mai bine să trăiești onorabil, decît să fii născut dintr-o familie onorabilă).

§ 234. Dacă infinitivul subiect este verbul *esse* însoțit de un nume predicativ, acesta se pune la acuzativ:

Non esse cupidum pecunia est (Este o bogăție să nu fii lacom).

Observații: După *licet* numele predicativ al infinitivului *esse* stă în cazul dativ, dacă verbul este însoțit de un dativ al persoanei:

Nunc tandem licet mihi esse libero (Acum în sfîrșit mi-este îngăduit să fiu liber).

§ 235. Infinitivul ca nume predicativ se întrebuintează numai cu *est*, dacă subiectul este un alt infinitiv sau un pronume neutru substantivat:

Docto homini vivere est cogitare (Pentru un om învățat a trăi înseamnă a gîndi).

§ 236. Infinitivul ca obiect se întrebuintează după verbele care nu arată o acțiune propriu zisă, ci numai dorința, intenția, trebuința, puțința, obișnuința, știința de a o face, precum și începutul, continuarea sau sfîrșitul acțiunii: *cupere, optare, velle, nolle, malle, constituere, cogitare, studere, debere, posse, quire, solere, consuescere, scire, nescire, conari, coepisse, incipere, pergere, desinere, decernere*, etc.:

Non vis haec fateri (Tu nu vrei să mărturisești aceste lucruri).
Vincere scis, Hannibal, victoria uti nescis (Știi să învingi, Hannibal, dar nu știi să te folosești de victorie).

§ 237. Cînd infinitivul obiect este verbul *esse* însoțit de un nume predicativ, acesta se pune în cazul nominativ, dacă subiectul ambelor verbe este același:

Non omnes possunt esse iuris periti (Nu toți pot fi cunoscători ai dreptului).

Observații: 1. Perfectul indicativ al verbelor *coepisse* și *desinere*, dacă are ca obiect un infinitiv pasiv, trece de obicei și el la pasiv:

Urbs aedificari coepta est (S-a început a se clădi orașul).

Oratio haberi desita est (S-a încetat de a se ține cuvîntarea).

Această construcție pasivă se găsește totdeauna cînd subiectul nu este exprimat:

Disputari desitum est (S-a încetat să se mai discute).

Dacă însă infinitivul este pasiv numai ca formă, avînd însă sens reflexiv sau activ, verbele respective rămîn la forma activă:

Exercitus moveri coepit (Armata a început a se pune în mișcare).

Hoc fieri desiit (Acest lucru a încetat să se mai întîmple).

2. Unele din verbele enumerate mai sus (mai ales verbele care înseamnă a hotări și a dori) se mai construiesc și cu *ut* și conjunctivul, dacă subiectul lor este diferit de acela al verbului care-i întregeste înțelesul:

Senatus decrevit ut consul videret (Senatul a hotărît ca consulul să ia măsuri).

3. Uneori, mai ales la poezi și în proza tîrzie, infinitivul este întrebuintat și după unele adjective, ca: *avidus, cupidus, idoneus, dignus, assuetus, contentus, insolitus, natus*, etc. În proza clasică se găsește numai după *paratus*:

Id parati sunt facere (Ei sînt gata să facă acest lucru).

4. Infinitivul, ca determinare nominală, cu valoare de acuzativ, se găsește uneori și după prepoziția *inter*, în locuțiunea *interest inter*:

Multum interest inter legere et intellegere (Este mare deosebire între a citi și a înțelege).

Acuzativul cu infinitiv

§ 238. Un verb la infinitiv însoțit de un substantiv la acuzativ, care este subiectul lui logic, constituie o construcție specifică limbii latine, numită construcția de acuzativ cu infinitiv. Dacă infinitivul este format din verbul *esse* însoțit de un nume predicativ, acesta stă tot în cazul acuzativ.

Construcția de acuzativ cu infinitiv, întocmai ca infinitivul singur, poate avea funcțiunea sintactică de subiect sau de obiect.

În românește această construcție este redată printr-o propoziție subordonată subiectivă sau obiectivă începătoare cu conjuncțiile «că», sau «ca», în care acuzativul este subiect în nominativ, iar infinitivul predicat la modul indicativ sau conjunctiv.

§ 239. *Acuzativul cu infinitiv ca subiect.* Acuzativul cu infinitiv îndeplinește funcțiunea sintactică de subiect:

a) După predicatele impersonale formate cu *est, erat, fuit*, etc. și un nume predicativ (adjectiv de genul neutru, substantiv sau adverb, cristalizate în locuțiuni ca: *humanum est, aequum est, iustum est, turpe est, veri simile est, laus est, scelus est, fas est, mos est, consuetudo est, fama est, necesse est, opus est, satis est*, etc.):

Victorem parcere victis aequum est (Este drept ca învingătorul să cruțe pe cei învinși).

Satis est me maerere pro omnibus (Este deajuns că eu mă întristez pentru toți).

b) După verbele impersonale și locuțiuni impersonale echivalente, ca: *oportet, decet, apparet, expedit, conducit, convenit, placet, constat, interest, refert, me fugit, non me fallit, non me praeterit, venit mihi in mentem*, etc.:

Legem brevem esse oportet (Trebuie ca legea să fie scurtă).

Observații: 1. După *necesse est* și *oportet* se întrebuințează și modul conjunctiv fără *ut*:

Necesse est (oportet) haec fiant (Este necesar (trebuie) ca aceste lucruri să se întâmple).

2. Deosebiri de sens dintre *necesse est, opus est* și *oportet*:

Necesse est exprimă o necesitate de la care nimeni nu se poate sustrage:

Homini necesse est mori (Pentru om e necesar să moară).

Opus est exprimă o necesitate în vederea atingerii unui scop:

Themistocles celeriter quae opus erant reperiebat (Themistocle găsea în grabă lucrurile care îi erau necesare).

Oportet exprimă o necesitate cerută de rațiune sau de prevedere:

Oportet legem brevem esse, quo facilius ab imperitis teneatur (Trebuie ca legea să fie scurtă, pentru ca să fie mai ușor ținută în minte de către cei neinițiați).

c) După formele pasive, întrebuințate impersonal, ale verbelor care înseamnă a spune, a declara, a simți, a crede, a vedea, a auzi (*verba dicendi* și *sentiendi*: *respondetur, intelligitur, perspicitur, nuntiatum est, cognitum est, traditum est*, etc.):

Facile intelligitur id esse homini aptissimum, quod simplex natura sit (Se înțelege cu ușurință că acel lucru este cel mai potrivit pentru om, care este simplu de la natură).

§ 240. *Acuzativul cu infinitiv ca obiect.* Acuzativul cu infinitiv îndeplinește funcțiunea sintactică de obiect (în românește propoziție completivă directă):

a) După verbele care înseamnă «a zice» (*verba dicendi*), adică a împărtăși cuiva o judecată, o părere, o știre, etc. cu ajutorul cuvântului rostit sau prin alt mijloc: *dicere, affirmare, confirmare, respondere, perseverare, testari, clamare*,

negare, fateri, confiteri, nuntiare, narrare, tradere, prodere, scribere, monere, admonere, docere, declarare, ostendere, demonstrare, probare, significare, polliceri, iurare, etc.:

Dux iuravit se nisi victorem in castra non reversurum esse (Comandantul a jurat că el nu se va întoarce în tabără decât victorios).

b) După verbele care înseamnă «a simți», «a înțelege», «a se gândi», «a crede», «a ști», «a afla», «a-și aminti» (*verba sentiendi*): *sentire, videre, audire, intelligere, animadvertere, cogitare, fingere, suspicari, putare, arbitrari, censere, credere, ducere, existimare, reri, iudicare, statuere, constituere, sperare, desperare, fidere, confidere, scire, nescire, ignorare, cognoscere, comperire, meminisse, memoria tenere, recordari, reminisci, oblivisci*, etc.:

Plerique scripserunt Themistoclem in Asiam transisse, Xerxe regnante (Cei mai mulți au scris că Themistocles a trecut în Asia pe timpul domniei lui Xerxes).

c) După verbele care exprimă o voință (*verba voluntatis*): *velle, nolle, malle, cupere, studere, iubere, vetare, prohibere, sinere, pati*, etc.:

Sulla se cremari post mortem voluit (Sulla a voit ca el după moarte să fie incinerat).

d) După verbele care exprimă o stare sufletească (*verba affectuum*): *gaudere, laetari, dolere, indignari, aegre* (graviter, moleste, iniquo animo) *ferre, queri* (conqueri), *mirari, admirari, gloriari*, etc.:

Lentulus se alterum fore Sullam inter suos gloriabatur (Lentulus se lăuda printre ai săi că el va fi un al doilea Sulla).

Observații: 1. După verbele care înseamnă a vedea (*videre, aspicere, conspiciere, cernere, animadvertere*), precum și după verbul *audire* se întrebuințează, în locul construcției de acuzativ cu infinitiv, participiul prezent, atunci când se accentuează asupra stării sau momentului în care a avut loc percepția vizuală sau auditivă:

Catonem vidi in bibliotheca sedentem, multis circumfusus Stoicorum libris (Am văzut pe Cato șezând în bibliotecă, înconjurat de multe cărți de ale stoicilor).

2. După verbele și locuțiunile care înseamnă «a spera», «a promite», «a jura», «a amenința», (*sperare, spem habere, spes est, polliceri, promittere, iurare, vovere, minari*, etc.) se întrebuințează de obicei infinitivul viitor:

Iuravit se id facturum esse (A jurat că el va face acest lucru).

Totuși se folosește și infinitivul prezent al verbului *posse*:

Galli totius Galliae imperio sese potiri posse sperant (Gallii speră ca ei să poată pune mâna pe conducerea Galliei întregi).

3. După formele verbale *velim, nolim, malim* și *vellem, nollem, mallem*, în loc de acuzativ cu infinitiv se întrebuințează și numai conjunctivul singur:

Velim quam primum ad me scribas (Aș vrea să-mi scrii cât mai curând).

4. După verbele *iubere* și *vetare* se întrebuințează modul conjunctiv precedat de *ut* sau *ne* atunci când e vorba de hotărâri ale adunării poporului sau ale unor autorități constituite:

Populus iussit ut Sullae voluntas esset pro lege (Poporul a poruncit ca voința lui Sulla să fie lege).

5. După imperativul verbului *sinere* urmează de obicei și numai conjunctivul singur:

Sine abeam (Lasă-mă să plec).

6. După formele negate ale verbului *pati* urmează uneori conjunctivul cu *ut*:

Natura non patitur ut alienis spoliis nostras opes augeamus (Natura nu îngăduie să ne sporim averea cu prăzi luate de la alții).

7. După verbul *prohibere* urmează uneori și o propoziție introdusă de *ne* sau *quominus* și conjunctivul:

Hoc et potuisti prohibere ne fieret et debuisti (Tu ai fi putut și ar fi trebuit să împiedeci ca acest lucru să nu se întâmple).

8. După verbele care arată un sentiment se întâlnește și *quod* cu indicativul sau conjunctivul, când se insistă asupra cauzei sentimentului:

Gaudeo quod vales (Mă bucur de faptul că ești sănătos).

Nominativul cu Infinitiv

241. Când un verb la infinitiv este însoțit de un substantiv la nominativ, care este subiect nu numai al infinitivului, ci și al verbului la mod personal. avem o construcție de nominativ cu infinitiv.

Substantivul în nominativ este subiect atât al infinitivului, cât și al verbului la mod personal, de aceea nominativul cu infinitiv este o construcție personală.

Notă: În limba română este greu de redat această construcție în formă personală, ci mai mult în formă impersonală, adică traducând verbul la mod personal în formă reflexivă, urmat de o propoziție subiectivă.

§ 242. Construcția de nominativ cu infinitiv se întrebuițează:

a) Cu pasivul verbelor *sentiendi* și *declarandi*:

Disciplina druidum existimatur reperta esse in Britannia (Se crede că învățătura druidilor a fost descoperită în Britania).

Observații: 1. Cu pasivul verbelor *tradere*, *ferre* și *perhibere* se întâlnește construcția personală de nominativ cu infinitiv numai după formele persoanei a III-a singular și plural *traditur*, *fertur*, *perhibetur*; *traduntur*, *feruntur*, *perhibentur*):

Aristides omnium iustissimus traditur fuisse (Se spune că Aristides a fost cel mai drept dintre toți).

2. Construcția de nominativ cu infinitiv se întâlnește uneori și cu pasivul verbelor *audire*, *invenire*, *reperire*, *scribere*, *nuntiare*, *cognoscere*, *intelligere*, *perspicere*:

Oppugnata esse domus Caesaris per multas noctis horas nuntiabatur (Se anunța că timp de mai multe ore din noapte a fost asediată casa lui Caesar)-

b) Cu pasivul verbelor *iubere*, *vetare* și, mai rar, *prohibere*, *sinere*, *detererre*:
Milites pontem facere iusi sunt (S-a poruncit ca soldații să construiască un pod).

Nolani muros portasque adire vetiti sunt (S-a interzis locuitorilor orașului Nola să se apropie de ziduri și de porți).

c) Cu verbul *videri*, când acesta însemnează «a părea», «a se părea»:
Tu tibi visus es commovere animos auditorum (Ți s-a părut că ai mișcat sufletul auditorilor).

Observații: 1. Dacă formele verbului *videri* sînt însoțite de un pronume personal în dativ, care se referă tot la persoana care face acțiunea, adică la subiect, ele pot fi traduse cu verbul «a crede»:

Tu tibi visus es (Ți s-a părut = tu ai crezut).

2. După *videtur*, *videbatur*, *visum est*, etc. urmează însă o construcție de acuzativ cu infinitiv, dacă aceste forme au sensul de «a se părea potrivit», «a găsi de cuviință», «a găsi cu cale»:

Visum est senatui legatos mitti (Senatului i s-a părut potrivit ca să fie trimiși soli).

De asemenea, urmează după *videri* o construcție de acuzativ cu infinitiv când infinitivul este un verb impersonal:

Mihi videtur te paenitere neglegentiae tuae (Mi se pare că tu te căești de neglijența ta).

Timpurile Infinitivului

§ 243. Ca verb, infinitivul arată o acțiune, are timpuri, diateza activă și pasivă și poate avea subiect și complement.

Infinitivul arată timpul (prezent, perfect și viitor) în mod relativ, adică în raport cu timpul verbului regent, exprimînd față de acesta sau simultaneitatea (infinitivul prezent) sau anterioritatea (infinitivul perfect) sau posterioritatea (infinitivul viitor).

1. *Infinitivul prezent*: arată o acțiune simultană cu acțiunea predicatului propoziției din care face parte:

Exploratores nuntiant hostes adventare (Iscoadele anunță că dușmanii se apropie).

Exploratores nuntiaverunt hostes adventare (Iscoadele au anunțat că dușmanii s-au apropiat [se apropie]).

2. *Infinitivul perfect*: arată o acțiune anterioară celeia a verbului predicativ:

Dicit se id ignorasse (El spune că nu a știut acest lucru).
Servus confessus est se neci interfuisse (Sclavul a mărturisit că a fost de față la omor).

3. *Infinitivul viitor*: arată o acțiune posterioară acțiunii verbului predicativ:

Spero me hoc facile impetraturum esse (Sper că voi obține cu ușurință acest lucru).

Observații: 1. Infinitivul viitor activ este uneori înlocuit cu perifraza *fore ut...* sau *futurum esse ut...* urmată de conjunctivul prezent sau imperfect, după cum verbul regent este un timp principal sau un timp istoric:

Spero te hos libros lecturum esse sau *Spero fore (futurum esse) ut tu hos libros legas* (Sper că tu vei citi aceste cărți).

Acastă perifrază se folosește totdeauna cu verbele care nu au supin și, prin urmare, nici participiu viitor activ:

Spero fore [futurum esse] ut studeas (Sper că tu vei studia).

2. Aceeași perifrază se întrebuițează în locul infinitivului viitor pasiv:

Spero hos libros a te lectum iri sau *Spero fore [futurum esse] ut hi libri a te legantur* (Sper că aceste cărți vor fi citite de tine).

3. Când un conjunctiv potențial prezent depinde de un verb care cere o construcție infinitivală, el se exprimă cu infinitivul viitor sau printr-o perifrază formată cu *posse*:

Puto id neminem dubitaturum esse [dubitare posse] (Socotesc că nimeni nu se poate îndoi de acest lucru).

4. Când un conjunctiv potențial trecut sau un conjunctiv optativ ireal depinde de un verb care cere o construcție infinitivală, el se exprimă cu participiul viitor urmat de *fuisse* sau, în cazul potențialului trecut, printr-o perifrază formată cu *potuisse*:

Puto id neminem dubitaturum fuisse [dubitare potuisse] (Sper că nimeni nu s-ar fi putut îndoi de acest lucru).

Dacă verbul nu are participiu viitor sau dacă este la diateza pasivă, se întrebuințează perifraza *futurum fuisse ut* și conjunctivul imperfect sau, mai ales în cazul potențialului perfect, o perifrază formată cu *posse*:

Crede me plura scripturum fuisse, sed advesperascit (Crede-mă că eu aș scrie mai multe, dar se înserează).

Scripturum fuisse corespunde formei personale *scripturus fui* întrebuințată uneori în locul conjunctivului optativ ireal *scripsissem* (Vezi propoziția condițională, perioada ireală, Obs. 1, b.).

5. Când verbele și locuțiunile verbale care la indicativ se redau în românește prin condițional (vezi Indicativul 165 a) ajung, prin dependență, la infinitiv, ele își păstrează în românește valoarea lor de condițional:

Nonne credis me posse hoc facere? (Nu crezi că eu aș putea face acest lucru?).

§ 244. **Infinitivul istoric.** Infinitivul prezent este întrebuințat în mod absolut în locul indicativului imperfect pentru a da o mai mare vioiciune povestirii:

Brevi spatio interiecto, hostes ex omnibus partibus decurrere, lapides conicere (După un scurt interval de timp, dușmanii alergau din toate părțile, aruncau pietre).

§ 245. Infinitivul exclamativ: ***Te tam negligentem esset*** (Să fii tu atât de neglijent!).

SINTAXA PARTICIPIULUI

§ 246. **Participiul este un nume verbal; prin natura lui, participiul este și verb și adjectiv.**

Ca verb, participiul exprimă o acțiune sau o stare nedeterminată (ca și infinitivul), are timpuri, diateza activă și pasivă și poate avea un complement.

Timpurile participiului: prezentul (activ), perfectul (pasiv, cu excepția verbelor deponente și a altor câteva forme) și viitorul (activ) au, ca și timpurile infinitivului, numai o valoare relativă; valoarea lor este în funcție de timpul verbului predicativ al propoziției din care face parte: prezentul arată simultaneitate, perfectul anterioritate și viitorul posterioritate.

Observații: 1. Participiul prezent arată uneori, întocmai ca indicativul imperfect, încercarea de a face ceva:

Galli spoliantes Delphos victi deletique sunt (Gallii au fost învinși și nimiciți pe când încercau să jefuiască Delphi).

2. Participiul prezent, precum și participiul perfect al verbelor deponente pot fi redat în românește printr-un gerunziu:

Vidi eum ludentem (L-am văzut jucându-se).

Caesar milites cohortatus signum pugnae dedit (Caesar, îmbărbătindu-și soldații, a dat semnalul de luptă).

3. Multe participii au devenit adjective: *sapiens (sapientior, sapientissimus), munitus (munitior, munitissimus), futurus, venturus*, etc.

4. Alte participii la prezent și perfect, cazul nominativ singular masculin sau nominativ plural, au devenit substantive propriu zise: *sapiens* (înțeleptul), *doctus* (savantul), *audientes* (ascultătorii), *legentes* (cititorii), *discentes* (școlarii), etc.

5. Numeroase substantive neutre sînt de origine participială: *pactum, decretum, factum, responsum*, etc. Caracterul lor de verb reiese din faptul că sînt determinate de adverbe: *praecclare facta* (fapte strălucite), etc.

6. Unele participii sînt substantivate și se redau în românește de obicei printr-un substantiv verbal, mai ales cînd sînt precedate de unele prepoziții: *ab urbe condita* (de la întemeierea Romei), *ante occasum solis* (înainte de apusul soarelui), *amissa causa* (pierderea cauzei), *Capua amissa* (pierderea Capuci), *occisus dictator* (uciderea dictatorului), etc.

§ 247. Ca adjectiv, participiul poate fi nume predicativ și atribut.

§ 248. Participiul îndeplinește funcțiunea sintactică de nume predicativ:

a) Cu verbul *esse*, mai ales în legătură cu un adjectiv:

Animalium alia rationis expertia sunt, alia ratione utentia (Dintre animale unele sînt lipsite de rațiune, altele se folosesc de ea).

b) Cu verbele care înseamnă a auzi, a vedea (*audire, videre, aspicere, conspiciere*); cu verbele *facere* și *inducere*, însemnînd « a reprezenta », « a pune în scenă », și cu *offendere, invenire, relinquere*:

Caesar naves invenit refectas (Caesar a găsit corăbiile reparate).

Observație: Cu verbele *habere* și *tenere* se întrebuințează ca nume predicativ participiul perfect pasiv neutru al unor verbe (*cognitum, compertum, constitutum, deliberatum, exploratum, perceptum, perspectum, persuasum, scriptum, statutum*, etc.) în locul perfectului sau mai mult ca perfectului activ, pentru a sublinia durata acțiunii în curs:

Statutum iam habeo quid mihi agendum putem (Am stabilit deja ce trebuie să fac).

§ 249. Ca atribut, participiul se întrebuințează pe lângă un substantiv și poate avea valoare de adjectiv sau de propoziție subordonată.

a) Participiu cu valoare de adjectiv:

Hostes fugati in castra redierunt (Dușmanii puși pe fugă s-au reîntors în tabără).

Observație: În românește se poate reda printr-un participiu o propoziție relativă latină: *liber qui inscribitur* (cartea intitulată), *opus quod supra dixi* (opera amintită mai sus), *hemerodromoe qui vocantur* (așa ziișii curieri), etc.

b) Participiul cu valoare de propoziție subordonată formează, dimpreună cu substantivul pe lângă care stă, o construcție participială.

Construcția participială este de două feluri: relativă și absolută.

Construcția participială relativă (Participium coniunctum)

§ 250. Construcția participială relativă este formată dintr-un substantiv din propoziție avînd funcțiunea sintactică de subiect, obiect sau complement circumstanțial, și dintr-un verb la participiu, care se acordă cu substantivul în gen, număr și caz.

Dată fiind această legătură strînsă pe care o are participiul cu substantivul respectiv, construcția a mai fost numită și *participium coniunctum*.

Acest participiu se redă în românește printr-o propoziție relativă determinativă sau cu valoare circumstanțială (temporală, cauzală, finală, condițională, concesivă).

Participiul poate fi redat uneori în românește și prin gerunziu.

a) Participiu cu valoare de propoziție relativă determinativă:

Est lex ratio imperans honesta, prohibens contraria (Legea este o normă de drept care poruncește lucrurile cinstite și oprește pe cele contrare lor).

b) Participiu cu valoare de propoziție temporală:

Ar anti Cincinnato nuntiatum est eum dictatorem esse factum (Lui Cincinnatus care era la plug [= pe când era la plug] i s-a anunțat că a fost numit dictator).

c) Participiu cu valoare de propoziție cauzală:

Interdium stellae solis luce obscuratae non apparent (În timpul zilei stelele nu se arată, de oarece sînt întunecate [întunecate fiind] de lumina soarelui).

d) Participiu cu valoare de propoziție finală:

Legati advenierunt de pacis condicionibus agentes (Au venit soli care să [ca să] trateze asupra condițiilor de pace).

e) Participiu cu valoare de propoziție condițională:

Victi hostium ludibrio eritis (Dacă veți fi învinși [fiind învinși], veți fi de batjocură în fața dușmanilor).

f) Participiu cu valoare de propoziție concesivă:

Nobis non magna cupientibus omnia denegasti (Nouă, deși nu doream lucruri mari, ne-ai refuzat totul).

Observații: 1. Uneori un participiu relativ cu funcțiunea de complement direct poate fi redat printr-o propoziție coordonatoare sau temporală:

Hostes urbem captam deleverunt (Dușmanii au cucerit orașul și l-au distrus [după ce l-au distrus]).

2. Propozițiile relative *qui dicitur, qui vocatur, quem ducunt, quem vocant, quem supra dixi*, etc. se pot reda în românește prin locuțiuni participiale: « așa zisa », « așa numita », « mai sus amintita », etc.

Construcția participială absolută (Ablativul absolut)

§ 251. Construcția participială absolută este formată dintr-un substantiv în cazul ablativ, care nu mai îndeplinește nici o funcțiune sintactică pe lângă verbul predicativ, și dintr-un verb la participiu (prezent sau perfect), acordat cu substantivul în gen, număr și caz.

Dat fiind că atît substantivul cît și participiul stau la ablativ și nu au nici o legătură gramaticală cu celelalte membre ale propoziției în care se găsesc, construcția se mai chiamă și ablativ absolut.

§ 252. Construcția « ablativ absolut » poate fi redată în românește printr-o propoziție subordonată circumstanțială (temporală, cauzală, condițională, concesivă).

Observație: Participiul mai poate fi redat în românește printr-un substantiv precedat de o prepoziție sau locuțiune prepozițională (sub, în, la, pe timpul), iar substantivul în ablativ printr-un substantiv în genitiv: *Augusto regnante* (Sub domnia lui August).

a) Ablativ absolut cu valoare de propoziție temporală:

Tarquinio Superbo regnante, Pythagoras in Italiam venit (Pe cînd domnea Tarquinius Superbus, Pythagoras a venit în Italia).

b) Ablativ absolut cu valoare de propoziție cauzală:

Democritus, luminibus amissis, alba et atra discernere non poterat (Democrit, de oarece își pierduse vederea, nu mai putea deosebi cele albe de cele negre).

c) Ablativ absolut cu valoare de propoziție condițională:

Reluctante natura, irritus omnis labor est (Dacă se împotrivește natura, orice trudă este zadarnică).

d) Ablativ absolut cu valoare de propoziție concesivă:

Crescente in dies fama belli, tribuni dilectum impediunt (Tribunii împiedecă recrutarea, cu toate că zvonul despre război creștea din zi în zi).

Observație: Ca excepții, se întîlnesc la autorii latini exemple de întrebuintarea ablativului absolut chiar și atunci cînd acesta se referă la vre-un cuvînt din propoziția în care se găsește:

Caesar, obsidibus imperatis centum, hos Haeduis custodiendos tradit (Caesar, după ce le-a impus o sută de ostateci, i-a dat heduiilor în pază).

§ 253. Ablativul absolut poate fi format și dintr-un substantiv și un nume predicativ (substantiv sau adjectiv), subînțelegîndu-se participiul prezent al verbului *esse*, inexistent în limba latină.

În astfel de construcții de ablativ absolut nominal se întîlnesc cu funcțiunea de nume predicativ mai ales următoarele categorii de cuvinte:

a) Substantive care arată rangul, magistratura sau vîrsta unei persoane: *rex, consul, praetor, imperator, dux, iudex*, etc.; *puer, adolescens, senex*, etc.:

Cicerone consule, Catilina in rem publicam coniuravit (Pe cînd era Cicero consul, Catilina a complotat împotriva Statului).

b) Adjective care arată o activitate sau o stare: *propitius, vivus, salvus, integer, conscius, inscius, ignarus, inditus*, etc.:

Antonius, Caesare ignaro, magister equitum constitutus est (Antonius a fost ales comandant al cavaleriei, fără ca Caesar să aibă cunoștință despre aceasta).

Observații: 1. Se întîlnesc uneori construcții de ablativ absolut formate numai dintr-un participiu perfect pasiv urmat de o construcție de acuzativ cu infinitiv sau de o propoziție interogativă indirectă; asemenea participii sînt: *audito, comperto, cognito, explorato, edicto, nuntiato, permissio*, etc.:

Alexander, audito Dareum movisse ab Ecbatanis, fugientem insequi pergit (Alexandru, aflînd că Darius a plecat de la Ecbatana, a continuat să urmărească pe fugar).

2. C teva participii absolute s-au adverbializat: *augurato, auspicato, inauspicato*, etc.

3. Dacă după un ablativ absolut urmează o propoziție relativă, de obicei pronumele demonstrativ care însoţeşte participiul nu se mai exprimă:

Hannibal Hiberum copias traduxit, praemissis [sub n teles iis] qui Alpium transitus specularentur (Hannibal  i-a trecut trupele peste riul Hiberus după ce au fost trimi i înainte aceia care să cerceteze trecătorile Alpilor).

4. Uneori se  ntrebu neaz  în construcția de ablativ absolut participiul perfect al verbelor deponente cu valoare pasivă:

Hostes, depopulatis agris, discesserunt (Dușmanii s-au retras după ce au devastat ogoarele).

SINTAXA GERUNZIULUI  I A GERUNDIVULUI

  254. Gerunziul este un substantiv verbal; el se declină ca un substantiv neutru de declinarea a II-a  i ține locul infinitivului la cazurile genitiv, dativ, acuzativ  i ablativ singular.

 n rom ne te gerunziul se redă fie prin forma scurtă a infinitivului, precedată de o prepoziție, fie prin forma lungă; aceasta depinde de funcțiunea sintactică a diferitelor cazuri.

  255. Genitivul gerunziului se  ntrebu neaz :

a) După unele substantive, ca: *ars, scientia, potestas, facultas, difficultas, occasio, finis, consuetudo, mos, tempus, voluntas, studium, consilium, ratio*, etc.

Funcțiunea sintactică pe care o îndeplinește genitivul gerunziului pe l ng  aceste substantive este de atribut: *ars scribendi* (arta de a scrie).

b) După adjectivele care cer un genitiv obiectiv (vezi   113): *cupidus, avidus, studiosus, peritus, imperitus*, etc.: *cupidus bellandi*.

c) Uneori ca determinare a unui substantiv cu funcție de nume predicativ al verbului *esse*:

Nunc, tempus est proficiscendi (Acum este timpul de plecare [= ca să plecăm]).

Observații: 1. Se  ntrebu neaz  genitivul gerunziului mai ales după locuțiunile: *mos est, consuetudo est, consilium est, officium est, in animo est*, etc.

2. Frecventă este  ntrebu narea genitivului gerunziului după postpozi iunile *causa*  i (mai rar) *gratia*, ar t nd scopul: *negotiandi causa, venandi gratia*.

  256. Dativul gerunziului are valoarea unui dativ final  i se  ntrebu neaz :

a) După adjectivele: *accomodatus, aptus, opportunus, par, utilis, inutilis*, etc.:

Charta inutilis scribendo (H rtie nefolositoare pentru scris [= pentru a scrie]).

Observație: Uneori însă după aceste adjective se  ntrebu neaz   i acuzativul gerunziului cu prepoziția *ad*:

Naves ad navigandum inutilis (Corăbii nefolositoare pentru naviga ie).

b) După verbele  i locuțiunile: *studere, operam dare, impertire, intentus esse, adesse, comitia indicere, diem dicere, tempus statuere*, etc.:

Agrum colendo aut venando intentum aetatem agere (A- i petrece via a aplecat spre lucrarea p m ntului sau spre v n toare [= pentru a lucra p m ntul sau pentru a v na]).

  257. Acuzativul gerunziului se  ntrebu neaz  mai frecvent cu prepoziția *ad*, mai rar cu *inter, ante, ob, circa*, ar t nd scopul sau direc ia; uneori conjuncția are sensul de   în ceea ce privește  ,   c t despre  :

Ea res hostes ad insequendum tardabat (Acest lucru  nt rzia pe dușmani în urmărirea lor [= în ceea ce privește urmărirea]).

  258. Ablativul gerunziului are valoarea unui ablativ de mod sau a unui ablativ instrumental; se  ntrebu neaz  fără prepoziție sau cu prepozițiile *ab, ex, de, in*:

Mens discendo alitur et cogitando (Mintea se hr ne te prin  nv  tur   i g ndire [=  nv  nd  i g ndind]).

Summa voluptas ex discendo capitur (Cea mai înaltă plc ere se ob ine din  nv  tur  [= din faptul de a  nv  ta]).

Observații: Ablativul gerunziului este singurul caz care se poate reda în rom ne te printr-un gerunziu cu valoare de circumstan ial de mod.

Natura de verb a gerunziului reiese din faptul că formele de gerunziu ale verbelor active tranzitive pot avea un complement direct în cazul acuzativ:

Ars recte regendi rem publicam difficilis est (Arta de a c rmui bine statul este grea).

Gerundivul

  259. Gerundivul, care din punct de vedere morfologic are acela i sufix ca  i gerunziul (*-nd-*), este un adjectiv verbal.

Gerundivul are următoarele func iuni sintactice: atribut, nume predicativ  i în construcția gerundivală.

  260. Gerundivul atribut. Gerundivul se  ntrebu neaz  cu valoare de atribut, corespunz nd adjectivelor care arată necesitate sau posibilitate:

Non superandas Alpes Hannibal traiecit (Hannibal a trecut Alpii de netrecut).

  261. Gerundivul nume predicativ. Gerundivul se  ntrebu neaz  ca nume predicativ după verbele *curare, dare, tradere, mittere, relinquere, accipere, suscipere, concedere*, etc.

Depinz nd de aceste verbe, gerundivul exprimă mai cur nd o idee de scop, decât o necesitate sau posibilitate:

Domos nostras diripiendas reliquimus (Am lăsat casele noastre spre a fi [= ca să fie] jefuite).

Construcția gerundivală

§ 262. Când gerunziul unui verb tranzitiv este urmat de complementul său direct în acuzativ, el este înlocuit de obicei cu gerundivul, formându-se construcția gerundivală.

Această construcție se face astfel:

- Substantivul complement direct trece în cazul gerunziului;
- Gerunziul este înlocuit cu gerundivul, care se acordă cu substantivul în gen, număr și caz:

Gerunziu cu compl.:

Superstitionem tollendo non tollitur religio (Înlăturând superstiția [= prin înlăturarea superstiției], nu se înlătură religia).

Constr. gerundiv.:

Superstitione tollenda, non tollitur religio.

În românește nu este nici o deosebire de sens între cele două forme.

§ 263. Construcția gerundivală se întrebuințează în general pentru toate cazurile gerunziului; la dativ, acuzativ și ablativ cu prepoziție în proza clasică se întâlnesc numai construcții gerundivale:

Consul oppugnandae urbi diem dixit (Consulul a fixat data pentru asediarea orașului).

Consul exercitum ad oppugnandam urbem duxit (Consulul a dus armata la asediarea orașului).

Ab oppugnanda urbe nihil consulem absterruit (Nimic n-a abătut pe consul de la asediarea orașului).

La genitiv și ablativ fără prepoziție se întâlnesc atît exemple de gerunziu cu complement direct, cît și construcții gerundivale:

Ars administrandi rempublicam [sau: *administrandae reipublicae*] *difficilis est* (Arta conducerii unui stat este grea).

Arma tractando [sau: *armis tractandis*] *corpora firmantur* (Corpurile devin robuste prin mînuirea armelor).

Este mai frecventă întrebuințarea genitivului gerunziului, pentru motive de eufonie, atunci cînd complementul lui este un nume (substantiv, adjectiv sau pronume) de declinarea a II-a:

Efferor studio patres vestros videndi [în loc de: *patrum vestrorum videndorum*] (Sînt stăpînit de dorința de a vedea pe părinții voștri).

Observații: 1. Dacă complementul în acuzativ este un pronume neutru (*hoc, illud aliquid*, etc.) sau un adjectiv neutru plural substantivat (*vera, recta, honesta*, etc.) nu se face construcția gerundivală, căci s-ar produce ambiguitate:

Cupiditas hoc videndi [*huius videndi* se poate referi și la *hic*] (Dorința de a vedea acest lucru).

Dialectica est ars vera ac falsa diiudicandi [*verorum et falsorum diiudicandorum* se poate referi și la genul masculin] (Dialectica este arta de a deosebi adevărul de neadevăr).

2. Cu genitivul pronumelor personale (*mei, tui, sui, nostri, vestri*) se întrebuințează totdeauna forma de neutru singular a gerundivului:

Caesar hostibus sui facultatem colligendi [în loc de: *sui colligendorum*] *non reliquit* (Caesar n-a lăsat dușmanilor răgazul de a se regrupa).

Regina sui conservandi [în loc de: *sui conservandae*] *causa urbem reliquit* (Regina a părăsit orașul pentru a se salva).

3. Ca și la gerunziu, construcția gerundivală în genitiv cu *causa* și *gratia* are valoare finală:

Seditionis leniendae causa largitor senatus factus est (Pentru a potoli [= ca să potolească] răscoala, senatul a devenit darnic).

4. Scopul este arătat de obicei și de acuzativul construcției gerundivale cu prepoziția *ad*: *Caesar proficiscitur in Italiam ad comitia habenda* (Caesar pleacă în Italia pentru a prezida [= ca să prezideze] comitiile).

5. Cu valoare finală se întrebuințează adeseori și dativul construcției gerundivale după numele de magistrați compuse mai ales cu — *vir* (*decemvir, triumvir*, etc.) precum și după numele de instituții publice: *decemviri legibus scribendis* (decemviri însărcinați să scrie legile), *triumvir coloniae deducendae* (un triumvir pentru întemeierea unei colonii), *comitia magistratibus creandis* (comiții pentru alegerea magistraților), etc.

6. Uneori substantivul-complement este în același caz cu gerunziul: *Reiciendi trium iudicum* (în loc de: *reiciendi tres iudices* sau *reiciendorum trium iudicum potestas* (Puterea de a refuza trei judecători)).

7. Dintre verbele intransitive formează construcția gerundivală numai verbele depozitive *uti, frui, fungi, vesci* și *potiri*, care în latina arhaică erau tranzitive:

Hannibal, spe potiundae Nolae adempta, Acerras recessit (Hannibal, pierzînd speranța de a pune mina pe Nola, s-a reîntors la Acerra).

SINTAXA SUPINULUI

§ 264. Supinul este un substantiv verbal de declinarea a IV-a, cu o formă de acuzativ (în *-um*) și una de dativ (în *-u*).

§ 265. Funcțiunea sintactică a acuzativului supinului este de a arăta scopul după verbele care arată mișcare: *ire, venire, abire, redire, proficisci, discedere, procedere, progredi, mittere, praemittere, ducere, revocare*, etc.:

Haedui legatos ad Caesarem mittunt rogatum auxilium (Heduii trimit soli la Caesar ca să ceară ajutor).

Observație: 1. Cu unele verbe care arată mișcare, ca: *properare, festinare, maturare, contendere*, se întrebuințează, în loc de supin, infinitivul:

Caesar properavit ad urbem accedere (Caesar s-a grăbit să se apropie de oraș).

2. Uneori supinul în — *um* depinde de verbe care nu exprimă în chip precis o idee de mișcare; așa sînt locuțiunile: *sessum recipere aliquem* (a face cuiva loc ca să șadă), *filiam nuptum collocare* sau *dare* (a-și da fiica în căsătorie).

3. În general însă supinul în — *um* este puțin întrebuințat chiar și după verbele care arată mișcare; în locul lui se găsesc alte forme gramaticale pentru exprimarea scopului (genitivul gerunziului cu *causa* și *gratia*, acuzativul gerunziului cu *ad*, participiul relativ, o propoziție finală sau o propoziție relativă cu valoare finală).

§ 266. Supinul în -u se întrebuințează și mai rar decât cel în -um.

Mai frecvente sînt următoarele forme de supin: *factu, dictu, visu, auditu, inventu, memoratu, intellectu*; ele se întrebuințează de obicei ca dativ final după substantivele indeclinabile *fas* și *nefas*, precum și după adjectivele: *facilis, difficilis, honestus, optimus, turpis, dulcis, iucundus, acerbus, gravis, incredibilis, mirabilis*, etc.:

Pleraque dictu quam factu sunt faciliora (Cele mai multe lucruri sînt mai ușor de spus decât de făcut).

Observații: După adjectivele *facilis, difficilis, iucundus* se întrebuințează uneori, în loc de supin, acuzativul gerunziului cu *ad*: *facile est ad credendum*.

CORRESPONDENȚA TIMPURILOR

§ 267. Într-o propoziție subordonată timpul predicatului la modul conjunctiv are de regulă o valoare relativă; el depinde de timpul predicatului propoziției regente.

Acest raport de dependență care există între timpul predicatului propoziției subordonate și timpul predicatului propoziției regente se numește corespondența timpurilor (*consecutio temporum*). Corespondența timpurilor cuprinde regulile care stabilesc la ce timp al modului conjunctiv trebuie să stea predicatul unei propoziții subordonate strîns unite din punct de vedere sintactic cu regenta ei.

Acțiunea verbului dintr-o propoziție subordonată poate avea loc, față de acțiunea verbului propoziției regente, în același timp, înainte sau în urma ei. De aici se stabilesc între ele trei raporturi temporale:

- a) Raportul de simultaneitate;
- b) Raportul de anterioritate;
- c) Raportul de posterioritate.

§ 268. Regula generală a corespondenței timpurilor poate fi astfel formulată:

1. Unui timp principal (prezent, perfect logic, viitor, viitor anterior) din propoziția regentă îi corespunde în propoziția subordonată:

- a) Conjunctivul prezent pentru raportul de simultaneitate;

Milites naves conscendunt, ut proficiscantur (Soldații se imbarcă pentru ca să plece).

- b) Conjunctivul perfect pentru raportul de anterioritate;

Sentio quid sceleris admiserim (Îmi dau seama ce crimă am comis).

- c) Conjunctivul prezent al conjugării perifrastice active pentru raportul de posterioritate;

Cras ad te scribam quando rediturus sim (Mîine îți voi scrie cînd mă voi întoarce).

2. Unui timp secundar (imperfect, perfect istoric, mai mult ca perfect) din propoziția regentă îi corespunde în propoziția subordonată:

- a) Conjunctivul imperfect pentru raportul de simultaneitate;

Maiores nostri ab aratro abduxerunt Cincinnatum, ut dictator esset (Strămoșii noștri au adus pe Cincinnatus de la plug, ca să fie dictator).

- b) Conjunctivul mai mult ca perfect pentru raportul de anterioritate;

Miltiades accusatus est quod a rege corruptus infectis rebus discessisset (Miltiade a fost acuzat că, fiind cumpărat cu bani de regele persan, a plecat fără nici un rezultat).

- c) Conjunctivul imperfect al conjugării perifrastice active pentru raportul de posterioritate;

Non erat mihi dubium quin te Tarenti visurus essem (Nu mai era pentru mine nici o îndoială că aveam să te văd la Tarent).

Observație: Raportul de posterioritate prin conjunctivul conjugării perifrastice se exprimă mai ales cînd e vorba de propoziții interogative indirecte și de cele începătoare cu *quin*; la celelalte propoziții formele perifrastice sînt înlocuite cu conjunctivul simplu.

Tot așa, se întrebuințează conjunctivul prezent și imperfect al verbelor care nu au supin, deci nu pot forma conjugarea perifrastică activă.

Perifrazele *futurum sit* și *futurum esset* ut cu prezentul sau imperfectul conjunctivului, folosite de unele gramatici, nu se întîlnesc la autorii latini.

Particularități ale corespondenței timpurilor

§ 269. Prezentul istoric dintr-o propoziție regentă este considerat uneori ca timp principal, după formă, sau timp secundar, după sens. Din această cauză în propoziția subordonată timpul este prezent sau imperfect.

Sabinus huic persuadet uti ad hostes transeat (Sabinus convinge pe acesta să treacă la dușmani).

Orgetorix Castico persuadet ut regnum occuparet (Orgetorix convinge pe Casticus să pună mîna pe putere).

Observații: 1. Aceeași valoare dublă o are și prezentul folosit în citate (*dicit, docet, putat, scribit*, etc.), adică în reproducerea unor idei sau cuvinte dintr-o lucrare scrisă cu mult mai înainte:

Cleanthes docet quanta vis insit in calore corporis (Cleanthes arată cît de mare putere este în căldura corpului).

Chrysippus disputat aethera esse eum quem homines Iovem appellarent (Chrysippus susține că este eter acela pe care oamenii îl numesc Iupiter).

2. Infinitivul istoric are valoarea temporală a unui indicativ imperfect:

Tum alii alios hortari ut repeterent pugnā (Atunci se îndemneau unii pe alții ca să reînceapă lupta).

§ 270. Perfectul logic, de asemenea, poate avea valoare de timp principal sau de timp secundar:

Oblitus sum quid initio dixerim (Am uitat [= nu-mi mai aduc aminte] ce am spus la început).

Leges populus sibi sanxit, ut eis pareret (Poporul și-a creat legi pentru ca să asculte de ele).

§ 271. Dacă propoziția regentă are predicatul la modul conjunctiv, regulile corespondenței timpurilor se aplică în general la forma și nu la valoarea lor. De aceea, după un conjunctiv imperfect, chiar dacă el are valoare de prezent (de ex.: conjunctivul optativ sau conjunctivul ireal), în subordonată urmează timpul cerut de un timp secundar. Dar, în redarea în românește a acestor timpuri, noi trebuie să ținem seamă de valoarea lor de prezent:

Scriberem quid sentirem, sed nihil necesse est (Ți-aș scrie ce părere am eu, dar nu este de loc necesar).

Face excepție perfectul conjunctivului, atunci când are sens de prezent:

Nemo vestrum est quin, quemadmodum captae sint a M. Marcello Syracusae, saepe audierit (Nu este nimenea printre voi care să nu fi auzit (= să nu știe) cum a fost capturată Siracuză).

§ 272. Când o propoziție subordonată depinde de o formă nominală a verbului (infinitiv, participiu, gerunziu, supin), de un adjectiv sau chiar de un substantiv, timpul verbului ei este determinat, în regulă generală, de timpul predicatului propoziției regente:

Cato mirari se aiebat, quod non rideret haruspex haruspem cum vidisset (Cato spunea că se miră că haruspicele nu râde când vede un alt haruspice).

Athenienses miserunt Delphos consultum quidnam facerent de rebus suis (Atenienii au trimis la Delphi să întrebe ce măsuri să ia).

Constitit rex incertus quantum esset hostium (Regele s-a oprit, nesigur fiind câți erau dușmanii).

Observație: Excepție face infinitivul perfect:

Nego me scivisse cur nullas ad me litteras daret (Afirm că n-am știut de, ce nu-mi trimite nici o scrisoare).

§ 273. Unele propoziții subordonate nu se conformează regulii generale a corespondenței timpurilor, ele fiind legate de propoziția regentă atât de liber, încât au timpul pe care l-ar avea dacă ar fi principale:

a) Propozițiile consecutive:

Ardebat Hortensius cupiditate dicendi sic, ut in nullo unquam flagrantius studium viderim (Hortensius era atât de pasionat pentru elocință, încât eu n-am mai văzut la nimenea un zel mai înflăcărat).

b) Propozițiile interogative indirecte provenite dintr-o propoziție regentă cu conjunctiv dubitativ sau potențial trecut:

Nescio quid facerem (Nu știu ce ar fi trebuit să fac [sau: ce aș fi putut face]).

c) Perioada condițională ireală.

Când o perioadă condițională ireală este subordonată, predicatul protazei rămâne neschimbat, indiferent dacă depinde de un timp principal sau de un timp secundar.

În ceea ce privește apodoza, forma ei este în funcție de verbul de care depinde perioada condițională, ea putând fi la conjunctiv sau la infinitiv.

a) Dacă perioada condițională depinde de un verb care cere conjunctivul, apodoza rămâne neschimbată, independentă de regula corespondenței timpurilor:

Non dubito quin, si hoc haberet, daret (Nu mă îndoiesc că, dacă ar avea acest lucru, l-ar da).

Observații: 1. Conjunctivul mai mult ca perfect din apodoză poate fi înlocuit cu perfectul:

Dic, Appius quidnam facturus fueris si censor fuisses? (Spune, Ap puius, ce ai fi făcut dacă ai fost censor?).

2. De asemenea, se întrebuințează perfectul conjunctiv al verbelor *posse, debere*, etc.:

Quaeris quid potuerit amplius assequi Plancus si Scipionis fuisset filius (Întrebi ce ar fi putut obține Plancus mai mult, dacă ar fi fost fiul lui Scipio).

b) Dacă perioada condițională depinde de un verb care cere infinitivul, apodoza are forma unui participiu viitor activ cu *esse*, în locul conjunctivului imperfect, sau a unui participiu viitor activ cu *fuisse*, în locul conjunctivului mai mult ca perfect:

Ariovistus respondit, si quid ipsi a Caesare opus esset, sese ad eum venturum fuisse (Ariovistus a răspuns că, dacă ar avea lipsă de ceva de la Caesar, ar fi venit la el).

Observație: Perifrazele *futurum esse* ut și *futurum fuisse* ut urmate de conjunctivul imperfect, atunci când apodoza este pasivă sau verbul fără supin, date în schemele gramaticale, se întâlnesc rareori la autorii latini:

Theophrastus moriens accusasse naturam dicitur quod hominibus tam exiguum vitam dedisset; quorum si aetas potuisset longinquior, futurum fuisse ut omni doctrina hominum vita erudiretur (Se spune că Teofrast pe patul morții a acuzat natura pentru faptul că a dat oamenilor viață atât de scurtă; dacă vârsta acestora ar fi fost mai lungă, viața omenească ar fi putut fi cultivată cu tot felul de științe).

VORBIREA INDIRECTĂ (*Oratio obliqua*).

§ 274. Prin vorbire indirectă se înțelege reproducerea cuvintelor sau gândurilor cuiva, făcându-le să depindă de un verb din categoria *dicendi* sau *sentiendi* (exprimat sau subînțeles).

Trecerea de la vorbirea directă la cea indirectă determină anumite modificări ale modurilor, ale timpurilor și ale pronumelor.

Întrebuințarea modurilor în vorbirea indirectă

§ 275. Schimbările produse în ceea ce privește modurile și timpurile verbelor sînt determinate de natura diferitelor propoziții.

A. Propozițiile principale în vorbirea indirectă

§ 276. Propozițiile principale enunțative cu predicatul la indicativ devin în vorbirea indirectă construcții de acuzativ cu infinitiv:

Vorbire directă: *Alea iacta est* (Zarul a fost aruncat)

Vorbire indirectă: *Caesar dixit aleam iactam esse* (Caesar a spus că zarul a fost aruncat).

Dacă subiectul nu este exprimat, verbul trece la infinitiv, timpul corespunzător:

Vorbire directă: *Habitatur in luna* (Se locuiește în lună).

Vorbire indirectă: *Habitari ait Xenophanes in luna* (Xenophanes spune că se locuiește în lună).

Observație: 1. Propozițiile exclamative trec, de asemenea, la acuzativ cu infinitiv:

Vorbire directă:

Quas quantasque res C. Canuleius aggressus est! (Ce fel de chestiuni și de cât de mare importanță a ridicat C. Canuleius!).

Vorbire indirectă:

Negabant consules iam ultra ferri posse furores tribunicios: quas quantasque res C. Canuleium aggressum esse! (Consulii declarau că nu mai pot fi suportate proiectele nebunești ale tribunilor:... ce fel de chestiuni și de cât de mare importanță, spuneau ei, a ridicat C. Canuleius!).

2. Propozițiile relative care au valoare de propoziții principale (Vezi *Prop. relat. deter.* Obs. 4) se conformează aceleași reguli:

Non omnes perfugae redditi sunt, magna enim pars eorum Carthagini obversatur: qui (= ii igitur) comprehendi debent (Nu toți dezertorii au fost predați, căci o mare parte dintre ei se arată la Cartagina: care (= deci aceștia) trebuie să fie prinși).

Legati muniare Carthaginensibus iussi sunt perfugas non omnes redditos esse, magnam enim partem eorum Carthagini obversari: quos comprehendi debere (S-a poruncit solilor să comunice cartaginezilor că nu toți dezertorii au fost predați, căci o mare parte dintre ei se arată la Cartagina: care (= deci aceștia) trebuie să fie prinși).

§ Propozițiile principale imperative (care în vorbirea directă au predicatul la imperativ sau conjunctiv hortativ) au în vorbirea indirectă verbul la modul conjunctiv; cele afirmative fără conjuncție, iar cele negative cu conjuncția *ne*. Timpurile lor se conformează regulii corespondenței timpurilor:

Vorbire directă:

Hostes adventant: parati este, milites, ad pugnandum (Dușmanii se apropie: soldați, fiți gata de luptă!).
Ne timueris, statimque ad me veni (Nu te teme și vino îndată la mine!).

Vorbire indirectă:

Dux nuntiat hostes adventare; milites parati essent ad pugnandum (Comandantul anunță că dușmanii se apropie și soldații să fie gata de luptă).
Antonius Attico scripsit ne timeret statimque ad se veniret (Antonius a scris lui Atticus să nu se teamă și să vină îndată la el).

Observație: Dacă sînt mai multe propoziții negative, negația se continuă cu *neve* sau *neu*.

§ 278. Propozițiile principale interogative trec în vorbirea indirectă la conjunctiv sau la infinitiv, după natura lor, și anume:

a) Propozițiile care în vorbirea directă au ca predicat un conjunctiv dubitativ sau potențial îl păstrează și în vorbirea indirectă, timpul lui conformîndu-se regulii corespondenței timpurilor:

Quid faciam? (Ce să fac?).
Quis hoc mihi persuadeat? (Cine m-ar putea convinge despre acest lucru?).

Quaero quid faciam? (Întreb ce să fac?).
Ille clamitabat quis hoc sibi persuaderet (Acela striga într-una, cine l-ar putea convinge despre acest lucru).

b) Propozițiile care în vorbirea directă au verbul la indicativ persoana a II-a, în vorbirea indirectă îl trec la conjunctiv persoana a III-a, conformîndu-se, în plus, regulii corespondenței timpurilor:

Quid tandem veriti estis aut cur de vestra salute desperavistis? (Pentru ce v-ați temut sau pentru ce v-ați pierdut speranța cu privire la scăparea voastră?).

Caesar allocutus est milites quid tandem veriti essent aut cur de sua salute desperavissent (Caesar a întrebat pe soldați pentru ce s-au temut sau pentru ce și-au pierdut speranța cu privire la scăparea lor).

c) Propozițiile care în vorbirea directă au verbul la indicativ persoana I sau a III-a, în vorbirea indirectă îl trec la infinitiv:

Quonam modo oblivisci P. Decii consulis possum? (Cum aş putea să-l uit pe consulul P. Decius?).

Fabius in senatu orationem habuit: quonam modo se oblivisci P. Decii consulis posse? (Fabius a ținut o cuvîntare în senat: cum s-ar putea ca el să-l uite pe consulul P. Decius?).

Ubi Poetelius nobiscum acie conflixit? (Unde s-a ciocnit Poetelius cu noi în luptă deschisă?).

Irridere Poetelii triumphum Tiburtes: ubi enim eum secum acie conflixisset? (Tiburtinii luau în rîs triumful lui Poetelius: căci unde s-a ciocnit cu ei în luptă deschisă?).

d) Propozițiile care în vorbirea directă au un conjunctiv potențial trecut sau un conjunctiv optativ ireal, în vorbirea indirectă îl trec la infinitiv (cu subiectul în acuzativ):

Quid ille fecisset, si adversa pugna evenisset? (Ce ar fi făcut el, dacă lupta ar fi fost nenorocoasă?).

Fabius dictatoris superbiam accusabat: quid illum facturum fuisse, si adversa pugna evenisset? (Fabius acuza trufia dictatorului: ce ar fi făcut el dacă lupta ar fi fost nenorocoasă?).

Se înțelege că într-un text mai dezvoltat diferitele propoziții principale se alternează în cele mai variate chipuri:

Ne nos in rebus tam trepidis deserueris. Quo enim, repulsi ab Romanis, ibimus? Nullos socios, nihil usquam in terris aliud spei habemus. (Nu ne părăsi într-o situație atât de critică Căci unde vom merge dacă vom fi respinși de către romani? Nu avem nici un fel de aliați, nici o altă speranță pe acest pămînt).

Legati flentes ad genua consulis provolvuntur eumque orant ne se in rebus tam trepidis deserat. Quo enim se repulsi ab Romanis ituros esse? nullos se socios, nihil usquam in terris aliud spei habere. (Solii plîngînd cad la picioarele consulului și îl roagă să nu-i părăsească într-o situație atât de critică. Căci unde vor merge ei, dacă vor fi respinși de către romani? Ei nu au nici un fel de aliați, nici o altă speranță pe acest pămînt).

B. Propozițiile subordonate în vorbirea indirectă

§ 279. Propozițiile subordonate care au verbul la indicativ în vorbirea indirectă îl trec la conjunctiv:

Apud Hypanium fluvium bestiolae quaedam nascuntur, quae unum diem vivunt (În apropierea râului Hipanys se nasc anumite insecte care trăesc o singură zi)

Apud Hypanim fluvium Aristoteles ait bestiolas quasdam nasci, quae unum diem vivunt (Artistotel spune că în apropierea râului Hypanis se nasc anumite insecte care trăiesc o singură zi).

Observații: 1. Păstrează modul indicativ și în vorbirea indirectă propozițiile subordonate care exprimă o observație sau o explicație incidentală, cu care se întrerupe pentru moment vorbirea indirectă:

Exploratores referunt Suebos omnes cum omnibus suis sociorumque copiis ad extremos fines se recepisse; silvam esse ibi infinita magnitudine, quae appellatur Bacenis: ad eius initium silvae Suebos adventum Romanorum expectare constituisse (Iscoadele raportează că toți suebii dimpreună cu toate trupele lor și ale aliaților lor s-au retras în ținuturile cele mai îndepărtate ale țării lor: acolo este o pădure de întindere nesfârșită, care se numește Bacenis; la marginea acestei păduri au hotărât suebii să aștepte sosirea romanilor).

2. De asemenea, păstrează indicativul propozițiile relative care exprimă printr-o perifrază un substantiv cu valoare de apozitie:

Caesari nuntiatur Sulmonenses, quod oppidum a Corfinio septem milium intervallo abest, cupere ea facere quae vellet, sed a Lucretio et Attio prohiberi (Lui Caesar i se aduce vestea că locuitorii Sulmonei, oraș care este la o distanță de șapte mile de Corfinium, doresc să facă lucrurile pe care le vrea el, dar sînt împiedecați de Lucretius și Attius).

§ 280. Propozițiile subordonate care au verbul la conjunctiv îl păstrează, conformîndu-se însă regulii corespondenței timpurilor:

Labienus expectat dum Caesar veniat (Labienus așteaptă pînă să vină Caesar).

Labienus iussus est expectare dum Caesar veniret (Labienus a primit ordinul să aștepte pînă să vină Caesar).

Intrebuințarea timpurilor în vorbirea indirectă

§ 281. Propozițiile din vorbirea indirectă care au verbul la conjunctiv depind și ele tot de un verb *dicendi* sau *sciendi*; timpurile lor sînt în funcție de raportul în care se află față de verbul regent, potrivit regulii corespondenței timpurilor:

Ius est belli ut, qui vicerunt, iis quos vicerunt quemadmodum velint imperarent (Există o lege a războiului ca aceia care au învins să poruncească celor pe care i-au învins cum vreau ei).

Ariovistus respondit ius esse belli ut, qui vicissent, iis quos vicissent quemadmodum velint imperarent (Ariovistus a răspuns că există o lege a războiului, ca aceia care au învins să poruncească celor pe care i-au învins cum vreau ei).

Observații: 1. După un prezent istoric, care introduce vorbirea indirectă, urmează uneori imperfectul și mai mult ca perfectul conjunctiv:

Volo de his rebus, quae inter nos agi coeptae neque perfectae sunt, agere tecum: aut iterum colloquio diem constituere aut, si minus id vis, e tuis legatum aliquem ad me mittere (Vreau să tratez cu tine despre acele chestiuni care au început să fie discutate între noi și n-au fost încheiate: sau fixează din nou o zi pentru întrevvedere sau dacă nu ții la acest lucru, trimite la mine vre-un sol dintre ai tăi).

Biduo post Ariovistus ad Caesarem legatos mittit: velle se de his rebus, quae inter eos agi coeptae neque perfectae essent, agere cum eo: aut iterum colloquio diem constitueret aut, si minus id vellet, e suis legatum aliquem ad se mitteret (După două zile Ariovistus trimite soli la Caesar (anunțîndu-l): că el vrea să trateze cu el despre acele chestiuni care au început să fie discutate între ei și n-au fost încheiate: sau să fixeze din nou o zi pentru întrevvedere sau, dacă nu ține la acest lucru, să trimită la el vre-un sol dintre ai săi).

Sînt însă cazuri cînd în cadrul aceleiași vorbiri indirecte se întîlnesc forme atît de prezent și perfect, cît și de imperfect și mai mult ca perfect.

2. După un perfect istoric care introduce vorbirea indirectă urmează uneori prezentul și perfectul conjunctiv:

Non est consuetudo populi Romani ullam accipere ab hoste armato condicionem: si ab armis discedere vultis, me adiutore utimini legatosque ad Caesarem mittere; ego spero pro eius iustitia, quae petieritis, vos impetraturos esse (Nu este obiceiul poporului roman să accepte vreo condiție de la un dușman înarmat: dacă vreți să lăsați armele, folosiți-vă de ajutorul meu și trimiteți soli la Caesar; eu sper că, potrivit cu simțul lui de dreptate, voi veți obține lucrurile pe care le veți cere).

Cicero ad haec respondit non esse consuetudinem populi Romani ullam accipere ab hoste armato condicionem: si ab armis discedere velint, se adiutore utantur legatosque ad Caesarem mittant; sperare pro eius iustitia, quae petierint, illos impetraturos esse (La acestea Cicero a răspuns că nu este obiceiul poporului roman să accepte vreo condiție de la un dușman înarmat: dacă vreau să lase armele, să se folosească de ajutorul său și să trimită soli la Caesar; el speră că, potrivit cu simțul lui de dreptate, ei vor obține lucrurile pe care le vor cere).

Sînt însă și cazuri cînd se întîlnesc amestecate atît forme de imperfect și mai mult ca perfect, cît și de prezent și perfect.

Intrebuințarea pronumelor în vorbirea indirectă

§ 282. Pronumele personale de persoana I (*ego, nos*) și pronumele posesive (*meus, noster*) din vorbirea directă sînt înlocuite în vorbirea indirectă cu pronumele reflexiv (*sui, sibi, se*) și cu pronumele posesiv (*suus, -a, -um*). Această înlocuire este determinată de însăși valoarea acestor pronume (vezi pronumele reflexiv și posesiv).

Si praemium mihi proposueris, ego Pyrrhum veneno necabo (Dacă-mi vei da o răsplată, eu voi otrăvi pe Pyrrhus).

Perfuga Fabricio pollicitus est si praemium sibi proposuisset, se Pyrrhum veneno necaturum esse (Dezertorul a promis lui Fabricius că, dacă îi va da o răsplată, el va otrăvi pe Pyrrhus).

Quonam haec omnia nisi ad suam perniciem pertinent? (La ce altceva duc toate aceste lucruri decît la pierderea mea?).

Quonam haec omnia nisi ad suam perniciem pertinere? (La ce altceva duc toate aceste lucruri decît la pierderea sa?).

Observație: Cînd pronumele de persoana I rămîne și în vorbirea indirectă la nominativ, în locul pronumelui reflexiv, care nu are nominativ, se întîrește ipse:

Si ego populo Romano non praescribo quemadmodum suo iure utatur, non oportet me a populo Romano in meo iure impediri (Dacă eu nu recomand poporului roman cum să se folosească de dreptul său, nu trebuie ca eu să fiu împiedicat de poporul roman în dreptul meu).

Ad haec Ariovistus respondit si ipse populo Romano non praescriberet quemadmodum suo iure uteretur, non oportere se a populo Romano in suo iure impediri (La acestea Ariovistus a răspuns că dacă el nu recomandă poporului roman cum să se folosească de dreptul său, nu trebuie ca el să fie împiedecat de poporul roman în dreptul său).

§ 283. Pronumele personale de persoana a II-a (*tu, vos*) și pronumele posesiv (*tuus, vester*) din vorbirea directă sînt înlocuite în vorbirea indirectă cu pronumele is și ille:

Te ob tuam prudentiam laudo (Te laud pentru prudența ta).

Scriptit Tullius amico se eum ob eius prudentiam laudare (Tullius a scris prietenului său că el îl laudă pentru prudența lui).

§ 284. Pronumele demonstrative hic și iste din vorbirea directă sînt înlocuite în vorbirea indirectă cu pronumele is și ille:

Hic dies omnes labores et victorias confirmabit (Această zi va confirma toate ostenele și victoriile).

Dux milites monuit ut parati essent hostes invadere: illum diem omnes labores et victorias confirmaturum esse (Comandantul a îndemnat pe soldați să fie gata de atac (spunînd) că acea zi va confirma toate ostenele și victoriile).

Observații: 1. *Hic* se păstrează în vorbirea indirectă, dacă este folosit în contrast cu *ille* (*is*):

Bi duo post Ariovistus ad Caesarem legatos mittit: velle se de his rebus... agere cum eo (vezi mai sus la întrebuițarea timpurilor în vorbirea indirectă, *Observ.* 1).

2. Adverbele de timp *hodie, cras, nunc, adhuc* din vorbirea directă sînt înlocuite în vorbirea indirectă prin illo sau eo die, postero die, tum, ad id tempus.

Nunc se păstrează cînd este pus în contrast cu *tum*.

PARTEA a IV-a

VOCABULAR LATIN ROMÎN

VOCABULAR LATIN-ROMÂN

Prescurtări

abl.:	ablativ	intr.:	intransitiv
ac.:	acuzativ	m.:	masculin
adj.:	adjectiv	nedekl.:	nedeclinabil
adv.:	adverb	n.:	neutru
conj.:	conjuncție	nom.:	nominativ
dat.:	dativ	num.:	numeral
def.:	defectiv	pl.:	plural
dep.:	deponent	prep.:	prepoziție
f.:	feminin	pron.:	pronume
gen.:	genitiv	semidep.:	semideponent
gr.:	cuvânt grecesc	sing.:	singular
impers.:	impersonal	tr.:	tranzitiv
interj.:	interjecție		

A

a (ab, abs.), prep.: de, de la, din, de către
Abderites, -ae, m.: locuitor al orașului Abdera
abdico, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a renunța, a abdica
abdītus, -a, -um, adj.: retras, secret
abdominālis, -e, adj.: abdominal
abdūco, -ēre, -dūxi, -ductum, tr.: a duce, a despărți
ab ēo, ire, -īi, -ītum, intr.: a pleca, a ieși, a se îndepărta
abhorreō, -ēre, ūi, intr.: a avea groază; a se deosebi
abigo, -ēre, ēgi, -actum, tr.: a goni, a alunga; a fura
abolēo, -ēre, ēvi, -ītum, tr.: a șterge, a nimici, a aboli

abrumpo, ēre, -rūpi, -ruptum, tr.: a smulge, a rupe
abscisso, -ōnis, f.: tăiere, diviziune, suprimare
absolvo, -ēre, -solvi, -solūtum, tr.: a dezlega, a elibera; a expune; a termina, a împlini
absque, prep.: departe de, fără, afară de
absterrēo, -ēre, -terrūi, -terrītum, tr.: a înspăimînta, a abate, a întoarce
abstinentia, -ae, f.: cumpătare, simplitate; integritate
abstinēo, -ēre, tinūi, -tentum, tr. și intr.: a ține departe, a împiedica; a se ține departe, a renunța
abstrāho, -ēre, -trāxi, -tractum, tr.: a zmulge, a despărți

absūm, abesse, afui, intr.: a fi departe, a lipsi
absūmo, -ere, -sumpsi, -sumptum, tr.: a consuma, a istovi, a prăpădi
absus, -i, m.: smoc, tampon
abundans, -ntis, adj.: îmbelșugat, bogat
abundantia, -ae, f.: belșug, bogăție
abunde, adv.: din belșug, destul, foarte
abundo, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a fi din belșug, a abunda, a se revărsa
abūtor, ūti, -ūsus sum, dep. tr.: a se folosi, a se folosi rău, a abuza
ac, conj.: și
Academia, -ae, f.: Academie
Academicus, -a, -um, adj.: privitor la Academie, academic
Academicus, -i, m.: adept al școlii filozofice academice
accēdo, -ere, -cessi, -cessum, intr.: a merge spre, a se apropia, a se adăuga
accendo, -ere, -cendi, -censum, tr.: a pune foc, a aprinde
accessus, -us, m.: apropiere, acces
accīdo, -ere, -cīdi, intr.: a cădea, a se întâmpla
accingo, -ere, -cīxi, -cīctum, tr. și intr.: a încinge; a se pregăti, a se înarma
accipio, -ere, -cēpi, -ceptum, tr.: a primi, a căpăta
accipiter, -tris, m.: pasăre de pradă, uliu
acclivis, -e, adj.: înclinat, în pantă
accūlo, -ere, -colui, -cultum, tr.: a locui aproape; a cultiva
accommodatus, -a, -um, adj.: potrivit, aplicat, înclinat
accommodo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a potrivi, a aplica, a întrebuița
accurate, adv.: cu grijă, cu băgare de seamă
accūso, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a învinui, a acuza
acer, -ēris, n.: arțar
acer, acris, -e, adj.: ascuțit, viu, tare
acerbe, adv.: aspru, dur, crud
acerbitas, -ātis, f.: asprime, acreală, amăreală
acerbus, -a, -um, adj.: acru, aspru, pișcător, crud
Acerrae, -ārum, f.: oraș în Campania
acervo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a îngrămădi, a aduna la un loc
acervus, -i, m.: grămadă
acetabulum, -i, n.: vas, caliciu, cavitate, acetabul

aceticus, -a, -um, adj.: acetic
acetosus, -a, -um, adj.: acru, de oțet
acētum, -i, n.: oțet
Achilles, -is, m.: erou legendar grec
Achradina, -ae, f.: cartier al Siracuzei
acidum, -i, n.: acid
acies, -ei, f.: șir, linie de bătaie; vioiciune, pătrundere, finețe
aconitum, -i, n.: mătrăgună, mărul lupului, otravă
acquiro, -ere, -sīvi, -sītum, tr.: a adăuga, a dobîndi
Acragantinus, -a, -um, adj.: agrigentin
Acrāgas, -ntis, f.: oraș în Sicilia
acriter, adv.: energic, cu înverșunare
actio, -ōnis, f.: mișcare, acțiune, activitate, proces
actīvus, -a, -um, adj.: activ
actor, -ōris, m.: acuzator
aciō, -ere, -ūi, -ūtum, tr.: a ascuți
acus, -us, f.: ac, vîrf
acūtus, -a, -um, adj.: ascuțit, pătrunzător, acut
ad, prep.: la, spre, către, pentru
adaequo, -āre, -āvi, -ātum, a face egal, a compara
addico, -ere, -dīxi, -dictum, tr.: a atribui, a adjuceca; a dedica, a consacra
addo, -ere, -dīdi, -dītum, tr.: a adăuga, a comunica
Addūa, -ae, m.: rîu în Italia
addūco, -ere, -dūxi, -ductum, tr.: a aduce, a determina
adēo, adv.: atît, pînă la, pînă într-atît
adēo, -ire, -īi, -ītum, intr.: a merge la, a se apropia, a ataca
adeptio, -ōnis, f.: dobîndire, obținere
adfēro, -ferre, tūli, -lātum, tr.: a aduce
adficio, vezi *afficio*
adflūo, vezi *afflūo*
adhaerēo, -ere, -haesi, -haesum, intr.: a fi legat, a fi partizan
adhibēo, -ere, -būi, -bītum, tr.: a apropia, a chema; a întrebuița
adhibito, -ōnis, f.: admitere, folosire, întrebuițare
adhuc, adv.: pînă aici, pînă acum, încă
adiacēo, -ere, -cūi, intr.: a fi așezat lîngă
adicō, -ere, -iēcī, -iectum, tr.: a arunca spre, a adăuga

adigo, -ere, -ēgi, -actum, tr.: a împinge, a vîri
adīmo, -ere, -ēmi, -emptum, tr.: a lua pentru sine, a acapara, a răpi
adipiscor, -pisci, -deptus sum, dep. tr.: a atinge, a dobîndi
adītus, -us, m.: sosire, apropiere, acces, intrare
adiungo, -ere, -iunxi, iunctum, tr.: a adăuga, a lega
adiutor, -ōris, m.: ajutor, colaborator, apărător
adiūvo, -āre, -iūvi, iūtum, tr.: a ajuta
ad. ūo (și *allūo*), -ere, -ūi, intr. a scălda, a curge
Admētus, -i, m.: rege al molosilor
adminicūlum, -i, n.: sprijin, ajutor mijloc
administratio, -ōnis, f.: serviciu, conducere, administrație
administro, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a servi, a conduce, a guverna
admirabilis, -e, adj.: de admirat, minunat
admiratio, -ōnis, f.: mirare, uimire, admirație, interes
admiror, -āri, -ātus sum, dep. tr.: a admira, a respecta, a se minuna
admiscēo, -ere, -miscūi, -mixtum, tr.: a amesteca
admitto, -ere, -mīsi, missum, tr.: a făptui, a comite
admixto, -ōnis, f.: amestec
admōdum, adv.: cu totul, foarte mult, aproximativ
admonēo, -ere, -ūi, -ītum, tr.: a sfătui, a aminti, a înștiința
admovēo, -ere, -mōvi, mōtum, tr.: a apropia, a întrebuița
adnascor, vezi *agnascor*
adnitor, vezi *annitor*
adnumēro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a număra a socoti
adolescentia, vezi *adulescentia*
adoptio, -ōnis, f.: adopțiune
adoptivus, -a um, adj.: adoptiv
adopto, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a alege, a adopta
adpēto, vezi *appēto*
adprehendo, vezi *apprehendo*
adprime, vezi *apprime*
adspectus, vezi *aspectus*
adquiro, vezi *acquiro*

adripio, vezi *arripio*
adrogatio (arrogatio), -ōnis, f.: adopțiunea cuiva care nu mai este sub autoritatea tatălui
adrogator (arrogator), -ōris, m.: cel care adoptă prin *adrogatio*
adrōgo (arrōgo), -āre, -āvi, -ātum, tr.: a adopta, a pretinde, a-și însuși
adsignor, vezi *assignor*
adspergo (aspergo), -ere, -spersi, -spersum tr.: a stropi, a împrăști
adspicio, vezi *aspicio*
adsuefacio, vezi *assuefacio*
adsum, adlesse, adfui, intr.: a fi de față, a sosi
adsurgo, vezi *assurgo*
adtribūo, vezi *attribūo*
adulatio, -ōnis, f.: lingușire
adulescens, -ntis, m.: tînăr
adulescentia, -ae, f.: tinerețe
adūlo, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a mîngîia, a se gudura, a se linguși
adultus, -a, -um, adj.: adult, crescut
adumbro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a umbri, a acoperi, a ascunde
advēho, -ere, -vēxi, -vectum, tr.: a aduce, a căra, a transporta
advēna, -ae, m. și f.: străin, oaspe, neinițiat
advenio, -ire, -vēni, ventum, intr.: a veni la, a sosi
adventicius, -a, -um, adj.: străin, exotic
advento, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a se apropia
adventus, -us, m.: sosire
adverbium, -īi, n.: adverb
adversarius, -īi, m.: dușman, adversar
adversitas, -ātis, f.: opoziție, împotrivire, dușmănie
adversor, -āri, -ātus sum, dep. intr.: a lupta împotrivă, a se împotrivi
adversus (adversum), prep.: împotriva, spre, față de, în față
adversus, -a -um, adj.: potrivnic, din față
advesperascit, -ascere, -āvit, impers.: a se însera, a se înnopta
advocatus, -i, m.: sprijin, apărător, avocat
advoco, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a chema, a convoca
advolo, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a zbura spre, a veni în zbor
Aebutius, -īi, m.: nume de persoană
aequus, vezi *aequus*

aedes, -is, f.: templu; *aedes*, -ium: locuință, casă
aedificatio, -ōnis, f.: construcție
aedificium, -ī n.: clădire, edificiu
aedifico, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a clădi, a construi
aedilis, -is, m.: edil
Aegaeum, -i, n. (mare): Marea Egee
aeger, -gra, -um, adj.: bolnav
aegre, adv.: cu greu, anevoie
aegritudo, -inis, f.: boală, tristețe
aegrōto, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a fi bolnav
Aegyptius, -ī, m.: egiptean
Aegyptus, -i, f.: Egiptul
Aelius, -i, m.: nume de persoană
Aelius, -a, -um, adj.: a lui Aelius
Aemilius, -i, m.: nume gentilic roman
Aenēas, -ae, m.: erou legendar troian
Aenēis, -idos, f.: Eneida (epopee)
aenēus, -a, um, adj.: de aramă
aequabiliter, adv.: deopotrivă
aequālis, -e, adj.: egal, la fel
aeque, adv.: deopotrivă
Aequi, -ōrum, m.: populație în Italia
aequibrātus, -a, -um, adj.: echilibrat
aequinoctium, -ī, n.: echinocțiu
aequitas, -ātis, f.: egalitate, moderație, dreptate
aequo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a compara, a egala
aequor, -ōris, n.: suprafață plană, suprafața mării, mare
aequus, -a, -um, adj.: drept, echitabil
aer, -ēris, m.: aer, văzduh, atmosferă
aerarium, -i, n.: tezaur
aes, aeris, n.: aramă, bronz, monedă;
aes aliēnum: datorii
Aesculapius, -ī, m.: Esculap (zeul medicinei)
aestas, -ātis, f.: vară
aestimatio, -ōnis, f.: prețuire, evaluare
aestimo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a prețui, a evalua
aestivus, -a, -um, adj.: de vară, văratec
aestūo, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a fierbe, a suferi de căldură
aestus, -us, m.: căldură, fierbințeală; mare, marea agitată
aetas, -ātis, f.: vîrstă, generație
aeternitas, -ātis, f.: veșnicie, eternitate
aeternus, -a, -um, adj.: veșnic

aether, -ēris, m.: eter
aetherēus, -a, -um, adj.: eteric
Aethiopia, -ae, f.: țară în Africa
Aetnaeus, -a, -um, adj.: privitor la Etna, etneic
Aetoli, -ōrum, m.: locuitori ai Etoliei
aevum, -i, n.: epocă, vîrstă
affatim, adv.: din belșug, destul
affectio, -ōnis, f.: impresie, stare sufletească, sentiment, pasiune
affectus, -us, m.: stare sufletească, impresie, emoție, dorință, pasiune
afficio, -ēre, -fēci, -fectum, tr.: a mișca, a impresiona, a slăbi, a copleși
affigo, -ere, -fixi, -fixum, tr.: a bate în cuie, a țintui, a agăța, a fixa
affrmo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a întări, a confirma, a asigura
affixio, -ōnis, f.: succesiune, înlănțuire
affligo, -ere, -flixi, -flictum, tr.: a lovi, a zdrobi, a distruge, a strica, a doborî
affluens, -ntis, adj.: bogat, îmbelșugat
affluo, -ere, -flūxi, -flūxum, intr.: a curge spre, a sosi spre
Africa, -ae, f.: nume de continent
Africanus, -a, -um, adj.: privitor la Africa, african
Africanus, -i, m.: porecla celor doi Scipioni învingători ai Cartaginei
Agamemnon, -ōnis, m.: rege legendar la Micena
Agathys, -i, m.: agatirșii
Agēnor, -ōris, m.: nume de persoană
ager, -agri, m.: ogor, țarină
Agēsilaus, -i, m.: rege spartan
agger, -ēris, m.: umplutură, meterez, val, terasă
aggredior, -grēdi, -gressus sum, dep. tr.: a ataca, a încerca, a întreprinde, a ridica
agitatio, -ōnis, f.: mișcare, activitate
agito, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a mîna, a împinge, a tulbura, a discuta, a dezbate
agmen, -inis, n.: mulțime, coloană, trupă în marș
agnascor, -nasci, -nātus sum, dep. intr.: a se naște, a crește, a apărea
agnatio, -ōnis, f.: înrudire după tată
agnatus, -ī, m.: rudă după tată
agnosco, -ere, -nōvi, -nītum, tr.: a cunoaște, a recunoaște

agnus, -i, m.: miel
ago, -ere, -ēgi, actum; tr.: a aduce, a purta, a petrece
agrarius, -a, -um, adj.: privitor la ogoare, grar
agricola, -ae, m.: agricultor
agricultura, -ae, f.: agricultură
Agrigentinus, -a, -um, adj.: din Agrigent
Agrippa, -ae, m.: nume roman
ah!, interj.: ah! vai! oh!
aio, def. intr.: a spune, a afirma, a pretinde
ala, -ae, f.: umăr, subțioară, aripă, aripa unei linii de bătaie
alacer, -cris, -cre, adj.: vioi, vesel, iute
alacritas, -ātis, f.: veselie, bucurie
Alba, -ae, f.: oraș în Lațiu
Albani, -ōrum, m.: locuitori ai orașului Alba
Albinus, -i, m.: nume de persoană
Albucius, -ii, m.: nume de persoană
albus, -a, -um, adj.: alb
alcalium, -ii, n.: alcaliu
Alcibiades, -is, m.: general atenian
alēa, -ae, f.: zar, joc de noroc, sorți
ales, -itis, f.: pasăre, vultur
Alexander, -dri, m.: rege al Macedoniei; voievod al Moldovei
Alexandria, -ae, f.: nume de oraș
Alexandrinus, -a, -um, adj.: alexandrin
algēo, -ere, -alsi, -alsum, intr.: a fi cuprins de frig, a tremura
algor, -ōris, m.: frig
altas, adv.: altădată, odinioară; altfel
alibi, adv.: în alt loc, altundeva
alica (halica), -ae, f.: alac
alienatio, -ōnis, f.: înstrăinare, vânzare
alienitas, -ātis, f.: înstrăinare, îndepărtare
aliēno, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a înstrăina, a îndepărta
aliēnus, -a, -um, adj.: care aparține altuia, străin; rău, nepotrivit, defavorabil
alimentum, -i, n.: hrană, aliment, salar
aliōqui (aliōquin), adv.: de altfel
aliquamdiu, adv.: cîtva timp
aliquando, adv.: uneori, cîteodată, odinioară
aliquanto, adv.: puțin, destul
aliquantum, adv.: destul, cîtva
aliquis (aliqui), aliqua, aliquid (aliquid), pron.: cineva, ceva
aliquo, adv.: undeva

aliquot num.: cîtiva, cîteva
aliquoties, adv.: de mai multe ori
aliter, adv.: altfel
alitus, -us, m.: hrană
altum, -i, n.: usturoi
altus, -a, -ud, pron.: altul, celălalt;
alii *alii*; unii *alii*
Allia, -ae, f.: rîu în Italia
allicio, -ere, -lēxi, lectum, tr.: a atrage, a amăgi a înșela
allōquor, -lōqui, -locūtus, sum.: dep. tr.: a îndemna, a ține o cuvîntare
alo, -ere, alui, alitum, și altum, tr.: a hrăni, a nutri
Alpes, -ium, m.: Munții Alpi
alter, -era, -erum, pron.: celălalt din doi, al doilea
alternus, -a, -um, adj.: unul după altul, pe rînd
alteriter, -tra, -trum, pron.: unul sau celălalt (din doi)
altitudo, -inis, f.: înălțime, adîncime
altum, -i n.: înălțime, adîncime, largul mării
altus, -a, -um, adj.: înalt, adînc
alveare, -is (și *alvearium*, -ii), n.: stup de albine
alvēus, -i, m.: albie
alvus, -i, f.: pîntece, intestine
amarulente, adv.: cu amărăciune
amārus, -a, -um, adj.: amar
amātor, -ōris, m.: iubitor, îndrăgostit
Amāzon, -ōnis, f.: amazoaă
ambactus, -i, m.: servitor
ambigūus, -a, -um, adj.: șovăitor, nesigur, îndoielnic
ambio, -ire, -īi, -itum, intr.: a merge în jur; a dori ceva
ambitio, -ōnis, f.: ambiție
ambitiōsus, -a, -um, adj.: care caută să placă, ambițios, intrigant
ambitus, -us, m.: mișcare circulară, ocolire, intrigă, lux, lăudăroșie, revoluție
ambo, -ae, -o, num.: amîndoi
ambulacrum, -i, n.: plimbare; alee
ambulatō, -ōnis, f.: plimbare
ambulo, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a se plimba
amburo, -ere, -ussi, -ustum, tr.: a arde în jur, a arde pe jumătate, a înroși, a consuma
amenorrhoea, -ae, f.: amenoree
ames, -itis, m.: prăjină, traversă

amice, adv.: prietenește, cu dragoste
amicio, -ire, -cui, -ctum, tr.: a înveli, a acoperi, a îmbrăca
amicitia, -ae (și *amicities*, -ei) f.: prietenie
amiculum, -i, n.: vestmînt, înveliș
amicus, -i, m.: prieten, amic
amicus, -a, -um, adj.: plăcut, scump, prieten
amitinus, -a, -um, adj.: născut din sora tatălui; *amitini*, -orum, m.: veri primari după tată
amitto, -ere, -misi, -missum, tr.: a pierde
ammonium, -ii, n.: amoniu
amnis, -is, m.: rîu, curs de apă
amo, -are, -avi, -atum, tr.: a iubi
amoenitas, -atis, f.: așezare frumoasă, farmec, atracție
amoenus, -a, -um, adj.: plăcut
amor, -oris, m.: iubire
Amphiarāus, -i, m.: ghicitor legendar grec
amphora, -ae, f.: amforă
ample, adv.: din belșug, mult
amplector, -plecti, -plēxus sum, dep. tr.: a îmbrățișa, a primi
amplēxus, -us, m.: îmbrățișare; incintă
amplus, -a -um, adj.: mare, însemnat, strălucit
ampulla, -ae f.: flacon
ampūto, -are, -avi, -atum, tr.: a tăia, a curăți, a amputa
amulum, -i, n.: amidon
amylacēus, -a, -um, adj.: amidonat
Amyntas, -ae, m.: rege macedonean
an, adv.: oare, sau
ana, adv.: în părți egale
anagnostes, -ae, m.: lector
analysis, -is, f.: analiză
Anaxagōras, -ae, m.: filozof grec
Anaximander, -dri, m.: filozof grec
Anaximēnes, -is, m.: filozof grec
anceps, -cipitis, adj.: cu două înțelesuri, îndoielnic, nesigur
Anchises, -ae, m.: erou legendar troian
ancilla, -ae, f.: sclavă, roabă
ancillula, -ae, f.: servitoare tină, sclavă tină
Andronicus, -i, m.: nume de persoană; Livius Andronicus: poet roman
angina, -ae, f.: neliniște, angină
ango, -ere, -xi, tr.: a strînge, a înăbuși, a chinui

anguis, -is, m. și f.: șarpe, balaur
angulus, -i, m.: unghi
angustiae, -arum, f.: strîmtoare, lipsă, sărăcie
angustus, -a, -um, adj.: îngust, strîmt
anhelatio, -ōnis, f.: astm
anicula, -ae, f.: femeie bătrînă, babă
anima, -ae, f.: suflare, suflet, principiu vital
animadverto, -ere, -verti, -versum, tr.: a observa
animal, -alis, n.: animal, lighioană
animans, -ntis, m.: ființă vie, viețuitoare
arimo, -are, -avi, -atum, tr.: a sufla, a însufleți
animosus, -a, -um, adj.: inimos, curajos
animus, -i, m.: suflet
Anio (și *Anien*), -ēnis, m.: afluent al Tibrului
annales, -ium, m.: anale, letopisețe, cronici
annecto, -ere, -nexui, -nēxum, tr.: a lega lîngă, a uni
annitor, -niti, nisus (nexus) sum, dep. intr.: a se sprijini, a se strădui
annon?, adv.: sau nu?
annona, -ae, f.: provizii, cereale, alimente, aprovizionare cu cereale
annus, -i, m.: an
annuus, -a, -um, adj.: pe un an, anual
ante, prep.: înainte de
anteactus, -a, -um, adj.: trecut, scurs, făcut înainte
antecēdo, -ere, -cessi, -cessum, tr. și intr.: a merge înainte, a preceda, a fi superior
antecello, -ere, intr.: a depăși, a întrece, a fi superior
anteo, -ire, -ivi (ii), -itum, intr.: a merge înainte, a fi superior
antefēro, -ferre, -tūli, -lātum, tr.: a duce înainte, a prefera
antepōno, -ere, -posui, -positum, tr.: a pune înainte, a pune mai presus
antēquam, conj.: înainte ca
anterior, -us, adj.: așezat înainte, anterior
Antigōnus, -i, m.: nume de persoană
Antiochus, -i, m.: rege al Siriei
antiquitas, -atis, f.: vechime, antichitate
antiquitus, adv.: de multă vreme, de demult
antiquo, -are, -avi, -atum, tr.: a respinge, a nu accepta (un proiect de lege); pasiv: a se învechi
antiquus, -a, -um, adj.: vechi

Antisthēnes, -is, m.: filozof grec
Antium, -ii, n.: oraș în Lațiu
Antoninus, -i, m.: nume de împărat roman
Antonius, -ii, m.: nume gentilic roman; *Marcus Antonius*: unul dintre triumviri
anulus, -i m.: verigă, inel
anus, -us, f.: babă, vrăjitoare
Ansur, -uris, m. și n.: oraș în Lațiu
Aonius, -a, -um, adj.: din Aonia
aper, apri, m.: mistreț
aperio, -ire, -perui, pertum, tr.: a deschide, a dezveli
aperte, adv.: deschis, pe față
apertus, -a, -um, adj.: deschis, pe față
apis, -is f.: albină
Apollo, -Inis, m.: divinitate
Apollodōrus, -i, m.: nume de persoană
apoplexia, -ae, f.: apoplexie
apparātus, -us, m.: aranjare, pompă, aparat
apparēo, -ere, -ui, intr.: a se arăta, a apărea; impers.: *apparet*: e clar
appellatio, -ōnis, f.: nume, chemare, apel
appello, -are, -avi, -atum, tr.: a chema, a numi, a apela
appendix, -icis, f.: ceea ce e atîrnat, adaus, apendice
appeto, -ere, -petivi, (-ii), -petitum, tr.: a căuta, a dori
Appius, -a, -um, adj.: a lui Appius; *Via Appia*: șosea care ducea de la Roma la Brundisium
Appius, -ii, m.: prenume roman
appōno, -ere, -posui, -postum, tr.: a pune lîngă, a așeza
apprehendo, -ere, -prehendi, -prehensum, tr.: a prinde, a apuca
apprīme, adv.: foarte, extrem, cu totul superior
apprōbo, -are, -avi, -atum, tr.: a admite, a recunoaște, a aproba
appropinquo, -are, -avi, -atum, intr.: a se apropia
apricor, -ari, -atus sum, dep.: a se încălzi la soare
aprodus, -ii, m.: aprod
apte, adv.: potrivit, bine
aptus, -a, -um, adj.: potrivit, îndemînic, iscusit
apud, prep.: la, lîngă (cu verbe care arată stare pe loc sau mișcare într-un loc)

aquila, -ae, f.: vultur
aquilo, -ōnis, m.: vînt din nord, aquilon
aquilus, -a, -um, adj.: ars de soare, negricios, brun închis
Aquitania, -ae, f.: regiune a Galliei
Aquitani, -orum, m.: populație din Gallia
aquor, -ari, -atus sum, dep. intr.: a se aprinde cu apă
aquosus, -a, -um, adj.: bogat în apă, umed
ara, -ae, f.: altar
arachnōis, -oīdis, f.: arahnoida
Arārus, -i, m.: rîu în Scitia
arātor, -ōris, m.: plugar, țăran
arātrum, -i, n.: plug
arbiter, -tri, m.: stăpîn, arbitru
arbitrium, -ii, n.: hotărîre, putere, bunul plac
arbītor, -ari, -atus sum, dep. intr.: a considera, a socoti, a crede
arbor, (*arbos*) -ōris, f.: arbore
arcānus, -a, -um adj.: ascuns, secret
arcēo, -ere, -cui, tr.: a ține la distanță, a îndepărta
arcesso, -ere, -ivi, -itum, tr.: a căuta, a trimite
Archelāus, -i, m.: nume de persoană
Archimēdes, -is, m.: învățat grec din Siracusa
archon, -ontis, m.: arhonte
arctos, -i, m.: constelația Ursei
arcus, -us, m.: arc
Ardēa, -ae, f.: oraș în Lațiu
ardens, -entis, adj.: înflăcărat, pasionat
ardēo, -ere, arsi, arsum, intr.: a arde, a fi cuprins de foc, a fi pasionat
ardūus, -a, -um, adj.: greu de urcat, prăpăstios, greu de obținut, anevoios, mîndru, înalt
arenosus, -a, -um, adj.: plin de nisip
Arethūsa, -ae, f.: nume de nimfă; izvor în Sicilia
argentēus, -a, -um, adj.: de argint
argentum, -i, n.: argint, bani
Argonautica, -orum (-on), n.: titlul unei opere literare
argumentum, -i, n.: expunere, cuprins, subiect
argūo, -ere, -ui, -utum, tr.: a da în vileag, a pîrî, a acuza
aridus, -a, -um, adj.: uscat, arid
Ariovistus, -i, m.: conducător al germanilor
Aristīdes, -is, m.: fruntaș politic atenian
Aristippus, -i, m.: filozof grec

Aristotēles, -is, m.: filozof grec
Aristoxēnus, -i, m.: filozof grec
arma, -ōrum, n.: arme
armarium, -i, n.: dulap
armatūra, -ae, f.: armură, echipament; soldați înarmați
armatus, -a, -um, adj.: înarmat
armatus, -i, m.: om înarmat, soldat
armentum, -i, n.: cireadă, herghelie de vite mari
armifer, -fēra, -fērum, adj.: înarmat
armiger, -ēra, -ērum, adj.: care poartă arme, înarmat
armo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a înarma
aro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a ara
aromaticus, -a, -um, adj.: aromat, mirositor
Arpīnas, -ātis, m.: locuitor din Arpinum
Arpīnum, -i, n.: localitate în Lațiu
arra (arrha), -ae, f.: zălog, gaj
arripio, -ēre, -ripui, -reptum, tr.: a apuca, a ataca; a învăța
arrogantia, -ae, f.: încăpăținare, aroganță
ars, artis, f.: artă, deprindere, pricepere
Artaxerxes, -is, m.: rege persan
arteria, -ae, f.: arteră
arthritīs, -Idis, f.: artrită, podagră
articulāris, -e, adj.: articular; *morbus articulāris*: artrită
articūlus, -i, m.: încheietură, articulație; capitol, articol
artifex, -icis, m.: artist, meșter
artificium, -i, n.: profesiune, artă, măiestrie, viclenie
artus, -us, m.: încheietură, articulație, membru
arūla, -ae, f.: mic altar
arx, arcis, f.: fortăreață, înălțime fortificată
as, assis, m.: as (monedă)
ascensus, us, m.: urcare
Ascraeus, -a, -um, adj.: privitor la Ascră (patria poetului Hesiod)
Asia, -ae, f.: nume de continent; provincie romană în Asia Mică
aspectus, -us, m.: privire, înfățișare
asper, -ēra, -ērum, adj.: aspru, necioplit
aspere, adv.: cu asprime, cu violență
asperitas, -ātis, f.: asprime, strășnicie, greutate
aspernor, -āri, -ātus sum, dep.: a disprețui, a nesocoti
aspicio, -ēre, -spēxi, -spectum, tr.: a privi, a vedea

aspiratio, -ōnis, f.: suflare, aspirație, inspirație, protecție
asporto, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a ridica, a duce, a răpi, a transporta
assentatio, -ōnis, f.: lingușire, josnicie
assentiōr, -iri, -sensus sum, dep. intr.: a f de acord, a aproba, a încuviința
assentor, -āri, -ātus sum, dep. intr.: a aproba, a încuviința
assēquor, -sēqui, -secutus sum, dep. tr.: a atinge, a obține, a egala
assevōro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a afirma, a pretinde
assidūus, -a, -um, adj.: stăruitor, consecvent, zelos; bogat; continuu, persistent
assigno, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a împărți, a atribui, a încredința
assuefacio, -ēre, -fēci, -factum, tr.: a deprinde, a obișnui
assuētus, -a, -um adj.: deprins, obișnuit
assūmo, -ēre, -sumpsi, -sumptum, tr.: a lua, a consuma, a mânca
assūo, -ēre, -sūi, -sūtum, tr.: a coase
assurgo, -ēre, -surrēxi, -surrectum, intr.: a se ridica, a se înălța
assus, -a, -um, adj.: fript; fără apă, uscat
astrologia, -ae, f.: astronomie, astrologie
astrolōgus, -i, m.: astronom, astrolog
astrum, -i, n.: stea, constelație
astus, abl. astu, m.: viclenie, șiretenie
Asuūus, -i, m.: nume de persoană
at, conj.: dar, însă
Atarnensis, -is, m.: locuitor din Atarnea
ater, atra, atrum, adj.: negru, întunecat
Athēnae, -ārum, f.: orașul Atena
Athenagōras, -ae, m.: nume de persoană
Atheniensis, -is, m.: atenian
Athenocrītus, -i, m.: nume de persoană
athlēta, -ae, m.: atlet, războinic
athlēticus, -a, -um, adj.: de atlet, athletic
Atilius, -a, -um, adj.: a lui Atilius
atōmus, -i, f.: atom
atque, conj.: și
atqui, conj.: însă, desigur, cu toate acestea
atrabilarius, -a, -um, adj.: cu bila neagră, melancolic
atrox, -ōcis, adj.: neîmblânzit, crud, sălbatic
attactus, -us, m.: atingere, ciocnire
attāmen, conj.: dar, cu toate acestea
attentus, -a, -um, adj.: atent, interesat

attenūo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a micșora, a slăbi
Attica, -ae, f.: regiune a Greciei
Atticus, -i, m.: poreclă romană; T. Pomponius Atticus: prieten al lui Cicero
attinēo, -ēre, -tinui, -tentum, tr.: a ține, a ocupa; intr.: a privi, a interesa, a ține de
attingo, -ēre, -tīgi, -tactum, tr.: a atinge, a se ocupa cu
Attius, -i, m.: nume gentilic roman
attollo, -ēre, tr.: a ridica
attribūo, -ēre, -bui, -būtum, tr.: a acorda, a atribui, a pune pe seama cuiva
auctor, -ōris, m.: autor, creator; instigator, partizan
auctoritas, -ātis, f.: autoritate, influență, vază
audacia, -ae, f.: îndrăzneală
audacter, adv.: îndrăzneț
audax, -ācis, adj.: îndrăzneț
audēo, -ēre, ausus sum, semidep. intr.: a îndrăzni
audīo, -ire, -ivi (-īi), -itum, tr.: a auzi, a asculta
auditiō, -ōnis, f.: auz, audiție, lecție
auditor, -ōris, m.: auditor, elev
aufēro, -ferre, abstūli, ablātum, tr.: a lua, a duce, a îndepărta
augēo, -ēre, auxi, auctum, tr.: a spori, a crește
augur, -ūris, m.: prezicător (după zborul păsărilor), augur
augurāto, adv.: după ce au fost întrebați augurii, cu voia zeilor
Augustus, -i, m.: împărat roman
aula, -ae, f.: palat, atriu, curte
aura, -ae, f.: adiere, vânt, favoare
Aurelius, -a, -um, adj.: a lui Aureliu
aurēus, -a, -um, adj.: de aur
auriga, -ae, m.: vizitiu, călăreț
auris, -is, f.: ureche
Aurōra, -ae, f.: divinitate romană
aurum, -i, n.: aur
ausculto, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a asculta, a auzi, a se supune
Ausonius, -a, -um, adj.: ausonian, italic, latin

auspicāto, adv.: sub auspicii favorabile
auspicium, -i, n.: auspiciu, prevestire; putere supremă; la pl.: dreptul de a lua auspicii
auster, -tri, m.: vânt de sud, austrul, miazăzi, sud
austeritas, -ātis, f.: asprime, severitate
austērus, -a, -um, adj.: aspru, neplăcut la gust, crud; greu, sever
austrālis, -e, adj.: de sud, meridional
ausus, -us, m.: îndrăzneală, întreprindere
aut, conj.: sau, ori
autem, conj.: iar
autumnus, -i, m.: toamnă
auxiliāris, -e (și auxiliarius, -a, -um), adj.: ajutător, auxiliar
auxiliātus, -us, m.: ajutor
auxilior, -āri, -ātus sum, dep. intr.: a ajuta
auxilium, -i, n.: ajutor
avaritia, -ae, f.: lăcomie
avārus, -a, -um, adj.: dornic, avid, avar
Aventinus, -i, m.: una din cele șapte coline ale Romei
avēo, -ēre, tr.: a dori foarte mult
avēo, -ēre, intr.: a fi sănătos
Avernus, -i, m.: lac în Italia
averto, -ēre, -verti, -versum, tr.: a întoarce, a abate, a îndepărta
avīa, -ae, f.: bunică
avide, adv.: cu lăcomie, cu însetare
aviditas, -ātis, f.: dorință vie, poftă, sete
avidus, -a, -um, adj.: însetat, doritor
avis, -is, f.: pasăre
avitus, -a, -um, adj.: moștenit de la bunic, strămoșesc
avōco, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a chema, a duce, a îndepărta
avōlo, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a zbura, a se retrage
avuncūlus, -i, m.: unchi după mamă
avus, -i, m.: bunic, strămoș
axis, -is, m.: osie, axa pământului
Axōna, -ae, m.: riu în Gallia
axungia, -ae, f.: untură, grăsime

B

Babylōn, -ōnis, f.: oraș în Mesopotamia
Babylonius, -i, m.: babilonian
Bacchanalia, -ium, n.: serbări în cinstea lui Bacchus

Bacchus, -i, m.: divinitate greacă
Bacēnis (silva), f.: pădure în Germania
Bactra, -ae, f.: țară în Asia
Bactriāna, -ae, f.: vezi *Bactra*

baculum, -i, n.: vezi *baculus*
baculus, -i, m.: băț, toiag
Baiae, -arum, f.: stațiune balneară în Campania
balbe, adv.: bîlbîind, gîngăvind
balbus, -a, -um, adj.: gîngav, bîlbîit
balnearia, -orum, n.: băi, săli de băi
balneum, -i, n.: baie, baie publică
balneo, -are, intr.: a face baie
balneum, vezi *balneum*
barba, -ae, f.: barbă (păr)
barbaria, -ae (și *barbaries*, -ei), f.: barbarie; cruzime, sălbăcie
barbarus, -a, -um, adj.: necivilizat, crud
baro, -onis, m.: baron, boier
barium, -i, n.: bariu
Basilus Albanus, m.: voievod al Moldovei
basis, -is, f.: bază
Bassus, -i, m.: poreclă romană; poet latin
baubor, -ari, -atus sum, dep. intr.: a lătra
beate, adv.: fericit
beatus, -a, -um, adj.: fericit
Belgae, -arum, m.: populație în Gallia
bellator, -oris, adj.: luptător, de luptă
bellicosus, -a, -um, adj.: războinic
bellicus, -a, -um, adj.: de război, militar
bello, -are, -avi, -atum, intr.: a purta război, a se lupta
bellum, -i, n.: război
belua, -ae, f.: animal mare, fiară
Benacus, -i, m.: lac în Italia de nord
bene, adv.: bine
beneficium, -i, n.: binefacere, ajutor, privilegiu
benevolus, -a, -um, adj.: binevoitor
Bessi, -orum, m.: populație din Moesia
bestia, -ae, f.: fiară sălbatică
bestiola, -ae, f.: animal mic, insectă
bibliotheca, -ae, f.: bibliotecă
bibo, -ere, bibi, bibi, tr.: a bea, a sorbi, a se adăpa
biduum, -i, n.: interval de două zile
biennium, -i, n.: interval de doi ani

bigati, -orum, m.: denari (monete)
bilis, -is, f.: fiere, bilă, mînie, amărăciune;
atra bilis: melancolie
bimus, -a, -um, adj.: care durează doi ani
bini, -ae, -a, num.: cîte doi
bis, num.: de două ori
bituminosus, -a, -um, adj.: bituminos, de bitumen
blande, adv.: dezmiertător, lingușitor, delicat
blandior, -iri, -itus sum, dep. intr.: a linguși, a dezmierta, a îmblîzni
blandus, -a, -um, adj.: lingușitor, încîntător, blînd, convingător
blenorhoea, -ae, f.: blenoragie
Blyso, -onis, m.: nume de persoană
Bocchus, -i, m.: rege al Mauretaniei
Boeotia, -ae, f.: regiune a Greciei
Boii, -orum, m.: populație celtică
Bona Fortuna, f.: divinitate
bonum, -i, m.: bun, avere, bine
bonus, -a, -um, adj.: bun
Borca: localitate în Moldova
borealis, -e, adj.: de nord, boreal
boréas, -ae, m.: vînt de nord-est, nordul
bos, bovis, m. și f.: bou, vacă
Boton, -onis, m.: nume de persoană
braca, -ae, (mai ales la pl.), f.: ițari, cioareci
bracchium, -i, n.: braț
brevi, -e, adj.: scurt
brevitas, -atis, f.: scurtime, conciziune
breviter, adv.: pe scurt
Britannia, -ae, f.: nume de țară
Britannus, -i, m.: britan (locuitor al Britaniei)
Bruttius, -a, -um, adj.: din Bruttium (regiune a Italiei)
Brutus, -i, m.: poreclă romană
Bucharestianus, -a, -um, adj.: din București
Bucolica, -orum, (și -on), n.: titlul unei opere literare
buris, -is (și *bura*, -ae), f.: carnele plugului
bustum, -i, n.: locul unde se ardea cadavrul, mormînt
butyrum, -i, n.: unt

C

C = Gaius, -i, m.: prenume roman
Cadmus, -i, m.: nume de persoană legendară
cado, -ere, cecidi, casum, intr.: a cădea, a muri

Caecilia, -ae, f.: nume de persoană
caecitas, -atis, f.: orbire
caecus, -a, -um, adj.: orb
caedes, -is, f.: omor

caedo, -ere, cecidi, caesum, tr.: a bate, a tăia în bucăți, a ucide
caelebs, -ibis, m.: persoană neăcăstorită
caelestis, -e, adj.: ceresc, divin
caelicola, -ae, m.: locuitor al cerului, zeu
caelum, -i, n.: cer, climă
caerules, -a, -um, adj.: albastru ca cerul, azuriu
Caesar, -aris, m.: general, om de stat și scriitor roman
caesius, -a, -um, adj.: albastru-verzui
Caeso (Kaeso), -onis, m.: nume de persoană
Caïeta, -ae, f.: oraș în Lațiu
calamitas, -atis, f.: nenorocire
calamitosus, -a, -um, adj.: nenorocit, periculos
calamus, -i, m.: trestie, nuia, fluier, pai
calatus, -a, -um, adj.: chemat, convocat
calcanéus, -i m. (și *calcanéum*, -i, n.): călcîi
calcar, -aris, n.: pînten
calco, -are, -avi, -atum, tr. și intr.: a pune piciorul, a merge, a străbate
calcillus, -i, m.: pietricică, piatră (la rinichi, la ficat)
calefactio, -ere, -feci, -factum, tr.: a încălzi
calefio, pasivul lui *calefactio*
caliditas, -atis, f.: căldură
caligo, -inis, f.: negură, întunecime
calléo, -ere, -ui, intr.: a ști bine, a stăpîni, a fi deprins
callidus, -a, -um, adj.: cald
Callipho, -onis, m.: filozof grec
calo, -onis, m.: servitor, ordonanță, soldat de corvezi
calor, -oris, m.: căldură
Calvus, -i, m.: poet roman
Camillus, -i, m.: poreclă romană; *Furius Camillus*: general roman
Campania, -ae, f.: regiune a Italiei
Campanus, -a, -um, adj.: al Campaniei, campan
campester, -tris, -tre, adj.: de cîmp, cîmpenesc
campus, -i, m.: cîmp, cîmpie
candéo, -ere, -ui, intr.: a străluci, a fi roșu ca focul
candidus, -a, -um, adj.: alb, limpede, senin
Cannae, -arum, f.: localitate în Apulia
Cannensis, -e, adj.: de la Cannae
canephōros, -i, f.: caneforă (purtătoare de coșuri)

canis, -is, m.: cîine
cano, -ere, cecini, cantum, tr.: a cînta
canon, -onis, m.: regulă, normă, lege
Cantium, -i, n.: regiune a Britaniei
canto, -are, -avi, -atum, intr.: a cînta
cantus, -us, m.: cîntec, poezie
Canulēus, -i, m.: tribun plebeu
Capēna, -ae, f.: oraș în Etruria
caper, -pri, m.: țap
capillus, -i, m.: păr
capio, -ere, cēpi, captum, tr.: a prinde, a lua, a pune mîna pe
capitalis, -e, adj.: privitor la cap, capital, superior
Capitolinus, -i, m.: poreclă romană; *M. Manlius Capitolinus*: apărătorul și salvatorul Capitoliului în lupta împotriva gallilor
Capitolium, -i, n.: una din cele șapte coline ale Romei
Cappadocia, -ae, f.: țară în Asia Mică
capra, -ae, f.: capră
caprinus, -a, -um, adj.: de capră
capsula, -ae, f.: capsulă, bulină
captivitas, -atis, f.: cucerire, robie, captivitate
captivus, -i, m.: prizonier
capto, -are, -avi, -atum, tr.: a prinde, a apuca, a răsuci
Capua, -ae, f.: oraș în Italia
caput, -itis, n.: cap, capitol, capital
carbāsum, -i, n.: pînză de in
carcer, -eris m.: închisoare
care, adv.: cu drag
carēo, -ere, -ui, intr.: a fi lipsit
caritas, -atis, f.: dragoste, sentiment de afecțiune, scumpete, lipsă
carmen, -inis, n.: cîntec, poezie, poem
carnifex, -icis, m.: călău
carnificina, -ae, f.: sală de tortură; m.: călău
carnōsus, -a, -um, adj.: cărnos, mușchiulos
caro, carnis, f.: carne
Carpathicus, -a, -um, adj.: care ține de Carpați, carpatic
Carpātus, -i, m.: munții Carpați
carpo, -ere, carpsi, carptum, tr.: a rupe, a zmulge, a culege, a lovi, a critica
carrus, -i, m.: car, căruță
Carthaginiensis, -is, m.: cartaginez
Carthāgo, -inis, f.: Cartagina
cartilaginēus, -a, -um, adj.: cartilagin

cartilāgo, -inis, f.: cartilaj
carus, -a, -um, adj.: scump, drag
Carystius, -a, -um, adj.: din Carystos (Eubea)
casa, -ae, f.: colibă, bordei, mică gospodărie
casēus, -i, m.: caș, brinză
Cassius, -ii, m.: nume gentilic roman
castanēa, -ae, f.: castană
caste, adv.: curat, fără prihană
Casticus, -i, m.: nume de persoană
castigatio, -ōnis, f.: pedeapsă
castigo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a pedepsi, a dojeni, a ține în frâu
Castor, -ōris, m.: divinitate
castra, -ōrum, n.: tabără
casus, -us, m.: întâmplare, caz
Catabathmos, -i, m.: munte și loc fortificat în Libia
Catadūpa, -ōrum, n.: cataractele Nilului
catalōgus, -i, m.: listă, catalog
Catilina, -ae, m.: om politic roman
Catīna, -ae, f.: oraș în Sicilia
Cato, -ōnis, m.: poreclă romană; M. Porcius Cato: om politic roman
catūlus, -i, m.: pui, cățel
Catullus, -i, m.: poet roman
Caucasus, -i, m.: muntele Caucaz
cauda, -ae, f.: coadă
causa, -ae, f.: cauză, pricină, proces; post-pozitie: pentru
caute, adv.: cu băgare de seamă, cu prudență
cautēla, -ae, f.: grijă, atenție, prudență
cavēo, -ēre, cāvi, cautum, intr.: a se păzi, a lua măsuri de pază, a garanta, a se angaja
caverna, -ae, f.: adâncitură, groapă, gaură, loc gol
cavus, -a, -um, adj.: scobit, deșert
cavus, -i, m.: gaură, scobitură
-ce, particulă enclitică de întărire a pronumelui demonstrativ
cedo, -ēre, cessi, cessum, intr.: a merge, a pleca, a se retrage, a reuși, a ceda
celēber, -bris, -bre, adj.: căutat, frecventat, vestit, celebru
celebro, -āre, -āvi, ātum, tr.: a vizita, a lăuda, a celebra
celer, -ēris, -ēre, adj.: iute, repede
celeritas, -ātis, f.: repeziciune, rapiditate
celeriter, adv.: cu repeziciune
celo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a ascunde
Celtae, -ārum, m.: celții

Celtiberi, -ōrum, m.: celtiberii (populație din Hispania)
cena, -ae, f.: masă, cină
Cenābum, -i, n.: oraș în Gallia
cenatio, -ōnis, f.: sală de mâncare
ceno, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a cina, a lua masa
censēo, -ēre, -ūi, censum, tr.: a evalua, a socoti, a recenza
censor, -ōris, m.: cenzor
centēni, -ae, -a, num.: câte o sută
centesimus, -a, -um, num.: al sutălea
centles, num.: de o sută de ori
centrum, -i, n.: nod, punct central, miez, vîrf
centum, num.: o sută
centūplex, -icis, adj.: însutit
centuriatus, -a, -um, adj.: pe centurii, centuriat
centurio, -ōnis, m.: centurion, sutaș
cenūla, -ae, f.: cină modestă
ceratoīdes, -is, f.: corneea
cerebellum, -i, n.: creierul mic
cerēbrum, -i, n.: creier, minte
Ceres, -ēris, f.: divinitate
cerno, -ēre, crēvi, cretum, tr.: a deosebi, a vedea, a zări
certāmen, -inis, n.: întrecere, luptă
certātim, adv.: pe întrecute
certe (și *certo*), adv.: cu siguranță
certo, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a se lua la întrecere, a se lupta
certus, -a, -um, adj.: sigur; *certiorem facere*: a înștiința; *certior fieri*: a fi înștiințat
cervix, -icis, f.: ceafă, cap
cervus, -i, m.: cerb
cessicus, -a, -um, adj.: privitor la cesiune, cel căruia i se cedează tutela
cetērum, adv.: de altfel, pe lângă aceasta, însă
(cetērus), -a, -um, adj.: celălalt
Chaerestrāta, -ae, f.: nume de persoană
Chalcis, -idis, f.: oraș în Eubea
Chaldaeus, -i, m.: chaldean
charta, -ae, f.: foaie, hîrtie
chimicus, -a, -um, adj.: chimic
Chersonēsus, -i, f.: nume de peninsulă
chirurgia, -ae, f.: chirurgie
chirurgus, -i, m.: chirurg
Chius, -a, -um, adj.: din Chios
chloratus, -a, -um, adj.: clorat

chloroformum, -ii, n.: cloroform
chorēa, -ae, f.: coree
choroides, -is, f.: coroida
chorus, -i, m.: dans, dansator, cor, versuri cîntate
chronicus, -a, -um, adj.: care durează mult timp, cronic
Chrysippus, -i, m.: medic grec; filozof grec
cibus, -i, m.: hrană, masă
cicātrix, -icis, f.: rană vindecată, cicatrice
cicer, -ēris, n.: năut
Cicēro, -ōnis, m.: poreclă romană; M. Tullius Cicero: om politic, orator și scriitor roman; Qu. Cicero: fratele oratorului
cicur, ūris, adj.: îmblînzit, domestic, blînd
ciēo, -ēre, cīvi, citum, tr.: a mișca, a ațîța, a chema, a provoca
Cilicia, -ae, f.: regiune în Asia Mică
Cincinnatus, -i, m.: poreclă romană; L. Quinctius Cincinnatus: om de stat roman
cinerēus, -a, -um, adj.: ca cenușa, cenușiu
cingo, ēre, cingi, cinctum, tr.: a încinge, a înconjura, a strînge
cinis, -ēris, m.: cenușă
circa, prep. și adv.: în jur, aproximativ
circenses, -ium, m.: spectacole de circ
circiter, adv.: cam, aproximativ
circūitus, -us, m.: circuit, circumferință
circūlus, -i, m.: cerc
circum, prep.: în jur
circumāgo, -ēre, -ēgi, -actum, tr.: a duce în jur; la pasiv: circumagi: a-și face revoluția sa, a se îndeplini
circundo, -āre, -dēdi, -dātum, tr.: a înconjura, a închide
circumdūco, -ēre, -dūxi, -ductum, tr.: a duce în jur a înconjura
circuēo (și *circuēo*), -īre, -īvi (īi), -ītum, tr.: a merge în jur, a înconjura
circumfēro, -ferre, -tūli, -lātum, tr.: a duce în jur; la pasiv: circumferri: a descrie o circumferință
circumflūo, -ēre, -flūxi, tr.: a curge în jur, a se revărsa
circumfundo, -ēre, -fūdi, -fūsum, tr.: a împrăștia, a răspîndi
circumīectus, -us, m.: acțiunea de a înveli, înveliș, vesmînt
circumscripō, -ōnis, f.: tragerea unui cerc, circumscriere

circumsisto, -ēre, -stīti, intr. și tr.: a sta în jur, a înconjura
circumsto, -āre, -stēti, intr.: a sta în jur, a înconjura
circumvento, -īre, -vēni, -ventum, tr.: a înconjura, a încercui
circumvolvo, -ēre, -volvi, -volūtum, tr.: a învîrți, a rostogoli
cis, prep.: dincoace
Cisalpinus, -a, -um, adj.: de dincoace de Alpi, cisalpin; Gallia Cisalpina: Gallia cisalpină
citerior, -ius, adj. (compar.): mai de dincoace, mai apropiat
cithāra, -ae, f.: liră, chitară
citimus, superl. lui *citerior*
citius, adv.: compar. de la *cito*
cito, adv.: repede, iute
cito, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a mișca, a chema a convoca, a cita
citra, prep.: dincoace, înainte de, fără
citrus, -i, f.: lămîi
civilis, -e, adj.: de cetățean, civil
civis, -is, m.: cetățean
civitas, -ātis, f.: cetățenie, oraș, cetate, stat
clades, -is, f.: pierdere, pagubă, dezastru
clam, adv. și prep.: pe ascuns, în secret
clamito, -āre, -āvi, -ātum, tr. și intr.: a striga mereu, a vocifera
clamor, -ōris, m.: strigăt
clare, adv.: limpede
clarus, -a, -um, adj.: luminos, limpede, vestit, strălucit, răsunător, tare
classicum, -i, n.: sunet de trâmbiță
classis, -is, f.: flotă
Claudius, -a, -um, adj.: al lui Claudius
Claudius, -ii, m.: nume gentilic roman
claudio, -ēre, clausi, clausum, tr.: a închide
claudus, -a, -um, adj.: șchiop
claustrum, -i, (mai mult la pl.), n.: zăvor, dig, barieră
clavicūla, -ae, f.: cheiță, gleznă, claviculă
clavus, -i, m.: cui, panglică de purpură
Clazomenius, -a, -um, adj.: din Clazomene
Cleanthes, -is, m.: filozof grec
clementia, -ae, f.: blîndețe, îndurare, iertare
Clebulina, -ae, f.: nume de persoană
cliens, -entis, m.: client
clipēus, -i, m. (și *clipēum*, -i, n.): scut
Clitumnus, -i, m.: rîu în Umbria, divinitate

Clodius, -ii, m.: nume gentilic roman; P. Clodius Pulcher: tribun plebeu
coapto, -äre, -ävi, -ätum, tr.: a lega, a uni strâns
coargüo, -äre, -argüi, -argütum, tr.: a arăta, a dovedi, a convinge
coarticulatio, -önis, f.: articulație
coarticülo, -äre, tr.: a articula, a lega laolaltă
codex, -icis, m.: culegere de legi, codice
coëmo, -äre, -ëmi, -emptum, tr.: a cumpăra
coemptionator, -öris, m.: cel care face contractul de căsătorie fictivă; cumpărător
coëo, -äre, -ii, -itum, intr.: a merge împreună, a se uni, a se ciocni
coepi, coepisse, intr.: a începe
coerceo, -äre, -cui, -cütum, tr.: a strânge, a opri, a împiedica, a îmblânzi
coetus, -us, m.: întâlnire, adunare
cogitatio, -önis, f.: gândire, cugetare, reflecțiune, idee
cogito, -äre, -ävi, -ätum, intr.: a se gândi, a cugeta
cognatio, -önis, f.: înrudire, rudă
cognatus, -a, -um, adj.: înrudit
cognitio, -önis, f.: cunoaștere
cognomen, -inis, n.: epitet, poreclă
cogomino, -äre, -ävi, -ätum, tr.: a numi, a porecli
cognosco, -äre, -gnövi, -gnütum, tr.: a cunoaște
cogo, -äre, coëgi, coactum, tr.: a aduna, a constrânge, a limita, a reduce
cohaerëo, -äre, -haesi, -haesum, intr.: a fi legat, a se ține laolaltă
cohaeresco, -äre, -haesi, -haesum, intr.: a se lega, a se uni
cohors, -ortis, f.: unitate militară, cohortă
cohortor, -äri, -ätus sum, dep. tr.: a îndemna, a încuraja
colica, -ae (și colice, -es), f.: durere de pîn-tece, mătrice, colică
collaudo, -äre, -ävi, -ätum, tr.: a lăuda, a elogia
collëga, -ae, m.: tovarăș, coleg
collido, -äre, -lisi, -lisum, tr.: a lovi, a ciocni, a izbi
colligo, -äre, -lëgi, -lectum, tr.: a culege, a aduna
collis, -is, m.: colină, înălțime
collisto, -önis, f.: lovire, ciocnire, întâlnire
collöco, -äre, -ävi, -ätum, tr.: a așeza

colloquium, -ii, n.: convorbire, întâlnire, întrevedere
collöquor, -löqui, -locütus sum, dep. intr.: a vorbi împreună
collum, -i, n.: gît
collustro, -äre, -ävi, -ätum, tr.: a străbate cu privirea, a observa
colo, -äre, -ävi, -ätum, tr.: a strecura, a filtra
colo, -äre, colüi, cultum, tr.: a locui, a cultiva, a cinsti, a împodobi
colonia, -ae, f.: moșie, colonie
colonus, -i, m.: lucrător de pămînt, țăran, colonist
Colophonii, -örum, m.: locuitori din Colophon
Colöphon, -önis, f.: oraș în Asia Mică
color, -öris, m.: culoare
columba, -ae, f.: porumbel
columella, -ae, f.: coloană mică, stîlp mic
columna, -ae, f.: coloană
coma, -ae (mai mult la pl.), f.: pieptănătură, plete
comburo, -äre, -ussi, -ustum, tr.: a arde cu totul, a mistui
comëdo, -äre, -ëdi, -ësum, tr.: a mânca, a risipi
comes, -itis, m.: tovarăș, însoțitor
comëta, -ae, f.: cometă
comitas, -ätis, f.: blîndețe, politețe, bunăvoință
comitatus, -us, m.: escortă, suită, cortegiu
comiter, adv.: afabil, generos
comitiälis, -e, adj.: privitor la comiții; comitiälis morbus: epilepsie
comitum, -ii, n.: locul unde se ținea adunarea; la pl.: adunare
comitor, -äri, -ätus sum, dep.: a însoți, a urma
commacülo, -äre, -ävi, -ätum, tr.: a păta, a mânji
commanëo, -äre, mansi, mansum, intr.: a rămîne, a se fixa
commemini, -isse, tr.: a aminti, a pomeni
commemorabilis, -e, adj.: demn de amintit
commendo, -äre, -ävi, -ätum, tr.: a încredința, a recomanda, a lăuda, a cinsti
commentarius, -ii, m.: însemnare, povestire, explicare
commëo, -äre, -ävi, -ätum, intr.: a merge, a trece

commercium, -ii, n.: schimb, negoț, marfă, legătură, afacere
commilito, -önis, m.: tovarăș de luptă, camarad de arme
commünus, adv.: de aproape, corp la corp
commisum, -i, n.: nelegiuire, faptă rea
committo, -äre, -misi, -missum, tr.: a încredința
commöde, adv.: bine, potrivit, comod
commödo, -äre, -ävi, -ätum, tr.: a potrivi, a pregăti, a da
commödum, -i, n.: folos, avantaj, interes
commödu, -a, -um, adj.: potrivit, avantajos, folositor
commonefacio, -äre, -fëci, -factum, tr.: a aminti, a atrage atenția
commonëo, -äre, -monüi, monitum, tr.: a aminti, a face să se gîndească
commöror, -äri, -ätüs sum, dep. intr.: a se opri, a zăbovi
commovëo, -äre, -mövi, -mötum, tr.: a pune în mișcare, a zgudui, a impresiona
communico, -äre, -ävi, -ätum, tr. și intr.: a pune împreună, a împărtăși, a lua parte la ceva
communio, -ire, -munivi (-ii), munitum, tr.: a întări, a fortifica
communio, -önis, f.: legătură, comunitate
communis, -e, adj.: obștesc, comun
commüto, -äre, -ävi, -ätum, tr.: a schimba, a transforma
comparatio, -önis, f.: asemănare, raport
comparëo, -äre, -parüi, intr.: a se înfățișa, a se prezenta
compäro, -äre, -ävi, -ätum, tr.: a compara, a măsura, a procura, a cumpăra, a pregăti, a aduce
compello, -äre, -püli, -pulsum, tr.: a împinge, a determina
compendium, -ii, n.: prescurtare, sumar, compendiu
compensatio, -önis, f.: echilibru, compensație
comperio, -ire, -përi, -pertum, tr.: a afla, a ști, a descoperi
compes, -ëdis, f.: lanț, cătușă
compesco, -äre, -cüi, tr.: a constrânge, a opri, a potoli
compëto, -äre, -petivi (petii), -petitum, intr.: a se întîlni, a reveni, a se cuveni

complector, -plecti, -plëxus sum, dep.: a cuprinde, a îmbrățișa
complëo, -äre, -plëvi, -plëtum, tr.: a umple
complexio, -önis, f.: unire, înlănțuire
complures, -ium, adj.: mai mulți
compöno, -äre, -posüi, -posütum, tr.: a pune la un loc, a compune, a împăciui, a domoli
compos, -ötis, adj.: care este stăpîn, care a obținut, îndeplinit, realizat
compositus, -a, -um, adj.: aranjat, liniștit; ex composito: cu grijă, cu măiestrie
comprehendo, -äre, -prehendi, -prehensum, tr.: a prinde, a cuprinde, a uni, a concepe
comprehensio, -önis, f.: acțiunea de a cuprinde, perioadă
comprimo, -äre, -pressi, -pressum, tr.: a strânge, a opri, a înăbuși
compröbo, -äre, -ävi, -ätum, tr.: a aproba, a dovedi
conätum, -i, n. (și conätus, -us, m.): încercare
concävum, -i, n.: curbură, boltă, adîncime (a mării)
concävus, -a, -um, adj.: boltit, încovoiat, scobit
concëdo, -äre, -cessi, -cessum, intr.: a pleca, a se retrage, a ceda, a permite
concido, -äre, -cidi, intr.: a cădea, a se prăbuși, a muri, a se distruge
concilio, -äre, -ävi, -ätum, tr.: a aduna, a cîștiga, a obține, a-și atrage, a împăca
concilium, -ii, n.: sfat, adunare, conciliu
concinntas, -ätis, f.: armonie, simetrie
conclno, -äre, -cinüi, -centum, intr.: a cînta împreună, a fi de acord
conclö, (conciëo), -ire, -civi, -cütum, tr.: a chema, a ațîța, a răscula
concipto, -äre, -cëpi, -ceptum, tr.: a formula, a înțelege, a concepe, a plănui
conciätus, -a, -um, adj.: agitat, ațîțat
conclto, -äre, -ävi, -ätum, tr.: a pune în mișcare, a ațîța, a provoca, a pricinui
concläve, -is, n.: sală, încăpere
conclüdo, -äre, -clüsi, -clüsum, tr.: a închide, a încheia
conclusto, -önis, f.: încheiere
concoctio, -önis, f.: mistuire, digestie
concöquo, -äre, -cöxi, -coctum, tr.: a coace, a mistui, a asimila
concordia, -ae, f.: bună înțelegere, unire

concors, -cordis, adj.: de acord, în înțelegere, potrivit
concrēmo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a arde în întregime, a mistui în flăcări
conresco, -ēre, -crēvi, -crētum, intr.: a se întări, a îngheța
concretlo, -ōnis, f.: amestec, înjghebare, substanță
concrētus, -a, -um, adj.: încheșat, îngroșat
concupiscentia -ae, f.: poftă, pasiune, dorință
concupisco, -ēre, -pīvi, (li) -itum, tr.: a dori
concurro, -ēre, -curri, -cursum, intr.: a alerga împreună, a se aduna, a se întâlni
concurso, -ōnis, f.: îngrămădire, întâlnire, ciocnire
concursum, -us, m.: alergare, întâlnire, ciocnire
concutio, -ēre, -cussi, -cussum, tr.: a scutura, a zgudui, a izbi, a lovi
condemno, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a condamna
condictio, -ōnis, f.: condiție, acord, clauză, situație
condimentum, -i, n.: condiment
condio, -ire, -ivi (li), -itum, tr.: a îmbălsăma, a pune la murat, a îndulci
condiscipulus, -i, m.: coleg, conșcolar
conditor, -ōris, m.: întemeietor
condo, -ēre, -dīdi, -dītum, tr.: a întemeia, a așeza, a institui, a scrie
condōno, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a ierta
condūco, -ēre, -dūxi, -ductum, tr. și intr.: a duce la un loc, a uni; a fi folositor; a închiria
conductio, -ōnis, f.: închiriere, luare în chirie
confecio, -ōnis, f.: alcătuire, compunere
confēro, -ferre, -tūli, -lātum, tr.: a aduna, a apropia; a lupta, a fi folositor; se *conferre*: a se duce
confestim, adv.: îndată, de grabă
conficō, -ēre, -fēcī, -fectum, tr.: a încheia, a săvârși, a consuma, a nimici, a distruge
confido, -ēre, -fīsus sum, semidep. intr.: a se încrede
configo, -ēre, -fixi, -fixum, tr.: a înfige, a străpunge
confinis, -is, m.: vecin
confinium, -li, n.: limită, hotar, vecinătate
confirmo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a afirma, a întări, a îndemna, a garanta, a confirma
confiteor, -ēri, -fessus sum, dep. tr.: a mărturisi, a recunoaște

conflagratio, -ōnis, f.: incendiu, aprindere
conflāgro, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a se aprinde, a arde
confligo, -ēre, -flīxi, -flictum, tr.: a lovi, a se ciocni, a se lupta
conflo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a sufla, a topi împreună, a uni, a făuri
confluo, -ēre, -flūxi, intr.: a curge la un loc, a se uni
confricatio, -ōnis, f.: frecare
confugio, -ēre, -fūgi, intr.: a fugi, a se refugia
confundo, -ēre, -fūdī, -fūsum, tr.: a amesteca, a înșela, a răstăci
confusus, -a -um adj.: amestecat, încurcat, confuz
confūto, -āre, -āvi, ātum tr.: a opri, a înfrîna, a răsturna
congēlo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a îngheța, a strînge
congēro, -ēre, -gessi, -gestum, tr.: a aduna, a îngrămădi a clădi
congregior, -grēdi, -gressus sum, dep. intr.: a se apropia, a se întâlni
congrēgo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a aduna, a apropia
congruens, -entis, adj.: potrivit, convenabil, simetric
congrūo, -ēre, -grūi, intr.: a se întâlni, a se aduna
conicō, -ēre, -iēcī, -iectum, tr.: a arunca
conietor, -ōris, m.: tălmăcitor de vise, ghicitor
coniugatio, -ōnis f.: unire, legătură, conjugare
coniugium, -li, n.: unire, împerechere, legătură de căsătorie
coniūgo, -āre, -āvi -ātum, tr.: a uni, a lega, a căsători
coniunctim, adv.: împreună, în același timp
coniunctio, -ōnis, f.: unire, împreunare
coniungo, -ēre, -iunxi, iunctum, tr.: a lega, a uni, a căsători
coniuratio, -ōnis, f.: complot, conspirație
coniūro, -āre, -āvi, ātum, intr.: a se lega prin jurământ, a complota
coniux (coniunx) -iūgis, m. și f.: soț, soie
Conon, -ōnis, m.: general atenian
conor, -āri, -ātus sum, dep.: a încerca
conquasso, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a scutura, a clăti

conquēror, -quēri, -questus sum, dep. intr.: a se plînge
conquiesco, -ēre, -quiēvi, -quiētum, intr.: a se odihni
conquiro, -ēre, -quisīvi, -quisitum, tr.: a căuta, a aduna, a strînge
consanguineus, -a, -um adj.: de același sânge, rudă, consîngean
consendo, -ēre, scendi, scensum, tr. și intr.: a urca în (pe), a se îmbarca
conscientia, -ae, f.: cunoaștere, înțelegere, conștiință
consisco, -ēre, -scīvi (scī) -scitum, tr.: a hotărî, a alege, a pricinui
consciūs, -a, -um, adj.: care știe cu alții, părtaș, martor, complice
conscribo, -ēre, -scripsi, -scriptum tr.: a scrie
consēcro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a închina, a consacra
consector, -āri, -ātus sum, dep. tr.: a urmări, a căuta, a se lua după
consecutio, -ōnis, f.: urmare, înlănțuire, concluzie
consensio, -ōnis, f.: armonie, acord
consensus, -us, m.: înțelegere, acord
consentiens, -entis, adj.: de acord, în armonie, unanim
consentio, -ire, -sensi, -sensum, intr.: a fi de acord, a corespunde, a se referi
consequens, -entis, adj.: care urmează, convenabil, logic
consequentia, -ae, f.: urmare, succesiune, consecință
consequor, -sēqui, -secūtus, sum, dep.: a urma, a ajunge, a dobîndi
consēro, -ēre, -sēvi, -sītum, tr.: a însămînța, a planta
conseruo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a păstra, a menține
consido, -ēre, -sēdi, -sessum, intr.: a se așeza
consilium, -li, n.: sfat, hotărîre
consisto, -ēre, constīti, intr.: a consta, a exista, a apărea, a se opri
consobrinus, -i, m.: văr după mamă
consolōr, -āri, -ātus sum, dep.: a consola, a înmuia, a compensa
consōno, -āre, -sonūi, intr.: a face zgomot
consors, -ortis, adj.: care trăiește împreună, asociat, comun

consortium, -li, n.: comunitate
conspargo, -ēre, -spersi, -spersum, tr.: a stropi, a presăra
conspicio, -ēre, -spēxi, -spectum, tr.: a privi, a vedea
conspiro, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a se înțelege, a complota, a conspira
constantia, -ae, f.: statornicie, liniște suflătoare
Constantinopolis, -is (și -ēos), f.: Constantinopol
Constantinopolitānus, -a, -um, adj.: din Constantinopol
consterno, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a înspăimînta, a îngrozi
consterno, -ēre, -strāvi, -strātum, tr.: a așterne, a întinde
constitūo, -ēre, -ūi, -ūtum, tr.: a așeza, a întemeia, a hotărî
constitutio, -ōnis, f.: așezare, stare, natură, constituție, lege
consto, -āre, -stīti, -stātum, intr.: a fi, a exista, a consta; a costa
constrictio, -ōnis, f.: strîngere
constrūo, -ēre, -strūxi, -structum, tr.: a clădi, a ridica
consuesco, -ēre, -suēvi, -suētum, intr.: a se obișnui, a se deprinde
consuetudo, -inis, f.: obișnuință, fel de viață, obicei, prietenie
consul, -ūlis, m.: consul
consulāris, -e, adj.: de consul, consular
consulāris, -is, m.: fost consul
consulātus, -us, m.: consulat
consūlo, -ēre, -sulūi, -sultum, intr. și tr.: a da sfat; a cere sfat, a se îngriji
consulto, adv.: dinadins, intenționat
consulto, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a dezbate, a delibera
consultum, -i, n.: hotărîre, măsură, decret
consultus, -a, -um, adj.: dezbătut, bine chibzuit; iscuit, înțelept
consūmo, -ēre, -sumpsi, -sumptum, tr.: a consuma, a mistui, a prăpădi
contagio, -ōnis, f.: atingere, molipsire
contamino, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a atinge, a molipsi, a contamina
contēgo, -ēre, -tēxi, -tectum, tr.: a acoperi, a ascunde, a apăra
contemno, -ēre, -tempsi, -temptum, tr.: a disprețui

contemplatio, -ōnis, f.: examinare, studiu aprofundat, imagine
contemplor, -āri, -ātus sum, dep. tr.: a cuprinde cu privirea, a contempla
contemptus, -us, m.: dispreț
contendo, -ēre, -tendi, -tentum, intr.: a tinde, a se îndrepta, a se strădui, a se lupta, a se măsura
contentio, -ōnis, f.: întindere, luptă
contentus, -a, -um, adj.: mulțumit
conterreo, -ēre, -terrui, -territum, tr.: a înspăimînta
contestatio, -ōnis, f.: mărturie, jurămint
contextus, -a, -um, adj.: continuu, strîns, compact
continenter, adv.: neîntrerupt
continēo, -ēre, -tinui, -tentum, tr.: a cuprinde, a înconjura, a stăpîni, a conțeni
contingo, -ēre, -tīgi, -tactum, tr.: a atinge, a molipsi, a mînji; impers. *contingit*: se întîmplă, este dat
continuatio, -ōnis, f.: continuare, continuitate
continui, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a face neîntrerupt, a continua
continuus, -a, -um, adj.: neîntrerupt, continuu
contio, -ōnis, f.: adunare, discurs
contionor, -āri, -ātus sum, dep. intr.: a ține un discurs
contra, prep.: împotriva, în față
contractus, -us, m.: pact, învoială, contract, convenție
contrāho, -ēre, -trāxi, -tractum, tr.: a trage la un loc, a aduna, a strînge, a contracta
contrarietas, -ātis, f.: opoziție, contradicție
contrarius, -a, -um, adj.: potrivnic, contrar
controversia, -ae, f.: neînțelegere, ceartă
contubernium, -i, n.: comunitate, legătură, concubinaj
contumax, -ācis, adj.: încăpățînat, neînduplecat, îngîmfat
contumelia, -ae, f.: insultă, jignire, umilire
contundo, -ēre, -tūdi, -tūsum, (tunsum), tr.: a zdrobi, a pisa
convenio, -ire, -vēni, -ventum, intr.: a se aduna, a se potrive, a conveni, a se întîlni; impers.: a fi de acord, a se înțelege, e convenabil
conventus, -us, m.: adunare, întrunire, întîlnire

conversatio, -ōnis, f.: relații, mod de viață
conversio, -ōnis, f.: mișcare periodică, învîrtire, revoluție
convertio, -ēre, -verti, -versum, tr.: a întoarce, a învîrți, a răsturna, a transforma
convictor, -āri, dep. intr.: a insulta, a defăima
convictus, -us, m.: viață în comun, tovărășie, societate
convinco, -ēre, -vici, -victum, tr.: a dovedi, a convinge
conviva, -ae, m.: oaspe, conmesean
convivium, -ii, n.: ospăț, banchet
convivo, -ēre, -vixi, -victum, intr.: a trăi în același timp, a fi contemporan
convoco, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a chema laolaltă, a aduna
convulsio, -ōnis, f.: spasm, convulsie
coopto, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a alege, a admite, a coopta
coorior, -oriri, -ortus sum, dep.: a se naște, a se ivi, a se produce
copia, -ae, f.: belșug, bogăție; *copiae*, -arum: trupe, forțe militare
copiose, adv.: din belșug, mult
copiosus, -a, -um, adj.: îmbelșugat, bogat
coquo, -ēre, coxi, coctum, tr.: a fierbe, a coace, a găti
cor, cordis, n.: inimă, suflet, curaj
coram, prep.: în prezența, în fața
Corfinium, -ii, n.: oraș în Italia
Corinna, -ae, f.: nume de persoană
Corinthius, -a, -um, adj.: privitor la Corint, de la Corint; *Corinthia (vasa)*: vase de bronz de Corint
Corinthius, -ii, m.: locuitor al orașului Corint
Corinthus, -i, f.: oraș în Grecia
Coriolanus, -i, m.: poreclă romană
Corioli, -orum, m.: oraș în Italia
corium, -ii, n.: piele
Cornelius, -ii, m.: nume gentilic roman
cornix, -icis, f.: cioară
cornu, -us, n.: corn, colț
cornus, -i, f.: corn (pom)
cornutus, -a, -um, adj.: cu coarne, cornut
corono, -āre, āvi, -ātum, tr.: a încununa
corporalis, -e, adj.: corporal, material
corpus, -ōris, n.: corp, trup
corpusculum, -i, n.: corp mic, atom
correctus, -a, -um, adj.: îndreptat, corectat

corrigo, -ēre, -rēxi, -rectum, tr.: a îndrepta a repara, a îmbunătăți
corripio, -ēre, -ripui, -reptum, tr.: a apuca, a răpi
corrobōro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a întări
corrumpo, -ēre, -rūpi, -ruptum, tr.: a strica, a nimici, a prăpădi
corruptela, -ae, f.: desfrînare, corupție
corruptio, -ōnis, f.: stricăciune, distrugere, nimicire
cortex, -icis, m. și f.: scoarță, coajă
corvus, -i, m.: corb; cîrlig
Corycius, -a, -um, adj.: din Corycus
cosmoe, -orum, m.: magistrații din Creta
Cossus, -i, m.: poreclă romană
costa, -ae, f.: coastă
cotidianus, -a, -um, adj.: zilnic
cotidie, adv.: zilnic
Cotta, -ae, m.: poreclă romană
Cous, -a, -um, adj.: din Cos
coxa, -ae, f.: coapsă
coxendix, -icis, f.: articulație femurală
crambe, -es, f.: varză
cras, adv.: mîine
crassus, -a, -um, adj.: gras, gros, des
Crassus, -i, m.: poreclă romană
crater, ēris, m.: vas mare, crater
creber, -bra, -brum, adj.: des, frecvent
crebro, adv.: des, frecvent
credibilis, -e, adj.: de crezut
creditor, -ōris, m.: creditor
credo, -ēre, -dīdī, -dītum, tr.: a crede, a avea încredere, a se încredința
cremātus, -a, -um, adj.: ars; subst.: rachiu, țuică.
cremo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a mistui, a arde
creo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a crea, a alege
crepītus, -us, m.: zgomot, zăngănit, pîrîit
crepo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a crăpa, a răsună, a se zdrobi, a face zgomot
cresco, -ēre, crēvi, crētum, intr.: a se dezvoltă, a crește
Cres, -ētis, m.: cretan
cretinismus, -i, m.: cretinism
cribrum, -i, n.: sită, strecurătoare, ciur
criminor, -āri, -ātus sum, dep. tr.: a acuza
criminōsus, -a, -um, adj.: de acuză, acuzator, defăimător, învinovățit
crocodilus, -i, m.: crocodil
crocus, -i, m. (și *crocum*, -i, n.): șofran

Croesus, -i, m.: rege al Lidiei
crudelis, -e, adj.: crud
crudelitas, -ātis, f.: cruzime
crudeliter, adv.: în chip crud, crîncen
cruditas, -ātis, f.: indigestie
crudus, -a, -um, adj.: crud, verde, nelucrat, greu
cruentus, -a, -um, adj.: însîngerat, plin de sînge
crus, -ris, n.: picior, labă
erux, crucis, f.: cruce, spînzurătoare
crystalloides, -is, adj.: cristaloid
crystallus, -i, m. și f.: cristal
cubile, -is, n.: pat, culcuș, cuib
cubitus, -i, m. (și *cubitum*, -i, n.): cot; un os al antebrațului
cucūmis, -ēris, m.: castravete
cucurbita, -ae, f.: dovleac, ventuză
culmen, -īnis, n.: vîrf, culme
culpa, -ae, f.: vină
cultor, -ōris, m.: cultivator, partizan, apărător
cultura, -ae, f.: lucrare, cultivare, cultură
cultus, -a, -um, adj.: cultivat, elegant, distins, adorat
cultus, -us, m.: cultură, lux, civilizație
cum, prep.: cu, împreună cu; conj.: cînd, pe cînd, după ce, deoarece, deși
Cumae, -arum, f.: oraș în Campania
cumulatus, -a, -um, adj.: sporit, încărcat
cumulus, -i, m.: grămadă, culme, vîrf
cunabula, -orum, n.: leagăn, origine, început
cunctus, -a, -um, adj.: tot, întreg
cupiditas, -ātis, f.: dorință, patimă, lăcomie
cupido, -īnis, f. și m.: dorință, poftă
Cupido, -īnis, m.: divinitate
cuplo, -ēre, -īvi, (īi), -ītum, tr.: a dori, a pofti
cupressus, -i, f.: chiparos
cur, adv.: de ce?, pentru ce?
cura, -ae, f.: grijă
curatio, -ōnis, f.: îngrijire, tratament, curatelă
curator, -ōris, m.: supraveghetor, conducător, curator
curia, -ae, f.: curie, senat
curiosus, -a, -um, adj.: grijuliu, atent, doritor
Curtius, -īi, m.: nume gentilic roman
curo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a îngriji, a trata, a vindeca, a fi preocupat
curro, -ēre, cucurri, cursum, intr.: a alerga, a cutreiera

currus, -us, m.: car
cursus, -us, m.: mers, durată, alergare, mișcare, direcție
curulis, -e, adj.: (*sella*); scaun de fildeș al magistraților romani; (magistratus): magistrat roman care are dreptul la scaunul de fildeș
curvo, -ăre, -ăvi, -ătum, tr.: a îndoi, a bolți
Cuspio, -ōnis, m.: nume de persoană
custodia, -ae, f.: pază

custodio, -ire, -ivi (ii), -itum, tr.: a păzi, a supraveghea
cutis, -is, f.: piele, înveliș
Cyclades, -um, f.: insulele Cyclade
Cydnus, -i, m.: rîu în Cilicia
cylindrus, -i, m.: cilindru
Cynicus, -a, -um, adj.: adept al școlii cinice
Cyprus, -i, f.: insula Cipru
Cyrus, -i, m.: rege persan

D

Dacia, -ae, f.: provincie romană
Dacorumanus, -a, -um, adj.: român
Dacus, -i (și *Daci*, -ōrum), m.: locuitor al Daciei
Damasippus, -i, m.: nume de persoană
Damasius, -i, m.: nume de persoană
Damāsus, -i, m.: nume de persoană
damno, -ăre, -ăvi, -ătum, tr.: a condamna
damnosus, -a, -um, adj.: vătămător, ruinător
damnum, -i, n.: pagubă, pierdere, condamnare
Daphnis, Idis, m.: nume de persoană
Dardanides, -ae, m.: troian, roman
Dareus, -i (și *Darius*, -ii), m.: rege persan
datto, -ōnis, f.: acțiunea de a da, acordare, atribuire
de, prep.: de, de pe, despre
dea, -ae, f.: zeiță
deambulo, -ăre, -ăvi, -ătum, intr.: a se plimba
debēo, -ere, -ui, -itum, tr. și intr.: a datora, a trebui
debilis, -e, adj.: slab
debilitas, -ātis, f.: slăbiciune, infirmitate
debitor, -ōris, m.: datornic
Decebālus, -i, m.: rege al dacilor
decēdo, -ere, -cessi, -cessum, intr.: a se retrage, a se feri, a muri
decem, num.: zece
december, -bris, -bre, adj.: decembrie
decemvir, -viri, (mai ales la pl.) m.: colegiu de zece bărbați, decemviri
decerno, -ere, -crēvi, -crētum, tr.: a hotărî, a judeca
decerpo, -ere, -cerpsi, -cerptum, tr.: a rupe, a culege
decet, -ere, -uit, impers.: se cade, se cuvine
decies, num.: de zece ori

decigramma, -ātis, n.: decigram
decimus, -a, -um, num.: al zecelea
decipio, -ere, -cēpi, -ceptum, tr.: a înșela, a amăgi
Decius, -ii, m.: nume gentilic roman; P. Decius: consul roman
declāro, -ăre, -ăvi, -ătum, tr.: a declara, a arăta
declivis, -e, adj.: înclinat, povîrnit
decoctus, -a, -um, adj.: fiert, copt
decolor, -ōris, adj.: decolorat, fără culoare
decōro, -ăre, -ăvi, -ătum, tr.: a împodobi, a glorifica
decōrus, -a, -um, adj.: frumos, onorabil, elegant, împodobit
decrētum, -i, n.: hotărîre, decret, principiu, sistem filozofic, doctrină
decūmus, vezi *decimus*
decurro, -ere, -curri, -cursum, intr.: a coborî în goană, a curge la vale, a recurge
decursus, -us, m.: curgere la vale, înclinare, mers
decus, -ōris, n.: podoabă, cinste, onoare
dedēcet, -ere, -uit, impers.: nu se cuvine
dedēcus, -ōris, n.: necinste, rușine
dedico, -ăre, -ăvi, -ătum, tr.: a consacra, a închina
dedictus, -a, -um, adj.: care s-a supus, supus; *dedictii*, -ōrum, m.: locuitori supuși Romei care nu se bucurau de drepturile aliaților, *dedictii*
dediŭo, -ōnis, f.: predare, supunere
deditus, -a, -um, adj.: devotat, dedicat; *dedita opēra*: dinadins, intenționat
dedo, -ere, -didi, -ditum, tr.: a da, a preda; *se dedere*: a se preda, a se dedica

dedūco, -ere, -dūxi, -ductum, tr.: a retrage, a scădea, a conduce, a întemeia
defectio, -ōnis, f.: lipsă, părăsire, dezertare, eclipsă
defectus, -us, m.: lipsă, eclipsă
defendo, -ere, -fendi, -fensum, tr.: a apăra
defensio, -ōnis, f.: apărare
defensor, -ōris, m.: apărător
defero, -ferre, -tūli, -lātum, tr.: a duce (în jos), a întoarce, a țîrî
deficio, -ere, -fēci, -fectum, tr. și intr.: a părăsi, a lipsi, a se eclipsa
definŭo, -ire, -ivi, -itum, tr.: a mărgini, a stabili, a fixa
definitio, -ōnis, f.: definiție, explicație, prescripție
deflāgro, -ăre, -ăvi, -ătum, intr.: a arde, a fi nimicit prin foc, a fi distrus
defleo, -ere, -flēvi, -flētum, tr.: a deplînge
deformitas, -ātis, f.: urîtenie, diformitate, necinste, mișelie
defugio, -ere, -fūgi, intr. și tr.: a fugi, a se feri, a ocoli
defungor, -fungi, -functus sum, dep. intr.: a împlini, a termina viața, a muri
degener, -ēris, adj.: decăzut, degenerat
dego, -ere, degi, tr.: a petrece, a întrebuița
deicio, -ere, -iēci, -iectum, tr.: a da jos, a arunca, a alunga
dein, vezi *deinde*
deinceps, adv.: pe urmă, imediat după
deinde, adv.: apoi
delābor, -lābi, -lapsus sum, dep. intr.: a aluneca, a cădea, a se lăsa la vale
delectatio, -ōnis, f.: desfătare, plăcere
delecto, -ăre, -ăvi, -ătum, tr.: a fermeca, a recrea, a desfăta
delēo, -ere, -ēvi, -ētum, tr.: a distruge, a nimici
Delia, -ae, f.: nume de persoană
deliberatio, -ōnis, f.: dezbateri, sfătuire, hotărîre, deliberare
delibero, -ăre, -ăvi, -ătum, tr. și intr.: a cîntări, a hotărî, a delibera
deliciae, -arum, f.: plăcere, joc, petrecere, desfătare
delictum, -i, n.: greșeală, delict
deligo, -ere, -lēgi, -lectum, tr.: a alege
deliquesco, -ere, -licui, intr.: a deveni lichid, a se topi

delirium, -ii, n.: delir
Delos, -i, f.: insula Delos
Delphi, -ōrum, m.: localitate în Grecia
delphin, -inis (și *dēphīnus*, -i), m.: delfin
delūbrum, -i, n.: sanctuar, templu
Demetrius, -ii, m.: nume de persoană
deminŭo, -ere, -minui, -minūtum, tr.: a micșora, a scădea, a pierde
deminutio, -ōnis, f.: micșorare, slăbire, reducere, înstrăinare; *capitis* — : pierderea drepturilor civile
demitto, -ere, -misi, -missum, tr.: a trimite de sus, a coborî, a slobozi, a scăpa, a pierde
demo, -ere, dempsi, demptum, tr.: a retrage, a îndepărta
Democritus, -i, m.: filozof grec
demonstro, -ăre, -ăvi, -ătum, tr.: a arăta, a dovedi, a face cunoscut
Demosthenes, -is, m.: orator grec
denum, adv.: negreșit, în sfîrșit, numai
demutatio, -ōnis, f.: schimbare în rău, stricare
denego, -ăre, -ăvi, -ătum, tr.: a nega, a refuza
deni, -ae, -a, num.: cîte zece
denique, adv.: în sfîrșit
dens, dentis, m.: dinte
densitas, -ātis, f.: densitate
denso, -ăre, -ăvi, -ătum, tr.: a strînge, a condensa
densus, -a, -um, adj.: des; tare
denunŭo, -ăre, -ăvi, -ătum, tr.: a anunța, a vesti
denŭo, adv.: din nou, a doua oară
deorsum, adv.: în jos
depello, -ere, -pūli, -pulsum, tr.: a mîna, a alunga, a respinge
dependeo, -ere, intr.: a fi atîrnat, a atîrna, a depinde
deperdo, -ere, -perdidī, -perditum, tr.: a pierde, a nimici
deperŭo, -ire, -perli, -peritum, intr.: a se pierde, a iubi mult
depōno, -ere, -posui, -positum, tr.: a pune jos, a părăsi, a uita, a lăsa în grijă
depopulor, -ari, -atus, sum, dep. tr.: a pustii, a devasta
deporto, -ăre, -ăvi, -ătum, tr.: a duce, a transporta, a căra
deposco, -ere, -poposci, tr.: a cere, a reclama
depositum, -i, n.: consemnare, depozit

depravo, -ăre, -ăvi, -ătum, tr.: a întoarce, a desfigura, a strica, a corupe
deprehendo (deprendo), -ere, -prehendi, -prehensum, tr.: a prinde, a apuca, a seziș, a recunoaște
depulso, -ōnis, f.: îndepărtare, combatere
depuratus, -a, -um, adj.: depurat
derectus, -a, -um, adj.: drept
derelinquo, -ere, -reliqui, -relictum, tr.: a lăsa în urmă, a părăsi
descendo, -ere, -scendi, -scensum, intr.: a coborî
descensus, -us, m.: coborîre
describo, -ere, scripsi, -scriptum, tr.: a descrie
descriptio, -ōnis, f.: descriere, clasificare
desero, -ere, -serui, -sertum, tr.: a părăsi, a dezerta
deses, -idis, adj.: leneș, trîndav
desiderium, -ii, n.: dorință, regret, cerere
desidero, -ăre, -ăvi, -ătum, tr.: a dori, a simți lipsa, a regreta
desidiōsus, -a, -um, adj.: leneș, trîndav
designo, -ăre, -ăvi, -ătum, tr.: a arăta, a designa, a numi, a alege
desino, -ere desli, desitum, tr. și intr.: a înceta, a se sfîrși
desipio, -ere, -sipui, intr.: a fi lipsit de minte, a vorbi aiurea
desisto, -ere, -stiti, -stitum, tr. și intr.: a înceta, a se lăsa, a renunța
despectus, -us, m.: dispreț
desperatio, -ōnis, f.: disperare
despero, -ăre, -ăvi, -ătum, tr.: a-și pierde speranța, a fi disperat
(despicatus), dat.: despicatui, m.: dispreț
despicio, -ere, -spexi, -spectum, tr.: a privi de sus, a disprețui
despota, -ae, m.: stăpîn, despot, domnitor
destillatio, -ōnis, f.: picurare, guturai, catar
destillo, -ăre, -ăvi, -ătum, tr.: a picura, a răspîndi, a distila
destino, -ăre, -ăvi, -ătum, tr.: a alege, a face, a destina
destituo, -ere, -stitui, -stitutum, tr.: a așeza, a părăsi, a lipsi
desuetudo, -inis, f.: dezobișnuință, neîntrebuințare, ieșire din folosință
desum, deesse, defui, intr.: a lipsi
desumo, -ere, -sumpsi, -sumptum, tr.: a alege, a lua, a pune de o parte

deterior, -ius, adj. comp.: mai rău, inferior
deterreo, -ere, -ui, -itum, tr.: a speria, a ține departe, a abate
deterimus, superl. lui *deterior*
detorqueo, -ere, -torsi, -tortum, tr.: a îndepărta, a abate
detraho, -ere, -traxi, -tractum, tr.: a smulge, a lua, a sustrage
detrimentum, -i, n.: pagubă, pierdere
deuro, -ere, -ussi, -ustum, tr.: a arde, a seca, a usca
deus, -i, m.: zeu
devenio, -ire, -veni, -ventum, intr.: a veni de sus, a coborî, a recurge
devector, verti, -verti, semidep tr. și intr.: a căuta adăpost, a locui
devenitas, -atis, f.: înclinare, povîrniș, pantă
devincio, -ire, -vinxi, -vinctum, tr.: a lega, a cîștiga
devinco, -ere, -vici, -victum, tr.: a învinge cu totul, a supune
devito, -ăre, -ăvi, -ătum, tr.: a evita, a se feri
devolo, -ăre, -ăvi, -ătum, intr.: a zbură în jos, a se arunca repede, a pleca în fugă
devovēo, -ere, -vovi, -votum, tr.: a consacra, a sacrifica
Dexius, -ii, m.: nume de persoană
dexter, -tra, -trum, adj.: drept, la dreapta
diabolus, -i, m.: diavol
diadēma, -atis, n.: panglică regală, diademă
diaeta, ae, f.: regim alimentar, dietă
dialectica, -ae, f.: dialectică
dialectus, -i, f.: dialect, grai
Diāna, -ae, f.: divinitate
Dicaearchus, -i, m.: filozof grec
(dicio), diciōnis, f.: putere, stăpînire, autoritate
dicis (gen. întrebuițat cu *causa* și *gratia*): de formă, după obicei
dico, -ăre, -ăvi, -ătum, tr.: a anunța, a face cunoscut
dico, -ere, dixi, dictum, tr.: a zice, a spune
dictator, -ōris, m.: dictator
diduco, -ere, -dūxi, -ductum, tr.: a despărți, a împărți, a întinde
dies, -ei, m. și f.: zi
differentia, -ae, f.: deosebire
diffēro, ferre, distuli, dilatum, tr.: a despărți, a deosebi

difficilis, -e, adj.: greu
difficultas, -atis, f.: greutate, piedică, boală
difficulter, adv.: cu greu
diffido, -ere, -fisis sum, semidep. intr.: a nu se încrede, a se îndoii, a dispera
diffugio, -ere, -fūgi, intr.: a se refugia, a se împrăstia
digero, -ere, -gessi, -gestum, tr.: a separa, a împărți, a orîndui
digestio, -ōnis, f.: digestie, distribuire a alimentelor în organism
digitus, -i, m.: deget, unghie, ghiară
dignitas, -atis, f.: valoare personală, merit, rang, demnitate
dignus, -a, -um, adj.: vrednic
diuidico, -ăre, -ăvi, -ătum, tr.: a deosebi, a judeca
dilabor, -lābi, -lapsus sum, dep. intr.: a aluneca, a se scurge, a se prăbuși
dilacero, -ăre, -ăvi, -ătum, tr.: a sfîșia, a rupe
dilatio, -ăre, -ăvi, -ătum, tr.: a sfîșia, a smulge
dilectus, -us, m.: alegere, recrutare
diligens, -ntis, adj.: sîrguitor, iubitor, exact, harnic
diligenter, adv.: cu atenție, cu băgare de seamă
diligentia, -ae, f.: sîrguință, îngrijire, exactitate
diligo, -ere, -lēxi, -lectum, tr.: a alege, a iubi
diluculum, -i, n.: zorii zilei
dilutus, -a, -um, adj.: amestecat cu apă, diluat, subțiat
dimico, -ăre, -ăvi, -ătum, intr.: a se lupta
dimidto, -ăre, -ăvi, -ătum, tr.: a împărți în două, a reduce la jumătate
dimidium, -ii, n.: jumătate
diminutio (deminutio), -ōnis, f.: micșorare, scădere
dimissus, -us, m.: trimiter, lăsare, iertare
dimitto, -ere, -misi, -missum, tr.: a trimite, a da drumul (soldaților), a concedia
Dio, -ōnis, m.: nume de persoană
Diocles, -is, m.: medic grec
Diodorus, -i, m.: filozof grec
Diogenes, -is, m.: filozof grec
Dionysius, -ii, m.: tiran al Siracuzei
diploma, -atis, n.: document scris, diplomă
directus, -a, -um, ad.: drept, orizontal, vertical; *in directum*: în linie dreaptă
dirimo, -ere, -ēmi, -emptum, tr.: a întrerupe, a amîna, a împărți, a rezolva

diripio, -ere, -ripui, -reptum, tr.: a smulge, a sfîșia, a jefui, a răpi
diruo, -ere, -rui, -rūtum, tr.: a dărîma, a nimici
dirus, -a, -um, adj.: de temut, grozav, crud, sălbatic
dis, ditis, adj.: bogat
discēdo, -ere, -cessi, -cessum, intr.: a pleca, a se despărți
disceptator, -ōris, m.: arbitru, judecător
discepto, -ăre, -ăvi, -ătum, tr.: a dezbate, a hotărî
discerno, -ere, -crēvi, -crētum, tr.: a deosebi, a separa, a despărți
discessus, -us, m.: despărțire, separare, plecare
disciplina, -ae, f.: învățătură, școală, sistem filozofic
discipulus, -i, m.: școlar, discipol
disclūdo, -ere, -clūsi, -clūsum, tr.: a despărți, a închide
disco, -ere, didici, tr.: a învăța, a cunoaște, a afla
discolor, -ōris, adj.: de culori diferite
discordia, -ae, f.: neînțelegere, conflict
discors, -cordis, adj.: care nu e de aceeași părere, discordant, contrar
discrībo, -ere, -scripsi, -scriptum, tr.: a atribui, a repartiza
discrimen, -inis, n.: deosebire, moment critic, primejdie, risc
discriminatio, -ōnis, f.: separare, deosebire
discriptio, -ōnis, f.: împărțire, repartitie
discus, -i, m.: disc
discurro, -ere, -curri, -cursum, intr.: a se despărți în fugă, a străbate
discutio, -ere, -cussi, -cussum, tr.: a risipi, a împrăstia, a tămădui, a discuta
desertus, -a, -um, adj.: iscusit la vorbă, elocvent
disiungo, -ere, -iunxi, -iunctum, tr.: a despărți, a separa
dispar, -āris, adj.: neasemenea, neegal
disparatio, -ōnis, f.: separare
dispergo, -ere, -spersi, -persum, tr.: a împrăstia, a răspîndi
dispectio, -ere, -spexi, -spectum, tr.: a observa, a examina
dispōno, -ere, posui, -positum, tr.: a pune, a așeza, a hotărî, a aranja
dispūto, -ăre, -ăvi, -ătum intr.: a discuta, a trata

dissensio, -ōnis, f.: neînțelegere, contradicție
dissentio, -ire, -sensi, -sensum, intr.: a nu se înțelege, a nu fi de acord
dissēro, -ēre, -serūi, -sertum, tr.: a expune, a discuta, a trata
dissidēo, -ēre, -sēdi, intr.: a fi despărțit, a fi certat
dissigno, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a așeza, a aranja, a pune în ordine
dissimilis, -e, adj.: neasemănător, deosebit
dissimiliter, adv.: în chip diferit, deosebit
dissimulatio, -ōnis, f.: prefăcătorie, ascundere, deghizare
dissimulātor, -ōris, m.: prefăcut
dissimūlo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a ascunde, a tănuși, a deghiza
dissipo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a răspîndi, a împrăști
dissolutio, -ōnis, f.: desfacere, separare, nimicire
dissolvo, -ēre, -solvi, -solūtum, tr.: a desface, a nimici
dissuāsor, -ōris, m.: cel care sfătuiește să nu faci
distinguo, -ēre, -stinxi, -stinctum, tr.: a despărți, a separa, a deosebi
disto, -āre, intr.: a fi îndepărtat, a se deosebi
distribūo, -ēre, -āvi, -ūtum, tr.: a împărți, a repartiza
distributio, -ōnis, f.: împărțire, distribuție
distribūtus, -a, -um adj.: împărțit
ditis-e, adj.: bogat
dūo, adv.: mult timp
diutinus, -a, -um, adj.: care durează, îndelungat
diuturnitas, -ātis, f.: lungă durată de timp
diuturnus, -a, -um, adj.: îndelungat
divānus, -i, m. (și *divānum*, -i, n.): divan
diversus, -a, -um, adj.: separat, felurit, opus
dives, -itis, adj.: bogat
Diviciācus, -i, m.: fruntaș din Gallia
divīdo, -ēre, -vīsi, -vīsum, tr.: a despărți, a împărți
divinatio, -ōnis, f.: arta de a prezice viitorul, prezicere
divīnus, -a, -um, adj.: dumnezeesc
divisio, -ōnis, f.: împărțire
divīsus, -a, -um, adj.: împărțit, deosebit
divitiae, -ārum, f.: bogății, bunuri
divum, -i, n.: cer, aer liber

divulgo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a divulga, a răspîndi
divus, -a, -um, adj.: divin
do, dare, dedi, datum, tr.: a da
docēo, -ēre, -ūi, -tum, tr.: a învăța
docilis, -e, adj.: blînd, abil, instruit
docilitas, -ātis, f.: ușurință la învățătură, blîndete
docte, adv.: cu știință, cu iscusință
doctor, -ōris, m.: profesor, maestru, doctor
doctrīna, -ae, f.: știință, erudiție
doctus, -a, -um, adj.: învățat, iscusit, înțelept
Dolabella, -ae, m.: poreclă romană
dolēo, -ēre, -dolui, intr.: a fi îndurerat, a simți durere
dolor, -ōris, m.: durere
dolus, -i, m.: viclenie, fraudă, cursă
domesticus, -a, -um, adj.: de casă, domestic
domicilium, -ii, n.: locuință, reședință
dominatio, -ōnis, f.: stăpînire
dominātus, -us, m.: stăpînire, dominat
dominicus, -a, -um adj.: care aparține domnului, stăpînului, domnesc
dominūm, -ii, n.: stăpînire, proprietate
domīnor, -āri, -ātus sum, dep. intr.: a fi stăpîni, a domni, a porunci
domīnus, -i, m.: stăpîn
domīto, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a îmblînzi
domo, -āre, -ūi, -ītum, tr.: a îmblînzi, a supune
domus, -us, f.: casă
donatio, -ōnis, f.: donație
donec, conj.: cît timp, pînă să
dono, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a dărui
donum, -i, n.: dar, cinste, cadou
dormio, -ire, -īvi, -ītum, intr.: a dormi
dorsum, -i, n.: spate, spinare, dos
dos, dotis, f.: zestre
dosis, -is, f.: doză
drachma, -ae, f.: drahmă, monedă grecească
Draco, -ōnis, m.: legislator ateniian
Dragoszus, -i, m.: voievod moldovean
druīdes, -um, m.: druzi
dubie, adv.: îndoielnic, nesigur
dubitatio, -ōnis, f.: îndoială
dubito, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a se îndoii, a sta la îndoială
dubium, -ii, n.: îndoială
dubius, -a, -um, adj.: îndoielnic
ducēni, -ae, -a, num.: cîte două sute

ducentesimus, -a, -um, num.: al două sutele
ducenti, -ae, -a, num.: două sute
ducentes, num.: de două sute de ori
duco, -ēre, duxi, ductum, tr.: a duce, a conduce, a socoti
dudum, adv.: de curînd, acum cîtva timp
Duilius, -ii, m.: nume gentilic roman; M. Duilius: consul roman
dulcēdo, -inis, f.: dulceață, farmec, atracție
dulcis, -e, adj.: dulce, plăcut
dum, conj.: pe cînd, în timp ce, pînă ce; adv. (enclitic): azi, acum, ei bine
dumētum, -i, n.: desiș, mărăcini
dummodo, conj.: numai să
dumtaxat, adv.: numai, cel puțin, întrucît, bineînțeles
Dumnōrix, īgis, m.: fruntaș din Gallia
dumus, -i, m.: tufiș, mărăciniș
duo, duae, duo, num.: doi
duodeces, num.: de douăsprezece ori
duodecim, num.: doisprezece
duodecimus, -a, -um, num.: al doisprezecelea

e, vezi *ex*
ea, adv.: pe acolo, prin acel loc
ebibo, -ēre, -bibi, -bibitum, tr.: a bea pînă-n fund, a sorbi, a goli
ebrietas, -ātis, f.: beție
ebullio, -ire, -īvi(īi), intr.: a clocoti, a răsufla, a lăuda
ebur, -ōris, n.: fildeș
Eburōnes, -um, m.: populație galică
Ecbatāna, -ōrum, n. (și Ecbatanac, -arum, f.): oraș în Media
ecce, interj.: iată!
ecclesia, -ae, f.: adunare, biserică
ecquis (ecqui), ecquae (ecqua), ecquod, pron.: este cineva care, e vreunul care?
edax, -ācis, adj.: lacom
edico, -ēre, -dixi, -dictum, tr.: a proclama, a porunci, a hotărî
edictum, -i, n.: proclamație, ordin, edict
edo, -ēre (și *esse*), edi, esum, tr.: a mânca, a consuma
edo, -ēre, edīdi, edītum, tr.: a da la iveală, a da naștere, a produce, a publica
edocēo, -ēre, -docui, -doctum, tr.: a învăța
teineic

duodēni, -ae, -a, num.: cîte doisprezece
duodequadragesima, num.: treizeci și opt
duodetricēni, -ae, -a, num.: cîte douăzeci și opt
duodetricesimus, -a, -um, num.: al douăzeci și optulea
duodetricēs, num.: de douăzeci și opt de ori
duodetriginta, num.: douăzeci și opt
duodevicesimus, -a, -um, num.: al optsprezecelea
duodeviginti, num.: optsprezece
duplex, -icis, adj.: dublu, îndoit
duplus, -a, -um, adj.: dublu, îndoit
Duria, -ae, f.: nume de rîu
duritia, -ae, f.: asprime, rigoare
duro, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a se ține, a se menține, a dura, a întări
durus, -a, -um, adj.: tare, aspru, rezistent
duumvir, -īri, m.: membru al unui colegiu de doi magistrați
dux, ducis, m.: conducător, comandant
dysenteria, -ae, f.: dizenterie

E

educatio, -ōnis, f.: creștere, hrănire, educație
edūco, -ēre, -dūxi, -ductum, tr.: a duce afară, a scoate
effectus, -us, m.: rezultat, urmare, efect
effero, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a da o înfățișare sălbatică, a însălbăci
effero, -ferre, extūli, elātum, tr.: a scoate, a duce afară
efficacia, -ae, f.: putere, activitate, eficacitate
efficax, -ācis, adj.: activ, eficace, violent
efficio, -ēre, -fēci, -fectum, tr.: a face, a produce
effigies, -ēi, f.: chip, imagine, înfățișare
effingo, -ēre, -finxi, -fictum, tr.: a imita, a reda
efflo, -āre, -āvi, -ātum, tr. și intr.: a sufla, a da afară prin suflare; a muri
effodio, -ēre, -fōdi, -fossam, tr.: a săpa, a scobi
effugio, -ēre, -fūgi, intr. și tr.: a fugi, a scăpa, a evita
effundo, -ēre, -fūdi, -fūsum, tr.: a vărsa, a împrăști, a răspîndi
effusus, -a, -um, adj.: împrăștiat, răspîndit
effutio, -ire, -īvi, -ītum, tr.: a vorbi fleacuri, a flecări

egens, -entis, adj.: care e lipsit de, sărac
egēnus, -a, -um, adj.: lipsit, fără ajutor
egēo, -ēre, -ūi, intr.: a avea nevoie, a fi lipsit
egestas, -ātis, f.: lipsă, sărăcie
ego, pron.: eu
egredior, -grēdī, -gressus sum, dep. intr.:
a ieși
egregie, adv.: strălucit, excelent
egregius, -a, -um, adj.: distins, strălucit,
vestit
ehē! (heu!), interj.: vai!
eī! (hei!), interj.: vai!
eīa! (heia!), interj.: ei!, haide! curaj!
eiō, -ēre, -iēci-, iectum, tr.: a scoate, a alunga
elasticus, -a, -um, adj.: elastic
elatio, -ōnis, f.: ridicare, înălțare, îngîmfare
Elāver, -ēris, n.: rîu în Gallia
Eleātes, -ae, m.: locuitor al orașului Elea,
eleat
elēgans, -antis, adj.: ales, distins, elegant
elēganter, adv.: elegant, fin, distins
elegantia, -ae, f.: bun gust, finețe elegantă
elegia, -ae, f.: elegie
elementum, -i, n.: element, partea consti-
tutivă a unui lucru
elēphas, -antis, (și *elephantus*, -i), m.: elefant
elēvo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a ridica
elicio, -ēre, -licūi (lēxi), -lectum, tr.: a atrage,
a provoca, a produce
eligo, -ēre, -lēgi, lectum, tr.: a alege
elixus, -a, -um, adj.: fierț, muiat
eloquentia, -ae, f.: elocvență
eloquium, -i, n.: cuvînt, vorbire, elocință
eluctor, -āri, -ātus sum, dep. intr.: a învinge,
a se ridica, a ieși la capăt
elūdo, -ēre, -lūsi, lūsum, tr.: a-și bate joc,
a înșela, a amăgi
Elysus, -a, -um, adj.: privitor la cîmpiile
elizee
emacresco, -ēre, -crūi, intr.: a slăbi
emancipatio, -ōnis, f.: eliberare de sub puterea
părintească, înstrăinare
emāno, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a curge afară,
a se revărsa, a trece peste
emendo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a îndrepta,
a corecta, a îmbunătăți
emerge, -ēre, -mersi, -mersum, tr. și intr.:
a ieși, a se ridica la suprafață, a apărea
emeritus, -a, -um, adj.: care și-a încheiat
serviciul, pensionar

eminens, -ntis, adj.: înalt, superior, distins,
remarcabil
eminentia, -ae, f.: înălțime, superioritate;
per eminentiam: prin excelență
eminēo, -ēre, intr.: a ieși din, a se înălța, a
se distinge
emingo, -ēre, -minxi, -minctum, tr.: a urina,
a elimina
emitto, -ēre, -misi, -missum, tr.: a scoate,
a da drumul, a trimite
emo, -ēre, -emi, emptum, tr.: a lua, a cumpăra
emolitor, -iri, -itus sum, dep. tr.: a scoate,
a îndepărta, a veni de hac
emorior, -mōri, -mortus sum, dep. intr.:
a muri, a pieri
Empedocles, -is, m.: filozof grec
emphraxis, -is, f.: constipație
emplastrum, -i, n.: emplastru, plastru
emporium, -ii, n.: tîrg, centru comercial
emptio, -ōnis, f.: cumpărare
emptor, -ōris, m.: cumpărător
en!, interj.: iată!
enascor, -nasci, -nātus sum, intr.: a se naște,
a crește
enāto, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a scăpa înotînd,
a ieși, a străbate cu corabia
enim, conj.: căci
enimvēro, adv.: într-adevăr, fără îndoială,
negreșit
enitesc, -ēre, intr.: a străluci
Ennius, -ii, m.: poet roman
entelechia, -ae, f.: esența sufletului, entelehie
enuntiatio, -ōnis, f.: expunere, enunțare
enuntio, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a spune, a
arăta, a face cunoscut
eo, adv.: acolo, pînă acolo
eo, ire, ii (ivi), itum, intr.: a merge
Epaminondas, -ae, m.: general teban
Ephesus, -a, -um, adj.: din Efes
Ephesus, -i, f.: oraș în Asia Mică
ephorus, -i, m.: efor
Epicurus, -a, -um, adj.: epicureu *Epicurēi*,
-ōrum, m.: adepți ai școlii lui Epicur,
Epicurus, -i, m.: filozof grec
epigramma, -ātis, n.: inscripție, epitaf, epi-
gramă
epilepticus, -a, -um, adj.: epileptic
Epirus, -i, f.: regiune a Greciei pe coasta
Mării Ionice
epistula, -ae, f.: scrisoare

epitōme, -es (și *epitōma*, -ae), f.: prescurtare,
rezumat
epulae, -ārum, f.: ospăț, banchet
equa, -ae, f.: iapă
eques, -itis, m.: călăreț, cavaler
equester, -tris, -tre, adj.: de cavaler, ecvestru
equidem, adv.: negreșit, din parte-mi, evident
equitatus, -us, m.: cavalerie
equus, -i, m.: cal
Erasistratus, -i, m.: medic grec
erga, prep.: față de, împotriva
ergastulum, -i, n.: atelier, închisoare pentru
sclavi
ergo, conj.: deci, așa dar, prin urmare
eripio, -ēre, -ripui, -reptum, tr.: a smulge,
a răpi
erro, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a rătăci, a greși
erroneus, -a, -um, adj.: rătăcitor, intermitent;
febris erronea: febră intermitentă
error, -ōris, m.: greșală, rătăcire
erudio, -ire, -ivi, -itum, tr.: a instrui, a învăța,
a cultiva
eruditio, -ōnis, f.: știință, erudiție
eruditus, -a, -um, adj.: instruit, învățat
erumpo, -ēre, -rūpi, -ruptum, intr.: a tișni,
a izbucni
esca, -ae, f.: mîncare, hrană
Esquiliae, -ārum, f.: cartier al Romei
esseda, -ae, f. (și *essedum*, -i, n.): car cu două roți
et, conj.: și
etenim, conj.: căci, în adevăr
etesiae, -ārum, m.: vînturile eteziene
Etica, -es, f.: Etica
etiam, conj.: chiar, chiar și
etiamsi, conj.: chiar dacă
Etruria, -ae, f.: regiune din Italia
Etruscus, -i, m.: locuitor din Etruria
etsi, conj.: deși, cu toate că
Eubulus, -i, m.: nume de persoană
Eudemus, -i, m.: nume de persoană
euge!, interj.: bine! bravo!
Euphrates, -is, m.: rîu în Mesopotamia
Eurōpa, -ae, f.: numele continentului
Eurystratus, -i, m.: nume de persoană
euthymia, -ae, f.: bucurie
evado, -ēre, -vāsi, -vāsum, intr.: a se duce
din, a ieși, a evada, a ajunge, a deveni
evaporatio, -ōnis, f.: evaporare
evenio, -ire, -vēni, -ventum, intr.: a ieși,
a sosi, a avea loc; impers.: a se întîmpla

eventus, -us, m. (și *eventum*, -i, n. la pl.):
succes, întîmplare
eversio, -ōnis, f.: răsturnare, nimicire
evidens, -entis, adj.: limpede, vizibil, evident
evinco, -ēre, -vici, -victum, tr.: a învinge
complet, a obține, a veni de hac
evoe! (euhoe), interj.: strigăt de bacantă
evolo, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a-și lua zborul
evolvo, -ēre, -volvi, -volūtum, tr.: a face
să iasă, a desfășura
ex, prep.: din, afară din
exacerbo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a întărița, a
învenina
exacte, adv.: cu exactitate
exaequo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a egala,
a compara
exagito, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a hărțui, a
agita, a urmări
examen -inis, n.: mulțime, roi; examen
Exanius, -ii, m.: nume de persoană
exanimus, -a, -um, (și *exanimis*, -e), adj.:
neînsuflețit, mort
exaspero, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a înrăutăți,
a amări, a exaspera
excaeco, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a orbi, a scoate
ochii
excēdo, -ēre, -cessi, -cessum, intr.: a ieși,
a se retrage, a trece peste, a întrece, a muri
excellenter, adv.: desăvîrșit, perfect
excello, -ēre, -ūi, intr.: a se ridica mai presus,
a se distinge
excelsus, -a, -um, adj.: ridicat, înălțat
excerpo, -ēre, -cerpsi, -ceptum, tr.: a scoate,
a alege, a extrage
exciō, -ēre, -civi (cīi), -cītum, tr.: a chema,
a deștepta, a provoca
excipio, -ēre, -cēpi, -ceptum, tr.: a primi,
a prinde, a susține, a retrage, a înlătura,
a excepta
excito, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a mișca, a
împinge, a ridica, a așita, a însufleți, a
stimula, a evoca
exclūdo, -ēre, -clūsi, -clūsum, tr.: a scoate,
a exclude
excōlo, -ēre, -colui, -cultum, tr.: a cultiva,
a instrui, a civiliza
excors, -cordis, adj.: fără minte, prost
excrementum, -i, n.: excreție, secreție, rămășiță
excrucio, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a chinui, a
tortura

excurro, -ere, -cucurri, -cursum, intr.: a ieși, a înainta
excusatio, -ōnis, f.: justificare, scuză
excūso, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a scoate din proces, a refuza, a se sustrage, a ierta
excussus, -a, -um, part. de la *excutio* și adj.: scuturat, aruncat afară, trecut prin sită
excutio, -ere, -cussi, -cussum, tr.: a scutura, a scoate, a smulge, a provoca
exēdo, -ere, -ēdi, -ēsum, tr.: a roade, a mistui, a nimici
exemplar, -āris, n.: model, copie, exemplar
exemplum, -i, n.: exemplu
exēo, -ire, -īi, -itum, intr.: a ieși
exercēo, -ere, -ūi, -itum, tr.: a mișca, a deprinde, a exercita, a lucra (pământul)
exercitatio, -ōnis, f.: deprindere, exercițiu
exercitus, -us, m.: armată
exhibeo, -ere, -hibui, -hibitum, tr.: a arăta, a expune, a prezenta
exigo, -ere, -ēgi, -actum, tr.: a împinge, a goni, a cere, a reclama
exiguūtas, -ātis, f.: micime, suprafață mică, scurtime
exigūus, -a, -um, adj.: subțire, mic, slab, neînsemnat
exilis, -e, adj.: subțire, mic, slab
exilium, vezi *exsiliūm*
eximius, -a, -um, adj.: distins, deosebit, excelent
existimo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a socoti, a crede
existo, vezi *exsisto*
exitium, -īi, n.: ieșire, sfârșit, moarte
exitus, -us, m.: sfârșit, rezultat, succes
exortus, -us, m.: început, răsărit, origine, excrescență
exorbēo, vezi *exsorbēo*
exorior, -īri, -ortus sum, dep. intr.: a se naște, a se ivi
expectatio, vezi *expectatio*
expedite, adv.: ușor, fără piedici
expello, -ere, -pūli, -pulsum, tr.: a scoate, a alunga
expensa, -ae, f.: cheltuială
expergiscor, -pergisci, -perrectus sum, dep. intr.: a se deștepta
experimentum, -i, n.: încercare, exemplu, experiment
experior, -īri, -pertus sum, dep.: a încerca, a învăța din experiență

expers, -pertis, adj.: lipsit
expēto, -ere, -īvi, (īi), -itum, tr.: a căuta, a dori, a momi
expiatio, -ōnis, f.: curățire, ispășire
expingo, -ere, -pinxi, -pictum, tr.: a picta, a zugrăvi
expio, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a împăca, a ispăși
explanatio, -ōnis, f.: lămurire, explicare
explāno, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a netezi, a lămuri, a explica
explēo, -ere, -ēvi, -ētum, tr.: a umple, a satisface
explicatio, -ōnis, f.: desfășurare, explicare
explico, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a desfășura, a lămuri, a explica
explorātor, -ōris, m.: observator, iscoadă
exploratorius, -a, -um, adj.: de cercetare, de experiență, de explorat
explorātus, -a, -um, adj.: cercetat, sigur, recunoscut
explōro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a observa, a cerceta
expolio, -īre, -īvi, -itum, tr.: a lustrui, a împodobi
expōno, -ere, -posui, -posicum, tr.: a înfățișa, a expune
exporto, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a exporta
exprimo, -ere, -pressi, -pressum, tr.: a scoate, a pune în lumină, a face să iasă, a exprima
exprobro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a mostra, a dojeni, a imputa
expugno, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a lua cu asalt, a cuceri
expultrix, -icis, f.: cea care alungă
exscindo, -ere, -scīdi, -scissum, tr.: a dis-truge, a nimici
exscrēo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a scuipa
exsicco, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a usca, a goli
exsiliūm, -īi, n.: exil, surghiun
existo, -ere, -stīti, intr.: a ieși la iveală, a apărea, a exista
exsolvo, -ere, -solvi, -solūtum, tr.: a dezlega, a deznoda, a desface, a plăti
exsorbēo, -ere, -ūi, tr.: a înghiți, a sorbi
expectatio, -ōnis, f.: așteptare, curiozitate
expecto, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a aștepta
exspes (numai nom. sing.), adj.: fără spe-ranță
expīro, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a sufla, a muri

exsplendesco, -ere, -ui, intr.: a străluci
extingūo (*extingo*), -ere, -stinxi, -stinctum, tr.: a stinge, a distruge, a omori
extirpo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a dezrădăcina, a nimici, a extirpa
exto, -āre, intr.: a se ține înafară (deasupra), a fi vizibil, a subsista
extrūo, -ere, -strūxi, -structum, tr.: a con-strui
exsul, ūlis, m.: exilat, surghiunit
exsūlo, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a fi exilat, a fi departe de patrie
exulto, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a sări, a zburda
exta, -ōrum, n.: măruntaie, intestine
extemplo, adv.: îndată, imediat
extendo, -ere, -tendi, -tentum (tensum), tr.: a întinde, a dezvolta, a răspîndi
extentus, -a, -um, adj.: întins
extenūo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a micșora, a slăbi, a atenua
exterior, compar. lui *extērus*
externus, -a, -um, adj.: extern, dinafară

extērus, -a, -um (mai ales la pl.), adj.: din afară, exterior, îndepărtat
extimesco, -ere, intr.: a se înspăimînta
extimus, superl. lui *extērus*
extorquēo, -ere, -torsi, -tortum, tr.: a smulge, a stoarce
extra, prep.: înafară de
extractum, -i, n.: extract
extrāho, -ere, -trāxi, -tractum, tr.: a trage afară, a scoate, a mîna, a prelungi
extremitas, -ātis, f.: limită, sfârșit, extre-mitate
extrēmo, adv.: la urmă, în ultimul rînd
extrēmum, -i, n.: sfârșit, primejdie extremă
extrēmus, superl. lui *extērus*
extrinsecus, -a, -um, adj.: exterior, dinafară
exuberantia, -ae, f.: prisos, exces
exulceratio, -ōnis, f.: ulcerare, ulcer
exundo, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a se revărsa
exūo, -ere, -ūi, -ūtum, tr.: a dezbrăca, a despuia, a lipsi
Eyx, -ycis, m.: munte în Sicilia

F

faber, -bri, m.: lucrător în metal, faur, meșter
Fabius, -īi, m.: nume gentilic roman
fabrica, -ae, f.: meșteșug, știință, atelier
Fabricius, -īi, m.: nume gentilic roman
fabricor, -ari, -atus sum, dep. tr.: a crea, a născoci
fabūla, -ae, f.: povestire, legendă, fabulă, piesă de teatru
fabūlor, -āri, -ātus sum, dep. tr.: a vorbi, a povesti, a flecări
factes, -ei, f.: față, înfățișare
facile, adv.: cu ușurință
facilis, -e, adj.: ușor
facilitas, -ātis, f.: ușurință, îndeminare
facinorōsus, -a, -um, adj.: nelegiuit, criminal
facinus, -ōris, n.: faptă, faptă rea, nelegiuire, crimă
factio, -ere, fēci, factum, tr.: a face, a îndeplini
factio, -ōnis, f.: acțiune, intrigă, partid
factum, -i, n.: faptă, lucrare
facultas, -ātis, f.: posibilitate, ocazie, facultate
facundia, -ae, f.: darul vorbirii, elocință, talent oratoric

facundus, -a, -um, adj.: elocvent
faenerator, vezi *fenerator*
faenus, vezi *fenus*
faex, faecis, adj.: drojdie, rămășiță, depunere
fagus, -i, f.: fag
Falerii, -ōrum, m.: oraș în Etruria
Falernus, -a, -um, adj.: care ține de Falern; -ager: teritoriu în Campania
fallax, -ācis, adj.: înșelător, amăgitor
fallo, -ere, fefelli, falsum, tr.: a înșela
falsum, -i, n.: minciună, fals
falsus, -a, -um, adj.: neadevărat, prefăcut, fals
falsx, -cis, f.: coasă, secere, cosor
fama, -ae, f.: zvon, tradiție, faimă
fames, -is, f.: foame, foamete
familia, -ae, f.: familie, sclavii unui stăpîn
familiāris, -e, adj.: privitor la familie, fami-liar, prieten
familiāris, -is, m.: prieten
familiaritas, -ātis, f.: legătură, prietenie, intimitate
fanum, -i, n.: sanctuar, templu
far, farris, n.: făină, grîu pisat

farina, -ae, f.: făină
fas (nom. și ac.), n.: drept divin, legi divine; ceea ce este îngăduit de zei
fascis, -is, m.: legătură, snop de nuiele, simbol al autorității magistraților
fastidio, -ire, -ivi, -itum, tr.: a fi dezgustat, a disprețui
fastidiosus, -a, -um, adj.: disprețuitor îngîmfat, dezgustat
fastigium, -ii, n.: extremitate, culme, creastă
fastus, -us, m.: mîndrie, trufie
fatâlis, -e, adj.: hotărît de soartă, fatal, periculos
fatêor, -eri, fassus sum, dep. tr.: a mărturisi, a declara
fatidicus, -a, -um, adj.: care prevestește, care proorocește
fatigatio, -onis, f.: oboseală, istovire
fatigo, -âre, -âvi, -âtum, tr.: a obosi, a istovi, a hărțui, a slei de puteri
fatum, -i, n.: soartă, destin, oracol, prevestire
faustus, -a, -um, adj.: favorabil, norocos
Faustus, -i, m.: nume de persoană
faux, faucis (de obicei la pl. *fauces*, -ium), f.: gît
favêo, -ere, -fâvi, fautum, intr.: a fi favorabil, a susține, a sta în reculegere
favor, -oris, m.: favoare, prietenie, ajutor
fax, facis, f.: torță
faxo = *fecêro*
febricito, -âre, -âvi, -âtum, intr.: a avea febră
febricula, -ae, f.: febră ușoară
febris, -is, f.: febră, temperatură
Februarus, -a -um, adj.: februarie
fecundus, -a -um, adj.: bogat, abundent
felicitas, -âtis, f.: fericire; *Felicitas*, -atis, f.: divinitate
feliciter, adv.: în chip fericit, cu succes
felix, -icis, adj.: rodnic, norocos, fericit
femina, -ae, f.: femeie, partea femeiască
femininus, -a, -um, adj.: feminin
femur, -oris, (și *femînis*), n.: coapsă
fenerator, -oris, m.: cămătar, capitalist
fenus, -oris, n.: dobîndă, cîştig, bani dați cu dobîndă
fera, -ae, f.: fiară
ferax, -âcis, adj.: productiv, fertil
ferre, adv.: cam, aproape
fertae, -ârum, f.: sărbători, jocuri, petreceri

ferinus, -a, -um, adj.: de animal sălbatic
ferio, -ire, tr.: a lovi, a bate (măsura)
feritas, -âtis, f.: cruzime, sălbăcie
ferme, adv.: cam, aproape
fero, ferre, tuli, latum, tr.: a duce, a purta, a suporta
ferox, -ôcis, adj.: sălbatic, crud
ferrêus, -a -um, adj.: de fier
ferrum, -i, n.: fier, sabie
fertilis, -e, adj.: roditor, fertil
fertilitas, -âtis, f.: rodnicie, fertilitate
ferus, -a, -um, adj.: sălbatic, crud
fervêo, -ere, fervi (ferbui), intr.: a fierbe, a clocoti
fervidus, -a, -um, adj.: fierbinte, încălzit, pasionat
festino, -âre, -âvi, -âtum, intr.: a se grăbi
festum, -i, n.: zi de sărbătoare, solemnitate
festus, -a, -um, adj.: de sărbătoare, festiv, solemn, vesel
fetus, -a, -um, adj.: productiv, fecund, roditor, plin
fetus, -us, m.: pui, creatură, vlăstar
fex, vezi *faex*
Ficulensis, -e, adj.: care ține de Ficulea
ficus, -i (și *ficus*, -us), f.: smochin, smochină
fides, -ei, f.: încredere, credință, autoritate
fides, -is, f.: coardă, liră
fido, -ere, fisis sum, semidep. intr.: a se încredința, a avea încredere
fiduciarus, -a, -um, adj.: bazat pe buna credință, pe cuvînt, fiduciar
fidus, -a, -um, adj.: de încredere, sigur, credincios
figo, -ere, fixi, fixum, tr.: a împlînta, a fixa, a străpunge, a afixa
figura, -ae, f.: chip, formă, figură
figuro, -âre, -âvi, -âtum, tr.: a forma, a închipui, a reprezenta
filia, ac, f.: fiică
filius, -ii, m.: fiu
filtro, -âre, -âvi, -âtum, tr.: a filtra
findo, -ere, fidi, fissum, tr.: a crăpa, a despica, a deschide
tingo, -ere, finxi, fictum, tr.: a forma, a plăsmui, a-și închipui, a presupune, a se preface
finio, -ire, -ivi, -itum, tr.: a încheia, a limita, a pune capăt
finis, -is, m.: sfîrșit, margine, hotar, ținut

finitimus, -a, -um, adj.: vecin, învecinat
fio, fiêri, factus sum, pasiv al verbului *facêre*: a se face, a deveni, a se întîmpla
firme, adv.: cu tărie
firmitas, -âtis, f.: putere, tărie
firmiter, adv.: cu tărie
firmo, -âre, -âvi, -âtum, tr.: a întări, a confirma
firmus, -a, -um, adj.: tare, solid, durabil, constant
fixus, -a, -um, adj.: fix, rezistent, decis
Flaccus, -i, m.: poreclă romană
flagitium, -ii, n.: mișelie, ticăloșie, rușine
flagito, -âre, -âvi, -âtum, tr.: a cere, a se plînge
flagrans, -antis, adj.: arzător, înfocat, pasionat
flagro, -âre, -âvi, -âtum, intr.: a fi în flăcări, a arde
Flaminius, -ii, m.: nume gentilic roman
flamma, -ae, f.: flacăra
flavêdo, -inis, f.: strat galben
flavesco, -ere, intr.: a deveni galben, a se îngălbeni
Flavius, -ii, m.: nume gentilic roman
flavus, -a, -um, adj.: galben, blond, gălbui
flecto, -ere, flexi, flexum, tr.: a îndoi, a îndupleca, a schimba
fleo, -ere, flevi, fletum, intr.: a plînge, a fi cu lacrimi în ochi
flexuôsus, -a, -um, adj.: șerpuit, întortochiat
flexura, -ae, f.: flexură, îndoitură
flexus, -us, m.: îndoitură, curbura
Floralia, -ium, n.: serbări în cinstea Florei, zeița primăverii
florêo, -ere, florui, intr.: a fi în floare
floresco, -ere, intr.: a înflori a fi strălucit
floridus, -a, -um, adj.: înflorit, strălucitor
flos, floris, m.: floare
fluctus, -us, m.: val, mare, furtună
flumen, -inis, n.: rîu, fluviu
fluo, -ere, fluxi, fluxum, intr.: a curge
fluor, -oris, m.: curgere, flux, scurgere
fluvius, -ii, m.: fluviu
fluxus, -a, -um, adj.: curgător, trecător
fluxio, -onis, f.: curgere
focus, -i, m.: vatră, cămin, familie
foedêro, -âre, -âvi, -âtum, tr.: a uni, a lega
foedus, -a, -um, adj.: urît, murdar, întunecat
foedus, -eris, n.: pace, tratat, alianță
folium, -ii, n.: frunză, foaie

follis, -is, m.: foale, burduf, balon
fomentum, -i, n.: bandajare, cataplasma
fomes, -itis, m.: ceea ce alimentează focul, materii de ars, combustibil
fons, fontis, m.: izvor, fîntînă
for, fari, fatus sum, intr.: a spune, a zice
forâmen, -inis, n.: deschizătură, gaură
foras, adv.: afară, înafară
forensis, -e, adj.: privitor la for, la tribunal
forinsêcus, adv.: dinafară, înafară
foris, adv.: la ușă, afară, în exterior
foris, -is, f.: ușă, deschizătură
forma, -ae, f.: formă, frumusețe
Formiae, -ârum, f.: oraș în Latium
Formianum, -i, n.: vilă la Formia
formido, -inis, f.: teamă
formo, -âre, -âvi, -âtum, tr.: a forma, a face, a crea
fors, abl. *forte*, f.: întîmplare, noroc, soartă
forsitan, adv.: poate
fortasse, adv.: poate
forte, adv.: din întîmplare
fortis, -e, adj.: puternic, brav, viteaz, războinic
fortuito, adv.: din întîmplare
fortuitus, -a, -um, adj.: întîmplător
fortuna, -ae, f.: soartă, noroc, avere
Fortuna, -ae, f.: divinitate
fortunatus, -a, -um, adj.: fericit, norocos, bogat
forum, -i, n.: piață, for
fossa, -ae, f.: șanț, canal
fovêa, -ae, f.: groapă, cavitate
fovêo, -ere, fovi, fotum, tr.: a încălzi, a îngriji, a încuraja, a favoriza
fragilis, -e, adj.: slab, subțire, care se sparge ușor
fragor, -oris, m.: pocnet, zgomot, ruptură
frango, -ere, fregi, fractum, tr.: a frînge, a zdrobi, a înăbuși
frater, -tris, m.: frate
fraterne, adv.: frățește
fraudo, -âre, -âvi, -âtum, tr.: a lipsi, a înșela
fraus, fraudis, f.: înșelăciune, nelegiuire, vină
fraxinus, -i, f.: frasin
Fregellani, -orum, m.: locuitorii orașului Fregellae
fremitus, -us, m.: freamăt, murmur, nechezat, muget
fremo, -ere, fremui, fremitum, tr.: a murmura, a se agita, a șopti, a reclama

frenum, -i, n.: frâu, zăbală
frequens, -ntis, adj.: des, numeros, plin
frequent, adv.: adeseori, în număr mare
frequentia, -ae, f.: mulțime, număr mare, adunare
frequento, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a aduna, a frecventa, a menționa, a repeta
fretum, -i, n.: braț de mare, strîmtoare;
fretum Oceani: strîmtoarea Gibraltar
frictio, -ōnis, f.: fricțiune
frigiditas, -ātis, f.: frig, răceală
frigidus, -a, -um, adj.: rece, înghețat
frigus, -ōris, n.: frig, ger, iarnă
frons, -ntis, f.: frunte
fructuosus, -a, -um, adj.: roditor, folositor, aducător de cîștig
fructus, -us, m.: fruct, recoltă, venit, dobîndă
frugi, adj. nedec.: cîștit, de treabă, sobru
frugifer, -fēra, -fērum, adj.: roditor
frumentarius, -a, -um, adj.: privitor, la cereale;
res frumentaria: aprovizionare
frumentum, -i, n.: grîu, cereale
fruor, frui, fructus (fructus) sum, dep.: a se folosi, a se bucura
frustra, adv.: în zadar, degeaba
frustum, -i, n.: bucată
(frux), frugis, f.: fruct, rod; mai ales la pl.: fructe, cereale
fucatus, -a, -um, adj.: colorat, împodobit
fuga, -ae, f.: fugă
fugax, -ācis, adj.: fugar, trecător
fugio, -ēre, fugi, intr.: a fugi, a scăpa
fugo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a pune pe fugă, a alunga

fulget, -ēre, fulsit, intr. și impers.: a lumina, a străluci
fulgur, -ūris, n.: fulger, trăznet, strălucire
fulmen, -īnis, n.: fulger
fulminat, -āre, -āvit, -ātum, intr. și impers.: a fulgera
Fulvius, -īi, m.: nume gentilic roman
fumus, -i, m.: fum
fundamentum, -i, n.: temelie
funditus, adv.: din temelii, cu totul, absolut
fundo, -ēre, fudi, fusum, tr.: a vărsa, a goni, a împrăști
fundus, -i, m.: bucată de pămînt, moșie
funestus, -a, -um, adj.: aducător de moarte, prevestitor de nenorocire, funest
fungor, fungi, functus sum, dep. tr.: a împlini, a scăpa
funus, -ēris, n.: înmormîntare, moarte
fur, furis, m.: hoț
furca, -ae, f.: furcă, jug
furia, -ae, f.: furie, nebunie
Furiae, -ārum, f.: divinități, simbol al răz-bunării
furiōsus, -a, -um, adj.: furios, nebun
Furius, -īi, m.: nume gentilic roman
furor, -āri, furātus sum, dep. tr.: a fura
furor, -ōris, m.: furie, turbare, minie
furtim, adv.: pe furiș, în taină
furtivus, -a, -um, adj.: furat, ascuns
furtum, -i, n.: furt, hoție
futurus, -a, -um, adj.: care va fi, viitor

G

Gaetuli, -ōrum, m.: populație din nord-vestul Africii
Gaius, -i, m.: prenume roman
Galba, -ae, m.: poreclă romană
galēa, -ae, f.: coif, creastă
Gallia, -ae, f.: nume de țară
Gallicus, -a, -um, adj.: galic
Gallus, -i, (și *Galli*, -orum), m.: locuitor al Galliei
Gallus, -i, m.: poreclă romană; Cornelius
Gallus: poet roman
Ganges, -is, m.: rîu în India

gannitus, -us, m.: lătrat (de cățel), ciripit (de pasăre), mîrîit, scheunat
Garunna, -ae, m.: rîu în Gallia
gaudēo, -ēre, gavīsus sum, semidep. a se bucura
gaudium, -īi, n.: bucurie
gaza, -ae, m.: tezaur
gelatina, -ae, f.: gelatină
gelatinosus, -a, -um, adj.: gelatinos
gelidus, -a, -um, adj.: rece, înghețat
Gellius, -īi, n.: nume gentilic roma
gelu, -us, n.: ger

gemino, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a dubla, a împerechia, a îngemăna
geminus, -a, -um, adj.: gemen, îndoit, dublu
gemitus, -us, m.: geamăt
gemma, -ae, f.: piatră prețioasă
gemo, -ēre, -ūi, -ītum, intr.: a geme
gener, -ēri, m.: ginere
generaliter, adv.: îndeobște
generatio, -ōnis, f.: reproducere, înmulțire, generație
generatrix, -icis, f.: producătoare, născătoare
genēro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a naște, a zămislī, a produce
generosus, -a, -um, adj.: de neam bun, nobil, generos
genius, -īi, m.: fire, geniu, talent
gens, -ntis, f.: neam, gintă
genus, -ēris, n.: neam, fel, categorie
genu, -us, n.: genunchi
geomētres, -ae, m.: geometru, profesor de geometrie
geometria, -ae, f.: geometrie
Georgica, -ōrum (și -on), n.: titlul unei opere a lui Vergiliu
Georgius, -īi, m.: nume de persoană; Georgius Marinescu: medic român
Germānus, -i, m.: german
germānus, -a, -um, adj.: din aceeași părinți, geamăn
gero, -ēre, gessi, gestum, tr.: a purta, a duce
gesto, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a purta, a transporta
gestus, -us, m.: atitudine, mișcare, gest
Geta (Getes), -ae, m.: mai ales la pl. *Getae*, -ārum, m.: veche populație de pe teritoriul țării noastre
gibber, -ēra, -ērum, adj.: cocoșat, ghebos
gibbositas, -ātis, f.: gheboșenie
gibbosus, -a, -um, adj.: arcuit, cocoșat
gibbus, -i, m.: umflătură, cocoașă
gigas, -gantis, m.: uriaș, gigant
gigno, -ēre, genui, genitum, tr.: a da naștere
glacies, -ēi, f.: ghiață
gladiātor, -ōris, m.: gladiator
gladius, -īi, m.: sabie, armă
glans, glandis, f.: ghindă
glisco, -ēre, intr.: a mocni, a se întinde, a se dezvolta

globosus, -a, -um, adj.: rotund, sferic, în forma unui glob
globulus, -i, m.: gălușcă, pilulă
gloria, -ae, f.: glorie, renume
glorios, -āri, -ātus sum, dep. intr.: a se lăuda, a se făli
gloriosus, -a, -um, adj.: de laudă, glorios
glycerinum, -i, n.: glicerină
gnarus, -a, -um, adj.: cunoscător, cunoscut
gnomon, -ōnis, m.: gnomon, acul unui cadran solar
Gorgias, -ae, m.: sofist grec
Gracchus, -i, m.: poreclă romană; Ti. și C. Gracchus: frunțași democrați romani
gracilis, -e, adj.: subțire, delicat, slab
gradus, -us, m.: pas, treaptă, stadiu, grad
Graeca, adv.: grecește
Graecia, -ae, f.: nume de țară
Graecus, -i, m.: locuitor al Greciei
gramen, -īnis, n.: iarbă, verdeață
gramma, -ātis, n.: gram (greutate)
grammatica, -ae (*grammaticae* -es), f.: știința gramaticii
grandiloquus, -a, -um, adj.: care vorbește pompos, grandilocvent
grandinat, -āre, -āvit, intr. impers.: cade grindină
grandis, -e, adj.: mare
grate, adv.: cu plăcere, cu mulțumire
gratia, -ae, f.: favoare, trecere, influență, mulțumire; *gratias agere*: a mulțumi
gratulatio, -ōnis, f.: felicitare, mulțumire
gratūlor, -āri, -ātus sum, dep. tr.: a felicita
gratus, -a, -um, adj.: plăcut, recunoscător
gravēdo, -īnis, f.: guturai, durere de șale, sarcină
gravidus, -a, -um, adj.: plin, bogat, gravid
gravis, -e, adj.: grav, periculos
gravitas, -ātis, f.: greutate, seriozitate, severitate
graviter, adv.: grav, serios
gremium, -īi, n.: poală, sîn, bazin
grex, gregis, m.: turmă, cîrd, stol
grus, gruis, m. și f.: cocor; mașină de război
gubernātor, -ōris, m.: cîrmaci, cîrmuitor
guberno, -āre, āvi, -ātum, tr.: a cîrmui, a conduce
gurgēs, -ītis, m.: vîrtej, prăpastie, adîncime
gusto, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a gusta

gustus, -us, m.: gust
gutta, -ae, f.: picătură, buclă, pată
gymnasium, -ii, n.: loc pentru exerciții fizice, gimnaziu

H

habeo, -ere, -ui, -itum, tr.: a avea, a conșidera, a socoti; *se habere*: a fi, a se afla, a sta
habitu, -i, n.: locuință
habito, -are, -avi, -atum, intr.: a locui
habitus, -us, m.: înfățișare, atitudine
habitus, -us, m.: vestiment, ținută, fel de a fi
hac, adv.: pe aici, prin acest loc
hactenus, adv.: pînă aici, pînă acum
Hadria, -ae, m.: Marea Adriatică
Hadrianus, -i, m.: împărat roman
Haedui, -orum, m.: populație în Gallia
haerere, -ere, haesi, haesum, intr.: a fi legat, a atârna, a fi ținut
haesito, -are, -avi, -atum, tr.: a șovăi, a se opri
Halicarnasus, -a, -um, adj.: din Halicarnas
Halys, -yos, m.: râu în Asia Mică
hamatus, -a, -um, adj.: încovoiat, încrîngat
Hamilcar, -aris, m.: general cartaginez
Hannibal, -alis, m.: general cartaginez
harēna (arēna), -ae, f.: nisip, țarm, teritoriu
hario, -i, m.: ghicitor
harmonia, -ae, f.: armonie, simetrie
haruspex, -icis, m.: prezicător (după măruntaiele animalelor), haruspice
Hasdrubal, -alis, m.: general cartaginez
hasta, -ae, f.: lance
haud, adv.: nu
haudquāquam, adj.: deloc, nicidecum
haurio, -ire, hausi, haustum, tr.: a scoate, a bea, a înghiți
haustus, -us, m.: scoaterea apei, sorbire, înghițire
hebdōmas, -adis, f.: săptămînă
hebet, -are, -avi, -atum, tr.: a slăbi
Hector, -ōris, m.: erou legendar troian
hedera, -ae, f.: iederă
Hegesibulus, -i, m.: nume de persoană
Hegesistratus, -i, m.: nume de persoană
Helius, -ii, m.: nume de persoană
Helicon, -ōnis, m.: munte în Grecia
Hellespontus, -i, m.: strîmtoarea Dardanelor
Helvetia, -ae, f.: țara helveților

gymnicus, -a, -um, adj.: privitor la exercițiile fizice, gimnic
gymnosophistae, -arum, m.: gimnosophiști (filozofi indieni)

Helvetii, -ōrum, m.: helveții
hem, interj.: iată, o!
hemerodromus, -i, m.: curier
hepar, -atis, n.: ficat
Heracion, -ontis, m.: nume de persoană
Heracles, -is, m.: nume de persoană
Heracitus, -i, m.: filozof grec
herba, -ae, f.: iarbă, plantă
hercle, interj.: pe Hercule, zău
Herculanum, -i, n.: oraș în Campania
Hercules, -is, m.: erou mitologic grec
Hercynia, -ae, f.: nume de pădure
Herdonius, -ii, m.: nume de persoană
hereditarius, -a, -um, adj.: de moștenire, ereditar
hereditas, -atis, f.: moștenire
heredium, -ii, n.: avere moștenită
heres, -edis, m. și f.: moștenitor, urmaș
Hermias, -ae, m.: nume de persoană
Hermippus, -i, m.: nume de persoană
Hermus, -i, m.: râu în Lidia
Hernici, -ōrum, m.: populație din Lațiu
Herodotus, -i, m.: istoric grec
heroicus, -a, -um, adj.: eroic, epic
herōis, -idis, f.: eroină
Herophilus, -i, m.: medic grec
heros, -ōis, m.: erou
herosus, -i, m.: vers eroic, hexamtru
herpes, -ētis, m.: pecingine
Hesiodus, -i, m.: poet grec
hesternus, -a, -um, adj.: de ieri
Hibernia, -ae, f.: Irlanda
hibernus, -a, -um, adj.: de iarnă
Hiberus, -i, m.: râu în Hispania
hic, adv.: aici
hic, haec, hoc, pron.: acesta
hice, haec, hoc, vezi *hic*, haec hoc
hiems, hiemis, f.: iarnă
Hiero, -ōnis, m.: rege al Siracuzei
hilāris, -e (hilārus, -a, -um), adj.: vesel, bine dispus
hinc, adv.: de aici
himno, -ire, -ivi (-ii), intr.: a necheza

himnitus, -us, m.: nechezat
hio, -are, -avi, -atum, intr.: a fi deschis, a avea găuri
Hippias, -ae, m.: nume de persoană
Hippobotus, -i, m.: nume de persoană
Hippocrates, -is, m.: întemeietorul medicinei științifice grecești
hippopotamus, -i, m.: hipopotam
hirundo, -inis, f.: rîndunică
Hispania, -ae, f.: nume de țară
Hispānus, -i, m.: locuitor al Hispaniei
Hispellates, -ium, m.: locuitori ai orașului Hispellum
Hister, -tri, m.: Dunărea
historia, -ae, f.: istorie, povestire
hodie, adv.: azi
hodiernus, -a, -um, adj.: de azi, actual
holus, vezi *olus*
Homērus, -i, m.: poet grec
homicida, -ae, m.: omorîtor de oameni, ucigaș
homo, -inis, m.: om
honestus, adv.: cu cinste, onorabil
honestus, -a, -um, adj.: cinstit, onorabil, glorios
honor, (honor), -ōris, m.: rang, magistratură, demnitate, cinste
honorarius, -a, -um, adj.: onorific, care pleacă de la autoritatea unui magistrat
honoro, -are, -avi, -atum, tr.: a cinsti, a onora
hora, -ae, f.: oră
Horatius, -ii, m.: nume gentilic roman;
Q. Horatius Flaccus: poet roman
horoscopus, -ii, n.: cadran astrologic pentru stabilirea poziției stelelor
horrendus, -a, -um, adj.: înspăimîntător
horreo, -ere, -ui, intr.: a fi zbîrlit, a fi înspăimîntat
horribilis, -e, adj.: înspăimîntător
horridus, -a, -um, adj.: aspru, sălbatic, necultivat, incult
hortatus, -us, m.: îndemn, încurajare
Hortensius, -a, -um, adj.: al lui Hortensius

Hortensius, -ii, m.: nume gentilic roman
hortor, -ari, -atus sum, dep. tr.: a îndemna, a încuraja
hortus, -i, m.: grădină
hospes, -itis, m.: oaspe
hospitālis, -e, adj.: primitor, ospitalier
hospitium, -ii, n.: găzduire, ospitalitate
hostia, -ae, f.: jertfă, animal de jertfă, victimă
hosticus, -a, -um, adj.: străin, dușman
hostilis, -e, adj.: care ține de dușman, ostil
hostis, -is, m.: dușman
huc, adv.: aici, încoace, *hucdum* (formă intensificată cu particula enclitică dum): același sens
hul, interj.: ei!, ei și! ce?!
humane, adv.: omeneste
humanitas, -atis, f.: omenie, civilizație
humaniter, adv.: omenos, curajos, îndatoritor, plăcut
humānus, -a, -um, adj.: omenesc, civilizat, cult
humecto, -are, -avi, -atum, tr.: a umezi, a înmuia
humērus, -i, m.: umăr
humiditas, -atis, f.: umiditate, umezeală
humidus, -a, -um, adj.: umed, ud, lichid
humilis, -e, adj.: puțin înalt, de jos; umilit
humilitas, -atis, f.: înălțime mică, umilință, josnicie
humiliter, adv.: în chip umil
humor, (umor), -ōris, m.: umezeală, sevă (la plante), lichid
humus, -i, f.: pămînt, lut, sol, regiune, țară
hyaloides, -is, f.: hialoidă
hydrargyrum, -i, m.: mercur, hidrargir
hydrosulphuratus, -a, -um, adj.: hidrosulfurat
hydrus, -i, m.: șarpe, hidră
hidrophobia, -ae, f.: hidrofobie, turbare
hydrops, -ōpis, m.: hidropizie
Hygea, -ae, f.: divinitate
hyle, -es, f.: materie, substanță
Hypānis, -is, m.: râu în Scitia

I

iacere, -ere, -ui, intr.: a sta întins, a zăcea
iacio, -ere, ieci, iactum, tr.: a arunca, a azvîrli
iactatio, -ōnis, f.: aruncare, agitație, laudă

iacto, -are, -avi, -atum, tr.: a arunca, a răspîndi, a spune mereu; *se iactare*: a se lăuda
iam, adv.: acum, îndată, deja, încă

iambus, -i, m.: iamb, vers iambic
ianitor, -ōris, m.: portar
ianūa, -ae, f.: uşă
Iassiensis, -e, adj.: a Iaşului, ieşan
iatrialpies, -ae, m.: medic care tratează prin fricţiuni
ibi, adv.: acolo
ibidem, adv.: în acelaşi loc
ibis, -idis (şi ib'is), f.: o pasăre de apă
Icilius, -ii, m.: nume gentilic roman; numele mai multor tribuni plebei
ico, -ere, ici, ictum, tr.: a lovi, a încheia
ictus, -us, m.: lovitură, rană, puls
idcirco, adv. şi conj.: de aceea
idem, eadem idem, pron.: acelaşi
identidem, adv.: des, fără încetare
idēo, adv. şi conj.: de aceea
idiōta, -ae, m.: simplu, particular, neiniţiat, ignorant
idonēe, adv.: potrivit, convenabil
idonēus, -a, -um, adj.: potrivit
idus, -ūum, f.: idele (ziua a 13-a sau a 15-a a lunii)
iecur, iecōris (iocinēris şi iecinōris) n.: ficat
ieiunium, -ii, n.: ajun, post, foame, sete
ieiūnus, -a, -um, adj.: nemîncat, sărac, slab
igltur, conj.: deci, prin urmare
ignārus, -a, -um, adj.: necunoscător
ignavīa, -ae, f.: trîndăvie
ignesco, -ere, intr.: a lua foc, a se aprinde
ignis, -is, m.: foc
ignitus, -a, -um, adj.: de foc, arzînd, aprins
ignobilis, -e, adj.: necunoscut, neînsemnat, josnic, păcătos.
ignominia, -ae, f.: ocară, insultă
ignorantia, -ae, f.: neştiinţă, ignoranţă
ignōro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a nu cunoaşte, a nesocoti
ignosco, -ere, -nōvi, -nōtum, intr.: a nu cunoaşte, a trece cu vederea, a ierta
ignōtus, -a, -um, adj.: necunoscut
ilex, -icis, f.: o specie de stejar pururi verde
Ilias, -adis, (şi -ādos), f.: Iliada (epopee)
Ilium (Ilion), -ii, f.: Troia
illābor, -lābi, -lapsus sum, dep. intr.: a luneca în, a pătrunde, a se scufunda
illac, adv.: pe acolo, prin acel loc
ille, illa, illud, pron.: acela
illecēbra, -ae, f.: ispită, momeală
illic, adv.: acolo

illicitus, -a, -um, adj.: nepermis, ilicit
illinc, adv.: de acolo
illuc, adv.: acolo, spre acel loc
illūdo, -ēre, -lūsi, -lūsum, tr.: a înşela, a amăgi
illustris, -e, adj.: strălucit
illustro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a lumina, a lămuri
imāgo, -inis, f.: chip, imagine
imbecillitas, -ātis, f.: slăbiciune
imbecillus, -a, -um, (şi *imbecillis*, -e), adj.: slab, neputincios, fricos, becisnic
imber, -bris, m.: ploaie, furtună
imberbis, -e (*imberbus*, -a, -um), adj.: fără barbă, tînăr
imbūo, -ere, ūi, -ūtum, tr.: a umple, a uda, a pătrunde
imitatio, -ōnis, f.: imitaţie
imitator, -ōris, m.: imitator
imitor, -āri, -ātus sum, dep. tr.: a imita
immānis, -e, adj.: nemăsurat, foarte mare, enorm
immanitas, -ātis, f.: sălbăticie, cruzime
immemor, -ōris, adj.: neaducător aminte, neştiutor
immensitas, -ātis, f.: nemărginire, imensitate
immensus, -a, -um, adj.: nemăsurat, excesiv
immerito, adv.: pe nedrept, pe nemeritate
imminēo, -ere, -ūi, intr.: a se ridica deasupra, a ameninţa, a fi iminent
immitto, -ere, -mīsi, -misum, tr.: a trimite în, a face să pătrundă
immo, adv.: mai mult, mai curînd, ba încă
immoderātus, -a, -um, adj.: nemăsurat, excesiv
immodice, adv.: nemăsurat, excesiv
immodicus, -a, -um, adj.: nemăsurat, excesiv
immōlo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a aduce jertfă, a sacrifica
immortalis, -e, adj.: nemuritor
immortalitas, -ātis, f.: nemurire
immōtus, -a, -um, adj.: nemîscat, liniştit
immutabilis, -e, adj.: neschimbător
immutatio, -ōnis, f.: schimbare
immūto, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a schimba
imo, vezi *immo*
impactus, -a, -um, part. de la *impingo*, -ere, -pēgi, -pactum.: împins, lovit, izbit
impar, -āris, adj.: neegal
impatiens, -entis, adj.: care nu poate suporta, nerăbdător

impedimentum, -i, n.: piedică
impedio, -ire, -ivi, -itum, tr.: a împiedica
impediūsus, -a, -um, adj.: împiedicat, încărcat
impello, -ere, -pūli, -pulsum, tr.: a împinge, a mîna
impenetrabilis, -e, adj.: de nepătruns, inaccesibil
impensa, -ae, f.: cheltuială
imperator, -ōris, m.: general, comandant, împărat
imperitus, -a, -um, adj.: neştiutor, nepri-ceput, neiniţiat
imperium, -ii, n.: putere, autoritate, stăpînire, stat, imperiu
impēro, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a porunci, a conduce
imperio, -ire, -ivi, -itum, tr.: a împărtăşi, a comunica, a atribui
impetigo, -inis, f.: pecingine, eczemă
impetro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a dobîndi, a obţine
impētus, -us, m.: atac, asalt, năvală, pornire
impie, adv.: în chip nelegiuit, nedemn
impius, -a, -um, adj.: nelegiuit, sacrileg
implacatus, -a, -um, adj.: nepotolit, neîmbîlînit
implēo, -ere, -plēvi, -plētum, tr.: a umple
implicatus, -a, -um, adj.: încurcat, complicat
implicitus, -a, -um, adj.: învăluit, cuprins
imploro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a cere plîngînd, a implora
impōno, -ere, -posūi, -positum, tr.: a pune, a aşeza peste, a impune
importo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a aduce în, a importa
importuōsus, -a, -um, adj.: fără port
impōtens, -entis, adj.: nestăpînit, pasionat, slab
imprecatio, -ōnis, f.: urare, rugăciune
imprimis, adv.: mai întîi, înainte de toate
imprimo, -ere, -pressi, -pressum, tr.: a apăsa, a întipări, a marca
improbe, adv.: rău, necinstit
improbo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a nu recunoaşte, a dezaproba, a respinge
improbus, -a, -um, adj.: rău, necinstit, reru-şinat
improcerus, -a, -um, adj.: mic de statură, pipernicit
imprudens, -entis, adj.: neştiutor, imprudent
imprudenter, adv.: imprudent, neînţelepteşte

impūbes, -ēris (şi *impūbis*, -is), adj.: de vîrstă fragedă, copil
impudentia, -ae, f.: neruşinare, neobrazare
impugno, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a ataca, a lovi a combate
impūne, adv.: fără pedeapsă, fără risc
imus, superl. lui *infērus*
in, prep.: în, pe, la, spre
inaequālis, -e, adj.: neegal
ināne, -is, n.: vid
inanimus, -a, -um, adj.: neînsufleţit
inānis, -e, adj.: gol, fără substanţă, sărac, zadarnic
inauditus, -a, -um, adj.: neauzit, fără pre-cedent
inauspiciō, adv.: fără a fi cercetate auspiciile
incantatio, -ōnis, f.: descîntec
incēdo, -ere, -cessi, -cessum, intr.: a păşi, a înainta, a veni pe neaşteptate, a cuprinde
incendium, -ii, n.: foc, incendiu
incendo, -ere, -cendi, -censum, tr.: a pune foc, a aprinde
incensus, -a, -um, adj.: în flăcări, aprins
inceptum, -i, n.: proiect, întreprindere
incertus, -a, -um, adj.: nesigur
incestus, -a, -um, adj.: necurat, pîngărit, incestuos
incīdo, -ere, -cīdi, intr.: a cădea, a se produce, a izbucni, a se întîmpla
incīdo, -ere, -cīdi, -cīsum, tr.: a face o tăie-tură, a grava, a despică
incipio, -ere, -cēpi, -ceptum, tr.: a începe
incitatus, -a, -um, adj.: pus în mişcare, vioi, rapid
incito, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a pune în mişcare, a antrena, a încuraja
inclinatio, -ōnis, f.: curbură, înclinare
inclinatus, -a, -um, adj.: aplecat, înclinat
inclino, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a înclina, a apleca
inclitus (inclutus), -a, -um, adj.: vestit, re-numit
inclūdo, -ere, -clūsi, -clūsum, tr.: a închide
incoctus, -a, -um, adj.: copt bine, fiert
incognitus, -a, -um, adj.: necunoscut
incōla, -ae, m.: locuitor
incōlo, -ere, -colūi, -cultum, tr.: a locui
incolūmis, -e, adj.: nevătămat, salvat
incommōde, adv.: în chip neplăcut, dezavan-tajos

incommōdum, -i, n.: neajuns, pagubă, nenorocire
incomparabilis, -e, adj.: fără pereche, neasemuit
inconstans, -antis, adj.: nestatornic
inconsultus, -a, -um, adj.: care n-a fost consultat, lipsit de sfat, nechibzuit
incorruptus, -a, -um, adj.: neatins, curat, nealterat
incredibilis, -e, adj.: de necrezut
incrementum, -i, n.: creștere, dezvoltare, vâștar
incultus, -a, -um, adj.: necultivat
incumbo, -ēre, -cubūi, -cubitum, tr.: a se culca pe, a cădea, a se sprijini, a se îndelețnici
incurro, -ēre, -curri, -cursum, tr. și intr.: a curge pe, a da năvală
incurso, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a năvăli, a se arunca, a lovi
incurvus, -a, -um, adj.: curbat, încovoiat
incus, -ūdis, f.: nicovală
incustoditus, -a, -um, adj.: nepăzit, nesocotit
indagatio, -ōnis, f.: cercetare, descoperire
indagatrix, -icis, f. descoperitoare, cercetătoare
indāgo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a descoperi
inde, adv.: de aici, de acolo, apoi
index, -icis, m. și f.: semn trădător, catalog, indice
Indi, -ōrum, m.: populație din India
India, -ae, f.: nume de țară
indictum, -īi, n.: semn, indiciu, probă
indūco, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a arăta, a face cunoscut
indico, -ēre, -dixi, -dictum, tr.: a anunța, a denunța, a fixa, a prescrie, a arăta
indictus, -a, -um, adj.: anunțat, declarat
indigēna, -ae, m. și f.: băștinăș
indigēo, -ēre, -ūi, intr.: a fi lipsit, a avea trebuință
indigito, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a invoca, a pronunța, a numi
indignitas, -ātis, f.: nevrednicie, ocară, umilire
indignor, -āri, -ātus sum, dep. tr. și intr.: a se revolta, a fi indignat
indignus, -a, -um, adj.: nevrednic, nedemn
individuum, -i, n.: atom
individuus, -a, -um, adj.: nedespărțit, indivizibil

indoctus, -a, -um, adj.: neinstruit, neștiutor, ignorant
indūco, -ēre, -dūxi, -ductum, tr.: a duce în, a introduce, a determina; a acoperi
indulgēo, -ēre, -dulsi, -dultum, intr.: a fi binevoitor, a se îngriji, a menaja
indūo, -ēre, -dūi, -dūtum, tr.: a îmbrăca, a se acoperi
indūro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a întări, a înăspri; intr.: a se înăspri
Indus, -i, m.: riu în India
industria, -ae, f.: activitate, energie, hărnicie
indutiāe, -ārum, f.: armistițiu
Indutiomārus, -i, m.: fruntaș german
inedta, -ae, f.: lipsuri, foame, sete
inēo, -īre, -īvi (-īi), -ītum, intr. și tr.: a intra, a începe, a pune la cale, a ataca
inermis, -e (și *inermus*, -a, -um), adj.: neînarmat, fără arme
iners, -ertis, adj.: inactiv, fără vlagă
inexpers, -pertis, adj.: care este lipsit
inexpertus, -a, -um, adj.: lipsit de experiență, neîncercat, neexperimentat
infamia, -ae, f.: nume rău, rușine, ocară
infans, -antis, adj.: care nu vorbește, mic, tânăr
infans, -antis, m. și f.: copil
infantia, -ae, f.: neputința de a vorbi, muțenie, copilărie
infectus, -a, -um, adj.: nelucrat, neterminat, imposibil
infecundus, -a, -um, adj.: neproductiv, sterp
inferior, -us, adj. (compar.): mai de jos, inferior
inferne, adv.: dedesubt
infēro, -ferre, intūli, illātum, tr.: a duce în
infērus, -a, -um, (mai ales la pl.), adj.: care este jos, sub pământ
infestus, -a, -um, adj.: dușmănos, amenințător, periculos
inficto, -ēre, -fēci, -fēctum, tr.: a vopsi, a colora
infidus, -a, -um, adj.: necredincios, nestatornic
infigo, -ēre, -fixi, -fixum, tr.: a împlînta, a face să pătrundă, a grava
infimus, superl. lui *infērus*
infinitas, -ātis, f.: nemărginire
ininitus, -a, -um, adj.: nemărginit, nelimitat
infirmitas, -ātis, f.: slăbiciune, infirmitate; -aetatis: vîrstă fragedă

infirmus, -a, -um, adj.: slab, fără putere
inflammatio, -ōnis, f.: umflătură
inflammo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a aprinde, a încălzi, a ațîța
inflo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a sufla în, a exalta, a insufla
influentia, -ae, f.: adunare, strîngere, îngrămădire
inflūo, -ēre, -flūxi, -flūxum, intr.: a curge în, a se vărsa în
infra, prep.: sub, dedesubt
infrēquens, -entis, adj.: puțin numeros, în număr mic
infrequent, adv.: rareori
infrequentia, -ae, f.: număr mic, raritate, izolare
infundo, -ēre, -fūdi, -fūsum, tr.: a vărsa, a răspîndi, a stropi
infūsum, -i, n.: infuzie
ingemesco (și *ingemisco*), -ēre, -gemūi, intr.: a geme, a se tîngui
ingeniōsus, -a, -um, adj.: înzestrat, de spirit, de talent
ingenium, -īi, n.: talent, capacitate, pricepere, fire
ingens, -entis, adj.: foarte mare, uriaș
ingenue, adv.: în mod sincer
ingenuitas, -ātis, f.: situația de om liber, cinste, sinceritate
ingenūus, -a, -um, adj.: născut liber, firesc
ingēro, -ēre, -gessi, -gestum, tr.: a duce pe (în), a arunca, a pune
ingrātus, -a, -um, adj.: nerecunoscător
ingredior, -grēdi, -gressus sum, dep.: a intra
ingressus, -us, m.: intrare
ingrūo, -ēre, -grūi, intr.: a da peste, a cădea, a amenința
ingurgito, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a înghiți, a se umfla, a se îneca
inhaerēo, -ēre, -haesi, -haesum, intr.: a fi prins, legat de ceva
inhaeresco, -ēre, -haesi, -haesum, intr.: a se lipi, a se fixa
inhumāne, -adv.: neomenos
inictio, -ēre, -iēci, -iectum, tr.: a arunca în, a pricinui, a inspira
inimicus, -i, m.: dușman
iniquus, -a, -um, adj.: neegal, nejust, nepotrivit
initium, -īi, n.: început

iniuria, -ae, f.: nedreptate
iniuriōse, adv.: în chip nedrept, păgubitor
iniussus, abl. iniussu, m.: lipsă de poruncă; iniussu: fără poruncă
iniustitia, -ae, f.: nedreptate, spiritul de nedreptate
iniustus, -a, -um, adj.: nedrept, nejust
immensus, vezi *immensus*
immoderātus, vezi *immoderātus*
innātus, -a, -um, adj.: înăscut
innecto, -ēre, -nexūi, -nēxum, tr.: a lega, a înlănțui
innōcens, -entis, adj.: nevinovat, cinstit
innocentia, -ae, f.: cinste, nevinovăție, integritate
innumerabilis, -e, adj.: nenumărat
inopīa, -ae, f.: lipsă, nevoie
inops, -ōpis, adj.: lipsit, sărac
inornātus, -a, -um, adj.: neîmpodobit, negătît
inquam, -is, -it, def.: a vorbi, a spune
inquino, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a păta, a mânji, a pîngări
inquiro, -ēre, -quisīvi, -quisitum, tr.: a cerceta, a ancheta
insania, -ae, f.: nebunie, turbare
insanīo, -īre, -īvi (-īi), intr.: a-și pierde mințile, a înnebuni
insatiabilis, -e, adj.: nesăturat, neostenit
inscitia, -ae, f.: neștiință, ignoranță
insciūs, -a, -um, adj.: neștiutor
inscribo, -ēre, -scripsi, -scriptum, tr.: a scrie în (pe), a atribui, a intitula
insector, -āri, -ātus sum, dep. tr.: a urmări
insēquor, -sēqui, -secūtus sum, dep. intr. și tr.: a urma, a urmări
insēro, -ēre, -sēvi, -sītum, tr.: a planta, a altoi
insidiāe, -ārum, f.: capcană, piedică, cursă, viclenie
insidiātor, -ōris, m.: care pune curse, hoț, tîlhar
insido, -ēre, -sēdi, -sessum, intr. și tr.: a se așeza, a se fixa, a pătrunde, a ocupa
insigne, -is, n.: semn, semnal, podoabă
insignis, -e, adj.: vestit, strălucit
insimūlo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a bănuî, a învinui
insinūo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a strecura, a insinua, a linguși
insisto, -ēre, -stīti, intr. și tr.: a se așeza, a se pune, a urma

insitīvus, -a, -um, adj.: împrumutat, altoit, adoptiv
insolens, -entis, adj.: neobișnuit, necumpătat, risipitor, obraznic
insolitus, -a, -um, adj.: neobișnuit, nepotrivit, insolit
insolubilis, -e, adj.: care nu se dizolvă, insolubil, insolubil
insōno, -āre, -sonūi, -sorītum, intr.: a suna, a răsună
insons, -ontis, adj.: nevinovat
insperātus, -a, -um, adj.: neașteptat, nesperat
inspicō, -ēre, -spēxi, -spectum, tr.: a privi, a observa, a examina
instar, n.: greutate, măsură, dimensiune; adv.: cît, pe cît
instauro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a stabili, a restăura, a întemeia
institūo, -ēre, -tūi, -tūtum, tr.: a întemeia, a stabili, a forma, a instrui, a începe
institutio, -ōnis, f.: organizare, plan, învătămînt
institutum, -i, n.: obicei, datină, așezămînt, instituție
insto, -āre, -stīti, intr. și tr.: a sta în (pe), a fi iminent, a amenința, a cere
instrumentum, -i, n.: unealtă, instrument
instrūo, -ēre, -strūxi, -structum, tr.: a așeza, a construi, a înarma, a instrui
insuētus, -a, -um, adj.: neobișnuit, necunoscut
insūla, -ae, f.: insulă
insulto, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a sări, a ataca, a ocări, a insulta
inum, -inesse, -infūi, intr.: a fi în, a se afla, a exista
insūper, adv.: deasupra
intēger, -gra, -grum, adj.: întreg, integru
intēgre, adv.: în întregime, just
integrītas, -ātis, f.: totalitate, sănătate, cinste
intelligentia, vezi *intelligentia*
intellēgo, vezi *intellēgo*
intelligens, -entis, adj.: inteligent, de gust, cunoscător
intelligentia, -ae, f.: înțelegere, inteligență, interpretare, știință
intellīgo, -ēre, -lēxi, -lectum, tr.: a deosebi, a înțelege
intemperantia, -ae, f.: nestăpînire, exces
intendo, -ēre, -tendi, -tentum, tr.: a întinde, a se îndrepta, a afirma

intentio, -ōnis, f.: încordare, tensiune
intentus, -a, -um, adj.: întins, încordat, aspru
inter, prep.: între, în timpul
intercēdo, -ēre, -cessi, -cessum, intr.: a veni între, a interveni, a opri, a împiedica
intercessio, -ōnis, f.: opoziție, dreptul de veto
intercessor, -ōris, m.: cel care se opune, cel care împiedică
intercipio, -ēre, -cēpi, -ceptum, tr.: a prinde, a surprinde, a intercepta, a răpi
interclūdo, -ēre, -clūsi, -clūsum, tr.: a închide, a despărți, a izola
interdico, -ēre, -dīxi, -dictum, tr.: a opri, a interzice
interdiu, adv.: în timpul zilei
interdum, adv.: uneori
interēa, adv.: între timp
interēo, -īre, -īi, -ītum, intr.: a dispărea, a pieri
interficio, -ēre, -fēcī, -fectum, tr.: a omorî, a ucide
interflūo, -ēre, -flūxi, -flūxum, intr.: a curge între
intericō, -ēre, -iēcī, -iectum, tr.: a arunca între, a intercala
intērim, adv.: în acest timp, adeseori
interīmo, -ēre, -ēmī, -emptum, tr.: a ridica, a face să dispară, a omorî
interior, -ius, adj.: mai dinăuntru
interiōres, -um, m.: locuitori din interior
interītus, -us, m.: nimicire, moarte, pieire
interminātus, -a, -um, adj.: nesfîrșit, fără margini
intermitto, -ēre, -mīsi, -missum, tr.: a între-rupe; intr.: a înceta, a se opri
internus, -a, -um, adj.: dinăuntru, intern
interpōno, -ēre, -posūi, -posūtum, tr.: a pune între, a interpune, a propune
interpretāio, -ōnis, f.: explicare, interpretare
interpretor, -āri, -ātus sum, dep.: a tălmăci, a explica
intersum, -interesse, -interfūi, intr.: a fi între, a lua parte; impers.: a fi interesat
intervallum, -i, n.: spațiu, distanță
intervenio, -īre, -vēni, -ventum, intr.: a veni între, a interveni
intestātus, -a, -um, adj.: fără testament
intestīnum, -i, n.: intestin
intestīnus, -a, -um, adj.: lăuntric, intern

intibum, -i, n.: cicoare
intimus, superl. lui *interior*
intolerabilis, -e, adj.: insuportabil, de nesuferit
intonsus, -a, -um, adj.: netuns, netăiat; necivilizat, sălbatic
intra, prep.: înăuntru, în limita, în interval de
intremesco, -ēre, -tremūi, intr.: a tremura
intrepīdus, -a, -um, adj.: curajos, îndrăzneț, fără frică
intrinsicus, adv.: înăuntru, dinăuntru
intro, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a pătrunde în, a intra
introducō, -ēre, -dūxi, -ductum, tr.: a introduce
introēo, -īre, -īvi (-īi), -ītum, intr.: a intra
intromitto, -ēre, -mīsi, -missum, tr.: a lăsa să intre, a introduce, a admite
intūbus, vezi *intibum*
intuēor, -ēri, -tuītus sum, dep. tr.: a privi
intuītus, -us, m.: vedere, privire
intus, adv.: înăuntru
inumbro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a umbri
inundatio, -ōnis, f.: revărsare, inundație
inurgēo, -ēre, -ursi, tr. și intr.: a ataca, a se repezi
inutilis, -e, adj.: nefolositor
invādo, -ēre, -vāsī, -vāsūm, intr. și tr.: a pătrunde, a ataca, a cotorpi
invēho, -ēre, -vēxi, -vectum, tr.: a duce în, a importa
invento, -īre, -vēni, -ventum, tr.: a găsi, a descoperi
inventrix, -īcis, f.: descoperitoare, autoare
inventum, -i, n.: descoperire, invenție
inverto, -ēre, -verti, -versum, tr.: a întoarce, a schimba, a răsturna
investigo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a căuta, a cerceta, a descoperi
inveterasco, -ēre, -āvi, intr.: a îmbătrîni, a se înclăia, a slăbi
invicem, adv.: pe rînd, alternativ, reciproc
invidēo, -ēre, -vidi, -vīsum, intr.: a pizmui, a urî, a invidia
invidia, -ae, f.: ură, pizmă, invidie
invisitātus, -a, -um, adj.: nevizitat, nevăzut, neobișnuit
invisus, -a, -umi, adj.: urît, odios, nesuferit
invito, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a chema, a atrage

invitus, -a, -um, adj.: fără voie
io!, interj.: ah! o!
iocōsus, -a, -um, adj.: glumeț, vesel
iocus, -i, m.: glumă, batjocură
iodum, -i, m.: iod
Iomānes, -is, m.: nume de rîu
Ionīcus, -a, -um, adj.: ionic, din Ionia
Iphicrātes, -is, m.: general atenian
ipse, ipsa, ipsum, pron.: însuși
ira, -ae, f.: mînie
iracundia, -ae, f.: mînie, ură, indignare
irascor, irasci, irātus sum, dep. intr.: a se mînia, a fi mînios
irretio, -īre, -īvi (-īi), -ītum, tr.: a atrage, a prinde în laț
irridēo, -ēre, -rīsī, -rīsūm, tr. și intr.: a lua în rîs, a-și bate joc
irrigō, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a uda, a scălda
irrito, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a așta, a provoca, irita
irritus, -a, -um, adj.: nefolositor, zadarnic
irruptio, -ōnis, f.: atac, năvală, invazie
is, ea, id, pron.: acesta, acela, el
Isocrātes, -is, m.: orator grec
istac, adv.: pe acolo, pe aici
iste, ista, istud, pron.: acesta, aceasta
Ister, vezi *Hister*
Isthmus, -i, m.: istmul de Corint
istic, adv.: aici, acolo (unde te afli tu)
istinc, adv.: de aici, de acolo
istuc, adv.: aici, încoace (unde ești tu)
ita, adv.: așa
Italia, -ae, f.: nume de țară
Italīcus, -a, -um, adj.: italic
itāque, conj.: și așa, prin urmare, așa dar
item, adv.: de asemenea
iter, itinēris, n.: drum, marș
itērum, adv.: din nou, iarăși
itīdem, adv.: tot așa, la fel
itlo, -ōnis, f.: mers
iubēo, -ēre, iussi, iussum, tr.: a porunci
iucunde, adv.: plăcut, vesel
iucunditas, -ātis, f.: farmec
iucundus, -a, -um, adj.: plăcut
iudex, -īcis, m.: judecător
iudiciūm, -īi, n.: judecată
iudico, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a judeca, a socoti
iugērum, -i, n.: unitate de suprafață egală cu 1/4 de hectar

iugulares, -i, m.: vinele gâtului
iugum, -i, n.: vîrf, culme, fug
Iugurtha, -ae, m.: rege numid
Iulius, -a, -um, adj.: privitor la gînta Iulia, a lui Iulius
Iulius, -i, m.: nume gentilic roman
iumentum, -i, n.: animal de jug, de în-
 hămat
iunctura, -ae, f.: legătură, încheietură, arti-
 culație
iuncus, -i, m.: papură
iungo, -ere, -iunxi, iunctum, tr.: a lega, a uni
Iunius, -i, m.: nume gentilic roman
Iunius, -a, -um, adj.: a lui Iunius; *lex Iunia Norbana*: legea lui Iunius Norbanus
Iupiter, Iōvis, m.: divinitate
Iura, -ae, m.: nume de munte
iurgium, -i, n.: ceartă, învinuire

K

k alendae, -arum, f.: ziua întâia a lunii

L

L. = *Lucius*
labefacio, -ere, -feci, -factum, (pasiv: labefio, -fiēri, -factus sum), tr.: a zgudui, a clătina, a doborî
Labiēnus, -i, m.: general roman
labor, labi, lapsus sum, dep. intr.: a luneca
labor, -ōris, m.: muncă, trudă, suferință
laboriosus, -a, -um, adj.: muncit, încercat, activ
labōro, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a munci, a suferi
labrum, -i, n.: buză,
lac, lactis, n.: lapte
Lacedaemon, -ōnis, f.: Sparta
Lacedaemoni, -ōrum, m.: lacedemonieni, spartani
lacer, -era, -erum, adj.: sfîșiat, rupt în bucăți
lacero, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a sfîșia, a mal-
 trata, a schingiui
lacertus, -i, m.: braț (de la umăr la cot)
laccio, -ere, -ivi, (-i), -itum, tr.: a ataca, a provoca, a hărțui
lacrima, -ae, f. (de obicei la pl.): lacrimi, plîns

iuriconsultus, -i, m.: cunoscător al dreptului, jurisconsult
iurisdicō, -ōnis, f.: dreptul de a judeca, jurisdicție
iuro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a jura
ius, iuris, n.: drept, lege
iusiurandum, iurisiurandi, n.: jurămînt (*iussus*), abl. *iussu*, m.: poruncă, ordin
iuste, adv.: cu temei, just
iustitia, -ae, f.: dreptate, spirit de dreptate
iustus, -a, -um, adj.: drept, legal, just
iuvenālis, -e, adj.: tineresc, tînăr
iuvencus, -a, -um, adj.: tînăr
iuvēnis, -is, m.: tînăr
iuvēnta, -ae, f.: tinerețe
iuventus, -ūtis, f.: tinerețe, tineret
iūvo, -āre, -iūvi, -iūtum, tr.: a ajuta
iuxta, prep.: lîngă, aproape, alături, de-a lungul; adv.: tot așa

lactēus, -a, -m, adj.: de lapte, alb ca laptele
lactuca, -ae, f.: salată, lăptucă
lacus, -us, m.: lac
laedo, -ere, laesi, laesum, tr.: a lovi, a răni, a insulta
Laelius, -i, m.: nume gentilic roman
Lāertes, -ae, m.: rege în Itaca
laetifico, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a înveseli, a face roditor
laetitia, -ae, f.: bucurie, veselie
laetor, -āri, -ātus sum, dep. intr.: a se bucura
laetus, -a, -um, adj.: gras, plin, roditor, vesel, mulțumit
laevus, -a, -um, adj.: stîng
lagēna (*lagoena*), -ae, f.: flacon, butelie
laicus, -i, m.: laic, care nu face parte din ierarhia bisericească
lambo, -ere, lambi, lambitum, tr.: a linge, a dezmiarda, a atinge, a uda
lamentatio, -ōnis, f.: plîns, tipăt de durere
lana, -ae, f.: lînă
laniger, -eri, m.: miel
lanto, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a sfîșia

lapillus, -i, m.: pietricică, perlă
lapis, -idis, m.: piatră
Lapithae, -arum, m.: populație străveche în Tesalia
lapsus, -us, m.: lunecare, curs (de apă)
laqueus, -i, m.: laț, cursă, plasă, lanț
lar, laris, m. (de obicei la pl.): divinitate protectoare a căminului, cămin, casă
largior, -iri, -itus sum, dep. tr.: a dărui, a risipi, a împrăștia
largitas, -ātis, f.: dărnicie, bogăție
largitio, -ōnis, f.: dărnicie, corupție
largitor, -ōris, m.: cel care face daruri, darnic
Larthus, -i, m.: lac în Italia
lascivla, -ae, f.: nerușinare, exces
lassitudo, -inis, f.: oboseală, istovire
late, adv.: în lat, departe
latēo, -ere, -ui, intr.: a se ascunde
latex, -icis, m.: lichid, apă, vin
Latine, adv.: latinește
Latini, -ōrum, m.: populație din Lațiu
Latinus, -a, um, adj.: latin
latio, -ōnis, f.: aducere, dreptul de a prezenta o lege
latitudo, -inis, f.: lățime
Latium, -i, n.: regiune a Italiei
lator, -ōris, m.: cel care propune o lege, autor
latro, -āre, -āvi, -ātum, tr. și intr.: a țița, a lătra, a mugi
latro, -ōnis, m.: țițhar
latrocinium, -i, n.: țițhărie
latus, -a, -um, adj.: lat, larg, mare
latus, -eris, n.: latură, parte, coastă, plămîni, respirație
laudabilis, -e, adj.: vrednic de laudă, vestit, prețuit
laudo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a lăuda
laurus, -i (și -us), f.: laur, dafin
laus, laudis, f.: laudă, renume, glorie
laute, adv.: curat, bine
lautumiae (și *latomiae*), -arum, f.: cariere transformate în închisoare
lavo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a spăla
laxo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a lăsa liber, a scădea prețul
laxus, -a, -um, adj.: moale, slobod, neîncordat
Leander (Leandrus), -dri, m.: erou mitologic
lectica, -ae, f.: pat portativ, lectică, litieră
lectio, -ōnis, f.: alegere, citire, lectură, lecție

legatum, -i, n.: ceea ce a fost lăsat prin testa-
 ment, legat
legatus, -i, m.: sol, trimis, locțiitorul coman-
 dantului
legio, -ōnis, f.: legiune
legitimus, -a, -um, adj.: conform cu legea, legal, legitim
lego, -ere, -lēgi, lectum, tr.: a citi
legūmen, -inis, n.: plantă leguminoasă
lenio, -ire, -ivi, -itum, tr.: a liniști, a domoli
lenis, -e, adj.: moale, domol, lin, dulce
Jeniter, adv.: lin, domol, calm, liniștit
lente, adv.: încet
Lentulus, -i, m.: poreclă romană
lentus, -a, -um, adj.: încet
leo, leōnis, m.: leu
Leonidas, -ae, m.: rege spartan
Leontinus, -a, -um, adj.: din Leontini
Lepidus, -i, m.: poreclă romană
lepus, -ōris, m.: iepure
lepra, ae, f. (mai mult la pl.): lepră
Lesbos, -i, f.: insula Lesbos
letalis, -e, adj.: mortal
Lethe, -es, f.: rîu din infern
Leucippus, -i, m.: filozof grec
levāmen, -inis, n.: ușurare
levis, -e, adj.: ușor, neted
levitas, -ātis, f.: ușurătate, ușurință; *intestino-
 rum levitas*: diaree
leviter, adv.: ușor, neînsemnat, superficial
levo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a ușura, a scăpa, a slăbi, a micșora
lex, legis, f.: lege
libenter, adv.: bucuroș, de bună voie
liber, -era, -erum, adj.: liber
Liber, -eri, m.: divinitate
liber, -bri, m.: carte
Libera, -rae, f.; divinitate
liberalis, -e, adj.: privitor la un om liber, darnic
liberalitas, -ātis, f.: dărnicie
liberātor, -ōris, m.: eliberator
libere, adv.: liber
liberi, -ōrum, m.: copii
libero, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a elibera
liberta, -ae, f.: sclavă eliberată, libertă
libertas, -ātis, f.: libertate
libertinus, -a, -um, adj.: de libert, de sclav eliberat
libet, -ere, -uit, (-itum est), impers.: este pe plac, convine, e cu cale

libidinōsus, -a, -um, adj.: capricios, desfrinat
libido, -inis, f.: plăcere, poftă
libitus, -us, m.: capriciu, bun plac
libra, -ae, f.: măsură de greutate, balanță, cumpănă
librarius, -ii, m.: copist, secretar
libro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a cîntări, a nivela, a echilibra
libum, -i, n.: plăcintă (pentru sacrificii)
Libŭes, -um, m.: populație din Libia
licentia, -ae, f.: libertate, îndrăzneală, desmăț, desfrîu
licet, -ēre, -cūit, impers.: a fi îngăduit
Licinŭs, -ii, m.: nume gentilic roman
licito, adv.: permis, îngăduit
licitor, -ōris, m.: licitor
lien, -ēnis, m.: splină
ligamentum, -i, n.: legătură, ligament
lignēus, -a, -um adj.: de lemn
lignor, -āri, -ātus sum, dep. intr.: a se aproviziona cu lemne
ligo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a lega, a înoda, a înjuga
limen, -inis, n.: prag
limes, -itis, m.: drum, hotar, graniță
limōsus, -a, -um adj.: noroi
limpidus, -a, -um, adj.: limpede, curat, transparent
lineamentum, -i, n.: linie, trăsătură
lingua, -ae, f.: limbă
linteum, -i, n.: pînză de in
linum, -i, n.: in
lippitudo, -inis, f.: oftalmie
liqueo, -ēre, licŭi, intr.: a fi curgător, a fi limpede, a fi clar
liquesco, -ēre, licŭi, intr.: a deveni lichid
liquēdus, -a, -um, adj.: curgător, lichid
liquo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a topi, a curăți, a limpezi
liquor, -ōris, m.: limpezime, transparentă, lichid, apă
lis, litis, f.: ceartă, dezbatere, proces, controversă
litigo, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a se certa, a dezbate, a se judeca, a pleda
littera, -ae, f.: literă; la pl.: scrisoare, literatură
litteratus, -a, um, adj.: instruit, literat
litus, -ōris, n.: mal, țărm

Livŭs, -ii, m.: nume gentilic roman; *T. Livius*: istoric roman
locatio, -ōnis, f.: închiriere, dare în chirie
loco, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a pune, a așeza, a închiria
loculamentum, -i, n.: raft, chirie
locuplētō, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a îmbogăți
locus, -i, m.: loc; pl. *loca*, -orum și *loci*, -orum
logice, -es (și logica, -ae), f.: logica
logothēta, -ae, m.: logofăt
longe, adv.: departe, mult, foarte
longinquitas, -ātis, f.: lungime, depărtare, durată
longinquus, -a, -um, adj.: îndelungat, îndepărtat
longitudo, -inis, f.: lungime
longus, -a, -um, adj.: lung, îndelungat
loquor, loqui, locŭtus sum, dep.: a vorbi
lubricus, -a, -um, adj.: neted, care lunecă, lustruit
lucēo, -ēre, lŭxi, intr.: a lumina, a străluci
lucescit, -ēre, lŭxit, intr. impers.: a se lumina
lucide, adv.: luminos, clar
lucidus, -a, -um, adj.: luminos, strălucitor, limpede
Lucifer, -ēri, m.: luceafărul, zorii zilei
Lucretius, -ii, m.: nume gentilic roman; *T. Lucretius Carus*: poet roman
Lucrinus, -i, m.: lac în Italia
lucubro, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a lucra noaptea, a veghea
Lucullus, -i, m.: poreclă romană; *L. Licinius Lucullus*: general roman
ludibrium, -ii, n.: jucărie, batjocură, ocară
ludo, -ēre, lŭsi, lŭsum, intr.: a se juca, a face exerciții, a cînta, a-și bate joc, a înșela
ludus, -i, m.: școală, joc, spectacol
lumbus, -i, m. (mai mult la pl.): șale
lumen, -inis, n.: lumină, strălucire, slavă; la pl.: ochi
luna, -ae, f.: lună
lunaris, -e, adj.: care ține de lună, lunar
luo, -ēre, lui, tr.: a spăla, a ispăși
lupa, -ae, f.: lupoaică
lupus, -i, m.: lup
luteocitrinus, -a, -um, adj.: galben-citrin
lutēus, -a, -um, adj.: de lut, ca lutul
lutulentus, -a, -um adj.: plin de nămol
lux, lucis, f.: lumină

luxuria, -ae (și *luxuries*, -ēi), f.: lux, desfrînare
luxuriōse, adv.: cu belșug, cu desfrînare
Lycēum, -i, n.: loc la marginea Atenei
Lycurgus, -i, m.: conducător legendar spartan

lympa, -ae, f.: apă limpede, apă de izvor
lyra, -ae, f.: liră
Lysander, -dri, m.: general spartan
Lysias, -ae, m.: orator grec

M

M = Marcus, -i, m.: prenume roman
Macedonia, -ae, f.: nume de țară
Macedo, -ōnis, m.: macedonean
Macedonius, -a, -um, adj.: macedonean
Machōn, -ōnis, m.: medic legendar grec
Macer, -cri, m.: poreclă romană; *Aemilius Macer*: poet roman
macies, -ēi, f.: slăbiciune, sterilitate
madidus, -a, -um adj.: umed, rourat
Maecenas, -ātis, m.: nume de persoană
Maelius, -ii, m.: nume gentilic roman
Maeonides, -ae, m.: lidian, epitet al lui Homer
maerō, -ēre, intr.: a fi trist, a se întrista
maeror, -ōris, m.: jale, mîhnire, tristețe
magis, adv.: mai, mai mult
magister, -tri, m.: învățător, conducător, comandant
magistra, -ae, f.: învățătoare, conducătoare
magistratus, -us, m.: magistratură, magistrat
magnificentia, -ae, f.: măreție, strălucire
magnificus, -a, -um, adj.: măreț
magnitudo, -inis, f.: mărime, măreție
magnopere, adv.: peste măsură
magnus, -a, -um, adj.: mare
magus, -i, m.: mag (învățat la perși)
maiestas, -ātis, f.: demnitate, măreție, putere
maior, compar. lui *magnus*
maiōres, -um, m.: înaintași, strămoși
malagma, -ātis, n.: cataplasma
male, adv.: rău
maledictum, -i, n.: vorbă de ocară, insultă
maledicus, -a, -um, adj.: care vorbește de rău, clevețitor, bîrfitor
maleficium, -ii, n.: faptă rea
maleficus, -a, -um adj.: răufăcător
maligne, adv.: cu răutate, cu șiretenie, călește
malitia, -ae, f.: răutate, viclenie
malitiōsus, -a, -um, adj.: rău, viclean, periculos
malleolus, -i, m.: ciocănel, maleol
malo, malle, malŭi, tr.: a vrea mai bine, a prefera

malum, -i, n.: suferință, nenorocire
malus, -a, -um, adj.: rău
Mamertinus, -a, -um, adj.: din Messina
amma, -ae, f.: mamelă, sân
mancipium, -ii, n.: formă solemnă de cumpărare, proprietate, sclav; *ius mancipii*: drept de proprietate; *res mancipii*: lucru care aparține ca proprietate
mancipo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a vinde (un sclav) după toate formele legale
mandatum, -i, n.: încredințare, mandat, împuternicire, poruncă
mando, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a încredința, a da
mane, adv.: dimineața, de dimineață, mîine
maneo, -ēre, mansi, mansum, intr.: a rămîne
Manes, -um, m.: sufletele morților, zeii mani
manŭa, -ae, f.: turbare, nebunie, furie
manifestus, -a, -um adj.: lămurit, vădit, cunoscut
Manlius, -ii, m.: nume gentilic roman
mano, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a curge, a izvorî, a ieși, a proveni
mansuetudo, -inis, f.: blîndețe, bunătate
manumissio, -ōnis, f.: eliberarea unui sclav
manumissor, -ōris, m.: cel care eliberează, eliberator
manumitto, -ēre, -misi, -missum, tr.: a elibera un sclav
manus, -us, f.: mînă, putere, forță
Marathonius, -a, -um, adj.: de la Maraton
Marcellus, -i, m.: poreclă romană; *Claudius Marcellus*: general roman
Marcius, -ii, m.: nume gentilic roman
mare, -is, n.: mare
margarita, -ae, f. (și *margaritum*, -i, n.) perla
margo, -inis, f.: margine, ocol, extremitate
marinus, -a, -um, adj.: de mare, marin
Maris: nume de rîu din țara agatirșilor
maritimus, -a, -um, adj.: de la mare, maritim
marito, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a uni, a lega a căsători

maritus, -i, m.: soț, bărbat
Marius, -ii, m.: nume gentilic roman; *C. Marius*: general și om politic roman
marmor, -ōris, m.: marmoră
marmorēus, -a, -um, adj.: de marmoră
Mars, Martis, m.: zeul războiului, război
mas, maris, m.: bărbat, parte bărbătească
masculus, -a, -um, adj.: de sex bărbătesc, de gen masculin
Masinissa, -ae, m.: rege numid
massa, -ae, f.: grămadă, bloc, masă
Massicus, -a, -um, adj.: privitor la Massicus, masic
Massicus, -i, m.: înălțime între Lațiu și Campania
Massiliensis, -is, m.: locuitor al orașului Massilia
mater, -tris, f.: mamă
materia, -ae (și *materies*, -ēi), f.: materie, material, cauză, pricină
mathematica, -ae, f.: matematică
matrimonium, -ii, n.: căsătorie
Matrona, -ae, f.: rîu în Gallia
matūrus, -a, -um, adj.: copt, dezvoltat, timpuriu
matutinus, -a, -um, adj.: de dimineață, matinal
maxime, adv.: în cel mai înalt grad, mai ales, înainte de toate
maximus, superl. lui *magnus*
Maximus, -i, m.: poreclă romană
maximus, vezi *maximus*
meātus, -us, m.: mers, curs, trecere
medēla, -ae, f.: vindecare, lecuire
medēor, -ēri, dep. intr.: a îngriji, a vindeca, a veni în ajutor
Medi, -ōrum, m.: mezii
medicamentum, -i, n.: leac, medicament, otravă
medicātus, -a, -um, adj.: medicinal, care vindecă
medicīna, -ae, f.: medicină, știința medicală
medīco, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a îngriji, a vindeca
medīcus, -a, -um, adj.: de medic, medical
medīcus, -i, m.: medic
medīcrist, -e, adj.: mijlociu, măsurat, moderat
mediocrīter, adv.: puțin, slab, mediocru
meditabundus, -a, -um, adj.: care se gîndește mereu, îngîndurat

meditatio, -ōnis, f.: cugetare, gîndire
mediūm, -ii, n.: mijloc, spațiu intermediar, jumătate
medius, -a, -um, adj.: din centru, mijlociu
medulla, -ae, f.: măduvă, partea cărnosă a fructelor, măruntaie
mel, mellis, n.: miere
melancholia, -ae, f.: melancolie
melancholicus, -a, -um, adj.: melancolic, cu fiere neagră
melior, compar. lui *bonus*
Melissus, -i, m.: nume de persoană
melius, compar. lui *bene*
membrana, -ae, f.: piele, membrană
membranula, -ae, f.: piele subțire, pergament
membrum, -i, n.: parte a corpului, membru
memini, meminisse, intr.: a-și aduce aminte
Memmius, -ii, m.: nume gentilic roman
memor, -ōris, adj.: care își aduce aminte
memorabilis, -e, adj.: vrednic de amintit
memorātus, -a, -um, adj.: amintit
memoria, -ae, f.: memorie, aducere aminte, amintire
menda, -ae, f. (și *mendum*, -i, n.): pată, defect, greșeală
Menenius, -ii, m.: nume gentilic roman
Menoceus, -ēi, m.: nume de persoană
mens, mentis, f.: minte, rațiune, inteligență
mensa, -ae, f.: masă
mensis, -is, m.: lună
menstruus, -a, -um, adj.: lunar, înfiecarea lună
mensura, -ae, f.: măsură, dimensiune, porție
mentio, -ōnis, f.: amintire, mențiune
mentior, -īri, -ītus sum, dep.: a minți
mentum, -i, n.: bărbie
mercator, -ōris, m.: negustor
merces, -ēdis, f.: plată, salariu, retribuție
mercimonium, -ii, n.: marfă
mercor, -āri, -ātus sum, dep. intr. și tr.: a face comerț, a cumpăra
mercurialis, -e, adj.: de mercur, mercurial
Mercurius, -ii, m.: divinitate
merēor, -ēri, -ītus sum, dep. tr.: a fi vrednic, a merita
mergo, -ēre, mersi, mersum, tr.: a scufunda, a îneca
mergus, -i, m.: pasăre de apă, cufundar
meridiānus, -a, -um, adj.: de la amiază, de la miazăzi, meridional

meridies, -ēi, m.: amiază, mijlocul zilei
meridito, -āre, -āvi, -ātum, intr. (și *meridior*, -āri, -ātus sum, dep. intr.): a dormi la amiază, a-și face siesta
meridionalis, -e, adj.: meridional
merito, adv.: după merit, pe bună dreptate
merum, -i, n.: vin curat
merx, mercis, f.: marfă
Mesopotamia, -ae, f.: nume de țară
Messāna, -ae, f.: oraș în Sicilia
messis, -is, f.: seceriș, recoltă
-met, particulă enclitică de întărire a pronumelui
metallum, -i, n.: metal, minereu
metamorphōsis, -is, f.: metamorfoză
Metellus, -i, m.: poreclă romană
metior, -īri, mensus sum, dep. tr.: a măsura
Meton, -ōnis, m.: nume de persoană
Metrodōrus, -i, m.: filozof grec
metūo, -ēre, -ūi, -ūtum, intr. a se teme
metus, -us, m.: frică, teamă
meus, -a, -um, pron.: al meu
migro, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a emigra, a se vărsa
miles, -itis, m.: soldat
Milesius, -a, -um, adj.: din Milet
Milētus, -i, f.: oraș în Asia Mică
milēs, num.: de o mie de ori
militāris, -e, adj.: de armată, militar
militia, -ae, f.: serviciu militar, război, campanie
mitto, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a servi în armată, a face războiul
mille, num.: o mie; *millia*, -um, n.: mii
millesimus, -a, -um, num.: al miilea
Milo, -ōnis, m.: poreclă romană
Miltiades, -is, m.: general atenian
milvus, -i, m.: șoim
mina, -ae, f.: mină (monetă)
minaciter, adv.: amenințător
minae, -ārum, f.: amenințări
minerālis, -e, adj.: mineral
Minerva, -ae, f.: divinitate
minime, adv.: foarte puțin, deloc
minimus, superl. lui *parvus*
minister, -tri, m.: ajutor, servitor, slugă
ministerium, -ii, n.: slujbă, serviciu
minitor, -āri, -ātus sum, dep. intr.: a amenința
minor, compar. lui *parvus*
minor, -āri, -ātus sum, dep. tr.: a amenința

Minos, -ōis (rar -ōnis), m.: rege legendar cretan
Minturnae, -ārum, f.: oraș în Lațiu
minūo, -ēre, -ūi, -ūtum, tr.: a micșora, a reduce, a nimici; *capite minui*: a pierde drepturile de cetățean
minus, compar. de la *paulum*
mirabilis, -e, adj.: demn de admirat, minunat
mire, adv.: de minune
miror, -āri, -ātus sum, dep. tr. și intr.: a se mira, a admira, a se minuna
mirus, -a, -um, adj.: minunat, admirabil, de mirare
misceo, -ēre, miscui, mixtum, tr.: a amesteca, a uni
Misēnus, -i, m.: oraș în Campania
miser, -ēra, -ērūm, adj.: sărac, nefericit, chinuit, vrednic de milă
miserabilis, -e, adj.: vrednic de milă, trist, mizerabil
miserabiliter, adv.: în chip vrednic de milă, în chip jalnic
miseratio, -ōnis, f.: compătimire, milă
misere, adv.: nenorocit, mizerabil
miserēor, -ēri, -erītus sum, dep. intr.: a avea milă, a compătimi
misēret, -ēre, intr. impers.: a avea milă
miseria, -ae, f.: nevoie, sărăcie, mizerie, nenorocire
miserīcordia, -ae, f.: milă, compătimire
miserīcors, -ordis, adj.: milos
misēror, -āri, -ātus sum, tr.: a deplînge, a compătimi
missile, -is, n.: armă de aruncat, săgeți
Mithridātes, -is, m.: rege al Pontului
mitgo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a netezi, a îndulci, a îmblîzni, a împăca, a civiliza
mitis, -e, adj.: dulce, plăcut, moale, blînd, liniștit
mitto, -ēre, misi, missum, tr.: a trimite
mixtura, -ae, f.: amestec
mobilis, -e, adj.: mișcător, mobil
moderatō, -ōnis, f.: cumpătare, stăpînire, înfrînare
moderātor, -ōris, m.: conducător, dirigitor
moderātus, -a, -um, adj.: măsurat, cumpătat, înțelept
modeste, adv.: cu măsură, cu modestie
modestia, -ae, f.: măsură, cumpătare, rușine
modestus, -a, -um, adj.: măsurat, cumpătat, cinstit, moral

modice, adv.: măsurat, puțin, slab
modicus, -a, -um, adj.: măsurat, potrivit, neînsemnat
modius, -ii, m.: măsură de capacitate
modo, adv.: numai; *non modo*: nu numai
modus, -i, m.: măsură, limită, fel, chip, ritm
moenia, -um, n.: ziduri
Moldavia, -ae, f.: Moldova
Moldavus, -i, m.: moldovean
moles, -is, f.: grămadă, masă, greutate, gro-sime
molest, adv.: în chip neplăcut, supărător
molestia, -ae, f.: supărare, neplăcere
molestus, -a, -um, adj.: supărător, neplăcut
molitor, -iri, -itus sum, dep.: a pune în miș-care, a întreprinde, a lucra, a îngămădi, a unelti
mollitio, -ire, -ivi (-ii), -itum, tr.: a moleși înmuia
mollis, -e, adj.: moale, delicat, fraged, plăcut
mollitia, -ae, (și *mollities*, -ei), f.: suplețe, flexibilitate, moliciune
mollitudo, -inis, f.: moliciune, frăgezime
Molossus, -a, -um, adj.: molosian (o rasă de câini)
momentum, -i, n.: mișcare, scurtă durată, moment, mică distanță, punct
monasterium, -ii, n.: mănăstire
monēo, -ēre, -ēi, -itum, tr.: a aminti, a îndemna, a sfătui
monomachia, -ae, f.: duel
monomania, -ae, f.: delir parțial, idee fixă
mons, montis, m.: înălțime, munte
monstro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a arăta
monstrum, -i, n.: miracol, monstru, nenoro-cire
monumentum, -i, n.: monument, mormânt
morālis, -e, adj.: privitor la moravuri, moral
morbus, -i, m.: morb, boală
mordēo, -ēre, momordi, morsum, tr.: a mușca
mortor, mori, mortuus sum, dep.: a muri
morocomium, -ii, n.: casă de nebuni
moror, -āri, -ātus sum, dep. intr.: a întîrzia, a rămîne
morphia, -ae, vezi *morphinum*
morphina, -ae, vezi *morphinum*
morphinum, -i, n.: morfină
morphium, -ii, n.: vezi *morphinum*
mors, mortis, f.: moarte

morsus, -us, m.: mușcătură
mortalis, -e, adj.: muritor, mortal
mortalitas, -ātis, f.: pieire, caracter de muri-tor, supus pieirii
mortarium, -ii, n.: piuă, scobit ă
mortifer, -ēra, -ērum, adj.: aducă r de moarte, mortal
mortuus, -a, -um, adj.: mort
mos, moris, m.: obicei, obișnuință, regulă, lege
motio, -ōnis, f.: mișcare
motus, -us, m.: mișcare
movēo, -ēre, mōvi, mōtum, tr.: a mișca, a pune în mișcare
mox, adv.: apoi
mugio, -ire, -ivi, (-ii), -itum, intr.: a mugii;
mugientes, -ium: vite cornute
muliebris, -e, adj.: femeiesc
muller, -ēris, f.: femeie
multiplex, -icis, adj.: compus din mai multe părți, complicat, complex
multitudo, -inis, f.: mulțime
multo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a pedepsi
multum, adv.: mult, în mare măsură
multus, -a, -um, adj.: mult, numeros
Mummius, -a, -um, adj.: nume gentilic roman;
Lucius Mummius: general roman
munditia, -ae, f.: podoabă, eleganță, politețe
mundus, -i, m.: lume
munēror, -āri, -ātus sum, dep. tr.: a dărui
municipium, -ii, n.: oraș, municipiu
munificentia, -ae, f.: dărnicie, generozitate
munio, -ire, -ivi, -itum, tr.: a întări, a forti-fica
munitio, -ōnis, f.: întăritură, fortificație
munitus, -a, -um, adj.: întărit, fortificat
mumus, -ēris, n.: sarcină, obligație, muncă, dar, cadou
murinus, -a, -um, adj.: de șoarece
murmur, -ūris, n.: murmur, zgomot
murus, -i, m.: zid
musa, -ae, f.: muză
musculus, -i, m.: mușchi
musica, -ae, (*musice*, -es), f.: muzică
musicus, -i, m.: muzician, poet
mustela, -ae, f.: nevăstuică
mutabilis, -e, adj.: schimbător
mutatio, -ōnis, f.: schimbare
muto, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a schimba, a muta

mutuo, adv.: reciproc, iarăși
mutuor, -āri, -ātus sum, dep. tr.: a împru-muta
mutus, -a, -um, adj.: fără glas, mut

mutuum, -i, n.: împrumut
mutuus, -a, -um, adj.: reciproc, împrumutat
Myron, -ōnis, m.: sculptor grec
Mytilenaeus, -a, -um, adj.: din Mitilene

N

Naevius, -ii, m.: poet roman
namque, conj.: căci, într-adevăr
nanciscor, -isci, -nactus sum, dep. tr.: a găsi, a obține, a dobîndi
Naparis, nume de rîu în Scitia
Napoca, -ae, f.: oraș în Dacia
naris, -is (de obicei *nares*, -ium), f.: nări, nas, miros
narratio, -ōnis, f.: povestire
narro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a povesti
nascor, nasci, natus sum, dep.: a se naște
Naso, -ōnis, m.: poreclă romană
natāles, -ium, m.: naștere, origine
natio, -ōnis, f.: populație, națiune
nativus, -a, -um, adj.: născut, înăscut, natural
nato, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a înota
natura, -ae, f.: fire, natură
naturalis, -e, adj.: natural, privitor la natură, firesc
natus, -us, m.: naștere
(naucum), *nauci*, n.: coajă de nucă
naufragium, -ii, n.: scufundarea corăbiei, nau-fragiu, dezastru
nauta, -ae, m.: luntraș, corăbier
navālis, -e, adj.: naval, de mare, maritim
navigabilis, -e, n.: navigabil
navigum, -ii, n.: călătorie cu corabia, corabie
navigo, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a călători cu corabia, a pluti, a naviga
navis, -is, f.: corabie
-ne, adv. (encl.): oare?
ne, adv.: da, de bună seamă
ne, conj.: să nu
Neapōlis, -is, f.: oraș în Campania
Neapolitanus, -a, -um, adj.: din Neapole, napolitan
nebula, -ae, f.: negură, ceață
nec, conj.: nici
necessarius, -ii, m.: rudă, prieten apropiat
necessarius, -a, -um, adj.: trebuincios, necesar
necesse, adj. (nom. și ac.): necesar
necessitas, -ātis, f.: necesitate, trebuință, nevoie

necne, adv.: sau nu
necnon, adv.: și chiar
neco, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a omori
necopināto, adv.: pe neașteptate
necto, -ēre, nexui, nexum, tr.: a lega, a pune în lanțuri, a înrobi pentru datorii
nedum, adv.: departe de a, cu atît mai mult
nefandus, -a, -um, adj.: ticălos, mîrșav, groaznic
nefarius, -a, -um, adj.: nelegiuit, criminal
nefas (nom. și ac.), n.: ceea ce este oprit de legea divină, păcat, crimă
neglegenter, adv.: cu nepăsare, cu neglijență
neglegentia, -ae, f.: nepăsare, neglijență
neglēgo, -ēre, -lēxi, -lectum, tr.: a nesocoti, a disprețui
neglīgo, vezi *neglēgo*
nego, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a tăgădui, a nega, a refuza
negotiatio, -ōnis, f.: afacere, trafic, comerț cu ridicata
negotior, -āri, -ātus sum, dep. intr.: a face comerț
negotium, -ii, n.: ocupație, treabă, activitate
Nemesis, -eos, f.: divinitate
nemo, -inis, m. și f.: nimeni
nemorosus, -a, -um, adj.: acoperit cu arbori, împădurit
nemus, -ōris, n.: pădure, dumbravă
Neocles, -is, m.: nume de persoană
nepos, -ōtis, m.: nepot
neptis, -is, f.: nepoată
nequam, adj. nedekl.: rău, de nimic, netrebnic
nequāquam, adv.: nicidecum, în nici un chip
neque, conj.: și nu, nici; *neque... neque*: nici... nici
ne... quidem, adv.: nici măcar
nequicquam, adv.: zadarnic, fără folos
nequis, vezi *ne* și *aliquis*
nequitia, -ae, f.: suferință, boală, lene, des-frîu
Nero, -ōnis, m.: poreclă romană, împărat roman

Nervii, -orum, m.: populație galică
nervosus, -a, -um, adj.: mușchiulos, fibros, nervos
nervus, -i, m.: coardă, nerv, legătură, închi-soare
nescio, -ire, -ivi (iŷ), -itum, tr.: a nu ști, a ignora
neu, conj.: și să nu
neuter, -tra, -trum, pron.: nici unul din doi, neutru
neutiquam, adv.: în nici un chip, nicidecum
neve (neu), conj.: și să nu, sau să nu
nex, necis, f.: moarte, ucidere
nexus, -a, -um, vezi *necto*
ni, vezi *nisi*
Niamz: Neamț
Nicānor, -ōris, vezi *Seleucus*
Nicomāchus, -i, m.: nume de persoană
nidus, -i, m.: cuib
niger, -gra, -grum, adj.: negru
nihil, n.: nimic; adv.: de loc
nihilominus, adv.: cu nimic mai puțin, deo-potrivă
nihilum, -i, n.: nimic
Nileus, -ei, m.: nume de persoană
Nilus, -i, m.: rîu în Egipt
nimĭrum, adv.: fără îndoială, cu siguranță
nimis, adv.: prea, excesiv
nimĭus (și *nimĭum*), adv.: prea, foarte, peste măsură
nimĭus, -a, -um, adj.: prea mare, exagerat
ningit, -ere, nixit, intr. impers.: a ninge
nisi, conj.: dacă nu, decît
nisus, -us, m.: efort, mers, avînt
nitĕo, -ere, -ŷi, intr.: a străluci
nitor, niti, nisus (nexus) sum, dep. intr. a se: sprijini, a se baza
nitricus, -a, -um, adj.: nitric
nix, nivis, f.: zăpadă, nea
nobilis, -e, adj.: cunoscut, renumit, nobil, aristocrat
nobilitas, -atis, f.: nobilime, noblețe
nobilĭto, -are, -avi, -atum, tr.: a face cunos-cut, a celebra
nocĕo, -ere, -ŷi, -itum, intr.: a vătăma
noctu, adv.: în timpul nopții
nocturnus, -a, -um, adj.: de noapte, nocturn
nodosus, -a -um, adj.: noduros
Nola, -ae, f.: oraș în Campania
Nolani, -orum, m.: locuitori ai orașului Nola

nolo, nolle, nolui, tr.: a nu voi
nomen, -inis, n.: nume
Nomentānus, -a, -um, adj.: care duce spre Nomentum, nomentan
nomino, -are, -avi, -atum, tr.: a numi, a chema
non, adv.: nu; *non modo*: nu numai
nonae, -arum, f.: a cincea sau a șaptea zi a lunii
nonagēni, -ae, -a, num.: cîte nouăzeci
nonagesĭmus, -a, -um, num.: al nouăzecilea
nonagĭes, num.: de nouăzeci de ori
nonaginta, num.: nouăzeci
nondum, adv.: încă nu
nongēni, -ae, -a, num.: cîte nouă sute
nongentesĭmus, -a, -um, num.: al nouă sutele
nongenti, -ae, -a, num.: nouă sute
nongentĭes, num.: de nouă sute de ori
nonne?, adv.: oare nu?
nonnisi, adv.: numai
nonnullus, -a, -um, pron.: vreunul, oarecare; pl.: cîtiva
nonus, -a, -um, num.: al nouălea
Noricum, -i, n.: provincie romană
norma, -ae, f.: regulă, model, normă
nos, pron.: noi
noscĭto, -are, -avi, -atum, tr.: a recunoaște
nosco, -ere, novi, notum, tr.: a lua cunoștință, a cerceta, a cunoaște
noster, -tra, -trum, pron.: al nostru
nota, -ae, f.: semn. literă, scriere
notĭo, -ōnis, f.: cunoaștere, noțiune, idee
notitĭa, -ae, f.: cunoștință, concepție, idee
notitĭes, vezi *notitĭa*
noto, -are, -avi, -atum, tr.: a însemna
notus, -a, -um, adj.: cunoscut
nove, adv.: nou
november, -bris, -bre, adj.: noiembrie
novēni, -ae, -a, num.: cîte nouă
noverca, -ae, f.: mamă vitregă
novi, novisse, tr.: a cunoaște
novĭes, num.: de nouă ori
novĭtas, -atis, f.: noutate
ново, -are, -avi, -atum, tr.: a înnoi, a trans-forma, a schimba
nox, noctis, f.: noapte
noxa, -ae, f.: daună, pagubă, vină, pedeapsă
noxĭus, -a, -um, adj.: vătămător, dăunător, vinovat
nubes, -is, f.: nor

nubilum, -i, n. (mai ales la pl.): nori, neguri
nubilus, -a, -um, adj.: acoperit cu nori, înnorat
nubo, -ere, nupsi, nuptum, intr.: a acoperi cu vâl, a se mărita
nudo, -are, -avi, -atum, tr.: a dezbrăca, a despuia, a lipsi de
nudus, -a, -um, adj.: gol, dezbrăcat, lipsit
nullus, -a, -um, pron.: nici unul
num, adv.: oare, dacă nu cumva
Numantĭa, -ae, f.: oraș în Hispania
numen, -inis, n.: voință divină, divinitate
numĕro, -are, -avi, -atum, tr.: a număra, a socoti
numerōsus, -a, -um, adj.: numeros, compli-cat, cadențat, ritmat
numĕrus, -i, m.: număr, rang, valoare, tre-cere, unitate militară, metru (vers)

o!, interj.: o!
ob, prep.: în față, pentru, înainte, din cauza
obĕo, -ire, -ii, -itum, intr.: a merge înainte, a dispăre; *obire diem*: a muri
obĭcto, -ere, -iĕci, -iectum, tr.: a arunca în față, a opune
obiurgo, -are, -avi, -atum, tr.: a dojeni, a muștra
oblāta, -ae, f.: bulină; *in oblatis*: în buline
oblātus, -a, -um, adj.: furat dar tănuuit
oblectamentum, -i, n.: plăcere, bucurie, desfă-tare
obligatĭo, -ōnis, f.: legătură, obligație, ra-portul dintre creditor și debitor
oblĭgo, -are, -avi, -atum, tr.: a lega, a obliga, a angaja, a ipoteca
oblĭmo, -are, -avi, -atum, tr.: a acoperi cu noroi, a astupa
oblivĭo, -ōnis, f.: uitare
oblivĭscor, oblivisci, oblĭtus sum, dep.: a uita
obnoxĭus, -a, -um, adj.: legat, supus, vătă-mător, primejdios
oboedĭo, -ire, -ivi, -itum, intr.: a asculta, a se supune
obrĭo, -ere, -ŷi, -ŷitum, tr.: a acoperi, a îngropa
obscĕnus, -a, -um, adj.: hidos, respingător, desfrînat, obscen

Numĭda, -ae, m.: locuitor al Numidiei
nunc, adv.: acum
nuncĭpo, -are, -avi, -atum, tr.: a numi, a chema
nundĭnae, -arum, f.: zi de tîrg, tîrg, comerț
nunquam, (numquam) adv.: niciodată
nuntĭo, -are, -avi, -atum, tr.: a anunța, a vesti
nuntĭum, -ŷi, n.: veste, anunț
nuper, adv.: de curînd, deunăzi
nuptĭae, -arum, f.: căsătorie, nuntă
nurus, -us, f.: noră
nus, gr.: inteligență
nusquam, adv.: nicăieri
nutrĭo, -ire, -ivi, -itum, tr.: a hrăni, a nutri
nutrĭx, -icis, f.: hrănitore, doică
nux, nucis, f.: nucă, alună

0

obsĕuro, -are, -avi, -atum, tr.: a întuneca, a acoperi
obsĕurus, -a, -um, adj.: întunecos, obscur, nelămurit
obsĕro, -are, -avi, -atum, tr.: a ruga, a implora
obsĕquens, -entis, adj.: supus, ascultător
obsequĭum, -ŷi, n.: ascultare, supunere
observatĭo, -ōnis, f.: observație, atenție, regulă
observo, -are, -avi, -atum, tr.: a privi, a observa
obses, -ŷdis, m.: ostatec
obsidĕo, -ere, -sĕdi, -sessum, intr.: a se așeza, a se ține, a se împotrivi, a asedia, a pune stăpînire
obsidĭo, -ōnis, f.: asediu
obsisto, -ere, -stĭti, intr.: a se opune, a se împotrivi
obsĭtus, -a, -um, adj.: acoperit, încărcat
obsto, -are, stĭti, -stĭtum, intr.: a sta în față, a se împotrivi, a rezista
obstrĕpo, -ere, -strepĭi, -strepĭtum, intr. și tr.: a face zgomot, a șopti, a tulbura
obsum, -esse, -fui, intr.: a fi în față, a împie-dica, a vătăma
obtĕgo, -ere, -tĕxi, -tectum, tr.: a acoperi, a apăra
obtinĕo, -ere, -tinui, -tentum, tr.: a obține, a stăpîni
obtingo, -ere, -tĭgi, tr.: a atinge, a ajunge, a se întîmpla

obtorquēo, -ēre, -torsī, -tortum, tr.: a întoarce, a răsuici, a strîmba
obtreco, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a defăima
obtundo, -ēre, -tūdi, -tūsum (tunsum), tr.: a lovi cu putere, a slăbi, a asurzi
obtus, -us, m.: privire, vedere, ochi
obvenio, -ire, -vēni, -ventum, intr.: a veni înainte, a întâlni, a se întâmpla
obversor, -āri, -ātus sum, dep. intr.: a sta înainte, a se arăta, a se înfățișa, a rezista
obvius, -a, -um, adj.: care vine din față, care stă în cale, opus
occasio, -ōnis, f.: întâmplare, prilej, pretext
occāsus, -us, m.: cădere, sfîrșit, apus, occident
occidens, -entis, m.: apus, occident
occido, -ēre, -cīdi, intr.: a cădea, a muri
occīdo, -ēre, -cīdi, -cīsum, tr. și intr.: a ucide, a omorî
occulto, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a ascunde
occultus, -a, -um, adj.: ascuns, prefăcut
occupatio, -ōnis, f.: ocupare, ocupație, îndeltnicire
occūpo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a pune mîna, a cuceri, a ocupa
occurro, -ēre, -curri, -cursum, intr.: a alerga în față, a întâlni, a combate, a lua măsură
Oceanus, -i, m.: ocean
ocellus, -i, m.: ochi, perlă, comoară
ocim, -i, n.: busuioc
ocior, -ius, adj. compar.: mai repede, mai grăbit
ocissimus, superl. lui *ocior*
Ocna: localitate în Moldova
octāvus, -a, -um, num.: al optulea
octies, num.: de opt ori
octingēni, -ae, -a, num.: cîte opt sute
octingentesimus, -a, -um, num.: al opt sutele
octingenti, -ae, -a, num.: opt sute
octingentes, num.: de opt sute de ori
octo, num.: opt
octōber, -bris, -bre, adj.: octombrie
octogēni, -ae, -a, num.: cîte opt zeci
octogesimus, -a, -um, num.: al optzecilea
octogies, num.: de optzeci de ori
octoginta, num.: optzeci
octōni, -ae, -a, num.: cîte opt
ocūlus, -i, m.: ochi
odi, odisse, tr.: a urî
odium, -i, n.: ură
odor, -ōris, m.: miros, simțul mirosului
odoratus, -a, -um, adj.: mirositor, parfumat

offendo, -ēre, -fendi, -fensum, int.: a lovi, a izbi, a displace
offero, -ferre, obtūli, oblātum, tr.: a pune în față, a oferi
officina, -ae, f.: atelier
officio, -ēre, -fēci, -fectum, intr.: a se pune în față, a ține umbră
officium, -i, n.: datoric, funcțiune, sarcină
offundo, -ēre, -fūdi, -fūsum, tr.: a răspîdi, a împrăstia
olēa, -ae, f.: măslină
oleaster, -tri, m.: măslin sălbatic
olēo, -ēre, -ūi, tr.: a avea miros, a răspîdi miros
olēum, -i, n.: ulei, untdelemn
olfacio, -ēre, -fēci, -factum, tr.: a mirosi, a ghici
olim, adv.: odinioară
olus, -ēris, n.: legume, zarzavat
olympias, -adis, f.: olimpiadă, interval de patru ani
Olympus, -a, -um, adj.: olimpien (epitet al lui Iupiter)
omitto, -ēre, -misi, -missum, tr.: a lăsa la o parte, a omite
omnigēnus, -a, -um, adj.: de tot felul
omnimōdis, adv.: cu totul, în întregime
omnino, adv.: cu totul, în general
omnis, -e, adj.: tot, întreg, fiecare
Omphale, -es, f.: regină legendară a Lidiei
onēro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a încălca, a îngreuna
onerōsus, -a, -um, adj.: greu, apăsător, încărcat, costisitor
onus, -ēris, n.: povară, sarcină
onustus, -a, -um, adj.: încărcat
opācus, -a, -um, adj.: umbrat, întunecat
opēra, -ae, f.: muncă, activitate; *opēram dare*: a se strădui, a-și da silința
operarius, -a, -um, adj.: de lucru, care lucrează
operio, -ire, operūi, opertum, tr.: a acoperi
opēror, -āri, -ātus sum, dep.: a face, a îndeplini, a lucra
operōsus, -a, -um, adj.: ocupat, activ, greu
ophthalmiātrus, -i, m.: medic de ochi
opinio, -ōnis, f.: părere, opinie, stimă
opīnor, -āri, -ātus sum, dep.: a fi de părere, a socoti, a crede
opitūlor, -āri, -ātus sum, dep. intr.: a ajuta
oportet, -ēre, -ūit, intr. impers.: a trebui

oppēto, -ēre, -īvi, (-i), -itum, tr.: a înfrunta, a întâmpina
oppidum, -i, n.: oraș (fortificat)
opplēo, -ēre, -plēvi, -plētum, tr.: a umple cu totul, a acoperi
oppōno, -ēre, -posūi, -posītum, tr.: a pune în față, a opune
opportune, adv.: la timp potrivit, oportun
opportunitas, atis, f.: poziție favorabilă, ocazie favorabilă, avantaj
opportūnus, -a, -um, adj.: potrivit, favorabil, accesibil
oppositus, -a, -um, adj.: așezat în față, opus
opprimo, -ēre, -pressi, -pressum, tr.: a apăsa, a asupri
oppugno, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a asedia (*ops*), *ōpis*, f.: putere, mijloc material (avere), ajutor
optabilis, -e, adj.: de dorit
optime, adv.: foarte bine
optimus, superl. lui *bonus*
opto, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a dori
optūmus, vezi *optimus*
opulentia, -ae, f.: bogăție
opulentus, -a, -um, adj.: bogat
opus, n. nedec.: trebuință, necesitate; *opus est*: e nevoie, trebuie
opus, -ēris, n.: lucrare, muncă, operă
ora, -ae, f.: țărnam, mal
oratio, -ōnis, f.: cuvîntare, vorbire, limbă, dialect, rugăciune
orator, -ōris, m.: orator
oratorius, -a, -um, adj.: de orator, oratoric
orbis, -is, m.: cerc, inel, glob, roată, disc;
orbis terrarum: suprafața pămîntului, lumea întreagă
orbitas, -ātis, f.: starea de orfan, văduvie
orbo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a lipsi, a orbi
orbis, -a, -um, adj.: lipsit, orfan, văduv
Ordessus, m.: rîu în Scitia
ordino, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a aranja, a redacta, a scrie
ordo, -inis, m.: ordine, rînduială, unitate militară, centurie

P. = *Publius*, -i, m.: prenume roman
pabulum, -i, n.: pășune, hrană, pradă
pactum, -i, n.: contract, tratat, convenție, fel, chip

organum, -i, m.: organ, instrument
Orgetorix, -igis, n.: conducător al helveților
oriens, -entis, m.: răsărit, orient
orientalis, -e, adj.: oriental
origo, -inis, f.: obîrșie, origine; *Origines*: operă istorică a lui Cato
orior, -iri, ortus sum, dep. intr.: a se naște, a se ivi, a apare, a începe
oriundus, -a, -um, adj.: născut din, originar, care izvorăște din
oriza (*oryza*), -ae, f.: orez
ornamentum, -i, n.: podoabă
ornatus, -a, -um, adj.: împodobit, frumos, distins, strălucit
ornatus, -us, m.: podoabă, strălucire
orno, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a împodobi
oro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a ruga, a cere, a pleda
Orthomen, -inis, m.: nume de persoană
ortus, -us, m.: naștere, început, răsărit, origine
os, oris, n.: față, gură, vărsare (a unui rîu)
os, ossis, n.: os
oscito, -āre, intr.: a căsca gura, a fi neactiv, leneș
oscilum, -i, n.: sărutare; orificiu, deschizătură
osor, -ōris, m.: cel care urăște, dușman
ossifraga, -ae, f.: vultur de mare
ostendo, -ēre, -tendi, -tentum, tr.: a arăta
ostento, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a pune înainte, a arăta
(ostentus), dat. ostentui, m.: aparență, arătare mincinoasă
Ostia, -ae, f.: port la gura Tibrului
ostium, -i, n.: intrare, poartă
otium, -i, n.: odihnă, timp liber, trîndăvie
Ovidius, -i, m.: nume gentilic roman;
P. Ovidius Naso: poet roman
ovilis, -e (și *ovillus*, -a, -um), adj.: de oaie
ovis, -is, m. și f.: oaie
ovum, -i, n.: ou
ovalicus, -a, -um, adj.: oxalic

P

Padus, -i, m.: rîu în Italia
paene, adv.: aproape
paeninsula, -ae, f.: peninsula
paenitentia, -ae, f.: părere de rău, căință

paenitet, -ere, -ūt, impers.: a se căi, a regreta
pagus, -i, m.: sat, district
palam, adv.: pe față, deschis
Pallas, -adis, f.: divinitate
pallor, -ōris, m.: culoare palidă, paliditate
palmula, -ae, f.: palmă, vîslă, curmală
palo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a propti cu
 pari
palus, -i, m.: par, stîlp
palus, -ūdis, f.: mlaștină, băltoacă
paluster, -tris, -tre, adj.: mlaștinos
Panacea, -ae, f.: nume de persoană
Panchaea, -ae, f.: insulă în Marea Roșie
pandus, -a, -um, adj.: boltit, curbat, arcuit
pans, -is, m.: pîine
Pannonia, -ae, f.: provincie romană
panthēra, -ae, f.: panteră
papae!, interj.: oh! la naiba!
papaver, -ēris, n.: mac
Papirius, -ii, m.: nume gentilic roman
papula, -ae, f.: bășică
papyrifer, -fēra, -fērum, adj.: care produce
 papirus
par, paris, adj.: egal, asemănător
parabilis, -e, adj.: ușor de procurat
paraffinatus, -a, -um, adj.: parafinat
paratus, -a, -um, adj.: pregătit, gata
parcimonia, -ae, f.: crușare, economie
parco, -ere, peperci, parcitum (parsum), intr.:
 a crușa
parens, -entis, m. și f.: părinte (tată, mamă)
parēo, -ere, -ūi, intr.: a asculta, a se supune
paries, -ētis, m.: zid, perete
pario, -ere, pepēri, partum, tr.: a naște, a
 produce, a procura, a cîștiga
pariter, adv.: în chip egal, deopotrivă
paro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a pregăti
parricidium, -ii, n.: ucidere, omor (de părinti)
pars, partis, f.: parte, rol, partid (mai ales
 la pl.)
Parthenias, -ae, m.: poreclă dată poetului
 Vergiliu
Parthi, -ōrum, m.: locuitori ai Persiei
particeps, -ipis, adj.: părtaş
participium, -ii, n.: participiu
particula, -ae, f.: părțică, particulă
particulatim, adv.: în parte, parțial, în
 amănunt
partim, adv.: în parte
partus, us, m.: naștere, concepere

parum, adv.: puțin, insuficient
parumper, adv.: puțin timp, puțin
parvus, -a, -um, adj.: mic
pasco, -ere, pavi, pastum, tr.: a duce la
 pășune, a hrăni
pascor, pasci, pastus sum, dep. intr.: a minca,
 a se hrăni, a paște
passim, adv.: din toate părțile, peste tot
passio, -ōnis, f.: suferință, tulburare, boală
passus, -us, m.: pas, săritură, pas (unitate de
 lungime egală cu 1,479 m.)
Patavinus, -i, m.: locuitor al orașului Patavium
patefacio, -ere, -fēci, -factum, tr.: a deschide,
 a descoperi, a da la lumină
patella, -ae, f.: farfurie, taler, rotula genun-
 chiului
patēo, -ere, -ūi, intr.: a fi deschis, a se întinde
pater, -tris, m.: tată; *patres*, -um: patricieni;
patres conscripti: senatori
paternus, -a, -um, adj.: părintesc
patesco, -ere, intr.: a se deschide, a se des-
 fășura
patiens, -entis, adj.: răbdător
patienter, adv.: cu răbdare
patientia, -ae, f.: răbdare
patior, pati, passus sum, dep.: a suferi, a
 pătimi, a îngădui
patria, -ae, f.: patrie
patricius, -a, -um, adj.: de patrician, patrician,
 nobil
patricius, -ii, m.: patrician
patrimonium, -ii, n.: avere moștenită, patri-
 moniu
patrius, -a, -um, adj.: de tată, părintesc,
 strămoșesc
patrōna, -ae, f.: apărătoare, patroană
patrōnus, -i, m.: apărător, patron
patruelis, -is, m.: văr după tată
patrius, -i, m.: fratele tatălui, unchi după
 tată
patulus, -a, -um, adj.: deschis, larg, întins
paucitas, -ātis, f.: număr mic, cantitate mică
paucus, -a, -um, adj. (mai des la pl.): puțin,
 puțin numeros
paulo, adv.: cu puțin
paululum, -i, n.: cantitate foarte mică, puțin
 (paulus, -a), -um, adj.: mic, puțin
paulum, adv.: puțin
pauper, -ēris, adj.: sărac
pauperies, -ēi, f.: sărăcie

paupertas, -ātis, f.: sărăcie
Pausanias, -ae, m.: general spartan
pavidus, -a, -um, adj.: fricos, speriat, înspăi-
 mîntat
pavo, -ōnis, m.: păun
pavor, -ōris, m.: tulburare, teamă, groază
pax, pacis, f.: pace
peccatum, -i, n.: greșală
pecco, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a greși
pecto, -ere, pexi, pectum, tr.: a pieptăna
pectus, -ōris, n.: piept
pecu, (pecus), n.: vite
pecunia, -ae, f.: avere, bani
pecus, -ōris, n.: vită, turmă de vite mici
pedes, -ītis, m.: pedestraș
pedester, -tris, -tre, adj.: pedestru
peiēro, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a jura strîmb,
 a-și călca jurămîntul
peior, compar. de la *malus*
peius, compar. de la *male*
pelagus, -i, n.: mare, lac
pellicio, -ere, -pellēxi, pellectum, tr.: a
 cîștiga, a ademeni, a seduce
pellis, -is, f.: piele, blană
pello, -ere, pepūli, pulsum, tr.: a alunga
Peloponnēsus, -i, f.: regiune a Greciei
pendēo, -ere, pependi, intr.: a fi atîrnat,
 a fi spînzurat
pendo, -ere, pependi, pensum, tr.: a plăti,
 a număra, a examina
penes, prep.: la, în mîna, în puterea
penitus, adv.: adînc, profund, cu totul
pensio, -ōnis, f.: cîntărire, plată, termen
 de plată, despăgubire
penso, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a cîntări, a
 aprecia, a plăti
pensus, -a, -um, adj.: stimat, prețuit
penuria, -ae, f.: lipsă, foamete
penus, -us, m. (și *penus*, -ōris, n.): provizii,
 cămară
per, prep.: prin, timp de, din cauza
perabsurdus, -a, -um, adj.: foarte absurd,
 foarte fără gust
peracutus, -a, -um, adj.: foarte ascuțit, foarte
 fin, foarte acut
peraeque, adv.: deopotrivă, fără deosebire
perāgo, -ere, -ēgi, -actum, tr.: a împinge,
 a agita, a termina, a îndeplini
perāgro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a străbate,
 a parcurge

percello, -ere, -cūli, -culsum, tr.: a lov
 a doborî, a înspăimînta
percipio, -ere, -cēpi, -ceptum, tr.: a apuca,
 a prinde, a simți, a înțelege, a învăța
percommode, adv.: foarte nimerit, foarte po-
 trivit
perculsus, -a, -um, vezi *percello*
perdisco, -ere, -didici, tr.: a învăța bine
perdo, -ere, -dīdi, -dītum, tr.: a pierde
perdūco, -ere, -dūxi, -ductum, tr.: a conduce,
 a duce pînă la capăt, a continua
peregrinatio, -ōnis, f.: călătorie în străinătate
peregrinor, -āri, -ātus sum, dep. intr.: a
 călători, a rătăci
peregrinus, -a, -um, adj.: străin, din străinătate
perennis, -e, adj.: îndelungat, veșnic
perēo, -ire, -fi, -ītum, intr.: a merge prin,
 a pieri
pererro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a străbate,
 a parcurge
perexigūus, -a, -um, adj.: foarte mic, foarte
 restrîns, foarte scurt
perfacilis, -e, adj.: foarte ușor
perfēro, -ferre, -tūli, -lātum, tr.: a duce pînă
 la capăt, a transporta
perficio, -ere, -fēci, -fectum, tr.: a termina
 a desăvîrși, a reuși
perfidiōse, adv.: mișelește, în mod necinstit
perflatus, -us, m.: suflare, vînt
perflūo, -ere, -fūlxi, -flūxum, tr.: a curge
 prin, a străbate
perfuga, -ae, m.: dezertor
perfugium, -ii, n.: adăpost, refugiu, scăpare
perfundo, -ere, -fūdi, -fūsum, tr.: a stropi, a
 uda, a scălda
perfungor, -fungi, -functus sum, dep. tr.:
 a împlini, a încheia
pergo, -ere, perrēxi, perrectum, tr.: a continua,
 a înainta
pergrandis, -e, adj.: foarte mare, foarte întins
pergrātus, -a, -um, adj.: foarte plăcut
perhibēo, -ere, -būi, -bītum, tr.: a prezenta,
 a declara, a pretinde
periculōsus, -a, -um, adj.: primejdios
pericūlum, -i, n.: primejdie, pericol
perimo, -ere, -ēmi, -emptum, tr.: a ridica,
 a șterge, a distruge
perinde, adv.: tot așa, deopotrivă; *perinde ac*:
 cum, după cum
Peripateticus, -a, -um, adj.: peripatetic

peripātus, -i, m.: loc de plimbare
peripneumonia, -ae, f.: pneumonie
peritīa, -ae, f.: pricepere, cunoaștere, iscu-
 sință
perītus, -a, -um, adj.: priceput
periūrus, -a, -um, adj.: cel care jură, strîmb,
 care își calcă jurămîntul, sperjur
perlēgo, -ēre, -lēgi, -lectum, tr.: a citi pînă
 la capăt, a parcurge
perlicio, vezi *pellicio*
permagnus, -a, -um, adj.: foarte mare, consi-
 derabil
permanēo, -ēre, -mansī, -mansum, intr.: a
 rămîne, a persista
permissus, abl.-u, m.: îngăduință, permisiune
permitto, -ēre, -mīsi, -missum, tr.: a îngădui,
 a permite, a dăruī
permixtio, -ōnis, f.: amestec, dezordine, răs-
 turnare
permovēo, -ēre, -mōvi, -mōtum, tr.: a mișca,
 a împinge, a tulbura
permultus, -a, -um, adj.: foarte numeros
permutatio, -ōnis, f.: schimbare, schimb (de
 mărfuri)
permūto, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a schimba,
 a muta
perniciēs, -ēi, f.: nimicire, pieire, ruină, pri-
 mejdie
perniciōsus, -a, -um, adj.: primejdios
pernocto, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a petrece
 noaptea
pernumēro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a socoti,
 a plăti
peropportūne, adv.: la timp foarte potrivit
perōsus, -a, -um, adj.: urît, odios
perpārūm, adv.: foarte puțin
perpello, -ēre, -pūli, -pulsum, tr.: a împinge,
 a determina
perpresso, -ōnis, f.: suferință, răbdare, supor-
 tare
perpettor, -pēti, -pessus sum, dep. tr.: a
 suferi, a răbda
perpetūo, adv.: fără întrerupere
perpetuus, -a, -um, adj.: neîntrerupt, veșnic
perquam, adv.: mult, peste măsură
perrumpo, -ēre, -rūpi, -ruptum, intr.: a pă-
 trunde cu forță, a da năvală
Persa, -ae, m.: locuitor al Persiei
perscribo, -ēre, -scripsi, -scriptum, tr.: a
 scrie, a redacta

perscrutor, -āri, -ātus sum, dep.: a căuta,
 a cerceta
persēquor, -sēqui, -secūtus sum, dep.: a
 urmări
Perseus, -ēi, m.: rege al Macedoniei
perseverantia, -ae, f.: stăruință, statornicie
persevēro, -āre, -āvi, -atum intr.: a stăruī,
 a continua, a dura
Persis, -īdis, f.: Persia
persolvo, -ēre, -solvi, -solūtum, tr.: a dezlega,
 a plăti
persōna, -ae, f.: persoană, individ, mască (la
 teatru)
perspicio, -ēre, -spēxi, -pectum, tr.: a pă-
 trunde, a observa, a examina
perspicuitas, -ātis, f.: claritate, transparență,
 evidență
perspicuus, -a, -um, adj.: limpede, trans-
 parent
persuadēo, -ēre, -suāsi, -suāsum, intr.: a
 convinge
pertimesco, -ēre, -timūi, intr.: a se teme
pertinacia, -ae, f.: îndărătnicie, încăpăținare
pertinaciter, adv.: cu încăpăținare, cu stă-
 ruință
pertinēo, -ēre, -tinūi, -tentum, intr.: a se
 întinde, a merge pînă la
pertingo, -ēre, tr.: a atinge, a ajunge
perturbatio, -ōnis, f.: tulburare, agitație
perturbo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a tulbura,
 a produce dezordine
pervādo, -ēre, -vāsi, -vasum, intr.: a se
 răspîndi, a străbate
parvāgor, -āri, -ātus sum, dep. intr.: a rătași,
 a cutreiera
pervenio, -īre, -vēni, -ventum, intr.: a sosi,
 a ajunge
pervestigo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a urmări,
 a cerceta, a descoperi
pervetus, -vetēris, adj.: foarte vechi
pervius, -a, -um, adj.: deschis, accesibil
pes, pedis, m.: picior
pessime, superl. de la *male*
pessimus, superl. de la *malus*
pestilens, -entis, adj.: vătămător, nesănătos,
 ciumat
pestilentia, -ae, f.: ciumă, otravă, răutate
peto, -ēre, petīvi (-īi), petītum, tr.: a se
 îndrepta spre, a cere, a căuta
petrolēum, -i, n.: petrol

Phaeachus, -a, -um, adj.: privitor la feacieni,
 din Feacia
Phaestis, -īdis, f.: nume de persoană
phalanx, -angis, f.: unitate militară, falangă
pharus, -i, f.: far
Phasis, -īdis, m.: rîu în Caucaz
phiāla, -ae, f.: pahar, cană
Philae, -ārum, f.: insulă pe Nil
Philaēdae, -ārum, m.: familie ateniană
Philippi, -ōrum, m.: oraș în Macedonia
Philippus, -i, m.: rege al Macedoniei
philosophia, -ae, f.: filozofie
philosophor, -āri, -ātus sum, dep. intr.: a se
 îndeletnici cu filozofia
philosophus, -i, m.: filozof, înțelept
Phocion, -ōnis, m.: fruntaș politic atenian
Phoenice, -es, f.: Fenicia
Phoenices, -um, m.: locuitori ai Feniciei
Phryges, -um, m.: frigieni, troieni
phthisis, -is, f.: ftizie, tuberculoză
Physice, -es, f.: Fizica
pictūra, -ae, f.: pictură, tablou
pie, adv.: în chip pios, cu dragoste
pietas, -ātis, f.: sentimentul datoriei, milă,
 iubire, bunătate, pietate
piget, -ēre, pigūt, intr. impers.: a regreta
pila, -ae, f.: minge
pilula, -ae, f.: minge mică, pilulă
Pindārus, -i, m.: poet grec
pinguis, -e, adj.: gras, îmbelșugat, roditor
pinna, -ae, f.: pană, aripă
pinniger, -ēra, -ērum, adj.: înaripat
pinus, -i, f.: pin
pirata, -ae, m.: pirat
pirum, -i, n.: pară (fruct)
piscicūlus, -i, m.: peștișor
piscis, -is, m.: pește
Pisistrātus, -i, m.: tiran al Atenei
Piso, -ōnis, m.: poreclă romană
pituīta, -ae, f.: secreție, mucozitate, salivă,
 flegmă
pituitōsus, -a, -um, adj.: flegmatic
placabilis, -e, adj.: care poate fi îmblînzit,
 de împăcat, blînd
placēo, -ēre, -ūi, -ītum, intr.: a plăcea, a
 fi pe plac
placide, adv.: în chip liniștit, calm, blînd
placīdus, -a, -um, adj.: lin, liniștit, pașnic
placitum, -i, n.: precept, cugetare, voință,
 dorință

placo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a împăca, a
 îmblînzii, a mulțumi
plaga, -ae, f.: ținut, regiune, lovitură, capcană,
 cursă
Plancus, -i, m.: poreclă romană
plane, adv.: orizontal, în întregime, cu totul
plangor, -ōris, m.: bocet, gemet
planities, -ēi (și *planitia*, -ae), f.: cîmpie, șes
planta, -ae, f.: plantă
planus, -a, -um, adj.: plan, neted, egal
Plato, -ōnis, m.: filozof grec
plaudo, -ēre, plausi, plausum, intr.: a bate,
 a lovi, a bate din palme, a aplauda
plaustrum, -i, n.: car
plausus, -us, m.: aplauze
Plautus, -i, m.: poet roman
plebēus, -a, -um, adj.: de plebeu, plebeian
plebiscitum, -i (*plebi scitum*), n.: hotărîre
 a poporului, plebiscit
plebs, -bis (și *plebes*, -ēi), f.: mulțime, plebe,
 poporul de jos
plecto, -ēre, tr.: a pedepsi; *plectere capite*:
 a decapita
plenus, -a, -um, adj.: plin, îmbelșugat, bogat
plerumque, adv.: de cele mai multe ori,
 de obicei
(plerusque), -āque, -umque, mai des: *ple-
 rique*, -aeque, -āque, adj.: cel mai mare
 număr, cei mai mulți
pleuriticus, -a, -um, adj.: pleuretic, de pleu-
 rezie
pleuritīs, -īdis, f.: pleurezie
Plinius, -īi, m.: scriitor roman
plinthus, -i, f.: soclu
ploro, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a se plînge,
 a striga, a se jeli
pluit, -ēre, pluit, intr. impers.: a ploua
pluma, -ae, f.: pană
plumbum, -i, n.: plumb
pluralis, -e, adj.: multiplu, plural
plures, compar. lui *multus*
plurimum, adv.: cel mai mult, mai ales, în
 foarte mare parte
plurimus, superl. lui *multus*
plus, compar. de la *multum*
pluvia, -ae, f.: ploaie
pluviosus, -a, -um, adj.: ploios
podagricus, -a, -um, adj.: privitor la podagră
Podalirius, -īi, m.: medic legendar grec
podex, -īcis, m.: anus, șezut

poēma, -ătis, n.: poem, poezie
poena, -ae, f.: pedeapsă
poësis, -is (ac. poësin), f.: poezie
poëta, -ae, m.: poet
Poetelius, -ii, m.: nume gentilic roman
poetica, -ae (și *poetice*, -es), f.: poezie, arta poetică
Polēmo, -ōnis, m.: filozof grec
Politice, -es, f.: Politica
pollēo, -ēre, intr.: a fi puternic, a avea influență
pollicēor, -ēri, -ītus sum, dep.: a promite
pollūo, -ēre, -ūi, -ūtum, tr.: a murdări, a pîngări
polus, -i, m.: pol
Polyclītus, -i, m.: sculptor grec
Polycrātes, -is, m.: tiran din Samos
pomum, -i, n.: măr (fruct), pom, pom roditor
pompa, -ae, f.: cortegiu, procesiune
Pompēi, -eiōrum, m.: oraș în Campania
Pompēius, -i, m.: nume gentilic roman;
Cn. Pompēius: general și om politic roman
Pomponius, -ii, m.: nume gentilic roman
pondo, nedecl.: greutate, unitate de greutate
pondus, -eris, n.: greutate, importanță
pone, prep.: înapoia
pono, -ēre, posui, posūtum, tr.: a pune, a așeza
pons, -tis, m.: pod
Ponticus, -i, m.: poet latin
pontus, -i, m.: adîncime, mare, val
Pontus, -i, m.: Pontul (M. Neagră)
poples, -ītis, m.: genunchi, gleznă
populāris, -e, adj.: din popor, plăcut poporului, popular
populatō, -ōnis, f.: pustiire, devastare
popūlor, -āri, -ātus sum, dep. tr.: a pustii, a devasta
popūlus, -i, m.: popor
popūlus, -i, f.: plop
Porāta, numele scitic al Prutului
Porcius, -ii, m.: nume gentilic roman
porcus, -i, m.: porc
porrectus, -a, -um, adj.: întins, prelungit
porro, adv.: mai departe, apoi, de altfel
porrum, -i, n.: praz
porta, -ae, f.: poartă, intrare
porticus, -us, f.: galerie, portic
portio, -ōnis, f.: parte, porție, proporție
porto, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a purta, a transporta, a duce

portus, -us, m.: port, adăpost
posco, -ēre, poposci, tr.: a cere, a pretinde
possessio, -ōnis, f.: stăpînire, posesiune
possessor, -ōris, m.: stăpîn, posesor
possidēo, -ēre, -sēdi, -sessum, tr.: a avea în stăpînire, a poseda
possum, posse, potui, tr. și intr.: a putea
post, prep.: după
postēa, adv.: după aceea
postēquam, conj.: după ce
postērī, -ōrum, m.: urmași
posterior, compar. lui *postērus*
postērūm, -i, n.: ceea ce urmează, urmare, consecință
postērus, -a, -um, adj. (mai ales la pl.): următor, care vine după
posthac, adv.: apoi
postmōdum (și *postmōdo*), adv.: curînd după aceea
postpōno, -ēre, -posui, posūtum, tr.: a pune după, a nesocoti
postrēmo, adv.: în sfîrșit
postrēmū, superl. lui *postērus*
postridie, adv.: în ziua următoare
postulātum, -i, n.: cerere, plîngere, revendicare
postūlo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a cere, a pretinde
postūmus, -a, -um, adj.: cel din urmă, postum
postūmus, -i, m.: copil născut după moartea tatălui
potens, -tis, adj.: puternic, energic
potentia, -ae, f.: putere, stăpînire
potestas, -ātis, f.: putere, forță, posibilitate
potio, -ōnis, f.: băutură
potior, -īri, -ītus sum, dep.: a pune stăpînire
potior, -us, adj.: mai bun, preferabil
potissimū, adv.: mai presus de orice, mai ales
potissimū, superl. lui *potior*
poto, -āre, -āvi, -ātum, (potum), intr. și tr.: a bea, a adăpa
potus, -us, m.: acțiunea de a bea, băutură
practicus, -a, -um, adj.: practic
prae, prep.: înaintea, din cauza
praeacūtus, vezi *peracūtus*
praealtus, -a, -um, adj.: foarte înalt
praebēo, -ēre, -ūi, -ītum, tr.: a ține în față, a oferi
praecavēo, -ēre, -cāvi, -cautum, intr.: a se păzi, a lua măsuri de prevedere

praecēdo, -ēre, -cessi, -cessum, intr. și tr.: a merge înainte, a întrece
praecello, -ēre, tr. și intr.: a fi mai presus, a întrece
praeceps, cipītis, adj.: cu capul în jos, prăpăstios
praeceptio, -ōnis, f.: prescripție, învățătură
praeceptor, -ōris, m.: învățător, profesor
praeceptum, -i, n.: învățătură, sfat, regulă
praecido, -ēre, -cidi, -cisum, tr.: a tăia
praecipio, -ēre, -cēpi, -ceptum, tr.: a da sfaturi, a învăța, a instrui
praecipitātum, -i, n.: precipitat
praecipito, -āre, -avi, -ātum, tr.: a face să cadă, a rostogoli, a răsturna
praecipue, adv.: mai ales, îndeosebi
praecipuus, -a, -um, adj.: deosebit, excepțional, distins
praeclāre, adv.: strălucit
praeclārus, -a, -um, adj.: vestit, strălucit
praeco, -ōnis, m.: vestitor, crainic
praecordia, -ōrum, n.: diafragmă, piept, inimă
praeda, -ae, f.: pradă, vînat
praedico, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a proclama
praedico, -ēre, -dixi, -dictum, tr.: a spune dinainte, a prezice
praeditus, -a, -um, adj.: înzestrat
praedium, -ii, n.: proprietate, moșie
praedives, -itis, adj.: foarte bogat
praefectus, -i, m.: pus în frunte, conducător, comandant, guvernator
praefēro, -ferre, -tūli, -lātum, tr.: a duce înainte, a pune în față, a pune mai presus, a prefera
praeficio, -ēre, -fēci, -fectum, tr.: a pune în frunte
praefigo, -ēre, -fixi, -fixum, tr.: a fixa dinainte, a înfige
praefor, -āri, -ātus sum, dep. intr.: a spune dinainte, a numi, a pomeni
praemitto, -ēre, -mīsi, -missum, tr.: a trimite înainte
praemium, -ii, n.: răsplată, premiu
praepōno, -ēre, -posui, -posūtum, tr.: a pune înainte, a pune în frunte
praeuptus, -a, -um, adj.: povîrnit, abrupt
praescribo, -ēre, -scripsi, -scriptum, tr.: a scrie dinainte, a prescrie, a dicta, a ordona
praesens, -entis, adj.: care e de față, actual, imediat

praesentia, ae, f.: momentul de față, prezent, ajutor, apărare
praesertim, adv.: mai ales
praeses, -idis, m.: care stă în frunte, conducător, guvernator, prefect
praesidium, -ii, n.: apărare, garnizoană, ajutor
praestans, -antis, adj.: mai presus, superior
praesto, -āre, -stīti, intr.: a fi mai presus
praesum, -esse, -fui, intr.: a fi înainte, a fi în frunte
praesūmo, -ēre, -sumpsi, -sumptum, tr.: a lua mai întîi, a anticipa, a îndrăzni
praeter, prep.: pe lîngă, afară de, peste, de-a lungul
praeterēa, adv.: în afară de aceea
praeterēo, -īre, -īi, -ītum, intr. și tr.: a trece pe lîngă, a depăși, a lăsa la o parte
praeterflūo, -ēre, intr.: a curge pe lîngă, a se scurge, a se pierde
praeterītus, -a, -um, adj.: trecut, scurs
praeterquam, adv.: în afară de, pe lîngă aceasta
praetexta, -ae, f.: haină albă, vestmînt solemn
praetor, -ōris, m.: pretor, guvernator
praetorium, -ii, n.: sfat, adunare, pretoriu
praetorius, -a, -um, adj.: de pretor, pretorian
prandeo, -ēre, prandi, pransum, intr.: a mânca dimineața, a prînz
prandium, -ii, n.: mîncare, masa de dimineață, prînz
pratum, -i, n.: livadă, cîmpie
pravus, -a, -um, adj.: rău, imoral, depravat
Praxagōras, -ae, m.: medic grec
Praxiādes, -is, m.: nume de persoană
Praxitēles, -is, (-i); m.: sculptor grec
premo, -ēre, pressi, pressum, tr.: a apăsa, a copleși, a presa, a stoarce
pretium, -ii, n.: preț, valoare
prex, precis, f.: rugămintă, cerere
Priāpus, -i, m.: divinitate
pridie, adv.: în ajun, în ziua precedentă
primo, adv.: la început, mai întîi
primum, adv.: în primul rînd, la început, mai întîi
primus, -a, -um, num.: cel dintîi, primul
princeps, -īpis, adj.: cel dintîi, fruntaș, conducător
principālis, -e, adj.: principal, cel dintîi, de principe, domnesc
principātus, -us, m.: înfîțietate, superioritate

principium, -ii, m.: început, element, principiu
prior, -us, adj.: anterior, precedent, cel dintâi din doi
priscus, -a, -um, adj.: vechi
prismaticus, -a, -um, adj.: prismatic
pristinus, -a, -um, adj.: vechi, de dinainte
praequam, conj.: mai înainte ca
privatio, -ōnis, f.: lipsă
privatus, -a, -um, adj.: particular, privat
privigna, -ae, f.: fiică vitregă
privignus, -i, m.: fiu vitreg
privilegium, -ii, n.: favoare, privilegiu
privo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a lipsi, a scuti
pro, prep.: pentru, în loc de, potrivit cu, înaintea
pro!, interj.: o! vai!
proavus, -i, m.: strămoș
probabilis, -e, adj.: demn de aprobat
probitas, -tatis, f.: cinste, caracter, virtute
probo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a aproba, a recunoaște valoarea unui lucru
probus, -a, -um, adj.: cinstit, virtuos, leal
procax, -acis, adj.: obraznic, nerușinat, îndrăzneț
procēdo, -ēre, -cessi, -cessum, intr.: a înainta, a face progres
procellōsus, -a, -um, adj.: furtunos
procinctus, -us, m.: soldat gata de campanie, expediție; *in procinctu*: în grabă, gata
proclāmo, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a striga cu putere, a proclama
proclivis, -e, adj.: înclinat, aplecat
proconsul, -ulis, m.: fost consul, proconsul, guvernator
procreatio, -ōnis, f.: procreație, produs
procreō, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a produce a da naștere, a crea
procul, adv.: departe, de departe
Proclius, -i, m.: prenume roman
procumbo, -ēre, -cubui, -cubitum, intr.: a se pleca înainte, a se culca, a se prosterna
procūro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a îngriji, a se ocupa
prodēo -ire, -iī, -itum, intr.: a înainta
prodigium, -ii, n.: prevestire, minune, arătare, ciudățenie
prodigus, -a, -um, adj.: risipitor, darnic, bogat
proditio, -ōnis, f.: trădare
proflō, -ēre, -didi, -ditum, tr.: a preda, a transmite, a trăda

produco, -ēre, -dūxi, -ductum, tr.: a duce înainte, a produce, a descoperi
proellum, -ii, n.: luptă
profānus, -a, -um, adj.: nesfințit, contrar religiei, profan
profectio, -ōnis, f.: plecare
profecto, adv.: cu siguranță, de bună seamă
profectus, -us, m.: înaintare, progres, folos, ameliorare
profēro, -ferre, -tūli, -lātum, tr.: a duce înainte, a amina, a produce, a crea, a da la lumină
professor, -ōris, m.: profesor, medic, maestru
proficō, -ēre, -fēci, -fectum, intr.: a progresa, a profita, a fi folositor
proficiscor, -i, profectus sum, dep. intr.: a pleca, a înainta
profitēor, -ēri, -fessus sum, dep. tr.: a declara, a mărturisi
profluvium, -ii, n.: scurgere, flux
profugio, -ēre, -fūgi, -fugitum, intr.: a fugi, a se refugia, a merge în exil
profundo, -ēre, -fūdī, -fūsum, tr.: a vărsa, a arunca, a-și sacrifica
profundus, -a, -um, adj.: adânc, nemăsurat
profusus, -a, -um, adj.: lung, nemăsurat, risipitor
progenēro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a produce, a naște
prognātus, -a, -um, adj.: născut, ieșit, coborât, urmaș
progređior, -grēdi, -gressus sum, dep. intr.: a merge înainte, a înainta
progressus, -us, m.: înaintare, dezvoltare, progres
prohibēo, -ēre, -ui, -itum, tr.: a opri, a împiedica
proicio, -ēre, -iēci, -iectum, tr.: a arunca în față, a întinde, a prelungi
proinde, adv. și conj.: prin urmare, la fel, precum, cum
proletarius, -ii, m.: proletar
prominēo, -ēre, -minūi, intr.: a se ridica, a ieși în afară
promiscuus, -a, -um, adj.: amestecat, comun, vulgar, banal
promissus, -a, -um, adj.: lăsat să crească, lăsat să atîrne
promptitudo, -inis, f.: grabă, repeziciune, promptitudine

promptus, -a, -um, adj.: scos la lumină, expus privirilor, descoperit, la îndemână, gata, ușor
promulgo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a publica, a promulga
pronēpos, -ōtis, m.: strănepot
proneptis, -is, f.: strănepoată
pronuntio, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a proclama, a arăta, a spune, a vesti, a pronunța, a decide
pronus, -a, -um, adj.: aplecat, înclinat
propāgo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a răspîndi, a întinde, a propaga
propāgo, -inis, f.: neam, descendență, genealogie, speță, fel
prope, prep. și adv.: aproape
propensus, -a, -um, adj.: aplecat, înclinat
propere, adv.: în grabă
propēro, -āre, -āvi, -ātum, tr. și intr.: a grăbi, a se grăbi
Propertius, -ii, m.: poreclă romană; *Sextus Propertius*: poet latin
propinquitas, -atis, f.: apropiere, vecinătate, rudenie
propinquum, -i, n.: apropiere, vecinătate
propinquus, -a, -um, adj.: apropiat, învecinat;
propinquus, -i, m.: rudă
propior, -ius, adj.: mai apropiat
propitius, -a, -um, adj.: favorabil, binevoitor
propōno, -ēre, -posui, -positum, tr.: a propune, a expune
proprie, adv.: particular, personal, individual, îndeosebi
proprius, -a, -um, adj.: propriu, al său
propter, prep.: pentru, din cauza, lângă
propterea, adv. și conj.: de aceea; *propterea quod*: deoarece
propulso, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a goni, a respinge
proripio, -ēre, -ripui, -reptum, tr.: a trage, a târî; *se proripere*: a scăpa, a da năvală, a fugi
prorsus, adv.: direct, în întregime, în general
prosequor, -sequi, -secutus sum, dep. tr.: a urma, a însoți
prospecto, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a privi înainte, a urmări cu privirea
prosperus (și *prosper*), -a, -um, adj.: fericit, prosper

prospicio, -ēre, -spēxi, -spectum, tr.: a privi înainte, a prevedea, a îngiți
prosum, prodesse, profui, intr.: a fi de folos
Protagoras, -ae, m.: sofist grec
protinus, adv.: înainte, îndată, fără întrerupere
protomedicus, -i, m.: medic șef
protrāho, -ēre, -trāxi, -tractum, tr.: a trage, a produce, a dezvălui
prout (pro ut), conj.: ca, precum, după cum
provēho, -ēre, -vēxi, -vectum, tr.: a duce înainte, a împinge
providens, -entis, adj.: prevăzător
providentia, -ae, f.: providență
providēo, -ēre, -vīdi, -visum, tr.: a prevedea, a lua măsuri, a preîntîmpina
providus, -a, -um, adj.: prevăzător
provincia, -ae, f.: provincie
provocatio, -ōnis, f.: provocare, apel, drept de apel
provolvo, -ēre, -volvi, -volūtum, tr.: a rostogoli, a arunca; pasiv: a cădea
proxime, adv.: de foarte aproape, foarte de curînd
proximus, -a, -um, adj.: cel mai apropiat
prudens, -entis, adj.: prevăzător, abil, experimentat, înțelept
prudenter, adv.: cu prevedere, cu prudență
prudētia, -ae, f.: prevedere, prudență, înțelepciune
pruina, -ae, f.: brumă, promoroacă
pruna, -ae, f.: jăratec
Prusias, -ae, m.: rege al Bitiniei
prytanēum (prytanion), -ei, n.: loc de întrunire al pritanilor
-pte, particulă enclitică de întărire a pronumelui
ptisāna, -ae, f.: orz decorticat
Ptolemaeus, -a, -um, adj.: ptolemeic
pubes (puber), -eris, adj.: crescut, tânăr
publice, adv.: pe față, în interesul statului, pe cheltuiala statului, în numele statului
publico, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a da statului, a confisca pe seama statului
Publicola, -ae, m.: poreclă romană; *P. Valerius Publicola*: unul dintre primii consuli romani
publicum, -i, n.: loc public, piață publică, for
publicus, -a, -um, adj.: obștesc, public;
respublica, *reipublicae*, f.: statul
Publius, -ii, m.: nume gentilic roman

pudet, -ere, -ūt, intr. impers.: a avea rușine, a roși de rușine
pudicitia, -ae, f.: cinste, pudoare, rușine
pudor, -ōris, m.: sfială, timiditate, rușine
puer, -eri, m.: copil
puerilis, -e, adj.: de copil, copilăresc
pueritia, -ae, f.: copilărie
pugna, -ae, f.: luptă
pugnax, -ācis, adj.: războinic, înverșunat
pugno, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a se lupta
pugnus, -i, m.: pumn, lovitură de pumn
pulcher, -chra, -chrum, adj.: frumos, măreț
pulchre, adv.: frumos, minunat, bine
pullus, -i, m.: pui
pulmo, -ōnis, m.: plămîn
pulso, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a lovi, a bate
pulvis, -ēris, n.: praf, pulbere, nisip
puncto, -āre, tr.: a păta, a avea pete în formă de puncte, a puncta
punctum, -i, n.: punct, moment, durată scurtă de timp
punicēus, -a, -um, adj.: roșu, purpuriu
Punicus, -a, -um, adj.: punic, cartaginez
puncto, -ire, -īvi, (-īi), -itum, tr.: a pedepsi
pupilla, -ae, f.: pupila ochiului, orfană

pupillus, -i, m.: minor, nevîrstnic; orfan
puppis, -is, f.: partea dinapoi a corăbiei, corabie
purgo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a curăți, a netezi
purificatio, -ōnis, f.: curățire, purificare
purpura, -ae, f.: purpură, haină de purpură
purus, -a, -um, adj.: curat, limpede, neamestecat
pus, puris, n.: puroi, venin
pusillanimitas, -e, adj.: fricos, fără curaj
pustula, -ae, f.: bășică, erupție
Puteoli, -ōrum, m.: oraș în Campania
puter, tris, -tre, adj.: putred, stricat
puto, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a socoti, a crede
putredo, -īnis, f.: putrefacție, putrezire, cangrenă
putus, -a, -um, adj.: curățit, alb, frumos
pyramis, -īdis, f.: piramidă
Pyrenaeeus, -a, -um, adj.: pireneic
Pyrrhos (ac. -on), numele grecesc al Prutului
Pyrrhus, -i, m.: rege al Epirului
Pythagoras, -ae, m.: filozof grec
Pythagorei, -ōrum, m.: elevii lui Pitagora
Pythocles, -is, m.: nume de persoană

Q

Q.: *Quintus*, -i: nume de persoană
qua, adv.: pe unde
quadrageŋi, -ae, -a, num.: cîte patruzeci
quadragesimus, -a, -um, num.: al patruzecilea
quadrages, num.: de patruzeci de ori
quadragesima, num.: patruzeci
quadrageŋi, -ae, -a, num.: cîte patru sute
quadragesimus, -a, -um, num.: al patru sutelea
quadrageŋti, -ae, -a, num.: patru sute
quadragesim, num.: de patru sute de ori
quadrupes, -edis, adj.: patrupe
quadruplus, -a, -um, adj.: împătrit
quaero, -ere, -sīvi (-sīi), -situm, tr.: a căuta, a întreba, a se informa
quaeso, -ere -īvi, (-īi), defectiv: a căuta, a ruga
quaestio, -ōnis, f.: întrebare, cercetare, anchetă
quaestor, -ōris, m.: magistrat roman cu sarcini financiare
qualis, -e, adj.: ce fel, cum
qualitas, -ātis, f.: fel de a fi, natură, calitate

quam, adv.: decît, cît
quamdū, adv.: cît timp, pînă ce
quamobrem, adv. și conj.: din care cauză, de aceea
quamprimum, adv.: îndată ce, cît ce
quamquam, conj.: cu toate că, deși
quamvis, conj.: deși, cu toate că
quando, adv.: cînd; conj.: atunci cînd, de vreme ce
quandoque, adv.: odată, cîndva, cîteodată
quandoquidem, conj.: dat fiind că, deoarece
quantitas, -ātis, f.: mulțime, cantitate
quantopere, adv.: cît de mult, cu cîtă trudă
quantum, adv.: atît de mult
quantus, -a, -um, adj.: cît de mare
quapropter, adv. și conj.: pentru ce? de aceea
quare, adv. și conj.: de ce, de aceea
quartanus, -a, -um, adj.: care vine tot a patra zi; *febris quartana*: febră quartană (malaria)
quartus, -a, -um, num.: al patrulea

quasi, adv. și conj.: ca, aproape ca, ca și cum
quatenus, adv.: pînă cînd
quater, num.: de patru ori
quaterni, -ae, -a, num.: cîte patru
quattuor, num.: patru
quattuordecim, num.: patrusprezece
-que (enclitic), conj.: și
quemadmodum, adv.: ce fel, cum, așa cum, după cum
queo, -ire, quivi (quii), quitum, tr.: a putea, a fi în stare
quercus, -us, f.: stejar, ghindă
queror, queri, questus sum, dep.: a se plînge, a se tîngui
querulus, -a, -um, adj.: care se plînge, care aduce jalbe
questus, -us, m.: plîns, gemet, plîngere
qui?, adv.: cum, în ce fel?
qui, quae, quod, pron.: care, ce
quia, conj.: deoarece, fiindcă, pentru că
quicumque, quaecumque, quodcumque, pron.: oricine, orice
quidam, quaedam, quoddam (și quiddam), pron.: cineva, ceva, vreunul
quidem, adv.: într-adevăr, ce e drept
quiesco, -ere, -ēvi, -ētum, intr.: a se liniști
quiēte, adv.: în liniște
quiētus, -a, -um, adj.: liniștit
quilibet, quaelibet, quodlibet (și quidlibet), pron.: oarecare
quin, conj.: să nu, că nu, încît să nu
Quinctius, -i, m.: nume gentilic roman
quindectes, num.: de cincisprezece ori
quindēcim, num.: cincisprezece
quingēni, -ae, -a, num.: cîte cinci sute
quingentesimus, -a, -um, num.: al cinci sutelea
quingenti, -ae, -a, num.: cinci sute
quingentes, num.: de cinci sute de ori
quini, -ae, -a, num.: cîte cinci
quingagēni, -ae, -a, num.: cîte cincizeci
quingagesimus, -a, -um, num.: al cincizecilea
quingages, num.: de cincizeci de ori
quingaginta, num.: cincizeci
quinque, num.: cinci

R

rabidus, -a, -um, adj.: turbat, furios, sălbatic
rabies, -ei, f.: turbare, furie

radius, -i, m.: rază
radix, -icis, f.: rădăcină, temelie, poalele (unui munte)

quinquennium, -i, n.: interval de cinci ani
quingies, num.: de cinci ori
Quintilius, -i, m.: nume gentilic roman;
Quintilius Varus: general roman
quintus, -a, -um, num.: al cincilea
Quintus, -i, m.: prenume roman
quippe, adv.: firește, așa dar, negreșit; conj.: căci; *quippe qui* (cum): ca unul care, deoarece
Quirinālis, -e, adj.: a lui Quirinus
Quirinus, -i, m.: epitet al lui Romulus
Quirites, -ium, m.: cetățeni cu toate drepturile politice
quis? (quae?), quid? (quod?), pron.: cine? ce?
quis, quae (qua), quid (quod), pron.: cineva, ceva
quisnam, quidnam, pron.: cine? ce?
quispiam, quaequam, quodpiam și quidpiam (quippiam), pron.: cineva, ceva, vreunul
quisquam, quaequam, quidquam (sau quicquam), pron.: cineva, ceva
quisque, quaeque, quodque (și quidque), pron.: fiecare
quisquis, quidquid, pron.: oricine, orice
quivis, quaevis, quodvis (și quidvis), pron.: oricine vrei, orice vrei
quo, adv. și conj.: încotro, unde, pentru ca să, ca prin aceasta să
quoad, conj.: cît timp, pînă cînd, pînă să
quoad, prep.: în ceea ce privește, relativ la
quocirca, adv. și conj.: de aceea, deci
quod, conj.: deoarece
quominus, conj.: ca să nu, că nu
quomodo, adv.: cum, în ce chip, astfel ca
quondam, adv.: o dată, odinioară
quoniam, conj.: deoarece, de vreme ce
quoque, conj.: și
quorsum (quorsus), adv.: în ce direcție, în ce scop, încotro
quot, pron.: cît de mulți, cîți?
quotannis, adv.: în fiecare an
quoties (quotiens), adv.: de cîte ori
quotiescumque, adv.: ori de cîte ori
quotquot, pron.: oricît de mulți
quousque, adv.: pînă cînd

rado, -ere, rasi, rasum, tr.: a netezi, a rade
ramentum, -i, n.: aşchie, răzătură
ramus, -i, m.: ramură, creangă
rana, -ae, f.: broască
rapina, -ae, f.: hoţie, furt, pradă
rapio -ere, rapui, raptum, tr.: a răpi, a atrage
raritas, -atis, f.: raritate
raro, adv.: rareori
rarus, -a, -um, adj.: rar
ratio, -onis, f.: socoteală, calcul, judecată, ştiinţă, sistem, fel
ratiocinor, -ari, -atus sum, dep. tr.: a socoti, a calcula, a preţui
ratis, -is, f.: plută, corabie
ratus, -a, -um, adj.: stabilit, calculat
raucēdo, -inis, f.: răguşală
raucisōnus, -a, -um, adj.: răguşit
ravis, -is, f.: răguşală
reactio, -onis, f.: reacţie
reāgo, -ere, tr. şi intr.: a reacţiona, a face reacţie
rebello, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a se răscula
recēdo, -ere, -cessi, -cessum, intr.: a se întoarce, a se despărţi
recens, -entis, adj.: de curînd, recent, proaspăt
receptus, -us, m.: retragere, adăpost, refugiu
recipēro, vezi *recupēro*
recipio, -ere, -cēpi, -ceptum, tr.: a primi; se *recipere*: a se retrage
recto, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a da citire, a citi cu glas tare, a recita
reclūdo, -ere, -clūsi, -clūsum, tr.: a descoperi, a da la iveală
reconcillo, -āre-āvi, -ātum, tr.: a împăca, a recîştiga
recondo, -ere, -dīdi, dītum, tr.: a înfunda, a ascunde
recordatio, -onis, f.: amintire
recordor, -āri, -ātus sum, dep. tr.: a-şi aminti, a gândi
recte, adv.: drept, just
rectificātus, -a, -um, adj.: rectificat
rectus, -a, -um, adj.: drept, just
recupēro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a recîştiga, a recuceri
recurro, -ere, -curri, -cursum, intr.: a se întoarce, a reveni
recūso, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a refuza
reda, -ae, f.: car cu patru roţi
reddo, -ere, -dīdi, dītum, tr.: a da, a restitui

redēo, -ire, redīi, redītum, intr.: a se întoarce a reveni
redigo, -ere, -ēgi, -actum, tr.: a aduce înapoi, a reduce, a transforma
redimo, -ere, -ēmi, -emptum, tr.: a răscumpăra, a răsplăti
reditus, -us, m.: întoarcere
redormio, -ire, intr.: a dormi din nou
redūco, -ere, -dūxi, -ductum, tr.: a aduce înapoi, a readuce
reductus, -a, -um, adj.: retras, îndepărtat
infundat
redundo, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a se revărsa, a trece peste, a fi din belşug
redux, -dūcis, adj.: care aduce înapoi, care se întoarce
refercio, -ire, -fersi, -fertum, tr.: a umple, a îndopa
refēro, -ferre, -tūli, -lātum, tr.: a duce înapoi, a plăti, a raporta, a povesti; *refert*, impers.: interesează, este folositor
reficō, -ere, -fēci, -fectum, tr.: a reface, a realege
reflecto, -ere, -flēxi, -flexum, tr.: a îndoi, a curba, a reflecta
refrigēro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a răci, a încetini, a slăbi
refugium, -i, n.: loc de scăpare, refugiu
refundo, -ere, -fūdi, -fūsum, tr.: a revărsa, a da peste, a turna
regina, -ae, f.: regină
regio, -onis, f.: ţinut, teritoriu, regiune
reglus, -a, -um, adj.: de rege, regal
regno, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a domni
regnum, -i, n.: domnie
rego, -ere, rexi, rectum, tr.: a conduce, a guverna
regredior, -grēdi, -gressus sum, dep. intr.: a se întoarce, a se retrage
Regūlus, -i, m.: poreclă romană; *M. Attilius Regulus*: general roman
reicio, -ere, -iēcī, -ectum, tr.: a respinge, a alunga, a refuza, a vărsa, a îndepărta
relēgo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a alunga, a izgoni, a exila
religio, -onis, f.: credinţă religioasă, superstiţie, prevestire
religiōsus, -a, -um, adj.: superstiţios, consacrat, sacru, sfînt
religo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a lega

relinquo, -ere, -liqui, -lictum, tr.: a lăsa, a lăsa moştenire, a părăsi
reliquum, -i, n.: rămăşiţă, rest
reliquus, -a, -um, adj.: lăsat, rămas, celălalt
relucō, -ere, -lūxi, intr.: a străluci
reluctatio, -onis, f.: opoziţie, rezistenţă
reluctor, -āri, -ātus sum, dep. intr.: a lupta împotriva, a se opune
remanēo, -ere, -mansī, -mansum, intr.: a rămîne
remediūm, -i, n.: leac, remediu
remigium, -i, n.: vîslit, navigaţie
reminiscor, -minisci, dep. tr. şi intr.: a-şi aduce aminte, a-şi reaminti
remissus, -a, -um, adj.: destins, paşnic, blînd
remitto, -ere, -misi, -missum, tr.: a trimite înapoi, a da înapoi, a dezlega, a elibera
remōtus, -a, -um, adj.: îndepărtat, înlăturat, liber
removēo, -ere, -mōvi, -mōtum, tr.: a înlătura, a îndepărta
remus, -i, m.: vîslă
Remus, -i, m.: fratele lui Romulus
ren, renis (mai ales la pl.), m.: rinichi
renascor, -nasci, -nātus sum, dep. intr.: a se naşte din nou, a renaşte
renitor, -niti, -nīsus sum, dep. intr.: a se împotrivi, a se sforţa
renovo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a reîncepe, a odihni, a reface
renuntio, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a anunţa, a proclama
reor, reri, ratus sum, dep. intr.: a socoti, a crede
repagūlum, -i, n.: închizătoare, zăvor, obstacol
repandus, -a, -um, adj.: încovoiat, îndoit
repello, -ere, -pūli, -pulsum, tr.: a respinge
rependo, -ere, -pendi, -pensum, tr.: a plăti, a răscumpăra, a compensa
repens, -entis, adj.: neaşteptat, neprevăzut
repente, adv.: cu repeziciune, dintr-odată
repentinus, -a, -um, adj.: neprevăzut, neaşteptat
repercutio, -ere, -cussi, -cussum, tr.: a arunca înapoi, a respinge

reperio, -ire, repperi, repertum, tr.: a găsi, a descoperi
repetitio, -onis, f.: repetiţie
repēto, -ere, -ivi (-i), -itum, tr.: a cere din nou, a se întoarce spre, a repeta
repetundae, -ārum, f.: proces de despăgubire pentru jaf şi extorsiune
replēo, -ere, -plēvi, -plētum, tr.: a umple, e astupa, a sătura
repōno, -ere, -posui, -positum, tr.: a pune înapoi, a pune de o parte, a așeza
reporto, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a duce înapoi
reposco, -ere, tr.: a cere înapoi
reprehendo, -ere, -prehendi, -prehensum, tr.: a lua înapoi, a reproşa
reprehensio, -onis, f.: reproş
repugnans, -antis, adj.: contradictoriu, incompatibil
repugno, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a se împotrivi, a se apăra
repulsa, -ae, f.: refuz, insucces
requiesco, -ere, -ēvi, -ētum, intr.: a se odihni
requiro, -ere, -quisivi, -quisitum, tr.: a căuta, a cerceta, a cere
res, rei, f.: lucru; *res secundae*: succese, victorii; *res adversae*: insuccese, înfrîngeri
rescribo, -ere, -scripsi, -scriptum, tr.: a scrie din nou, a răspunde
resēco, -āre, -secui, -sectum, tr.: a tăia, a reteza
resēro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a deschide, a da la iveală
reses, -idis, adj.: care rămîne, care locuieşte în, nemişcat, neocupat
resicco, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a se usca din nou
residūum, -ui, n.: rămăşiţă, rest, reziduu
resina, -ae, f.: răşină
resisto, -ere, -stīti, intr.: a se împotrivi
resolvo, -ere, -solvi, -solūtum, tr.: a dezlega, a descompune, a topi, a dispărea
respectus, -us, m.: privire înapoi, consideraţie, respect
respicio, -ere, -spēxi, -spectum, intr.: a privi
respīro, -āre, -āvi, -ātum, tr. şi intr.: a respira
respondēo, -ere, -spondi, -sponsum, tr.: a răspunde
responsio, -onis, f.: răspuns

responsum, -i, n.: răspuns, consultație juridică
restitūo, -ēre, -ūi, -ūtum, tr.: a da înapoi, a restitui
restitūtiō, -ōnis, f.: așezare din nou, restabilire, rechemare, reparare
resto, -āre, -sūti, intr.: a se opri, a rămîne, a supraviețui
restringo, -ēre, -strīxi, -strictum, tr.: a strînge, a lega, a opri, a suprima
rete, -is, n.: plasă, rețea, laț
retinēo, -ēre, -tinūi, -tentum, tr.: a reține, a menține
retracto, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a încerca din nou, a retrage, a refuza
retrāho, -ēre, -trāxi, -tractum, tr.: a trage înapoi, a retrage, a reține, a scăpa de
retribūo, -ēre, -tribūi, -tribūtum, tr.: a da înapoi, a restitui
retro, adv.: înapoi
retusio, -ōnis, f.: respingere, slăbire, înăbușire
reus, -i, m.: acuzat, răspunzător, vinovat
reverberō, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a arunca înapoi, a respinge
reverentia, ae, f.: respect, demnitate, măreție
revertor, -verti, -verti, semidep. intr.: a se întoarce
revōco, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a chema înapoi, a rechema
rex, regis, m.: rege
Rhenus, -i, m.: Rinul
rhetor, -ōris, m.: retor
rhetorica, -ae, (rhetorice, -es), f.: retorică
rhetoricus, -a, -um, adj.: retoric, privitor la retorică
rheuma, -ātis, n.: catar, reumatism
rhinocēros, -ōtis, m.: rinocer
Rhodānus, -i, m.: rîu în Gallia
Rhodienses, -i, m.: locuitori ai orașului Rhoda (Hispania)
Rhodius, -ii, m.: locuitor din Rhodos
rhythmus, -i, m.: simetrie, raport, ritm
rictum, -i, n. (și rictus, -us, m.): deschizătura gurii, bot
ridēo, -ēre, risi, risum, intr.: a rîde, a surîde
ridicūlus, -a, -um, adj.: de rîs, glumeț, ridicol
rigidus, -a, -um, adj.: înghețat, întepenit, aspru
rigor, -ōris, m.: asprime, răceală, frig
rimor, -āri, -ātus sum, dep. tr.: a despica, a explora, a cerceta

ripa, -ae, f.: mal, țarm
Riphaei (montes), m.: munți în nordul Sciției
risus, -us, m.: rîs, glumă, bătaie de joc
rite, adv.: după obicei, în chip just, convenabil
ritus, -us, m.: obicei, fel, rit, ceremonie religioasă
rivus, -i, m.: rîu
robur, -ōris, n.: lemn de stejar, tărie, putere
rogālis, -e, adj.: de rug
rogatio, -ōnis, f.: întrebare, propunere, proiect de lege
rogātus, abl. -u, m.: cerere, rugămintă
rogito, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a întreba mereu
rogo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a cere, a ruga
Roma, -ae, f.: oraș în Latium
Romānus, -a, -um, adj.: roman
Romānus, -i, m.: locuitor al Romei
Romūlus, -i, m.: rege roman
roro, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a cădea rouă, a stropi
rosa, -ae, f.: trandafir
Roscius, -ii, m.: nume gentilic roman
rostra, -ōrum, n.: tribună (din forul roman)
roto, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a se mișca în cerc, a se roti
rotundus, -a, -um, adj.: rotund
ruber, -bra, -brum, adj.: roșu; *Rubrum mare*: Marea Roșie (Golful Persic)
Rubrius, -ii, m.: nume gentilic roman
rudis, -e, adj.: necioplit, incult, ignorant
ruditas, -ātis, f.: nepricepere, incultură
rugosus, -a, -um, adj.: sbîrcit, încrunțat
ruina, -ae, f.: ruină, cădere, nimicire
rumor, -ōris, m.: strigăt, aplauze, veste, reputație
rumpo, -ēre, rupi, ruptum, tr.: a rupe, a zdrobi, a crăpa
ruo, -ēre, rui, rutum, intr.: a se nărui, a se distruge, a se prăbuși
rupes, -is, f.: stîncă
rursus, adv.: iarăși
rus, ruris, n.: cîmp, țară
rusticānus, -a, -um, adj.: de la țară, rustic
rusticor, -āri, dep. intr.: a petrece la țară, a lucra la cîmp
rusticus, -a, -um, adj.: de la țară, stîngaci, necioplit, necultivat; subst. țăran
rutundus, vezi *rotundus*

Sabini, -ōrum, m.: locuitori din Italia centrală
Sabinus, -a, -um, adj.: ca sabinii, sabin
Sabinus, -i, m.: poreclă romană
sacellum, -i, n.: mic sanctuar
sacer, -cra, -crum, adj.: sfințit, sacru; *Sacer mons*: muntele sacru; *os sacrum*: osul sacral
sacerdos, -ōtis, m. și f.: preot, preoteasă
sacramentum, -i, n.: jurămintă militară
sacrarium, -ii, n.: sanctuar
sacratus, -a, -um, adj.: sfințit, consacrat
sacrificium, -ii, n.: jertfă, sacrificiu
sacrilegus, -i, m.: nelegiuit, profanator, jefuitor de lucruri sfinte
sacrosanctus, -a, -um, adj.: de care nu te poți atinge, inviolabil, sfînt
sacrum, -i, n.: obiect sacru, ofrandă, jertfă
saeculum, vezi *saeculum*
saeculum, -i, n.: secol, veac, generație, rasă, speță
saepe, adv.: adeseori
saepio, -ire, saepsi, saeptum, tr.: a îngrădi, a împrejmui, a închide
saeptum, -i, n.: îngrăditură, închizătură; *saeptum transversum*: diafragmă
saevio, -ire, -ii, -itum, intr.: a se înfuria, a lovi, a bate
saevitia, -ae, f.: furie, cruzime, asprime
saevus, -a, -um, adj.: furios, sălbatic, violent
sagacitas, -ātis, f.: agerime, pătrundere, finețea mirosului
sagax, -ācis, adj.: cu auzul ager, fin, pătrunzător, vigilent
sagitta, -ae, f.: săgeată
Sagra, -ae, f.: rîu în sudul Italiei
Saguntini, -ōrum, m.: locuitori ai orașului Saguntum
Saguntum, -i, n.: oraș în Hispania
Salamini, -ōrum, m.: locuitori din Salamina
Salaminius, -a, -um, adj.: de la Salamina
Salāmis, -inis, f.: insulă în Marea Egee
salaris, -a, -um, adj.: de sare, privitor la sare, pe unde se transportă sarea (*Via Salaria*)
salinae, -arum, f.: ocne, saline
salsamentum, -i, n.: pește sărat, saramură, carne sărată
salsus, -a, -um, adj.: sărat, fin, spiritual

saltem, adv.: cel puțin, măcar
salto, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a sări, a juca
saltus, -us, m.: salt; bătaie (de inimă), pal-pitație
saluber, -bris, -bre, adj.: sănătos, folositor
sănătății
salus, -ūtis, f.: mîntuire, salvare
salutaris, -e, adj.: dădător de sănătate, folo-sitor, eficace
saluto, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a saluta
salvō, -ēre, intr.: a fi sănătos, a fi salutat
salvus, -a, -um, adj.: scăpat, salvat, sănătos
Samii, -ōrum, m.: locuitori din Samos
Samnis, -itis, m.: locuitor din Samnium
Samnium, -ii, n.: regiune a Italiei
Samus, -i, f.: insulă din Marea Egee
sancio, -ire, sanxi, sanctum, tr.: a sfinți, a sancționa, a ratifica
sancle, adv.: cu sfințenie, cu pioșie, cu fide-litate
sanctus, -a, -um, adj.: curat, cinstit, invio-labil, sfînt
sane, adv.: de bună seamă, fără îndoială, foarte
sanescō, -ēre, sanui, intr.: a se vindeca, a se însănătoși
sanguis, -inis, m.: sînge
sanitas, -ātis, f.: sănătate
sano, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a vindeca, a liniști, a domoli
santalinum, -i, n.: santal
sanus, -a, -um, adj.: sănătos
sapiens, -entis, adj.: înțelept
sapio, -ēre, -ui (-ii), tr.: a simți; a fi înțelept, a înțelege
sapor, -ōris, m.: gust, simțul gustului
Sardes, -ium, f.: oraș în Asia Mică
Sarmaticus, -a, -um, adj.: sarmatic
sat, adv.: vezi *satis*
satiētas, -ātis, f.: saturație, dezgust
satio, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a sătura
satis, adv.: destul, deajuns
satisfactio, -ēre, -feci, -factum, tr.: a da satisfacție, a mulțumi, a achita
satur, -ūra, -ūrum, adj.: sătul, bogat, roditor, abundent
Saturninus, -i, m.: poreclă romană; *L. Sa-turninus*: tribun plebeu

Saturnus, -a, -um, adj.: a lui Saturnus, privitor la Saturnus
saucus, -a, -um, adj.: rănit, bolnav
Sauromates, -ae, m.: populație din Moesia
saxum, -i, n.: piatră, stîncă
scabies, -ei, f.: rîie
Scaevola, -ae, m.: poreclă romană
scalae, -arum, f.: scară, treaptă, etaj
scando, -ere, scandi, scansum, intr. și tr.: a se urca, a urca
scapha, -ae, f.: luntre, barcă
scapula, -ae (de obicei la pl.), f.: omoplați, spată
scatēo, -ere, intr.: a fișni, a fi abundent
scaturio, -ire, -ivi, intr.: a izvorî, a fișni
sceleratus, -a, -um, adj.: nelegiuit, criminal
scelus, -eris, n.: crimă, nelegiuire
schola, -ae, f.: școală
scientia, -ae, f.: știință
scilicet, adv.: de bună seamă, vezi bine, adică
scindo, -ere, scidi, scissum, tr.: a rupe, a despărți, a împărți
scintilla, -ae, f.: scînteie
scio, -ire, scivi (scii), scitum, tr.: a ști
Scipio, -onis, m.: poreclă romană
scirpus, -i, m.: trestie
sciscitor, -ari, -atus sum, dep. tr.: a întreba, a se informa
scisco, -ere, scivi, scitum, tr. și intr.: a se informa, a hotărî, a vota
scitum, -i, n.: hotărîre, decret
scopus, -i, m.: scop, țintă
scorbūtus, -i, m.: scorbut
scriba, -ae, m.: scriitor, copist
scribo, -ere, scripsi, scriptum, tr.: a scrie
scriptor, -oris, m.: scriitor, autor
scriptum, -i, n.: scris, scrisoare, manuscris
scriptura, -ae, f.: scriere, ordin de plată
scrophulae, -arum, f.: scrofulă
scrutor, -ari, -atus sum, dep. tr.: a explora, a cerceta amănunțit
sculpo, -ere, sculpsi, sculptum, tr.: a sculpta
scutum, -i, n.: scut
scymnus, -i, m.: pui (de animal)
Scythes, -ae, m.: locuitor al Scitiei
Scythia, -ae, f.: Scitia
Scythicus, -a, -um, adj.: scitic
sebum, -i, n.: seu
secāle, -is, n.: secară

secēdo, -ere, -cessi, -cessum, intr.: a se îndepărta, a se retrage
secerno, -ere, -crēvi, -crētum, tr.: a despărți a elimina
secessio, -ōnis, f.: despărțire, retragere
secessus, -us, m.: retragere, izolare, loc retras
seco, -āre, secui, sectum, tr.: a tăia
secrētum, -i, n.: taină, secret
secta, -ae, f.: sectă filozofică, școală
sector, -ari, -ātus sum, dep. tr.: a urma, a însoți
secundum, prep.: după, potrivit cu, de-a lungul
secundus, -a, -um, adj. și num.: norocos favorabil, al doilea
secūris, -is, f.: secure
securitas, -ātis, f.: liniște, siguranță, pace
secus, adv.: altfel
sed, conj.: însă, dar; *sed etiam*: ci și
sedecies, num.: de șaisprezece ori
sedēcim, num.: șaisprezece
sedēo, -ere, sedi, sessum, intr.: a șede, a sta
sedes, -is, f.: sediu, locuință, lăcaș
sedile, -is, n.: scaun, bancă
seditio, -ōnis, f.: tulburare, răsccoală
seditiōsus, -a, -um, adj.: turbulent, răzvrătit
sedo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a liniști, a potoli
seges, -ētis, f.: cîmp lucrat, lan, mulțime
Segesta, -ae, f.: oraș în Sicilia
Segestani, -orum, m.: locuitori ai orașului Segesta
segnis, -e, adj.: încet, leneș
segrēgo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a separa, a scoate, a depărta
seiungo, -ere, -iunxi, -iunctum, tr.: a despărți, a deosebi
Seleucia, -ae, f.: nume de oraș
Seleucus, -i, m.: rege al Siriei (*Seleucus Nicanor*)
semel, num.: odată
semen, -inis, n.: sămînță, seminție, rasă, ger-men, răsăd
semi: pe jumătate
semīnex, -nēcis, adj.: pe jumătate mort
semper, adv.: totdeauna
sempiternus, -a, -um, adj.: veșnic
Sempronius, -ii, m.: nume gentilic roman
senariolus, -i, m.: vers mic, senar
senātus, -us, m.: senat
senatusconsultum, -i, n.: hotărîre a senatului

senecta, -ae, f.: bătrînețe
senectus, -ūtis, f.: bătrînețe; *agere senectutem*: a-și petrece bătrînețea
senesco, -ere, senui, intr.: a îmbătrîni, a slăbi
senex, senis, m.: bătrîn
seni, -ae, -a, num.: cîte șase
sensim, adv.: treptat, pe nesimțite
sensus, -us, m.: simț, sentiment, judecată, înțeles
sententia, -ae, f.: părere, hotărîre, sentință
sentio, -ire, sensi, sensum, tr.: a simți, a înțelege, a judeca
seorsum, adv.: separat, aparte, deosebit
separabilis, -e, adj.: care se poate despărți
separatus, -a, -um, adj.: despărțit, separat
sepāro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a despărți, a separa
sepelio, -ire, -ivi (-ii), sepultum, tr.: a îngropa, a înmormînta, a nimici
septem, num.: șapte
september, -bris, -bre, adj.: septembrie
septendēcim, num.: șaptesprezece
septēni, -ae, -a, num.: cîte șapte
septentrio, -ōnis, m.: nordul
septies, num.: de șapte ori
septimus, -a, -um, num.: al șaptelea
septingēni, -ae, -a, num.: cîte șapte sute
septingentesimus, -a, -um, num.: al șapte sutălea
septingenti, -ae, -a, num.: șapte sute
septingentes, num.: de șapte sute de ori
septuagēni, -ae, -a, num.: cîte șaptezeci
septuagesimus, -a, -um, num.: al șaptezecilea
septuagies, num.: de șaptezeci de ori
septuaginta, num.: șaptezeci
sepulcrum, -i, n.: mormînt
Sequāna, -ae, f.: rîu în Gallia
Sequani, -orum, m.: populație din Gallia
sequor, sequi, secutus sum, dep.: a urma, a urmări
series, -ei, f.: șir, lanț, succesiune
sermo, -ōnis, m.: cuvîntare, discurs, conversație
sero, adv.: tîrziu
sero, -ere, serui, sertum, tr.: a lega, a strînge
sero, -ere, sevi, satum, tr.: a însămînța, a planta
serpens, -entis, m. și f.: șarpe
serpo, -ere, serpsi, intr.: a se tîrî, a se strecura, a luneca, a șerpui

serrati (nummi), -orum, m.: monete cu marginile dințate
serus, -a, -um, adj.: tîrziu, tardiv
serua, -ae, f.: sclavă, roabă
Servilia, -ae, f.: nume de persoană
servilis, -e, adj.: de rob, servil
Servilius, -ii, m.: nume gentilic roman
servio, -ire, -ivi (-ii), -itum, intr.: a sluji, a servi
servitium, -ii, n.: robie, sclavie
servitus, -ūtis, f.: supunere, ascultare, sclavie, servitute
servo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a păstra, a salva
servus, -i, m.: sclav, rob
sescēni, -ae, -a, num.: cîte șase sute
sescentesimus, -a, -um, num.: al șase sutălea
sescenti, -ae, -a, num.: șase sute
sescenties, num.: de șase sute de ori
sesquichloratus, -a, -um, adj.: sesquiclorat
sestertium, -ii, n.: o mie de sesterți
sestertius, -ii, m.: sesterțiu (monetă de argint)
Sestius, -ii, m.: nume gentilic roman; *P. Sestius*: tribun plebeu
seu, conj.: sau, ori
severe, adv.: aspru, greu
sex, num.: șase
Sex = *Sextus*, -i, m.: prenume roman
sexagēni, -ae, -a, num.: cîte șazeci
sexagesimus, -a, -um, num.: al șazecilea
sexagies, num.: de șazeci de ori
sexaginta, num.: șazeci
sexies, num.: de șase ori
Sextus, -ii, m.: nume gentilic roman
sextus, -a, -um, num.: al șaselea
sexus, -us, m.: gen, sex
si, conj.: dacă
sic, adv.: așa
siccitas, -ātis, f.: uscăciune, secetă
sicco, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a usca, a seca, a vindeca
siccus, -a, -um, adj.: uscat, sec
Sicilia, -ae, f.: nume de insulă
Sicinius, -ii, m.: numele unui tribun plebeu
sicubi, adv.: dacă undeva
Siculus, -a, -um, adj.: din Sicilia, sicilian
Siculus, -i, m.: sicilian
sicut, conj.: precum, așa cum
sideratio, -ōnis, f.: insolație
sidus, -eris, n.: stea
siem, arhaic pentru *sim*

sigillum, -i, n.: statueta, stampilă, pecete
significatio, -ōnis, f.: semn, indicație
significo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a însemna, a arăta
signo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a însemna, a indica, a sigila
signum, -i, n.: semn, steag, semn, statuă, stampilă
silentium, -ii, n.: tăcere, liniște
silēo, -ēre, -ūi, intr.: a tăcea, a sta liniștit
Silo, -ōnis, m.: poreclă romană
silva, -ae, f.: pădure
Silvānus, -i, m.: divinitate
silvester, -tris, -tre, adj.: de pădure, sălbatic
similis, -e, adj.: asemănător
similiter, adv.: în mod asemănător
similitudo, -dinis, f.: asemănare
similo, -āre, -āvi, intr.: a fi asemănător
simplex, -icis, adj.: simplu, natural
simplicitas, -ātis, f.: simplitate, cinste
simpliciter, adv.: simplu
simul, adv.: în același timp, împreună; conj.: îndată ce
simulacrum, -i, n.: chip, imagine, statuie
simulātor, -ōris, m.: prefăcut
simūlo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a imita, a reproduce, a se prefăce
sin, conj.: iar dacă
sināpi, nedecl., n.: muștar
sine, prep.: fără
singillatim, adv.: izolat, unul câte unul
singulāris, -e, adj.: singur, unic, izolat
singūli, -ae, -a, num.: câte unul, fiecare
sinister, -tra, -trum, adj.: stîng
sino, -ēre, -sivi, -situm, tr.: a pune, a așeza, a permite, a îngădui
sinus, -us, m.: îndoitură, golf
siquidem, conj.: deoarece, numai dacă, dat fiind că
siquis, vezi *si* și *aliquis*
sirūpus (și *syrūpus*), -i, m.: sirop
Sisenna, -ae, m.: poreclă romană
sisto, -ēre, -stiti (steti), -statum, tr.: a se opri, a rămîne pe loc, a fixa, a stabili
sitlo, -ire, -ivi (-ii), tr.: a avea sete, a fi însetat
situs, -is, f.: sete
situs, -a, -um, adj.: așezat, situat
situs, -us, m.: situație, poziție, așezare
sive, conj.: sau, ori
Slanic: localitate în Moldova

Smyrnaei, -ōrum, m.: locuitori din Smrna
socer, -ēri, m.: socru
societas, -ātis, f.: tovărășie, asociere, comunitate, alianță, asociație comercială
socius, -i, m.: tovarăș, aliat
Socrātes, -is, m.: filozof grec
socrus, -us, f.: soacră
sodalicius, -a, -um, adj.: de prietenie
sol, -is, m.: soare
solacium, -ii, n.: ușurare, consolare, ajutor
solēa, -ae, f.: sandală, gheată
solemnis (și *sollemnis*), -e, adj.: care revine în fiecare an, solemn
solemnitas, -ātis, f.: solemnitate, formalitate
solēo, -ēre, -solitus sum, semidep.: a obișnui
soliditas, -ātis, f.: consistență, soliditate
solidus, -a, -um, adj.: tare, consistent, virtos
solitudo, -inis, f.: singurătate, pustietate
sollers, -ertis, adj.: îndemînatic, harnic, iscusit
sollertia, -ae, f.: dibăcie, îndemînare
sollicito, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a tulbura, a chinui, a se preocupa
sollicitudo, -inis, f.: tulburare, suferință, neliniște, grijă
sollicitus, -a, -um, adj.: neliniștit, tulburat, îngrijat
Solo (Solon), -ōnis, m.: om de stat atenian
solubilis, -e, adj.: care se poate descompune, solubil
solum, adv.: numai
solum, -i, n.: sol, arie, suprafață
solus, -a, -um, pron.: singur
solutio, -ōnis, f.: desfacere, disoluție, soluțiune
solutus, -a, -um, adj.: deslegat, liber, în proză
solvo, -ēre, -solvi, -solutum, tr.: a dezlega, a desface, a plăti, a dizolva
somnus, -i, m.: somn
sonitus, -us, m.: sunet
sono, -āre, -ūi, -itum, intr.: a suna, a răsună
sonus, -i, m.: sunet
sophistes, -ae, m.: sofist, filozof
Soracte, -is, n.: munte în Italia
sorbitio, -ōnis, f.: sorbire, băutură, ceai, supă
soror, -ōris, f.: soră
sors, sortis, f.: soartă, prevestire, oracol, parte, erudiție
sospes, -itis, adj.: nevătămat, sănătos, salvat
soterius, -a, -um, adj.: vindecător

Sotion, -is, m.: nume de persoană
spado, -ōnis, m.: eunuc, scopit, castrat
spargo, -ēre, -sparsi, -sparsum, tr.: a stropi
sparsus, -a, -um, adj.: împrăștiat, resfirat
Spartiatae, -ārum, m.: locuitori ai Spartei
spatiōsus, -a, -um, adj.: întins, mare, nemăsurat
spatium, -ii, n.: întindere, spațiu, durată
specialiter, adv.: în special, îndeosebi
species, -ei, f.: față, înfățișare, aparență, fel
spectaculum, -i, n.: priveliște, vedere, spectacol
specto, -āre, -āvi, -ātum, intr. și tr.: a privi, a fi orientat spre
specūlor, -āri, -ātus sum, dep. tr.: a privi în toate părțile, a pîndi, a spiona
specus, -us, m.: peșteră
sperātus, -a, -um, adj.: așteptat, dorit
sperno, -ēre, -sprevi, -spretum, tr.: a disprețui, a înlătura
spes, -ei, f.: nădejde, speranță
sphaera, -ae, f.: sferă
sphagitis, -idis, f.: vinele gîtului
spina, -ae, f.: spin; spinare, coloana vertebrală
spinalis, -e, adj.: privitor la șira spinării
spira, -ae, f.: spirală, încolăcirea șarpelui
spiritus, -us, m.: spirit, suflet, respirație, sentiment mîndrie, curaj, spirt
spiro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a respira, a răsufla, a sufla cu putere
splen, -is, m.: splină
splendūsus, -a, -um, adj.: strălucitor, curat, limpede
splendor, -ōris, m.: strălucire
spolio, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a despuia, a prăda, a jefui
spolium, -ii, n.: pradă, pradă de război
spondēo, -ēre, -spondi, -sponsum, intr. și tr.: a promite, a se angaja, a garanta, a se logodi
spongiōsus, -a, -um, adj.: poros, spongios
spons, spontis, f. (mai mult la abl. sing.): voință liberă, inițiativă
sponsus, -i, m.: logodnic
spontanēus, -a, -um, adj.: liber, de la sine, spontan
sporadicus, -a, -um, adj.: sporadic, cu apariție izolată, neepidemic
Spurius, -ii, m.: prenume roman

squalēo, -ēre, intr.: a fi aspru, a fi zbîrlit, a fi neîngrijit
squalor, -ōris, m.: murdărie, rugină
squamēus, -a, -um, adj.: plin de solzi
stabilis, -e, adj.: statornic, sigur, neschimbător
stabulum, -i, n.: staul, grajd
stadium, -ii, n. unitate de lungime, loc de alergări, stadion
Stagirites, -ae, m.: locuitor din Stagira, epitet al filozofului Aristotel
stagno, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a fi stătător, a stagna, a se opri
stagnum, -i, n.: apă stătătoare, mlaștină, lac
statim, adv.: îndată
statio, -ōnis, f.: oprire, post militar, santinelă, poziție
statio, -ēre, -ūi, -ūtum, tr.: a așeza, a fixa, a hotărî
statura, -ae, f.: statură, talie
status, -a, -um, adj.: hotărît, fix, determinat
status, -us, m.: stare, situație, atitudine
stella, -ae, f.: stea, constelație
stillicidium, -ii, n.: scurgere
stillo, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a picura
stilus, -i, m.: stil, expresie, expunere, limbă
stimulo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a îndemna
stimulus, -i, m.: bici, stimulent, excitație
stipātus, -a, -um, adj.: înconjurat, escortat
stipendiarius, -a, -um, adj.: care plătește tribut, stipendiar
stipendium, -ii, n.: plată, soldă, impozit
stips, stipis, f.: monedă mică, ban
stirps, stirpis, f.: copac tînăr, butaș, neam, familie
sto, stare, steti, -statum, intr.: a sta
Stoicus, -a, -um, adj.: stoic, adept al școlii stoice
stola, -ae, f.: vestmînt lung femeiesc
stolidus, -a, -um, adj.: prost, stupid
stomacace, -es, f.: ulceratie fetidă a gurii
stomāchor, -āri, -ātus sum, dep. intr.: a se mînia, a se înfură
stomāchus, -i, m.: esofag, stomac
stratum, -i, n.: strat, așternut, pardoseală
strenuus, -a, -um, adj.: harnic, iute, viguros, hotărît
strepitus, -us, m.: zgomot, zăngănit
stridēo, -ēre, intr.: a scîrîi, a șuiera

N.V. C. J. H. C. A. 31

stridor, -ōris, m.: şuierat, muget, scârțâit
stringo, -ēre, strinxi, strictum, tr.: a strânge, a ține strâns
structura, -ae, f.: construcție
struma, -ae, f.: scrofulă
Strunga: localitate în Moldova
struo, -ēre, struxi, structum, tr.: a clădi, a pregăti, a aranja
studēo, -ēre, -ūi, intr.: a năzui, a se strădui a se ocupa
studiōse, adv.: cu sîrguință, cu zel
studiōsus, -a, -um, adj.: silitor, stăruitor, iubitor
studium, -ii, n.: străduință, studiu, pasiune, luptă
stulte, adv.: prosteste
stultitia, -ae, f.: prostie, neghiobie
stultus, -a, -um, adj.: prost, neghiob
Styx, -gis, f.: rîu în infern
suadēo, -ēre, suasi, suassum, intr.: a sfătui
suavis, -e, adj.: dulce, plăcut
suavitas, -ātis, f.: farmec, frumusețe, plăcere
sub, prep.: sub
subamārus, -a, -um, adj.: amărui
subaudiō, -īre, tr.: a asculta puțin, a subînțelege, a înlocui
subdescendo, -ēre, intr.: a coborî adînc
subdo, -ēre, -didi, -dītum, tr.: a pune sub, a supune, a subordona
subdōlus, -a, -um, adj.: viclean, șiret, perfid
subēo, -īre, -īi, -ītum, intr. și tr.: a merge sub, a înfrunța, a lua asupra sa, a suferi
subicō, -ēre, -iēcī, -iectum, tr.: a prezenta, a supune
subīgo, -ēre, -ēgi, -actum, tr.: a mîna, a constrînge, a lucra, a sfărîma, a întoarce
subito, adv.: pe neașteptate
sublicius, -a, -um, adj.: din birne, sprijinit pe pari; *pons Sublicius*: un pod de lemn peste Tibru
sublīme, adv.: înalt, sublim
sublūmis, -e, adj.: înalt, ridicat, strălucit, ilustru
submergo, -ēre, -mersi, -mersum, tr.: a scufunda
subministro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a procura, a furniza, a produce
submitus, -a, -um, adj.: aplecat, care se tîrăște, supus, umil

submovēo, -ēre, -mōvi, -mōtum, tr.: a îndepărta, a respinge, a înlătura
subobliquis, -a, -um, adj.: puțin oblic
subreptio, -ōnis, f.: strecurare, furișare, luncare
subsalsus, -a, -um, adj.: puțin sărat
subscriptio, -ōnis, f.: scriere dedesubt, iscălitură
subsido, -ēre, -sēdi (-sīdi), -sessum, intr. și tr.: a se așeza, a înceta, a se stabili, a se lăsa în jos
subsisto, -ēre, -stīti, intr.: a se opri, a rămîne, a se retrage
substantia, -ae, f.: esență, substanță
subsum, -esse, -fui, intr.: a fi dedesubt, a fi în apropiere
subter, prep.: dedesubt, sub
subterfugio, -ēre, -fūgi, intr.: a fugi pe ascuns, a se sustrage, a evita
subterlabor, -lābi, -lapsus sum, dep. intr.: a curge sub
subtilitas, -ātis, f.: finețe, agerime, precizie
subtiliter, adv.: cu pătrundere, fin, exact, subtil
subtristis, -e, adj.: puțin trist
suburbānus, -a, -um, adj.: aproape de oraș suburban
subvenio, -īre, vēni, -ventum, intr.: a veni în ajutor, a ajuta
succēdo, -ēre, -cessi, -cessum, intr.: a urma
successio, -ōnis, f.: urmare, succesiune, moștenire
successor, -ōris, m.: urmaș
succurro, -ēre, -curri, -cursum, intr.: a înfrunța, a da ajutor
sucus, -i, m.: suc, sevă, medicament
sudo, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a fi asudat, a transpira, a fi plin de apă
sudor, -ōris, m.: sudoare, nădușeală, transpirație
sudorōsus, -a, -um, adj.: transpirat
Suēbi (Suēvi), -ōrum, m.: populație germanică
suffēro, -ferre, sustūli, sublātum, tr.: a purta sub; a suporta
sufficiens, -entis, adj.: de ajuns, suficient
sufficio, -ēre, -fēcī, -fectum, tr.: a pune sub, a înlocui, a se transforma; intr.: a fi de ajuns, a fi în stare
suffragium, -ii, n.: vot, votare

suffundo, -ēre, -fūdi, -fūsum, tr.: a vărsa, a răspîndi
suggestum, -i, n.: tribună, estradă
sui, sibi, se, pron.: de sine, sieși, pe sine
Sulla (Sylla), -ae, m.: poreclă romană; *L. Cornelius Sulla*: general și dictator roman
Sullānus, -a, -um, adj.: al lui Sulla, privitor la Sulla
Sulmo, -ōnis, m.: oraș în Italia
Sulmonenses, -ium, m.: locuitori ai orașului Sulmona
sulphuratus, -a, -um, adj.: cu sulf, sulfuros
sulphur, (și *sulfur*) -ūris, n.: sulf
sum, esse, fui, intr.: a fi, a exista
summa, -ae, f.: punctul cel mai înalt, mai important, totalitate, sumă
summātim, adv.: în chip sumar, pe scurt
summissus, vezi *submitus*
summus, -a, -um, adj.: cel mai înalt, cel mai ridicat
sumo, -ēre, sumpsi, sumptum, tr.: a lua, a întreprinde
sumptus, -us, m.: cheltuială
suo, -ēre, sui, sutum, tr.: a coase, a lega
supellex, -ectilis, f.: mobilier, obiecte de menaj, veselă
super, prep.: deasupra
superbia, -ae, f.: mîndrie, trufie, îngîmfare
superbus, -a, -um, adj.: mîndru, trufaș, îngîmfat
superior, -ius, adj. (compar.): mai înalt, mai ridicat, mai de sus, superior, mai în vîrstă
superne, adv.: de sus, de deasupra
supernus, -a, -um, adj.: de sus, superior
supēro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a întrece, a învinge, a răpune
superstes, -itis, adj.: care rămîne, supraviețuitor
superstitio, -ōnis, f.: credință deșartă, superstiție
supersum, -esse, -fui, intr.: a fi de prisos, a rămîne
supērus, -a, -um, (mai ales la pl.), adj. care este sus, deasupra pămîntului
supervacanūs, -a, -um, adj.: de prisos, neofositor
supervaciūs, -a, -um, adj.: de prisos, excesiv, peste măsură, inutil

supervenio, -īre, -vēni, -ventum, intr. și tr.: a veni pe deasupra, a surveni, a surprinde, a năvăli
suppedito, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a fi din belșug, a da, a oferi
suppēto, -ēre, -īvi, (-īi), -ītum, intr.: a fi la îndemînă, a fi de ajuns, a corespunde
supplex, -icis, adj.: care se roagă
suppliciter, adv.: cu rugăminți, cu umilință
supplicium, -ii, n.: pedeapsă, chin, schingiuire
supplico, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a se ruga, a adresa rugăciuni
suppono, -ēre, -posūi, -positum, tr.: a pune sub, a supune, a presupune
supra, prep.: peste, deasupra
suprēmus, superl. lui *supērus*
supter (subter), prep. și adv.: sub, dedesubt
surdus, -a, -um, adj.: surd, nesimțitor
surgo, -ēre, surrēxi, surrectum, tr. și intr.: a ridica, a se scula, a ieși la iveală
sursum, adv.: în sus
sus, suis, m. și f.: porc, mistreț
Susa, -ōrum, n.: capitală a imperiului persan
suscensēo, -ēre, -censūi, -censum, intr.: a se aprinde, a se mînia
suscipio, -ēre, -cēpi, -ceptum, tr.: a lua asupra-și, a sprijini, a apăra, a începe, a săvîrși
suspectus, -a, -um, adj.: bănuț, presupus, suspect
suspendo, -ēre, -pendi, -pensum, tr.: a atîrna, a spînzura
suspensus, -a, -um, adj.: atîrnat, nesigur, tulburat, chinuit
suspicio, -ōnis, f.: bănuială
suspīcor, -āri, -ātus sum, dep. tr.: a bănui
sustento, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a ține sus, a susține, a sprijini
sustinēo, -ēre, -tinūi, -tentum, tr.: a susține
sutor, -ōris, m.: cizmar
Sutrium, -ii, n.: oraș în Etruria
suus, -a, -um, pron.: al său
Sybaris, -is, f.: oraș în sudul Italiei
syllaba, -ae, f.: silabă
Syphax, -ācis, m.: rege numid
syphillis, -idis, f.: sifilis
Syracusae, -ārum, f.: oraș în Sicilia
Syracusāni, -ōrum, m.: locuitori ai orașului Siracusa
Syria, -ae, f.: țară în Asia de vest

T

T. = *Titus*, -i, m.: prenume roman
tabellarius, -ii, m.: curier, mesager
tabes, -is, f.: slăbire, descompunere, puroi, ciumă
tabula, -ae, f.: tablă, placă
tabuletta, -ae, f.: tabletă
tacēo, -ēre, -ūi, -itum, intr.: a tăcea
tacitus, -a, -um, adj.: tăcut, neexprimat, mut
taciturnitas, -ātis, f.: tăcere, discreție, păstrarea unui secret
taedet, -ēre, taedūt, intr. impers.: a fi dezgustat
taedium, -ii, n.: dezgust, oboseală, aversiune
Tagus, -i, m.: riu în Hispania
talentum, -i, n.: talant
talis, -e, adj.: asemănător, la fel, astfel
tam, adv.: atât de
tamdiu, adv.: atîta timp
tamen, conj.: totuși
tametsi, conj.: deși, cu toate că
tamquam (tamquam si), conj.: ca, ca și cum
tandem, adv.: în sfîrșit
tanopēre, adv.: atât de tare, cu atât de mare greutate
tantum, adv.: atât de mult, numai
tantummōdo, adv.: numai
tantus, -a, -um, adj.: atât de mare
tarde, adv.: încet, tîrziu
tardo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a întîrzia, a opri, a împiedica
tardus, -a, -um, adj.: tîrziu, încet, greoi, mărginit
Tarentini, -ōrum, m.: locuitori ai Tarentului
Tarentum, -i, n.: oraș în sudul Italiei
Tarquinius, -ii, m.: rege legendar al Romei
taurus, -i, m.: taur
tectum, -i, n.: acoperiș, locuință
tēgo, -ēre, texi, tectum, tr.: a acoperi
tellus, -ūris, f.: pămînt, țară, regiune, ținut
telum, -i, n.: sulită, săgeată, armă
Temenites, -ae, m.: epitet al lui Apollo
temerarius, -a, -um, adj.: îndrăzneț, nesocotit
temere, adv.: întîmplător, necugetat, fără teme
temeritas, -ātis, f.: îndrăzneală, nesocotință
temēro, -are, -āvi, -ātum, tr.: a dezonora, a profana, a pîngări
temno, -ēre, tr.: a disprețui

Tempe (nom. și ac. pl.), n.: defileu în nordul Greciei
temperatio, -ōnis, f.: potrivire, echilibru
temperatūra, -ae, f.: amestec potrivit, climă, temperatură
tempēro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a stîmpăra, a conduce, a organiza, a guverna
tempestas, -ātis, f.: furtună, timp, anotimp
tempestivus, -a, -um, adj.: timpuriu, potrivit, favorabil
templum, -i, n.: templu
tempto, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a încerca, a atinge
tempus, -ōris, n.: timp, anotimp
tempus, -ōris, n. (mai ales la pl.): tîmple
tenax, -ācis, adj.: tare, des
tendo, -ēre, tetendi, tr.: a tinde, a se îndrepta
tendo, -īnis, m.: tendon, coardă
tenēbrae, -ārum, f.: întuneric, întunecime, noapte
tenēo, -ēre, tenūi, tentum, tr.: a ține, a prinde, a apuca
tenēr, -ēra, -ērum, adj.: tînăr, delicat
tenor, -ōris, m.: mișcare continuă, continuitate, urmare
tentātus, -a, -um, adj.: examinat, controlat
tenūis, -e, adj.: subțire, ușor, sărac, neînsemnat
tenūo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a slăbi, a micșora
tēnus, prep.: pînă la
tepēo, -ēre, intr.: a fi călduț
tepidus, -a, -um, adj.: călduț, căldicel
ter, num.: de trei ori
terdecimus, -a, -um, num.: la treisprezecilea
Terentia, -ae, f.: nume de persoană
tergiversor, -āri, -ātus sum, dep. intr.: a întoarce spatele, a se codi, a ocoli
tergum, -i, n.: spată, dos
termino, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a mărgini, a fixa, a limita; a sfîrși
terminus, -i, m.: limită, margine, sfîrșit
terni, -ae, -a, num.: cîte trei
tero, -ēre, trivi, tritum, tr.: a freca, a roade, a bate, a întrebuița des
terra, -ae, f.: pămînt, regiune, țară
terrēo, -ēre, -ūi, -itum, tr.: a înspăimînta
terrester, -ris, -re, adj.: de pe pămînt, terestru

terrēus, -a, -um, adj.: de pămînt
terribilis, -e, adj.: înspăimîntător, teribil
terrigēna, -ae, m.: născut din pămînt, fiu al pămîntului
territō, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a înspăimînta
terror, -ōris, m.: spaimă, groază, teroare
tertianus, -a, -um, adj.: care vine tot a treia zi; febris tertiana: febră terțiană (malaria)
tertius, -a, -um, adj.: al treilea
testa, -ae, f.: lut ars, cărămidă, vas de lut, pojghiță, țeastă
testamentum, -i, n.: testament
testator, -ōris, m.: martor, testator
testis, -is, m.: martor
testor, -āri, -ātus sum, dep. tr. și intr.: a fi martor, a mărturisi, a declara
Thala, -ae, f.: oraș în Numidia
Thales, -ētis (și -is), m.: filozof grec
Thalia, -ae, f.: muză
theātrum, -i, n.: teatru
Thebae, -ārum, f.: oraș în Beoția
Thebanus, -i, m.: teban
Thelidae, -ārum, m.: Thelizii
Themistocles, -is, m.: fruntaș politic atenian
theologia, -ae, f.: teologie
Theophanes, -is, m.: nume de persoană
Theophrastus, -i, m.: filozof grec
theoreticus, -a, -um, adj.: speculativ
thermae, -ārum, f.: băi calde
Thermopylae, -ārum, defileu în Grecia
thesaurus, -i, m.: magazie, grînar, tezaur
Thespias, -ādis, f.: muzele
Thespieae, -ārum, f.: oraș în Beoția
tholus, -i, m.: boltă, cupolă
Thracia, -ae, f.: nume de țară
Thrasybulus, -i, m.: nume de persoană
Thrax, -cis (și *Thraces*, -cum), m.: locuitori ai Traciei
thronus, -i, m.: scaun ridicat, tron
Thucydides, -is, m.: istoric grec
Tiarantus: rîu în Scitia
Tiberius, -ii, m.: prenume roman
tibia, -ae, f.: flaut, fluierul piciorului, osul tibiei
tibicen, -īnis, m.: flaut, flautist
Tibullus, -i, m.: poet latin
Tiburtes, -ium, m.: locuitori din Tibur
tigris, -īdis, m. și f.: tigru
Timaeus, -i, m.: istoric grec
timēo, -ēre, -ūi, intr.: a se teme

Timolēon, -ontis, m.: nume de persoană
timor, -ōris, m.: teamă, frică
Timothēus, -i, m.: nume de persoană
tinctilis, -e, adj.: de înmuiat, de uns, de îmbibat
tinctura, -ae, f.: vopsea, tinctură
tisāna, vezi *ptisāna*
Titius, -a, -um, adj.: a lui Titius
Titius, -ii, m.: nume gentilic roman
titulus, -i, m.: titlu
togātus, -i, m.: magistrat civil
tolerabilis, -e, adj.: suportabil
tolēro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a suporta
tollo, -ēre, sustūli, sublātum, tr.: a ridica, a înălțura
Tomjris, -is, f.: regină a sciților
tondēo, -ēre, totondi, tonsum, tr.: a tunde, a tăia
tonitrum, -i (și *tonitrus*, -us), n. și m.: tunet
tono, -āre, -ūi, intr.: a face zgomot, a răsună; impers.: a tuna
tonsor, -ōris, m.: frizer, bărbier
tōnsūra, -ae, f.: tăierea părului, tundere
tormentum, -i, n.: chin, tortură
torpidus, -a, -um, adj.: nemișcat, amorțit
Torquātus, -i, m.: poreclă romană
torquēo, -ēre, torsi, torsum, tr.: a întoarce, a răsuci, a frămînta, a chinui
torrens, -entis, adj.: năvalnic, violent, pustiitor
tot, neded.: atât de mulți (multe)
totidem, adv.: tot atît
toties (totiens), adv.: de atîtea ori
totus, -a, -um, pron.: tot, întreg
tracto, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a atinge, a lucra, a dirija, a conduce, a trata
tractus, -us, m.: mers, curs
traditio, -ōnis, f.: transmite, predare, tradiție
trado, -ēre, -dīdi, -dītum, tr.: a transmite, a preda, a expune
tradūco, -ēre, -dūxi, -ductum, tr.: a duce dincolo, a trece, a traduce
tragicus, -a, -um, adj.: de tragedie, tragic
tragoedia, -ae, f.: tragedie, întîmplare tragică
traho, -ēre, traxi, tractum, tr.: a trage, a tîrî
Traianus, -i, m.: împăratul Traian
traicō, -ēre, -iēcī, -iectum, tr.: a trece, a traversa, a transporta
tranquillitas, -ātis, f.: liniște
tranquillus, -a, -um, adj.: liniștit

trans, prep.: peste
Transalpīnus, -a, -um, adj.: de dincolo de Alpi, transalpin
transdūco, vezi *tradūco*
transēo, -īre, -īi, -ītum, intr.: a trece
transfēro, -ferre, -tūli, -lātum, tr.: a transfera
transfōrma, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a schimba, a transforma
transgredīor, -grēdi, -gressus sum, dep. tr. și intr.: a trece peste, a călca, a nesocoti
transicō, vezi *traicō*
teanslgo, -ēre, -ēgi, -actum, tr.: a trece, a încheia, a consuma, a vinde
transilīto, -īre, -silīi, tr. și intr.: a sări peste a trece, a lăsa la o parte
transitio, -ōnis, f.: trecere, loc pe unde se poate trece
transitū, -us, m.: trecere, traversare, mutare
transmīgro, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a emigra
transmitto, -ēre, -mīsi, -missum, tr.: a transfera, a face să treacă
transmūto, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a muta, a schimba
transporto, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a duce, dincolo, a transporta
Transsilvania, -ae, f.: nume de provincie
transversus, -a, -um, adj.: pieziș, transversal, lateralnic
Trasimēnus, -i, m.: lac în Italia
Trebonius, -īi, m.: nume gentilic roman
trecēni, -ae, -a, num.: câte trei sute
trecentēsīmus, -a, -um, num.: al trei sutăle
trecenties, num.: de trei sute de ori
tredēcim, num.: treisprezece
tremo, -ēre, -ūi, intr.: a tremura
tremūlus, -a, -um, adj.: tremurător
trepīdo, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a se alarma, a tremura
trepīdus, -a, -um, adj.: care tremură, neliniștit, tulburat; critic
tres, tria, num.: trei
Trevēri (*Trevīri*), -ōrum, m.: populație germanică
triangūlum, -i, n.: triunghi
tribūnal, -ālis, n.: loc unde stau magistrații, înălțime, judecată, tribunal
tribunātus, -us, m.: tribunat
tribunicus, -a, -um, adj.: de tribun, tribunician

tribūnus, -i, m.: tribun; — *plebis*: tribun plebeu
tribūo, -ēre, -ūi, -ūtum, tr.: a împărți, a atribui, a da
tribus, -us, f.: trib
tributarius, -a, -um, adj.: relativ la tribut, tributar
tributō, -ōnis, f.: împărțire, distribuire
tribūtum, -i, n.: tribut
tricēni, -ae, -a, num.: câte treizeci
tricesīmus, -a, -um, num.: al treizecilea
tricies, num.: de treizeci de ori
tridūm, -i, n.: interval de trei zile
triennūm, -īi, n.: interval de trei ani
triginta, num.: treizeci
tripertitus, -a, -um, adj.: împărțit în trei, de trei feluri
triplex, -īcis, adj.: întreit, triplu
tripus, -a, -um, adj.: triplu, întreit
tristis, -e, adj.: trist, supărat
tristitia, -ae, f.: tristețe, întristare
tristor, -āri, dep. intr.: a fi trist
tritūm, -i, n.: grâu
triumpho, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a triumfa
triumphus, -i, m.: triumf, succes, victorie
triumvir, -i, m.: triumvir
Troes, -um, m.: troieni
Troia, -ae, f.: oraș în Asia Mică
Troiānus, -a, -um, adj.: troian
tropaeum, -i, n.: monument, trofeu
trucidō, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a măcelări, a nimici
trudo, -ēre, trusi, trusum, tr.: a face să iasă, a constrînge, a împinge
trux, trucid, adj.: sălbatic, crud
tu, pron.: tu
tubercūlum, -i, n.: umflătură mică, cocoasă
tuēor, -ēri, tuītus (tutus) sum, dep.: a veghia, a păzi
Tulla, -ae, f.: nume de persoană
Tullianum, -i, n.: numele subteranelor unei închisori din Roma
Tullius, -īi, m.: nume gentilic roman
Tullus, -i, m.: prenume roman
tum, adv.: atunci, apoi; *tum ... tum*: când ... când
tumultus, -us, m.: zgomot, învâlmășeală, tumult
tunc, adv.: atunci
tunica, -ae, f.: înveliș, cămașă, haină

turba, -ae, f.: mulțime, îngrămădire, ceată
turbidus, -a, -um, adj.: tulbure, tulburat, agitat
turbo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a tulbura
turbulentus, -a, -um, adj.: tulburat, tulbure
turcicus, -a, um, adj.: turcesc
turdus, -i, m.: sturz
turifer, -ēra, -ērum, adj.: producător de tămîie, aducător de tămîie
turpis, -e, adj.: rușinos, mișel, nedemn
turris, -is, f.: turn, edificiu înalt, palat
Tusculānum, -i, n.: vila de la Tusculum
Tuscus, -i, m.: etrusc
tussicūla, -ae, f.: tuse, acces de tuse
tussis, -is, f.: tuse

uber, -ēris, adj.: roditor, bogat
ubertas, -ātis, f.: bogăție, fecunditate, abundență
ubi, adv.: unde, când; conj.: îndată ce
ubicumque, adv.: oriunde, pretutindeni
ubīnam, adv.: unde, în ce loc
ubique, adv.: pretutindeni
udus, -a, -um, adj.: umed, plin de apă
ulcerōsus, -a, -um, adj.: ulceros
ulciscor, ulcisci, ultus sum, dep. intr.: a se răzbuna
ulcus, -ēris, n.: rană, plagă, abces, umflătură
Uliēs, -is, m.: erou legendar grec
ullatēnus, adv.: într-un fel oarecare, cumva
ullus, -a, -um, pron.: vreunul
Ulpīus, -īi, m.: nume gentilic roman
ulterior, -īus, adj.: mai îndepărtat, mai retras
ultimus, -a, -um, adj.: cel mai îndepărtat, ultimul
ultio, -ōnis, f.: răzbunare
ultra, prep. și adv.: dincolo
ultro, adv.: de dincolo, pe deasupra din proprie inițiativă
umbra, -ae, f.: umbră, aparență
unquam, vezi *unquam*
una, adv.: împreună, în același loc, în același timp
unctio, -ōnis, f.: ungere, fricțiune
unda, -ae, f.: undă, val
unde, adv.: de unde
undecies, num.: de unsprezece ori
undēcim, num.: unsprezece

tuto, adv.: în siguranță
tutor, -āri, -ātus sum, dep. tr.: a veghia, a păzi, a apăra
tutor, -ōris, m.: protector, apărător, tutor
tutus, -a, -um, adj.: sigur
tuus, -a, -um, pron.: al tău
Tycha, -ae, f.: cartier al Siracuzei
tympānum, -i, n.: tobă frigiană, roată dintr-o singură bucată
Typhon, -ōnis, m.: erou mitologic
tyrannis, -īdis, f.: tiranie
tyrannus, -i, m.: tiran
Tyrrhēnus, -a, -um, adj.: din Etruria; *Tyrrhēnum mare*: Marea Tireniană

U

undecim, -a, -um, num.: al unsprezecelea
undēni, -ae, -a, num.: câte unsprezece
undetricēni, -ae, -a, num.: câte douăzeci și nouă
undetricesīmus, -a, -um, num.: al douăzeci și nouăle
undetricies, num.: de douăzeci și nouă de ori
undetriginta, num.: douăzeci și nouă
undevicēni, -ae, -a, num.: câte nouăsprezece
undevicesīmus, -a, -um, num.: al nouăsprezecelea
undevicies, num.: de nouăsprezece ori
undeviginti, num.: nouăsprezece
undique, adv.: de pretutindeni
unguentum, -i, n.: unsoare, alifie
unguis, -is, m.: unghie, ghiară, copită
ungula, -ae, f.: unghie, ghiară, copită
universitas, -ātis, f.: totalitate, comunitate, universitate
ungō, -ēre, unxi, unctum, tr.: a unge, a parfuma, a găti
universum, -i, n.: univers
universus, -a, -um, adj.: tot, întreg
unquam, adv.: vreodată
unus, -a, -um, num. și pron.: unul, unul singur
unusquisque, unaquaque, unumquodque, pron.: fiecare
urbānus, -a, -um, adj.: din oraș, orașenesc
urbs, -is, f.: oraș
urgēo (urguēo), -ēre, ursi, tr.: a împinge, a strîmtora
urīna, -ae, f.: urină

urna, -ae, f.: urnă
uro, -ēre, ussi, ustum, tr.: a arde, a incendia, a îngheța
usquam, adv.: undeva, în vreun loc
usque, adv.: pînă la
usquequāque, adv.: peste tot, totdeauna
usūra, -ae, f.: dobîndă
usurpo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a întrebuința, a vorbi de, a pretinde, a înțelege
usus, -us, m.: folosință, trebuință, practică, experiență
ususfructus, -us, m.: întrebuințarea venitului, uzufruct
ut, conj.: ca, ca să, precum, după cum, îndată ce, deși
uter, *utra*, *utrum*, pron.: care din doi?
uterlibet, *utralibet*, *utrumlibet*, pron.: unul și altul din doi

uterque, *utrăque*, *utrumque*, pron.: și unul și altul din doi
utervis, *utrăvis*, *utrumvis*, pron.: oricare din doi, amîndoi
uti, vezi *ut*
utilis, -e, adj.: folositor
utilitas, -ātis, f.: folos, utilitate
utiliter, adv.: cu folos, util
utinam, adv.: o! dacă!
utique, adv.: negreșit, mai ales, tocmai
utōr, *uti*, *usus sum*, dep.: a se folosi, a întrebuința
utpōte (urmat de obicei de *qui*, *quae*, *quod*, *cum*), adv.: astfel, pentru că, deoarece
utrimque, adv.: și de o parte și de cealaltă
utrum, adv.: oare, dacă
uva, -ae, f.: strugure
uxor, -ōris, f.: soție

V

vacatio, -ōnis, f.: scutire, dispensă, lipsă
vaco, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a fi gol, a fi liber, a fi lipsit
vacuitas, -ātis, f.: loc gol, lipsă, lene
vacuum, -i, n.: vid, spațiu gol
vacuus, -a, -um, adj.: gol
vado, -ēre, intr.: a merge
vae!, interj.: vai!
vagitus, -us, m.: plîns, țipăt, geamăt
vagor, -āri, -ātus sum, dep, intr.: a rătăci, a da tîrcoale
vagus, -a, -um, adj.: rătăcitor
vah!, interj.: ah! oh!
Valachia, -ae, f.: Muntenia
valde, adv.: cu putere, mult, foarte
valēo, -ēre, -ūi, intr.: a avea putere, a valora;
vale: adio, fii sănătos
Valerius, -iī, m.: nume gentilic roman
valetudo, -īnis, f.: sănătate, starea sănătății
valide, adv.: cu putere, puternic, foarte
vallis, -is, f.: vale
vallum, -i, n.: meterez, fortificație
vannus, -i, f.: vînturătoare (la treerat grîul)
vanus, -a, -um, adj.: zadarnic
vapor, -ōris, m.: abur, vapori
varietas, -ātis, f.: felurime, varietate
variō, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a se schimba, a varia, a se deosebi

varius, -a, -um, adj.: felurit, schimbător
Varius, -iī, m.: nume gentilic roman; *L. Varius*: poet roman
Varus, -i, m.: poreclă romană
vas, *vasis*, n.: vas
vastitas, -ātis, f.: devastare, pustiire
vasto, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a pustii, a devasta
vastus, -a, -um, adj.: pustiit, deșert, enorm
grosolan
vates, -is, m.: profet, poet inspirat
vaticinor, -āri, -ātus sum, dep, intr.: a prezice, a avertiza, a sfătui
-ve, conj. (encl.): sau, ori
vecordia, -ae, f.: furie, nebunie
vecors, -ordis, adj.: fără minte, nebun, rătăcit, furios
vectigal, -gālis, n.: venit, tribut, impozit
vectigālis, -e, adj.: de tribut, care plătește tribut
vector, -ōris, m.: purtător, călător
vehemens, -entis, adj.: aspru, energic, violent, vehement
vehementer, adv.: energic, puternic
veho, -ēre, vexi, vectum, tr.: a duce, a transporta
Veiens, -entis, adj.: din Veii
Veii, -ōrum, m.: oraș în Etruria

vel, conj.: sau, chiar și
velēs, -ītis, m.: soldat ușor înarmat, velit
Velitrae, -ārum, f.: oraș în Lațiu
velo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a acoperi, a înveli
velox, -ōcis, adj.: iute, vioi
velut (veluti), conj.: cum, precum, ca și
vena, -ae, f.: vînă
venālis, -e, adj.: pus în vînzare, de vînzare
venatio, -ōnis, f.: vînătoare
venditio, -ōnis, f.: vînzare
venditor, -ōris, m.: vînzător
vento, -ēre, -dīdi, -dītum, tr.: a vinde
venenum, -i, n.: venin, otravă
venēo, -ire, -īi, intr.: a fi vîndut
venerandus, -a, -um, adj.: demn de respect
veneratio, -ōnis, f.: venerație, cult
venio, -ire, veni, ventum, intr.: a veni
venor, -āri, -ātus sum, dep, intr.: a merge la vînătoare, a vîna
venter, -tris, m.: pîntece, stomac
ventosus, -a, -um, adj.: expus vîntului, bățut de vînt
ventriculū, -i, n. (și *ventriculus*, -i, n.): pîntece mic, cavitate a inimii, ventricol
venturus, -a, -um, adj.: care va veni, viitor
ventus, -i, m.: vînt
venundo, -āre, -dēdi, -dātum, tr.: a vinde, a pune în vînzare
venus, -ēris, f.: grație, dragoste
venustas, -ātis, f.: frumusețe, farmec, grație
vepres, -is, m. (mai mult la pl.): mărăcini, stufiș
ver, *veris*, n.: primăvară
verbēra, -um, n.: lovituri de băț, de bici
verbēro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a lovi, a bate
verbosus, -a, -um, adj.: vorbăreț, flecar, prolix
verbum, -i, n.: cuvînt, vorbă
vere, adv.: în adevăr
verecundia, -ae, f.: respect, rușine, moralitate, rezervă
verēor, -ēri, -ītus sum, dep.: a se teme, a cînsti, a respecta
Vergilius, (*Virgilius*), -iī, m.: nume gentilic roman; *P. Vergilius Maro*: poet latin
Verginius (*Virginus*), -iī, m.: nume gentilic roman
vergo, -ēre, versi, intr.: a se apleca, a se înclina, a se îndrepta
verisimilis, -e, adj.: asemănător adevărului, verosimil

veritas, -ātis, f.: adevăr
vena, -ae, m.: sclav născut în casa stăpînului
vernaculus, -a, -um, adj.: autohton, indigen
verno, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a se desprîmăvura
vero, adv.: în adevăr, desigur; conj.: însă, iar
Verres, -is, m.: poreclă romană; *C. Cornelius Verres*: om politic roman
versiculus, -i, m.: vers mic
verso, -are, -āvi, -ātum, tr.: a întoarce, a împinge, a tulbura, a agita
versor, -āri, -ātus sum, dep.: a se întoarce, a se afla, a șede, a fi
versus, prep.: către, spre
versus, -us, m.: vers
vertex, -īcis, m.: creștet, vîrf, capăt, vîrtej
verticulus, -i, m. (și *verticillum*, -i, n.): legătură, articulație
vertigo, -īnis, f.: învîrtire, rotire, revoluție, vîrtej, amețeală
verto, -ēre, verti, versum, tr.: a întoarce, a răsturna
veru, -us, n.: frigare, fibulă
verum, conj.: dar, ci
verum, -i, n.: adevăr, realitate
verumtamen, conj.: însă, totuși
verus, -a, -um, adj.: adevărat, real
vescor, vesci, dep.: a se hrăni, a mânca
vesica, -ae, f.: bășică, umflătură, vezică
vesicula, -ae, f.: bășicuță
Vespasianus, -i, m.: împărat roman
vesper, -ēri (și -ēris), m.: apusul soarelui, seară
vespertinus, -a, -um, adj.: de seară, de la apus
vesperascit, -ēre, -āvit, intr. impers.: a se însera
Vesta, -ae, f.: divinitate
Vestālis, -is, f.: vestală
vester, -tra, -trum, pron.: al vostru
vestigium, -iī, n.: urmă, semn
vestio, -ire, -ivi (-iī), -itum, tr.: a îmbrăca, a învesmînta, a acoperi
vestis, -is, f.: îmbrăcăminte, vestmînt
vestitus, -us, m.: îmbrăcăminte
Vesuvius, -iī, m.: munte în Campania
veto, -āre, vetui, vetitum, tr.: a opri, a interzice, a se opune
vetulus, -a, -um, adj.: înaintat în vîrstă, bătrîn

vetus, -ēris, adj.: vechi
vetustas, -ātis, f.: vechime
vetustus, -a, -um, adj.: bătrîn, vechi
vexo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a tulbura, a ataca, a pustii, a chinui
via, -ae, f.: cale, stradă, șosea; *Via Sacra*: stradă în forul roman
viator, -ōris, m.: drumetș, călător
vibro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a mișca, a zgudui, a agita
vicēni, -ae, -a, num.: cîte douăzeci
vicesimus, -a, -um, num.: al douăzecilea
vicēs, num.: de douăzeci de ori
vicinus, -a, -um, adj.: vecin
vicis, vicem, vice, f.: schimbare, alternare, succesiune
vicissim, adv.: pe rînd, alternativ, succesiv
vicissitudo, -dīnis, f.: schimbare, alternare
victimā, -ae, f.: animal de jertfă, victimă
victor, -ōris, m.: învingător
victoria, -ae, f.: victorie, biruință
victus, -us, m.: trai, fel de viață
vicus, -i, m.: sat
videlicet, adv.: desigur, fără îndoială, vezi bine
vidēo, ēre, vidi, visum, tr.: a vedea
vidēor, -ēri, visus sum, dep.: a părea, a se părea
vigēo, -ēre, -ūi, intr.: a avea putere, viață, a fi viguros
vigil, -ilis, adj.: vigilent, treaz, deștept
vigilia, -ae, f.: veghe, pază, santinelă
vigilo, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a veghia
viginti, num.: douăzeci
vilis, -e, adj.: ieftin, fără valoare, josnic
vilitas, -ātis, f.: valoare scăzută, dispreț josnicie
villa, -ae, f.: casă de țară, fermă, vilă
vincō, -ire, vinxi, vinctum, tr.: a lega, a încătușa
vinco, -ere, vici, victum, tr.: a învinge
vinculum, -i, n.: lanț, legătură
vindex, -icis, m. și f.: garant, apărător, răz-bunător
vindico, -āre, -āvi, ātum, tr.: a reclama, a elibera, a salva, a pedepsi
vindicta, -ae, f.: răscumpărare, eliberare, răz-bunare
vinum, -i, n.: vin

violens, -entis (*violentus*, -a, -um), adj.: pu-ternic, aprig, violent
violentia, -ae, f.: furie, violență
violo, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a dezonora, a necinsti, a pîngări
vipēra, ae, f.: viperă
vir, -i, m.: bărbat
virga, -ae, f.: nuia, vargă
virginālis, -e, adj.: de fecioară, feciorelnic
virgo, -inis, f.: fecioară
Viriāthus, -i, m.: nume de persoană
viridis, -e, adj.: verde, fraged
virilis, -e, adj.: de bărbat, bărbătesc, curajos
virtus, -ūtis, f.: curaj, bărbăție, virtute
virus, -i, n.: venin, otravă
vis, vim, vi, f.: forță, putere, cantitate
viso, -ere, visi, visum, tr.: a vizita, a îngriji, a vindeca
vita, -ae, f.: viață
vitiligo, -inis, f.: boală de piele, pecingine
vitio, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a strica, a corupe, a vicia, a necinsti
vitiosus, -a, -um, adj.: nesănătos, rău, corupt
vitis, -is, f.: viță de vie
vitium, -li, n.: viciu, defect
vito, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a evita a scăpa, a se sustrage
vitreus, -a, -um, adj.: de sticlă, transparent ca sticla
vitricus, -i, m.: tată vitreg
vitrum, -i, n.: sticlă, drobușor (plantă colo-rantă în albastru)
vitulus, -i, m.: vițel, pui (de animal)
vituperator, -ōris, m.: critic, detractor
vitupēro, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a dojeni, a a defăima
vivus, -a, -um, adj.: viu
vix, adv.: abia, de abia
vixdum, adv.: încă nu, abia
vocabulum, -i, n.: cuvînt
vociferor, -āri, -ātus sum, dep. intr.: a striga, a vocifera
voco, -āre, -āvi, -ātum, tr.: a chema, a numi
volatilis, -e, adj.: zburător, înaripat, volatil
volito, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a zbura, a se răspîndi, a se împrăști
volo, -āre, -āvi, -ātum, intr.: a zbura
volo, velle, volui, tr.: a voi
Volsi, -ōrum, m.: populație din Lațiu
Volsus, -a, -um adj.: cu privire la volsi

Volsinii, -ōrum, m.: oraș în Etruria
volubilis, -e, adj.: schimbător, nestatornic
volūcer, -cris, -cre, adj.: zburător, iute
volūceris, -is, f.: pasăre
volūmen, -inis, n.: volum
Volumnia, -ae, f.: nume de persoană
voluntarius, -a, -um, adj.: de bună voie;
voluntaria mors: sinucidere
voluntas, -ātis, f.: voință
voluptas, -ātis, f.: plăcere, desfătare
volvulus, -i, m.: încurcarea intestinelor
vomitus, -us, m.: vărsătură, insultă
vomo, -ere, vomui, vomitum, intr. și tr.: a vărsa, a scuipa
vos, pron.: voi
vovēo, -ēre, vovi, votum, intr. și tr.: a

X

Xenophānes, -is, m.: filozof grec
Xenophon, -ontis, m.: istoric și filozof grec

Xerxes, -is, m.: rege persan

Z

Zama, -ae, f.: localitate în Africa
Zancle, -es (ae), f.: oraș în Sicilia
Zeno (și *Zenon*), -ōnis, m.: filozof grec, nume de persoană

zephyrus, -i, m.: zefir, vînt de primăvară
Zeuxis, -is, m.: pictor grec
Zotta (Dr.): nume de persoană

T A B L A D E M A T E R I I

	<u>Pag.</u>
Prefață	3

PARTEA I APLICAȚII GRAMATICALE

Aplicații la morfologie

Declinarea I-a.	9
Declinarea a II-a	9
Declinarea a III-a.	9
Declinarea a IV-a.	10
Declinarea a V-a.	10
Adjectivul.	10
Pronumele.	11
Numeralul.	12
Verbul <i>esse</i> și compusele lui.	13
Conjugarea I-a.	13
Conjugarea a II-a.	13
Conjugarea a III-a	14
Conjugarea a IV-a	14
Diateza pasivă.	14
Verbe deponente și semideponente.	15
Conjugarea perifrastică.	15
Verbe neregulate	16
Adverbul.	16
Prepoziția.	17

Aplicații la sintaxă

Sintaxa acordului.	18
Sintaxa genitivului.	18
Sintaxa dativului	19
Sintaxa acuzativului	19
Sintaxa ablativului.	19
Sintaxa modurilor personale în propozițiile principale.	20
Propozițiile subiective	20

	Pag.
Propozițiile complete.	21
Propozițiile cauzale	21
Propozițiile finale	21
Propozițiile temporale	22
Propozițiile consecutive	22
Propozițiile condiționale	22
Propozițiile concesive.	23
Propozițiile relative.	23
Propozițiile comparative	24
Infinitivul	24
Participiul	24
Gerunziul, gerundivul și supinul	25
Correspondența timpurilor	25

PARTEA a II-a

TEXTE ALESE

A. Texte literare

Elogiul literaturii (După Cicero)	29
Cele dintâi biblioteci publice (După Aulus Gellius)	30
Egiptul și Nilul (După Pomponius Mela)	30
Descrierea râului Cydnus (După Curtius Rufus)	30
Portretul lui Cato cel Bătrîn (După Cornelius Nepos)	31
Studiile lui Atticus (După Cornelius Nepos)	31
Moartea lui Cicero (După Titus Livius)	32
Elogiul lui Cicero (După Quintilianus)	32
Portretul lui Vergiliu (După Donatus)	33
Izvoarele Clitumnului (După Plinius Minor)	33
Vechii romani n-au încurajat artele (După Cicero)	34
O casă-muzeu la Messana (După Cicero)	35
Descrierea orașului Siracuză (Cicero)	35
Statuia Diane de la Segesta (După Cicero)	36
Portretul lui Catilina (Cicero)	36
Elocința lui Isocrate (Cicero)	37
Lupul și mielul (Phaedrus)	37
Broasca și boul (Phaedrus)	38
Biblioteci de lux (Seneca)	38
Lauda vieții de la țară (Horatius)	39
Lauda Italiei (Vergilius)	40
Moartea poetului Tibullus (Ovidius)	41
Amintiri (Ovidius)	42
Iarna în țara geților (Ovidius)	43
Originea limbii (Lucretius)	45
Firea moldovenilor (D. Cantemir)	47

B. Texte istorice

Dunărea scitică și afluenții săi (Herodotus)	49
Țara și obiceiurile sciților (Iustinus)	49

	Pag.
Descrierea Galliei (Caesar)	50
Clasele sociale la gali (Caesar)	50
Familia la gali (Caesar)	51
Obiceiurile britanilor (Caesar)	51
Obiceiurile germanilor (Caesar)	51
Obiceiurile suebilor (Caesar)	52
Campania (Florus)	52
Africa (Sallustius)	52
Poziția favorabilă a orașului Roma (După Cicero)	53
Descrierea Germaniei (După Tacitus)	53
India antică (După Curtius Rufus)	53
Marile râuri ale Orientului antic (După Cicero)	54
Descoperirea mormântului lui Arhimede (După Cicero)	54
Contradicțiile de clasă de la Roma după războaiele punico (Sallustius)	55
Portretul lui Catilina (Sallustius)	55
Tulburări în rândurile plebeilor din pricina transformării datornicilor neplatnici în sclavi (Titus Livius)	56
Retragerea plebeilor pe Muntele Sacru și mediația lui Menenius Agrippa (Titus Livius)	57
Încercarea patricienilor de a înfometă plebea (Titus Livius)	58
Promulgarea primei legi de reformă agrară (Titus Livius)	58
Ocuparea Capitoliului de către o ceată de exilați și sclavi (Titus Livius)	59
Legea celor zece table (Titus Livius)	60
A doua retragere a plebeilor pe Muntele Sacru (Titus Livius)	60
Condițiile plebeilor (Titus Livius)	61
Sarcinile militare și fiscale ale poporului (Titus Livius)	62
Un apărător al datornicilor (Titus Livius)	62
Proiectele de legi ale plebeilor (Titus Livius)	63
O victorie a plebeilor: dreptul de a alege un consul (Titus Livius)	64
Noi victorii ale plebeilor (Titus Livius)	64
Eliberarea celor închiși pentru datorii (Titus Livius)	65

C. Texte filozofice

Thales (După Diogenes Laertius)	66
Anaximander (După Diogenes Laertius)	66
Anaximenes (După Diogenes Laertius)	67
Heraclitus (După Diogenes Laertius)	67
Xenophanes (După Diogenes Laertius)	68
Anaxagoras (După Diogenes Laertius)	69
Empedocles (După Diogenes Laertius)	69
Leucippus (După Diogenes Laertius)	70
Democritus (După Diogenes Laertius)	71
Aristoteles (După Diogenes Laertius)	72
Epicurus (După Diogenes Laertius)	73
Elogiul filozofiei (Cicero)	74
Portretul înțeleptului (Cicero)	74
Concepția primilor filozofi materialisti greci despre zei (Cicero)	75
Concepția lui Epicur despre zei (Cicero)	75
Concepția lui Epicur despre moarte, despre durere și despre bogăție (Cicero)	77

Învățătura lui Epicur despre plăcere și durere (Cicero).....	Pag. 77
Conceptiile filozofilor greci despre moarte și despre suflet (Cicero).....	78
Adevărata fericire a înțeleptului (Cicero).....	79
Filozofii disprețuiesc bogățiile (Cicero).....	80
Devotamentul înțeleptului față de patrie (Cicero).....	80
Scopul ultim al omului (Cicero).....	81

D. Texte juridice

Dreptul natural, dreptul popoarelor și dreptul civil (Iustinianus).....	82
Izvoarele dreptului roman (Gaius).....	82
Condiția persoanelor (Gaius).....	83
Oameni liberi și sclavi (Iustinianus).....	84
Libertăți (Iustinianus).....	84
Situația juridică a libertăților (Gaius).....	85
Eliberarea sclavilor (Gaius).....	85
Căsătoria (Gaius).....	86
Adopțiunea (Ulpianus).....	86
Tutela și curatela (Ulpianus).....	87
Categoriile de bunuri (Gaius).....	88
Succesiunea prin testament (Gaius).....	89
Succesiunea fără testament (Gaius).....	89
Felurile obligațiilor (Gaius).....	90
Legile din Moldova (D. Cantemir).....	92
Judecata în Moldova (D. Cantemir).....	92

E. Texte medicale

Despre importanța medicinei (După Hippocrates).....	94
Jurământul medicului (După Hippocrates).....	94
Calitățile fizice și psihice ale medicului (După Hippocrates).....	95
Asemănarea dintre medic și filozof (După Hippocrates).....	95
Din « Aforisme » lui (Hippocrates).....	96
Elementele constitutive ale ființelor (Hippocrates).....	97
Felurile venelor (Hippocrates).....	98
Structura corpului omenesc (Hippocrates).....	99
Funcțiunile ficatului (Hippocrates).....	99
Inima (Hippocrates).....	99
Oasele (Hippocrates).....	100
Cele mai bune și cele mai rele ape (Hippocrates).....	101
Începuturile medicinei (Celsus).....	102
Felul de trai al unui om sănătos (Celsus).....	103
Felul de trai al celor slabi de constituție (Celsus).....	103
Chirurgia. Calitățile chirurgului (Celsus).....	104
Ochiul (Celsus).....	105
Felurile bolilor (Celsus).....	105
Pleurezia (Celsus).....	106
Frizia (Celsus).....	106
Apele minerale din Moldova (Dr. Const. Virnav).....	107

Bolile sporadice din Moldova (Dr. Const. Virnav).....	Pag. 108
Textul Diplomei de doctor de onoare acordată de Universitatea din Cluj profesorului Dr. G. Marinescu (1933).....	108
Aqua destillata simplex.....	109
Aqua Rosarum.....	109
Citrus.....	109
Morphinum.....	110
Petroleum rectificatum.....	110
Unguentum Hydrargyri.....	110
Principalele prescurtări în rețete.....	110

PARTEA a III-a

GRAMATICA

ELEMENTE DE FONETICĂ

Alfabetul.....	115
Clasificarea sunetelor și pronunțarea lor.....	115
Cantitatea silabelor.....	116
Accentul.....	116
Despărțirea silabelor.....	117

MORFOLOGIA

Părțile vorbirii.....	118
Substantivul.....	118
Declinarea.....	119
Reguli generale ale declinării.....	119
Declinarea I-a.....	120
Formarea cazurilor la declinarea I-a.....	120
Particularități ale declinării I-a.....	120
Declinarea substantivelor grecești.....	121
Declinarea a II-a.....	122
Declinarea substantivelor în -er (-ir).....	122
Declinarea substantivelor în -um.....	122
Formarea cazurilor la declinarea a II-a.....	123
Particularități ale declinării a II-a.....	123
Declinarea substantivelor grecești.....	123
Declinarea a III-a.....	124
Substantive cu tema în consoană.....	124
Substantive cu tema în -i.....	125
Formarea cazurilor la declinarea a III-a.....	125
Particularități ale declinării a III-a.....	126
Substantive neregulate de declinarea a III-a.....	126
Declinarea substantivelor grecești.....	127
Declinarea a IV-a.....	127
Formarea cazurilor la declinarea a IV-a.....	128

296
113
186

	Pag.
Particularități ale declinării a IV-a	128
<i>Declinarea a V-a</i>	129
Formarea cazurilor la declinarea a V-a	129
Particularități ale declinării a V-a	130
Particularități ale declinării substantivelor	130
<i>Adjectivul</i>	131
Particularități ale declinării adjectivelor	134
Comparația adjectivelor	135
Comparația neregulată a adjectivelor	136
<i>Pronumele</i>	138
Pronumele personal	139
Pronumele reflexiv	140
Pronumele posesiv	140
Pronumele demonstrativ	140
Pronumele de întărire	142
Pronumele relativ	143
Pronumele interogativ	143
Pronumele nehotărât	144
Adjective pronominale	144
Pronume corelative	145
Pronume propriu zise și adjective pronominale	145
<i>Numeralul</i>	145
Tabloul numeralelor	146
Declinarea numeralelor	147
<i>Verbul</i>	148
Temele și sufixele verbelor latinești	150
Tabloul desinențelor	151
Formele fundamentale ale verbului	152
Verbe regulate și verbe neregulate	152
<i>Conjugarea verbului auxiliar esse</i>	152
Observații asupra verbului <i>esse</i>	154
Compusele verbului <i>esse</i>	154
<i>Conjugarea verbelor regulate. Diateza activă</i>	156
<i>Conjugare I-a</i>	156
Particularități ale conjugării I-a	158
<i>Conjugarea a II-a</i>	159
Particularități ale conjugării a II-a	160
<i>Conjugarea a III-a</i>	162
Forme speciale ale unor verbe de conjugarea a III-a	163
Particularități ale conjugării a III-a	165
<i>Conjugarea a IV-a</i>	168
Particularități ale conjugării a IV-a	170
Particularități ale conjugării active	171
<i>Diateza pasivă</i>	171
Conjugarea I	171
Conjugarea a II-a	173
Conjugarea a III-a	174
Conjugarea a IV-a	176
Particularități ale diatezei pasive	177

	Pag.
<i>Conjugarea verbelor deponente</i>	178
Forme speciale ale unor verbe deponente de conjugarea a III-a	180
Particularități ale conjugării verbelor deponente	181
Verbe semideponente	181
Conjugarea perifrastică activă	181
Conjugarea perifrastică pasivă	182
Verbe compuse	184
Verbe neregulate	184
Verbe defective	193
Verbe impersonale	195
<i>Adverbul</i>	196
<i>Prepoziția</i>	199
<i>Conjuncția</i>	199
<i>Interjecția</i>	200

SINTAXA

A. Sintaxa propoziției

<i>Subiectul</i>	201
Subiectul gramatical și subiectul logic	202
Subiectul nedeterminat	203
Lipsa subiectului	203
<i>Predicatul</i>	204
Elipsa verbului copulativ	205
<i>Sintaxa acordului</i>	205
Acordul predicatului cu subiectul	206
Acordul după înțeles	208
Acordul atributului cu substantivul	209
Apoziția	210
Acordul pronumelui	211
<i>Sintaxa cazurilor</i>	212
<i>Sintaxa Nominativului și a Vocativului</i>	212
<i>Sintaxa Genitivului</i>	213
Genitivul posesiv	214
Genitivul partitiv	214
Genitivul explicativ	216
Genitivul calității	216
Genitivul subiectiv și obiectiv	217
Genitivul obiectiv cu adjective și participii	217
Genitivul obiectiv cu verbe	218
Genitivul subiectiv cu verbe	219
Locativul	219
<i>Sintaxa Dativului</i>	220
Dativul obiectului indirect	220
Dativul interesului	220
Dativul final	221
Dativul autorului	221
Dativul posesiv	221

	Pag.
Dativul cu adjective	222
Dativul cu verbe	223
Dativul cu verbe compuse cu prepoziție	223
<i>Sintaxa Acuzativului</i>	224
Acuzativul dublu (verbe cu două acuzative)	225
Acuzativul persoanei și acuzativul lucrului	225
Acuzativul cu verbe tranzitive în latinește, dar intransitive sau reflexive în românește	227
Acuzativul cu verbe intransitive compuse cu prepoziție	227
Acuzativul obiectului intern	228
Acuzativul adverbial	228
Acuzativul exclamativ	229
Acuzativul extensiunii în spațiu	229
Acuzativul extensiunii în timp	230
<i>Sintaxa Ablativului</i>	231
Ablativul separației	231
Ablativul locativ	232
Ablativul originii	233
Ablativul cauzei	234
Ablativul de agent	235
Ablativul timpului	235
Ablativul instrumental	236
Ablativul sociativ	237
Ablativul de mod	237
Ablativul de limitare	238
Ablativul abundenței și al lipsei	238
Ablativul măsurii	238
Ablativul comparației	239
Ablativul calității	240
Ablativul prețului	240
Ablativul cu adjective	240

B. Sintaxa frazei

<i>Întrebuințarea timpurilor în propozițiile principale</i>	241
Prezentul	242
Imperfectul	243
Viitorul	243
Viitorul anterior	243
Perfectul	244
Mai mult ca perfectul	244
Întrebuințarea timpurilor în stilul epistolar	245
<i>Întrebuințarea modurilor în propozițiile principale</i>	245
<i>Modul indicativ</i>	245
Indicativul latin cu valoare de condițional românesc	247
<i>Modul conjunctiv</i>	248
Conjunctivul hortativ	248
Conjunctivul dubitativ	248
Conjunctivul optativ	248

	Pag.
Conjunctivul potențial	249
Conjunctivul concesiv	249
<i>Modul imperativ</i>	249
<i>Întrebuințarea modurilor în propozițiile subordonate</i>	251
<i>Propozițiile subiective</i>	251
Propoziții subiective cu <i>quod</i>	251
Propoziții subiective cu <i>ut</i> și <i>ne</i>	252
Propoziții interogative indirecte cu valoare de propoziții subiective	252
<i>Propozițiile complementive</i>	252
Propoziții complementive cu <i>quod</i>	252
Propoziții complementive cu <i>ut</i> și <i>ne</i>	253
Propoziții complementive cu <i>quominus</i>	253
Propoziții complementive cu <i>quin</i>	253
Propoziții complementive interogative indirecte	254
<i>Propozițiile cauzale</i>	255
Propoziții cauzale cu <i>quod</i> și <i>quia</i>	256
Propoziții cauzale cu <i>quoniam</i> , <i>quando</i> și <i>quandoquidem</i>	256
Propoziții cauzale cu <i>siquidem</i>	257
Propoziții cauzale cu <i>cum</i>	257
<i>Propozițiile finale</i>	257
Propoziții finale cu <i>ut</i>	258
Propoziții finale cu <i>ne</i>	258
Propoziții finale cu <i>quo</i>	258
<i>Propozițiile temporale</i>	259
Propoziții temporale cu <i>cum</i>	259
Propoziții temporale cu <i>dum</i> , <i>donec</i> , <i>quoad</i> , <i>quandiu</i>	261
Propoziții temporale cu <i>antequam</i> și <i>priusquam</i>	261
Propoziții temporale cu <i>postquam</i>	263
Propoziții temporale cu <i>ubi</i> , <i>ubi primum</i> , <i>ut</i> , <i>ut primum</i> , <i>cum primum</i> , <i>simul</i> , <i>simul ac</i> (<i>simulac</i>), <i>simul atque</i> , <i>statim ut</i>	263
<i>Propozițiile consecutive</i>	263
<i>Propozițiile condiționale</i>	265
Propoziții condiționale cu <i>si</i> , <i>nisi</i> , <i>si non</i>	265
Perioada reală	265
Perioada potențială	266
Perioada ireală	266
Alte întrebuințări ale conjuncției <i>nisi</i>	267
Alte întrebuințări ale conjuncției <i>si non</i>	267
Propoziții condiționale cu <i>sin</i>	268
Propoziții condiționale cu <i>si minus</i>	268
Propoziții condiționale cu <i>dum</i> , <i>modo</i> , <i>dum modo</i>	268
<i>Propozițiile concesive</i>	268
Propoziții concesive cu <i>quamquam</i>	268
Propoziții concesive cu <i>etsi</i> , <i>tametsi</i>	269
Propoziții concesive cu <i>etiamsi</i>	269
Propoziții concesive cu <i>quamvis</i>	269
Propoziții concesive cu <i>licet</i>	269
Propoziții concesive cu <i>cum</i>	270
Propoziții concesive cu <i>ut</i>	270

	Pag.
<i>Propozițiile relative</i>	270
Propoziția relativă determinativă	270
Propoziția relativă cu nuanță circumstanțială.	271
Propoziția relativă finală	271
Propoziția relativă consecutivă	271
Propoziția relativă cauzală	272
Propoziția relativă condițională	272
Propoziția relativă concesivă	272
Propoziții relative cu sens restrictiv.	272
<i>Propozițiile comparative</i>	272
Propoziții comparative cu indicativul	272
Propoziții comparative condiționale.	273
<i>Sintaxa infinitivului</i>	274
Infinitivul ca subiect	274
Infinitivul ca nume predicativ	275
Infinitivul ca obiect.	275
<i>Acuzativul cu infinitiv</i>	275
Acuzativul cu infinitiv ca subiect.	276
Acuzativul cu infinitiv ca obiect	276
Nominativul cu infinitiv	278
Timpurile infinitivului	279
Infinitivul istoric	280
Infinitivul exclamativ	280
<i>Sintaxa participiului</i>	280
Participiul ca nume predicativ	281
Participiul ca atribut	281
<i>Construcția participială relativă</i>	281
Participiu cu valoare de propoziție relativă determinativă	282
Participiu cu valoare de propoziție temporală	282
Participiu cu valoare de propoziție cauzală.	282
Participiu cu valoare de propoziție finală	282
Participiu cu valoare de propoziție condițională	282
Participiu cu valoare de propoziție concesivă.....	282
<i>Construcția participială absolută (ablativul absolut)</i>	282
Ablativ absolut cu valoare de propoziție temporală	283
Ablativ absolut cu valoare de propoziție cauzală	283
Ablativ absolut cu valoare de propoziție condițională	283
Ablativ absolut cu valoare de propoziție concesivă	283
Ablativ absolut format dintr-un substantiv și un nume predicativ	283
<i>Sintaxa gerunziului și a gerundivului</i>	284
Genitivul gerunziului	284
Dativul gerunziului	284
Acuzativul gerunziului.	285
Ablativul gerunziului	285
Gerundivul.....	286
Construcția gerundivală	287
<i>Sintaxa supinului</i>	287
<i>Coreșpondența timpurilor</i>	288
Particularități ale coreșpondenței timpurilor	289

	Pag.
<i>Vorbirea indirectă (Oratio obliqua)</i>	291
Întrebuintarea modurilor în vorbirea indirectă	291
Propozițiile principale în vorbirea indirectă.	291
Propozițiile subordonate în vorbirea indirectă.	294
Întrebuintarea timpurilor în vorbirea indirectă	294
Întrebuintarea pronumelor în vorbirea indirectă	295

PARTEA a IV-a

VOCABULAR LATIN ROMÂN.....	299
----------------------------	-----